

felkumkorodott kb. felgömbült hegyű; cu vírful in sus; mit aufgebogener Spitze. 1815 Fejerdán Juonnak . orra egj kisség fel konkorodot forma [DLt 191 nyomt. kl].

félkupa 1. kisebbfajta kupa; cupă mai mică; kleinere Art Becher/Humpen. 1628 Egy fedeles kwwl belol Arannias kwpa Egy trebellezes merő Arannias egyben iaro kupa. Más Arannias Uiragos kupa. Egy fel Arannias kupa [Gyalu/Kv; JHBK XII/44. 4]. 1637 Egy mereo aranyas fel kupa nyom M 1 p 4 f 17 d 38 [Kv RDL I. 24]. 1658 Egy fel kupa sima mereón aranyas [Kv; KJ].

2. félkupás (kb. 0,75 literes) mérőedény *rég, táj* félejteles; cupă (másurá de capacitate de 0,75 litru); halber Achtel (Hohlmaß). 1782/1799 Ember emlékeztetőll fogva a' Vámolásban pohárral éltének, a' milyent most le tettek; Láttamis a' Méltóságos Groff Torotzkai Sigmund Ur ő Nagysága Udvarában, a' mérteket meg petsételve, azt mondják hogy fél kupával nagyobb az eddig tartott merteknél [Torockó; TLev. 5/16 Trans. 343]. 1787 Két Pléh fél kupa Dr. 30 Egy Pléh fél kupát, s 1. fél fertály Dr. 16 Egy kupás fa Palatzk Dr. 12 Detto egy fél kupás Dr 9 [Mv; MvLev. Nagy György hagy 3.]. 1818 Egy pléh kupa, két félkupa két fertályos [Szárhegy Cs; LLt].

A kupa mint űrmértékegység a szerk. gyermekkorában még désen is közhasználatú, 1,50 l űrtartalmú mérőedény volt. — A régiségben a kupa hozzávetőleg azonos űrmértékegységet jelölhetett az erd. százból kölcsönzött *ejtel*-lel [L. erre ott és CzF, Etsz].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributiven Gebrauch félkupányi, *rég, táj* félejtelesnyi; de o jumătate de cupă; halber Achtel groß, von halben Achtel. 1738 A meltsóságos groff Forgacs Urnak szeker mestere Biro Uramni jöven annak fel kupa bort de 9 kenjeret gombat kolbaszt szalonnát de 9 [Kvh; Bogáts 8]. 1815 aldamasban vettem fél kupa palinkatt [Aranyos-rákos TA; Borb.]. 1855 A jobbhágy felesége Ősszel fél véka mogyorót, két füzer hiribi gombát félkupa kömény magot [Üjfe 181].

félkupányi félkupa űrtartalmú; de o jumătate de cupă, halber Achtel groß. 1819 soha meg nem részegedet noha fél kupányit is napjába el költet, mivel asztat csak aprádonként költette [Kv Pk 2]. 1840 Egy fel kupányi Csuporba égy fertányi (!), sír [Dés; DLt 1590].

félkupás 1. mn egy félkupa űrtartalmú; de o jumătate de cupă/de 0,75 litru; von halbem Achtel. 1787 Egy kupás fa Palatzk Dr. 12 . Detto egy fél kupás Dr. 9 [Mv MvLev. Nagy György hagy. 3.]. 1816 Fél kupás flasko 20 xr [Kv Born. IV 41]. 1827 Fél kupás föld kantso eg(g)y [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1849 A' Fogadoba ... Fél kupás üveg 4 [Sonkerék SzD Ks 73. 55].

II. fn félkupa űrtartalmú mérőedény; vas de capacitate de o jumătate de cupă/de 0,75 litru; Gefäß von halbem Achtel. 1795 : Egy kupás pléh,

s egy fél kupás viseltesek Dr. 24 [Mv; MvLev. Szabó Mózes hagy. 5]. 1806 Egy Kis Bádik töltésr egy badik fél kupás fenék nélkül, egy fertályos badik kanna [Bodola Hsz; BLt]. 1843 Szabo János Pekáriknak Teremtését szidta — 's ekkoron Czégényinek égy fél kupásba bor volt a' kezébe [Dés; DLt 586. 18].

felkuvad felhámlik; a se coji; sich (ab)schälen/häuten. 1817 Josa Mihály Szabad Székelly 58. Esztendőse fele Látuk hogy a lonak homlokában Egy Darabotska bőr fel van kuvadva [Szárzajta Hsz; HSzjP].

A címszó utótagja a *guvad* ige alakváltozata. MTsz, TFSz.

felküld 1. fel/eljuttat; a trimite sus; zukommen/hinaufgelangen lassen. 1572 Nemel Nap Ment volt Keomyes georgnehez Azonba Jeo be oda az Anna, egy lewelet vezen Eleh Mond hogy te Besti: Ihol meg vagion Minden Jo voltod ezbe Irwa fely kwldeom vradnak, Mert tegnapis ket latoral talaltalak [Kv; Tjk III/3. 5 Margit Igarto ferenczne vall.]. 1708 Az Projectumokát ei köldetem Klmed kezilhez in originallib(us) mert mostt hamarjaban nem lehet parialtatni köldgye fel kezemhez had parialtassa(m) [Fog; KJ. Fogarasi János lev.]. 1785 ha Porkurárol" jőne valami, aztat egyenesen fel küldem | Meg érvén a Muskotály körtvély ezen ferslagb(an) szároz széna közti rakván fel küldettem, mert szálló levél között mind egybe fült volna [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. "H]. 1801 azt írja vala nekem ötsém Uram hogy 800. Rftokot percipált, és pedig ezer Magyar forintokat küldvén fel, c' több 40 mftokkal annál a' Summánál, melynek vételét recognoscálya Uram Ötsém [Kv; SLt P. Horváth Miklós lev.]. L. még RettE 234.

2. felmeneszt; a trimite; hinaufschicken/gehen lassen. 1561 Egy kor felkwldenének balko dyenel hogy az ladat al (!) hoznok [Ráton Sz; Bál. 78]. 1639 En mondek ninczien it hon, de ha megh jo, mingiarast fel kuldem [Mv MvLt 291. 3b]. 1757 Azt monda Kratsun hogy feles Medve Vagyon a falu vegire bé járnak a törögbuzára, a Puskasokat kopokkal együt fel küldeni minél hamaréb ne Sajnalja Ngd [Rettge SzD; TKI Perlaki András gr. Teleki Ádámhoz]. 1797 édes asszony Anyám maga biztata hogy Lovat küdnek fel [Mezőcsávás MT Kp 52 Mathé János özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbárához].

3. felterjeszt; a înainta; unterbreiten. 1740 mind az Dislocatiot, mind pedig az Repartitiot véghez vittük, mellyeketis el keszitvén fel külggyük [Hosdát H Ks 83 Zejk István lev.]. 1747 az J maga czedulajat a' székre fel küldötte [Torda; Tjk III. 153]. 1809 a . Bizony-ságokot meg kérdezvén azok mit feleltek légyen fel küldöttem [Csekefva U; UszLt ComGub. 1656 Kováts Ferenc dúló kezével]. 1842 meg Istálam Jüngling Májor Urat hogy lenne Munkás dolgomot fel küldeni a' felséges fő Hadi Vezérséghez [Bereck Hsz; HSzjP].

4. felterjesztéssel él; a face un memoriu; Unterbreitung einlegen/machen. 1693 az urakkal végeztük, hogy felküldjük Radnoth iránt és minden jószágaimra generalis protectiot hozassak az római császártól Ez meglevén Szebenbe ment ezen felmenetel iránt Keszei uram Veterani generalishoz, ki is felküldésemet megértvén, szép recomendatoriát irt Bécsbe mellettem [IIAMN 332].

felküldés 1. elküldés/feljuttatás; trimitere (sus); Verschickung/sendung. 1751: eö Excellentiája tavalyi esztendőbenis poróntsolt vala nékőm valami Száraz pisztrángok(na)k Bétsben való föl küldése iránt [Gagy U; EMLt Péterffy Sándor lev.]. 1801 a' Postára a' levelek fel küldéséért 24 p [Torockó; TLev. 5/7]. — L. még *felküldött* al.

2. felterjesztés; inaintare; Unterbreitung. 1693 Szebenbe ment . . . Keszei uram Veterani generalishoz, ki is felküldésemet megértvén, szép recomendatoriát irt Bécsbe mellettem [IIAMN 332. — A teljesebb szöveg. *felküld* 4. al.]. 1817 Szomorán olvassa Nagyságod Leveléből azt is, hogy a G. Commandotól a F.K. Guberniumhoz a mí pénzünk iránt való válosz még le nem jött, holott már fel küldésnek el mult Hét Hete az olta tsak meg érkezhethet volna [Zsombor SzD IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

felküldet a trimite (prin) ver schicken lassen. 1796: Mgs Grof Gyulai Josef Ur ö Nsga Kamerlínereinek cedulat küldtettem fel [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével].

felküldetlik a fi trimis; verschickt werden. 1753 Öröltettünk 1 veka tiszta buzat a konyhara az ara 48. den. Ennek a maradékját Mesturamni küldetnek fel [Kvh; HSzJP].: 1809: En Királyi fő Kormányzo, a Királyi Guberniummal egyetértőleg . . . minden Armalistákat, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat arról bizonyossá tészem, hogy mihelyst ők a közelebről tartando Gyiras Székeknek alkalmatosságával lustaltatnak, és ezen Lustráról készült Cathalogusok a Kir. Fő Igazgató Tanátsnak fel küldetnek, azonnal az adoza Tabellákból jóvendőre nézve lejendő ki töröltetések aránt a Rendelések meg fognak tétetni [Kv; Somb. II].

felküldettetés trimitere, expediere; Verschickung. 1784 ha mind eddigis ezen Instantánknak el küldettetése el haladott, ennek a' közelebb következőendő Posta Napon lejendő fel küldettetése aránt ne terheltségk ordinatiot tenni [UszLt 25].

felküldettetik fel/eljuttattatik; a fi trimis; verschickt werden. 1801 héjanoson küldettett fel [Kv; DLt].

felküldhet feljuttathat; a putea trimite; verschicken lassen können. 1784: Jáno vram az Innepeken küldet volt ide egy Özöt . . . eddig fel nem

küldhettem mert az időis ugyan alkalmatlan lőn [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

felküldött 1. elküldött/juttatott; trimis; verschickt. 1792 Én minden fel küldett hus néműket meg soztam, de mégis féltem a romlástól [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1814: (A) fell küldett 1052 Rhf fell küldese* az Deliganson, és . . . mellette valo két Levél . . . Rhf 6 xr 12 [K; Ks. — *Bécsbe]. 1826: a Fel küldet Kőtség Specificatiájába építő Biztosunk . . . bele vegytette azon 87 Rft 49 xrt is [UszLt XII. 88].

2. felterjesztett; inaintat; unterbreitet. 1805: Thoroczka Birák. Boldog Aszszony Havanak 3-ik Napjan* Fel küldet edgyet értését az egész Bányaszi Tarsoságnak meg vizsgálván e következőköz meg határozásokat holnapi napon tegyenek közensége [Torockó; TLev. 7/12. — *Jan. 3-án]. 1809: Zetelaki Biro, Biro Mihálynak el fogattatása tárgyában . . . ide fel küldött Tudositásokra kegyelmeknek viszsza iratik* [UszLt ComGub. 158. — *Köv. a válasz].

felküldözget felküldöget; a trimite una după alta; nach und nach verschicken. 1787 méltotassék Nsgod valami üres desák iránt parantsolni mert már az itt valokat egygyelis másalis mind fel küldözgettem s mind oda maradnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

fellabad fel/meggyógyul; a se vindeca; gesund werden. 1842: a jótékony erős természet . . . győzött . . . a nyavalya sulyán, huzamos idő múlva fellabadván [Szu; Ben.].

fellabadozik fel/meggyógyul; a se vindeca; heißen, gesund werden. 1732: a continua Febris ardens nagy kinnal ágyba nyomott, melyből I(ste)n kegyelmességéből egy néhány napok után noha fel lábadoztam, . . . de a kinos köszvény csak hamar Labaimba allott, és . . . ugy annyira el kinzott, s naponkint öregbitvén sullyát anyira vagyok hogy semmi tagomat nem birom [Ks 99 Petki Dávid lev.].

fellábalhat fel/meggyógyulhat; a se putea vindeca; gesund werden können. 1730 az Isten engemet latogatot sulyos betegséggel mely betegséggel nem hiszem hogy fel labalhassam [Déva: Ks 100 Csizsár Istvánné Dajt Kata végr.].

fellajtár 1. fullajtár

fellapockáz (kerék)lapockákkal ellát; a prevedea (roata de moară) cu lopoți; mit (Mühlrad)Schau felchen versehen. 1832 a hat malom kerék jobbra ál, betsületessen fel lapatzkázva [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

A régi alul- és felülcsapó malom vízikerekére a víz csapó erejét a kerék forgatására felhasználó falapokat/lapockákat alkalmaztak.

fellármáz 1. felriaszt; a face să tresară din somn; aufschrecken. 1761: kegyelmetek eczakának idején

reszezen dorongokkal, botokkal, nagy lármával a Város uttjáját fel kborolván I(ste)n ellen valo káromkodásokkal az Rakos uttzai gazdáknak ablakjokat, kapujakat, kertyeket bé törni, rontani és az várost eczakai tsendességében fel lármázni ... attentaltatak [Torda; TjK V. 43]. 1805: Ma reggel nehezen és simbolódve költem volt fel, még Kis Mamátis fel lármáztam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 97].

2. lármával megtölt; a umple de gälägie; auf-lärmen. 1807 játzodtam, egy sovány tsillaggal fel lármáztuk az udvart [Dés; i.h. 261].

3. (gyülekezésre) felriogat; a alarma (pentru adunare); alarmieren, aufpoltern. 1778 bennünket Jóbbágy emberekül fel lármázván le jöttünk ... a Falub(a) [Kéménd H; JHb XXXI/51. 70]. 1811: a' midőn az Egés esett a' mü Falunkba(n) ... a' Vajda az maga keze alatt lévő Embereit fel lármázta, és azokkal a' Tüz meg oltására menni igyekezett [Cold K; JHb F. 5. 3/3].

4. ~za magát felbolydul/zaklatódik; a se agita; sich erheben. 1761 Nagyron fellármázták magokat a köblösiek^a is, mivel a minap, midőn a templomok elfoglalására jártak a tisztek, a templomjukat elfoglalni ők sem engedték. A nagy félelemnek miatt a kevés ember halt a faluban, mind kimentek az erdőkre [Rettl 124-5. — "M.köblös (SzD) lakosai].

fellármázódik fellázítódik; a fi alarmat; alarmiert werden. 1801 (A jb-ok) felvadnak Lármázódva [K; KLev.].

fellát el/fellátogat; a vizita; aufsuchen. 1590 Ezek é két vraink vagy eo magok fel lassanak a' Jozaghi közze, vagy ha eő kegmektwl ne(m) lehet tehagy Az zamweweo vrain keozzwl kwlgie(n) fel wdo zerent ketteot ketteot, es wysseltesse gonfyat eo kegmeko [Kv; TanJk I/1. 134].

fellázad 1. felbolydul; a se agita; aufrühren. 1744: az Legények az hazból fel lázzadván kimentenek Muntyan Ilie az en fiam hajaban akadt [Besenyő AF; Told. 3].

2. felzendül; a se rázvráti; sich erheben. 1657 (A) hazamenőket — fellázzadván a molduvaiak, reá támadának és abban kevés jöve ki — azokat levágák, megdúlák ... és csak számos jöheté hír mondani haza [ETA I, 163 NSz]. 1785: Hallatik hogy Arad körül ismét fel lázadtak az oláhok [Szászváros H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. (vészjelre) feltámad vki ellen v. vminek véghezvitele érdekében; a se ridica împotriva cuiva (la semnalul de alarmă); (auf Notsignal) sich gegen jn. auflehnen. 1818: a Zagoni^a erdős Teritoriumban levő Gergely Háza nevezetű Kaszálo helyemre a Zagoni Communitas ... a' Harangot felre vetvén erő hatalommal rá ment s ... valami husz Szekérni Szénámot hallatlan szítkot (!) es Karomlások között el légették. Hogy ki tanátsátol lazadt fel a' Zagoni említett közönség nem tudhatom [Szentk. — "A Zágon (Hsz) határában lévő].

fellázadás lázadás, lázongás; rázvráti; Empörung. 1744: az ilyen tumultuosa Oppositio ha nem rebellionak specieiis de legitimus Magistratus, es Publica Directio ellen valo fellázadás, es Seditio, mellynek omni jure büntetése szokott lenni [Hsz; INyR].

fellázadt 1. felbolydulást, zavart keltő; care provoacă rázvráti/dezordine; aufrührend, Verwirrung erregend. 1811 Barrabás Antal meg vívén az Zalag sumát az mostani fojo Bango (!) Czedulákban meg is kínálá vele előtünk; melyre tön iljen feleletett. En Barthos uram el nem vészem az míg ez az fel lázadtott hír másként nem változik az föld legyen az kegyelme s ha az pénz Vátozik adja meg nekem az uj jövendő penzből [Albis Hsz; BLev.].

2. felkelt/támadt; sculat; sich erhoben. 1812: én akkor látván a Tolvaj-kiáltásra fel lázzadt embereket kérdém tőlők: Hát mi dolog? Mit kergetnek? [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

fellázaszt 1. fellármáz/riaszt; a alarma; alarmieren. 1811: Mikor az Egés volt ... Czáp Alexa ... adott hirt a' Vajdának a' Vajda annál fogva, az keze alatt lévő Embereit fel lázasztotta s ugy mentek ki az Tüznek meg oltására [Cold K; JHb F. 5. 3/3].

2. felbolydít; a ráscula; aufrühren. 1763: a' Tatár hir az Országat fel lázosztatta vala [Gálfa KK; Mk V.R. VII/1. 32].

3. kb. ellenállásra felbízta/készítet; a indemna la împotrivre; (zu Widerstand) ermutigen, aufreizen. 1660 Kgd az parasztot fel lazasztotta [Szenttamás Cs; LLt]. 1753 kik voltak azon személyek, a kik az adózó kösséget fel Lazasztották, és arra indították, hogy az adott ne adgyák? [Törzs]. 1782 somollyai Benedek István fel lázasztá a' Falut [Delne Cs; Berz. 12. 92/228]. 1792 A Hunyad vármegyei Limitaneus atyafia-kot a Fő Hadi Tanács egy különös parantsolattal fel lazasztatta nagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796: a Falusiakat Tisztei ellen fel lázasztotta [Kv Aggm. B. 15]. 1801 a Birákokat fel lázastani akarván [K; KLev.].

4. fellázít/zendít, lázadásra készítet; a ráscula; aufrühren. 1615 Ez wdeo alat bizonioson Ertiwk, hogj ez my szegeny hazanknak romlasra termet haladatlan fia Kendi Istvan Nemely szamos Haydukak fell lazastuan biztatasauai, vyobban uoalo hadakozasra, kiknek practicayt noha regteol fogva fwsteolgni fundamentomabol ertettuok, de az kgmetek nyugodalmiart, es az orzagok keoezonseges bekesegeiert halogattuk [Törzs. — A fej. Usz-hez]. 1702 Hogj ha valaki kezdeni akarna közzülünk, vagj masunnan jöne, es tamadna olljan Ember, ki bennünket akarna fel ültetni, es lazasztani, effele dologra es Rebelliora, mihelt megh erthettyük megh fogjuk ... Vrainknak hirre adjuk [Torockó; Thor. XIX/16]. 1703 Nyilván lehet mindeneknel mitsoda Párt ütest indított Felső Magyar Országban Rakotzi Ferencz és Groff

Bertsenyi Miklos az mi Győzedelmes Császár és Felséges koronás Kiraly Kegyelmes Urunk eo Felsége ellen, és mint laszasztotta fel az Föld népet, jo keglmes Urától valo hitetlen el szakadásra, es az magok veszedelmére [UszIt IX. 77. 68 gub.].

fellebbent felidéz; a evoca; wachrufen. 1854 (Az asszonnyal való) véletlen találkozás sok mindent löbbentvén föl emlékemben [ÚjFE 89].

fellebbezés jog recurs; Berufung (einlegen). 1871 határozottatott a fellebbezés a kir. táblához [Burjánosóbuda]; RAK 115. "Később Bodonkút K].

felleg felhő; nor Wolke. 1806 Februariusnak napjai mind eddig szép nap fénnel töltenek .. ma kezdett meg változni felleggel [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 164]. 1843 Az Árvíz nagyon meg rongála — de még mindig tartanak a szigorú napok — a' terhes fellegek mindig rettetgetnek [Széplak KK. SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

Ilm. 1785 az Felleg hegy [Nagyfalu Sz; EHA]. Sz: ha a ~ből csepeg le ha az égből pottyann le 1810 k ha a Fellegből Csepegtek volna is le még sem adhatnak az Alperes^a utat arra hogy azokat^b Agyon verje [Dés; DLt 82. — "Tollhiba Alperesnek h. "Ti. a tilalmasban járó disznókat].

Hasonlításban, szólásszerűségében ide iktatható ez az adalék: 1790: Valamely maszkorás báiban meg-jelene egy Dáma ki a' közép időn leg-alább-is 30 esztendővel tul tappogott. Egy ifju ... így szóla-hozzá: Meg-nézhetem e a' napot, mely most a' fellegek (maszkora) alá rejtezett [Andrád, An. II, 124–5].

felleges 1. felhős; innorat, noros; wolig. 1796: Az több 1794beli Borokat is le huzzuk a Sepreiről tsak az idő jobbra forduljan mivel vgy tartják hogy felleges időbe nem jó Ánslogolni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1807 Az idő esmét szép formára változott, délig felleges volt [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 269]. 1847: Ma föleges hives komor őszi reggel van [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

2. '? 1803 egy felleges szájú keszkenyő [Kvh; HSzjP]. 1822 A Felesége^a 26. esztendő . néha visel veszsős vagy felleges fláner szoknyát [DLt 757 nyomt. kI. — "Az asszony Bodosról (Hsz) való]. 1847 vagyon egy felleges rokoja 2 elő ruhástól [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

A HSzjP cédulájára értelmezésként Bogáts a 'vegyes szín-nel szőtt' jel-t írta. A Tsz-ban székei szó megjelöléssel a 'fe-jér, kék vagy veressel vegyített fonál, vagy tarka szövet' értelmezés olvasható [Ezt ismétli a MTsz]. — L. még KszNm 206, 239.

fellegkova tűzkőfajta; un fel de cremene; Art Feuerstein. 1838–1845 fellegkova, felleg-színű tűzkő [MNYTK 107. 19].

fellegszakadás felhőszakadás; rupere de nori; Volkenbruch. 1806: Fellegszakadásokból, erőss

záporokból hertelen okoztatott árradásokba ne hajtsa, 's botsássa, a' mellyekb(en) elveszvéen a' Sertés, ugyan a' Pásztor kára lesz(en) [F. Rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével]. 1818/1820: Felleg szakadás, Jég verés és hóharmat, igen kemény száraz dér [Kv; Pk 4]. 1824 Az 1823ik Esztendőben ottan volt felleg szakadásra 's Nagy Árvizre emlékezik [K; KLev.]. 1834 Terméketlenség, szárazság, esőzés, víz árradás, Felleg-szakadás, Jég-verés [SL]. 1840 a Tirol-i jég, és Felleg-szakadás által károsult lakosok számára alamisna szedés parancsoltatik [Nagy-kapus K; RAK 17].

fellegszín ?szürkés-kék; albastru cenușiu; grau-blau. 1842 Egy felleg szín pergált köntös [Dés; DLt 1202].

fellegszínű ?szürkés-kék; albastru cenușiu; grau-blau. 1838/1845 fellegkova: fellegszínű tűzkő [MNYTK 107. 19].

fellegvár citadella; citadelă; Zitadelle. Stadtburg. 1702 Az Darabantnak az ki az Pat percipialja az Fellegvarhoz adtam buzát met 2 [Bácsfalu Br BrÁlt T.B.V (Baciu) 25. — Binder Pál kijegyzése]. 1706 elhatta Ngd Rabsagomot, es Brassai Felleg varban valo hoztatasmot [Ap. 1 Apor Péter lev.]. 1763–1787 Felekvar [KvTel. 47 német katonai térképen! (i.h. 8.1 után)].

fellet 1. felyűl

fellengős szárnyaló, magasztos; märet, sublim; erhaben, schwungvoll. 1835 B. Veselényi Miklos . kezdett mély, és fellengős beszédben lelkesen beszélni [Kv; JHb].

fellép 1. viselkedik; a se purta; sich benehmen. 1854 Dalhaű Josef hibáit elnem ösmérve meg támadolag kezdett fel lépni [Kv; AsztCLEv. Hat. Prot. 34].

2. eljár; a proceda; vorgehen. 1844 az el mellőzött törvényes uton fel lépni ne terheltelessé [Dés; DLt 1109]. 1847 a' Czeh meg hagyta a kérelmesnek, hogy a' nálla rendetlen le-gényeit rögtön el botsassa külömbenn kénytelen léssen a Czeh ellene törvényesen fel lépni [Kv; AsztCLEv. Hat. Prot. 23]. 1852 rögtön lépjenek fel, és a leg jobb és szorosabb modot fel találva erdeink pusztulását akadályozzuk meg [Kadács U; Pf Palfi Dávid Pálfi Lajoshoz].

3. vki/vmi ellen sikraszáll; a se ridica; gegen jm/etw. zu Felde ziehen. 1848 A szimpatia szép dolog, de a nemzetek között igen mulandó. Olyan, mint egy április nap. Nézzük mennyi szimpatia létezett a francia és lengyel között. — És mi lett a következés? Az, hogy a lengyelek ezen szim-patiában bízva mérészen felléptek és a francia nem segítte őket [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Do-mokos nyil.]. 1852: mire nézt ujbol fel szolítottuk

Uraságodot a többekkelis közölve ezen ügyet, rögtön lépjenek fel, és a leg jobb és szorosabb modot fel találva érdeink pusztulását akadályozzuk meg [Kadács U Pf Pálfi Dávid Pálfi Lajoshoz].

4. előáll; a veni; hervortreten. 1849 Kelemen Béni, és Krizsán Mária között valami egyenetlenség ütötte ki magát tehát követelésünkkel ha akarunk most lépünk fel [Kv; Végr. 102].

5. segítségül ~ segítséget nyújt; a da ajutor; Hífe leisten. 1850: a Lelkészek, Cántor(ok) és egyházi szolgák, egyházi javadalmaik szabályozásáig, a köz és községi terhek alól felmentettek, s a helyi Elöl jároknak kötelességekké tétetik e tekintetben haladéktalan intézkedni; ellenkező esetben a politciai hatóságok teendője a panaszok felmerülésekor segítségül fel lépni [Nagykapus K; RAK 5].

felképhet (orvoslást) kérhet/igényelhet; a putea cere remediare; Abhilfe verlangen können. 1861 Uraságodnak mint a kül Birtokosság Biztosságának tudtúl adatik a több kül Birtokossággal tudatni, hogy kiucik mi sérelme arra fel szollalni Február 20-áig jo, ellen esetben 20 évig fel nem léphetik [Pálfa U Pf].

fellettár 1. fullajtár

? felles 1573 Bwda Cozma Milneren (!) felesége, Azt vallya hogi főtet kwlte volt ez peres leannak annya az Thakachnehoz meg kernek (!) Teole egy wy Inget es egy fellest kywel az eo leanyanak tartoznak [Kv Tjk III/3. 135].

fellevál (pénzt) felvesz; a ridica (bani); (Geld) beheben. 1724 Levaltam fel öröksegemre tizenhat vonas forintokat olyan forman hogi az mikor ki akarjuk váltani, tartazek ki bocsatani [Zilah; Borb. II].

felleválhat (pénzt) felvelhet; a putea ridica (bani); (Geld) beheben können. 1718 I(ste)nben el nyugutt Sandor Mihály Vr(am) Sanczában is eo Kglme Penzt nem Levalhatott fel mind addigh valameddigh ... Miko Judit Asz(ony) eo Kglme tulajdon Jozagát nem kötötte örökösön (Szentmihály Cs; Borb. II Isák Lőrincz (38) pp vall.).

fellobban 1. lángra kap/lobban; a lua foc, a se aprinde; entflammen. 1573 Iso Ambraszne Azt vallia hogi ... Latta az fwsteot az darochy Maioraba(n) hogi oda fele keozelget addeg fely lobban, eo azt latwan tolwayt kezd kialtany | Kata egi arua lean azt vallia hogi eo Latta onnat hogi Nagi szokaig fwsteoleg volt az zena az Darochy Maioraba addeg fwsteol hogi vegre fely lobban [Kv Tjk III/3. 190]. 1600: Zabo Istwan ... vallia ... latam azt hogy amely hazban Debreczeny Thamas az hadnagy volt zallason annak az belso feleol valo zegelety feost. pleogh vala kyweol ... mindgyarast be futek az pitwarbannis ... de semminemeo teoz ott

bizony nem volt ... azon hertelensegben vgy lobban fel az haz oldala, beleol penigh be mentem-bennis sohult nem lattam semmy teozet hanem kyweol lobbant fel [Kv; TJK VI/1. 451]. 1614 fel lobbant az fazek, minth egy langh wteött ki belleolle [Nsz; Vlt 53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.]. 1629: Latam hogy fel lobbana a tűz onnat az kemenj feleol vete fel magat s altment az Nagy Mihali hazara, az vramat fel keoltem, az megl fel eolteozek hat immar mindenűt egh [Kv; Tjk VII/3. 105]. 1718 hallotade bizonyosson azon ház efel tájb(an) mely felől lobbant fel, és mi formában harapozot (így!)? Lattaké nagy tűzét az hazb(an) vagy lángot az kúrto torkán honnan gondolható volna belső tűztől gyúlt meg a ház? [H; JHb vk].

2. (robbanva) meggyullad; a se aprinde explo-dind; (explodierend) sich entzünden. 1582 Thomas Dobo fassus est, Az mesterek megl hagiak hog senki egnel theobbet Ne leoyeon az zakalosokhol az eg Leowest(is) vgian az Mesterek teolteot-tek vala De ez Zuchakj Ianos eleb ki löue az co Zakallossat hog nem mint hattak vala, es mingiarast az Almariumhoz Mene Akiben az por All vala, meg tekerithe az Almarium kolchat, es azon-ban mingiarast fell Lobbana az por, De Nem latam kanochot Nalla. Jollehet bizonnial tudoni hog Zuchaki Ianos miat esek az pornak gyulasa [Kv Tjk IV/1. 51]. 1685 Küküllőváratt egy touna puszkapor holmi ércz próbálása miatt fellobbanván, egy ház meggyúlt Sok ember égett el, ki megbénult, ki megholt, másoknak rettentő példákra [TT 1889. 267 SzZsN].

3. kb. fellángol; a lua foc; entflammen, aufflackern. 1631 monda az Aszony hogj penz lobbant fel s arra ment oda [Mv; MvLt 290. 237a.]. 1751 Latta mikor az penz fel lobban az juhokkal Lévén a mezőn [Gyeke K; Ks].

A régiségben, sőt a falusi lakosság körében újabban is meg-
lehetősen általános hiedelem szerint, ahol pénz van elásva,
ott lidércfény lobban fel.

4. dtv lángra lobban; a se aprinde; entflammen. 1814 én tegnapi naponn egész illendőséggel panaszoltam a Szék szinin procurator Csipkés Albert Ur ellen, hogy még a Szék Szine előtt ellenem már régi magába rögzett Haragja fel lobbanván ott el kezdette személyemet oltásrolni [Torda; Tlt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panaszja Csipkés Albert kollégája ellen].

fellobbanás fellángolás; aprindere; Aufflackern. 1751 Szeimeimmel Láttám az penznek Páráját es fel lobbanását [Gyeke K; Ks].

fellobbant ige fel/meggyújt; a aprinde; anzünden. 1767: a pistaly tsöben lévő puska port fel lobbantották, mely mián a ház meg gyulván egészen el éget [Koronka MT; Told. 19/33].

fellobbant mn felgerjedt; infuriat; entflammt. 1659: az ... fel vetet summat haladeknelkul administrallya jo penzüi keglmetek, küldhessük

be az Portara, czendesithessük azzalis ez haza ellen fel lobbant haragott [UszLt fej.].

felmagasztal 1. megemel; a ridica; anheben. 1723 Azt magam tudom hogy miolta a Deési gátot annyira fel magasztalták, az olta ne(m) forgott az Vr Malma olyan jól mint az előtt [Szásznyires SzD; Ks 25. IV. 5]. 1772: gondolván pedig azt; hogy ha a' Kerekék meg kissebbitvén a' silip fennebb emeltettnék; jobban forganának; én és Musztátzé Sándor édgýűtt magasztaltuk fel a' silipet [Dombó KK; JHb XX/27. 28, LXVII/2. 307]. — L. még *felmagasztalás 1.* al.

2. dív feleml; a inálta; aufrichten. 1632: Fazakas Miklos ... aztis monda hogy te Nierges Thamas ige(n) fel magasztalt az Isten de rövid nap ala ront az Gehennanak tvzere [Mv; MvLt 290. 105b]. 1747: Sokat teszen az okos ember s nagy kincseknél drágább a' szép tudomány! fel magasztallja az az embereket, 's sokkal boldogabb, a' ki esze után éri el maga tzelját, mint sem az a' ki pénzél vásárol szerentsét magának [LLt Fasc. 135 Litt. C. — Cserei Farkas Lázár Ferenchez].

Sz: az Isten igen ~ta (a) dolgát az isten igen felvitte dolgát. 1632: monda Fazakas Miklos Nierges Thamasnak hogj az Isten ige(n) fel magasztalta dolgot, de rövid nap ala rontia [Mv; MvLt 290. 105b].

felmagasztalás 1. megemelés; ridicare; Anhebung. 1723: ne(m) tsak azt hallottam, hogy a Deési gát fel magasztalása miatt nem foroghat az ó Excellja Malma, hane(m) azt tudam, hogy mig a Deési gátott fel ne(m) magasztalták még tsak fel sem tolyut a' viz Mostis közönséges beszéd mindeneknél, hogy a Deési gátnak fel magasztalása miatt a Nagy Szamos fel tolyja a Kis Szamost [Szilágytő SzD; Ks 25. IV. 5].

2. Szent kereszt ~a napja a szentkereszt felmagasztalása; Ináltharea crucii; Lobpreisung des Heiligen Kreuzes. 1769 Minden ember tartozik egy forint büntetés alát Szent kereszt fel magasztalása napjára a maga vetés kerti fel tenni, [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

Bizonnyal a rk ünnepkörben *Crucis exaltatio* néven ismert ünnepnap, azaz szept. 14-e.

felmagasztalódik megemelődik; a se ridica; angehoben werden. 1772: eztet* annyira fel emelni nem lehet, a' mely szerént a két also kerekének a' Viznek fel tojulása ne ártson, mert e' szerént a' Gát annyira fel magasztalodnék, hogj a' Kükölli a' Dombai Rétre egészen ki terjedne [Ádamos KK; JHb XX/72. 36, LXVII/2. 318. — *Ti. a malmot].

felmagasztalhat dicsőíthet, magasztalhat; a putea preamări/slăvi; lobpreisen können. 1766: (Az esztendőnek) kezdetét, közepét, ugy végét is az Ursten az ő ingyen való kegyelmességéből mindnyájunknak áldja és szentelje meg, hogy mi is az ő szent nevét áldhassuk és felmagasztalassuk az jelenvaló esztendőben, így életünknek

is minden idejében az Úr Jézus Krisztus által. Amen. [Rettl 206–7].

felmagasztaltat megemeltet; a dispune să fie ridicat; anheben lassen. 1790 ezenn tonak gattyát felettebb fel magasztaltatta volt melyből következett hogy a viz annyira elterjedt a maga határánn kívüllis [Kebelesztiván MT CsS].

felmagasztaltatik dicsőíttetik, magasztaltatik; a fi preamărit/slăvit; lobgepriesen werden. 1736: Áldassék, dicsértessék, felmagasztaltassék örökön örökké Istennek szent neve, minekutána in anno 1687 az pogány török igája alól felszabadula édes hazánk [MetTr 421].

felmagzik a incolt; in Samen schießen. 1791 a kertekb(en) ... Cárfioli (!) is ugyan szépen vagyion de immár fel kezdett magzani [Szilágycséh; IB. Fogarasi István lev.].

felmálhál megrak; a încărca; beladen. 1780: minekutánna Cserei Uram meg esmérkedett Erdélyi Urammal és a Léányát ... el mátkásította ..., sok izben láttam hogy üres kotsival jötenek eő kegyelmek ide Bethlenbe ..., midőn pedig vissza mentek a kotsi rakodva volt, nevezetesen az első ülés fel volt málhálva [Bethlen SzD; BK].

felmarad fennmarad; a rămîne; übrigbleiben. 1773: az osztájkor fel maradt* volt egy darabatska hely | a nevezett osztájkor közre fel maradt egy darab hely [Mezőrked K; LLt. — *Az eredetiben alább: indivise közre felmaradt].

felmaradt 1. megmaradt; rămas; übriggeblieben. 1738: Székelyhidi István ő kglme, mint hogj addig serinyen Curálta a Tekintő alatt levő Lőrincz kútyát; azért ... azon szénafű, melyet addig is azon szolgálattáért birt, ő kglmének remittáltatik ... Enyedi Gergely atyánkfia pedig ... a Nms Város számára fel-maradt Rétből, vagi valamelly vacans nyilból fog Consoláltatni [Dés; Jk 499b].

2. hátramaradt; rămas in urmă; zurückgeblieben. 1711: Osváth János vóm Ur(am) felmaradt Arvája Osváth Janko [Kv; Pk 6].

felmarhás félígás (egyetlen marhával rendelkező); care lucrează cu o singură vită; über ein halbes Jock/ein einziges Vieh verfügend. 1784: az Jobbágyok, és az Sellérek egész vagy fél marhás erővel, úgy gyalog szerbe is, hány napot szolgálnak? [Udvarfva MT; Told. 42 vk].

felmasíroz elvonul; a se deplasa/disloca; ab/ wegziehen. 1806: a katonák esmét parantsolatot vettek hogy felmaserozzanak [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 197. — A feljegyzés a katonaságnak a városból való elvonulására von.].

felmaszhat kimászhat; a putea ieși (hin)auskriechen können. 1806: magos partya van é a

Deberkenek, azon Sertések fel mászhattak é? |
a' Felső Deberke Hidgya felé olyan martya
vagyon a' Deberkenek hogy ott a Sertés fel nem
mászhathat [Dés; DLt 82/1810].

félmászik felhág; a se urca; emporklettern.
1761: az en Leányom Sophia, Fejér Jánosné be-
szellette nékem, hogy ... nem lévén oda haza az
Úra el ment volt hozzája is, de hogy a' pitvar
ajto bé zárva volt, a' ház végén lévő Sövényen fel
mászott a' hijjuba, és onnan bé a' pitvarba, de a'
Ház ajto is bé lévén Zárva bé nem mehetett, a'
Leányom sem botosította bé [Százszztiván KK;
BK. Laurentius Kólcár (68) j b vall.]. 1814 a'
Köz Kertre fel mászván, a' Megy fákrol Medgyeket
(így!) szedtem [Dés; Ks 79.29.795].

felmatollál motollára felteker; a depäna; auf-
haspein. 1820: minden Esztendőben fontat az
Udvar a' magáéból három font Kender fonalat,
amellet Készen fel matollálva Számba kell adni
[Bogártelke K; KmULev. 2]. 1855 A jobbgy
felesége a kender kinyövi, eláztatja kiveti, meg-
száritja, kitilolja, meghéli, ecseteli, megfonja,
felmatollálja megszövi és megfélérti [ÚjFE 181].

félmázsas 1. (vmiből) félmázsányi; o jumátate
de majä; zentnerschwer. 1684 E Comissionkal
requiraltatván Kglmed Nemzts Boér Sig(mon)d
P(o)g(a)r(a)si Vice Capitány Hivünk. Parancsol-
lyuk kglmesse(n) es igen serio; adgyon fél mása
Vasat Boér Gaspar(na)k kezében; Lovaink pat-
koltatása Szükségére [Szád. Bornemisza Anna
fejedelmasszony rend.].

2. félmázsas (mérő súly); greutate de o jumátate
de majä; zentnerschweres Gewicht. 1681 (A)
bolt ajtaja előtt vagyon egy eöreg vas ki mérő és
bémérő mása, kompanaival es hozzá való kötelei-
vel edgyütt. Ennek vagyon karikás táblája, ehhez
való vas rúd vasával edgyben, mellyis hozzá tar-
tozó fontokkal és mértékekkel így találattott:
Egy eöreg mása, vasbul álló cont. libr. 134. Fél
mása, ez is vasbul álló cont. libr. 67. Kisebb vas
karikás vas mérték cont libr. 36. Ennél is kisebb
vas mérték cont libr. 18 [CsVh 93-4]. 1703:
Azon kamorában vagyon eöreg mása nro. 1. fél
mása nro 1, vas fontok kisebbek és apróbbak
nro. 6 [j.h. 118].

félmázsás félmázsát nyomó; greu de o jumátate
de majä; zentnerschwer. 1774: Maradtott még
osztatlan 27 darab Dohány, nem mind egész Bá-
lok, hanem félmázsás darabok a' többi p(edi)g
egészsz Bálok [Mv; DLev. 4. XXXVI].

felmegy 1. a se urca/a merge sus; (binauf)gehen.
1568 Antonius p(rae)tor Joannis Mezaros iur(a-
tus) fassus est, se audisse a Joanne Mezaros quod
dicisset consorti Michaelis chyaplar, Meny fel
hazadba es vezekegiel oth [Kv; Tjk III/1. 216].
1570 Aztis Latta hogy harom wtalis Menth fely
az Toromba Zabo Janosne hozzaa a' de nem egedwl,
hanem teobed Magawal, Az Lakatos Inastis kyt

Trombitas Demeter hytes eoche fogadot Thwgya
hogy mykor akart fely ment az Toromba [Kv;
Tjk III/2.22. — *Ti. Trombitas Demeterhez].
1581 10 Jannuary Az Nagy Templomban hogy fel
mennenek az gradychyon Chynaltattam ket Kary-
kat az Keofalba [Kv; Szám. 3/IV. 15-6]. 1606
egykor riadast hallak, s ki futamoda(m) az loua(m)-
tol, fel menek az gradiczon [UszT 20/111 Basilius
Giarffas Dallianus* vall. — *Székelydályáról (U)
való]. 1633: en menek fel az hatulso hazba szal-
onnaert | Abrugi Jstuannal eleget jadczozt Szabo
Jacabne, latta(m) aztis hogi fel mentenek kette(n)
az hatulso hazba(n), es be rekezkettenek, de mit
czinaltak en ne(m) tudo(m) [Mv; MvLt 290. 121a,
125b]. 1664: Mikoron az Szakmári Németek, s
Katonák bé úteottek volt, akkor az Toronyban
kényszerítettven fel mennünk, az Német Pattan-
tyusok réánk jeoven embertelenkedtenek velünk
[Kv; SzCLEv.]. 1699 fel menek az Hazak hij-
jara, edgj Vas sarkokon pantokon forgo felszer
ajtocskán [O.csesztve AF; LLt. Gyulafi László
inv.]. 1755 ki ment fél a Mlgos B. Vr Weselény
Istvan Ur eö Naga ... Nagj Devetseri vendég fo-
gadossára vas villával, bottal, az Kis Devetser
felöl valo gradits végére? [Dob.; WLT vk]. 1761
meny fel a hazomba ottis tanalsz edenyeket az
asztalomon [Branyicska H; JHb XXXV/45.14].
1810 (A) grádicszon mennek fel a' palotára [Do-
boka; Ks 76 Conscri. 35]. 1812 fel megyen a Grofi
a gráditszon [Héderfája KK; IB]. 1845: egykor
Szereda nap ment fel a' Timár szinbe árulni [Dés,
DLt 591]. — L. még RettE 100, 177.

2. (az úton) felfele tart; a merge insus (pe drum);
aufwärtsgehen. 1570 Margith Nyerges peterneh
wallya hogy egy estwe mykor Az vchan
Zygarto gergy Syettwe Menneh fely, Latta hogy
egy Eb az Jnaba harap volt | Martha chyuka Men-
hartne, Azt vallya hogy Mykor az vchan fely Men-
ne, Latta hogy az Sos Balas hazabol az vchara
hantak volt egymás Marhayat [Kv; Tjk III/2.
74, 113]. 1572: Istwan vayda fya Bezellette
hogi az vchan megen volt fely, Es Keomyes gérghen
altal zolitya Be hya az hazba [Kv; Tjk III/3. 10].
1584: chak lata(m) hog Danchak Ianos megl
rikolthwan magat eleo Ieowe a' kevfal Mellel, es
fel mene es vg chapanak eözwe [Kv Tjk IV/1.
18]. 1629 az Aszony ... monda en ezen meg-
gjek ki mert bizony szigjenlem az ucza(n) fel menni
[Mv; MvLt 290.170b]. 1696 Kovács János fe-
leségestől fell mene az úton s bé az Pásztorhoz, s
az Marháját ki ereszté az Kapun [Mikháza MT;
Berz. 17 Fasc. XII]. 1764 ezen Malomrol le folyó
viz ... annyéra elszelyedet, ... hogy tsak fel men-
nünkis a viz miatt alig lehetett [Szárhegy Cs;
LLt Fasc. 149]. 1769: A kérdésben meg nevezett
napon menyek vala fel a Templom felöl a Követsi
János Háza fele [Agyagfva U; IB. Kristoff András
(26) vall.]. — L. még Bogás 6.

3. vkihez elmegy/látogat; a face cuiva o vizitá,
a merge la cineva; jm besuchen, zu jm gehen. 1597:
Rehy (!) Matthe orozhegy wrunk Job(agia) meg
eskwek es eszt felely Jeowe hozza(m) Peter
Janosne monda en eozwe wezek Chiortan Georg-

wel de meny fel nagy gergeljhez mond meg nekj Dwgia Rea az malomra az úiszeth [UstT 12/75]. 1599 : Egyedwl ment fel hozzáik, es Nagy emberseggel kirthe hogj bochássak el az kopokath, agarakat [Dés; Eszt-Mk]. 1634 Az szolgálójais azon napon jeot vala, az mikor vram fel mene Borbely Istvanni [Mv; MvLt 291.3b]. 1650 ment fel peter anni(?) farkas Janosni [Nagykede U; UstT 8/64.68i]. 1744 mondám hogy énis fel még-yeek Német Jánosni, meg látom eo parancsoltaé hogy így bányák Kgmeket velem [Bölon Hsz; INyR]. 1826 az irt Aszszony intselkedéséből fel mentem hozzája kevés beszélgetéseink után arra nogatott, hogy a' Cizimát vessem le [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1842 Kereskedő Amberboj Josefne azt felelte „Mondja meg kend a' Hadnagnak hogy azt izentem hogy nem született abba a Köntösbe, hogy én fel mennék hozzá, hanem a' mint én oda mennék, úgy a' Hadnagy is el jöhet hozzám” [Dés; DLt 1452].

4. felhurcolódik/költözik; a se muta; hinaufziehen. 1724 már itt Istennek hálát a házat meg gerendázták be szarvazták meg lecezték sendelyezni is keztek bár csak edgik hazat is meg padoltathassam s meg tapasztathassam en is mindigárt fel megjek [Illyefva Hsz; Ap. 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez].

5. magasabban v. északabbra fekvő helyre/helységbe megy; a se duce într-un loc/intr-o localitate situată mai spre nord/mal sus; in einen höher liegenden Ort/Ortschaft ziehen. 1572 az Árok fewre Jgyencssen fel Menwyn [Dés; DLt 184]. 1584 : Delkor fele az leany fel mene az Zeoleobe [Kv; Tjk IV/1. 226]. 1592 Tudom hogy ket vetes kapw altal mennek fel Nywladba(n) [UstT]. 1742 : egészenen mentenek fel Kis Berszora"s invadalták ... Kifor Ilia Ns Házát [Ilondapataka SzD; TL 42. — "Kisborszóra (SzD). 1773 a havason Károk esett Füvekb(en), mely károk meg fizetodett vgyan, de mostan sokkal több szekerek menven fel ... tartottak több es Nagyob Kártételektől [Hesdát TA; JHb II/3]. 1840 a Szénafű-kerten felül nem lészen szabad senkinek felmenni kaszálni mához" egy hét előtt [Jenőfva Cs; RSzF 157. — "Ti. júl 12-éhez]. 1849 : fel mentem az arendáshoz s kérdettem mi tévősök legyünk [Héjjasfva NK; CsZ. Krisán György (50) vall.].

6. felutazik; a călători (în sus); hinauffahren/reisen. 1570 Kadas Istwan es Kadas Myhal egy Tharsasagba voltanak, Es Debrechenben adot volt Kadas Myhal Kadas esthwan kezehez fl. 40, Eomaga Kadas Estwan Eperyesre Menth volt fely, Az myglen Eperyesreol Ala Jeot volna addegh megh holt Kadas Myhal [Kv; Tjk III/2. 176]. 1614 az en Uram Boldisar Deak eleteben Austriaban és Bëcz Varosaban fel menűen diversis vícfbus az ő principalisitúl, ... bizonyos számú Bëczj draga marhakat vött volna fel hitelbe [Kv; RDL I. 8]. 1638 az mikor Szabo Dauittal fel mennek eperjesre, az szedők David szekere jo vala [Mv; MvLt 291.137b] | éz ide(n) hogi Bőperjesre az szent Lőrincz Napi sokadalomra megjunk vala

fel, az Tisza mellet megh szállank eggjüt [Mv, MvLt 291.148a]. 1643 : Gergeli matthias az tayba(n) mene fel Girgioba" [Altörja Hsz; LLt Fasc. 133. — "Értsd : Gyergyóba]. 1697 magam fel mentem vala Bányára" volt töb negyven szeker buzánál kásával edgyütt [Szilágycseh; BK: "Nagybányára]. 1700 Nagy Péter ki mene az Ország uttyához ahun a kereskedő embereknek Ghidoffalvára kellet volna fel menni [Szgy; HSzjP]. 1712 Ez előtt valo Esztendőkbén, veszedelmes, kétséges kimenetelű fogságban lévén Testvér Atyámfia, Josika Imreh Ur(am) eő kgme, keserűlven ügyét .. kellett fel mennem, az Fel-séges Bécsi Udvarhoz [JHb XLVIII br. Jósika István kezével]. 1769 Most mind az Tablan, mind az vármegyeken vacantiak vannak, ha fel menyen Bátyám Uram Bécsben szollana irántam is [Szentmargita SzD Ks 99 Kornis István lev.]. 1846 ha el igazithassuk ketten annak dolgát fel menendek s' tégyük jóvá [Bözödújfal U; Pf Kovács Sándor lev.]. 1851 Holnap .. mégyek fel Görgénybe. hogy Dersivel értekeződjem [Folyfva MT; Born. G. XXIVd].

7. hivatalos helyre/személyhez elmegy; a se duce într-un loc oficial/la o persoană oficială; zu einer amtlichen Stelle/Person gehen. 1615/1616 : En oztón haza menek és reggelre kelűe fel menek az Birohoz [Kv; RDL 1. 100 Emericus Nagy Bikfalúinús, előbb kolozsi préd. vall. "Hsz]. 1636 Tegnáp mind együtt felmenénk az passához [TMÁO II. 383. — A konstantinápolyi követek a fejhez]. 1746 Citator Vr(am) mennyen fel Kamora Is-pány Vr(am)hoz, és kérje hogy parantsollya meg a sóvágoknak, A' tüzelő helyek meg vizgalását [Torda; Tjk III. 49]. 1756 : porontsolattyát ... Szolgabíró Uramnak el nem mulattam, hanem Hütösimmel együtt fel mentem Ada István Uramhoz [Kvh; HSzjP]. 1828 hogy nagyobbban meg legyek győződve fel mentem a Tanás házhoz és meg nézegettem a Protocolumokat [Dés; DLt 87/1829]. — L. még MetTr 416.

8. felvonul; a se înainta; aufmarschieren, ar-rücken. 1562 1529 esztendőben .. Szolimán török császár ... János királyt székibe ülteté, és ő maga Bécs alá mène fel [ETA I. 13].

9. felemelkedik/száll; a se ridica; sich erheben. 1807 egy Garnarin nevű aeri hajos szép próbát tett 5a Augusti Parisba az hajójával papiros golyobbissal ment fel [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 262].

10. felhág; a se urca; auf/emporsteigen. 1823 : mintegy félignyire fel mentem a Lajtorján [Dés, DLt].

11. kb. (nő) megmász; a încăleca (o femeie), a se urca (pe o femeie) (Frau) besteigen. 1631 monda Czetri Görgj, hogj megh hidgjetek aszony emberek azt ugjmond hogi soha nem gjakot eő edeseb piczat annal mint az uarga Menyhartneje mondotta aztis hogj egj eiel tizszeris fel ment rea s meglis ugj allot mint az karo teste [Mv; MvLt 290.56b].

12. feléle megy/vezet; a sui/urca/duce în sus; hinauf/aufwärtsführen. 1576 : Nyilwan twdom hogj

az gyórtyan pataka foly az zaldopos erdeonel mely
wh fel megyen Az Also zelen az zaldopnak [Job-
bágyfa MT; EHA]. 1587/1855 Jutánk az Niar-
ló patakának a' feyéhez az kuthoz, 's innét egy
cösvény Igienesen fel megien az Nyarlo utára az
Bérczre [Kisfalud AF; EHA]. 1625 Uy Musna
Czereyn egy Ut megien fel az bírczre [Nagygalamb-
fa U ÚszT 155b]. 1684 (A határ) ment fel az
elecskenek vagy ormonak nem a tetejin, hanem az
oldalab(an) [Dob.; Szentk.]. 1715 az m nagy
Gorbai Határ . . . Paptelke felől mégien fel az
Árkon a migh az árok tart [Csákgörbő SzD; EHA].
1728 Jánka pataka két fele Sz. Egjház erdeje két
felől az határán ut megien fel [Angyalos Hsz;
EHA]. 1767 Gesztrágy határa . . . fel me-
gyen az Nagy Májor nevezetű helynek Gesztrágy
felé le hanyatló Orrág [Nagykapus K; Born. III.
2 Mich. Szilágyi (43) zs vall.]. 1803/1804 Hát
azon kis uttzátska, mely a' . . . Kolosi Parkas Úr
veteményes kertye és a' kérdésb(en) ki tett Szegelet
helyetske között megien fel; falu uttzája volt é
eleétől fogva . . . ? [Kv; RLt vk].

13. felnyúlik; a se întinde; hinaufreichen. 1607
mely kett Irottwan megien fell az Koncz Marthon
Irottwanian wegere az Peterfy Matthaé (!) Irott-
wanian vegnell [Szentháromság MT; EHA]. 1674
Ezek a' nyilak az szopori uttol mennek fel az me-
redék oldalra [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1680/
1792: A' Magyaró fejéig fel megyen egy darab Erdő
[Albis Hsz; EHA]. 1684 a To mellett . . . egjene-
sen megien fel az föld [Gyulatelke K; SLt AM. 24].
1760 az Falub(an) pedig mindennémű possessioik
régí és ujjabb Curialis Fundusak, nyilas és nyilat-
lan Házhelyek maradván . . . eddig valo Posses-
soraiknal, bonificalván a Veres résznek . . . darab
közönséges földel, melyis az Tseréig fel megyen
[Szava K; RLt O.4]. 1778 a' Bányabúki erdő
Gyin pareu Monosztérii kezdődén fel megyen
Pé szup gyalu Rosfnyí nevezetű helyen [Bánya-
búki TA; BLt Molduván Ignát (60) vall.].

14. felvisz/vézet; a duce sus; hinaufführen.
1647 Ez Uduar keozepin vagion mas tapaszos,
fabol chinalt, lako Uduarhaz, melynek Tornaczara
megyen fel, egy rozsz fagradicz [Meggykerék AF;
BK 48. F. 16]. 1694 Az Zolyomi Haz Ajtaja mellet
megien fel egy kerengo Kő Garadics az Toronjban
[Kővár; JHb Inv.].

15. felépül; a se construi/ridica; aufbauen. 1756
már az épület fel ment, beis Szarvaztatott, tsak
fedele hejánossága [Déva; Szer.].

16. kb. felmagasodik; a se înălța; sich erhöhen.
1635 hoszan fel az be meőneő cöregli kapura fel
megyen egy cöregli harom szakaszban valo Istalo
borona fenő fabol rott [Siménfa U; JHb Inv.].
1652 Ezek mellett van egy konyha. Kénénye
megyen fel búségel [Görgény MT Főrsz.].

17. felkap, felfelé terjedez; a se întinde în sus;
sich aufwärts verbreiten. 1629 az Keme(n) mel-
let ment fel elseoben az tűz mint egy süvegniére,
és ha a keze jo leot volna megh olthatta volna egy
fazez vizzel [Kv TJK VII/3. 125].

18. felszáll; a se ridica; empor/aufsteigen. 1636
az Ember ki uona az poskajat holna alol, es hozza

loue, azt látam, mert az fusti fel mene [Mv MvLt
291. 69b].

19. kb. feljut/érkezik; a ajunge/sosi sus; hin-
aufgelangen. 1749 én ugyan fogok irni az Agens-
(ne)k iránta, hogy ha mi sinistra informa(ti)o
menne fel, vigyázással legyen, s Ecclesiánkat def-
fendállya [Nsz; KvRLt br. Bánffy Zsigmond alá-
írásával].

20. (vminek az összege, mennyisége) felnöveke-
dik, rüg vmennyire; (suma/cantitate) ajunge/se
ridică (pină) la; (eine Summe) sich erhöhen/sich
auf etw. belaufen. 1599 Reisz Andras, Lucas
Rodner es Radnothy Jstwan . . . valljak . . . No
azert my annyera busituk nyawaliast hogy f 25ra
fel menne hogy azt Adgjak megh az Attyafianak
[Kv; TJK VI/1. 347]. 1662 'a Capitalis summa
penz, Szaz Magyarí forintra fel meg [Dés/Besz-
terce; RLt 5]. 1759 br. Barcsai Gergely úrnak
egyetlen leánya, lévén, elvevé tudta, hogy ott
sok pénz hever . . . Nem is csalta meg ezen re-
ményiség Bánffy Dienes urat, mert amit adott
egyszer-másszor neki felmegyen százezer forintra
[RettE 94]. 1782/1799 némelyikünk a' mi Zállag-
ost bír fel mégyen 500 forintra is azoknak árrok
[Torockó; TLev. 5/16 Transm. 386]. 1835 Déz-
maalapítvány . . . 13 000 vékára csüül fel ment
volt [Zsibó Sz; WLt].

21. (vminek az ára, értéke) felemelkedik/hág; a
se urca (preț/valoare) unui lucru; (der Preis
einer Sache) sich erhöhen/(auf)steigen. 1596 im-
mar niluan vala, az giwlesnek napja, azert vasar-
lottam eggiet mast . . . immar annira fel ment vala
az Tiuknak az arra, hogj eggiet 10 penzen es ti-
zenketteőn tartottak [Kv; Szám. 6/XXIX. 114].
1653: immár a búzának az ára felment vala a nagy
pusztittás miá*, és nagy éhség kezdett vala lenni |
Az arany forint immár fel ment vala két forintra
egy arany, es igen bővön forog vala [ETA I, 74,
92 NSz. — *1602-ben]. 1735: most már az Zab
meg Dragadott mivel hogy az egér meg az lábán
meg kezte volt ennj három 3 potrára fel ment
vekája [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1774
Török buza 'a szük időben tiz garason, még egy
Német forintra is fel ment [Szentdemeter U; LLt
Vall. 238]. 1810 látván . . . hogy az Vaskő igen
meg Szükült minden Bányákon, az leg rozsz-
szabb métallumu Bányákon is vaskőnek, egy
egy Lo tereh kőnek az árra két Magyar forintra
fel ment [Torockó; TLev. 9/44].

22. rámegy, felhasználódik vmire; a se folosi
(pentru ceva); daraufgehen. 1755 Téglá Az kapu
felett valo Házaknak . . . pádimentumozására . . .
ment fel 3400 [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].
1774: ezen Házban az also padlássára felment
42 szál szélessebb deszka [Déva; Ks 73. IV. 10].
1796 Az Ujjadon Uj Pajtanak bé fedesére ment
fel szalma 438 kalangya [Doboka; MkG]. 1836:
az őtt abroszra és . . . 42 keskenyőkre hány font
fonal ment fel [IB Gr. Bethlen Sámuelné takács-
nak szóló utasítása].

felmehet 1. a se putea urca; hinauf/emporge-
hen können. 1570: Zeochi Gërgh hiithy zerenť val-

felmehetés

lya, hogy hallotta az leantwl ky rokona hogy azt Monta, mykor eo akarya zabadon fely mehet Az Thoromba [Kv; Tjk III/2.30]. 1581: 10 January Az Nagy Templomban hogy fel mennenek az gradychyon Chynaltattam ket Karykat az Keofalba hogy fel mehetet eppel Janos Kyert fyzetenek Lakatos Jstwanak d.20. [Kv; Szám. 3/IV. 15–6]. 1621 Estue nagy Zel indulua(n) az Torony oldalán az Manust be dwyteotte volt mind tablastol ... Acz Görgynek, hogi az Tabla helien valo fakat meg faragta felis uitte, az orasnakis segitet .. mert az Aztalos nem mehetet fel .. attam) neki ket napra d 65 [Kv; Szám. 15b/IV 16].

2. magasabban fekvő helyre mehet; a se putea duce într-un loc situat mai sus; auf einen höher liegenden Ort gehen können. 1555 k.: fel nem mehet Illyen hyrtelensegwel [LLt]. 1585 az hal: fel Meheteth az also Tobolis az foliamba, Az felsseo Tobolis ala Jeohetet [Kv; Tjk IV/1. 430a]. 1772 Bacában .. a falu mellett volt egy nagy udvarház, melyet ... régen valami Francisco nevű olasz ... kezdett volt építeni. Hanem maga^b úgy építtette, hogy a felső contignatio ajtajáig hintóval felmehetnek [RettE 288. — *SzD. ^bTi. gr. „Lázár János úr statuum praesidens”, azaz az erdélyi országgyűlés rendének elnöke].

3. vkihez elmehet; a se putea duce la cineva; zu jm gehen können. 1650: Szandeko(m) az vala nekemis kgmetek kezdibe(n) magamis fel mehessek, de hosszas nyavaljam uta(n) valo epwlesemet annyera nem aranzottam, hogj az uto(n) valo razodassal merjem magamot szerenczeltetni [Fiátfa U; UszT 8/64. 75a]. 1718: mondom az Aszszony-nak miert tetet arestumb(a), s aszt feleli rejja azert hozottalak es tétetlek arestumba(n) mijert mondottad hogy Ura(m) égette vagy egetteté az Boronyai Marija Aszszony majorhazat azert is hogy fel ne mehes Uradhoz Orba(n) Simon Uram-hoz hogy zenebonat szerez közöttünk [Branyicska H; JHb].

4. felutazhat; a putea călători (în sus); hinauf-fahren können. 1598 En hoszam ieött nolt Simo Janos mikor ki zabadült volt Moldnabol, fel vitetę louo(n) Gegeő Balintne Assonio(m) mert ige(n) megh teörteodet (!) volt, az vasis megh sertete volt az labat ne(m) mehetet fel ky-lemben, ozton ugya(n) louo(n) bochatottak kj Cykbol [UszT 13/38 Tamas Lazar de Taplocza^a pp vall. — *Cs]. 1600: Inchedy Mathyas Deak ... vallya emlekeze(m) arra Jol mikor Sapy Benedek es Nestay Balas Attianak Albertnak Adott vala penzt bizonios conditioval ..., de azt az conditiot Nestay Albert veghez nem vyhete mert fel sem mehetet Bechben bizonios okokbol [Kv; Tjk VI/1, 523].

5. (vminek az ára) felemelkedhetik; a se putea urca (prețul unui lucru); (der Preis irgendeiner Sache) sich erhöhen können. 1630: (A lónak) az sok cerelessel berelessel, fel mehetet az arra [Mv; MvLt 290. 217a].

felmehetés kimehetés; posibilitatea de a pleca (în străinătate); die Möglichkeit des Ausgangs. 1815: Ö Felsege Kőrösi Sándornak^a a' Göttingi és Heydelbergai Academiakra valo felmehetésre szabadságot adni kegyelmesen méltóztatott [Kv; NyIrK XII, 140. — *Értsd: Kőrösi Csoma Sándornak].

felmelegszik fel/kimelegszik; a se încălzi; sich erwärmen, wärmer werden. 1829: a' míg az idő fel nem melegszik nem ad a' Doctor vér tisztított, 's adig tsak tűrnem kel [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

felmenendő el/felmenésre szánt; destinat să fie minat sus; zum Hinaufgang bestimmt. 1634: Az Barmaimnak oda fel valo haitasaban, es kwldeseben, illyen modalitast mutatok hogy minden felebeol az apraiat es slejtít ki az utra elegtelen es alkotmatlan, adassak el itt benn co kegmeek, es az arraual fogadgyanak Teoser legenyeket, kik fel haitsak a kik fel menendeok, es fel haitandok, mind Zombatigh^a [Wass. Cegei Vass János végr. — *Nagyszombatig].

felmenés felhágás/menetel; urcare; Aufgang. 1846: Az Udvar ház hijjába fel menésre készített fenyő fa Grádlits [Szászkerked K, LLt].

felmenetel 1. elmenetel; plecure; Abgang. 1724/1779 András fel menetelekor vitt fel hirem nélkül egy satsko borsot mennyen vegire kigylmed adta néki [Gerend TA; KS. Bethlen Agnes Székely Ferenc saját gondviselőhöz]. 1797: A NKendi Com(m)une Terrenum(na)k Conscriptiojára fel menetelem alkalmatosságával udvarlok Ngodnak [Gógánváralja KK; Ks Miss. I].

2. felutazás; călătorie; (Hinauf)Reise. 1693: az urakkal végeztük, hogy felküldjünk Radnoth iránt és minden jóságaimra generalis protectiot hozassak az római császártól. Ez meglévén Szebenbe ment ezen felmenetel iránt Keszei uram Veterani generalishoz, ki is felküldésemet megértvén, szép recomendatoriát írt Bécsbe mellettem [IIAMN 332]. 1712: Ha Nagyob veszedelemb(en), költzég(en) ejtett volnais, idegeny országban valo hoszas mulatásom ..., tartoznék kglmd engemet, abban subleválni, mint hogi kgmedért mente(m) fel^a; Nyomoruságában ha rá akar emlékezni; nem vgy igiri vala kglmd Atyafiságát néke(m) s nem ugi sietteti vala felmenetelemet, a mint most jutalmaztattya [JHb Jósika István Imréhez. — ^aTi. Bécsbe].

3. hadra való ~ hadba menetel/szállás; plecare la război; Kriegführung. 1654/1696: ketszeri hadra valo fel menetelemkor ... két száz kilenczven négy forintot költöttem [Medgyes; Bál. 46].

felmenő I. mn 1. felfelé vezető; care duce în sus; hinaufführend. 1625: az Kismeod uize mellett fel meneo utis Uicinus [UszT 21a]. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Középső s Felső Rend Épületek

s Házak cze(n) várba(n). Kerengő kő garadics mind az ajtó előtt, s mind a fel menő Lépcső gradiczi, ighen szép faragot kőből vannak [Vh; VhU 502, 532]. 1724: Már onnat meg tér ezen ő nagok erdeje széle, a délre fel menő erdő útton fel felé [Mezőméses MT; BK]. 1731: az Temetőről, fel menő Szoross vagj Sikátor [Ne; EM XXXVIII, 231]. 1766 az felmennő uca [Szent Simon Cs]. 1817: az kis kútról fel menő út mellett levő Török búza [Dés]. 1827: a' Falu tágas uttzája derekába fel menő Santz/Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: ~ újjában felfelé mentében, felmentében/mentekor. 1765 láttam (: éppen akkor a' Gerendi Uttzán fel menő Utomban szembe találkoztván velük:) hogy a' kisérőből vissza jöttek a Le-gények ... az Praedicator Abots Janos Uram Házánál Pistollyal löttének [F. gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.].

2. felfelé nyúló; care se întinde în sus; hinauf-rückend. 1636: az felmeneo feoldnek . vici-nussa ab una ... Killyeni Thamase az Killyeni Mathe fiaival keoz ioszagik [Kilyén Hsz; BLt]. 1673: az Udvarház mellett fel menő Nagy retnek az also vege [Bh; KHn 7]. 1750 az ... Jozság ... az felső Falu végén vagyon ... által hatt az Patakon, és egy fel menő vápaun is [Backamada-ras MT; CsS].

Hn. 1757: A Bara Kasza Árnyékában Fel menő Parlagb(an) hevérő egy vizes Zább (!) Föld [Szent Mihály Cs]. 1770: az Fel menő horgasban egy darab* ... az Földek dölnek meg rajta [Köpec Hsz; Köpec lev. — *Ti. föld]. 1835: Az erdőlo utra felmenő lábba (sz) [Bodola Hsz].

3. felvivő/vezető; care duce sus; hinaufführend. 1681/1754: ezen Tornácra fel menő gráditis felső végén valo fel vono ajtoztokájával [KvAKt Mss hung. 6]. 1826 a' Száraztoba a' Hiuba fel menő Graditson [Dés; DLt 251].

II. fn kb. felfelé nyúló határrész; parte de hotar care se întinde în sus; hinaufrückende Dorf-flur. Hn. 1648: a felmenőben a Rofainban (sz) [Albis Hsz]. 1666: az felseo felmeneon (sz) [Illye-fva Hsz]. 1741/1754: a Cser szellyin fel menő (sz) [Vajdasztiván MT]. 1759: a Vetés Szeribenn: a Gál mezein a fel menőben (sz) [Szentkirály Cs]. 1808: A Nagy verőfeny labján a patak mellett a felmenőben (sz) [Köpec Hsz]. 1816: A' fel me-nőbe (sz) [Hídvég Hsz]. 1825: A Felmenőbenn a Kenderes kert felett (sz) [Százazpatak Hsz].

A szócikk jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

felment ige a dispensa/scuti; entheben, befreien. 1842: Mély alázatossággal esdeklek Méltotasson A Tekéntetes Király Biro Ur a Hajdu Imre eő kelme ... keresete alol kegyesen fel menteni [Szováta MT Bereczki József lev. (Mt)]. 1847 méltotzatna éngemet valótalan gyanuja alol fol menteni [Dés; DLt 612].

felment mn felmenesztett; trimis sus; hinaufge-schickt/gesandt. 1815: Az F. Zsuki* el Szakadatt

Gátnak meg köttetéséré fel ment munkások(na)k, és Materialék(na)k Specificatioja [SLt. — *K].

felmentetik 1. fölmentetik; a fi dispensat/scutit; enthoben/befreit werden. 1845: Felső Szilvási Napcsa Elek Erdélyi Udvari korlátnok Ur eő Nagy Méltosága Saját kérelmére korlátnoki hiva-talától fel mentetvén, hiv szolgalmi meg esmeré-séül Léopoldi (!) Császár jeles Rendje Nagy Keres-tyével meg ajándékoztatt [Uzsl XI. 85/3. 5]. 1848 Werner Vilmos szentannai lakós ellenében a lázongokkal cimboraság be nem bizonyulván ... a haditörvény rendelte eljárás alól tökéletesen fölmentetve szabadon bocsájtatik [EMLt].

2. mentesítettik; a fi scutit; freigemacht werden. 1850: a Lelkészek Cántor(ok) és egyházi szolgák egyházi javadalmaik szabályozásáig, a köz és községi terhek alol fel — mentetnek [Nagy-kapus K; RAK 5].

felmer kimerít/vesz; a scoate; ausschöpfen/he-ben. 1639 Bányainétul hallottam ezt, hogy mikor egy cigány gyermekét temették volt, ugyan sokat mert volt fel az földben Kállainé az előruhájában [Mv; MvLt 291, 188a–91a átirásban !].

Temetéssel kapcsolatos, hihetőleg babonáskodásra von. valomárszlet.

felmér 1. a mäsura; vermessen. 1590 k. Az varos ezen Igyenessedek megh hogi az hul Irto helyek vadnak mindeneket tizesre fel merenek ennekemis Adanak három rezt ez okon myerth helyreol adok vala adoth [Szu; Uzsl]. 1602 Goro Georgy egy ruddal latam hogy igen megie(n), fel mereók az feöldet, tahag zinte meg zantia az felet az Actrix ekeje [i.h. 16/77]. 1627: Döl után menenk arra az erdeore melliet Bak Czierienek hinak, el iarak hosszattaba keotellel fele (!) mereok, az fakat meg határozok, nyilat vonank ra [Galambod MT; BHA]. 1693: Az Bagoly lyukba(n) egj tsegely rét a' maros mellett ... mint hogi az marus szaggattya, kaszállással igaz mérés-sel mérvék fel, és ugj kaszállják az négy Atyafiak [Ne; DobLev. I/37]. 1724: az patak mellett valo lapalyos térséget fel mérvén ... lött 88 öles kötél nr 4 [Türe K; Told. 21]. 1787 Csíktaplo-cai Ábrán József pretendálja (így!) de eadem Gergely Jakabtól egy darabocská szántóföldet ... Gergely Jakab személyesen jelen lévén azt felelé, hogy őkegyelme meg nem felel addig, amíg az földnek színére ki nem mennek, az több vérek-kei újra fel nem mérik [Taploca Cs; RSzF 138]. 1824: (A földeket) Vármegyei Geometra Tekin-teset Bálintfi József Ur ... a maga tulajdonsága szerint Engineuri módon fel mérvén, ... meg jobbitva ki tétetnek [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 132]. 1831 me(n)enk el az Oh-Várban és ottan az Nehai Mlgs, Báro Daniel Istváné eő Excelentiaja Háza és Telke fundussát mérénk fel és betsülénkís meg [Kv; Born. IV. 23]. — I. még DFaz. 21; Hszj három-singes öl al.

2. megmér; a cintári/măsura; messen, abwä-gen. 1570: Jloná Nagy Myklosne hithy zerent valya, hogy Dabo Thamas Be hozta az Mustot,

Latta hogy az felesége Meretlen akarya volt adny Zabo gérnenek Az penigh ne(m) akarta venny, hane(m) Byro pechetywel megh Thyltotta, Es azwtan fely Mertek, de eo ne(m) Tugla han veder leoth [Kv; T Jk III/2.2]. 1595 Zabot vöttem

Az Darabantinknak, mellyek fel mérttek Atta(m) d 4 [Kv Szám. 6/XVIIa. 259 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1633 az egiczeri merésre

teób leot az huss annal az mint az eleot, az ketczeri merésre fel mertek uolt, egi kicsiddel [Mv; MvLt 290. 139]. 1702 Az Országának nagj kárára ez Hazab(an) forgo penznek nagj veszedelmzésére sokan Görögök, Örmények Sidok és más fele emberekis a penzt, lotokkal fel mérvén, az jovát és pontosát ki hordjak az Hazabol [Uzsl IX. 77 gub.]. 1759 Hajkul Parkas

az el-múlt esztendőben a kassokból a' Török búzáat el-tsépelettven, vékával, eo kgime fel nem mérte, hanem tsak szóró lapádtal töltette sákokban, és onnét a' szuszékban . . midőn pediglen mű azt fel-mértük, akkor Barabás Vram kiis Tisztartója volt ott nem volt [Marosludas TA; TKI]. 1771 A Vincellér keze alól Mertem fel 30 veka Aszalt Almát [Esztyén SzD; Told. 5a]. 1785 84 forintokat talám a gypjuértis kapunk de még fel nem mértük s ki se fizették [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1806 melyet* az ő vékájával mértenek fel de az ő vékja nagyobb az Falu vékájánál [K; KLev. — *Ti. búzáat]. 1826 az utolsó három kupányi lisztet együtt mérték fel [P. rákos U RSzF 258].

felméredek felméreget; a mäsura pe rind; nach und nach vermessen. 1767 az egész Határon találatott köz Erdőket mindenütt fel méredekélvén . . azakból figáltunk Őt Táblákat [Vaja MT Told. 24].

felméreget megméreget; a mäsura pe indelete; nach und nach messen. 1754 A feljebb említett vég Abrasznak valot Mgos Groff Teleki Lászlone Aszszonjom ő Nga méregeté fel, de az után ki vagdalta fel, nem tudom [Gernyeszeg MT TGsz 33].

felmérés 1. mäsurare; Vermessung. 1596 Kerk ew kegmek Byro vramat, hogy ew kgme az zeoleo es zantho feol meresenek gondwiselesere Balas kowach heliebe walazzon mas elegendendo zemelt [Kv; Tan Jk I/1. 274]. 1604 Az alperes Bichionichia (!) meg azt hogi az felperes ot wolt az fel mresben es cziereben az czierelestis tutta akor seniben meg ne(m) Ellenzetté [Uzst 18/5]. 1762 A Szovai határ fel mérésében tett példás és terhes fáradságokat nemtsak köszönöm, hanem Isten éltetvén feleségem részérőlis mind vissza szolgálni, mind pedig fáradságokat betsülettel remuneralni el nem mulattunk [Szava K; RLt O. I Mich. Medve Mart. Veszniásához és Lad. Somkerekéhez]. 1800 az Insineur Ur . . . a' nagyobb és aprotb Faju Erdők ki Táblázására, és fel mérésére ebbeli Operatioját is hova hamarébb végezné el [Mv; TSb 24]. 1833: A földeknek fel

mérésére requiráltuk Tekintetes Ingineur Ungvári György Urat a ki is fel mérvén két darabba mérődött [Dés; DLt 904/1831 mell.].

2. megmérés; cüntäre, mäsurare; Anwägung/messung. 1603 Emlékezem ra minthogy az fel meresebe es fel hordasaba ott voltam hogy 13 keobleot hagiót negied hean az Zekely Leorincz hazanal Veres Georgy [Kv; T Jk VI/1. 655]. 1679/1681 Az Buza(na)k vagi egyeb gabonának fel mérésen a Szamtarto, vagi a hités kulczar mindenütt mindenkor jelen légyen [Vh; VhL 669–70]. 1747 A tsipeltetés proba tsipleskor s fel méréskor betsületes Nemes embert adhibeal pro testimonio [Bh; Told. 22]. 1753 a Miko urak meg ígyírvén a Clenodiumok(na)k felmérése előtt Sub Nobili parola, hogy Semmihez abból nem nyulnak, még is a fel mérés után erőszakosan el kapdosták [Szentsimon Cs; Ks 22. XXIb].

felmérés. E jelzői szk-ban; in această construcție atributivă; in dieser attributiven Verwendung: ~ széna vmilyen (helyi) fél-mértékegységnyi széna; fin de o jumătate de măsură; irgend eine halbe Maßeinheit schweres Heu. 1782 Csik-taplocai Szóts György gyalog katona megszólította de eadem Gergely Lőrincet, lovast, ez okon: hogy adott volt az actor az inctusnak felmérés szénát 1781-ben tavasszal, olyformával, hogy egy mérest ad az újból érette. De mindaddig ideiben nem kérte az actor [RSzF 172]. Vö. a félporció címszóval.

felméret 1. a dispune să fie măsurat; abmessen lassen. 1674 egy három öls Rudat tsináltatva(n) azon ruddal mérettük fel az széna füeket [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1713 elsőben is az urak nemes földéit ruddal fel meretvén nyil szerrint el osztottunk (!) [Orbó SzD JHb XLI/2]. 1754: mikor az Nehai vr a maga Jobb(ág) haz helyei után az földeket fel merette, magam is ott voltam [Ádamos KK; JHb XIX/11]. 1810 k Bányitza minthogy egész falu tehát az egész hárt Insinérel fel kell méretni [Banyica K; IE. gr. I. Bethlen Sámuel kezével].

2. megméret; a dispune să se măsoare; abmessen lassen. 1592 Az mely Buza maradot volt Restautiaba az el mult eztendeőreol, eleőzeőh hogy fel zorattam beleölle merettem fel az Espotalj zamara Cub 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 383]. 1595: Az ki chyplet búzabol meretem fel az chwren cub 34 [Kv; i.h. 6/XV. 48.]. 1629 oda ment volt hogy sakot adgyanak oda, hogy masnap fel meressék az buzat [Kv; T Jk VII/3. 123]. 1675 Az gabonának csepeltetesinek idein szorgalmatos gondod legyen rea, hogy . . . azt igaz vékával annak rendi szerent el útve fel meresd, s gabonas hazb(a) be vitesd [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jbbírájához]. 1730 az Zabot most Csepeltetem hiteles Nemes ember előtt miretem fel s vgj az buzatt is el csepeltetven [Noszoly SzD; Ap. 4]. 1832 Mikor szorattni akar* . . . felméret, de nem ütteti a vékát félig vagy meg félignél is jobban' hogy az által maganak minden száz vékából

tíz és tizenkét vékát sparoljan [Csapó KK; Berz. 20. *Ti. gabonát].

felmérés 1. măsurare (cadastrală); Vermessung. 1765: Ma pedig hogy világosságra jöjjen a dolog az Mlgs Exponens urffi minket a nevezett Erdőnek felmérésére ki citáltatott [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 4]. 1788 Allodialis földem felmérésekért sokat kellett fizetnem [Branyicska H; JHb XXXI/26].

2. megmérés; măsurare; Abmessung 1751 három köből ősz buzátt jól meg mivel Földben jó alkalmas időben el szántson Vessen ... be hordas-sa ... a Csipeltetésire és felmérésire ligjen gongja [Mezőbánd MT; MbK VII. 12]. 1757 az Ispányok magoknak tartották a Szakasztás buzát felméréskor [Kv; Aggm. C. 20].

felmérhet a putea dispune să fie măsurat; abmessen lassen können. 1694 a rét béli földetis ... most fel nem mérhetők, hanem az utá(n) mérjék három egj arányu részekre [Gyula K; SLt AH. 1].

felmérjük 1. a fi măsurat; vermessen werden. 1746 A Szőlő végéb(en) lévő verő fény felmérésén, hosszassága . huszankét kötel es tizen három öl [Mezőbodon TA; JHb XI/29. 4]. 1776 A Bosa vagyis Pusztá Szőlő hegybe lévő terenum a Possessoratus között gyakran fel szokott ruddal mérteni [M.köblös SzD; RLt].

2. megmértetik; a fi măsurat; abgemessen werden. 1759: Sz. Gothárdi Ferentz Uram Confisecatott Asztagotska buzája el Csépléttén a maga Cséplői által praetensiomban felmérésén, találtatott Metr Nro 30 ~ harmintz véka [Branyicska H; Borb. II]. 1817 haszon vehetetlen Málé mely Csősön felmérés volt 111 véka [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap kezével]. 1873 Felmérés és fel gyült 6 nagy véka és 4 kupa [Búrjánosbuda^a RAK 122. *Ti. zab. ^bKésőbb: Bodonkút K].

felmérített 1. a dispune să fie măsurat; vermessen lassen. 1765 minketis azon Erdőben kűdéz-tenek volt, s a sokszor említett Erdőt hosszára általunk egészszzen felmértette Bodo Benedekné [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 6].

2. megmértetett; a dispune să fie măsurat; abmessen lassen. 1817: (A) Csős Málét ... felmérését Ugy hordottam bé a Csűrbe [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap kezével].

felméréselés măsurare; Vermessung. 1800 az antiqua Sessiok számát figáltuk, meg határoztuk és Nova Sessioktol meg különböztettük ... a Kereset alá hozott Köz helyeket felmérésések, és Conscribáltatások után fel osztottuk [Mv; TSb 24].

felmérítettük 1. a fi măsurat; vermessen werden. 1726 Concludáltatott, hogy a két Szamos

között lévő Porond kertek ujjolag felmérésesse-nek nyilak szerint [Dés; EHA]. 1756 A Secessus kised lévően nem méretetett fel [Branyicska H; JHb LXX/2, 23, 35]. 1824 minden Allodiumok fel méretettek s reducaltattanak is Jagerumakra és □ ölekre [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 132].

2. megmértetetik/méretik; a fi măsurat; abgemessen werden. 1803 Valamint az el-tsépléttett s ki-szorított gabona, ugy szintén a le-vert Török buza is a Regius előtt méretessen-fel [Kv; Aggm. A. 117].

felmérjesedik felmérgelődik; a se minia; sich (ab)jergern. 1819: annyira fell mérgetettek^a hogy ha B. Kemény Pál Úr és Katona Mihály Úr el nem tsendesítette volna őket, roszt következzése lett volna [Remete Szt; Ks 67. 47. 28. *Ti. a falusiak].

felmérhet a putea măsura; vermessen können. 1801 Minthogy pedig az M.N. Sombori irregulá-tatlan Commune Terrenumokat más Geometran kívül sem fel nem mérheti, sem pedig nem appro-portionálhatja; arra valo nézve . fel vészszük Őri F. István Ő kegyelmét, mint ahhoz értő Geomet-rat [M.zsombor K; Somb. II].

felmérhető care poate fi măsurat; vermessen bar, 1778 (A földek) az Erdőnek Nagy Bokrossága s sűrűsége miatt, fel nem mérhetők [Ózd AF; Berz. 5.37. O. 2]. 1843 (A tavak) hosszasságokra Oldal félt, mind pedig szélességekre nézve végeiknél lántzal fel mérhetők [Köteland K; SLt Vegyes perir. Valentinus Todor (33) col. vall.].

felmérődik megmértetik; a fi măsurat; abge-messen werden. 1799: Találtatott valami meg ve-szett Faszujka és Borso kevés, De nem lévően érdemesek az bé írásra fel sem mérődtek [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1814: A Csűrös kertb(en) ... Vagyon három Sövény Török buzás avateg kas az egyik(nek) a fele részében nem tudatik hány vekás míg fel nem merődik [Mezősályi TA; RLt].

felmérésékl felméreteget; a măsura; nach und nach vermessen. 1694 Menénk édes meg említett Gyulai Anna szülénkről rejánk maradot ioszágunkba(n), és ott Gyulai^a határt . Atyafi-gáson ez szerint mérséklők és osztók fel^b [SLt A.H. 1. — *Gyula K.^bKöv. a felmérés lefr.]. 1746 . erre nézve kellett az Uraságnak arra lépni, hogy azon Praediumot borozdáról borozdára felmérés-kelvén az Inspector Adjunctussal együtt, a felméréséklés után, a Dominalis Faluk közöt fel ossza [H; Ks 92. II.1].

felméréséklés felméretegetés; măsurare; Vermes-sung. 1746 azon Praediumot ... a felméréséklés után, a Dominalis Faluk közöt fel ossza [H; Ks 92. II. 1. — A teljesebb szöveg. felmérésékl al.].

felmért mäsurat; vermessen. 1745: A le irt Füzfán alol ... kezdödvén a Sziget forma helyly, melyet egy viz mosta árok egy darabig két felé hasított; Ezen duplas forma Szigetnek a Szamos felöl való részét itiltük az elöbben fel mért nagy láb nap kelet felöl való részéhez [Szurduk SzD; JHbK XXVI/5].

felmerül 1. előadódik/fordul; a se ivi/produce; sich ergeben, auftauchen. 1856: (A) kihirdetés mind két részről megtörtént, 's ezen idő folyta alatt semmi, egybekelést gátolható akadály fel nem merült [Bádok K; RAK 68]. 1872 Botos Sámuel ref. ki hosszas ideig együtt élt nejevel Horváth Katalinnal állitolog sok házi békétlenség és kellemetlenség merült fel közöttük ... elválási lépésre határozta magát [Burjánosbuda*; RAK 129. — *Később: Bodonkút K].

2. napfényre kerül/jön; a iesi la lumină/ivealä; zum Vorschein kommen. 1863: ha ne talán halálom után adosságok merülendek fel azok is azon utagonokból léznek ki fizetendők [Kv; Végr.].

felmerülés előadódás; ivire; Auftauchen. 1850: a political hatóságok teendője a panaszk felmerülésekor segítségül fel lépni [Nagykapus K; RAK 5. — A teljesebb szöve. *felkép* 5. al.].

felmerülhető előadódható/fordulható, történhető; ceea ce se poate ivi/intimpla; was sich ergeben kann. 1852: a' Helységi előjárók, és Lelkészek között föl merülhet minden félre értés, és kellemetlen sürölös, a legnagyobb készséggel eltávolítandó [M.bikal K; RAK 49].

felmerült előadódott, történt; ivit; intimplat; sich zugetragen. 1854: szeretett nőm meleg óhaj-tására föl vevém a' tollat, hogy éltem rögs terén gyűjtött tapasztalataimat s a körültem fölmerült eseményeket lejegyezzem [Újfé 5].

felmesterség 1. (a céhbe való belépéskor fizetett) földij/fizetség; jumătate de taxă (care s-a plătit cu prilejul intrării în breaslă); (beim Eintritt in die Zunft gezahlte) Halbbegüher. 1570 k. Ezt is végeztük öfelölők, ha <valamely> fazakas fazakasmesternek leány<át> házastársul magának venné az olyannak <kell> adni fél mesterséget, az fél mesterségben <tizen> öt forintot harminchárom pénzt, ak<. .> nyolcvan hat font húst, nyolc t<yúkot>, két ludat, gyömbéres levét tartozik <és tar>tozik az céhmesternek egy szeker<nyével>, <az dékány>nak egy cipelössel minden toldás n<élkül pat>kos légyen [Dés; DFaz. 9]. 1672: Mikor valamely Mester Ember ... beakar állani ... tartozik peng mikor az első tall etket felviszik a' Czehben beadni 8 forintokatis; Hogy ha pengik Mester Ember gyermeke fel Mesterseggel tartozik [Dés; Jk].

2. (céhbéli) büntetéspénz; amendä (în breaslă); (ziinfängis) Strafgeld. 1813 a' ki a' Czéh béli Felebaráttját ha tsak rágalmazó szoval illetné, tehát azon személy a Czéhnek terhes büntetése

alá rekesztessék, az az vagy fél Mesterséget fizett. vagy pedig Mestersége folytatásától el tiltják [Dés; DLt 56. 37].

Szk: ~en (el)marad büntetéspénz fizetésére marasztaltatik el. 1684: Ha valamely mester ember az céh házánál kapná magát, az céhet ott ha<(gy-ná)* vagy csak maga gondolatlanul az cé<(hnek) becstelenségére korcsomára menne s ott inna s olyan helyen az céhet besteleníte<(né) el marad az <do>logért méltán az oly mesterember félmesterségen [Dés; DFaz. 12. — *Ti. mikor céh lakoma van] | Továbbá valaki céh házánál fegyverre kapna valaki ellen, fél mesterségen marad érette sz. 6 [Dés; MNy XXXIV, 119] * ~en maraszt büntetés fizetésére marasztal el. 1692: a Beczületes Ceh: edgyütt lévén Pásztor István Uramat marasztottak fél mesterségen az előt való Ceh Gyűlésen az felesége illetlen nyelvessege miatt hogy mind Fejer Martonne s mind Biro György-ne Aszonyomékkal mint Beketlenkedtek ekkor való Ceh megh attá fl 4 [Kv; MészCLev.].

A céhbe lépéskor a legénynek v. mesternek meghatározott összeget — Désen 1672-ben 8 ft-ot — kellett, főként az avat-vacsora költségeire fizetnie. A céhbéli mester gyermeke ennek az összegnek felet fizette. Az adalékok tanúsága szerint a be-állópénz összegéhez viszonyítva fejezték ki a céh elleni gyal-mkodás bűnében leledző mester büntetéspénzének summáját is.

felmészáról 1. leöl/vág; a sacrifică/tăia; schlach-ten. 1688: Mi oita quártélyban bé szállották a montecuculli Ur(am) Lejtmán kapitány Compania-jából való száloim, két Asztag kölesemet, el vitték erővel, két tinomat fel mészárolták, edgy vasas szekeremet el lopták s el adták [Kv; Uti]. 1765: á Gyergyo Remetei Lakosok ... el hajtottanak volt feles számból álló Berbétéket és némellyeket közüllök fel mészárolván, hogy érettek meg ne pereltessenek, ... azoknak árrokat hat hat márássokkal meg fizették [Lábánfva MT; Born. G. VII. 36].

2. legyilkol/mészáról; a omori/masacra; (nieder-)metzeln. 1634: Kerekes Balasnetol ... hallam hogy monda, Im idegen orszagban az Isten megh tarta az fiamat, és haza hivata(m), im itthon fel akartak meszalni, hoherlani, de ne(m) neuezet senkit | Bar az Ur Isten ne atta volna hogy haza hivatta(m) volna az fiamat, mert fel akartak meszarlani, kire mond(a) Pragai Thamas, my nem akartuk jo azzonyo(m) mészarlani (l) [Mv; MvLt 291. 2a]. 1653: Immár úgy hiszem hogy eléggé vehedd eszedbe: mit nyertek a székeley nemes emberek véle, hogy azokat a székeleyeket kik Báthori Sigmondal Havasalföldébe a török re* szabadságot elmentek vala, és onnat haza jövőn jó szerencsével, itthon őket felmészárlák és esmét jobbágyá tevék [ETA I, 53 NSz. — *Báthory Zsigmondnak Mihály vajdával együtt 1599 táján folytatott török elleni hadjáratára von.]. 1764: azon éjszaka* Siskovics generalis parancsolatjából és orderéből éjszakának idején reájok ütöttek tüzzel-vassal ellenek támadván hatszázig való asszony s gyermekekkel együtt, levágtak nyava-lyásokban ... így mészárlak fel a sok szegény

ártatlan embert [RettE 160—1. *Jan. 7-én éjél]. — L. még ETA I, 50.

Az utolsó adalékban leírt madéfalvi veszedelemre nézve I. rész-
letebben — történelmi keretbe ágyazva — Jancsó, ErdT 208.

felmet felmetsz; a spinteca; aufschlitzen. 1568
Vrsula R(elic)ta Joannis Bornemiza iur(ata) fassa
est, hogy gergel hya volt otole ez vallo szolgalyot,
hogy mondana meg hogy Andras Katho lopta
el az Mezelo echyeteth, azth vallia hogy monta
akor Andras Katho No gergel deakys egy Turbath
metwth (!) volt fel*, de az szytokba semít ne(m)
tud [Kv; Tjk III/1. 233. — *Alkamasint tolvajlás
céljából végzett műveletre von.]

felmetáztatik kihatároltatik; a se marca hotarul,
a hotárnici; abgepfählt werden. 1768: Az kissebb
Kiris nevezetű Erdőben az Melgos Groff Urak
bizonyos Embereiket ki küldvén jártassák ki az
régí meták keresztessenek ki es ha azok el rontattat-
tanak s egyik a' másikebol el foglalt ujra metáz-
tassék fel és állandó örökös metakkal dístingval-
tassék [Cege SzD; Wass].

felmetél 1. felvág/metsz; a tăia/spinteca; auf-
schlitzen. 1644: Munkaczi Borbeli Istua(n) ...
fassus est ... Baczio Ianosnak az fejen az meli
sebet fel metelenk, az vtes vala de oldalfelt vala
egi egi kis niuzas mint egi kes meczes ollian vala,
annak nem kellett volna keőtes avagi giogitas, az
megh eshetet, cziak az vonakodasokbanis [Mv;
MvLt 291. 418a].

2. felvagdal/vagdos; a tăia(bucăți); zerhacken.
1590: az megh nuevezet három wneőknek Bwreőket
az Zolgak kwleomb kwleomb wdeőkbe Bochkor-
nak meteltek fel [Kv; Szám. 4/XIX. 23]. 1688:
edg Orjamat Szalonastol el vivek fel meteleik tsak
az hasa Sziliben hadtak egy kitsidet [Kv; UtI].

felmetéltet felvágat; a dispune să fie tăiat;
zerschneiden lassen. 1688 2 esztendős borju bőrt
fel metéltetvín bocskornak (:lett belőlle par.
2:) [Bucsum F; MvRK].

felmetsz felvés; a grava; einmeißein/gravieren.
1595: 4. palaszkot czjnalnt Kannagyarto Matyasne
legennyé ... f 2 d 99. Metzette fel ez 4 palaszkor-
az Waros Cimeret ... d 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa.
152 ifj. Heltai Gáspár sp. kezével]. 1724: Hát azt
tudodé, láttadé, vagj bizonyoson hallottadé, hogj
az argenteriakrais a' melljeket perlett az Felperes,
többire mindenikre a' Gonos név van fel meczve?
[Ne; DobLev. I/106. 2a vkj] az Ecsedi Mihály
Uramnál lévő pohárokra, a' Gonos név van fel
meczve [Ne; i.h. 4a].

felmetzés felvésés; gravare; Einmeißeilung/
gravierung. 1599: Az kannagiarto legennek az
Talra palaszokra es az kannakra walo czimer fel
mecziesteol attam d 28 [Kv; Szám 8/XIII. 12].

felmetzset felvéset; a dispune să fie gravat;
einmeißein/gravieren lassen. 1665/1754: az ujj

Társ legény ... tsináltasson egy ötven pénzti erő
ezüstből álló Siltet vagy Czimert, melyre a' Pap-
jától vett jelit metztessze fel nevével együtt, melyet
az Vilcumnak fedelére emlékezetre fel-függesz-
senek [Kv; AsztCart. 22—3].

felmetzset felszabdalt; táiat (bucăți); zerschnit-
ten. 1714 Egész és felmetzett közönseges Nyest
börek 3. kötesb(en) No. 137 fl. Hung 274 | Magyar
Suvegeknek valo fel metzett darab fejer Angliai
Poszto fl. Hung. 3 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi
Mihály hagy. 18,25].

felmettet 1. felvéset/rótat; a grava; einmeißein/
kerben lassen. 1634 Valamellyk helyre fognak
temetnj, kerem a Patereket ..., hogy czináltassa-
nak az falra egy Tablat, kire irassak, vagy mettes-
sek ezt* fel [WassLt Wass János végr. — *Ti. a
végrendelkező nevé].

2. ~i a csapot kb. bevágással elrontja/használ-
hatatlanná teszi a (hordó)csapot; a strica/a face
inutilizabil prin tăiere cepul de la butoi; durch
Einschnitt den Faßhahn/Zapfen unbrauchbar ma-
chen. 1593: Megh Jzene(m) az peres felesegenek,
hogy az bort ky ne Arullia, felis mettetem az Czapi-
iat az hordonak, megh hagio(m) hogy teorueny
lattasigh tilalma legien ... Az mely hordonak
penigh az Czapiat el vagattad abbol en senkinek
nem attam annak vtanna [UstT].

felmézel ? (kasból) mézet el/kivesz; a scoate
mierea (din stup); den Honig (aus dem Bienen-
stock) nehmen. 1840 u.: öt Bágyoni Ifiak öt
kas anya méhemet el vitték, itten Bágyonban vagy
fel mézelték, vagy Szaporítás véget meg tartották
[K; KLev.].

felmezítelen félmeztelenül; pe jumătate gol;
halbnackt. 1701: eő pedig csak nem fél meztelen
lő (!)* nélkül, sohuvá nem mehet ha nem nyulászni
[Mezőbánd MT; Ap. 6 Makaj Mihály Kálnoki
Sámuelnéhez. — *Értsd: lő].

felmezítéláb fél lábára meztelenül; desculț la un
picior, cu un picior gol; halb barfuß. 1776: Nyisz-
tor fél meztéláb az kaliba előtt Sot törögetett
volna [SzentkGy].

felmond 1. a-și da demisia; kündigen. 1837
azon gazdaasszony a kérdett időtől fogva Tavasz-
buza aratásig lévén hogy az utrizált asszony
Kolosvárról kijött a gazdasasszonyt Czirmolni szid-
ni motskolni kezdette, s akkor kéntelen volt a
szolgálatról felmondani, és elmenni [Doboka; Bet.
1 Pákei Dánielné Benkő Susánna (40) dominális
bíróné vall.].

2. letesz vmiről, eláll vmitől; a renunța la ceva;
von einer Sache abstehe. 1821 Ezen ítélet ki
mondattván a' Felek meg nyugottak 's további
Kereset alól felmondottak [H; JF 36 Prot 28].

3. (leckét könyv nélkül) elmond; a spune (lec-
ția pe din afară); (auswendig) vor/aufsagen. 1805:

6ig a Letzkét tanultam a kertbe, akkor felmondottam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 84].

felmondás *sistarea închirierii; Kündigung. 1822: Nagyságod Levelét most csak úgy vehetem, mint ... szállásom fel-mondását [Kv; IB. Kenderesi Mihály gub-i tanácsos lev. — A teljesebb szöveg felmondhat al.].*

felmondhat 1. a putea sista închirierea; kündigen können. 1822 Nagyságod Levelét most csak úgy vehetem, mint Contractus mellet által adott szállásom fel-mondását. Ehez Nagyságodnak jussa vagyon hogy fel-mondhassa, de miért nem a' jó rend és szokás szerint jóval Sz: Mihály nap előtt [Kv; IB. Kenderesi Mihály gub-i tanácsos lev.].

2. (szerződést) felbont; a denunța/rezilia/desface (un contract); (Vertrag aufheben/lösen. 1876 E. szerződést egy év lefolyása alatt 5 frt kötés mellett egyik fel is helyes ok nélkül fel nem mondhatja [M.bikal K; RAK 323].

felmos 1. megmos; a spăla; waschen. 1720 Az két véka búzából tsinált kását el küldöttem .. az Kásá szürkés, az búzája üszögös lévén attól eset, midőn főzni te(czen)ek belőle lagy meleg vízzel kel fel mosni s meg fejrél [Hévíz NK; Ks 95 Fogarasi Péter lev.].

2. felmosogat; a spăla (vasele); aufwaschen. 1573 giakorta Kappa Myhalne kyaltia volt zolgaloiat Newen, Erzebet hwl vagy, Az penigh Mond volt Ihol wagiok Mayd beh Menek, chak talat fazakat Mossok fely [Kv Tjk III/3. 53–4].

felmotoz 1. megmotoz; a scotoci/a cerceta; durchsuchen. 1827 a hust áruló Legény fel motozta a' Balog Áronné husos kosarát [Dés; DLt az 1848. évi iratok közt].

2. átkutat; a perchiziționa; visitieren, durchsuchen. 1840: házamhoz jöven Tkts Vajda Pál és Vajda György Urak — a' Tkts Magistratus Rendeléséből, hogy Házomat matozzák fel [Dés; DLt 277].

felmotoztat felkutattat; a dispune să fie perchiziționat; durchsuchen lassen. 1840: az igaz hogy egy hamis ezüst on huszas került volt a' házamhoz, s azt a' Kerekes Baki István töllem elkérte hogy ő el váltassa, s én oda is adám felibe ha el tudgya vádatni — Más nap a' huszast meg esmerték hogy hamis és Jánosy Fő Hadnagy Urnak kezbe adatván, a' Házamot fel motoztatta, s engemet le tartoztatott [KLev. Szász István (30) szabad székelly vall.].

felmotoztatás kikutatás/vizsgálás; cercetare, anchetare; Untersuchung. 1826: Baló Borbára Aszszony, Ns Rátz Györgynének Palinka arulásbéli Prae Varicatioját a' Mlgs Uradalmi Tiszttségnek fel fedezvén, és annak fel Motoztatására többekkel edgyütt énis oda lévén paratsolva, ottan öszve

találkoztam .. Ballo Borbárával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

felmunka. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: *ban* *vagyon* félig van elkészítve; fácut numai pe jumătate; halb fertiggestellt sein. 1732 Menték .. Mente Viola Szin bírborbol való rövid Angliai Nyul bállással, Aranyos Gombok Sinor nélkült, még csinálatlan fel munkáb(an) vagyon [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 5].

felmutat 1. bemutat; a prezenta; vorlegen/zeigen. 1783 egész Falustól kértük ki a Contractust hogy mutassa vagy olvastassa fel előttünk eő Excellaa de hogy ki nem adta Eő Excellaa tovább mik sem intereseztünk pénzt sem adtunk [Szokol K; IB. Petrisor Gyorgye (48) jé vall.]. 1822 Haller Ignázt mutatta fel a' Remekit és fizetett Czéhbe állás Taxát [Kv; AsztCSzám. 56]. 1848 (Míg) Horváth János .. Polgárnak felnem Esküdt, és az B N: Czéh előtt az Polgári Levelét fel nem mutatja, mind adig sem Inast, sem Legényt nem tartlat, sem Czéh Gyűlésekben meg-nem jelenhet, sem az Czéh Protocolumjában B Neve bé nem irattatik [Kv; i.h. Hat. Prot. 28].

2. kb. (nászajándékot) felajánl; a oferi (ca dar de nuntă); (Hochzeitgeschenk) anbieten. 1593 ez fedeles pohart kwlték w kegmek Dauid deaknak az meniekezeo lakodalmakor. Mutattak fel f 14 d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 77]. 1595 Azon oraban, hogy Tiúaez (!) Istúan Deak Wrúnk ő fge komornyikya mennyekzeien az Ajandekotfel kel vala mutatni: Kűlde Biro W. hogy valahonnet egy zep feier zönnyeget hoznek [Kv; i.h. 6/XVIIa. 126 ifj. Heltai Gáspár sz. kezével]. 1597 B V hagiasabol veot volt Desi Tamas vra(m) Egy zeonieogeot Vitzei Gasparneteol, melliet az en Leaniom Maniekezeiok mutattak fel ezt en fizettem meg f 6 d 50 [Kv; i.h. 7/XII. 21 Filstich Lőrincz sz. kezével].

Szk: ajándékban mutat fel. 1625 Attanak egi pohar arraert melljet eo kemek Tanaczn. Giarfas praedicator Vra(m) leanjának lakodalmakor Ajandekban mutattanak fel [Kv; i.h. 16/XXXV 159].

3. áldomást ~ 1591 Boyta Laszlo Chepego Machkasy* Theoreok Caspar hozzu Machkasy* valliak ... ez Regenj Tamas eleottwnk veowe meg az lowat Rado Andras zolgayatul, fl. 6. Aldomas italabannis ot volta(m) Kowach Lukach vallia vgia(n) Azont, Seot eő mutatta fel Az ket keozot Az Aldomast [Kv; Tjk V/1. 123. — *^bK].

felmutatás bemutatás; prezentare; Vorlegung. 1853 Sok helyen a' Birot eltíltották, hogy a' Falu petsétjét a' petsételésre által ne adja, mi azomba, a' rendelet felmutatására, nem Sükertüle nékiek [Szilágyceh; RfN].

felmutatott be/elémutatott; prezentat; vorgelegt/gezeigt. 1849: Kelemen Béni a társam által

felmutatott árjegyzékből 60. eftot (?) előlegesen erőszakkal lehuzva nekünk adott egy kötlevelet [Kv; Végr. Vall. 87].

félművel 1. feldolgoz; a prelucra; aufarbeiten. 1582 Eotweos Mihál Zigethy vallya hog Darócj Balinthol veótt Bekessy Janossal ketten harom pohart es eoth kalanokath .. my igaz penzwnkeon veotthewk es fel Mywelthewk [Kv; Tjk IV/1. 26]. 1609 Egi darab Aczelt adatot Bíró vram az Masa hazbol, melliet fel mielte az Cziganak [Kv; Szám. 126/IV 413]. 1630 hiszem fel mineled ugj mond az Cziki Gieörgj birit [Mv Mvlt 290. 244a]. 1693 ha pedig nem iural az I iurallyon az A., hogy nem ő akarattyabol mivelte fel az vasat, melyről iurala is az I [Szentegyházsolálfalu U Törzs. „István Deak hütös not.” kezével]. 1750 Kotsis Dani adott neki egy rész (!) mosár töröt három darabba s ő^a mielte fel [Kál MT Berz. 12. 92/61. — *Ti. a cigánykovács]. 1768 (A vasat) neki Balás Andras adta hogj fel mivellye [Martonos U; Pf]. 1783 három agas vasból, a' mellyet neki három napok alatt szabad volt fel mivelni a' fenek vassal égjutt készített 33 számbol állo vasakat [Torockó; Thor. XX/5. 42–3]. I. még GyU 82.

2. felhasznál; a folosi; benützen. 1591: az Kastomnal (!)^a walo Keritesen myelt Egy Achy attam neky f — d 28 veottem 4. dezkat kitt ott felmielte f — d 37 [Kv; Szám. 5/X. 28. *Toll-véség Klastromnal h.].

3. kb. művelésre felfog; a cultiva (pámintul) bejábanuen. 1615 az felso Szőlő hegyben az mely pusztá szőlő hegye vagion az dio faknal abbanis ha „elegeges lenne” asz fel mielesere szabad legien fel mielni benne [Vaja MT; Törzs. *Ti. Haydu Ferenc j.b]. 1629 ugyan nem akarna az szeoleot nalla hadnj, hogy immar az gazbol fel mielte [Kv Tanjk 46].

félművelés 1. feldolgozás; prelucrare; Aufarbeitung. 1780 semmit nem hajtván ezen utasításra, oly haszantalan söt tsufos feleletet adtak nekünk kik a nem mivelhetéssel kárasadtunk, hogy tart-suk avasnak darab vasunkat ... ugyan tsak ben-nünket el tiltattak darab vasaink fel mivelésitől [Torockó; TLev. 9/17]. 1785: vad(na)k közöttünk olljak kik(ne)k industriájok és költségek után vas kövek ugyan vagyon, de annak meg olvasztására, és fel mivelésére drága pénzen kelletik más Uraság Dominiumiban külső Faluk határain szeten vásárolni, hasonlókeppen a Verőbenis a fel mivelésre [uo.; i.h. 4/11. 2a].

2. megdolgozás/művelés; cultivare; Anbau, Bestellung. 1615 az felso Szőlő hegyben az mely pusztá szőlő hegye vagion az dio faknal abbanis ha elegeges lenne^a asz fel mielesere szabad legien fel mielni benne [Vaja MT Törzs. — *Ti. Haydu Ferenc j.b].

félművelhet feldolgozhat; a putea prelucra; aufarbeiten können. 1780 darab vasaink marad-tak, nem szánzándékkal tartván még, hanem

terhes Circumstantiák miatt fel nem mivelhetvén .. és nem mivelhetvén fel a' törvényes futatást, mind azok iránt kárban forgunk [Torockó; TLev. 9/17].

félművelhetés feldolgozhatás, feldolgozási lehetőség/engedély; posibilitate pe prelucrare; die Möglichkeit der Aufarbeitung. 1780 Nem tagadhatta ugyan Communitásunk hogj múlólag meg nem fordult volna ez az difficultás előtte, de azok a helyyes és fundamentomos okok a mellyekre nézve az Communitás azon Instansok Darab vasaiknak fel művelhetését nem annyiban arcealta, hanem csak suspendálta Ntok előtt tellyességgel el titkol-tattanak, és a' helyyén Instantiajokban Causájok-nak meg nyeresére olyan szines titulúsokat írta-nak, mellyeknek el hitelében Ntok meg csalatta-tott, Communitásunk pedig annak definitiojában még botrántoztatott [Torockó; TLev. 9/19].

félművelt megművelt; cultivat; bebaut/stellt. 1630: az fel művelt szőlőnek edgyik holdgya marad-gyon eo k(egyelmene)k [Wass. St. Kovaczoczky cancellarius kezével].

félműveltet 1. feldolgoztat; a dispune să fie prelucrat; aufarbeiten lassen. 1572: Pattantyws Balasnak volt harom Serleg pohara nala 25 forint-ba kiknek az eggik (!) melybe masfel nehezek hean egy Ghira ezewst volt, igen meg teoretet volt, kit ew fel mywelтетet [Fog.; SLt S. 10]. 1592 hallottam Zeoch Janosnetol, hogi eo neki egi wsti volt es el lopta Gasperne az eocheuel mieltette fel [Kv; Tjk V/1. 290]. 1621 Az Monos-tor vcaj sarampohoz .. vitetet Palastos Istuan Vram ... 2. Vasat ... 16 az Cziganiokál mjel-tettek fel [Kv; Szám. 15b/IX. 242]. 1693: Elsőben mikor alkuttak hogj fel műveltesse Ferencz István az Gelerd István mecűz vasat mint alkuttak aban semit nem tudok [Szentegyházsolálfalu U Törzs. Janos András (30) nob. vall.].

2. elkészített; a dispune să se facă/să execute; verfertigen lassen. 1585: enneke(m) semmy keo-zeom Ninch az Mwheoz, hane(m) múnkammal tartozik, mert eo chinaltatta Miweltette fel velem [Kv; Tjk IV/1. 456].

félműveltetés megdolgoztatás/műveltetés; cultivare/lucrare (a pámintulul); Aufarbeitung, Bebauung. 1630: Czegej Vas Janos es Vas Györgj Vramek nekem jutalmomat megh kölduin .. Vasas Zentivanra^a kölduen eo kegjelmek engemet, Certificaltatatak .. Főzesi Janos Vramat ez Jouendó Quasimodo Vasarnapra^a Indicaltatot Colosvarat Celebrando Brevis Terminusra ... megjh (!) hold zeólejeknek ... potentiose leott el foglalasaert es hatalmasul valo fel miveltetese-jert [Wass. — *SzD. *Húsvét után az első vasár-nap; az évben: április 7].

félnapi egy fél napig tartó; de o jumătate de zi; halbtäglich. 1746: Minden Gazda ember fél napi Kalákát mindenik Praedicatornak külön,

külön praestálni tartozik [Csatán SzD; DLt Liber Inventionis]. 1827: A' kaszálásért, gyűjtésért, és bé hordásért mint hogy a' Papi széna fűtől távol esik, és a sok járás által való idő vesztetés el hárintassék minden ember tartozik égy fél napi kézi munkát tenni [Visa K; SzConscr. külön mell.].

félnémetes pe jumătate nemțesc; haldeutsch. 1877 Égy lengetég fél németes férjfi ing [Mv MvLev. 2].

felnevekedett fel/megnőtt; crescut; aufgewachsen. 1803: Vagyon ... egy vgyan Allodiális szépen fel nevelkedett tilalmas Nyil erdejek [Ádamos KK; JHb XIX/63]. 1807: itten Kakasdon levő azon Gyümölcsösséből ... Egy Szép már jotskán fel nevedett termő körtvélyfa oltován nyúl ki . kik ásták volna ki gonoszul ? [Msz; DLev. 3. XXXV. 13 vk].

felnevekedik 1. felnő; a crește; aufwachen. 1585: Anna lakatos Antalne vallia Abrahama(m) Anna eozevgye Marada, Mikor eozevgye volna azon keozben meg terhesedek, ... Az giermek oza(n) hogy leon es fel Newekedek, Zent lazlon sokaigh lakek [Kv; TjK IV/1. 419. — "Bizonyval a közeli Tordasztláslón (TA)]. 1591 Nogodi (!) Mihali ... vallia Paisos Lukaczal oda mentwnk zabo Mathenehoz, mierzhog' Cun Peterne ... mathaiba bele zallot vala, p(ro)testaltunk, hog annak az Paisos Balasnenak egi fia volna Moldouaba, ne talam ha fel neuekednek, megh kerescne az eouet [Kv; TjK V/1. 73]. 1608: En nem tudom kj Jobbagia leot uolna, Kün Janosnak az aptia, Kün Imreh, hanem tudom azt hogy Betlenben lakek, ... keoztünk neuelkedek fel, az vtha(n) mihal vaida Drabontia leon [Kozárvár SzD; SLt CD. 3]. 1658 En Kamarason(n) lako Kodori Peternek az edes atyattys Kodori Mihályt, jól ismertem még hálam az en edes Aniam volt az Bábája, ott nevedek fel [Vajdakamarás K; SLt G. 16]. 1696 az harom inas Simon, Pista, es Bonta Istok Cserei Janos Ur(am) Udvarab(an) Jobbagyiból allo beres inasok valá(na)k, árvaul maradván kicsinsegektől fogghván ott nevedettek fel [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1723: Egy Fiacskája maradván árván, az Bátyja hozzánk hozá az vállán s az Szegény Uramat Gáspárt arra kéré, hogy tarcsuk ell Isten nevében, és ha él s fell nevedek jövődöben hasznát vehettyük [Hévíz NK; JHbT]. 1778 Etzken Bénéaim, és ... Etzken Janos o' Kegyelme ... itten Kis Budakon kőzöttünk nevedeknek fel [BLEv. — *BN]. 1799: kitsinségemtől fogva árván maradván Szülőmtől, idegeneknek aytajokon nevedtem fel [H; Ks 75. VIII]. 1803: nagy Legények mennyin vagynak akik minden tanulás nélkül nevedeknek fel? [M.bikal K; RAK 35 hiv. k1]. — L. még SándorO 268; RettE 92.

2. megnő; a crește (mare); wachsen. 1763: én neveltem az en gondviselésem alatt nevedet ennyire fel ez az erdő [Gálfa KK; Mk V.R.

VII/1. 34]. 1803: Kelemen Mária Ur Aszszony hasonló Allodiális tilalmas erdő Nyilja ... őrizet s Tilalom alatt fel nevelkedvén annak Határa az erdők sűrűsége mián homályba jövéen ... azon emlegetett Nyil erdejek meg tévelyeztetett határát ki jártatni akarván ezen kijáratotást az Nagod mostani Tisztye fegyveres erővel való ellent állásánál fogva meg akadályoztatta [Ádamos KK; JHb XIX/63].

felnevel 1. a crește; (auf)erziehen. 1571 Gheochy Jakabot az en Eleim tartottak Newelte fel az en Eleymeth zolgalta [Szentgyörgy MT; Bál. 78]. 1573: Anna nehay feierwary Imrehne Azt vallia hogy Mond eo Neh Mond azt az Istenert Am Nekem egi kis leaniom vagion De ha twdnam hogy Erre* Newelne(m) fely Bator Inkab Isten ky venne Ma ez vilagbol [Kv; TjK III/3. 233. — *Ti. erkölcstelen életre]. 1592: tudo(m) hogy Barrabas Lúkaz fia ez Thamas, tudo(m) hogy eo tarta neúele fel [UszT]. 1603: Magdolna attjamffja az fiakat Tanitasd, le-hessen walamj rezek az deakj Twdoma(n)ban ... hon eoket lenny kerlek neh zenwegjed, mert ha hon Neweled fel eoket, teh magad lezez gylkosa gyermejkjnek [Csapó KK; JHb XXV/25]. 1606: Thudom hogj Nagi Andrasnet az Veres Leorinch leaniat Dersbeol* Músnaba hoza Árúasagaba Dy-en(es) Miklos az mostoha Attia, fel neúele [Muzsna U; UszT 20/186. — *Székelyderzséből (U)]. 1662: az Atyok meg halvan Arvasagra maradván o' kegelmek Tartottak neveltek fel őket az u' kegelmek folden szüöltenek Mihálifalvan* es u' kegelmeket szolgaltak [Retteg SzD; Born. XL. 107 Meniker (!) Andras (35) jb vall. — *Az előbbi településsel tőszomszédos Csicsomihályfalván]. 1706 /XVIII. sz. eleje: Erdős Martonnak maratt egy fia kitis Atyám Uramék neveltek fel [Ne; DobLev. I/59]. 1736 Mikor penig az násznagy bucsuztatta az lakadalom napján az apjától, anyjától az menyasszonyt, az menyasszony akkor az apja s az anyja előtt térdre esett, és legelsőben az apja s azután az anyja lábaihoz borult, és az násznagy az apjától és az anyjától elbucsuztatta, megköszöntvén véle az többi között, hogy atyai s anyaikepen felnevelték s gondját viselték, s most tisztességesen férjnek adták [MetTr 387]. 1796: esmerem ezen Huszár Ferenczet mivel mi neveltuk fel [Fűzkút K; BfR]. 1839: Nagy András ... a' fiát* Ferentzet, fel nevelvén mesterségre adja [Érkávás Sz; Borb. II Nemes Buttyán János (60) vall. — *Ti. az öccsét].

2. (vmilyen szellemben) oktat; a educa (intr-un spirit oarecare); (in irgendetnem Geist) erziehen, unterrichten. 1580: Latwan ezt is eo kegelmek egész varassul hogy az iffiúsag az istennek igyere előbbi mod zerent ne(m) tanytatyk es az Catechizalas tellyessel megh zwnt, holot zwksegh volna az iffiúsagot Az istennek tyztességre glermeksegeol fogva tanytany es abba fel newelny

hywassak be plebanos vramat es hagygyak megh, hogy minde(n) vassarnap del vta(n) az Regy zokas zerent mind a' ket templumba chate-

chyzaltasson hogy Az iffywsag az istennek tyztes-segebe newekeyek [Kv; TanJk V/3. 212b].

3. az Isten ~i az Isten megsegíti, hogy felnő-jön; Dumnezeu îl ajută să crească mare/să devină adult/matur; Gott hilft ihn groß zu werden. 1574: Wagon Egy tabit zokniam hozzu vyy es egy dupla tafota zoknia egy ruhanak valo veres kamuka vegbe, Jsmet Egi tabit haczoka zederyes ismeg egy dupla tafota zoknia keötissel hant ezt ez Eöt ruhat hagiom baraniay Annok-nak aggiak meg nekj mikor az isten fel nevelj [Gyf; JHbK XXI/12. 3]. 1746 az en Jo Istenem ... kereszteny Szülek által e vilagra hozott, az igaz Idvezítő Reformata Religjoban fel nevelt [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály kezével].

4. (állatot) felnövekedésig tart; a crește (un animal); (Vieh) hochzüchten. 1584: Susanna varga Georgy felesége .. ezt vallia Eg Jo kedwes tehene vala az Aniamnak, es annak eg Eoreg Boria vala, kit az Ania(m) vgian fel akar vala Newelny hogy Jo fele vala [Kv; TJk IV/1. 278]. 5. felelmei; a ridica; erőhőnen. 1716 k. az én és más jámborok félelmünk, és némelyeknek hízelkedések arra vivé ezt a dolgot, hogy nemcsak nem kívánák ... a császár új recommendatióját, hanem ország híre nélkül felnevelék azt a Rabutin discretióját huszonötezer forintig [BethlenÖnél. II, 34–5].

6. hasát ~i teherbe ejt; a însărcina; schwanger machen. 1791: asztis tudom bizonyossan, hogy Popa Jakob Román az után hogy a Papságból ki tsapták, egy ide valo Leánynak hasát fel nevelte, melynek tölle egy Pia is lett [Sebeshely AF; JHb]. 1799 Győrfi Maris fogta réa azt, hogy az Expo-nens nevelte volna fel hasát [Dés; DLt].

7. iszappal ~ iszappal feltölt/megrak; a umple cu nămol, a innămoli; aufschlāmmen, verlan-den. 1771 az also uj rév felettébb Iszopos, és az eszak felől valo partyát olj felettébb fel nevelte Iszoppal a viz hogy kivált terhes Székérrel igen bajos rajta Járni [Kük.; SLt évr.].

felnevelés 1. creștere; Aufziehung. 1591 hal-lotta^a Janos deaktol, hogy az giermeknek az hazban wacion 27 forintia, es az eo fel newelesere semmit nem tud fel az giermekre [Kv TJk V/1. 56.

„András kowachine Neste azzoni” vall.]. 2. megnövelés; ridicare; Erhöhung. 1591 Az viznek fel neűelete feleol vegeztek eo kegmek, hogy mostan, az kik ahoz rendelt zemelyek, le zallichak, hogy se kertekben se egiebwtt az viz mia kár ne legien [Kv; TanJk I/1. 166].

felnevelkedés felnövekedés; ajungere la matu-ritate; Heranwachsen. 1753/1781: Kun Miklós, kisdéd lévén ... fel nevelkedéséig ... Josika Imre eő Nagysága birta minden Jóságát, kas-télyját és bányáját [Nagyalmás H; JHb LXXI/3. 225].

felnevelkedik 1. felnevekedik

felnevelő vkinek neveléséről gondoskodó; care cresc (pe cineva); Erzieh-. 1644: Ezeket ...

lelkekre keőteok hogy ez szerent vigienek veg-ben, es ezekben megh ne czialatkoszanak se az edes feleségem, se pedig az en fel nevelő szerel-(m)es szüleim [Kv JHb III/6].

felnevelt 1. crescut; erzogen. 1667/1681: Varga Györgynenek Popa Annucza Asz(szony)nak s több bősületes embereknekis mellette valo törekedesekre illendő tekintete(m) lévén egy hazanal fel nevelt Popa Florinka nevű Eöttset advan Férhez egy havas alfődebul ki bujdosot Muntyan Nyagul nevű Muntyannak, szabad akarattya szerint maga haza Telekebul szakasztvan nekik engedet hazat épiteniek rajta [VhU 358 Zólyomi Miklós ad. lev.].

2. (fel)növesztett; crescut; hochgezogen. 1782/1799: A fel nevelt tserefakat, és a' Gataknak erősségére fel nevelt egerfákat, a Praefectus Ur le vágatta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 376]. 1830: a mostani erdőt nagy őrizet mellet neveltük ha pedig az erdőnek jobban felnevelt része tollunk el vétetik se őlfánkot se hida-inkot nem administralhatjuk s conservalhatjuk [K; Somb. II].

felneveltet felneveléséről gondoskodtat; a crește a avea grijă de creșterea cuiva; erziehen lassen. 1744: Hallottam . hogy Czifra Szabo Jánosnak az Attya Fattyu Gyermeke volt, s Betski György Ur(am) neveltette volna fell s tanittatta meg szabo mesterségre is [Perecsen Sz; TKI].

felneveltetés felnevelés; creștere; Erziehung. 1810: A Héderfái edes Atyámtól maradtott rész Jozságom ha Kedves fiam fel neveltetése előtt történnék halálom, azon kegyes Jo lelkű Atyám fiai dispositioja alatt légyen a' kik gyenge négy Esztendő koráb(an) kedves fiamat kegyes szárnyaik alá vették [Héderfája KK; IB. I. Bethlen Sámuel kezével].

felneveltetük 1. felnevelkedik; a crește; (her)-anwachsen. 1761 gyakran által szőktenek ők* Kékesre, minthogy az Annyok oda ment volt Férjhez, és ottan neveltetettek fel arra sovárogtanak; de mindenkor viszsza hozattanak [Gyeke K; Ks. — *Ti. a jb-cigányok].

2. (vmilyen szellemben) felnevelődik; a fi crescut/educat (intr-un spirit oarecare); (in irgendeinem Geist) erzogen werden. 1644: Az edes feleségemet Az megh Ismert igaz hutbennis veghigh tarczia megh, ha pedig valaha tellies etelenek napiaba(n) ezen igaz hutrul az kiben fel neveltetett edes atiatul Aniatul, es mostannis uacion Isten akarattiatul, el téuelyednek es akar mely más vallásra is állana, soha ugis se(m)mi Jouaimba(n) resze ne legyen [Kv; JHb III/6]. 1759 Méltóságos gr. Teleki Józsefné Bethlen Kata asszony őnagysága ... elsőbben férjhez menvén gr. Haller László úrhoz, egy fia s egy leánya születvén, még gyermekkorukban mili-tare brachiummal elvették tőle s pápista vallás-

ban neveltetvén fel igen erős pápisták voltak [RettE 85].

3. feltöltetik; a se umple; aufgeschüttet werden. 1829 a' mely helyről a' fűsz fák ki vagdaltattak a' valóságos víz hagyás, és a' küküllő vize ott folyt, hanem hogy ezen mostani Malom ide építetett s csapogáttal a' víz tovább vettett 's a' hely földel fel neveltetett ... Kontz György Ur velem meg fűszfáztatta [Csókíva MT; TSb 24].

felnitto felszegecsel; a nitui; nieten. 1852: A fortzimer Ajtó Zárt levettem es aláiszniját (!) felnittoitam 30 xr [Kv; Slt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester kezével].

felnö 1. felnevekedik; a crește, a se face mare; aufwachsen. 1548 Ezeket senky addig meg ne valthassa Myglen az en fyam fel no [HSzj szlog al.]. 1570: testamentomot theot Zigarto Balint, Es azt hatta testamentomaba hogy mygh az elseo feleségetwl valo germeki fely Neonek, Addegh az felesége Myweltesse es vegye haznat az zeolenek, Mert az eo harmada benne vagion [Kv Tjk III/2. 199]. 1591: az kezések ... az feöldet ennek kezembn adak, en pedig azt az vegre czelekeöttem, hogj mikor az arua feöl neö, az eöreökseget ... en nallam talallja meg [UszT]. 1615 az mi Jozagok akar itt Chyikban, akar egyebwt ualo helyeke(n) akar melly varmegyekben Salamon Kata Azzonnal vadnak, azok kette oszollyanak .. az fele az ket leanyra ualo kepest (így!) Mihaly Deak gongia viselese alatt legyenek valamig az leanyok fel nönek es ökök emaritallja [Cszs; BIt 4]. 1632 Azt az peres kaszalo retett en csak ugj attam) volt Tariznia Gereljneik jo akaratombol hogj azon vnokamnak tarcza megh s gondgyát visellie migh az giermek fel neö [Mv; MvIt 290. 84a]. 1755: mi ... kitsinsegünkötöl fogva itt nöttünk fel s itt vénültünk meg [Mezőbánd MT; MbK VIII. 17]. 1810: a' kiti Leány(na)k pedig esztendőnként mig fel nő ... ezer RFR. adodjék [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel kezével].

2. (vmilyen szellemben) felnevelkedik; a crește/ a fi educat (intr-un spirit oarecare); (in irgendei-um Geist) aufwachsen. 1770 (Gyermekeit) gr Bethlen Kata ... mintegy tíz esztendőös koráig a reformata religióban nevelte volt, de a catholicus attyok fial^a nem szenvedhetvén, militare brachiummal vétették el ... a pápista vallásban nőttek fel s kemény pápisták is voltak [RettE 220. *A fiatalon elhalt férj rk volt].

3. megnő; a crește; groß werden, aufwachsen. 1699 maradot egy egy kevés marhajok ..., ezeket adgyák még nekik borju korokban, és fel nönek kezekben [Meggyesfva MT; Bál. 93]. 1837 Jött bé a szolgáló Emberektől kappanynak valo csírke 26 ... Meg kappanyoztattván fel nőtt 20 [Budatelke K; Born. Bíró Mózes tt kezével].

4. felnevekedik; a crește; an/aufwachsen. 1593: ahul az ket agu fa fel neot vala ... az seouent igen nehezen fonhattak volna fel miattok, ha le ne(m) vaktak volna [Kv; Tjk V/1. 368].

5. benő, rég, nyj felver/vesz; a nüpädi, a acu peri prin creștere; bewachsen, überwuchern. 1585: Az Kalmar Lazlo Towanak vize el Ne(m) erte a' felseo Tonak gattiat, seot hogy ot viz Ne(m) vott, few Neotte fel [Kv; Tjk IV/1. 430]. 1645: az malom helylin mostan Berek vagon, Berek nőtte fel [Apahida K; Told. 26]. 1685 Kis Kövesd nevű helybe(n) a' Komlós Kúton állól vagjo(n) egj darabocska Pusztá tóhely, el múlt 45 esztendeje miolta el pusztult s rekettye notte fel [Désakna SzD; EHA]. 1736 a perben forgo szölő föld első(en) volt a Nms Város közönséges földé el pusztulván fel nőtte a tövis bokor [Torda; Tjk I. 106]. 1760 az Utrizált hely Gyerme korunkb(an) pusztá volt, a' burján fel nőtte [Mv Told. 15/44]. 1789 a' Szamos Árka volt itten, s annakutánna hagyta el a Szamos ezen helyet s ugy kezdette fel nőni a Berek [Szentmargita SzD; KGy]. 1810 Ezen helynek kiterjedését egészen fel nőtte a' tövis és más féle bokor [Doboka; Ks 76 Conser. 87].

6. felduzzad; a se stringe/aduna/umfla; sich aufstauen. 1763 tsak a' Vízét nézték meg, menyire fogna fel nőni [Szecsel Szb JHb. A teljesebb szöve. dugacsolás al.].

7. kb. feltölt; a umple (cu nisip) aufschütten, verlanden lassen. 1756 hallottam, hogy a Nagy Atyámnak 15 Szekér Szénát termő Réttye lett volna, mellyis minekutána az Atyámra szállott az Atyám fel hagyván a porongy fel nőtte a porongyis fel kezdvén nőni^a belé hadta [Omlásalja SzD Ks 19/IX. 11. ^aTi. a helyet].

felnöhet megnőhet; a putea crește; anwachsen können. 1840: vagon egy közös bokros hely, melly legelőnek használtatván fel nem nőhet [Szentbenedek Kv Ks 100 Nyilak könyve 32].

felnőtt 1. felnevekedett; crescut (mare); aufgewachsen. 1781 k. az ilyen udvarban nőtt Jobbagy Tselednek meg mátkásodásakor designaltassék nékie a' inaga urának commoditássa szerint valamelyik portioiban örökség és örökség utánn valo föld [Told. 27].

2. megnőtt, crescut; groß geworden. 1603 volt mj nekwnk tilalmunk alat fel neöt erdőnk [UszT 17/9]. 1755 vagon két szépen fel nőtt egy arányu Megy fa [Ludsd H; BK sub nr 1020 Naláczai conscr.]. 1822 (A) kertetskének égy negyed részit a' négy tábla körül magossan fel nőtt ... és szélesen el bokrozott puszpáng foglalja el [Nsz; Told. 7].

felnyul 1. a linge (tot); auflecken. 1603 az Azzon ereosse(n) kezdé sikotani, es rut ondok zítkokkal kezdé zidalmaz(n)ji vitez chonka rut bestie hitetlen kwrwa fia, im le taglal immar Ballos (!) Jstwan ... monda hogy menni el te roz Azzony mert ha tiztessegemet ne(m) nezne(m) addégh el vernelek, hogy az ebek nyálnak fel a' veredet [Kv; Tjk VI/1. 674-5].

2. dñv. 1573: Erzebet Nereges (!)* Matene Azt vallia hogi házaban Zaygast hallot volna ky Ieo aytaiara, azomba latta hat Gergel es Imre deak felesegestwl ott alnak, meg Zydia gergel Imret zowal, Te Bestie kwrwafy meg dwltad hazamat. Az felesége Mond vay Nem dwlta hane(m) en vitette(m) ely Marhamat onnat Mond Annakis gergel Bestie kwrwa fely Nialtad az Arwaket de byzon meg Banod [Kv; Tjk III/3. 230. — *Az eredetiben alább *Nerges* alakban, de olv. Nyer-ges].

Sz. 1642 Tüsi Mártontul hallottam azt, hogy kiáltja vala ucca hallatára, hogy Fekete János, hürböld fel az savóját, mert én az felit felnyaltam régen — hürböld fel te is immár az savóját — nám más latrot is szerez volt, nemcsak engemet, Én vettem vala gyolcs inget, gyolcs előruhát neki, zöld szoknyát neki; sokszor hajtottam én fel az zöld szoknyának az alját az szemére s az fejére, s hányjad te is immár s hürböldjed immár — úgy-mond. Ezt Szöcs Miklósné felől mondja vala [Mv; MvLt 291. 349b-51a átirásban!]

felnyalából 1653 Ez megléven, Skender bassa es Bethlen Gábor Fejérvárhoz szállának* ugyan, de a tatárság a Báthori Gábor füzése ürüg-yivel az egész Mezőséget mind elrablá és felnya-láblá, égeté s haza mene a rabbal [ETA I, 115 NSz. — *1613-ban].

felnyalat a pune sã lingã; auflecken lassen. 1682 Hallottade azon embernek az szájából hogy azt mondotta volna az ebekel nyalattya fel az Diosi Janos Ur(am) vérért [M.köblös SzD; RLt I vk].

felnyargal felvágat; a galopa; hinaufgaloppie-ren. 1660 Toth Istok Colosmonostorra resze-gen felniargalvan Paripajan midőn érkezett volna az Toth Andras háza eleiben be szidogatvan ott az Pinczeben az kik mulattak Monostorj emberek mindgiart megh szida erődeogh lel-kének es Puskat ránta hozza [Kv; Tjk VII/3. 317]. 1739 Providus Martinus Miklos Jobbagia, Annorun cir. 50 fatetur Felnyargala az lakodalmas ház fele [Szentlélek Hsz; HSzjP].

felnyársal karóba húz; a trage în țeapă; pfäh-len. 1593: Anna, Pata Miklosne zilalii vallia, tudom gilkosságot, hogi az Cheh Tamásne fiat megh eole feietis vezik vala ha el ne(m) zalad vala: toluaisagertis fel niarsollia vala ha el nem zalad vala, ennekem penig az a Krestel Marton Attiam fia [Zilah/Kv Tjk V/1. 402]. 1644 hallam hogj Haidu Marton Lakatos Janost izoniu keppe(n) Ziggia vala Or bestie kuruafianak hogj Rege(n) megh erdemlette volna hogj fel niarsoltak volna [Mv; MvLt 291. 435b]. 1776 valá mely falu hataran kaszalnak az Birot harmad Magaval felnyarsolyak [Szamosfva K; Ks 95 Biró Márton lev.]. 1745 ha szintén ötett fel nyársallyák is azon megirt Summa pénznél többet nem tanált [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.] — L. még ETA I, 46.

felnyársaltat karóba húzat; a dispune sã fie tras în țeapă; pfählen lassen. 1562 Azután a két hadnagyot ugymint Gyepesi Ambrust és a Székely Györgyöt Segesvárnál felnyársoltatta* [ETA I, 20 BS. — *János Zsigmond az ellene támadt székelyek két hadnagyát].

felnyes felcsonkáz/metsz; a tunde/tăia; be-schneiden, abästen. 1800 valami szép Cserefa fiatalakat nyesvén fel azak is le vágatták (!) [Ádamos KK; JHb XX/19]. 1842 ezen Erdő Mag Fákkal merőben bé vagyon álva; mert mint-egy létz- és Kert Karo vastagságu magnak valo Cserefák rendesen — egy és két ölnyi távulságra egymástól merőben mindenütt vagnak hagyva, és fel botsátva — vagy nyesve, az allya két Esz-tendős vágott — e' bé állott szép fiatalos Erdő, ugy hogy az allya is nőhet [Kakasd MT; DE 2].

felnyesett felcsonkáz/metszet; a dispune sã fie tuns/tăiat; beschneiden/abästen lassen. 1639/1727 azon völgynek Eszak felől valo Oromzattjára jöttünk volna Kis Zölös felől, ott az Oromzaton, az Erdő zélben egy halmot hanyattunk Tul azon egy Chyer fiatal fel nyesetvén, alatta uy földből hatodik halmot csináltattunk [Ks Zágor és Kisszölös (KK) közötti határjárás]. 1800 az gypün belől is az szőlő mellet valamit (!) szép Cserefa fiatalokat fel nyesetvén az Ilgos Udvar azakat is majd mind le vágták [Ádamos KK; JHb XX/19].

felnyesett felcsonkázott; tuns, tăiat abgeästet. 1782 a Torotzkai Lakosok írtásaik körülis a mü Erdeinkből fel nyesett nagy élő fából valo kerteket kerítettnek, és már ma ezeket magoké-nak Vencicalni bátorkodnak [Thor. XX/2]. 1807 erdeiben Szőlő gypüiben minémü károkat tet-tenek, fel nyesett fiatalait vágják [DLev. 3. XXXV. 13].

felnyilal (földterületet) nyílhúzással feloszt; împărți prin tragere la sorți (o suprafață de te-ren); (Grundstück) durch Los aufteilen. 1693 az Ebeni Miklosné Aszszonyom Maradeki reszek földet fel nyilalván három reszre, .. harmad resze juta Sarosi Susanna Aszszonjnak [Gyula K; SLt AH. 17]. 1719 Fen maradván három pusztá hazhely nyilallyák fel az Atyafiak egymás között, belső és külső minden örökséget három reszre [Noszoly SzD; IB VI. 225/24]. 1759 az Erdőtt mikoron fel nyilalak külön nyilat nem adának a Groff Ur ő Ngnak [Vaja MT; Ks 17/ /LXX.I. 16]. 1764 A Köből kutat pedig Rosnyai Josef Uram(na)k több Embereivel ... én szaggattam fel, földes Uram Rosnyai Josef Uram parantsolattyaól, fel nyilalván nekünk a Biró Fülep Péter [Udvarfva MT Told. 44].

felnyilaltat 1. kinyilaztat, nyilakra felosztat; a dispune sã fie împărți prin tragere la sorți; (Grund-stück) durch Los zuteilen lassen. 1778: L. B. Alvinczi Gábor Ur ő Nsga ... az erdőket ... a'

Falusiaktól el vette, ... leg ottan a' Falu tflalmas erdejét 6 Nsga fel nyilaltatván, szabadosan árul-tatni kezdette [Bányabükk TA; BLt 11].

2. feldúcol; a' sproiti/sprijini; absteifen, verstreben. 1825 A' Szeltsova patakján lévő Hid-nak also Talp fajai (!) hogy fel nyilaltassam, fel támosztassam szukséges 3. darab 2. nemet ölös fa [Dés; DLt 1037]. 1845: a malom építtéséhez meg kívántato materialék jo rendin a két három nyilalo 4 otos gerendákon kívül is holnap reggel le küldetnek, a Mester ember holnap a Nyilalo eszközöket el akarja készíttetni, s az után fel is nyilaltatni, azomba az a kívánata, addig a nyilaláshoz ne kezdjen míg, köt levelet nem adunk [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.].

3. alátámaszt; a' sprijini (dedesubt); unterstützen/ziehen. 1729 en hoztam el egj szál deszkat, mellyel a hazamba a gerendat nyilaltam fel, s mais ot tartom [Karácsonfva MT Told. 31].

felnyilaltatik nyilakra felosztatik; a fi împărțit prin tragere la sorti; (Grundstück) durch Los zugeteilt werden. 1787 Concludáltatik ezen Plága iránt, hogy mivel Cserefás hely, de a fák igen meg gyerültek benne, annyira, hogy ha fel Nyilaltatnék a' kevés Sessioju embereknek né talám, egy szál fája is nem jutna, tehát a 169 és egy fertály Sessioik után a fáját pro hic et nunc osszák fel, és osztán ha ugy tettik, a földit lehet jobb moddal subdividalni [Nyárádmagyarós MT; EHA].

felnyilas egy fél nyílföldes; care are în proprietate o jumătate din terenul împărțit prin tragere la sorti; durch Los zugeteilt ein halbes Grundstück besitzend. 1594 Zent Georgy szent Marton Adaiath feold vannak heak, melliet Nylas ember zamra fizetnek, az fel Nylas ember 4 pinzt fizet, Az egez Nylas ember d. 8 [Mákó K; GyU 26]. 1654: Fazekas Peter Fél nylas [Hétúr KK; Ks Bánffy Anna urb.]. 1742: a mi kevés kaszáló vagjon ... az Falusiak egj más között rudakkal e' szerint szoktak fel osztani: a kik egész nyílu gazdák azok(na)k egész nyíl adatattik (!), akik pedig fel nyilasok vagy Lipitorok azok(na)k fél nyíl szokott adatattni [Cente SzD; Ks 4. VII. 1].

felnyilaz nyílhúzással feloszt; a împărți prin tragere la sorti; (Grundstück) durch Los zuteilen. 1761: Szántó földis vagyon cir. cub. 15 mellyetis az Ingodályi Incolák egymás között fel nyilazván colálnak [Ingodály NK; JHbK LXVIII/1. 340]. 1821 minden fiat léányt egy aránt illető fekvő jokat fel nyilazának [Csittsziván MT; MvLev. Msz-i anyag 8].

felnyilazás nyilakra osztás; împărțire prin tragere la sorti; (Grundstück) Zuteilung durch Los. 1751 lévén Szeben várossában Néhai Csító Kereszturi Torma Samuel, és Hidvégi Nemes Domokos Urak deffectuassan ... jutot Bonumoknak fel nyilazása, Mlgs Groff Haller Kata Aszszony eő Nga Nyillyához obveníált kész pénz Nemet Flor No 5. ... Lengyel Susták No 8.

Lengyel Poltra Loth No 14 [JHbK XXIV. 13]. 1787/1788: meg jelenvén mi előttünk jobb kezek-nek be adásával megis bírálának bennünket ... minden Joszágnak, vagyonoknak és található Joknak vgy elő adando 's kerülhető Terheknek ... Hét egyenlő Részekre elosztására ... azután pedig megint négy Részekre valo fel nyilazására [Kv; Ks 88. 2]. 1812: Az Horváth részen lévő Malomnak appertinentiaival együtt valo fel nyilozása [Apahida K; RLt II/1].

felnyilaztatás nyilakra osztás; împărțire prin tragere la sorti; (Grundstück) Zuteilung durch Los. 1747: az Ns V(á)r(me)gje Co(mmi)ssariusokatis rendelt volt, de propter injuriam temporum mind effectumba nem vétetődhetett ezen helyek fel nyilaztatása [Balavására KK; Ks 17/LXXXII. 8].

felnyilaztatik nyílhúzással/vonással felosztatik; a fi împărțit prin tragere la sorti; (Grundstück) durch Los zugeteilt werden. 1757: A Falu Also vegin vagjon egj darab hely mely az egész Faluban lévő ház helyek után fel nyilaztatván, ki ki háza után valo Káposztás helynek usualya [LLt Fasc. 129]. 1761: Vagyon az Falunak Kőzönséges kaszáló helye melly minden esztendőben juxta populosas Sessiones fel nyilaztatván jutt egy Gazdanak belölle foeni cur 1/2 idest fel szekér szénára valo fű [A.gezés NK; JHbK LXVII/1. 463].

felnyílik kinyílik; a se deschide; sich öffnen. 1849: egy satuly (!), mellyben a letételkor egy uj fejer kalap volt történetesen felnyílván, meg-lepetésemre abban egy ócska színes kalapot, — a fejer kalapot pedig kinyomozásom után ... a Wendler Károly úr volt fogadósnéjánál talál-tuk meg [Kv; Végr. Vall.].

felnyíló 1. felfele nyíló; care se deschide în sus/prin ridicare în sus; nach oben aufgehend/sich öffnend. 1636: az Istalo mellett uagyon fa labakon allo füreszen meczet Gabonas haz ... fenyő decka padlása, ... az padgyara fel nilo aytoczkaja, egy kis laytorja alatta [Siménfva U; JHb Inv.]. 1699 az hazhiára felnyílo tabla, vas pantocskakon forgo vas retez, es retez fu raita [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

2. kinyíló/nyitható; care se poate deschide; aufschließbar, was aufgemacht werden kann. 1843: Felnyílv, és kihuzo emeletes fenyőfa ág [Km; KmÜlev.].

felnyílt nyitott; deschis; geöffnet, aufgemacht. 1670: Mivel ugy vagyon tudtomra, hogy Kudu nevű falú* és annak minden hozza tarto-zo Reszei es haszon Vevő helyei felől ... Haller György, Pongracz Marton, és Kollatavits György Uramék eő kmgem . bizonyos Contractust akarnának tenni, celebralni és csinálni mint Felesegemnek és tüle való minden Gyer-mekimnek ... Plenipotentiarius hivalkodo szem-

mel es Sűket füllel nem akarván el mulatno(m) ; sőt vigyazo szemmel, és fel nyilt fülekkal akarvan in tempore prospicialni javokra, jóságokra akarmi modon valo fassiojok, vegezessek, alkal-mok, es egy massal valo kötözgetések ellen, solemniter ut Plenipotentiarius contradicalok [JHbB 1/5 fejt. — *Később: Várkudu SzD].

felnyit 1. kinyit; a deschide; öffnen. 1568 Anna c(on)sors Joannis barbel, et Margaretha Rta Mattei chyany fassae sunt pariformiter hogy Bodog Gabrielne oth az ladat fel nitatta | mikor Bodog Gabrielne oth oda hiuatta akor Jmar, fel nyttak vala az ladat [Kv; Tjk III/1. 207–8]. 1589 k. azt mondod hatalmasul hazadra mentem volna es ladadoth fel nyttam volna azt mondom hogy en az te hazadra hatalmasul Nem mentem sem ladadoth fel nem nittam sem penzedeth kj nem vöttem hanem ... az kiketh akartal Jamborokath hittal hazadhoz es azok előth Szabad akaratoth zarent nitottad fel ladadoth [Szu; UszT]. 1628 Egy eőreogh himez Ladaban, mely fel nitva volt. Egy darab zederiez Granat. Egy daraboczka verez Scharla-tin [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 9]. 1670 Baczi Istva(n) Ur(am) fel nyitva(n) azon Szobának Aj-tajat, szállott beleje [Kv; Tjk VIII/11. 25]. 1764: Az I. ládákat ettzaka fel nyitott, és onnan sok gunyákokt el lópótt [Torda; Tjk V. 222]. 1800 ne sajnálja mind a kettőt* fel nyittani a Leveleket ki vévén bé tsináltatni [Gerend TA; DE 4. *Ti. a ládát]. 1812 keresi a Boltba a Ládába eo nsga a pénzt fel nyitja hát soholt sinten a pénz [Héderfája KK; IB].

Szk: ~ja az erszényt fizet. 1585 : Anna Aztatol Imrehne vallia Monda Biro Mihaly feleseghe Ha Innod kel Igial Nisd fel az erzent, Mert zeres tarsod Nem vagiunk, Nem Innia Ieottewnk ide, sem veled egygwt Ne(m) Ittunk [Kv; Tjk IV/1. 536]. 1589 az Ado zedeo vram vgy chelekeggie-nek hogy ha maghokat Nem Akariak gywleoltetnj es a' Nepet megh Akariak kemellyeny, hat az eoneon Erzenieket Nissak fel, Mert volna Autho-ritassok mint es hog' kellene fel zedniek valoga-tasnel (!) az Adot mindeneken [Kv; TanJk I/1. 105].

2. kétfelé/szétnyit; a deschide (in două părți); öffnen, auseinander falten. 1687 Vajda Hunyad vára ... Regi Szántarto Ház ... Vagyo(n) ezen Pitvarban egy eleven kút, az kő sziklából ki vagh-va, es keregdeden rakva; szája is szép keregdeden kőből vagyon meg csinálva. Az kút szája szep kerekdeden deszkával bé vagyon czinalva, mely-nek közepin ket fele nyilo vas Sarkas hevederes ajto vagyo(n) mellyet az vizmeretés idejen fel nyitnak [Vh; VhU 502, 521].

3. felfeszít; a sparge, a deschide cu forța; aufsprengen, stemmen. 1752: az el mult eszten-dőben feles gyermekek el halván volt gyanu hogy boszorkányok löttek volna azon halott gyermekek közül mellyre nézve ezen Barna Ki-ri-la némelly hozza hasonlokkal azon ártatlan gyer-mekek(ne)k koporsojokat ki ásván, s fel nyitván

azokat vagdolta, s sziveket meg égette etc. [O.-cseszteve AF; Ks 83]. — L. még HSzj kulcsos-ház al.

4. (hivatalos iratot) felbont; a deschide/des-face (un act oficial); (amtliches Schreiben) öffnen. 1801: egyik felől a Titulussa* ... Másfelől fel bon-tása pedig 1801ben fel nyitotta Fő Biro Josintzi Sándor mp [K; JHb LXVII/1.6. — *Ti a bizony-ságlevél]. 1802 Levél formában össze fogva veres Spanyol viaszú két petséttel le petsételve ... az appertázás modja így vala: 1802dik esztendőben fel nyitotta Ajtai Joseff mp Ns Kolos Vármegye VNotáriussa [K; JHb LXVII/4. 22].

5. ~ja a száját dlv jár a szája; a-i umbla cuiva gura; den Mund öffnen/auf tun. 1570 azt Mongia volt az leanyanak vgy Nysd fel az zadat hogy megh Rea Kerdnek erre [Kv; Tjk III/2. 142].

6. ~ja a szemét a. kinyitja a szemét; a-și deschide ochii; die Augen öffnen. 1584: Amikor zol vala az fazakasnenak es fel nytwan a' zemet meg lata, Annal inkab kezdé Jaygatny [Kv; Tjk IV/1. 128]. — **b. dlv kinyitja a szemét (éber/en gondosan figyel)**; a fi cu ochi în patru; ein wach-sames Auge auf jn haben. 1653: magad az szemed fel nyisd igen, ha immar ott vagy [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. — **c. dlv feleszmél, ráeszmél vmire**; a-și da seama; auf etw. d(a)raufkommen. 1637 azt bizonyoson nem tudom hogi ha tuttae Padocz Istua(n) felesegenek kuruasagatt avagy nem, de en mondottam neki, hogy jo volna Istua(n) Uram fel nitnod az szemedett, ha csak egy szemed vagjó(n) velemmel eggyüttis [Mv; MvLt 291. 112b]. 1653: Megértvén azért immár minden bizonynyal, hogy Bocskai volna Magyarországnak és Erdélynek fejedelme*, felnyiták bíró uramék szemeket, és Borsos Tamás Kassára küldék Bocskai fejedelem-hez, hogy nem csak a vár csinálásra való privi-legiumot adjon, hanem mutassa valami kegyel-mességét hozzánk és conferáljon valamit, hogy építhessük az elkezdett munkát [ETA I, 95 NSz. — *Bocskay Istvánt 1605. februárjában választották erdélyi fejedelemmé]. — **d. dlv rádöbben/ébred vmire**; a se trezi, a-și da seama; sich einer Sache bewußt werden, in Bestürzung versetzt werden. 1659 eszt penigh Nagk, s, Kegyelmetek ne ugy erezze, hogy csak megh yettünk volna, de valo-sagosnak hidgye, s, nem csak nevetesre kel venni, hane(m) csak fel nyisza Nagk, s, Kegyelmetek az szemet mennel hamareb az penz megh legyen [Borb. I. — Konstantinápolyi követjelentés].

felnyitás kinyitás; deschidere; Aufmachen/sper-ren. 1597 Lakatos Jstúnnal chinaltattam az patika haznak kwlseo Aitaiahoz es az zoba lakat-tiahoz kolchiot, annak eleotteis ez ket Aitonak zegezeoiot .. meg nitotta .. fizettem ez ketzery fel Nitastol d 32 [Kv; Szám. 7/XII. 15 Fil-stich Lőrinc sp kezével]. 1730 Nehai Szabo Már-ton Ládáinak fel nyítására s abb(an) találatatható Leveleknek es akarmi Találatathato bonumok(na)k regisztrálására ... s ujjabban valo el Pecsetlesere Ezmittaltatnak* [Dés; Jk 393b. — *Köv. a nevek fels.]. 1819: csak azt az egyet ajánlom,

hogy a' Ládának fel nyításába szemes és vigyázó legyen, ne hogy valamely Levélnek el tévelyedése által ... az egész Familiának kára következze [Császári SzD; Wass. Gr. Wass Miklos lev.]

felnyithat kinyithat; a putea deschide; aufmachen/öffnen können. 1788 egj kevéssel, a dühösködéssel érkező Paraszt Nép előtt Rápolti Udvaromb(a) érkezvén, tsak annji időm Sem volt, hogy Házomat fel nyithassam [Branyicska H; JHb XXXI/26].

felnyitogat kinyitogat; a deschide (una după alta); nach und nach aufmachen/sperrren. 1602 Nagy Balasne Cathalin azzonj vallia ... lattam hogy Ladakot vagdaltak volna fel ..., latek azert harom vagy negy ladat hogy fel nyitogattak vala [Kv; Tjk VI/1. 635–6]. 1693/1737 Teleki Mihály Vr(am) nyitogattat (!) fel minden ládat és bontat, és a mit szeretett el vitte az mit nem, ott hadta [Törzs. Ujllakon^a lakó Nemzetes Ráczi Mihály (60) ns vall. — "Szamosújlak Sz]. 1714 En . Nagy Enyedi Borberek Dánielné Cserei Erzébetli, Solemniter protestalok, contradicalok ... hogy az én Bátyám az rendes Divisiót nem várván, ésdes Atyám Ládait fel nyitogatta, benne valokat el vitte [Ne; DobLev. I/87]. 1770 ihol énnékem a' Lada koltsait petsét nyomjat csezenyestől edgyütt által adá, ne hogy valamelyik cseledje el lopja s Benczencre menyen vélek, s ott Ládait fel nyitagassa s holmijét el lopja [Algyógy H; BK sub nro 1017].

felnyitogattat kinyitogattat; a dispune să fie deschise (una după alta); nach und nach aufsperrren lassen. 1732 az Asz(sz)ony Gyermekei vagj cseledi közzük kik hivattak Régenből vagj masun-nan Lakatost, es azzal az Asz(sz)ony Ládait kik nyitogattattak fel? [Kük.; Szentk. vk].

felnyittat kinyittat; a dispune să fie deschis; aufmachen/öffnen lassen. 1586 Judit Budaj perne^e vallia ..., vgmint harom eztendeie vagyon hogy ez orsoliat Enfedre vym vele(m) .. Egkor ... hiremnelkwl Ment volt fekete Margithöz, ladaiat is el vitte vala oda Menek, es fel nittata(m) ladayat, ... fel singh vasznotis lelek megh, kyt el vit volt [Kv; Tjk IV/1. 570]. 1666 a' meg említet ládát Varadi Szöcz Janos Uram fel nyittatá, es a' praespecificat Ecclesianak hagyot penzt fel kerestetven Jstvandi Balint Uram kezben ada [Kv; KvRLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. kezével]. 1773 'A Botot pinczéket minden féle zárosokot fel nyitata [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

felnyittatás kinyittatás; deschidere; Aufmachen/sperrren. 1602 Keobeolkwthy Janos vgy vall minth zinthen Teomeswary Andrasne .. ladanak fel Nittatasa feleol [Kv Tjk VI/1. 567].

felnyom 1. felduzzaszt; a acumula/aduna-refine; aufstauen. 1723: Hallottam, láttam is, hogi

a' Nagy Szamos a Deési gát miatt holt vizet nyomott fel az Vr ő Excellia malma alá [Désakna SzD; Ks 25. IV. 5.] 1743 miolta a' Sövényfalvi Malom épült az Adámosi Malom többire mind veszteg hever, mivel gáttja a' vizet fel nyomván mikor kitsid a' viz akkor sem foroghat [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1772: az én Malmom igaz ez is és Fekete Joseff Vramé edgyütt forgattak, s ez amarra nem nyomta fel a' vizet [Kük.; JHb LXVII/245].

2. felszorít; a impinge (sus); hinaufdrängen. 1653 Immár noha Bockai oda fel^a a németet majd ugyan felnyomta vala^b, ... de az Erdélyben maradt németek nem igen félnek vala az árnyékoktól .. Medgyesből ők is kijártak csatára [ETA I, 97 NSz. — "Ti. Felső-Magyarországon, ^b1605-ben].

felnyomattatlik felduzzasztatik; a fi acumulat/adunat/refinut; aufgestaut werden. 1743: Fekete Istvánné Aszszonyom Sövényfalvi Malma nagy praejudiciumára és kárára vagyon Mlgs Groff Aszszony Malmának, mivel hogy az Küköllő Vizen azon Sövényfalvi Malom Gáttától fel nyomattatván az miatt eo Nga Malmának also kereke holt Vizben vagyon [Sövényfalvi KK; JHb XIX/5]. 1746 Fekete Istvánné Aszszonyom eo kg(ne)k gáttától fel nyomottatván a' viz eo Nsga malmának kereke alá a' viz jó darab idő alatt egy kereke éppen nem foroghattott [Dombó KK; JHb XI/7].

felnyomhat felduzzaszthat; a putea acumula/aduna; aufstauen können. 1772 tudgyae bizanyason a Tanu, hogy . eo Nga . ujj Malma nem nyomhattya s nemis nyomja fel annyira a vizet, hogy a miatt eo Excellentiaja Adámosi malma meg nem maradhatna, s hasznas nem Lehetne? [Kük.; JHb LXVII/2. 371 vk].

felnyomott felduzzasztott; acumulat, adunat; aufgestaut. 1772 Vallyon a' fel nyomott Viz miatt forognaké rosszszul némely kerekei az eo Excellentiaja Malmának? [Kük.; JHbLX VII/242 vk].

felnyomoz kinyomoz; a descoperi, a da de urma (cuiva); ermitteln, aufsuchen. 1738 Mlgs Com(men)d(a)us Generalis eo Herczegsége tett intimatiot, es insinuatit ez Hazában járo bizonyos személynek observatioja, és kézre kerítése aránt, ilyen descriptioval^a ... Melyből könnyű leszen azon személyt meg esmérni, és fel nyomozni [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez. — "Köv. a személyleírás]. 1783 a' Balásteleki Erdő Pásztorok fel nyomozták volt a' nyomon az Erdő Pásztorok Gálna Antal Uramra jövének, és a' veszszót meg találván az életin, cum protestatione tilták, hogy a' veszszó el ne veszssen [Kissáros KK; JHb XX/8. 9].

felnyomtat 1746 Egy ég Szin hobas ⁽⁹⁾ tafota velum, mellynek Szélin arany tsipke vagyon, a' prédikállo Székre való, mellyet Istenes

jo indulatjából p(ro)curalt N(em)zetes Donát P'encz vra(m), kedves hitestársával Kövér Judit Aszszonnyal együtt, s' közepin magok nevek arannyal vagyon felnyomtatva [Komolló Hsz; SV]k. *Nyilván tollvétség habos h.].

A leírásban a férfi lefrók pontatlan fogalmazásával kerülhetett az aranycsipkés velum közepén levő névbetűs utalásba a csmzöbéli ige, holott nyilván hímnzett névbetűkről lehetett szó.

felnyomul felduzzasztódik; a fi acumulat/adunat; aufgestaut werden. 1772 ezen Causa nem csupán csak abból állat, hogj a' Viz nyomulél fel [Kük.; JHb LXVII/242. — A teljesebb szölv. *felnyomulás* al.].

felnyomulás felduzzadás; acumulare, adunare; Aufstaung. 1772 ezen Causa nem csupán csak abból állat, hogj a' Viz nyomulél fel, hanem abból inkább, hogj az A Novizans eö Excellenciaja Malma két also kerekei mi okból, a' Viz fel nyomulásátólé, vagj inkább más okokból forognak gjenében, mint az előtt forogtanak [Kük.; JHb LXVII/242].

felnyújtó felvető(fonal); urzealá; Kett(en)fa-den. 1843 instálom Nagyságát, én az fonalrol egyebet nem írhatak hogj ... hat font kívántatik egy tutzet keskenyőnek és hat font egy Abraszhoz felnyuto és leverővel együtt [IB. Konetzní Ignátz takács lev.].

felnyúl a-ši intinde miná; die Hand hinaufreichen/ausstrecken. 1633 Kouacz János az feleségemet sokszor probalta es parznasaghra kenalta es oda jeóuen az gazdam Azzonit p(ro)baluan mideon mosogatna az gazda(m) Azzoni fel ríftit az felseo ingh alat es megh fogta az fonat az vttanis egi nehaniszor niult az laba keoze [Mv; MvLt 290. 131b].

felnyúlás intindere in sus; Hinaufreichen. 1765 k. hat őlni hoszuságu Jozságomot az itten All Szegben lévő fűrésze gáttjának fell nyulásával ell foglaltatta [Szentimre Cs; Hr 7/76].

felnyúlik 1. fel(felé) rúg/terjed; a intinde in sus; hinaufreichen/sich ausdehnen. 1714: Tano-rok vagyon és nyul fel Borzaszeg es az Kis Maros között á Baratok gattyág [Kisfalud MT; EHA]. 1723: Dobai Péter Vramtolis égy néhányszer hallottam hogj az mely kis Czikely az hid felé fel nyul, nem az ő háza helyehez valo [M.köb-lös SzD; RLt Balog Mihály (75) ns vall.]. 1750/1753: Erdőtske nyulik fel az élig; De a' melly kis tsonkaság vagyon valami Irtoványon felnyúl az élig ... szabad lészen ki irtani [Koronka MT; Told. 78]. 1823 Fekszik a' égy térségbe a' nagy ér vészi körül ... Fel nyúlik a' Sároamberki határig [Nagyernye MT EHA. *Ti. a föld.]. 1. még BHN 78.

2. a se inálta/ridica; emporragen. 1694 (Az) oldal Bastya az fel vono Kapu mellet be menőleg

bal kez felől nyúl fel [Kővár; JHb Inv.]. 1699 (A) folyoso körül karfák között esztergában meczet orsokkal vagyon bé kerítve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyulva [Szentdemeter U; LLt Inv. 10]. 1761: Ezen ház ... Kementzéje ... kúrteje az Hijjuban nyulik fel [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14]. 1847 vagyon a' ványalo hat tölgy fa dőretzkölőkkel, jo tölgy fa válluval, — a dőretzkölők között felnyulik 4. tölgyfa oszlop [Km; KmULEv. 2].

3. felfut; a se cătăra; emporranken, sich hinaufschlingen. 1695 Az Közepin* edgyik végétől fogva az másikigh közönseges Lugossa, Rosa fák nyulván fel reá [O.csesztve Al' LLt. *Ti. a kertnek].

felnyúló 1. felfelé terjedő/rúgó; care se intinde in sus; sich aufwärts ausdehnend. 1748 a Borosz-ló felé fel nyulo egy nagy darab kaszáló rétség [Szentbenedek MT; EHA]. 1760 az felyebb említett Nagy Temetőnek fetske farkulag, vagyis keskenyen fell nyuló vége [Ne; EHA].

2. felfelé vezető; care duce sus; aufwärts/hinaufführend. 1694: Külső Vár ... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bastya szegletib(en) va(gyo)n egy fa Labakon allo eoszve bardolt fakból csinált Strasa Hazacska [Kővár; JHb Inv.]. 1765: az Ivo kutra fel nyuló Sikator [M.köblös SzD; RLt].

3. care se ridică/inálta; emporragend. 1699 öt szép, faragott kő lábakon álló szép párkányoson faragot kövekre czífra bokály mázu tüzelő kemen-czeje fel rakva ezeknek kúrtejek az also háza-ból fel nyulo kemenybe szolgál(na)k [Szentdeme-ter U; LLt Inv. 17]. 1803: ezüst Pohár, mely fenekéből ki nyuló küsed sroffjánál fogva egy három ujni magasságu és a' talpja sipjából egy hat szegletű tsőtskén fel-nyuló szárához foglal-tatik [Széplak KK; UnVjk 212].

4. terjedő; care se intinde; sich ausbreitend. 1803 Vagyon egy széles, vastagotska, négy singni hoszsuságu Len gyołts kendő, mely(ne)k két végei 's a' szélénis égy araszaira fel nyulo két ujni szélességű Tót kötés tsipke vagyon [Dombó KK; Palotay 20].

feloesúdik magához tér; a se dezmetici; a-ši reveni; zu sich kommen, sich sammeln. 1843 halván hogj Pekárik Jó'seff ... el vagyan nyulva meg halva, mire én Kajtán Jakabbal együtt bé futottunk a házba meg nézni fel emeltük a' Földről ... s akkor Pekárik fel utsu-datt ájulttságából [Dés; DLt 856. 11].

felold kötésből kibont; a desface/desfășura; aufbinden. 1570 Borbel Leorinch, Myklos es Pal, Barbely Mesterek, hitek szerent vallyak hogj ferdeos kelemen hyvatta volt Eoket hogj megh lassak az Mynemew Nyomorwzagh esset Rayta, hogj oda Mentek fely otthak es lattak, hogj az Teste az Ites ellen meg zagadot (!) volt [Kv; Tjk III/2. 186]. 1584: Takach Jeremias vallia Egy giermekennek a talpachkaia fel fordula az

vargane Annia hat be keoteotte, vgian azon Nap Iuta oda ez Zeoldne ..., el Almelkodank hogy be Ieowe, fel foga a beolcheobeól az gyermeket, es kery vala a felesége(m) hogy ne oggya fel, De vgia(n) le hania rolla a' keotest, es azt mondott (!) hogy tizta meregh az Akiwel be keottek [Kv; T]k IV/1. 258].

féloldalt 1. ferdén, rézsútosan; inclinat, oblic; schräg. 1597 En neke(m) az A felesége mütata egy Kosar rait, tahagh altal hagítottak az eo maga kertibe, ... az feöldbe ... fel oldalt all vala [UstT 12/36 Michael Nagy de Orozhegy lib. vall.].

2. oldalra; într-o parte; seitwärts. 1729: Balás Vonja réá kötöztet*, a melj rudn(a)k nehézsége miat fél odált dülvé kellet patialni bővön 3 óráig [Sövényfva KK; TSb 51. — *Ti. a rúdra].

3. féloldalasan; pe o parte; halbseitig. 1815 Lako Helyéhez tartozo utat úgy el foglalta vona, hogy tsak ő klmeis a maga lako Jozságára fell oldalt suvadhatna bé [Hr Fasc. 5].

feloldoz 1. felszabadít; a elibera; lossprechen. 1657 Pusztá Kamorason lako Szekely Juditho az ligabol, melyben annak előtte vetette volt, fel oldozta az sz. Ecclesia [Sz]k 83]. 1796: Ok nélkül repetaltatik azis hogy a' Turutzkaiak a' Rebellioért örökkös Jobbágyság alá vettettek mert azért hogy valaki Jobbágyság alá vettetik még az alól kiis szabadíthatatik, mivel hogy valakit valami alá vetni, és azt az alól ismét fel oldozni, sunt correlata et sunt Competibilia [Mv TLev. 5/16 Trans, 75 tábl.].

2. felold; a dezlega (de), a dispensa; entbinden. 1776: Midőn a' vegett Groff Kornis Ferentzné Aszszony ő Nga Migs Praepost Urat instálta volna levele által, hogy az Exponens Migs Kis Aszszont a B. Henter Antal Urfival lett mátkaságnak kőtele alól fel oldozná, és inkább ... Groff Lázárral való őszve Kelésre bocsátaná, minemű szó, vagy levélbeli Választ adott? Migs Praepost Ur az Aszszony ő Ngának? fel oldozta? [Nsz; GyL vk].

3. mentesít; a scuti; begreien. 1847 méltotasson benűnket fel oldozni a hosszu forspontosság, és széna zab adása alól ..., hogy se a lovas katonaság, sem pedig a vármegyei interveniens Tek. Tiszt Urak lovai számára széna, és zab élest ne adgyunk [Km; KmUlev. 3].

Szk: fogság alól ~. 1809 Könyörgünk az Felsőes K. Fő Igazgato Tanátsnak, meltoztasék minket az Szamos Ujvári Fogság alól fel oldozni [UstLt ComGub. 1669–9].

4. ~za magát kb. tisztázza magát; a se dezvinováti/justifica; sich rechtfertigen. 1807 Nem lévén ezen könyörgő Levelemnek az a tzélja, hogy az ellenem bé adott terhes vádak alól, elő hozando mentésekkel fel oldozzam magamot; hanem tsak az, hogy azon terhes büntetésektől, és aztot követő megalázódástól ... bár valamenyire menté tégyen [Ks 73. 55 gr. Kornis Gáspár lev.].

feloldozandó felmentendő; care trebuie să fie descărcat de gestiune; was/wer zu enlasten ist. 1873 A számadás felolvastatván, számadó gondnok Kolcsár János afia az 1872diki számadás terhe alól feloldozandónak nyilvánított [M.bikal K; RAK 300].

feloldoztat kioldoztat/oldat; a dispune să fie dezlegat]desfăcut; aufbinden lassen. 1729: midőn osztán feloldoztatta volna kezeit a sparga helljein Sürün ki serkedezet a Vér kezeiből, keze is belé dagadozván a spárgában [Sövényfva KK; TSb 51].

feloldoztatás 1. kioldozás/oldás; desfacere, dezlegare; Aufschnürung. 1729 fel oldoztatások után látta hogj Balás Juon két kezín a Spárga njomán a ver ki serkedezett egy néhány helyt, és kezei el dagadoztan(a)k és feketültenek [Sövényfva KK; TSb 51].

2. felmentés; scutire; Entlastung. 1784: az alól valo fel oldoztatásokat illendő tekintettel közlik Nagyságtokkal [JHb LXVI/38. Az adósság]. 1845: Melyek így lévén ezen igazságtalan kereset alól, Balog Istvánra rovandó egy méltatlanság büntetésével költsége fáradsága megterítésével leendő feloldoztatását tisztelettel kéri a' bé panaszt [Dés; DLt 591]. 1871: Blnok jelenti, hogy Kozma János gondnok számadását felolvastatni kívánja s feloldoztatását kéri [M.bikal K; RAK 287].

feloldoztatik 1. kioldoztatik/ddatik; a se dezlega/desface; aufgeschnürt werden. 1729: Balás Vonjanak kezei vekonj spargával kötöztetvén őszve, annjira inflammálottnak kezei hogj midőn három ora el mulasa utan ez is feloldoztatott, akkor a kötés alatt néhány helyjeken ki serkedezet a vér a bőrin által kezeiből [Sövényfva KK; TSb 51].

2. felmentetik; a fi scutit; entlastet/hoben werden. 1812 világos lévén hogy a Pásztorok a csordát nem kergették a mellj mián a lovak meg szaladtak volna — eszerint a' kár történetes lévén ... az Al peres Pásztorok a kereset és kár megfizetesi alól feloldoztatnak [Felsőrákos U; Falujk 77–8 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1813 Nemes Háromszéki Körösi Csoma Sándor tanitványunk ... bé lévén irva a' Nemes 2-dik gyalog Székely Regementbe — ezen kötelességre alól kívánna fel oldoztatni [Ne; NyIrK XII. 137]. 1871 Kozma János számadása felolvastatván, minden észre vétel nélkül helybehagyatik számadó az 1870diki számadás terhe alól feloldoztatik [M.bikal K; RAK 287].

3. házastársi kötelessége alól ~ a fi dispensat]dezlegat de obligatiile sale (conjugale); entbunden werden von der Ehepflicht. 1657: Az en feleségem Gernyeszegi Marta ennekelőtteis hagyott volt el hűtőtlenül akkor viszsa hoztam. Az után keserves fogságomban, nem hogy melettem forgot lodot volna, hanem inkább ismet hűtőtlenül el hagyot ... utana mentem s hiytam (!) hűti

melle, de meg azt felelte, hogy keszeb a fejet el-
tettén magának, hogy nem melle vissza mennyen
(így!). Azert hozza valo kötelessége alol felol-
doztatni kívánok [SzJk 84].

Ha. 1797 fel oldoztatni [Kv; DLt].

felolvas 1. a citi cu voce tare; vorlesen. 1748: protestatiomat ... Notarius Vram ... fel ol-
vassa es immatriculalya es onnan nekem auten-
tice adgya ki [Torda; TjK II. 24]. 1769: injun-
gáljuk kegyl(ekne)k, az Jobbágyok szolgálattya-
rol ebben zárt punctumokat maga Circulussában
Faluról Falura meg hordozza, s publicé felolvassa,
magyarazza [UzslT XIII. 97]. 1783: Mindkét
részről való literáléket, genelogiai deductio-
kat felolvassván de minthogy igen súlyos az
causa, megegyezett akarattól a felperesek
vigyék az civile fórumra, ahol hova hamarébb
decidáltassék nagyobb értelmű urak eleibe Itél-
tetett [Taploca Cs; RSzF 234]. 1819: a
mikor is egyik a Fiscalis Cancellisták közül egy
magos poltrra fel állván a Királyi Adomány Le-
velet fel olvasta ... A Kővári Nemesség ... contra-
dictalini kezdett [Nagysomkút Szt; Ks 67. 47.
28]. 1837 elmentünk itten Etfalván, Tekintetes
Imre Damukos Ur Colonussa Ördög Josef ne-
vezeti Házához (így!) magátt hon nem találván
hanem htes feleségitt, ki előtt ezen Instructiot
Felolvasok [Étfva Hsz; Borb. II]. 1868: a fen-
nebbi végrendeletet egyikünk ... özvegy mlgs
Szentés Dávidné szül. Tatrosi Rozália urasszony
előtt felolvassván, azt mindenekben a maga aka-
ratjának nyilakoztatta [Kv; Végr.]. — L. még
DFaz. 25; RSzF 234.

2. megszámol, rég, táj megolvas; a numára;
záhlen. 1697 mar I(ste)n kglmiből az aratás
vighez megyen, bár egy bizonyos ember júne
ki az kalongyát fel olvasná [Szilágycseh; BK].
1713: mikor nyolcz száz magyar forintokat az
Vr eo Nga fel olvasot ..., de Cserei János
Vr(am) magát arra obligálá ot ne olvassuk fel,
mert eo kglme az szállására érvén egészlen ebből
a nyolcz száz forintból az Feleségemet Cserei
Ersebethet az mi illeti ki adgya [Kv; DobLev.
1/84]. 1721: errül Praefectus Uram Testi-
moniuma kívántatik vagy más hiteles embere a'
ki az kalangyákat fel olvasta [Dés; Ks 26. XIV.
1]. 1747: az 2000 M: főurontokótt föl olvasván
el pötsetöltem [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor
lev.]. 1774 a Tálásfalvi^a akkor Udvari Biro
Csukás Onutz hozot volt 14 vf ..., mely
penztis ennekem asztalaman olvasat fel [Mocs
K; KS Conscr. *SzD].

felolvasandó de citit cu voce tare; was vorzu-
lesen ist. 1834: Kolo'svár ... Fejér-Ló Vendég-
fogadójának ... az árverés alkalmatosságával
felolvasandó Kótelező — levelek mellett haszon-
berbe, a többet ígérőnek léendő kiadása e-
zennel köz-hírré tétetik [Kv; EMLt városi nyomt.].

felolvasás citire cu voce tare; Vorlesung. 1678:
Az mi az Fejedelem eo Nsaga paronczoláttj(na)k

fel ne(m) oluasását illeti, az napról más napra
azért halada el, hogy az szek gjűlésb(en) kevesen
valánk [Alfalu Cs; L.Lt Fasc. 120]. 1735: Dioszegi
Szabo Mihály Atyánkfia és Kántor Páll Istvánne
Aszszonyom litigatiojok iránt valo Transmissio-
nak fel olvasására deputáltattanak* [Dés; Jk
457b. — *Köv. a nevek fels.]. 1782 én nem volt
jelen mig az osztózás volt, hanem azután
hittak annak fel olvasására [Torda; KW Vall.
10]. 1800: be gyűjtöttük Exactor Ő kglmeket az
Kriza Ferentz Brotár András, és Sako Mihály
ő kglmek Számadásakra ki tett Difficultasaknak
fel olvasása, és ki adása végett [Torockó; TLev.
5]. 1843: Rosos Moses ki kérdezte: halgatta
el a felolvasás alkalmával, hogy a régiusok nem
ugy írták a hogy ő mondotta [Bágyon TA; KLev.
vk].

felolvasódik felolvastatik; a se citi; vorgelesen
werden. 1835: mikor a Templom előtt az Instán-
tia fel olvasodott sokan kiáltották Bandinak
[Zsibó Sz; WLt]. 1849: én ki írva az ár jegyzéket
el vittem Kelemen Béninek, az adatonként a'
Kelemen Béni kívánságából felolvasadott [Kv;
Végr. Vall. 103].

felolvasott citit; vorgelesen/getragen. 1820
ezen Osztály Levélben foglalt s most fel olvasott
Jókat Ki bírja ma? [Mv; Borb. II vk] | Az előt-
tem fel olvasott kérdő pontok [Aranyosrákos
TA; JHb 48 Palffy Moses székbíró kezével].
1844 e fel olvasott rendeletben érdekelt tárgyak
tőbnyire olyanok, melyeknek tárgyalása
csakis Fő Kir. Biro elnöklete alatt tartando Köz
Gyűlésen eshetik meg [UzslT XI. 85/1. 12].

felolvastat 1. a dispune să se dea citire; vorle-
sen lassen. 1736 kell vala ő kglmének elébb fel-
olvastatni [Dés; Jk]. 1741 (A jobbágyok) Sou-
lyo* Mező Városában én ellenem . Solennis
Protestatiot erigáltak, és adtak bé a Tktes N(e)-
mes V(á)r(me)gye^b Congregatiojában, kit is publice
fel olvastatván Prothocoláltattak [TK1 gr. Teleki
Ádám prot. — *Sz. *Kr.]. 1761 Pro I. Procura-
tor ... dicit: El várom az A. eőkegyelme apro-
missioja szerént valo Documentumait ... salvum
légjen nékemis magam mentességemre Documen-
tumaimat exhibealnom, fel olvastatnom, es Ju-
diciumat obtinealnom [Torda; TjK V. 35]. 1815
Vallásomat előttem fel olvastatni hallam 's min-
den pontyaiban helyben hagyom [Szentimre MT;
BalLev.].

2. megolvasat/számoltat, rég, táj megolvas-
tat; a dispune să fie numărat; záhlen lassen.
1715: Az Fog(a)r(a)si Majorság Gabonák kalan-
gjainak számlálását a régi szokás szerént a Város
bírákkal szokták volt fel olvastatni [Sárkány
P; UtI]. 1719/1724: Hat azt láttae Vilagossan
az Tanu hogj az summát az mennyiben meg al-
kudtanak volt Baboni Ersok aszszonj fel
olvastatta, es ... Szilágyi Sphia Aszszony levalta,
es be pecsételtette? [Torda; JHb XV/6. 57
vk].

felolvasztás citire; Vorlesung. 1790 A Vén Hegy nevezetű Szőlő Hegy(en) lévő Szőlős Gazdák, kik a már meg irt punctumoknak felolvasztásáb(an) jelen voltanak es azoknak megtartásakra s tartottatásokra kezek(ne)k bé adásak alatt magokat kötelezték nevek ezek^a [Kárácsonfa MT; Told. 76. — *Köv. a fels.]. 1842 a' fenn irt Commetaneusoknak meg magyarázása után tentaltuk az Executiot, vagyis el probaltuk a' fenn szomszédolt Telekre való bé menetelt, s mi után az . alperesek . ellent mondás czime alatt némű írásban előnkbe terjesztett

Kívánataiknak felolvasztása mellett — azt bé bősáttották volna, — csóvát üttettünk [Szász-régen; DE 2]. 1874 mihelyt a liha kitisztázására időt nyerhet, a számadást rendbe hozza s annak felolvasztására új eklesiái gyűlést tart [M.bikal K; RAK 307].

felolvasztathatik a putea fi citit; vorgelesen werden können. 1764 Minthogy a producando Nehai Viski Peter Ur(am) két Missilis Levelei in ipis originalibus nem producaltak volt, mostan acceptaltatnak s felis olvastathatnak [Torda; Tjk V. 174].

felolvasztatik a fi citit; vorgelesen werden. 1729 eo Excellé(ntia)ja Requisitoria Instantiája más Session assumáltatott s ventiláltatott s az oculat(a) Revisionak Instrumentumi fel is olvastattak [Ks 25. IV. 20 gub-i rend.]. 1746: az M. Status Catholicus confluxussán előfordulván, és fel olvastatván az Medgjesi T. Pater Piaristák igen meg szorult állapottokról keservesen be nyújtot instantiája teczet az Catholicus Statusnak concludálni, hogy ki ki Istenes alaminaját adgja [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével]. 1767 az Trans(mis)sio felolvasztatik és ki adatik [Kv PolgK 46]. 1782 azt nem hallottam, hogy az egész Toroczkaí Lakosok előtt fel olvastatott volna az Instantia előttem sem [Torockó; Thor. XX/4 Mich. Csopor (40) jb vall.]. 1807 Állítja ugyanerre Gáspár Gábor és egy simplex testimoniummal is bizonyít. Ugyanez melyet is jól megvizsgálván a nemes faluszéke, és egyik biznyságot elé is hívatta és amit testificált, fel is olvastaték előtte [Szárhegy Cs; RSzF 242]. 1839 Nehai Ns Nagy András és édes Testvére Nagy Mihály Nemes Leveleket is láttam, 's hallottam is hogy olvastatott fel előttem 's mások előtt is [Érkávás Sz; Borb. II]. L. még DPaz. 16; RSzF 175, 191, 257.

felolvasztatott felolvasott; citit cu voce tare; vorgelesen. 1793 Megh erttven Az Zasz Natio, Az Magyar Nemzetnek beo bezeddel valo irasat, melyben Mutogattiak Enyedi Georgy pwspeokeot plebanosnakis valatzanj Az Nemzet^a erre Maghanak esmet Wdeot kewanth kit eo kgmek io zybeol megh engettettet Mind ez által Jelentette a Magyar Nemzet hogy az eo fel Olvastatot Irasahoz tartia magath [Kv; Tanjk I/1. 213]. — *A szász nácio]. 1734: Vilagoson Constal fel olvastatott

exhibitaimbol az Inek ellenem s velem perpetralt malitiaja [Torda; Tjk I. 52]. 1797 előttem fel olvastatott Ösztály Lenél [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9]. 1818 A Panaszbá felolvasztott Azonn terhes ki-tételt, hogy a Krájnuk 'Ur verése miatt Piam Nyomorekká és Térdenn tszuskálóvá lett volna, én Nem frattam [Körösbánya H; Ks 119e]. 1822 Nemes Szegedi Lászlóné Zinai Ágnes 60. Esztendő's vall az előtte felolvasztott kérdésekre a' következendőleg [M-bőlkeny MT Born. G. XIII. 22].

felolvaszt megolvaszt; a topi; schmelzen. 1756 Ót On Pogátsa, mellyeknek kettejét Serétnék, és Golyobis(na)k fel olvasztottak [Burjánosóbuda*; TSb 21. — *Később Bodonkút K].

felormózik felhurkásodik; a se face dungii vinății; striemig werden. 1751 láttuk az hátán és karján az útések(ne)k helyeit meg számlálván lattzatott husz útések(ne)k a helye, edgy ujni vastagságra fel ormozva [Sályi KK; Berz. 12. 92/203].

feloszlás 1. oszlásra kerülés; impärtire; Zerteilung. 1741 Eleitől fogván azt hallottam, hogi az egész Hatarunknak régi fell oszlásakor az Mlgs Kornis Familia részére jutott volna az Kaszile Albe nevű marha legeltető [Ks 69. 50. 44]. 1761 Az Mobiliak fel oszlások alkalmatasagaval nem engemet, hanem masokat adhibealtok Regiusok(na)k [Branyicska K; JHb XXXV/45. 14].

2. kb. adókerület; circumscripție fiscală; Steuerbezirk. 1620 Anno Dni 1620 Die 12 January Eő keglmek az Tanacz vrain az Castely epwletire Verettenek adot Feól ozlas. Daniel Deak Borbely Lukacz es Molnar Janos^a [Mv; MvLt Apol. I. 153A. — *A három név alkalmasint a három adószedő neve].

A város polgársága — az adófizetés szempontjából — két oszlásra: a1- és feloszlásra volt felosztva.

feloszlási kb. adókerületi; de circumscripție fiscală; Steuerbezirks-. 1620 Eo Kepteol az Tanacz Vraimtol, Vár epwletire, es az Varosnak egieb fele sok szwksegere rendelt ado. Fel Azlasi Polgar uraim Daniel Diak Borbelj Lukacz es Molnar Janos [Mv MvLt AContr. AAC].

feloszlaltuk oszlásra jut/kerül; urmează să fie împărțit; zerteilt werden. 1592/1633 az teobys az io indulatnak nem akaruan reluctalni keozeon-seges akarathol uegeztek egymas keozeott, es mi eleottwnkis mindnyaian Uramék^a consentialtak, hogy mostan eoreokeosseon fel oszlassek, mindenwl ualo zanto feold, reth, es szena fw [Gyeke K; Ks 90. *Köv. előtte a nevek fels.].

feloszlik 1. felosztódik; a se împărți; zerteilt werden. 1577 Zenth Georgj Nap wthan való zombatho(n) kjnek kjnek az ew Igassaga, zerinth mynde(n) feoldek fel ozolljannak [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1596: ha pedig holta törtynjk

mindenwt valo Jozagh Vduar haszaual öszue fel oszolon közöttwnk mjnd egi arant [Szovát K; JHb XVII/31]. 1623 Ha miuel Pellieb adgiak el az hazatt, annak az szperflúma, fel ozolion közéotteők, kinek kinek az eo resze szerent [Kv; RDL I. 121]. 1666 Az mely Szene fűet penigh, az Depsón Adot volt, Iduözült nehay Retthy Istna(n) Deák Vram, nehay Mihálcz Mihalyne Aszszonjonnak, Retthy Anna Aszsonynak, Azis akkor oszoljek fel [Altörja Hsz; Borb. I]. 1693 Az oh borok oszollyanak negy reszre, adgyak el s - az arrat oszszak fel az negy gyermek között Egy oh bor vagyon Zahon, az szolgáló Annynal azis oszollyek fel [Ne; DobLev. I/38. 14]. 1713 Az Tobojkák végin egy kis Csegellj mellj is fűvöl oszlik fel két részre [Baca SzD; JHb XVI/2]. 1740: Ezen esztendőbeli Zöld buza vetés, mely a közönséges földekben találtattnak, azok is fel oszollyanak nyolcz részre [Pókafva AF; JHb XXV/57]. 1780: Csikmindszenti alias hosszú-aszai Vágási Albert ut actor ugyan de eadem Vágási Józseftől ut inctustól kívánja, hogy mivel az néhai attyok jószágá felosztott ad duas aeqales közöttök, az attyokrol maradott felkelhető házi portékák hasonlóképpen oszolyanak ad duas equales [Taploca Cs; RSzF 229]. 1794: az Urak s Aszszanyok részsz Szántó Földjöknek az Exponens Mlgsz Aszszonyok tsonkulást szenvedett, vagy szenvedendő rész szántó földjökkel ujra fel kellettik oszlan, és az ő Nagok kárának ki kell pótolatni [Ádámos KK; JHb XIX/42].

2. felnyilazódik; a fi impärtit prin tragere la sorți; durch Los geteilt werden. 1584: ez Jouendeo Zent georgy nap vtan valo vasarnap mynd magyar olah Fratan, fel ozolianak az feoldek mind(en) neuzetes feoldk kyk fel nem ozoltanak volna az f 300; kotel alatt [M.fráta K; SLt T. 18]. 1733 Kaszalo Rett pedig minden Haz utan negy negy nyil vagyon, az Szomszedcságit pedig nem monthattuk meg, mivel közös Szena fűünk lévén minden esztendő(en) fel oszlik és az melyik egyeczer jó madczor nem az jó [Kincses KK; SLt Fasc. 8 sub K. 5]. 1754 a Toháti határban a mely kender földé vagyon Jánkó Buzilla nevű Toháti Jobbágyának, Tudgyaé a Tanu hogy az előtt 3. vagy 4. Esztendővel midőn azon Plágaban lévő köz földek a Palusiak Consensusából Sessiok után felosztott (így!), s ki ki maga nyillyát kezére vette s birja mais aszerint ezen nevezett Jánkó Buzillánakis a szerint sorte Divisionis jött volna Nyillyában és birta két három Esztendők alat pacifice a hasznat el vévén rolla s ezen 1754dikben ... ki foglalta el ki szántotta ujjalog (!) ? [Tóhát AF; JHb]. -E jel-re 1. feloszt 4. al. jegyzetet.]

felosztó 1. osztó (osztásra/osztásra kerülő) care urmează să fie împărțit; zerteilend. 1696 az fel oszlo örökségek annjira terjednek, hogy kinek kinek az eo rata portiojat örökségül is assignálhattuk [Mv; MbK 80].

2. felnyilazni való, felnyilazásra jutó/kerülő; care urmează să fie împărțit prin tragere la sorți;

durch Los teilend. 1731 Vagyon . az fel oszlo nyilak között esmét egy nyil [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/32].

felosztódik 1. felosztódik, osztásra jut/kerül; a urma să fie împărțit; zerteilt werden. 1627 kfuannak ást myuel hogi az anioakat egér Lukachnet, Isten ky szolitotta uolna ez uilágbol, Tehat az my Jauaj marattnak uolna, mindenek féll ószlogianak, kozottok ugi mint negi fele [Kv RDL I. 131]. 1761 (A) makbéli Provent oszlodik fel a M. Possessoratus között [Gyalumáre H; JHb LXX/3. 270].

2. el/feloszlik; a se împărți/diviza; aufgeteilt werden. 1648/1650 Vegeszték eo kglmek Cehwl, miuel ertik az Tegely dolgabol valo panaszolkodásokat, hogy nemely vraink sokadalmas védeoben az Teglyet ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittanak velle Ennek vtanna az Kolczyos Mester gondgia legyen, hogy Sokadalmas údoben vitesse fel az Szinben lenő Kamaraban, es oszlodgiek Egy arant fel, kinek szűkege leszen rea [Kv; ÖCJk].

3. felnyilazódik; a se împărți prin tragere la sorți; durch Los geteilt werden. 1742 egy darab nem oszlodot fel hanem közösen maradot [Mezőbánd MT; LLt Fasc. 126]. 1789 Mind a belső Jozágokot, mind pedig a külső Földeket midőn fel oszloznak ugy oszszak, hogy ha valamelly valamellyeknek commoditássába lenne azt annak Részben adgyák [Kük.; Kp II. 25].

felosztott 1. osztásba jutott; impärtit, repartizat; aufgeteilt. 1783 Tudgyaé a Tanu .. a Balástelki Possessoratus között fel osztott Erdős helyeken . osztáj szerént jutott mindgjárt alább declaralande rész erdejeket ...? [Kük.; JHb XX/8. 2 vk] A' Balástelki Utrizált helyeken fel osztott rész Erdőket roszzsul tudom [Kisáros KK; i.h. 4].

2. felnyilazott (nyilas osztással felosztott); impärtit prin tragere la sorți; durch Los geteilt. 1694 Ezekén az fel osztott földekén kívül, hattunk hat helyen egy, egy io nagj darab földeket nyilas földek(ne)k, melyet ök magok között oszszanak fel egj aránt minden nyilas emberek(ne)k [Gyula K; SLt AH. 1].

feloszthatik felosztódhatik, osztásra kerülhet; putea fi împărțit; geteilt werden können. 1621 az Nehaj Boliaj Gasparnak ... az mjnemeo portioy voltak ... nehaj Galteoy Sigmond es Boliaj Adam Jozagoknak megh oztozasakor fel nem ozolhatott volt, mert felesége Porro Ersebet, ugi mint Dotalista birta [Bolya NK; JHb XXII/19]. 1767: az Ingatlan Jozágok fel sem oszlozhatván, Nyilakat sem lehet tsinálni, mig a' Jozágok természeté bizonyossá nem tétetődik [Mv Ks 20/X].

feloszt 1. eloszt; a împărți; verteilen. 1579 ezt peng Toldalagy ferenc es Theke gaspar Vg Vigeztuik hog eskut embereket Vigenek reia ... azokat ozak fel keozteok Igazan ket fele | menenk

el nyoma^a fel osztany Illien conditional^b [Néma^c MT; Told. 31/1. — *Értsd Némát és határát. ^bKöv. a feltételek fels. *Később prédiüm]. 1590 : Chywtor Benedek mo(n)da bezzek tj vattok hamisak mert My Igazan fel osztottwk vala [Bögöz U; UszT]. 1597 : Mikoron Nagy Jsak az mostoha annyawal alkwasban indula en voltam egyk Arbitr keozotteok en osztattam fel keozotteok mind penzeket ezewsteoket es minde(n) marhaioakat. Azuta(n) chiak hamar esmet hat elaltattak^a az Anniokat hogy aztis fel ozzak aztis fel osztam keozotteok [Kv; TjK V/1. 115. — *Olv. elaltatták]. 1606 mikor fel oztok az halat . harmadat attuk Tibald Antalnak [UszT 20/144]. 1651 hiutanak minket . . hogy az el mult napokban megh holt néhai ugyan Szent Egyedi Deak Istuan Vramtol marat minden akarmi neuul neuzendő ingo bingo belseő es külső jokat, melylyeket az másik feleseghe utan Nemai Anna utan birt egjmas keözöt Attyafikeppen lelkünk esmereti szerint fel osztanánk [Szentegyed SzD; Wass]. 1718 : Az Gyertyanostol fogva, az Pocstelke végéig kaszálo helyi lévén, fel nem oszták magok számokra, a meg nevezett Atyafiak [M.nádas K; RLt]. 1724 : Hivának minket Csegezben^a Nehai Attyokrol . . eo klgmekre devenialt bonumokat . . osztanak fel, es kinek kinek illendo rata Portiojat Sequestralvan assignalnok [Borb. I. — *TA]. 1752 : Az Nagy familia holmi fa edenyeket osztattak fel e szerint^a [Góc SzD; i.h. — *Köv. a fels.]. 1780 : Deliberátum. Megmutatván az actor, minemű ős portékák maradtanak az néhai attyokrol az inctus kezire, tartozik eléadni s két részre felosztani [Taploca Cs; RSzF 229–30]. 1799 : hivattunk volna itt Albisban Gidofalvi Sámuel Uramtol es két Leány testveritől . . , hogy azon Summa penszt osztanók fel ókgyelmek közt mi annak okáért Ezen három testver atyafiak között, három egyenlő részekre fel osztok [Hsz; BLev.]. 1802 egj más között fel osztatták volna [Aranyos-rákos TA; i.h.]. 1865 A mi az említett; jegyzékbe nem volna be foglalva, osszák fel egyenlő mértékben gyermekeim [Kv; Végr. 4]. — L. még DFaz. 38; RettE 253, 301.

2. oszt; a diviza/impárti; teilen. 1789 Más hasonló Deszkából készült veress festékű Nagyobb Repositorium 5. gráditsra fel osztva Rf 10 xr — [Mv; Conscr. Ap. 16]. 1814 : A falu határai 3 forduloban lévén felosztva [HSz] nyomás-határ al.]. 1823 megh érkezvén Thorotzkora . . osztottam fel az Helyseget 10ekre s tennem tizedes kaplarokat Szigethi impr SzBiro [T; Bosla].

3. ki/szétoszt; a impárti; zerteilen. 1570 : Az mely Giarttot Jwh Beort az Brassay sporer Janos hozot volt Jde es Kacz Peter osztotta volt fely az varga mesterek keozet, Az my Neky Jwtot volt benne Annak az arrat Kach Peter kezehez attá [Kv; TjK III/2. 152]. 1600 Annak felette mind bwzanak mind Egyeb takarmani(m)nak el hordasaban Rezessek voltak, mind(en) fele Ingo bingo marhaimnak el hordassaban es Egyeb hazbalj eszkoszoknak mi Neuul Neweztessek mind mett wk osztottak fel [UszT 15/45]. 1618 : osztán igen

szépen felosztuk az bort és megivuk [BTN 81]. 1653 : A szabó-czéh osztá fel a mi pénze vala, nekem is adtak 50 forintot [ETA I, 151 NSz]. 1781 : Az három Sátoros Innepekre tartoznak az irt Mészárosok az Dominiumbéli Földes Uraknak . . . 50, 50, font Hust edgyik edgyik sátoros Innepen administralni, és fel osztani [Torockó; Thor. 21/22]. 1810 (A sírnál) le vevén a' fekete bakatsint a koporsorol három leg szegényebb özvegy Aszszonynak a mely itt a Falub(an) találatik osszszak fel [Héderfája KK; IB].

4. felnyilaz (nyilas osztással el/kioszt); a impárti prin tragere la sorji; durch Los teilen. 1590 ahhu azt mongia hogi teoruenj keozbe egi darab földet Az botosba foglaltam volna Arrolis Azt mondo(m) Az varos reaja jeot fel osztotta, ki ereztettem kezembeol [Szu; UszT]. 1605 a' mely nyilas giepwit fel oztottak uolt az Altizesnek jm(m)ar az falura szall, abban(n)is egi resze uagio(n) az Altizesnek osszak fel aztis [UszT 19/92]. 1698 : Minthogy a' Czittz Hegye fele való szanto földiek vetkessen vadnak felosztva fel kell osztani . . . az Innep utan [Dés; Jk]. 1745 ezén Praedium . . felis van asztva és barázdolva [M.bece AF; Told. 18]. 1782 : az mely erdot az ősszel fel osztattak Jobbagaiknak magok közt Sz Gyorgy napig azt vághattak [Torockósztyörgy; Thor. 21/24]. 1805 : a' hol ennek előtte az a Nagy Toh volt a' Város, ennek előtte, mint egy öt vagy hat Esztendeje, nyilakra fel osztatta; ugy használtatik ma-is, a' mely ennek előtte Szamas Fenék volt [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt]. 1826 A Nagy Oldalba . . . Földi Magyarot (: Krumpit;) szoktak tenni és a Falusiak ezt a' helyet minden esztendőben fel oszták osztani [Magyarókereke K; HG Conscr. 583].

A teljes, később csak a falu határának egy kisebb-nagyobb területére korlátozódó, részleges földközösségben élő települések keretében a szóban forgó határ, ill. határrészt egyenlő részekre osztva nyilas sorshúzással vették a falusiak időlegesen használatba, ill. ritkábban véglegesen egyéni birtokba. [A nyilas osztásra nézve l. főként Hermann Ottó: MNy II, 206, 241–5.]

felosztály felosztás; impártire; Aufteilung. 1782/1799 : a' Mlgs Uraság ezen Dominiumbéli Határán lévő Erdőköt . . fel is osztatta, de nem minden helyre el nem érkezett (így l) a' felosztályra [Torockó; TLev. 8/16 Transm. 349].

felosztandó I. mn 1. elosztandó; de impártit (care urmează să fie împărțit); was zu verteilen ist. 1699 még mikor Nsgtok között az osztokozdás lön, jött vala hozzám egj Udvarhelyszéki becsülletes Szekely Nemes ember, jelentvén, hogy volnanak az Nsgtok földén nekie öt el bujdosott Jobbágyi . . az több fel osztando Jobbágyok köze ő kglme fel ne cudulázná [Kiskend KK; Ks 96 Biró Sámuel Gyerőfi Borbarához]. 1798 : Az Egresben lévő osztatlan három helyekről pedig ugy edgyezének eo N(a)g(ysá)gok, hogy hová harébb . . mind a' vissza potlást, mind pedig a fel osztando három pusztá helyeket a' fenn megírt rend, és egyezés szerint osztanak fel igazgásonon [Illyefva Hsz; BLt 2].

2. (táblákra) osztandó; de impärtit in loturi/parcele; was in Schläge zu teilen ist. 1781: A felosztando Erdők ezek*... Ezen Erdők(nek) felmérése, consequenter fel Táblázása következik eszerint^b [Magyaros MT; EHA. — *^bKöv. a fels].

II. fn, tbsz osztó javak (felosztásra kerülő/elosztandó javak); bunuri de impärtit, bunuri care urmează să fie impärtite; Verteilungsgüter. 1795: Az eddig volt Tisztek Számadásaiis arra megbizott Embereink által revideáltassanak és azis a mi még ezen Számadásokból a Felosztandokhoz járulhatna azis két részre oszollyon [Ádamos KK; JHb XIX/47].

felosztás 1. osztás; impärtire; Verteilung. 1587: egy bizonyos naphoz hagyának az eotwen ház Jobagynak fel osztasara [Hadad Sz; WH]. 1664: Kolosvárat a Becsületes Tanats, mikor Divisorokat rendele az Tanats haznál mellénk, az szegini Néném Nehay Török Deakne szygeti sophia Aszszony égiét inasinak, ugi mint Ingo bingo holmi jóvacczaknak fel osztasara az ide alab le irt leveleket Balogh Laszlo Batjam ur(am) vive á kezehez* [Kv; RLt 1 Diosi János kezével. — *Köv. a jegyzék]. 1693: eő kglmek Néhai Sárdi Susánna ödes Anyyoktól ádhato minden nével nevezendő mobile és immobile bonumok(na)k fel osztására compromittályák magokat [Ne; DobLev. I/37]. 1715: (A faluk és portiók) fel osztasatul tilcsa Kegylmed ott kik azon jóságot, quo quo modo fel akarnák osztani mert protestalok semmi részben nem annuálok osztasok(na)k [BSz; JHb I/23]. 1756: A' miolta Tiszt Molduán Vonya... a Fő felosztásáb(an) belé ártotta magát, és e' szerént nem akkor osztya a' Falu, a' mikor tettzenék, hanem a' mikor eo Kglménék Tettzik [Galac BN; WLt]. 1810: Isten Segedelmével fogtunk a Joknak Conscriptiojához, a azoknak fel osztásához [Kv; Borb. I].

2. kb. részekre osztás (birtoké, földé); impärtire (a mojei, a pámlitului); (Grundstück, Feld) Aufteilung. 1735: Mező Csánbanis az antiqua Sesioknak dolga egész Confusiob(an) találtatván és kinek kinek valóságos rata portioja pro hic et nunc nem erualtathatván az falunak antiqua sesiok után lejendő felosztása és rectificaltatásais mostanról el marad [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1777: Ennyiben végezödvén az Határ Osztály a Co(mmi)ssio redeált, az Határ több részeinek fel osztásában nem elegeydvén [Asz; Ks 89]. 1862: ezen birtoknak fel osztását meg tehessük? [Nagykede U; Nkf].

Szk: ~t tess részekre oszt. 1841: requiráltatván az aránt, hogy itten... a' Nyárad Szt Annai és Gyalakutai Allodialis Erdeit Ó Nagyságának az Erdőlés Rendje szerént esztendőnként használando Táblákra osztanám fel a következő felosztást tettem [Nyáradstanna MT; EHA].

3. szétosztás; repartitie; Zerteilung. 1819: A bé vándorlott és Gazdájától fel kelő Legényeknek fel osztásokban azon rend tartassék hogy elsőbben az olyan Mester Emberekhez, kik betegség és öreg-

ség miat nem dolgozhatnak... jo Mester Legények rendeltessenek [Kv; MészCLev].

4. felnyilazás, nyilas osztás; impärtire prin tragere la sorți; Verteilung durch Los. 1737: Mint hogy új reméljük, hogj Nms Várasunk nagy Réti fel-osztathatik, mihelyt a mostani árviz elfog-száradni az rétünkről... Osztó... atyánkfiai-nak, magok rend szerint jutandó nyilok mellett, egj egj nyil adattassek, más felosztásig [Dés; Jk 489a]. 1780/1784: Jobb kezeknek néküink való bé adásalkal minket az irt Galambadi Köz hátáranak fel osztásakra meg bíráltnak és árbitráltanak [Galambod MT Told. 29].

felosztat 1. osztat; a dispune să fie impärtit; verteilen lassen. 1590: Ezt akarom <me>gh erteni, michoda leüellel Jeottel en Ram, hogj eörek-segemet fel osztasd, osztó birakot hoztal, ezt akar(om) előzer meg erteni [UszT]. 1736: Az mely pénzt cántálásokkal s temetéseken kaptanak*, azt el nem volt szabad költeniek, hanem vitték az nagy mesterhez, és mind addig az nagy mesternél állott az míg az nyári dolog békövetkezett, akkor az nagy mester kinek-kinek érdeme szerént, az pénzt közöttök felosztatta* [MetTr 429. — *Ti. a rk diákok. *Ez a feloszt ige múlt idejű a-zó alakváltozata is lehetne, a háromszéki Apor Péter nyelve azonban nem volt a-zó]. 1817: fölgyeit ugy osztassa fel, a' melybe ki ki földi Magyarót; és egyébb az élelemre szükségesekeket vethesse [Dés; DLt 246].

2. felnyilaztat (nyilas osztással felosztat); a dispune să se împärtă prin tragere la sorți; durch Los teilen lassen. 1763: Tudom hogy az Exponens Ur ő Nga fel akarta osztatni a Falu közönséges Terrenumait De a' falusiak nagy része, a' Nemesek(ne)k egy része nem akarták illy okra való nézvé; hogy ne légyen személyes embereké, hanem birattassék úgy mint a' Régiektől birattott [Zágon Hsz; Szentk. Petrus Demeter (40) jb vall.]. 1832: a Porondokot a Magistratus fel szándekozik viszont osztotni [Dés; EHA].

felosztatás felnyilaztatás; impärtire prin tragere la sorți; Teilung durch Los. 1737: Mint hogy új reméljük, hogj Nms Várasunk nagy Réti fel-osztathatik... Rétünknak lejendő fel-osztatása szerint kinek kinek maga portióján való dominiuma durabit ad annos 12. ~ Duodecim annos [Dés; Jk 480a].

felosztathat részekre osztathat; a putea dispune să se împärtă în părți; zerteilen lassen können. 1591: az meg neuzet földetys az fal(us) Byroual es polgarokkal fel osztathassa földuaryakul, es ket fel hasittathassa [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6]. 1762: Felette igen levágták az erdőket annyira, hogy majd nem is maradt valamire való fa, melyet hogy az ősszel fel nem osztatánk, most hallom, hogy ángyom Rettegi Istvánné asszonyom volt az ellent tartó, vegye hasznát [RettE 134].

felosztathatik 1. részekre osztathatik; a putea fi împärtit; zerteilt werden können. 1753: az

Kukuruz földek ... az üdönek rövidsége mia fel nem osztathatta(na)k [Marosillye H; Born. XXXIX. 50 Hodor József lev.].

2. felnyilaztathatik; a putea fi împărțit prin tragere la sorți; durch Los geteilt werden können. 1737: minthogy úgy reméljük, hogy Nms Városunk nagy Réti fel-osztathatik. Concludaltatott azért hogy Osztó Atyáncfiai Intertentiojokra ... minden nyiltól Den. 3 / 3 adattassanak, nyil felváltásban [Dés, Jk 480a].

felosztatik 1. elosztatik; a se împărți, verteilt werden. 1580 Az my Az zylwasy peter hazához walo fwldk kyk zanto földek es erdwk es To hel melyk Az legeny hataron wadnak ezekben ha my ygasaga volna Almady Gaspárnak es Az w feleségének meg engedik zylwasy peternek ha mel oztatlan marat volna bene way ertw (!) wag zanto fwld wag zena fw Azys fel oztasek [M.légen K; JHbK XVI/23]. 1662 Ha penigh Beczöljenel felieb el adhattia* osztassek fel azis az ket reszes Atiafiakkal [Kv RDL I. 147. — *Ti. a közös házat]. 1761: Az ingo Bingo haznál lévő márhak akármi nevel neveztesse(ne)k a relicta, es Ura holtakor házassítatlan két fia 's hajadonon maradott két leány között egy aránt fel osztatnak [Hsz; BLev.]. 1800: a Falu Oldalának azon darab része fel osztatván le vágatott volt [Torockó; TLev. 9/31]. 1821 a tisztelt gróf ur ..., ha szintén Borszék közönségesen felosztatnék is, maga személyére több helyet és nagyobbat a Bor kút körül nem nyerhet osztályos részére, mint amelyen moston háza vagyon [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141].

2. ki/szétosztatik; a se distribui/impărți; zerteilt werden. 1771 Léven az B. Cehnek Congregatioja es ... tévének ilyen vezegést egjenlo akaratbol Hogj az B. Timar Mester embernek kinek kinek név szerint felosztatnak mellyeket fel osztottunk* esmérven aszt Hogj a szarunak az ára igen fellag. Mely vezegest is Egjenlo akaratall vitunk véghez illen modon Hogy senki is az maga Timárján kívül más Timárjától Szarvat ne vararoljon [Kv PésúsCLev. — *A fog. ilyen zavaros!].

3. felnyilaztatik (nyilas osztásra jut/kerül); a se împărți prin tragere la sorți; durch Los geteilt werden. 1699 vigeztük, hogy a' Ret Husvet Junnepe el mulvan mihelt a' vizek elszaradnak mind halogatás nélkül felosztassek Divisorok(na)k rendeltettének Feő Hadnagy Cserapi Samuel Uram az Assesori rendből* [Dés; Jk 280b. — *Köv. a további fels.]. 1721 (A) Vad kert az előtt kaszáló rét volt de propter injurias temporum hol füve, hol szénája vesztegetődvén ell hogy az uraknak valami haszna inkább rendállyon belőle kilenczedire tengeri buza földnek osztatot fel [Somlyó Sz; EHA]. 1747 ha az elen tul vagj az Mlgs Possessoratus Urak eő Exjok eő Ngok vagj pedig az Falu, valami uton modon az Kapusiaktól a Praetensio(an) valo Részt ki nyernék ... egyenlőkeppen osztassék fel [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 2]. 1761: Vagjon még ezen Falunak harmadik

Fordulo határais ..., melj ha felosztatnék részek szerint juxta Numerum Antiquarum Sessionum repartialtatnek [Pagocsa K; JHb K LXVIII/1. 23].

felosztatódik elosztatódik; a se împărți; verteilt werden. 1843 Minden nemű fel kelhetők köztem, fiam és hajadon két leányaim között egyenlő mértékbe osztatodjanak fel [Kv; SLT Vegyes perir.].

felosztattat részekre osztat; a dispune să fie împărțit; zerteilen lassen. 1782/1799 a' Mátoságos Uraság a' Dominiumbéli Határonn lévő erdőket el foglaltatta, némely helyt fel is osztattatta, de minden helyekre még el nem érkezett a' fel osztásra [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 343].

felosztattatás felnyilaztattatás; împărțire prin tragere la sorți; Teilung durch Los. 1736: azon Máléfold iránt Concludáltuk hogy ezenn 1736dik Esztendőben(en) fel-osztattassék ad Personas bene — meritas, hogy hijáb(an) ne heverlyen, a Nms Város kaszálló Rétinek fel-osztattatásáig [Dés; Jk 460b]. 1737 A régi jó Usus és Praxis szerint a Rét fel-osztattatásakor, a Polgárok Rét Assessor atyáncfiai redeállyon [Dés; Jk 478b].

felosztattathatik (föld) részekre osztatódhatik; a putea fi împărțit (in loturi de pământ); (Feldstück) zerteilt werden können. 1772 Az Brányistában való nyáras erdő penig egyenlő Részekre fel nem osztattathatik az Szamos Vize mian, melly égj felől rontya, más felől hánnya, és így égdigy rész épülne, másik penig nagyon meg romlana [Dánva Szt; LLt].

felosztattatik 1. elosztatik; a se împărți; verteilt werden. 1599 Ezer Arani forint, ket Ezer forint Apro penz, Haggia hog Egenlő keppen Igazan felosztattassek [Szava K; JHbK XXI/7]. 1736 A melly Rétünkben ki-szakasztott Mltgs Alvintzi Familiának adattatott Male földet, nem régib(en) rehabeált, (mint örökösset;) Nms Városunk. Mltgs Gróff Bethlen David Urfi ő Ngsától, azon Máléfold iránt Concludáltuk hogy ezenn 1736dik Esztendőben(en) fel-osztattassék ad Personas bene-meritas, hogy hijáb(an) ne heverlyen, a Nms Város kaszálló Rétinek felosztattatásáig [Dés; Jk 460b].

2. felnyilaztatik (nyilanként kiosztatik); a se împărți prin tragere la sorți; durch Los geteilt werden. 1737 mint hogj úgy reméljük, hogy Nms Városunk nagy Réti ... fel-osztathatik, tettett es Concludaltatott ... hogy említett Rétünk legottan fel-osztattatik, mihelyt a mostani árvi el-fog-száradni rétiünkről Osztó Atyáncfiai Intertentiojokra ... minden nyiltól Den. 3: / 3 adattassanak, nyil felváltásb(an) [Dés; Jk 480]. 1763: a felső határban az Orotványok fel osztottottak [Harasztkerék MT; Told. 26]. 1801 se az osztály, se a föld-mérés az fellyebb említett Deliberátumok értelmét ... által ne hágja, hanem ... tsak

a Commune Terrenumok osztattassanak fel [M. nagyszombor K; Somb. II].

feloszthat 1. eloszthat; a putea împărți; verteilen können. 1600: Kys Meödi (!)* Marton Farkast tiltotta ki Zanto feöldiböl Ethedi hatáiban Erdengess hidnal walo zantho feöldiböl ... hogy az Gyeörgyfi Imreh eöreöksigit fel ne ozhassa ne birhassa [Uszt 15/213. — *Olv. Küsmödi]. 1606 az Erdeo vagon Zent kjrly hatáiban Vdwarhely zekben, az meg newezet Erdeot akartak keozteok fel oztany vgyan felis oztottak nemy rezzet azt tyltotta(m) meg hogy az kit fel oztottak el ne horgyak, s az teobbit fel ne ozhassak [i.h. 20/9]. 1719: Mind ezek ez szerint előttünk véghez menvén maradt ... az Nemes Szanto, Kaszáló és ezen Noszolyi határon tilalmasban levő Erdők fel osztása, mellyetis ha az Atyafiak négy egyenes reszre fel oszthatnak bene quidem, alioquin ezen Nemes Varmegye Assessorával oszszák négy egyenes egy aransu reszre [Noszolyi SzD; IB VI. 225/24].

2. felnyilazhat; a putea împărți prin tragere la sorți; durch Los teilen können. 1773: Az Porondon az Szamos mellett valo rét mellyetis most az Viz mia fel nem oszthattunk [Baca SzD; JHb XLI/2].

feloszthatás eloszthatás, elosztási lehetőség; possibilities de la împărți; die Möglichkeit der Verteilung. 1807: Minck utánna ... sinor mértékül fel-vettük volna, mindennek felett Ns Kolos-varmegye Generalis törvényes-szekének ... a M.N. Sombori Terrenumnak, fel oszthatásáról hozott Itéletét ..., ez következendő s meg másolhatatlan édgyezésre léptünk Communi Consensu [M. nagyszombor K; Somb. I].

felosztó nyíl oszló nyílföld; pämint care se împarte prin tragere la sorți; durch Los sich zerteilendes Grundstück. 1571: az Thewys mellett egy nagy Reth az falw feloztho Nyila mellett az Bozzas zeryben [Marossztygyörgy MT; Bál. 78].

A teljes vagy részleges földközösségben az évenként nyílvonásos osztásra kerülő nyílföldre 1. *feloszt* 4. al. a jegyzetet.

felosztódik 1. elosztatik; a se împărți; verteilt werden. 1759: ha az közönséges Erdő fel osztodnék ... abban a proportione lenne különös része ezen Urasagnak [Kornicel AF; Born. XXIX. 18]. 1807: a Mlsgs Báro Ur valakit plenipotentiazzon, mert az én gondolatom oda jár, hogy én egy Divisiot Sollicitállyak, melynél fogva osztodgyék fel a Praedium, hogy ki ki tudgya mi legyen az övé [Kv; Incz. XII. 4a br. Josinczi József lev.]. 1826: A többi öszves vagyonom osztodjék fel egyenlően [Kv; Végr.].

2. felnyilaztatik; a se împărți prin tragere la sorți; durch Los geteilt werden. 1802: Az ugarlás és Juh kosarak tételéért a' jövő Héten leg feljebb az ugarok alá valo föld fell osztodgyék [M. zombor K; Somb. II].

felosztogat el/szétosztogat; a împărți pe rînd; nach und nach verteilen. 1603: Ezt tudom hogy

mikor fel oztogatok az diznokot s, le werek nem az peterfi Lukaczj Eletin sem wduaran nem oztottak, hanem az firtos llok Eletiben wduaraban oztak fel [Uszt 17/21].

felosztott 1. elosztott; împărțit; verteilt. 1597: My az sar chenalasbol ket rezbe tartiúk dolgainkat az falún Kobatfalúa(n), Az Viznek eggik fele az másik felere ne(m) megyen sar chinalny, Ez peres helyen valo sar felől en ezt tudom, miert hogy my ne(m) mentünk az viznek a' fernikonak^a az Tarchafalúa fele ualo felere sar chenaln^j egyebet en ennel ne(m) tudok hane(m) azt tudom hogy annak eleötte migh az orzagh ne(m) wegeze affele sar chinalas felől az falun mind fel oztott sar uala, de hogy az Articulusban ualo uegezes leön az uthan ne(m) tudom minth alkuttak feleölle az úiznek az mas felén [Kobátfa U; Uszt 12/81 Michael Antalfi de Kobátfa nob. vall. — *A Fehér-Nyikó folyó]. 1631: sohunnan semmi Aviticum rea nem szallot es masunan külső idegen helyekről semmi attiafiaval megh es fel oztot jokat soha ide nem hozot [Kv; AsztCjk 45b]. 1767: Hallottam egtőlis mástolis hogy meg járta volna M: Baro Josika Imreh ur ő Nga az fel osztott két Udvarházakat [Branyicska H; JHb XXXV/46. 18]. 1794: a fel osztott Capitalis Pénzeknek hátra lévő Interesse iránt azt az határozást tevék, hogy kiki ő Nagyságokat tudosítsa mennyi interesttel tartozik [Kv; JHb XX/40. 11].

2. felnyilazott (nyilanként fel/kiosztott) împărțit prin tragere la sorți; durch Los geteilt. 1606: Akkor en ne(m) hallottam hogy nyl feoldet hoztak volna elé, hane(m) ugia(n) chiak fel oztot erdeo feleöl leön teörünyek [Uszt 20/79]. 1762: Parancsola Tisztarto Ur(am) mü nekünk Béressek-nek hogy mennyünk ell az Oczfalvi Jstván nevezetű fell osztott közönséges Erdőben, és a jóvábol hozzunk két szekér fát [Bögöz U; IB]. 1798: a Kodori Völgyön a Szajka pataka mellett (sz) szomszédgya . Eszakrol . a Mosa ur Irotványa, Délről a Város által fel fogott és fel osztott nyilak [Dés; EHA]. 1806: A' Rét Gázba (!) a' Barta Csere alatt a' nyilakra fel osztott Commune Terrenum [Kusaly Sz; EHA].

Ha. 1792: felosztatt [Aranyosrákos TA; Borb.].

felosztózás egymás közti el/felosztás; împărțire (între ei); Verteilung. 1597: Bothos Mihaly wallia ... az Zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panaszolkodasat hogy eggik attiafia sem lat feleleis hane(m) chiak Borbely Jmreh, halala wta(n) penigh az marhaia fel oztosaban ielen nem wolta(m) mert Zakal B(ene)dek es fodor Gergely chiak ketten oztozottak fel marhaiaawl senkit idegent hiremmel oda nem hittak [Kv; Tjk V/1. 120]. 1712: az Mostoha Anyánk eő Naga az mint fül hegyel értem, nagy dolog ha meg nem szorit az Ezüst marhának valo felosztózásért [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.].

felosztózik fel/megosztózódik (egymás között megosztózik); a împărți, a face împărțea (între

ei); untereinander verteilt werden. 1597: Zekeres Janosne Borbara .. wallya Zekely Andras halala wta(n) walami marhaia marada mindeneket Zakal B(ene)dek s fodor Gergeliek hordak el eok oztotak fel minde(n) marhaiawal [Kv; TjK V/1. 120]. 1614 Hallottam az Bathori Gabor zolgaitwl hogy az vraknak marhaiokkal nem sok wdeo mulua(n) fel oztotnak [Kisfalud MT; Ks O. 20]. 1648/1650 Vegeszték eo kglmek Cehwl, miuel ertik az Tegely dolgabol valo panaszkodasokat hogy nemely vraink sokadalmas vdeoben az Teglyet ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittanak velle, hogy jeovendeoben az Teglyet senki egy Mesteris, maga szamara egvedwl be ne vegye, miuel hogy az Ceh keonyweiben irastis találunk rolla, hogy regentennis Ceh szamara szettek be, es egy arant osztotak fel velle, az kinek szúkege volt rea [Kv; ÖCJk].

felosztzódik megosztzik; a împărți, a face împărțea între ei; unter sich (auf)teilen. 1597: halala wta(n) .. Zakal B(ene)dek es fodor Gergel chiak ketten oztotottak fel marhaiawal [Kv TjK V/1. 120. — A teljesebb szö. *felosztzas* al.]. 1759: a földet birtuk is mind a Tavaszig mig fel osztozodának Földös Uraink [Kéménd H; JHb XXXIII. 14. 7].

felosztzatik felosztatik; a se împărți; aufgeteilt werden. 1794: az három negyed rész Anyai felkelhető Javak két egyenlő részre fel osztottassanak [Kv; JHb XX/40. 2].

1616 I. mn 1. veszélyes; periculos; gefährlich. 1580: Az mw (l) az Iesuitak epwletyt nezy Biro vram eo kegne talallya megh vrunkat ev Nagat es keonyeórógye(n), hogy eo Naga ne zalytana keozwnkbe ide az wárasba, mert Nagy egyenetlenségtwl haborusagtul feleo a' dolog [Kv; TanJk V/3. 217a]. 1595: küldenének ... elso vttal 2 loas legent, az meg az útát meg tanolnak, es azúta(n) egys el mehetne: Az útát penig en 25 mely földre vetem vala, de az Legenyek panaz keppen 27. mondak: És kerenek hogy ne keuesitenem az Mely földnek fizettesis ilyen felő úton, mollyre Eleteket és fejeket vetnek [Kv; Szám. 6/XVIIa 132, ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1610: teőlle az marhat toluaiok uettek el mellette kellett uolna lenne(m) s ne ieótttem uolna az Rikara Estue mert nyluan uagion az, hogy az nappalis feleó hej [UuszT 4/9b].

2. amitől félni/tartani lehet; e de temut că, (trebuie să) ne temem de; was zu befürchten ist. 1571 feleo hogy az vrsten zernyeo vezedelmes ostorat ne bochassa orzagunkra [SzO II, 323 a székelység az ogy-hez]. 1588: Az varos hazanal hitwannak ertik az Estallot, Az Zena Ala fwgh beleolle, feleó gywlastol [Kv; TanJk I/1. 86]. 1591 az Bosi hatarba megh sertegettek az Korigiakban Martononis seb eset ugia(n) felőo hogi megis hal [Kv; TjK V/1. 148]. 1617: feleo volna, hogy az mostany wdeőnek állapottyahoz képest valakj azt az púta házat meg kérwén, twileők vgy mint vérekteol el idegenyetene [Gyf; Berz. 17].

1663: Miuel aza(n) Falu telyessigessen el eget ... az emberib(en) sokan le vagattak es rabsagha vitétek az mi legh nagyob az megh hodolt Falukhoz csak egy mely földnyire vago(n), felő eztis megh ne hodoltassa az Pogansaghl [BSz; RLt O. 5]. 1681: Ha azert ez illyen fogiatkozásokat ujonnan valo bé rakással, vakolással megh nem erőssítik, felő nem sokara nagi romlas ne essék az illyen miatt [Vh; VhU 508]. 1708 a' vad kert felő kezdette magat csapni a viz, s ha az olt meg árad felő arra ne szakadgyon [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1740: felő hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt [Ikafva Hsz; Ap. 4]. 1772: a' Malmot ... fennebb Venni nem lehet; mert ... a' Viz az Dombai Rétre bizonyosonn ki menyen; de féltő, hogy, még a Mlgs Mikes Urak Ádamosi Malmárais fel tojul [Ádamos KK; JHb XX/27. 13]. 1776 15a ejusdem Mensis elő vétetődnek á Drassai Causája, és ha ki menne Kóródra, felő roz Deliberatoma lenne [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. 1804: ha késik, felő hogy el kél [Kv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. 1847: felő hogy legközelebbi árvis alkalmával a' szakadás annyira fog nevedkedni miként a' hídon valo közösülés tökéletesen fenn fog akadni [Dés; DLt 124]. — L. még RettE 295—6.

3. (Istent) tisztelő; adorator; (gottes)fürchtig. 1653: Rákóczi Sigmondra pedig a porta haragját — vagy hogy úgy mondjam valami kedvetlenségét vetette volt.* Csak egy levelében találta volt egy szokatlan phrasest, melyet a diván eleibe adtak volt, s ugy contemnálták volt a nagy istenes jámbor és Istent félő fejedelmet [ETA I, 102 NSz. — *1607-ben; le is tette még ez évben — Báthory Gábor javára — a fej-i süveget].

II. fn 1. félelem; frica, teamă; Furcht. 1631: féleöből atta neki* hogyi megh kaszalliak [Mv; MvLt. 290. 58b. — *Ti. a kaszálót].

2. (Istent) tisztelő személy; persoană evlavioasă; Gottesfürchtige(r). 1678—1683: az ő szent felsege törvenit, s, az természet regulait, ki ki maga előt viselven .. kecseg kül szent lelke altol, ugi igazgattja, s, vezérli az őtet felőket, hagi ... mind azokat, az felseges Ist(e)n iovara agia az embernek [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1787 Áldassék az Isten, ami (l) atyaink(na)k Istene mind örökkön örökké, ki az ő nagy busulásában meg emlékezett irgalmasságáról melyet ígért az őtet felő(ne)k ezer iziglen és meg kegyelmezett a Nsgtok életének emberi reménség felett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

felől 1. vmely irányból; dinspre, dintr-o direcție oarecare; von her, von der Richtung. 1569: az kert megheolis az kerezst fan kyweol, az felete feleol, boryokat, teheneket el haytottwk [Mezőbánd MT; Vlt „Paulus Zekeres de Band” vall.]. 1570: Enezy Kelemen Varas zolgaya ... ezt vallya Latthak hogy Zeoch Demeter az penvallya thek kowachhoz Ment, es othh egy keweset Mwlatot. Esmet alah Thartot Az Mayor feleh, Az lean penigh az Zamos feleol Jewth Eleh [Kv; TjK III/2. 79—80]. 1590: Eztis tudom hogy karaczlon hetiben

Jeoweonk vala Sombat fala feleol [Szu; UszT]. 1638 akkor megien vala egi szeker be tul Czikor Giorgj feleol, s valthig geörzöli vala az ház oldalát [Mv; MvLt 291. 164]. 1775: M. Fodorháza^a felől Babotz^b felé menő Országuton alol, és a Tó helyen fellyúl lévő Fogadó vagy Kortosoma Ház [RLt. - ^aM.fodorháza, és töle délre a tőszomszédos Báboc K]. 1820 k. Ezen ... Telekre az Uttza felől bé menet van egy bérlett deszka, Fejes vas szegekkal meg vert Ajtó borított Zárral [Dés; RLt]. 1838: A So Ut felől a Mészárszékhez menve vagon egy fa hidatska [Km; KmULev. 2].

2. vki/vmi felé levő oldalon; inspre, in partea spre; in der Richtung von ... 1568 Ezt en zemenem lattam hogy az kepsz fal Az kowach balase meg Gywlt vala, Razmane felol es Jge(n) erossen Egy vala [Kv; Tjk III/1. 221]. 1572 Jwthank oda Ahol az Somkwthy hatar egybe zakad az pesthesyvel bal kez feleol es Job kez feleol az Chatany hatarral^a [Dés; DLt 184. - ^aMindhárom település a várostól nyugatra közvetlen közelben]. 1599: Az vy kosaron inne(n) a' taploza felől uala my nekönk zallas heliu(n)k [Ülke U; EHA]. 1631: Ania(m) ne(m) kar volna (így l) az te uduarodo(n) ... egi akasztó fat cizalni es tegedett meggesfalua felől, Apamatt Vasarheli felől, az Rőczemet kezében (!) kelene fel akasztany [Mv; MvLt 290. 47a]. 1695: Be jöven az nagj kapun találunk az régi kiss háromt balkéz felől, mely el vagon romolva [CsVh 116]. 1736 Az csatlón hátul az úr felől állott az csatlós, más felől, az asszony felől az inas [MetTr 369]. 1759: a' második Kereszt egy tőrsök tövű tserefiatl tövére nap nyugot felől vagon vágva [Jedd MT; Told. 45/1]. 1779: az utrizált erdőnek vicinussa Sz Márton felől feljáll a Sz Mártoni fell eresztett erdő [Gyepes U; KaLt 93/10]. 1854: az uttza felől az udvarház külső szegletéig Deszka kert van fedelestől [M. köblös SzD; Torma].

Hn. 1732: Farkas Patakon tul Körösfő felől [Sárvásár K; MNnyv IV, 171]. 1754 Pap Uttya felől [M.valkó K; i.h.]. 1773: Kaprontzában a Pallag felől [Egeres K; i.h. 171]. 1813: A' Kertekbe Sobok felől [Körösfő K; MNnyv IV, 172]. - L. még BHn 31; MNnyv IV, 171-2.

Szk: ~ levő felől. 1764: az ár vizek idején a' Maros szabadoson nem folyhatott ki útötte magát s úgy jött ebbe az porondos helyen innen Körtvélyfája felől, levő árkába [Vajdasztván MT; IX/46]. 1834: a Szamos vízének a város felől lévő ágára rugo Lak-telkéhez törvénytelen tilalmas modokon, azra intéztetett Czövekelésekkel, kertelekés állításával által hosszában ötvenhat, szélességében pedig hat ölet szaporított és foglalt bé a' Szamos vízének a' város felől lévő árkából [Dés; DLt 566/1837] * ~ való felől. 1777 agoston tamas keresztur falwy eszt felele ... mikoron az betfalui ökröket az szen egeto patakanak kit pör högi patakanak hinak ha anak az timafalu felől ualo felen talaltuk be hoztuk tima faluara es az szokot bwntetes szerint meg bwntetvük [UszT]. 1592/1593: egykor az viznek az ereje zagatnj kezdé az zent Benedek^a feleol valo

Martott [Szásznyíres SzD; Ks. - ^aDés tőszomszédjában]. 1644: hiua el engem oculata reuisionak okaert Diosi hatarnak Tiborcz^a felel uallo fordulojara [Diós K; JHbK XVIII/29. - ^aEpusztult, Kv-ral tőszomszédos település]. 1681 azon ben ualo örökseghnek az Beres pataka felől ualo belső reszeczkeje, marada Marko Barbara fiaczkaianak Istoknak [Homoródsztmárton U; Borb. II]. 1735: vagon egj Konyha, Cserefa ajto felekkel ennek az udvar felől valo oldalán, egj kis ablak, kő ablak felekkel [Ótorda; JHb XI/9. 55]. 1807 egyik féle a Nyílo kapu Sorkanak, vas kavával tartozkodik, a más ugy mint az Udvar ház felől valo kötél Altal kaptsolodik [Dés; Bet. 6]. 1830 a Tablának a falu felől valo oldalán 24., 10 ölös lántzig mérve fel fele [Galponya Sz; Somb. II/ O Hn. 1640/1679: Az Fias Tho bali szanto földnek a sz mihali falua felől ualo fele (sz) [Bágyon TA; EHA]. 1663: nierges felől valo hatarb(an) Nad Pataka nev (!) helyb(en) (sz) [Kozmás Cs; EHA]. 1696/1766 Templom felől valo mezőben Nms Szerben (sz) [Sárfva Hsz; EHA]. 1726 az Cseres felől valo oldalb(an) (r) [Vajdasztván MT; EHA] | az Arpásto felől valo falu végen az Porgolat kapu mellett [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVII. 13]. 1737 Földecske uton Völcsök felül valo Forduloban is A:Bölcsös uton [Szamosújlak Sz; Végr.]. 1754 Almás felől való forduló [Bábony K; MNnyv IV, 172]. 1797: a' Torda felől valo Forduloba (sz) [Ajton K; EHA]. - L. még MNnyv IV, 171-2.

3. vki/vmivel kapcsolatban, vkire/vmire nézve, vkire/vmire vonatkozólag; in legătură cu cineva/ceva, cu referire la cineva/ceva; in betreffend, hinsichtlich. 1542: Wram feleoles myndenth erth k. [Fog.; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához és Fog. vára urához]. 1543 Az ezer forinth felől nyilwan vagonen k., hog ely kewlthem wala Hawasaly waydahoz. hog zegeytene megh a my vrunk zabadulasat wele [Fog.; LevT I, 23]. 1561 Az Ceh Mesterek felol az mwy han lottos legyen. Es annak Bwntetese felol Articul 1 Az egyben gfwlesek felol Articul 6 [Kv; ÖCart]. 1569 Dobay symon Boncy nyresy nemes embor ezt walla Twdom hogy az mely leweleky feloly botos bodysar Kys wasy Janost Feyerwara hyta wala abwly my elotwunky megy bekele [Torda; Wass]. 1589 Thudom hogy Zabo Thamas megh Jeoué az feiedelmteol kerte Istvanfi Kelemen ha keenyorgeott volna az segen varas mellett, dezka vitelnek le zallitasa feleol [Szu; UszT]. 1625 Keekenyes feleoll ez eleott megh felelteonk azt keressek fel [Agyagva U i.h. 155a]. 1664: Haller Janos ur(amm)al es az Aszonyal Haller Janosne Aszonyom(m)al eo Ngokal vagon Contractusom azon Joszagnak el zalogossitassa felől [Moha NK; Ks N. 9]. 1684 contraháltanak uolt kglmek precise az Kaszony Pal Uram magha tulaydon Kaszonszeki Imperfalui eostól maradot külső és belső joszaga felől [Impériva Cs; BCs]. 1727: Az itt valo barom Pásztor Peter felől irhatom Ngod(na)k hogj igen sok szenat gazol és veszteget el [Szemerja Hsz; Ap.

2 Bora Zsigmond Apor Péternéhez]. 1801 instálom hogy méltóztassék gondolni alapatom felől, mivel igen sokot busulak magamba [Mv; SLt 17 P. Horváth Terézsia atyjához]. — L. még LevT I, 17, 19.

Szk: ~ való vkire/vmire vonatkozó. 1550: a koles föld feloly walo leuely [Mányik SzD; BfR]. 1570: Anna nehay Brassay Ambrwzne Mostan Mar Georgne Azt vallya hogy az Eléby vra eltebe az eo vra kerdezte Nagy Benedeket, Koma

vra(m) mynt vagi Immár az haz feleol valo perben Syweges gergellyel [Kv; TjK III/2. 151]. 1592 k. En eszt tudo(m) hogy az Eörökseg felol vallo osztozas ellot ualla az kotes szytok es haborusag felöl fl 6 ualla az kotel hogy Egyk az massykot ne rutolyak [UszT]. 1618: Az Bathori András felöl való hírt^a ne vélje Nagyságod semminek [BTN 132. — ^aTi. hogy Báthorit teszi meg a török fejnek, ha Bethlen Gábor át nem adja Jenő (a mai Arad m-i Borosjenő) várát] *deliberátumot tesz vmi ~ végzést hoz vmivel kapcsolatban/vmire vonatkozólag. 1694 A dohányzás felől a' melly deliberátumot tölt a g(ener)alis Visitatio a' széki társaságban] hogy valaki azzal contumacit(er)él, deponaltassék confirmallya mind(en) társaságunkra nézve a' sz: G(ene)ralis [SzJk 284]

*megalkuszik vmi ~. 1570 Azt Thwgya annak wtanna hogy Zyw Andras Alkwt megh valamyt az Trombitasnewal az haz feleol, De Nem Thwgya myt fizetet neky [Kv; TjK III/2. 5]. 1684: mi igj alkutok megh eö klket az Sepsi szeki Uzoni es Fejer vármegyei Arapataki Udvarházak es ahöz tartozando akar hun levő jóságok felől [Uzon Hsz; BLt 4] *megegyezik vmi ~ megegyezik vmire nézve. 1676 ő kglme meg egyezet, es kötöt volt egy Test-vér Leany Ágh, Attyafajjal, es azok maradékial, illethető Jauok(na)k, es Jozsagoknak megh osztása felöl [Marossztyörgy MT; Bál. 55] *végez vmi ~. 1570 Veseleny Myklos zalagos haza feleol varoswl eo kegek Igh vegezet, hogy az Varas zamara kezhez vegyek Az hazat [Kv; TanJk V/3. 4a]. 1628 Az fel szegezet, Karpitok, es Kepek feleol igy vegesztwnk hogy az megh El Eppel Janosne Aszszonio(m). maradgianak fen az falon [Kv; RDL I. 137] *végezést tesz vmi ~. 1577: Thowábba ezen keppen Szekelsegbely Jozsagok feleollys teonek Illyen vegezést es rendelést my eleottwnk^a [Uzon Hsz; BLt 7. — *Köv. a végzés]. 1600 Bodoni Marthon es Bodoni Janoss vramek mieleot- teonk kezoensigis Akaratbol teonek Illyen vegerést Az w megh holt] Attjokfianak Bodoni Georginek Jozagának megh ozlása feleol^a [M.köb- lős SzD; Ks 90. — *Köv. a végzés].

4. miatt; din pricina/cauza, pentru; wegen. 1570: Zas Janos es Borbelj lazlo veszekednek volt az keoz dolga feleol [Kv; TjK III/2. 162]. 1581 Megh ertettek eo kegmek varassul Az panaszt a ky essayk mindenfelöl az kapunallo drabantokra feokeppe(n) Az Reggely fel ne(m) keles felöl [Kv TanJk V/3. 244a]. 1602/1603 Ennek penigh nag- iab bizonsagara egez faluul attuk peczetes leue- lünket, hogj senkj az felniul megh irt es neuczet

Ferencz kouacziot, es holta utannis felesagit giermekit ez felöl az szena Rett felöl megh ne habo- rithassa sött, inkab ha valakj kereskedneks egez faluul otalmazni akariuk [Vaja MT; Törzs]. 1688: Az az rosz Komjáczei István embertelen- kedett a ház felöl velem [TT 1889. 518 SzZsN].

5. vkitől; din partea cuiva; von (mir, dir ...) aus ... 1608 Attam az Desy Teörpeny^a es Somkuthy hattar kezeot egj darab irtounay zigaretet en feleollem es maradekim feleol eörök- ke bekesseghes vrasagaba birhassa mintt sayat- tiat es maradekys birhassak ezen leuelemnek ere- yeuelli [Szentbenedek SzD; Ks 26. VII. 4. — *Szekestörpényi].

6. dtv vmiben; in de; an. **Szk:** kételkedik vmi ~ kételkedik vmiben; a se indoi de ceva; zweifeln an etw. 1592 Egi fel hordo kazat veüenk mi ketten Moldouai Georgiteol, mikoron ketelkednenk az kazaknak Zama feleol, miert hogi ket zaz gianant atta vala minekwnk fel bontuk az altalagot [Kv; TjK V/1. 203] *megfogyatkozik vmi ~ megfogyatkozik vmiben; a se impuțina/micșora; sich verringern. 1663 Akaram Vram kegdet tudositani az my keppen kegdt koztünk hadta uolt az kegdt johait mostan Vram igeny megh fogiatkoz- tanak az szena felöl [Szárhegy Cs; Ks 41. H].

7. dtv vmire; a încheia un tirg/o afacere; einen Handel abschließen. **Szk:** árut szakaszt vmi ~ vá- sárt köt vmire. 1630 az mely nap Szigjarto Ist- ua(n) aldomasit ijut az haz feleol Eotueos Feren- czel, ugja(n) azon nap szakasztottunk arut Janos Deak Urammal az haz hely felöl [Mv; MvLt 290. 207a] *megárvul vmi ~ megalkuszik vkivel v- mire; a ajunge la înțelegere cu cineva cu privire la ceva; übereinkommen mit jm um etw. 1570 Twgya azt Zyw Janos megh arwlt volt az haz felel Trombitasnewal, es 25 fl megis adot volt nekj Benne [Kv; TjK III/2].

8. mellől; de lângă, de la; von (her). 1682: midon megh ebed felöl fel nem költünk volna ... Debreczeni Andras Ur(am) elönkb(e) iöven eö kkg által p(rae)sentala Incedi Mihaly Ur(am)n(a)k egy quietantiaiat [Kv; RDL I. 161].

9. felel vki/vmi ~ felelősséget/kezeességet vállal vkiért/vmiért; a garanta/răspunde pentru cineva/ ceva; bürgen für jn/eine Sache. 1570: Mykor Keoreh Andras megh veotte az Darab zeolewt Heok peterthwl, Eokis otth voltak az Aldomas Mellet Es azt Montha hogy zabad Erekséget ad neky Heok peter feleltis Minden Bantthok feleol [Kv; TjK III/2. 207]. 1589 Az J monda hogy miel hogy felelt felessege feleol szembe(n) ne(m) tartozik allatny [Homoródsztemárton U; UszT]. 1629 megh mondottuk mi eökegjelmek(ne)k hogy my az marha feleol nem felelhetwnk s nemis felelünk [Mv; MvLt 290. 149b]. 1793 az Asszony eö Nga felöl nem felelek a mivolta özvegyen mara- dott, hogy szokott kegyességétől viseltetve con- ventslotskátis nem adott nekíe, de ebben bizonyos nem vagyok [Kémer Sz; TKHf 13/34].

felől² vmin fölül/vmi fölött lévő helyről, vmi feletről; de deasupra; von oben ... her.

1637 Padocz Istuan mondotta az feleségének hogi Felesegh ugj czelekedgjel hogj el ne vesszűk ezt az hitua(n) hazat az fejünk felül [Mv; MvLt 291. 112b]. 1782: Mi egész Városostól Bányászok vagyunk a Föld alól ki hordott kőnek mívelésére Tűz, s Consequenter Fa kívántatik, de midőn a mi Mlgs Földes Uraink tollunk minden Erdőket el vettének, el vették azzal edgyütt az mi elmünk(ne)k modgyát is, ha azért sem a Föld alól, sem a Föld felől nem élhetünk* el kellekik a világról, pusztulnunk [Torockó; TLev. 4/6. 5b. *Azaz sem mint bányászok, sem mint földművesek].

L. még felül al.

felőle 1. vki felé eső/lévő oldalon; dinspre cineva, din partea cuiva; in der Richtung von jm (liegend). Szk: ~ való. 1604: Tudom hogy gheódreos pataka feleőlünk valo hatara Leóüetenek*, de az medúe verem leóüetej birodalom [Abásfva U; EHA. — *Lövete U]. 1834: a viz... a' felőllem valo partot... kemény követsel borított a bé [Dés; DLt 566/1837].

2. róla; despre cineva; von jm, über jn. 1542: ha k. nem ir azonnywmnak felelem, nem thwdom minth lezen ennek az k. hazaban valo megmaradasom [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoszhoz, Pozsony m. ispánjához és Fog. vára urához]. 1571 Eo k. varoswl mykeppen Elteken Megh Beochwitek, azonkeppen halalok vthanis Jo akaratal Emlekeznek feleolek [Kv; TanJk V/3. 44a]. 1601 Zilagy Peter Kajanthay biro, es Zjudy Istwan Tiborczy valljak, Ez fogoly legent regen esmerjeok kichinsegeol fogwa, de semminemee gonoz fajtalan eletet nem lattunk hozzaja se penig az eotchyehoz, hanem mindenkoron Jambor hirt Newet hallottunk feleoleok [Kv; TjK VI/1. 541]. 1677 Barcza Gergelne... mondotta az vranak vgy gondolkodgial feleole hogy az mi ennekem vagio(n) ne(m) tollio(m) az orrodra hanem Gyergyteol* soha el nem szakadok te ereted [Mv; MvLt 290. 28a. — *A szerejtétől]. 1716: en bizony meg vallom, soha anyi hazug; fondor ket szin tőkeletlen embereket nem láttam mint nimeljek közöttünk vadnak felőlledis oljan hazugsagot irtak, az Guberniumnak penig, hogy ugy tartod magadot, mint ha ős gyűkeres királljnéja volnál Haromszeknek, es nem en parancsolok Háromszéken hanem te [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1747 ha... valaki Házat... akar építeni hirt téven felőlek... épületre való fát is vághatnak [Nagyida K; Told. 27]. 1797 soha semmi rosszszat nem hallottam felőlük [Szgy; HSzJP Siko János (38) vall.]. 1820: a' Bároné azt hírlette felőllem, hogy egy bársony Sapkáját a' Nhai Périjének el loptam volna [Aranyosrákos TA; JHb 48 Bárdutz Moses (31) ns vall.].

Szk: emlékezetek tesz: ~ végrendeletben megemlékezik vkiről. 1625: En nem tudom hogj ados leot volna Benczeő Peter Istuan Deaknak testamentumba sem halottam hogj Istuan Deak emlékezetet teot volna feleőlle [Homoródalmás U; UszT 131b] * **halált íté**l halálra ítélt vkit. 1610:

azt varom feleolle adiudicaltatnj, ha halalt itel feleolle az teóruenj azt varom [i.h. 30].

3. vele kapcsolatban, rá/vkire vonatkozólag; in legatürä cu cineva, cu privire la cineva; jn betreffend. 1570: Jwlia Zabo Gergelne... vallja, hogy Ew semy Latot dolgot Nem Thwd Mondany, hallot sok semmyre kelleo dolgot feleolek feddete Mindenkyet* rola de Nem fogattak [Kv; TjK III/2. 36. — *Ti. Zabo Janosnet és Eotthues vagy Trombitas Demetert]. 1603 Engem meg kellel volna felőle talalnod [UszT 17/68]. 1635: Tóruentis igire Felőle ad octavu(m) Diem [Bece AF; Told. 1a/II]. 1687: A Kállyáni és Kidei unitarius Papok a' Földvári és Szamos ujvári Ecclesiákat invadálták, és copulalta(na)k, a' Püspökeket kell requirálni felőllek [SzJk 217]. 1752: láttam Róza Nyikulát ott leeskedni Kotyecz Marinkánál az Sütő kemencénél és rosszsz jelt tapasztaltam felőllek, de én utánnak nem vigyáztam [Abrudfva/Abrudbánya; Ks]. 1761 maga az Incta sem tagadgya hogy a katona mellé fekűt hanem egyéb Consequentiakat tagad, de ugyantsak katonakkal való Conversatio s a melléje fekvés oly gyanossa tette hogy a több rossz is praesumaltathatik felőlle [Torda; TjK V. 41]. — L. még ETA II, 33.

Szk: **deliberál** ~ végzést hoz vele kapcsolatban. 1614/1616 azon parancsolatot be viven, az Varmegye szekire az Varmegyeis igy deliberala felőle, hogy adgyak az Praedicator fizetset [Kolozs; RDL I. 100]. 1699 azon Fundusbol celebrallyanak eo kglmek realis divisiot, olyat hogy kinek kinek rata portiojat mutassak ki, mellyet peragalvan az nemes Szek deliberál felőle [Zalán Hsz; Borb. II] * **információt tehet** ~ véleményt mondhat vele kapcsolatban. 1699 Kapikia Bőer Sigmund igyekezzék ugj az ot valo paebendávalis élni, hogj mind az mi Méltóságunkat, megh ne sércze, Asztalat beczülettel tarcza, hogj látva(n) az idege(n) nemzetis teheseinek diczeretes informativ felőlle [Türzs, fej-i instr.] * **megalkuszik** ~. 1597 Sententia Az merth pedig az nyomodasert wis kart keüiet az Actr(ix)o(n), azis megh lehetne hogy megh ne(m) elegitettek es engeztettek de mind az által mindenik fél tyrje el eddigh valo karat, az Vtan Alkúdgyanak megh felőlle [UszT 12/38] * **végez** ~ végzést hoz vele kapcsolatban. 1579 Megertettek eo kegmek egz warasul az sokadalom felől vala zawat Byro vramnak wegeztek eo kegmek hogy az le tetel felől es az kantor sokadalmok felől valo lewelet eo kegmek Byro vram kerestesse megh es e leowe gywlesre hozza fel eo kegmek, Akor eo akar kegmek wegezny felőlle [Kv; TanJk V/3. 191a]. 1604 az mostany bé gyewytesen eo kegielmek varasul vonas igazizotokat rendelienek, hogy azert Job modgyawal az vonassnak igazytasa veghez meheszen igy wegezenek eo kegek feleolle, hogy az kewlseo megh egett fel hagiott haz helyeket vonasra ne vessék [Kv; i.h. 465] * **végeztetik** ~ határozat/végzés hozatik vele kapcsolatban. 1757 Egy Pal Ersok nevü bestelen személy már sok versben találtatván kurvaság(an), es azon

gonosz tselekedetiért megis korbátsoltatván, 's a városból ki igazítatván végeztetett felőle, hogy ha többször a Városban redealna, Hohér által elimináltassék [Kv; Tjk XVI/8. 350].

4. miatta; din cauza/pricina; wegen. 1568 Ezt tudo(in) hogy ez ket felnek Eosokról maradoth az orokseg, perlettek felole, de meg bekelt az vtan [Kv; Tjk III/1. 180]. 1579: Azert Vruunktól es Attiánk fiaitól felelünk, hog senki ... meg nem haborititia felölle kiról eg Viche Ispanál es szolga Biroál Igazat vehessen [Kémer Sz; BfN XVI/38]. 1622 (A) ket Jobagiért czefej Benedek Vra(m) Zalanczi Istuane azonjomat Thury Margit azzont perlenys kezte uolt, es processusban uolt felölle [Mihályfalva NK; JHb LXVI/11]. 1682 szabadosan korcsomarovlatot ... senki ez ideigh nem ellenzette felölle [Kibéd MT; DLev. 5]. 1717 Protestalánk minyájon felölle [Mezősályi TA; Berz. 18]. 1733 azt penigh tudom hogy Virgolodtak kotzodtak felölle* [Kőrispatak U Pf Szederjesi János (60) pp vall. *Földbirtokra von.]

5. dtv rá; pe; auf. Szk: gyanakodik ~ a bānuí pe cineva, a avea bānuíui in privința cuiva; auf ju/etw. Verdacht haben. 1573 Molnar Marton Azt vallia hogi Idezte volt eotet Beh az Benedek Telmanne ez ely Mwlt Ideokben, myert hogi Eo zolt volt es gianakodot feleole valamely ely vezet hat falka fonalarol pert Inditot volt vele az azzony [Kv; Tjk III/3. 212] * gyanúba esik ~ gyanakodik rá; a bānuí/suspecta pe cineva; auf ju/etw. Verdacht haben. 1745: akkor mingyárt Gyanoban estem felölle hogy nem jo emberek, mint hogy enis gyalog ember lévén az utból el tértek és hogy velem szemben az utban nem merete(ne)k jönni hanem távol el kerültenek [Bálványosvárálja SzD; Ks].

6. számára; pentru; für 1592 meg wagjon Irian Az verbeocyz es lazlo kiraly elseo decreto-manak 54. rezebenis vgjan Azt magjarazza az mely penat varok felölle | Az penig az elseoedöry propositiomban proponaltam mostis azon fellywl meg Irt terheket keuanom meg az teöruentöl felölle mert en ezekben ártatlan vagyok [Uszt].

7. tőle (ugyan); din partea cuiva, in ce privește pe cineva; von mir, dir(aus), meinet/deunetwegen. 1608: Attam az Desy Teörpeny* es Somkuthy hattar keözeöt egj darab irtouany zigetel en feleöllem es maradekim feleöl eböökke bekesseghes vrasagaba birhassa mintt sayattiat es maradekys birhassak ezen leuelemnek ereyenel [Szentbenedek SzD; Ks 26. VII. 4. — *Szekerestörpenyi]. 1690: semmi megh térésre valo alkalynatossagot nem remelhetünk felölle [Dés; Jk].

8. felet ~ felelősséget/kezeséget vállal érte; a rāspunde/garanta pentru ceva; bürgen für ju/eine Sache. 1568: szasz Benedek fassus est, Ezt hallotta(m) hogy monta, Czyehy Balint-netol, hogy monta Veres tamasnenak, ne haych (l) az gyermek Eleybe az Tehent, mert ha el vesz, nem felelek feleole [Kv; Tjk III/1. 224]. 1591 u.: Thudom hogy az santasagh büneuel véve el

az louat So(fal)ui Ferench, Zente Istua(n) ne(m) felelt feleölle, erkeölches vol<ta> feleöl sem felelt, merth Akkor ne(m) kerdttek [Bogárfalva U; Uszt]. 1672 ez I megl mondotta az Czigá-nyok(na)k kik az Cserében interessatusok voltak az Lonak nyavalyássaghát, mind penigh hogy nem felelt felölle [Kv; Tjk VIII/11. 172]. 1712: hallottam füleimel mikor Sibon kiattatták az Veselenyi Ur(am) Tisztej a Sokadalomb(an), hogi akár kj jobágya menyen kezek alá Közep Szol-(no)k Va(rme)gyéb(en) felel(ne)k felölle es ki sem adgják [Balázsháza Sz; Born. VIII. 2 Kornya Demián (40) jb vall.].

Ha. 1820: felöllek [M.zsombor K; Somb.]. felöllel 1. felnyalából/emel; a ridică/insfăța; aufheben/raffen. 1800 Renér János kalapos Legény, 29 éves Provincialista igy valla az Aszszony mingyárt le esék a' mihent le eset Portenstein az Ura néki futa s fel ölelé [Kvh; HSzP. 2. felhasznál; a se folosi (de); in Anspruch nehmen. 1852 A' Kolosvárt fel álltando Tanitot képezde felségállására az egész Eklába minden utat modot felöllelni szoros kötelességünk [M.bikal K; Rak 50].

3. perbe bevon; a include (in proces); (in einen Prozeß) einbeziehen. 1843: minden oljan Jokért perelnék minden régi birtakok igy fel vagynak öölve [Mv; Ks 94 Vegyes ir.].

felölli vmi felöl való; dinspre; aus der Richtung von ..., von her. 1843: A' M. Hudák* felölli Malomnál az anya gát egy darab helyt boritatlan maradván [Magyaró MT; Llt — *Maroshodák MT]. 1851 A' gát felölli oldala a' zsilip és zápor-tartónak együtt véve 16 öl a malom felölli oldala a' zsilip és zápor tartónak 19 öl | Ezen szín hegy felölli végében van egy kis szüretező ház [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

Hn. 1843 A' Száraz vám felölí Forduloban [Marosújvár AF; EHA]. 1851 a' Buglyasnak Bányabük felölí része [Pusztasztmárton TA; EHA]. 1864 Ujfalu felölí forduló [M.valkó K; MNnyv IV, 172].

felöllyi 1. felölés, fél ölet kitevő; de o jumătate de stinjen; eine halbe Klafter (groß, tief, lang). 1757: A Koronkai felső Utza hogy meg igazittathassék, és oly Seppedt Sáros ne legyen, a minémú mostan itéltetett helyesnek, hogy két felöl a' széllein ásattassék egy ölni, vagy leg alább két singnyi Szélességű, fél ölnyi Mélységű Árok és Sántz [Koronka MT; EHA].

2. ~re fél ölet kitevően; o jumătate de stinjen; eine halbe Klafter (ausmachend). 1817: az udvarház ... falai köből, és Téglából építetek zsendelly fedél alá ... a zsendelly alatt lévő Párkány egy darabatska helyt Repara(t)iot ki-ván, valamint az Uttza felölis egy helyen fél ölnyre le hullatt a Párkány [Ördögösfűzes SzD; ÖrmMűz. 1]. 1825: az Ut fel ázván fel ölnyre bé vág a Szekér vagy békotort (így l) [Dés; Dlt 748].

felölit magára vesz; a îmbrăca; anziehen. 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való

mentéjek hosszú volt ... az két újjá úgy fityegett az földig Mikor ritkán felöltötték (!)^a, az újján való posztó összeránczolódott, ránczolva állott az karjokon [MetTr 350—1. — ^aSajtóhiba *felöltötték* h.]. 1759: Érttem azt is, hogy alávaló embernek tartatott, akinek szárközépig s alább is érő hosszú deák-tóga forma mentéje nem volt. Még a cancellisták közül is sokan viselték. Annak felette minden nap dolmányt öltöttek fel s arra öveket kötöttek [RettE 89]. 1827: az ujjakat nem felöltve^a [DLt 1261 nyomt. kl. ^aTi. viselték].

felöltetlen fel nem véve; neímrácat; nicht angezogen. 1665/1754: Ha valamely Legény a' B. Társaságnak bé-gyűlésekor mentéje fel-öltetlen, dolmányban, sarkantyúval, tsákányal, baltával, vagy akárminemű fegyverrel (így l) büntetése két heti bér [Kv; AsztCart. 13].

felöltöz *átv* felölt, magára ölt/vesz; a se ímráca; annehmen. 1753: nem testálhatta azokot is ha miket ő nga valamely ős: vagy edes Attjától keresett jósággal cserelt, mert azokis az ős jóság(ua)k természetét öltözték fel [Harasztos TA; Ks 14. XLIIb]. 1797: Édes kedves Feleségem! enis remenykedem az Isten nevében hogy egyetlen egy Fiához 's Gyermekéhez tégyen le minden nehéset a' öltözze fel hozzája való igaz Anyai szeretetet, s ne hídje a sok rossz Emberek szavat, hanem Dolgait minden Indulat nélkül edes Anyai szemmel nézze [Héderfája KK; IB. id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. 1812: Mint hogy előre minden tselédimet a' jo Grofne^a ki kergette, meztitláb ingbe lábravalóban meztitláb felkelék, tiszimát és köntösömöt bé hozom és fel öltözöm [Héderfája KK; IB. Gr. I. Bethlen Sámuel nyil. — ^aA nyil. tevő felesége].

Az utolsó adalék a fog. bizonytalan volta miatt a *felöltözik* l. alá is tartozhatik.

felöltöztethet ruhát magára ölt/vehet; a se putea ímráca; sich anziehen können. 1716: már fel sem öltöztethet [Nagyida K; Told. 22].

felöltözik 1. ruhát ölt/vesz magára; a se ímráca; sich anziehen. 1629: Latam hogy fel lobbana az tűz, .. az vramat fel keolttem, az megh fel eolttezek hat immar mindenút egh [Kv; Tjk VII/3. 105]. 1630: az Hadnagy Inassa Mihok ezel az fogolj Leannal hat oth fekeznek volt es az Inas fel vgorua(n) az Inaba esik az nagyraga es az Leanis fel eolttezek [Mv; MvLt 290. 197a]. 1736: Visszajövet, az hol menet felöltözött az páter, ott megint levette az és az kereszt zászlóit is leeresztették [MetTr 435]. 1784: beteges lévén fel sem öltözött hanem csak egy gagyába lebecskedet [Malomfva U; Pf Fr. Lakatos (56) vall.]. 1791: ment a' Csurbe, hol feküdtet vala, s öltözött fel [Méra K; RKA]. 1802: fel kelék fel öltözém és ell menék a polgárni [Oltszem Hsz; Bogáts 9]. — L. még MetTr 407; RettE 260. 304. Szék: *kisérteinek* ~. 1787: Georgius Kalotsai Miles Infanterist, Annor 64 ... fatetur ... ézta-

kának idején kisírtetnek sokszor fel öltözött és úgy ijezgette Néhai Testvér Hugát Csiga Agnest [Cófva Hsz; HszjP].

Sz. 1780: Hallottam aztis ... hogy midőn a Lakadalmak volt oly fényesen fel volt a Cserei felesége öltözve gyöngyökkel és tzipra köntösökkel mint a Páva annyira hogy ugyan ragyogott a ház fényes öltöztetől [BK Sig. Kun (20) lib. vall.].

2. (egyenruhába) beöltözik; a se ímráca (in uniformä); sich einkleiden, (Uniform) anziehen. 1869: Az iskolából sokan kérelmeztek, de még eddig csak kettőt a kik fel is vannak öltözve és engem visitáltak meg a többi ezután fogják felfülni (!) [Kv; Pf „Pálffy Károly mp leendő baka” aláírással].

3. kb. felszerelkezik; a se echipa; sich aufrüsten. 1584: Ilona Azzony ferenczy Istuanne valia mikor az Attia megholt minden hazi Ezkeozel beouelkeodeot es fel volt eoltteozne [Kv; Tjk IV/1. 229]. 1597: Borbely Imre szolgáló Leannya Anna vallyia: Ohn zerza(m)-mal és egyebkentis eleg szepe(n) vala fel öltözue az haz [Kv; Tjk V/1. 121].

felöltözödik felöltözik, ruhát magára ölt/vesz; a se ímráca; sich anziehen/bekleiden. 1672: estve le vetkeződek s le fekűvek, reggelis onnet kele fel az hova estve fektű vala s ugj eoltözödek fel [Septér K; Bfr].

felöltöztet 1. vkire ruhát ráadja; a ímráca pe cineva; anziehen/kleiden/kleiden. 1736: Megvirradván penig, mikor gondolta az nyoszolyóasszony, hogy az uj házások felköltek, bément, az uj menyecskét felöltöztette abban az öltözetben az melyeket az vőlegény küldett ajándékban. Felöltöztetvén, legelsőben az férjinek megmutatta [MetTr 389]. 1752: mikor ki költ a főördöböl engemet szolított hogy fel öltöztessen [Altörja Hsz; HszjP Provida Margareta Romány (20) vall.]. 1795: igen kedvére járó gyermek volt ... csak nem mindenkori erőszakoson lehetett ötöt felöltöztetnünk; de mihelyt minket valahová el lesietett (!); azonnal Betyároskodni kezdett, s gyakorta egész napestig-is fel öltöztetni nem tudták [Mv; Told. 47]. 1818: Ifjabb Hegyessi Elek az ejtzakai korhelség és erköltstelenség gyakorlásában annyira el lévén áradva, hogy Cseledjeit medvének és egyéb maszkáranak fel öltöztette és az uttzás és a' kortsomákon tántzoltatta [Vajdasztiván MT; Tlt Praes ir. 321 Budai István alispán nyil.].

2. halottat öltöztet; a ímráca un mort; den Toten ankleiden. 1574: halala vtan Mykor fely eoltteztetnek az ket chonya (!) az agekais Mind Bowig kek volt [Kv Tjk III/3. 386]. 1593: Jloná Rosnai Andrasne vallia. Mikor az Inast fel eoltteztetik ott valek [Kv; Tjk V/1. 404]. 1630: mikor megholt vala az Menieczke, en Mosogata(m) megh s ugj öltöztetők fel [Mv; MvLt 290. 220a]. 1653: A székelyek a testet is oda vivék. és megmosogatván szépen, oda varrák

a fejét a derekához; és felöltöztetvén cardinalis ruhába és süvegbe, eltemették a nyavalyás papot* a fejevári templomba [ETA I, 53 NSz. — *1599-ben a bíborosból fejedelemmé választott Báthory Andrást].

3. (katonának) beöltöztet; o imbrăca pe cineva ca militar; als Soldat ankleiden. 1747 mikor Táborozásnak ideje volt Borsa Máthé Uram fel öltöztette posztó gunyában Marosán Jánost Lovat fegvert adott neki [Faragó F; Told. 44a].

4. 1736 (A temetéskor) egy jámbor lovat öltöztettek fel földig tiszta fekete bakacsiba [MetTr 407].

felöltöztetett felszerelt; echipat; ausgerüstet/ges-tattet. 1736 (A temetésen) az szín mellé vitte-nek aranyas, ezüst, kőves, szerszámos, boncsokos, tollas, bőrkkel, czafrangokkal felöltöztetett uri paripákat, azok ott kapáltak s visítottak | Az török síposok és trombitások után mentenek az urak hintái, azután ment az község, az község után két-két ember cziprán felöltöztetett pari-pákat [MetTr 407, 409–10]. — L. még i.h. 347.

felöltöztetik a fi imbrăcat; angekleidet werden. 1854 Az Emberek sok bolondot szoktak el kö-vetni, de annál bolondabbat alig lehet, mint a költséges temetés legyen fenyőfa koporso fejeren hagyva, s valami leg hitványabb féle fekete bakatsinnal bé terítve öltöztessem fel akár hamuszsin tamisz schlaffrokba, akár leg hitvá-nyabb köntösseim közül valamelyikbe hajadon fővel [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.].

felönt (gabonát a garatba) önt; a turna (gră-unte în coșul morii); (Korn) aufschütten. 1573 Josa Molnar Azt vallia hogi tawaly Niarba hogi Eo Molnar volna Az Espotaly Molnaba, Az telman Benedekne zorgalmaztatia volt hogi egi Neged Bwzaiat meg hadna Eorleni, eo Mongia volt hogi ne(m) lehet mert vasot az keo vegre hogi ily vntatia Mond neky am eosd (!) fely | Demeter Molnar Inas azt vallia hogi Eyel volt az hogi az filep Janosne fely akar volt Eotteny az garatba, De az leany Nem hatta hane(m) Bwzastwl ily tazi-totta az keo melle eszt | meg kerdetta melyk garat-ra Eoszem (!) fely, Mond az Molnar akar Melykre fely Botthech (!) [Kv; TJK III/3. 213, 293]. 1639: monda Giörgjs hogj talam megh it sincz az buzad s megis fel akarsz eönteni [Mv; MvLt 291. 205a]. 1642 szaladomat öntöttem volt fel az garatban, elrontotta az garatott [HSzj garat al.]. 1739 en ugy halatam az nap az Malom-ban magatul Fazakas Gabortul, hogy eo a Molnáral ketten, mentenek a Malomb(a) örölni s mind a ketten Sietenek hogy melyik önthessen hamaréb fel az M. Ur Vass Daniel kövire mégis eléb öntöt fel Fazakas Gabór [Cege SzD; Wass. Fogarosi István (48) vall.]. 1765 Midőn osztán az két vékánnyi Gabonáját járta volna az malom, mellette álván már akkor az Garat(na)k ... ö Nga, Opris al(ia)s Bugnár Patru Záhi Jobbágy Udvari Birájais a végre hogy az Aszszonya ö Nga ... gabonáját az után, fel öntse mihelyen

azt le járja, ki öntett fel ujjabbanis potentiose valami buzát azon első potentiarius ember(ne)k buzájára ? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk]. 1826: az alperes molnár. a felperes törökbuzáját ő maga, a molnár öntötte fel [F. rákos U; RSzF 258].

felönthet (gabonát malomgaratba) önthet; a putea turna (grăunte în coșul morii); (Korn) aufschütten können. 1573 Katws Zabo peterne leania Azt vallia hogi latta az Igartone leania egi eytel Bort hozot az Molnarnak, Es hogi neky atta meg kerdetta melyk garatra Eoszem (!) fely, Mond az Molnar akar Melykre fely Botthech (!) [Kv; TJK III/3. 293]. 1739 mind a ketten Sietenek hogy melyik önthessen hamaréb fel az M. Ur Vass Daniel kövire [Cege SzD; Wass. — A teljesebb szöve. felönt al.]. 1765 Midőn kénssze-rítette volna hogy merné ki az fel öntett bu-záját az garatból, ki merteé, hogy az biro fel önt-hesse ... gabonáját, — vagy pedig rutul szidni motskolni kezdette mingyarást Patrut ? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk].

felöntött (malomgaratba) öntött; turnat (în coșul morii); (in dem Mühlkasten) aufgeschüttet. 1765 Midőn kénsszerítette volna ... hogy merné ki az fel öntett buzáját az garatból, ki merteé [Záh TA; Mk V. VII/19 vk. — A teljesebb szöve. felönthet al.] | fel öntette Urszuj az egy véka buzát az Patru hire nélkül az Garatban, az horá Patru is fel akart volna önteni, s osztán mondotta volna Péter Urszuj(na)k haragoson hogy merje ki mingyárt az fel öntett buzáját az kasból [uo.: i.h. Gramma Stéphan (52) jb vall.].

felöregedik felnő/nevekedik; a crește mare; aufwachsen. 1570 Kwtas Jsthwan Ezt valhya, Thwgya Azt hogy Markos Ambrws Antalnak az Atthia megh holt volna Ez Markos Antal volt érebyk (!) germeke az Theoby Approk voltak. es ez Anthal Thartotta Eoket, Mykor annera fely éregettek volna, Aztis latta hogy Antalnak az Eochey Magoknak keresettek ky Barom Mellet ky penigh lo haytassal, chyak hogi Thartottak oda Antalhoz mynt atthiokfiához [Kv; TJK III/2. 137].

felörökséges féltelkes; cu jumătate de imobil moștenit; mit halbem Erbgut. 1681 minden e-ghész örökséges ház nép egi egi folt fonalat is fonn-i tartozik ... az eghész hunyadi Joszaghb(an): az fel örökséges ház nép penigh fel foltal tartozik fenni | Minden egész örökséges ház nép egi egi fót fonalatis tartozik fonatni, hasonló keppen az fel örökséges gazdais ugya(n) annyit; à vár szükségére [Vh; Vh 82–3. 201].

felőről megőről; a măcina; mahlen. 1757: a' vénás porondat Lovakkal Stompakhaz hajtyák, és fel örlik mint a' Bányabéli vénát [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

felőt 1. felönt

felővez felcsatol; a íncinge; an/aufschnallen. 1643 k. Mivel az magyar orszaghi urak, nemessek, feő nepek, Varasok; az nemettől szabadsagokban igen megh bantodtanak már sok üdeőtől foghva és noha találtak megh nemeth Czaszart követek s sok feő emberek által keőnyeörögven neki ne haborgatna eőket szabadsagokba(n), de nemeth Czaszar eőket semmi könyeorgesekbe(n) megh ne(m) halgatta, naprol napra eőreghbedven haborgattatasok az nemet miatt ., talaltanak megh minket, hogy fel kelven, es fegyverünket oldalunkra fel eővedzven seghitsegekre mennenk, es eőket vennök az mj oltalmunk es gondviselesunk ala az nemet kemeny birodalma ellen [Törzs. fej.].

felpádimentumoztat padlózáshoz felhasználtat; a dispune să fie folosit la pardosire; bedienen lassen, zur Dielung verwenden. 1592 Az tanachi hazban uttettem 50 Teglát, melliet az also hazban padimentumoztattam fel foldozni f 0 d 8 [Kv. Szám. 3/XIV. 138].

felpakol felcsomagol; a impacheta; aufpacken. 1712: a Groffné ... azon éjjen Lent, Kendert, Ronalat pakolt 's, mindenféle jobb jobb portékákat még tsak a Háj 'Sirokotis felpakolta 's, a Kováts Szekerére felrakatván ... elindította | a Groffné a Maurer Ur Kotsijára mindenféle drágaságokat a Groff felkelése előtt fel pakolván el vitette [Héderfája KK; IB].

felpalacsintáz palacsintának el/felsütöget; a coace incetui cu incetui din toată făina clătite; zum Backen von Eierkuchen nach und nach aufbacken. 1723 Mária fel véka Lisztét, és egy korso olajat felpalacsintázott, és hordotta az olajos lipint Marosán Gligorhoz, Gligornak [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI].

felpall elpredál; a präpádi; vergeuden. 1717 Colonellus Detinné Ur(am) 15. Zászlójával másirozván székünk(en) három etszaka Levén marosúsáb(an) kénjér, Lud, Tyuk etc: majd semmi sem maratt, Zab ne(m) Levén abrakra szamntalan buzánkot, rosunkot fel pallotta az hada [INyR. — Cszs, Gysz és Ksz panasza].

felpállik kipállik; a se opări; aufgerieben werden. 1815 Mind két felől a Háta a Nyereg miatt a' nagy fáradtság Izadozásáért fel pallott meg varasodott [Dés; DLt].

felpállott kipállott; opárit; aufgerieben geworden. 1802 a kötő alatt fel-pállott fejérség* [DLt nyomt. kl. *Ti. a lónak].

felpanaszlás bepanaszolás, panasztétel; pírä, plingere; Verklagung. 1770 Eset buntetésb(en) Bagyoni János (Ur(am) az Várashelyi András Ur(am) fel panaszlásáért mivel méltatlan panaszolta fel [Kv; AszCJk 76].

felpanaszol 1. bepanaszol; a pírä, a se plinge de fapteile cuiva; verklagen. 1665/1754: Az Aj-

tora Szorgalmatos gondot visellyen a Szer-hordó Legény, mikor valakit fel-panaszolnak s ki küldik, azt ki — kísérje [Kv; AsztCART 14]. 1778 Ezenközben hozodék elé hogy az Inas sok versb(en) az Urat el hatta, két hetekigis oda kborlott, az Ura mégis soha az B: Céhet el hagyása felől nem tudositotta fel sem panaszolta mellyből proven-tussa jöhetett volna az Céhek [Kv; AsztCJk 102]. 1842 ortzám meg helyegzését a' Tkts Had-nagy Urnak fel panaszoltam [Dés; DLt 1452].

2. ~ja (maga) magát bepanaszolja magát; a se acuza/invinui; sich anklagen. 1665/1754 Ha ki magát fel panaszollya, jó Szót adván a Társaságnak, fele büntetéssel bééri a mit érdemlene [Kv; AsztCART. 14]. 1696 Eset Büntetésben Lörinczi Boldisar Ur maga fel panaszolván magát helytelen helyen valo borkiadastol adot buntetést d. 24 Eset büntetésben Szakál Ferencz Ur(am) maga magát fel panaszolván az Szekely Janos Ur(am) gyermeke temetesen nem lèvén d 24. sol (vit) [Kv; AsztCJk 19].

felpanaszoltatik bepanaszoltatik; a fi invinuit; angeklagt/verklagt werden. 1665/1754 Társaságnak multságába ha ki a bort el-önti annyéra hogy a' tenyerivel bé nem fédheti s érette fel-panaszoltatik, büntetése egy heti bér [Kv; AsztCART. 16—7]. 1703 panaszoltatott fel Valter János sok rendbeli szofogadatlanágiért [Kv; AsztCJk 55]. 1737: fel panaszoltatott Hoch Lukáts a Legények el tsábitásáért büntetődött 4. V. forintra [Kv; AsztCLEv. Perc. 25].

felpanaszoltatott bepanaszolt személy; pírít, invinuit; der/die Angeklagte. 1846 mely panasz midőn a fel panaszoltatottnak szemébe is elő soroltatot vala, némű részbe el ösmerte előtünk is [Kv; AsztCLEv. Perc. 51].

felpántlikáz felszalagoz; a împodobi cu panglici; bebändern, mit Bändern schmücken. 1788: Férfinak valo egy patyolat háló süveg fel pántlikázva [Mv; TSb 47].

felpapusál felcsomóz/kötegel; a lega în mănunchi; aufbündeln. 1740 Bibó János Papné Relicta Király Kata (40) ... fassus (!) est ... Bora Sigmond Uram jóságán feliben csinált tubákat, az maga részit, hogj meg száradt s fel papusálták ... két lepedőben vitték haza [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1787 Az ház hijján Dohán fel papusálva, circiter 70. font igen rosz Hf. 2 Dr. 10 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály és felesége Varga Kata hagy. 8]. 1790: Dohány vagyon fel papusálva mintégy fél mása, és a Ház fedele alatt tiz Spárgával, nem derék [Mv; i.h. Cimbálmós Ferencné hagy.].

felpapusáltat felcsomóztat/kötegeltet; a dispune să fie legat în mănunchi; aufbündeln lassen. 1798 Dohánt igen sokat nem Csináltunk a mi keves igen jo meg éppen nem Papusáltattam mind fel most küldek négy Papusa Dohánt [Mezőbodon TA; IB].

félparaszt kb. felerészt díszítetlen; pe jumätate impodobit; halb ungeschmückt/unverziert. 1673 ött pár Aranyas Sztucz melyiknek két Aranyas kolcsa es ket formaj vadnak. Két kis aranyos Tersenyi Puska melynek egy formája egy kolcsa vagyon. Egy fél paraszt Sztucz [Fog.; UtI].

felpatkol patkoláshoz felhasznál; a folosi la potcovire; zum Hufbeschlag verwenden. 1587 Lora vallo Keolchyege Santha kowachy az Lowat hogy meg patkolta Egy wy patko es egy O patkotal attam nekye f. — d. 7 ... Santha kowachy Esmeg Patkolt fel Esmeg (így!) 5 wy Patkokat egyktoel attam(m) 6 d. tezen f. — d. 48 [Kv; Szám 3/XXXIII. 22].

felpattan 1. felszökik/ugrik; a säri in sus; aufspringen. 1570: Brassay Symon ... ezt valia ... Mykor az vyztay^a ember haytia volt Eokreit az Talas Mathe zöleye gepwye mellet, Azonban Talas Mathe kyaltot az Embernek hogi Ne Bochatna az gepwre az Barmot Az Talas Mathe haygalny kezte feoldel es karo Darabal az Eokreket Az vyztay ember azon keppen Matet, ... latta hogi vgian fely pattant az karo darab keoztek De Nem Twgia melykthwl leot [Kv; Tjk III/2. 47. — *Vistáról (K) való].

2. fellebben/libben; a se ridica; sich lüften, sich in die Höhe heben. 1590: Latam hogy leowe, s az kerezett, vgian fel pattana az zazlo, szida Eresse(n) [Szu; UszT].

3. felcsattan/fortyan; a se aprinde de minie, a se infuria; auffahren | felszökik/ugrik; a säri in sus; aufspringen. 1752 nekem mint Tisztartónak kötelességembe alvan pirongattam a szolgálat Söt veresli es fenyegtettem hogy azon gaz etelek beket hagyom mivel el nem szenvedem a kolcsar fel patana s veszekedni kezde velem [Abos-fva KK; Ks 83].

felpattogat felfriciskázgat; a-i da (mereu) bobirnace, a da la bobirnace; aufschneiden. 1777: az okos L. Janko mikor a Felesege meg betegedet azért hogy az egyik fia kiseb volt mint az másik a Baba aszonynak úgy fel patogatta az orát hogy a Vér is ki jöt belöle [Sáromberke MT; TSb Gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna lev.].

felpcekel pecekkel felerősít; a prinde cu un cirilig; aufspreizen. 1736: A hintóban az két középső és első lovak közt egy vastag pálcza volt, rövid lánczon, peczekkel, azt közpálczának hítták, az féken osztán karika volt, úgy peczkelték osztán fel az köz pálczát az két lóra [MetTr 367].

felpéldáz ötv '?' 1655 Tudom aztis Ozdi Thamás adot hozzam por aranyat, az mellyet én finum arannyá csináltam, hozzám adá Ozdi Thamás hogy fel példázam az mely arany volt két-száz arany nyomo, az mely aranyat Csepregi Mihály Daroczi Ferenczel fel példasztatot hogy semmi hasznát nem vehettem az pénznek, ...

annak utánna megh tuttam, hogy Daroczi Ferenczel vereti fel, oda mentem Daroczi Ferenczhez láttam mikor fel példásztta Láttam aztis mikor Rázmány István példázó vasat kérte Iffiabbik Huszár Petertől, de nem Huszár Petérnél volt ... az példázó vas ... mert annak utánna Rázmány Istvánnál valék, mikor Trombitas Bálint el kéré Rázmány Jstvántól az példázó vasat, immar nem tudom azzal példázotte Rázmány István, a' vagy mással, mert volt más példázó vasais Rázmány Istvánnak, de láttam hogy példázot aranyat Rázmány István | Ismét vött ugyan Ozdi Thamás Csukás Györgytől mint egy harmincz nehezék aranyat, mellyet én hozzám küldöt Ozdi Thamás, hogy ki csinálljam, az kit én öszve olvasván sokat apadat, es lött belöle 28 nehezék, arany mellyet kért hogy fel példázák, de fel nem vallalam az mely arcnyal Rázmány Istvantis kénalta hogy fel példázza [Kv; CartTr II Petrus Szavaj ötvös vall.] | Példázó vas volt nállam, de Szavai Peter attá volt nekem Abruhy Banyaj Fodor György is hozott hozzám példázatlan ki vert aranyat, hogy fel példázam, de nem cselekette(m) [Kv; i.h. Gabr. Ujhelyi vall.].

felpéldázott ötv 1655: Tudom aztis hogy Haydu György adot Váradí Jstvánnak ötvven nehezék por aranyra valo pészst, mellyet Váradí Jstván Abruhy Banyaj Fodor Györgytől megis vött, es Hajdu Györgynek adot, Hajdu György Bolóni Bálint által felis példásztatta, mellyet nekem megis mutatot Hajdu György | (Az) arany volt két száz arany nyomo, az mely aranyat Csepregi Mihály Daroczi Ferenczel fel példasztatot [Kv; CartTr II Petrus Szavaj ötvös vall.].

felpengetés '?' 1840 u. Öt Bágyoni Ifiak s Felség Tordai So Aknai fel pengetésekre So lopás véget Tordára csoportosan bé hatoltanak vala, s hogy a' So lopásban nem boldogulhattanak az örzök mián Öt kas annya méhemet el vitték [K; KLev.].

felpénz 1. borralaló; bacsiş; Trinkgeld. 1587 Juljusban az feredeó hazat hattak eó kegmek: hogi meg heiaztassam ... az mint meg zamlaltam Niochriad fel szaszauul veottem Tiszen egy ezer szendelt nemelj szekerre fel pensztis kellet adno(m) az szendelj arra f. 14/60 (így!) [Kv; Szám. 3/XXX. 19].

2. előleg, foglaló; arvunä; Angeld. 1839: Veress István maga hozta el a' felpénzt, 's asztalam-ra nagy serénységgel letévén azzal el illantatt [Dés; DLt 1075].

3. (bér)előleg; avans; Vorschuß. 1830: fésző szolgalónak fel pénz 25 xr [Kv; Pk 5].

felpénz féldénár, fillér; jumätate de dinar, para; Heller. 1681 vezetük hogy az Meszarosok az jo es köver husnak fontyat Pünkösdk két ket penzen adgyak az alab valonak mas fél penzen [Dés; Jk 17b]. 1735: más Városokbannis a Hente-

sek fel penzel alább mérik a hust mint a Meszárosok [Dés; Jk 452]. 1787: a depositariumból az Administrator mindennek Szemelly valogatás nélkül egy mása vasat fél Mforint az az: ötven pénz, egy fontot fél pénz nyereséggel tartozzék ki adni [Torockó; TLev. 9/25].

Szk: nem volt ~ ára becsülete nem volt egy fillérnyi/krajcárnyi becsülete. 1749: ő nagj metely volt ki miatt neki se Prefectus előtt se Tisztarto előtt nem volt fél pénz ára becsületei [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

A félpénz v. féldénár a m. forintnak 200-ad, a kőrmöci arany-nak 1008-ad része. — Más neve: aprópénz, babka, bakka, fillér, negyédhrajcár, obulus* (Herepei, Adattár III, 578, 582–3 — Huszár 113 csak e néven sorolja be Bethlen Gábor pénzei közé). Herepei szerint e legkisebb ezüst „pénzdarabunk előállítását a XVII. században megszüntették, azonban Mária Terézia a XVII. század nevezet alatt rézből újra kibocsátotta” (i.h. 578. — „Erre még félpénzes al). E megállapításnak némiképpen ellentmond az, hogy a fennebb idézett adalékok tanúsága szerint Dénar a fejedelmekkor végén, 1681-ben és Mária Terézia uralkodása előtt, 1735-ben is forgalomban lehetett. Legrégibbi szótári előfordulásai közül ezek említhetők: MA: Félpénz, Semmissis | PP: Félpénz: Semmissis | PPB: Félpénz: Semmissis, ein halber Pfennig. — A Tsz, CzP, a MTsz és az ÉrtSz már nem szólározza, habár emléke korunkig fennmaradt a népnél: Én clementem a vásárba félpénzzel!

Félpénzes féldénáros v. filléres réz-pénzérme; de o jumátate de dinar (monedă de aramă de valoare mică); Halbdénar. 1765: Egészen abo-leáltatának a krajcár, poltura és félpolturás pénz-
zek, pedig ezek nagy commodumára voltak az embernek a vásárlásban, emellett kicsinyek lévén sok kevés helyen elfért. Veretett ugyan öfélése rézből félpénzest, krajcárost, polturást, marjásost, mely is akkora mint egy imperiális tallér [RettE 192].

Felperes I. mn keresetet indító; care intentează o acțiune; klägerisch. 1591 k. Mykor az en peresym vgy mynt fel peres zemelyek kerestek en teöllem hazatt es Eösyktól maratt Eöröksegett, mely keresetykre az en Eggywgywsegembol Nem tuttam volt eleg valazt tenny [UszT]. 1606: Az feöl peörös faluk farchas es hogja bizonichiak meg hogj njres new helj eö nekik eös birodalmok eös zallos heljok [i.h. 20/165]. 1757 Torotzkon a' Biroság Házánál Törvényes napon copareálának mű előttünk két fel Peres Szemelyek [Torockó; Bosla]. 1796 a' Mlgs Fell Peres Urnak eddig tett replicájára, elegendőleg meg vagy on a Felelet [Mv; TLev. 5/16 Transm. 57 tábl]. 1812: kívánván a Felperes Ur az Igazságot ki szolgáltatni az Harmad Napi Törvény Szekre ... az allpereseket Certificaltotta [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16]. 1834: A Felperes Nms közönség ragaszkodik felvett Törvényes okaihoz | a' kérdésbe forgo Helyet a' Felperes Közönség Emberi emlékezetet fejlül mulo üdötől oltá birja [Asz; Borb. I].

II. fn a keresetet indító fél; cel care intentează o acțiune, reclamant; Kläger. 1569/1577 My az két fel feleletit Értwen, Itilleok hogy az fel peresek Bizonságnak kel bekeln az eo feleletek zerint [Dés/Mv; SLt XY. 24]. 1586 Anna Medwessy Matene vallia, ... latam hogy ... chak

megh fogha az fel perest, es towab thlewe a Sakrol az eggik Alperes Azzony, forgachne [Kv; Tjk IV/1. 610]. 1590: Fel peres szent kyraly Balas Marthon [UszT] | aztis mondod hogy my feöl peörösök Annj Adotth sem attúnk mint a zegeniseg [Szu; i.h.]. 1590 k.: tu fel Pereoseok eskuttek uoltatok ez uaros(n)ak mind zege(n)nek bodognak hogy egy arant zolgaltattiatok az eö erdemek zerent kiki mit bir [Szu; i.h.]. 1600 Tundo(m) hogy az fel peöres fia Miklos mikor Theömeswar ala me(n)tek volt megh tért [i.h. 15/1]. 1604 Az al peres Bichionichia (!) meg azt hogi az felperes ot volt az fel meresben es cziereben | az eökeör maradoth az föl peörös kezénél [i.h. 18/5, 165] | En wyg tudom ... az ket fel peresök közet walo dolgot [i.h. 18/165 „Zabo mihaly Körispatakj” vall.]. 1609 azt az peres Jozagot az Reghy Beldi Kelemen es Beldi Janos holtokigh bekessege(n) birtak, es az vtan az fel peres is* Zekeli Moses be Jeoueteleigh [Uzon Hsz; BLt] | Vigre teoruinj zerint lattatta megh ueleonk ha tartoziky megis varakoznj az olah utan holot Eo uolna felperes [Dés; DLt]. 1652 Aranyas szekb(en) Rakoson lako Fodor Tamas N(em)es személy Felesege Palfi Sofia azony fel peres feleleti prokatora al(ta) [Asz; Borb. I]. 1666: semmit az oltá az Brassaia(n)ak nem resolyaltunk akkoris penigh tsak azt irata ő Naga, hogj Fel Pöresnek törvent nem tehet, hanem várja előb Kgd informatiojat felölle [Fog; BLt 9 Inczedi Peter lev.]. 1736 nem adtam egyeb resolutiot hanem hogj fél pörösnek törvényt nem lehet tenni [Ap. 2 gub.]. 1810 Teszi panaszát az szárhegyi nemes faluszéke előtt szárhegyi huszár Gáspár István, mint felyperes (!), ugyan gyergyószárhegyi gyalog katona Puskás József, mint alperes ellen [Szárhegy Cs; RSzF].

Felperes-asszony felperesnő (a keresetet indító nő); cea care intentează o acțiune, reclamantă; Klägerin. 1570 az fely peres azzon Minden keresetwl ely Maradot, Es az Alperest Minden tereli keowetestwl Mente hagyta, Az fely peres azzont (!) vyzont Ez Meltatlan keresetnek terhen hagyta [Kv; Tjk III/2]. 1591: Fel peres Azony Also orozhegy, Simo Istuanne Keresztina Azony [UszT]. 1600: Marton Janosne Anna azzony .. vallya, Amikor megh vertek ez felperes azzont .. mutatta az kekeket karyan [Kv; Tjk VI/1. 431] | Mierthogy az felperes azzonyth az bizonsyag nylyan megh tartia, hogy eö neki saiat eöreskighe az peöres hell, es az Alperes azzonnal ne(m) eörek arro(n) wagy(o)n, hane(m) chak Zalaghkeppe(n) harom forintba, Deliberatum, Hogy fel peöres azzonth illeti [i.h. 15/139–40]. 1797: a fel peres Aszszonyt rutul le motskolta, kurváztá minden oknélkül [Dés; DLt]. 1840 magának az Felperes Aszszonynak vagy on rövidsege abban, hogy — már most az Alperestől — a' fenn forgo Jozságot csorbasággal kellett elrelualni [Dob.; Somb. II].

felperesi 1. a keresetet indító; care intentează o acțiune; klägerisch. 1834: az Allperesek által

erővel elfoglalt Helly ... a köz Időbe elvett haszonnak megfordításával a' Felperesi résznek vissza ítéltetik [Asz; Borb. I].

2. felperes részéről történő; din partea reclamantului, a reclamantului; seitens des Klägers (erfolgt). 1834: az Also Sinfalvi Határnak a' Felső Sinfalvi Birák gondviselése alá állítottat lett által adásáról költnek lenni hirtelt Egyezményt az Allperesek a Felperesi többszöri sürgetésekre elő adni nem bátorkodtak [Asz; i.h.]. 1848 nincs e helyekkel ismeretes olly lelke vesztett ember a világon, ki erősítőleg felelt volna a Felperesi kérdésre [Km; KmULev. 3].

felpereskedik felperesként perel; a se judeca cu cineva ca reclamant; als Kläger einen Prozeß führen. 1843 a' Báro nem tsak felesége Jogán, hanem maga részére is nevében is Fel pereskedik [Mv; Ks 94 Vegyes ir.].

felperesség felperesi mivolt; calitatea de reclamant; Klägerschaft. 1796 meg kívánnya az All Peres, hogy a Per derekára vettetett Fell Peresség ellen valo kifogás, in merito revidealtassék, és az All Peres a' Fel Peresnek ezen méltatlan keresetétől menté tétessék [Mv; Tlev. 5/16 Transm. 31]. 1814 az Alperesek a leg méltatlanabb Felperesség ellen való ki fogással élnek [Mv; Somb. II tábl.]. 1834: az e' Tárgyban az ujítás előtt 1828-ban Junius 28kán hozott Ítéletnek merőbe valo megváltoztatásával a' Felperesség és Perfolyam meg állittatván a' Felperes közönségtől emberi emlékezetet fejül mulo Időtől olta békésségesen biratott, de az Allperesek által erővel elfoglalt Helly ... a' Felperesi résznek vissza ítéltetik [Asz; Borb. I].

félpernisz kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1620 Poszturul Egy Baal Leombergtúl f 6/Egy vegh Leombergtul f — /20. Egy Baal Baraszlaitul f 3/Egy Vegh Baraszlaitul f — /12 ... Egy Vegh Pernisztúl f 1/Egy Vegh fel pernisztul f — /50 [Kv; KvLt II/69 Vectr 5—7].

felperzsel feléget; a preface în cenuşă; einäschern. 1653 az elmúlt napokban elég telék el rajtunk. Mert a tatár, kurtán és az szászok itt a város körül a falukat mind, egy vagy két napon felperzseltek vala* [ETA I, 116 NSz. — *1613. nov. 10-e tájára von. feljegyzés]. 1767 Egetésit, gyujtatását mi nem láttuk Ferentz Lörintznek, de Sára Andrától hallattuk, hogy a' múlt ősszel is ő előtte Molnár Jánost fenyegette volna azzal, hogy fel perseli [Szászstiván KK; BK]. 1794 mondottaé aztis Hogy az ördögöt akarná fel perselni? [Kük.; BK Szászvolgyi ir. vk. — A teljesebb szö. felperzselendő al.].

felperzselendő felégetendő, felégetni való; care trebuie prefăcut în cenuşă; was einzuäschern ist. 1794 mondottaé aztis Hogy az ördögöt akarná fel perselni? azonn szolgálta által fel perselendő ördögonis, Semmiképpen nem mást tsak egyedül

a Gazdáját lehetetté s kelletté érteni? [Kük. Szászvolgyi ir. vk].

felperzsellet felgyújtat; a pune pe cineva să dea foc/să incendieze; in Brand stecken lassen. 1764 ha magam nem tselekszem is, mással is fel perseltetem [Oltszem Hsz; Mk RN. IX/109].

felpiperézett felcifrázott; împodobit, gătít; aufgeputzt. 1807 Ékesen fel piperézett és beporozott parokával [DLt 50 nyomt. kl].

felpiroeskol 1653: 1596 esztendőben a székely vrak, kiknek jobbágyokat Báthori Sigmond felszabadította vala ..., egyszersmind egy nap rohantak minden széken reájok, és magokban ugyan felregistráltak volt, hogy minden széken kik és kit fogjanak meg ... A kiket osztán megfoghattak, kötözve bevitték székes helyekre, és ott öltek meg szegény ártatlanokban nagysokat. kit felakasztottak, kit felnyársoltanak, kit pedig egyébképpen kínoztanak, és vesztegettek, orrát, fülét elmetstették szegényeknek rútul, kit esmet felpircskoltanak benne, úgy hogy megholtak [ETA I, 46].

Az egyetlen ide vonható adalék: 1784: pircskál az allelet megtenyerezi, megpaskolja' [SzD*]; ennek láttán talán az 'elpáhol/ver' jel-sel számolhatni.

felpirongat pirongatással felzavar; a făcut-o să se scoale/să iasă dojenind-o; mit Schelten auf-treiben. 1630: az szomszed Azzoni hiuata engemet az Leanioczkaiual által hozzáia az paitaba, es fel haniua(n) az szenat Istua(n) Deak lata(m) hagi ez az Leani egj Inassal fekszik vala, kiket fel pirongatua(n) az Inasnak monda(m). jai iö fiam illien Iffiu Legenieczkka leuen berzeg najj korpa hwuelihez (?) fogtal volt [Mv; MvLt 290. 197b]. 1803: Fodor Vigát éppen a' pintze torkáb(an) találták a' Katonákkal, az honnan az apja fel pirangatta volna [Aranyosrákos TA; Borb.].

felpiszkál felturkál; a ricii aufkratzen. XIX. sz. eleje: őt hat esztendőktől fogva tudom hogy felpiszkált ezen földet, és valamit benne fel szántogattak [Kissolymos U Márkos lev.].

félpisztoly pisztolyfajta; un fel de pistol; Art Pistole. 1696 Boldis Mihaljnak az fia Boldis Marton uolt ... megh hala, kinek marada edgi lua, fel pistolljal, s, nyergeuel [SLt 33 Pokai Sárossi János kezével]. 1720 léven Király David Uramnál egy fél pisztoly, s egy Csakány [Koronka MT; Told. 26]. 1767 fojtással töltött fél pistolt meg foga kis végit maga felé tartván és nagy vegivel aranyozván Modván Andrét, hallattam mondani tartással Sogor mert meg lölek [Majos MT; Told. 26/5]. 1824: Egy rozsz fél pisztoly [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt].

Az OklSz-ban a fél-fegyver két, a fél-szakállas egy, a fél-sarack három adalékkal értelmezés nélkül fordul elő, de a fenti címszóra sem itt, sem a NySz-ban nem található adatot. Noha a RMFgyv. a pisztoly fejlődését, szerkezeti változását is rész-

letesen ismerteti [i.h. 219–24], sem a címszóbeli fegyverfaj-
táról, sem a régiségből ismert párpisztolyról nem találhatni
benné felvilágosítást.

felpittyedt felbiggyedt; räsfrint; aufgeworfen.
1813: Száva 'Susánna fel-pittyett ajakú
[DLt 98 nyomt. kl].

félpléhes ? félig bádogozott; pe jumátate căp-
tușit(ă) cu tablă; halb mit Blech überzogen. 1679:
Pohár szék ... Ajtaja, czifras, egi fele nyílo vas
Sarkas, hevederes, fel pléhes, kolcz hozza nin-
cze(n), retez fejes nro 1 [Uzdisztpéter K; TL.
Bajomi János inv. 16]. 1687 Ebédő nagy Palota
Ajtaja, eggyik az Erkelyből, másik a hosszú
garadics végénél levő boltos Pitvarból nyílo,
mindenik festet, széles partazatos, az erkelyből
nyílo vas kilinczes fordítos, külső belső bé vono
vasával; a pitvarból nyílo fel pléhes, kolczos,
tolozáros, fordítójaival be vonojával Nro 2 [Vh;
VhU 543, 551].

felpofoz megpofoz; a pălmu; ohrfeigen. 1764:
A mostoha Fiamtól hallottam hogy a nevezett
Inas egy Sákba vivén valamit eo Segejtette fel
tenni a határa, s azt panaszlá a mostoha Fiam
hogy immár ra haragszik az Inas hogy eo árulta
volna bé az udvarba de bizony fel pofozza mert
eo bé nem árulta [Bögöz U; IB]. 1786: en pedig
láttam magamís az Fogadost hogj ki szaladott
az Házból s még meg raza az Kutszmáját híhető
hogj fel Pofozta volt már Tott István az Házban
[Hidvég MT; Gyl]. 1798 Müller a Delucio Le-
gényt ... ok nélkül fel pofozta. [Déva; Ks 115
Vegyes ir.]. 1813: Dómsódinének az Ura jól
fel pofozta az Exponens Aszszonyt [Dés; DLt
162. 7].

felpofoztatás megpofoztatás; pălmuire; Ohr-
feigen. 1798 Exp(onen)s .. a Görbe hátut ki
az Ablak mellett állott jámborul, Pofon kapta
szidalmazván s huntzfutozván a Legényt, a nél-
kül hogj ő éppen akkor a maga fel Pofoztatására
leg kisebb okotis szolgáltatót volna, mely Pofon
tapas **költsönös** nem volt [Déva; Ks 115 Vegyes
ir.].

felpocol felpockol; a sprijini; hochlagern, auf-
polstern. 1852: ma reggel is nagy fulladás jött
reá parnákkal potzoltam (l) fel — gyenge igen
gyenge [Kv; Pk 6].

félpolturás félgaras/poltra v. másfél krajcár
névértékű; de o jumátate de graș; ein halber
Groschen Wert. 1765 Egészen aboleáltának a
krajcár, poltura és félpolturás pénzek, pedig
ezek nagy commodumára voltak az ember-
nek a vásárlásban, emellett kicsinyek lévén sok
kevés helyen elért [RettE 192].

A poltura a m. forintnak 3/100-ad, a körmőci aranynak 1/168ad
részt tette ki [Herepei, Adattár III, 579, 582–3].

félporelő vmilyen csekély mennyiség; o jumá-
tate de porție (o cantitate mică); eine halbe Por-

tion (irgendeine kleine Quantität). 1758: azon
rít fructussát is annak* keze alá adtuk által, hogy
annális inkább szegény eclesiánknak előmenetele
lehessen; az mely rít nem terem többet egy esz-
tendőben is fél porcio szekér színánál [Jákótelke
K; KCy. *Az egyházfinak]. — Vö. a **félmérés**
címszóval,

felporondoz poronddal feltölt/meghord; a umple
cu nisip; mit Sand aufschütten, verlanden. 1843
az árvíz fel porondozván ezen darab helyyet, azon
kaszálható fű az oltá nem nőtt [Körtvélyfája
MT LLt].

felporoz 1. (puskaporral) megtölt; a umple/
incărca (cu praf de pușcă); (mit Schießpulver)
laden. 1690: Doceallya Szaczvaj Lászlo, Fejer
Peter ellen, hogj Zabolán* az szokadalomban el
kerde az pistalljat oda advan, hogj nezeleje megh
mondotta, hogj töltve vagjon, fel is vagjon po-
rozsva [HSzjP. — *Hsz]. 1718: mihelljen az Gjörgj-
falviak el érkezé(ne)k, mingjárt nekünk Sival-
kotta(na)k, és azok(na)k egjike, Tott Márton-
(na)k az nagjabik Fia, egy néhányszor belénk
csappantotta, fel porozván is egj nehánj rendben
puskáját de csak Iste(n) nem engette [Dezmér
K; JHbK LI. 10]. 1736: Már az kitől mint tölt
ki, vagy egy pár stucot, vagy egy pár tersényi
puskát, vagy egy pár pulyhákot hordozott töltve
felporozva, az hintóban hátul az ülés mellett
kétfelől [MetTr 373].

2. ~za a **hátulját** kiporolja a nadrágját,
elveri rajta a port; a-i scutura cuiva cojocul, a
bate pe cineva; verprügeln, den Wams ausklopfen.
1806: dél előtt nem igen jó voltam delután is tsak
olyan mellelyert fel porozták a hátuljamat [Dés;
Ks 87 Kornis Mihály naplója 329].

3. ~za az **eszét** felcsavarja/srófolja/tekeri az
agyát/esztét; a-și pune creierul/mintea la contri-
buție; das Hirn anstrengen. 1750 Az Aszszonyt
Néném Aszszont ne igen Commendalljuk most
mert Fársáng vagjon, ki tudgja mit gondolok
kivált ha a Szokás Szerint jól fel porozom az
Eszemet, különben most el vesztettem ott is min-
den betsületemet haragszik réám én pedig nem
bánom s nem is félek [Folt H; BK. Bethlen
Gergely lev.].

felporozott töltött; umplut, incărcat; geladen.
1702: Kerekes Szabo György Mera et abso-
luta Potentia mediante ki vont meztelen Fegy-
verel, es fel porozot puskával ream rohanvan
illetlenül hozzam Csapkodván meztelen fegyverrel,
hanyatta seggeltetven földre ejtet, hasamra üt,
tépét, szagattat harapdosot, körmőlt veremet ki
ontotta, illetlen szitkok(na)k nemivel szidalmazot
[Dés; Jk 342a].

felporzsol 1636: monda Koházi Kathalin
Te ven szákálu szekely cziak heyaba(n) dülz fulz,
mert az migh elek addigh ne(m) czinalz ot házát,
hane(m) ha megh halok, az uta(n) ha rad marad,

te porsolal fel, megis te hárákszol [Mv; MvLt 291. 65a].

A címszóbeli szó utótagja — kevés valószínűséggel — a *perszel* ige mélyhangú változata [vö. MTsz] is lehet; ez esetben az adalék a *felposztal* címszó alá vonható.

félposztó vékony posztófajta; un fel de postav subțire; Art dünner Flaus. 1800: Egy melért vagy kevert Színű fél posztóból való felső ruha L.Lt]. 1803 Egy Félposztóból való Iberok, vagy Aszszony Kaput [DLt nyomt.kl]. 1810 2 Sing zöldös fél Posztó 4 Rf 30 × [Mv; DE 3].

felpótól ki/megpótól; a completa/întregi; er-gänzen. 1854: Felesegem a pénzt kezére vette s még egy annyével fel potolta vásárolt vele ezüst Ibriket [Uzon Hsz; Kp 389 Kispál György lev.]. 1868 (A) Cserélt birtok hogy többet ért tehát anál fogva még fel potolá Bereczki János öt forintokat [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

felpozsdul felpozsdul/forr; a se aprinde/în-fierbînta; aufbrausen. 1686 azt tudván hogy nem vagyok, által jüvén az A magam penig ház-heamon lévén, házamb(an) be menvé(n) Feleségemet az ági előtt való székhez nyomván Szorongatta és tsak nem erőszakotis teve(n) rayta, Feleseghem reménkedvén neki ne tselekedgie ..., én aszt látván az véris fel posdult benne(m) le menvén az ház héáról az feleségemet az mint szorongatta kényszerghette ... azon kapván meg riasztván mit cselekszik akkor ha mit kapott, rayta esett maga(na)k tulaydonitsa [Kv; TJK 13. 311].

felpredál 1. kifoszt; a prăda/jefui; (aus)plündern. 1653 A Kalendáriumba erre az esztendőre írták a Szeben megvétele*, hogy a hajdukkal béмене és fel predála; de én úgy emlékezem, hogy tavaly ősszel vala [ETA I, 104 NSz. — *A zsarnokoskodó Báthori Gábor 1611-ben vette meg a szászoktól Nsz-t. Az időpontot illetően az i.h. előadása zavaros]. 1704 melléje vevén generális Thoroczkai István uram az hadakat, kezdettk Szebent portázni de kivált az Kaszás Pál hada csak oldalt járván sok szász kastélyokat vertek és praedáltak fel [TT 1890. 316 SzZsN]. 1785 azon praedalo Tolvaj eő nga Curiájárais el jöven..., aztatis fel praedáltak [Piskinc H; GyK]. 1803 a' Feleségemtől nekem azt izenték, hogj ha vélek meg nem békéllem, szeke-rekkel jönek réám, s mindenemből fel prédálnak [Toplica*; Born. XVc.1. 108 Márk Juon (43) col. vall. — *Később: Maroshévíz MT] — L. még ETA I, 90—1, 158; RettE 300, 306.

2. elpusztít; a distrüge/nimici; zerstören, verwüsten. 1668: mi reankis csetteltkere szállita egy falka hadakat Bethlen Janos Uram, mindenünket fel praedálák, aszt kerdeztek, az szekelyek tollónk micsoda haragia lehet az Urnak Bethlen Janos Uramnak az Szentpáli Janos Ura(m) ioszágára, mert megh hagyta minekünk hogy mindeneteket

fel praedályuk, csak az testeteket, s lelketeket hadgyuk ..., nekünkis Bethlen Janos Uram parancsolattyabol mindeneket fel praedálák (igy) [Csehtelke K; BfR 57/51]. 1788: El érkezvén ... a dühös parasztság minden fel kelhető javaimat Leveleimet fel predálák, épületeimet össze ronták, ... ekkor minden Mobile Bonumaimtol megfosztattattam [Branyicska H; JHb XXXI/26]. 1877: Ki parantsalattyából foglalta el Székely Joseff akkori Praefectus a' Hodakon lévő Irtásait Harsány Iuonnak; s mi okhol praedalta fel azokra e következőket declaralhatom* [Görgény-sztimere MT; Born. G. XVIII. 5 Lászlófi Joseff (70) ns kezével. — *Köv. a nyil.].

3. elpocsékol, tönkretesz; a prăpădi; vergeuden/tun. 1784: azon helyet ... a' Galgaki* soha se birták bekessegesen mert mi mindenkor fel praedaltuk [Tihó Sz; JHbK LIV/8.12. — *Az előbbivel tőszomszédos Almásgalgó (Sz) lakosai].

felpredálás 1. kifosztás; prădare, jefuire; Be-raubung. 1688: tanubizonyságot téznek Brázovai Dragán és vallattuk az hegyen levő monasz-tiria ezüstinek felpredálásáru [Brázova H; Veress, Doc XI, 284].

2. elpocséklás, tönkretevés; prăpădire; Zugerunderichten. 1784: Az Falubeli Embereket ... a Falus Biro által ... kenszerítették és hajtották az említett helynek fel praedálására | (Az) Emberek mind ki jöttek az Udvari Tisztekkel együtt azon Goronyilor (Igy I) nevű Térségnek fel praedálására [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 14.16].

felpredáltat 1. kifosztat; a dispune să fie prădat/jefuit; plündern lassen. 1702: illen kitsid okért* városunkat vég képpen fel praedáltatni akarták 's ha Isten Méltóságos Commissio Jövetelit nem siettette volna elis követték volna rajtuk [Torockó; TLev. 4/3. lb. — *Az elfogott bíró megszabadításáért].

2. elpusztítottat, tönkretétet; a dispune să fie distrus/nimicit; verwüsten lassen. 1803: Pánkán Avram mondotta volna, a tavaszal, ha az erdő meg Zöldül a Tolvajokat ismét réája hozza, és fel praedáltattya [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

felpredáltatás 1. kifosztás; prădare, jefuire; Plünderung. 1803: Rosu Petru fel praedáltatása után a Mezon rajta kapta Pánkin Avramot midőn az kalapjából feles pénzt 12 xrosokat számlált | A nevezet Rabok Rosu Péternek és Tyei Szimán Nyikunak Hegyi Tolvajok által fel praedaltatásakor hogy jelen lettenek volna ... Nem tudom [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. elpusztítás; nimicire; Verwüstung. 1703 u.: A. 1703. Somlyo városának fel praedáltatása után, ezekkel épült az Eccl(esi)a Zoványi György Prédikátorságáb(an) [Somlyó Sz; SzVJk 64].

felpredáltatik 1. kifosztatik; a fi prădat/jefuit; (aus)geplündert werden. 1657: Urunk Lăthvániában egy várat megvón. A Gaudi német kapi-

tányt benne hagyván, hadaival onnat aláindula nagy pusztitással — sok templomok pusztittának el és udvarházak fel prédáltattak [ETA I, 161—2 NSz]. 1803: Midőn Tyéj Szimán Nyikuj, és Gerendi Petru Tolva'ok által fel praedáltattak, hogy az Utrizált Rabok akár mi részben is az Tolvajokkal elegyesek lettenek volna Nem tudom [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. elpocsékoltatik; tönkretétetik; a fi distrus; zugrunderichtet verwüstet werden. 1807: A' Csupkésben egy bokros kászáló, mely a' Marhák által mindenkor felprédáltatik [Kide K; BHn 98].

fél-prókátor vkinek félig-meddig prókátora; un fel de proctor/avocat; halb und halb Advokat/Anwalt. 1570 Kadar Mathe hithy Zerent vallya hogy Zekel peternc, Es Nagy Barlabasne keryk volt Eöteth hogy Nagy Barlabasnak egy lewelet Jrna, Eo kerdetta hogy Michoda lewelet akarnak Jratny. Azok Azt Montak hogy valamy vallas feleol... Mert noha Janos deak Zol Erthunk, De Nem Merwnk seymt Barlabas hyrenelkwl chelekednwnk, Mert vgy tartywk Minth fely p(ro)-catorunkat [Kv Tjk III/2. 16d].

felpuffadt pufók; rotofei, gräsuliu; voll/ pausbäkig, 1804: Valdrám Péter... egy kevésse fel-puffott ábrázatu [DLt nyomt. kl].

felpuffosodik felpúposodik; a se cocoşa; aufschwellen/buckeln. 1816 egy kised barna Kantza háta magossan fel van pufasodva görbén csoka szemü [DLt 592 nyomt.kl].

felpuhított fellazított; affinat; (auf)gelockert. 1805: (A) Plebánus To vizenyös lévén, ennek nedvességét az én szántás alatt lévő és fel puhított földem mint a spongia magához vészi, mely miat a földem a gabonát kivált nedves Esztendőben igen nagy Káromra nem teremheti [Kv; Pk 2].

felpuhulás fellazulás; affinare; Auflockerung. 1793 a' földnek fel puhulása, vagy is meg torhulása miat rokkonast kapván a Lintzeg Ház fundamentuma [Kv; Pk 2].

felraboltatás megraboltatás; prädare, jefuire; Beraubung. 1849: A Cseh Ioseff meg ölettetésiről semmit mondani nem tudok, ... hanem vagyonyai el raboltatások felett tudok annyit mondani, hogy az árrendás udvarbol nekemis vittek el negy 'sák csós Törökbuzát [Héjjasfva NK; CsZ. Vaszi Bojännö (1 60) vall.].

felragad 1. (hirtelen) felkap; a ridica inhäftnd cu grabă; (schnell) aufraffen/haschen. 1570: egy Santha chigannak felesége fely Ragad egy hasab fat es wgy wthy agion Peter New olahot Zylwassyy Jmreh Jobagiat kenezet, hogy azonnal Le essyk [Kv; Tjk III/2, 52]. 1590: hallottam azt hogy Peter kowach zida Istuan kowachinet, ... Azon keozbe ragada Peter kowach egi keowet fel, az Azon kozbe bwwek el egi hordo megeo, mert ha

oda nem bwth volna hat agion hagította volna Istwan kowachnet [Kv; Tjk V/1.41 „Kaniagiarto (!) Andras leania Sophia” vall.]. 1638: latam aztis hogi Jllies Peter köwet ragada fel..., s hozza haita Jllies Peteris [Mv; MvLt 291.156b]. 1701 Haczagán Laszloné... Bukurnéhoz méne mit monda neki (így!) az is csak fel ragada az kis gyermekét az czondorája allyáb(a) s meg indulanak a kert fele [Keresztényalmás H; Szer. Elizabeta Bondos Georgii Hercz cons. (26) nb vall.]. 1758 egy jádzo korikaja ott maradat vala. a korikát fel ragada Játék közben[Csejd MT; VK].

2. felmarkol; a stringe in minä; (auf)packen, fassen. 1629: egykor hogj negyuen forintot depónala az emptor, chyak fel ragada az venditor s oluasatlan el viue monduan hogy megh oluassa eo [Kv; Tjk 18].

3. megragad/fog; a apuca/prinde; ergreifen. 1603 Aztalos Martonne Martha Azzonj... vallia... az Nemet... be mene vtannok latom hogy ky toliak a' Nemetet onnon az zabliat ky vetek vtanna... hogy lata hogi az zabliala az feoldeon vagio(n) fel ragada, s vgy chiap vala be velle az ablakon [Kv; Tjk VI/1. 707—8].

4. hirtelen felránt; a ridica brusc; aufraffen. 1803: valami Remetei* tutajosok engj Vukány Mnyihaila nevezetű Embernek két báranjat tutajjokra fel ragadták volt [Toplica MT; Born. Xvc 1/80 Bukur Todor (45) col. vall. — *Gyergyó-remetei].

5. szokásba jön; a deveni un obicei; aufkommen, in Gebrauch kommen. 1769/1778: minden Esztendőben (:mely az Karátson Tyukján kívül nem régen ragadott fel:) adtunk egy kotlós Tyukot Tiz Tsirkéjivel edgyütt [Kárásztelke Sz; Bfn DDD/4]. 1784: Vallyon a kik Taxát fizetnek a Jobbagyok közül azok egyébb féle szolgálattal terheltetneké s' minemüvel?... béres penzt fizetneké a Taxán fellyül? s' a' mitől fogva ragadott fel? [Asz; TLev. 4/9. 13b vk].

felragadhat megragadhat/foghat; a putea apuca/prinde; ergreifen können. 1603: Boldis Jakabne Martha Azzonj... vallia... Az nemet oztan mielt fel ragadhata az zabliat vgy vaga be az ablatkot [Kv; Tjk VI/1.707].

felragadoz felkapdos; a ridica de jos, a culege; aufhaschen. 1638: Jllies Peter keöueket ragadoza fel azt latam hogj Illies Peter ugia(n) fel huza az kezét az keöuel de hogj ki ment az kezebül az keö nem lattam [Mv; MvLt 291.157a].

felragaszt 1. felhúz/erősít; a trage pe; aufspannen. 1797: A Kadarokra itt Nagy szükség lett volna mivel itt egy ember van tsak aki, valamit tud, de ezis egyebet nem tud hanem egy egy Abrontsot tiltul fel ragaszt ha mellette al az ember de hogy feneket vonnyon beleje s jo modal meg kösse nem tud [Bányica K; IB. Gombos István lev.].

2. szokásba hoz; a introduce; zur Gewohnheit machen. 1752 A Commendans Ur discretioja ab antiquo meg volt, bár az mely Biro fel ragasztotta annak Difficultalták volna idején, a több Birák-(na)k ... miért nem difficultálták [Kv; Szám. 69/XXVII. 5]. 1782 Zab a mi határunkon nem terem, mégis fel ragasztották ő Ngök, hogy minden Gazda Karátson tályba két két véka Zabot adjon [Torockó; Thor. XX/5].

felraggat felragaszt; a lipi (pe); aufkleben. 1736 Az háznál az hol az temetés volt, szín volt el készítve az szin is belől fekete posztóval bé volt vonva egészen, úgy kilyel is az ajtaja tájékán imitt-amott azon is feles papiros czimer volt felraggatva [MetTr. 404–5].

felrajzol 1740 Hogy á talp bőrt meg-feszittyük, az, a régi eleinktől is úgy practizáltatott, amint hogy más helyeken is practizálják, más-ként ha meg nem feszitenők illendőképpen, a' ratio is dictálja, hogj lehetne nagy praejudiciu-munkra felrajzolni [Dés; Kjk 233b].

felrak 1. rarak; a încărca pe; aufladen. 1570: Margith Emrych Vechneren megh hagiót Boz-wegie Azt vallia .. aztis Latta hogi az my Mar-haczkaya Gereb Balaznak Maradot volt egy zekereczkere Raktak fely. Es vgy vittek Hoz Barthos hazához [Kv; Tjk III/2. 96]. 1584. Az zekerekre az mit fel rakhattak, harmad naptul fogwan, azt fel raktak [Bonchida K; Ks 42. B.21]. 1691 azon szénamra rea menven szekerre jól fel rakvan benne, potentiose hirem s akaratom nélkül el hozta [Dés; Jk]. 1732 Circiter 8, vagy 9, Szekerekkel ki menénk .. az Szenát fel gyűj-tők, Szekérre fel rakók Deszmérben bé vivők [Pata K; JHbK LVI/19]. 1783 ő Nga már utha lévén Telegre akart menni, a Bakra párna 'sák 's egyebet fel is raktunk volt [Perecsen Sz; IB. Marosán Gligór (37) jb, auriga vall.]. 1819 az innét el hordott Buzát fel rakok a' szekérre [Dés; DLt 91]. — L. még HSzj sz' *naboglya* al.

2. felpakol; a pune (in căruță/car); aufpacken. 1573 Marton porozlo azt vallia Mentek az hazba onnat az kamaraba otth egy gekenen egi Nehan keotes kasat* talaltak azt fely raktak ely hoztak [Kv; Tjk III/3. 177. — "Olv.: kaszát]. 1723 mikor Taploczára fel ment Nemasági (!) ur(am) Lukátol 2. verő malaczott rakott fel [Hodák MT; VGy]. 1729: (A széna) helyyel meg vészett vala porozott erőssen mikor fel rakók [Ap. 3 „Petrus Tölcséres de Al Torja" nunc resi-d(ens) in Felső Valál" pr" (35) vall. — "Hsz].

3. beépít/rak; a zidi in; einbauen/legen. 1589/-XVII. sz. eleje: De az mi nezi az darab Rako köueket, vegeztetet, hogi effele Rako keüet az Gazda az eönneön keölczegen cziak az állásra hordattassa, es ott az tablara le tetesse; onnat oszta az Mester az eő szolgaiual, vagi keolcze-geuel vegie es szedgie fel, es rakia fel az falra [Kv; KőmCArt. 19].

4. kirak/bélel; a căptuși; auslegen. 1589: Al-kottunk Meg az Nemet Balintal hogy Az varos hazanal keöböl egy kutot fel Rakyon [Kv; Szám. 4/XII. 18]. 1690: Vagyon Egy jo böv Vizü Kutt, melyen be asva, köböl fel rakva, kereken fel vono Tengelyestol vider rajta nro 1 [BK. Kentelki* inv. 6. "SzD].

5. felépít; a ridica/construi; aufbauen. 1579: Myert hogy Az pinczenek falla taualy Meg nem kezeolhetette, Ez Iden Raktuk fel, Az Nemet Balintal [Kv; Szám. 4/XII. 18]. 1602 k.: az utan hogi oda Jóve, az Haznak iob reze fel rakva vala annak utanna eő raka [UszT 16/61 „Leorincz Janos marefalvi Drabantt" vall.]. 1677 Vagyon Csík-ban Madaras nevű falun fellyül az fenyvesből lefolyó patakon eő nagyságoknak egy vas hámora, melynek körös környül valo circuitassa fenyő fábol valo sasok közé, nehult fenyő deszkákkal, nehult penig fenyő boronákkal vagyon fel rakva [Madaras Cs; CsVh 48]. 1721 egy Cseléd Ház, melyben van egy Sütő kemence, annak szájánál van fel rakva egy kis kúpús kájha kemence [M. gyerőmonostor K; KGy]. 1779 (A kőmíves) a tornáczotis vagy is folyosot jo modgyával téglá-ból fel rakja [Déva; Ks 78. 20/11]. 1841: Vagyon ezen szobában téglából készült tűzhelyre fel rakva, egy paraszt kályhából készült kementze [Km; KmULev. 2]. — L. még HSzj *paraszt-csempe* al.

6. feltesz; a pune/așeza sus pe ; (hin)auf-setzen. 1687 Vagyo(n) az Istallok gerendazasara fel rakva, fenyő új deszka Nro 98 [Hátszeg; VhU 601].

7. felszerel; a monta; aufmontieren. 1848 k. A Félfedelő Kocsinak a hátulso féderstokra egy spangnit megnádoltam, arra két Federt a többi hozá tartozandoival felraktam [Kv; Újf. 1, "Fekete Ferentz Kovács Maiszter" sk számlája].

8. felállít; a ridica; aufstellen. 1653: felrakák a sátoznak kerítettét újolak* [ETA I, 131. — *1621-re von. feljegyzés]. 1740 az Csovak vol-ta(na)k fel rakva a Sinfalvi Porgolat kapu bál-vánnya aranyaba [Kövend TA; Borb.].

9. felállogat; a reclădi, a clădi din nou, a tocmi; aufstellen. 1597 az Kiraly Reten el hanta wala az Nagy Zeel az kalongiakat .. B: wram w kegelme hagiabawl fiszedtem az hidelwieknek az kik az Kiraly Reten az el dwledeszet kalongiakat fel raktak [Kv; Szám. 7/XIV. 44–5 Th. Masass sp kezével].

10. adósságot ~ (adósságot) felhalmoz; a face multe datorii; Schuld anhäufen. 1617: Vagion adossagh melliet More Lazlo az eöröksegere valo tekintetb(en) rakot volt fel* [Abrudbánya; Törzs. — *Köv. a fels.].

Szk: adósságot ~ magára. 1757 Tudam bizo-nyossan, hogy ... Keszeg Pál ... azután hogy mészárosságra adta volt magát mindeniből ki fordult tékozló ember volt, S másoktól sok Ados-ságot rakott fel magára holott sok külső Apperti-mentijátis Zalogba hanyta [Gálfa KK; Ks 66.54.17c].

felrakás 1. felpakolás; aşezare/punere în/pe; Aufpacken. 1806 Hogy Pataki Uramnak a Szalonnáját akkor el nem hoztuk oka a' volt, hogy az oda Való Magistratus erejével a Szalonna fel rakásától minket el tiltottak [Torda; UzlT ComGub. 1753u.].

2. rakás; clădire, ridicare; Aufladen. 1585 18 Nouembr(is) Az Scholaba(n) . az kemencze keteon hassot wala, es eo magatol pręter opinio-n(em) n(ost)ram le deolt, chinaltatuk azt wyalagh Zakmary Janossal, attunk az fel rakassatol neky f.2 d.0 [Kv; Szám. 3/XIX. 42]. 1791 Az Abrug bányai Fazakasnak két fűtő kemenczék csinyalásáért s azoknak fel rakásáért 20 Rfr [Ks 108 Vegyes ir.]. 1802 Déák Péter Fazakasnak egy más kementze fel rakásáért 1 Rf 20 Xr [Déva; Ks 120. 3/1]. 1854 betsülték ... A' Nagy Házban lévő Cserepes ujboli fel rakását 1 Frt [Étéd U; NkF]. — L. még *felrakattat* és ZFaz. kemence al.

3. (fel)építés; ridicare, zidire, construire; Aufbau. 1801 Pintzének az Boltozatján dolgoztata az Palér .. két hetek el telése után az Hátulso Háznak fel rakásához kezd [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez].

4. feltétel/tevés; punere, aşezare; Aufsetzen. 1782 Ats Prust Adam eo kegyelmét fogattam meg azon új háznak Fedelei alatt lévő fábol léendő egész Strakaturfák ki faragására, felrakására és ahöz kívántato minden átsi felső Munkáinak végbe vitelére [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

felrakat 1. rárakat; a face să se încarce; aufladen lassen. 1765 jól lehet nehezenn, de hogy eo kegyelmétől inobedientiával ne arguáltassam el mentem mindent fel rakattam egy szekérre [Marosszitimre AF; Eszt-Mk Vall. 223]. 1825 ezen fát . az D(om)nalis Biro fel rakatván az Arendator Szekerére úgy hordattatta az Sidohoz [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

2. felpakoltat; a face să se pună în/pe; aufpacken lassen. 1689: Szutsáki Peter Uram Köntz Istvánnak Feleségét, gyermekeit s egyéb ingo bingo jóvait fel rakatta ... és ... el vitetett [Káposztásszitmiklós MT; SLt AF. 19]. 1752: Boldi nevű Vas mives Czigány . örökös Jobbágy képen szolgálta itt H. Marosan^a, azutan Toldalagi Mihály Ur(am)n(a)k mint Curatornak kezeben menven ezen Joszag egykor fel rakatván Koronkában vitte [Told. 37/44. — *Holtmaros MT]. 1803 az Nagyságod Koltsárja ... jó két Szekér Szénámat fel rakatta, s bé vitette [Szásznyires SzD; Ks 34 Szásznyires I. 12].

3. feltétet; a face să fie aşezat/pus; aufsetzen lassen. 1796 A Virág Ház az jövő héten alkalmasint el készül a Szarufait fel rakadtam (!) meg is padoltattam [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

4. felépített; a zidi/construi; aufbauen lassen. 1572: az leh omlot keofalt Ne halogassak Towab Rakassak fely [Kv; TanJk V/3. 65a]. 1585 10 Nouembr(is) Az Trombitas hazanal kezdetuk el az arnkek zeket fel rakatny, attünk negy embernek a kyk keowet es meszet hordottanak f 0 d. 40 [Kv; Szám. 3/XIX. 41]. 1794: Most pedig

ezen az Héten egész erővel azon romlott Pintzének fel allítására allítottam a jobb Mester Embereket éppen most Szállitok ki belölle mindeneket hogy a Mester Emberek fel emelhessék a pintze Derekát kun (!) egeszzen fel rakattam és tsak az a hejja hogy fel emeljük és alája rakjuk [Szi-lágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

5. felállított; a ridică/construi; aufstellen lassen. 1776: az házatskakot Hadnagy István hordatta el Hoszszu kert nevű helyben a maga Joszagára ott fel is rakatta [Malomfva U; EHA].

felrakatás berakadás; aşezare, montare; Einlegung. 1600 Hoztak feowent 12 zekerral padimontom ala, es ket ablak fel rakatasra, es egieb foldozgatasra f i d 44 [Kv; Szám. 9/IX. 45].

felrakathat 1. rárakathat; a putea dispune să fie încărcat; aufladen lassen können. 1745: Taller pénzem, annyim vagyon, hogy fel nem rakadhatnam egj Lora [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.].

2. felpakoltathat; a putea dispune să fie aşezat undeva; aufpacken lassen können. 1723: közel lévén kegyelmetekhez a' le vágatott es vecturazni valo fa, ezen Commissionkat praesentalo Czeig-házbéli embernek allitson kgték Curr. nro 15 hogy a' Szekerekkel helyben menven fel rakathassa ... és ide Szebenben az üdő es ut engedvén behozathassa [Nsz; Ks 18/XCIII gub.].

felrakatik 1. felépíttetik; a se ridică/construi; aufgebaut werden. 1743: Az épületnek, a szálló felől való részében egy Újj szegelet Bástyá rakatik fel [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

2. feltétetik; a fi pus (sus); aufgesetzt werden. 1756 (A sertések) szalonnájai s Arolékjai magok helyekre fel rakatván, mi három szalonnát tizen egy orját és egy Szarvas Tekenőt Sertés aprolekkal tetézve egy szánrá raktuk és vittük Balog Mihály Uram házához [Nagysomkút Szt; TKI Pap Gábor (28) jb vall.].

felrakatott felpakoltatott; care a fost pus în/pe; aufgepackt. 1747 a' fel rakatott bőrdőköt (:hogy el ne veszedelmezze(ne)k:) Marton Andras két arra exmittalando be(csü)l(ete)s emberek előtt fel olvasván s, számba vévén, el vinni facultaltatik [Torda; TJK III. 122].

felrakattat 1. rakat; a dispune să se căldească; aufsetzen lassen. 1599 Az trombitas kemenczeyere az Erkelyben hogy azon Egi wtal fel rakatattuk Ment harom penzes kalia 16 tezen fi- d 48 [Kv; Szám. 8/XVI. 25].

2. feltétet; a dispune să fie aşezat/instalat; aufzun/legen lassen. 1765: Toldalagi László Ur ... Anno hoc praesenti építettett . két kővű alól csapo lisztelő Malmot, kőveit, kerekeit fel rakatatta [Mv; EHA].

felrakattattat felépíttett; a dispune să fie clădit; aufsetzen lassen. 1599 hogy az trombitásoknak often ismeg az kemenczet wyalog (!)

fel rakatattattuk, Mint hogi Antony az wy kemenczet rezegekoraban le deoltette volt, ... Az fel rakassatol fizetünk fazakas Balasnak fi* [Kv; Szám. 8/XVI. 40. — *Az összeg jelzése hiányzik].

felrakhat rarakhat; a putea pune in/pe; auf-laden können. 1584: Az zekerekre az mit fel rakhattak, harmad naptul fogwan, azt fel raktak [Bonchida K; Ks 42.B.21].

felrakodik 1. *ts is* fel/rarak; a încărca pe/in; aufladen. 1604: Igy az eo zauara fel rakodank zekerre, wyn fel buzat ket keoblet [UszT 18/43]. 1754: (Az irotványnt) kilentz Esztendeje vagy on mi olta Pap Vaszilia pacifice birja, hanem mostan akadott az ő Nga Birája Pap Vasziliáb(a) mit gondolván, a szénáját fel rakodta három szanra és Gorbora* el vitette [Csernek SzD; JHbK XXXVII/4. — *Csákgorbó SzD].

2. felpakol; a pune pe, a-și face calabalicul; aufpacken. 1629: latta(m) hogy fel rakodának az katoná igen segite fel rakni [Mv; MvLt 290.151a]. 1750 (A) Sessio pusztán volt mind addig. míg egy Boldi nevet visele (!) Jobbagy Czigánya ... házat Csinála reája, ki egy Telen benne is lakván, Tavaszszal mikor annak ideje volt fell rakodván ismét onnan más Falukra ment [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262].

3. megrakódik; a se încărca; aufgeladen werden. 1782 Nagyságod porontsolattya szerint a szekereink ma fel rakodtak, és el is indultak [Zágon Hsz; Szentk. Elekes Ferenc Szentkereszthy Sámuelhez].

felrakódott *du* felhalmozódott; adunat; (an)gesammelt. 1695: Szabo Janos(na)k, etzeris mászor is fel rakodott Kováts István Ur(am)nak tartozo kész penz adosságát Bor árrát ... egybe computálván tött tartozók és magais vallja magát ados(na)k florenos Hungaricales kilentzen neji magjar forintokkal és ötven pénzel [Mezőbánd MT; MbK 78].

felrakott 1. szekérre rakott; încărcat pe căruță; auf den Wagen geladen. 1736: midőn az ő kglme parolájára az I. ő kglme szekeresse fel — rakott szénámat bé hozta volna, Nms Városunk közönseges uttájánn obviálta [Dés; Jk 201b].

2. (fel)épített; zidit, construit; aufgebaut. 1685 e.: Ezen Palank mellett az Udvaron ... vagy on föld teglából fel rakot megh el nem készült Sütő ház [Gyf; MvRK Urb. 28]. 1688 Az Aszszony ... első háza alatt vagy on egy kőből rakott Pincze kőből fel rakott ket felől valo Pincze gatorjával edgyütt [Kozmás Cs; Eszt-Mk Inv. 4]. 1699: Cseréfa sasokba rakot tizennyolcz ől hosszúságú és ket ől egy sing szelyeségű ket rekeszben fel rakot ökör pajta [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. 1715 néholt az derekais kőből néholt pedig etetlen Föld Teghlából fel rakot épen pusztulásra jutot, romlódozot, el ebedet, kőve teghlája le hullot veszet, külömb féle rekeszekre csinált és neveztetet Paloták s Házak [Pálos NK; LLt

Fasc. 140]. 1810: Én ... két Rákosi Áts Mester Emberekkel az Tekintetes Ur Joszágára fel rakott senyvet boranaju Házat leg előbbis hosszára meg mérettem [Aranyosrákos TA; Pk 7].

3. kirakott; căptușit; ausgelegt. 1688 van egy kőből felrakott Gémeskut [HSzj faveder al.]. 1694: vagy on az Kúth, Agassán álló Ghenje készségével, ... a fenekétől fogva, a föld színéig, fából fel rakott régi munka; de a' föld színétől fogva Bptakine Assz(onyo)m, vjjolag gárdáztatta fel, Csak fával [Kisenyed AF; BfR Bálpataki János vall.].

4. készített, rakott; făcut, ridicat; aufgelegt/gesetzt. 1745 Vagy on ezen Akolban egy földbe ástott sásfákra tsinált tölgyfa deszkákkal fel-rakott Bihaly Pajta torkával edgyütt új szalma fedél alatt [Marossztkirály MT; Told. 18].

5. felrótt, rakott; clădit, construit; mit Einschnitt aufgesetzt. 1652 Ezen Udvaron czövekekre csinált sasokban boronakkal gerezekbe felrótt négy szegeletű, Tyuknak, Ludnak, Réczének, s hizlalo disznoknak valo oll ... mindenik olnak közfalais boronakból felrakott [Görgény MT; Törzs]. 1694 Az also Csurnek Keritese boronával fel rakott, az felső pedig Sövennyel kerteltet [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1714: Fenő boronából fel rakott Cseléd ház [Kászonszfőfal; LLt Fasc. 85]. 1761 Az Ház ... jó Cserefa Talpoka, fenyőfából magossan fel rakott, gerezekben metzet oldalával [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. — L. még HSzj *gemeskút* al.

6. felhalmozott, halomba rakott; ingrámadit, adunat in grămadă; angehäuft. 1652: Edgyik szegeletiben gerendaig fel rakot faklya fa [Görgény MT Törzs].

7. felhalmozott/vett; ingrámadit; angesammelt. 1634: az Borsos Uram boranak az arrat az elobbi feleségevel fel rakot adossagba(n) fizettek ... ha az mas feleségeul fel rakot adossaga nem volna, nem fogiatkóznék eo ugy megh, de abban kel fizetni [Mv; MvLt 291.25b].

8. (fel)rakást végző, felrakó; cel care clădește; Auflege-/setz-. 1763: Biro Uram poroncsolatyából hogy az őrző házba a kemenczét felrakott fazakasok számára fizetünk 13 xr [HSzj *fazekas* al.].

felránt 1. rándítással felkap; a ridica smucind, a smulge; aufreißen/raffen. 1573 Demeter Molnar Inas azt vallia hogy Eyel volt az hogi az filep Janosne fely akar volt Eotteny az garatba, De az leany Nem hatta hane(m) Bwzastwul ely tazitotta az keo melle eszet Latta hogi Mind ker gestwl taszigallia volt az keo de Nem twgia ha meg zertette, eo Rantotta fely onnat karyanal fogwa [Kv; Tjk III/3. 293]. 1637 Jstua(n) Deak Uram hogi erkezek oda Túrní kezdé fel á keőniöken az mentet s az karjat mutatlia vala, hogi megh sertettek: azonba(n) megh ragada meliben az Balas kovacz szolgajat s fel ranta Istua(n) Deak [Mv; MvLt 291.118b]. 1762: a' Kortsomáros Lukát Tomárol fell ránta, de keziből

ki Szabadulván el futa [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

2. megsüt; a frige; braten. 1723 magától hallottam Nemasági ur(am)tól három verő malacot rántott fel Lukán s a negyedikett a házánál ötte meg [Oroszfalu MT; VGy. Batza Nónucz (43) jb vall.].

felrántó fölrántó heveder-rész; cureaua chingii; Strupfe. 1794: 2. Kenderből való hevederért Fél rántójával együtt ... Xr. 48 [Koscsd H; Ks 78. XVII. 12]. 1859: Egy bekötőre fot és fel ránto 20 Xr Egy fako kantarra strupli és varástok 30 xr [Kv; Újf. 1].

Szk: ~ szij 'ua.' 1673: egi fel ranto Uj szij. Ket lora valo ham istrangal egygyütt. Egi darab Javor Szij, ezüst czatt a veghin [Wass. Borsai István hagy.]. 1677: Egy le kötő szii egy ostor, egy fel rántó szii két borsoló Erszénnyel v(a)l(e)nt f. — // 36 [Kv; RDL I. 155b]. 1761: Paraszt nyereg .. paraszt farmatringgal, egyik kender hevederrel, fel ránto szíjával, ketteje egy egy szíju hevederrel Nro 4 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 19–20]. — A jel-re l. Freckay 303.

felráz átv felébreszt; a trezi; (auf)wecken. 1755: Széchenyi István és Károlyi György tiszta hazafias céljaik előmozdítására segítségül hivatnak fel hogy az országos és megyei gyűléseken a lanyha hazafiságot dörgő hangom és nyerscske modorom által felrázván, az elpuhult nemzedéket az átalok tervezett magasabb elhivatásra vezessem [Újfé 282–3 Wesselényi Miklós nyil.].

félre 1. oldalra; la o parte; seitwärts. 1765 nem láttam hogy edgyik is ütötte volna a másikat, mert az mikor össze akadtak, én mindgyárt el mentem onnan félre egy kert mellé [Szépkényes-rúszmárton Szd; Eszt-MkVall. 39].

2. 1812: a Grofné ... (eő nsga Doctor Horváth Urral az itt maradt Contessé (!) egészségtelensége színe alatt ki jővén, mihellyt megérkezett tőstént;) a számtarto hol létéről tudakolt, és Zugalodott benn az udvarban nem ülésére, ámbátor nemis volt félre [Héderfája KK; IB. Takáts Jozsef (45), gr. I. Bethlen Sámuel (gazda)-tisztje vall.].

félreáll 1. átv is a se retrage; beiseite treten, sich zurückziehen. 1757 az Ak között vadn(a)k olly(a)n emberek kik minekünkis Czímboráink, azért meg kíványuk hogj reánk ne felellyenek hanem mellénk állyan(a)k vagj külön félre állyan(a)k [Torockó; Bosla]. 1798: en pedig látván a dolgot ferre allattam s az utan haza kerültem [Ádamos K; JF XIX/58 Tomai László kijegyzése].

2. kb. elbújik; a se ascunde; sich verstecken. 1806: én haza jővén el akartam fogatni* de eők fére állattonak hanem az Apjakot fogták el a Bírak [Radnótfája MT; Born. G. XIII. 14 Kirován Vonul (44) szakács vall. — *Ti. a szénatolvajokat].

félrebb oldaltabb; mai la o parte; mehr beiseite/seitwärts. 1793: Horváth Jozsef az Ajtótól ferébb állott volna [Dés; DLt 1799. évi iratok közt]. 1817 a Leveles Ládát .. férébb egy dombátskára le vetvén [Torda; KvAkt 363]. 1846 láttam hogy Virág László Darvas Jánost meg bögdöste . Darvas János ferébb ment [Dés; DLt 530/1847].

félrebeszél a delira/aiura; irreden. 1797: haza jővén a Fiam, kivált Estve nyoltz kilentz ora tájban oly nagy mértékben volt a forrosága hogy nem volt Eszén 's szüntelenül félre beszéllet [Héderfája KK; IB. id. gr. I. Bethlen Sámuel kezével].

félredől oldalfélt dől, eldől; a se inclina intr-o parte, a se povîrni; auf die Seite sinken. 1634 Varga Andras ... hozza foga az puskat, es Agoston Janos bele indula Varga Andrasnak, ne(m) tudo(m) megh botlek e miuel nem igen jo annelkulis az labai (így l) ... es az puska roppana, mingiarast felre dole [Mv; MvLt 291.30b]. 1771: Hát azt tudgyae hogj ... Malma ugj el süljedett, hogj még á Malom házis félre dől [Kük.; JHb LXVII/164 vk].

félreértés neintelegere; Mißverständnis. 1852 a' Helységi elől járok, és Lelkészek között föl merülhet minden félre értés, és kellemetlen surlodás, a legnagyobb készséggel eltávolítandó [M.bikal K; RAk 49].

félreesőleg félreesően, félreeső helyen; intr-un loc dosnic; abseits liegend. 1864: Bongor általánosan megjegyzendő hogy egy kicsiny kiterjedésű sűrű bokros erdő, mely valahol félreesőleg fekszik bongornak szokott neveztetni [Márkod MT; Pesty, MgHn XXVIII, 162a].

félrefordul oldalfélt fordul; a se intoarce în altă parte; sich abwenden. 1793 (A grófné) nem hogy engesztelődött volna, sőt félre fordulván illetlen szokkal illette, 's le tsúfolta* [Korönka MT; Told. — *A grótot].

felregestrál fellajstromoz, lajstromba foglal/vesz; a inregistra, a inscrie intr-o listă; registrieren. 1573 Ma vagy holnap ky Mennyenek az Espotalba fely Regestalliak az myt meg tartottak [Kv; TanJk V/3.89b]. 1584 Azokat az Marhat (így l) Akit mingiart Daroczy Ianos halala vta(n) fel Regestaltak, Daroczy Peter ky lopta volt [Kv; TJk IV/1.229]. 1615/1628 Vagion tiz keobleore (!) ualo Zeold buza vetes az mit reiaia keolt regestallia fel [Kv; RDL I. 96c]. 1617: Mivel hogy Felwi(ncz) Martonnak modgya vago(n) most az éppétésben, éppétesse megh,* es valamit rayta éppétene, azt fel regestaltwan mind egy pénzigh meg téréczyék fizessék neki wdeöwél az Zikzaj Bor(bala) mostani ket arway [Gyf; Berz. 17. — *Ti. a házat]. 1625: az melj lokat hazamtul el uittel mindeneket fel regestaltam(m) [Uzt 8a]. — L. még ETA I, 46.

felregestrált fellajstromozott; inregistrat, in-scris în listă; registriert. 1625 Ezeket az felregistrált marhakat gabonakat, ruhazatokat es mindeneket az mit az aniamtol marat iokban el uit Czak megh kéuanom [UszT 8b].

felregisztrál l. felregestrál

félrehajol oldalfélt hajol; a se apleca/trage într-o parte; zur Seite neigen. 1784 azon mód Széjes Josef fel ugrék a padrol s hozzá kapa Csáki Györgynek az asztalnál a hajához, de Csáki György liúrtelen félre hajolván nem foghatá meg a haját [Béta U IB. Közepső Széjes István (43) no vall.].

félrehány a imprăstia; wegschmeißen. 1597 mikor az aztogat az Ispotaliban el verék a búzaban mind éger miat s mind eseo miat nagi kar wala mert sokat hantanak felreis benne kibem semmi búza feo nem wolt [Kv; TJK V/1.140]. 1804: azt tselekedték vellem, hogy egy földemet ellenzettem hogy ne károsítsák el az uttal, mikor eő kegyelmek el mentek az Erdőre akkor félre hánták az elenzőt mikor jöttek haza akkor tsináltam helljre [Pálfa U; Pf Jakab Gergely (48) szabad székely vall.].

félrehív a chema la o parte; beiseite rufen. 1737: Buda István ... Egy kised ladaat az arnyek szekben tartotta laczon le bocsatva edgyik atyafi a másikat beszédre félre hitta, az alatt az szolgájával az ladat el lopatta [Kilyén Hsz; Ap. 4 Székely Elek Apor Péterhez]. 1810 kün fére hívut [K; KLev.].

félreigazít '?' 1767 egy Gyermekek Pünkösiti Ur(am) mellől félre igazítván, 's meg rugaszkodék Kökök felé [Kökös Hsz; Kp IV. 242 Serestély Pál (46) lovas kat. vall.].

félrelök félretaszít/tol; a împinge la o parte; wegstoßen. 1843: én nem hajtottam Virágra, hanem menteni kívántam Pekárfkat hogy ne verjék, 's ekkor Virág két kezemet meg fogta, s fére lökett [Dés; DLt 586.7].

felrendel a chema prin ordin; (hinauf)beordern. 1601 Assecurallink kgde(t), ezen lewelwnkben hogy azon Ispan által kgd(e)tt ez első keüetkezendő adobol, melliet mingiarost fel rendelwnk contentaltattyk [Gyf; Ks 100 fej.].

félrenéz a se uita într-o parte; zur Seite schauen/sehen. 1629: az Zeoleoben leue(n) egykor az leanyom nezni kezdte félre es... monda, hogy ahol anya bizony egy fekete dolmanyos ember ide akar jeony [Kv; TJK VII/3.120].

félrepattan félrerepül/szökken; a zbura într-o parte; wegfliegen. 1802: a' kotsis ott termett vasvilláson, a kiis vgy vágta agyon Porro Lajost, hogy guggadozva alig tudott haza szaladni, a' vér el lepte, 's a kalapjais messze félre pattant,

mellyet a' kotsis a' vas villa ágára vévén lellyeb hánta a sárba [Mv; Born. XXXIX. 53 Schreiber Jakob (28) caupo vall.].

félreszalad a fugi în lături; beiseite laufen. 1778 én midőn véle vissza indultam volna, ... ötöt el hagyám s félre szaladék [Egerbegy TA; JF].

félresz-bánya fél-bányarész; jumătate de parte din mină; halber Grubenanteil. 1769: Posgi András adott el örökösön a' Város Bányáján fél Rész Bányát [Torockó; Bosla].

félreszezen félig ittasan, pityókosan, kapatosan; cherschelit, pilit; halb besoffen. 1803: Pánkán Avram is hozám jöve fél részezen, és monda ... hogy agyak Nékije is egy kupa bort [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

félrészt felényi formán; cam o jumătate; um die Hälfte. 1654: A búza és a bor is félrészt terme, de még is tűrhető ára lőn [ETA I, 158 NSz].

félreszökik félreugrik; a sări la o parte; beiseite springen. 1782 Groff Székely Adam Vr cő Nga Praefectussa ... elé Véve egy Nád páltzát, és engem főben üte Véle, én pedig á Lova nyaka alá buvám hogy inkább menekedhessem a tob veréstől mely miat a lo meg ijedvén félre szökék s énis vgy menekvém [F. zsuk K; SLt XLII. 5.57 Nyemnyis Mark (80) zs vall.].

félretaszít félrelök/tol; a împinge la o parte; beiseite stoßen. 1765 Görög Kosztántin az Fiával edgyüt Kis Mihályra támadának, s ugy meg szoriták az Nyakravalójával, hogy ha oda nem futattam volna, szépen meg fojtatták volna, hirtelen ugy odám le az Nyakravalót s ugy tasztám félre az Görögöt, s az Fiát [Marosbogát MT; Mk V/V. 97 Tot Pál (48) malommester vall.]. 1812: mikor oda érkezünk félre tasztott engem [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi szt vall.].

félretesz 1. a pune la o parte; wegstellen, beiseite legen. 1749 félre teszük a leveleket és olyankor vészük elő midőn Ngdnak embere nem lézen jelen [Ap 2 Hsz-ből való László András lev. Nsz-ből]. 1764: az hazat sepervén ki, a puskát a szegelethől mely miá nem sepherhettem félre akarván tenni, az ugy el sült [Torda; TJK V. 246-7.].

2. mellőz; a lăsa la o parte; beiseite stellen/setzen. 1678-1683: akkor kel szolgálni, mikor modgia embernek benne, kicsintől fogvast nogih (!) mindeneke, megh becsűljn, s, az alacsonokkalis magat szeretetve (?) s', minden boszu üzest ferre tenni, s, minel több barátokat maganok szerzeni [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1839: Méltotasson irt számado Darvas Josefet arra szoritani, hogy minden Cavillumokat, és tergiversatiokat félre

téven — maga praetensioit sürgetőleg bé adni szoross kötelességének esmerje [Dob.; Somb. II].

3. semmibe vesz; a desconsidera; außer acht lassen. 1763 (A vádlott) fére téven minden keresztényi kegyességet egész Városunknak botrányozására a miolta leg(iti)ma actast ért, léány korában is paráznaságnak vétkeben leledzeni hallatott [Torda; TJK V. 177]. 1782 a Dominális Biro Iliya . számtalan intésemet s paratolomat fére téven, erdeit Ngodnak hatalmason élni kívánnya [Baca SzD; GyL. Molnár György lev

félretétel. Csak szk-ban; numai în construcție; nur in Wortkonstruktion *vminek ~ével*. a. vminek félretevésével/elhagyásával; cu renunțare la ...; mit Hinwegsetzung. 1777 úgy Tiszteletes Uramra támadtak a Parkasok, hogy de posteritate ad Posteritatem meg akarják emészteni: meg ne ijedjen, mert az Isten irgalma, s a' jo emberek igazság tétele ki segítik, el kerülhetetlen, minden <dolg>nak félre tetelével jűjjen [Szentiván Hsz.; BLv.]. — b. vminek mellőzésével; cu punerea la o parte a ...; mit Beiseitesetzung. 1807: a Flgs Kir. Fő Igazgató Tanács ... két utalis .. Kárainnak, Költségeim, és Fáratságaimnak minden akadékok félretetelekkel való meg fizetéseket meg itélni ... méltoztattak Excelentiátok [Szu; USzLt ComGub. 1753 u.]. 1829 minden kedvezés félelem, harag vagy ráncor félre tetelével vallana meg mindent úgy, a' mint valóssággal van a dolog [K; KLev].

félretett felbolygatott/zavart; tulburat; aufgewühlt/gestört. 1763: Az I minden lármát eczakai torbézlást kialtozást, eczakának idején véghez vinni nem atollat, hasanlo lármával várasunkan lévő egy bor czéért violenter el vitt, és sokaknak fel rettent csendességek impedimentumára el vitt (igy!) [Torda; TJK V. 178].

félroutasító kb. félrevezető; care duce în eroare irreführend. 1764 az mennyei és annak hatalmát e földön viselő világi fölséghez mai naptól fogva hittel leköteltettem, hogy .. ezen tekintetes hazának azonnal egyes javát minden személy, vallás és nemzetség válogatása nélkül, a félroutasító magános tekintettől. egészen szabadoson .. egész tehetséggel mivelní és gyarapítani fogom [ÚjFE 174 Hadik Andrásnak, Erdélyi katonai főparancsnokának és a főkormányászek elnökének hivatali beköszönő beszéde].

félreüt oldalra üt; a lovi alătura; beiseite schlagen. 1605 Fekete Marton vallia Az teob Nemetekis megh latwan a' fokrul ala ieowenek, es raunk tamadanak gepzpergereket vonanak hozzanz, meégh által akara wtnj az eggik Eppel Janost alegg wthete félre [TJK VI/1.710].

félreüttet. E szk-ban: în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: *~i a harangot félrevereti a harangot*; a dispune să se tragă/bată

clopotele într-o dungă; die Sturmglocke läuten lassen. 1726 az Ur Fő királybiro ur(am) borát a szekeren árullyák vala az barom vásárba az harangot félre üttették Kovács Peter Ur(am) Tordai Márton ur(am) ... hogj a Falu ószvé/gyűlvén a bort vagják ki ... de a Falu nem cselekvé [Kovács Péter ur(am) ... a harangot maga szolgáljával üttette félre [Mező-bánd MT; Berz. XV/14.2.9].

félrevág félrecsap; a pune (pălăria) pe o ureche, aufs Ohr setzen/schieben, schieberisch aufsetzen. 1839: Dugyán Todor főrevalója kisség félre vágva [DLt 891 nyomt. kl].

félrevaló 1. félreeső; dosnic, lăturalnic; abseits liegend. 1718 Pestis alkalmatosságával ... Választassék és készítettessék el edgj bizonyos és ha lehet félre való hely, es Hazak a Hostátban Lazarethumnak, á hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék (igy!) és ott étellel, és itallal, sőt orvosságokkal is tartassék [Kv; KvLt I. 125 gub.]. 1777 az akkori időkbén a' ki az félre való helyekre ment, azt nézte mentül sűrűbb az Erdő oda ment, hogy inkább meg maradhasson [Körtvélyes SzD; TL].

2. ~ *dolgra megy* bajára/szükségére megy; a se duce să-și facă treaba; seine/ihre Notdurft verrichten. 1788/1790 Midőn egy éjczaka S. V. fére való dolgomra ki mentem volna [Dés; DLt]. 1806: ettűnk Sűtemént körtvét, és fére való dolgomot nagy bajjal el végeztem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 192].

félrever 1. félrehajt/terel; a mina/trage la o parte/intr-o parte; abseits/wegtreiben. 1744: Petru által menván az hidon, félre veri az ókrótkót, mondván; ihol az ut el mehet kegyelmed [Szent-andrás H; Ks 101].

2. ~ *harangot/~i a harangot a trage/bate clopotul într-o dungă*; die Sturmglocke läuten. 1664 az ki Tolvaít kialtot megh fogak az felső szouatiak az uta(n) verék félre az felseő szouatiak az harangot [Szovát K; SLt R. 28 Varga Miklos (35) jb vall.]. 1717 Tudom, hogy kényszerítette Dobai Péter vr(am) az Falut és az Harangot félre is vertük, 's ki mentünk az Széna hozókra [M. köblös SzD; RLt Nagy Vantsa (60) jb vall.]. 1745: más nap jo reggel az harangott félre verték a' Décsiek [Szásznyires SzD; Ks Kádár András (70) jb vall.]. 1776 minek utánna az harangot fére vertik, akkor mentem ki ott láttom, hogy útegete kimeletlenül [Katona K; Born. VI. 14 Nagy Istok (42) zs vall.]. 1811 az Harangatis félre verték [KLev. — 'De uo. fennebb az Harangat félen verték] | a' Papunk ... nem engedte, hogy Harangot verjenek fére [Cold K; JHb F. 5.3/3].

félreveret. Csak szk-ban; numai în construcție; nur in Wortkonstruktion: *~i a harangot*; a ordona să se tragă clopotul într-o dungă; die Sturmglocke läuten lassen. 1760: Iuga Gligorás Tolvaít kiált

vala félre veretvén az harangot [Mezőriics TA; Ks]. 1763 Hutter Jákob Uram olyan parantsolatott adott ki ... hogy a' midőn a' Harangot félre vereti, minden Fejszéval keszen légyen és ide jőjjen [Szecsel SzB; JHb Lupe Masán (50) jb vall.]. 1846: az ide valo harangokat a mult kedden dél után táját félre verette [Maroskeresztúr MT; Pf] * ~i a harangot vkire; a ordona sá se tragă clopotul într-o dungă pentru cineva; für jn die Sturmglocke läuten lassen. 1748 El-tető Ur(am) ... az harangot reām felre vereti ... mellyre a' Falu fel kelvénn, égy szeget éro kárt sem találtnak, még is a Falut reām lázzasztotta [Szentegyed SzD; Wass. Pap Pétre (33) zs vall.].

félrevet félredob; a arunca la o parte; wegwerfen/schmeißen. 1744: at láték a padon egy darab viaszat ... hanem hogy engem meg látának be menni félre veték [Gyeke K; Ks].

félrevitetik oldalra vitetik; a fi dus la o parte; zur Seite getragen/gebracht werden. 1815: minek utánna a' Házbol mindene, Sőtű Ą Hėja padlássá Deszkáis ki hordattattanak volna hersányak — négy szegbe meg gyujtották, elégtetik Haza ..., a' Tűz nyomából Méhejiis félre vitettek [Orsova MT; Born. G. XV. 13].

félrevonja magát félrehúzódik; a se da in lături; sich zurück/zur Seite ziehen. 1756 szerentsemre magamat félre vonván azonnal hirtelenséggel Balog Uram Pistolyal az ablakon ki löve a szánkájában(an) lévő gazban mely is meg Gyuladot [Remete Szt; TKI 6 r. jb vall.].

felrezenen 1. felriad; a tresălta (de spaimă), a se speria; aufschrecken. 1658: a tarackkal hármát iövének, a hogy a vidék felrezenjen [ETA I, 144 NSz. — *1633-ban Mv-en].

2. megrémül/riad; a se îngrozi; sich erschrecken. 1658: Gyűlést tettek vala pedig az urakban Házamhoz a felházba gyűltek vala tractára: hogy mit kellessék cselekedni? De semmiben mülék, és hijában lőn a tractájok, mert a hír érkezvén, felrezenének és tétova eloszlanak [Mv; i.h. 167].

3. felindul/lobban, felmérgelődik; a se aprinde/minia; sich auf/erregen. 1572: Balint Lakatos Peter fia, Azt vallia hogy ... hallota otth hogy egy gwbas kapwnallo Mongia volt az Casparnak hogy Neh kialtna Mert megh verne, Mond az Caspar hogy Bezzegh eo kialt, Mert zabad korchomam vagion, Azonba az Teobenis kyk otth voltak fely rezzennek az Caspar az egket Melybe vthj zabliayawal [Kv; Tjk III/3.25]. 1598: Veres Balint ... wallia ... Imre deak monda palastosnak ..., talam rezege wagi te most ezen oztan fel rezzenenek waltigh hanyak egimast zidalommal de en el menek onnat [Kv; Tjk V/1.199].

felriaszt a speria/stirni; aufschrecken. 1591: fozt Istua(n) es petre Mihaly, fel riaztiak Miklóst

az kúrua mellől [UszT 13/70 Joannes Demeter de Thelekfalua jb vall.].

félró 1. rováspálcára vés; a încresta/cresta; aufs Kerbholz kerben | felr/jegyez; a însemna/nota; aufzeichnen. 1573: Balint Kozta ..., Demeter kenez feleol azt Twgia hogi fely Zette volt az adot es Nem Rotta volt fely, hanem Maganak tartotta volt, Az Rokonsaginak Marhaiokat penig Igazan Nem rotta volt fely [Kv; Tjk III/3.216]. 1595 Kalmar György harmad Napig Egyedül hordot főüent Mężnek valoth, hezot 15 zekerrel: Nagy Istvan az Tizedes roota fel d 80 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 42 ifj. Heltai Gáspár sp kezévl]. 1746 a midőn a portított felrottak is akkoron is Kirszye Demeter a falus Bironak meg mondotta három marháját fel ne roja mivel az az Apjájé volt [Középíva SzD; SLt 29.J.30 Bingye Lop (1 66) jb vall.]. 1765: az Balai Határra ki mentenek volt az Bírák az Portio alá valo kőbleket fel roni, és mikoron az Utrizált Földettis ruddal fel akartak volna mérni Paul Paskuj réa álla, és azt mondván hogy Semmi képpen meg nem engedem ezen földet fel mérni, és fel roni ... nemis engette fel merni [Bala MT; Ks 14. XXXV]. 1807: minthogy sok Helységekben tapasztaltatott, hogy a' Falusi Bírák, a' Királyi adót, nagyobb részint hosszú rovások mellett, melyre maga rendekben minden ado-fizetőnek adója fel-vagyon rova, szokták fel-szedni, mely hosszú rovások el-töröltetni, és helyekbe más kisebb hasadt, és minden adofizetőre különös rovással való bánás módgya parantsolatott. mert, a' Bírák, a' mint már tapasztaltatott, az ado fel-szedése alkalmatosságával, edgyik adozonak bé-fizetett adóját, a más adozonak rojja-fel (így l), 's ezen felyül még a' fel-vetett adónál többet vészen fel rajta, e' felett meg-történhetik, hogy azon hosszú rovások el-égnek, vagy a' hamis Bírák által akár mimodón el-tévesztetnek, 's következés képpen az zdzó (!) adójának kétszeres meg-fizetésével fog terheltetni, erre nézve Kegyelmetek szoross köteleességében fog állani, azon Helységekben, a' hol a hosszú rovással élnek, azok helyett ... más kisebb hasadt, és minden adózóra nézve különös rovásokkal való élés módgyát rendelyenek, és hozassanak bé, mely rovásoknak edgyik oldalán, a' fel-vett adó, a másik oldalán pedig, azon fel-vetett adónak következőképpen lett bé-fizetése rovattassék- fel a' Bírák által [TLt Közig. ir. 1045 nyomt. gub-i körrend. 6668]. 1825: vittek meg az Udvarba ... fát két Tehénnel az következendő Csátányi Lakosok ... de én ezeket nem rottam fel, mivel hírem nélkül hozták [Csatányi SzD/Dés; DLt 288. — *Köv. a nevek fels.].

Szk: ~ a rovásra. 1573 Testes Ioannis Kenez de Felek Contra Damianu(m), Vayada(!) Horga peter kenez ... Demeter kenez feleol Azt vallia, hogi mykor kenez volt Az falw adayat fely zette es kewesbet rot fely az Rowasra [Kv Tjk III/3. 215] * ~ a törökbúza-rovásra. 1760: a' Kudui Magyar Papnak az Omlásalyai Malomból 2. veka Törökbuzát 8. sustákon ada el ..., mely két Veka

Töröküzát Nem is rották fel a törökbuza rovására [Árpástó SzD; BK. Kimpján Petre (30) j b vall.].

2. kiró/vet; a impune/stabili; auferlegen. 1784: a Torotzkai Biráknok a részben bé vett, és vigens Abuzussai hogy az annua Regia Contributio felett a szegény adozo Népre titulo Extraordinarium Necessitatem ac accurentium Expensarum oly nagy Summa Pénzeket szoktanak esztendőnként fel roni, hogy az Ordinarium Quantumat az é féle költségek néha esztendőkből csak nem adaequáltyák [Torockó; TLev. 2/b]. 1798 mostanis a' Mester háza és Tziinterem kerítéséhez fogván, költsönözni kénytelenített az Ekla, melyet az Halgatók egymásra fel rován úgy fognak ki fizetni [M.bikal K; RAK 31].

3. egybe/összerő; a ímbina; zusammenfügen. 1573: Lattak hogy az Sala Imre kamara zekj az keoznek talpa alatt vagio(n) Boronawal fely rowa [Kv; Tjk III/2.61]. 1647: egy Uy fakból fel allatott Gabonas haz, csak fel rottak s be sindeleyeztek [M.királyfa KK; BK]. 1677 vagyon ... jó deszka fedél alatt egy rostoló hely . az három oldala fenyő boronából vagyon fel róva [Madaras Cs; CsVh 49.51]. 1690 Vagyon ezen Udvar Ház Sasokb(an) fel rova [BK Kéltelki] inv. 3. — "SzD]. 1717 Az ház ajtója előtt vagyon egy hús kő Kutis Fából az gárgyájais fel róva [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1761 Cserefa talpakra még alkalmas epségű, gömbölyeg fenyő boronakból negy szegeletre gerezdesen fel rova, most rongyos, meg rothadozott, és egészen ujítást váro, 'sendelj fedél alatt találatnak ... egjmas után fekvő, alkalmas nagyságu, három házak [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1.12-3]. — L. még HSzj gárgya al.

felrohan kb. nekíront; a se nápusztí asupra cuiva; auf ja losstürzen. 1573 Lodner Istwan az Borba co neky Melyere esset volt, latta azomba hogi fely rohantak egimasra es peter az ajtohoz zorwit de ne(m) twgia Mint leott dolgok egimassal [Kv; Tjk III/3.202]. 1655 Havasalföldében valami széjmenyek fel rohanván, sok boérokot feleségestől és gyermekestől levágnak nagy rettenetes furorral, és mindeneket felpredálják [ETA I, 158 NSz].

felrombolás feldúlás; devastare, jefuire; Verwüstung, Aufwühlen. 1849: Cseh Josef ... házai fel rombolások alkalmával igaz hogi enis oda mentem, és akkor majd üressek voltak a Házok, mindent el hordottak volt belöllek, csak valami öszve tört uvegeket s más edényeket lattam a' házakba [Héjjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

felromboló feldúló; devastator, jefuitor; verwüstend, aufwühlend. 1849: Prostyán Nikulajná cselédgyeivel édgýtt a' Miske Házoknak fel romboló, fizetik* [Héjjasfva NK; CsZ. — *Köv. a fels.].

felrombolt feldúlt; devastat, jefuit; verwüstet, aufgewühlt. 1849: Ezen fel rombolt Portékák el

becsülői név szerént voltak ezek* [Héjjasfva NK; CsZ. — *Köv. a fels.].

felromlik feltörik/sebesedik; a se bätuci; sich wund laufen. 1747: az J ... maga czedulajat a' székre fel küldötte excusálván magát azzal hogi a' lába fel romlott [Torda; Tjk III. 153].

felromlott feltört; ros, mincat; wund gerieben. 1743 két sárga szőrű fel romlott Nyaku ökrököt hajtott volna Vuria (!) Alexa Nagy Bunra [Szásznyíres SzD; Ks]. 1815: Egy Sárga Paripa fel romlott hátú [DLt 929 nyomt.].

felromol feltörik/sebesedik; a se roade; wund gerieben werden. 1790: Egy Hámos Lo hata fel romolvan orvoslására Miklós Kotsisnak attam 2 For [MsZ; Told. 9].

felront 1. feltör; a sparge, a deschide cu forța; auf/erbrechen. 1582 Catherina consors Thomé lakatos fassa est Mikor el viwek az Azzont esmet el Ieowenek, es az ladayat fel rontak [Kv; Tjk IV/1.6-7]. 1598 Lúkes Dreschler wallia ... egikor hon nem letembe(n) tehat ladamat fel rontottak wala..., az ladat hatul az sarkán feztettek fel [Kv; Tjk V/1. 141]. 1601 az haz(n)ak aytayat fel rontottak vala [Kv; Tjk VI/1. 539]. 1632 Keórtvelfai Istua(n) monda mindgiart az menieczkenek te cigany, te koszos, lopo ugj mond egj zarom sem maradhatot megh mind fel rontottad ugjmond s monda az menieczke, hazucz cipas szemü ven beste kuruafia ageb ugj mond, ... mert az te keölkeid vagi hogi fattiaid teórték fel ugj mond nem en [Mv; MvLt 290.85]. 1682: Siro Mihály az Földvari Templom beli Perselt mivel fel rontotta. Tiszt Uramekat talallyuk meg felölle, via juris procedallyanak ellene [SzJk 172]. 1769: Gyermán Tógyer és Gyermán Ignát Gyilkosságot tselekedvén, minek utánna meg sententiaztattak volna a Ns Kolos Vármegye Tömleztet (!) fel rontván, ... el szótktek [UsZlt XIII/97]. 1849: Sánta Vaszinak a Fia öszve tört egy ládat, v. fel rontott, de mit vett ki belölle, nem tudgya a' Tanu [Héjjasfva NK; CsZ].

2. öszzetör; a sparge/zdrobi; zerbrechen. 1750 a Mosár töröt fel rontván rézzel öszve óntötte, s fel miette(!)* [Kál MT; Berz. 12.92/61. — *Ádám cigány].

3. felszakít/tör; a desface; aufreißen/brechen, entsiegeln. 1759: Saffrai Adam Uram Scribajával el petsételvén házat és ladaját az után csak hamar ide jötteenek, a petsételt fel rontották [M.bogáta SzD; Bet. 7 Nemes Ioana cons. Thomas On (34) vall.].

4. felsért/tör; a vätäma/roade; wund/aufreiben. 1755: a Lábai fáznak a vas fel rontotta [K; Told. 3a]. 1806: a' lovaglással 4lk izben rontottam fel meg gyogyult beteg farkomat [Mv; Ks 101 Thurozy Károly lev.] 1838 Csórtörtöken fel is rontá a' Csizma lábomat, a' sok kasmatlásban, 's azóta sántán bennán a' házban kuttogok [Kv; Pk 7].

5. feltör/szánt; a desteleni; brachackern. 1693: Aztis tudom miolta fell kezdették az Gyekeiek rontani vagion husz esztendeje [Pete K; Ks 4. VI. 13]. 1720 Innen az Mart regenten kaszalo ret volt de pap peter fel rontotta [Pósa Sz; Ks 15. XLVII. 1]. 1732 forrásos lévén határok, a Tövissnek édes Anyja ha gyakorta pusztán hadja, bár tsak két Esztendeig edj más után, irtás nélkül fel nem rontja [Szentjakab SzD; TSb 51]. 1769: még Néhai Suki László Ur idejében ... kezdették az Utrizált helyet fel rontani [Nyárádtó MT; SLt XXVIII. 15]. 1810 Felső határban a Pojána nevezetű Helyben ... bizonyos részt rendre fel fogván ki borozdolván és a Gyükeremből Bokrokba kitisztítván némely rezeitt fel is rontották [Felőr SzD; Bet. 6].

felrontandó feltörendő/ugarolandó; care tre-buie destelenit; was zu brachen ist. 1842 A ref. templom megetti tanorók, — fölrontando az őszönn [Csekelaka AF; KCsl 3].

felrontat feltöret/szántat; a dispune să fie destelenit; brachen/brachackern lassen. 1762 Hallottam hogy Utrizált Uraság retiből egy darabot fel rontatot de menyí Számút, és mitsoda ekékkal Szántototta nem tudom [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1766 Mély el jedzett s borzodott földben Mlgs Groff Nemes János Ur Tisztartaja ekét küldvén hol négy hol három hol két borzodát fel rontatott az pusztássán [Hldvég Hsz; Eszt-Mk].

felrontatik 1. felfeszítettik/töretik; a fi spart/deschis cu forța; aufgebrochen werden. 1707 Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyháziú, midőn futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtozi passusra, azoknak kezekbe esett, az ecclesia ladája . felrontatik, a kehely és egyéb ecclesiái bonumok nagyobb részint elpraedaltattak [Uzon Hsz; SzO VII, 126].

2. feltöretik; a fi destelenit; gebracht werden. 1741 azon föld a' ... Kornis Familia kaszalo retiből rontatott fel [T; Ks 7. XV. 20 vk]. 1811 Valádon azon szántó földek, mely Rétből rontatott fel (így!) [Vaja MT; Told. 42]. 1823 a' Falu rétyében Rétből fel rontatott egy darabotska [Szabéd MT; i.h. 57].

felrontatott feltöretett; destelenit; gebracht, brachgeackert. 1788 utolsó Szakasban vagyon a' Tekenős nevű ujj Fogás felrontatott Gyepes Helly [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

felrontott feltört; destelenit; brachgeackert. 1732: A Meh Kementzeben (!) a Szokolyi utnál a falu földéből fel rontot darab föld [Tancs K; Told. 11/70. — *Elírás Kelentzeben h.]. 1842 A Szénafübeli alsó nyilak közt a föl-rontott Récei rész (2f) [Csekelaka AF; EHA].

felrostál megrostál; a ciurui, a trece prin ciur; sieben. 1742: Lett a' buzának eleje Cubuli 67

metr. 2 ... a' buzának eleje Let fel rostálva metr. 270 Az utólya metr. 30 .. Az Árpa meg rostálva metr. 26 1/2 A kótes fel tisztítva metr. [Szászkerked K; LLt. *A mennyiség jelzése innen és az összeírás más tételeiből is hiányzik]. 1770: egy asztagnak a szemét akkor kezdették szorni míg fel szórták fel rostálták [Eszény SzD; Told. 29].

felrostált (meg)rostált; ciuruit; gesiebt. 1747 Négy Sákban találtunk felrostált búzát Cub. 6 metr. 1 [Szpring AF; JHb XXV/88.5].

felrótat 1. rováspálcára felvéset; a pune să fie crestat; aufs Kerblholz kerben lassen | rovással felírat/jegyeztet; a dispune să fie crestat/insennat pe răboj; (auf)kerben lassen. 1733 Sikoval az Sákokat fel rotattam és úgy küldöttem el vélek ott is szám és rovás szerént az sakok mind meg voltak [Gyeke K; Ks 99 Bfő János lev.]. 1785: midőn a' szolgálatott meg tészük, és fel akarjuk rotatni, a Gondviselő hibát keres [M.bikal K; KLev.]. 1827 Minden ember a felrovás idején tartozik minden marháját számba adni és fel-rotatni, mert ha rovás alá nem adgya is még is a régi contractus tartása szerint tartozik a Bért meg adni [Frákos U Falujk 162 Barrabás Áron pap-not. kezével].

Szk: rovásra ~. 1793 a' mikor az asztagok rakásához fog, azon igyekezzen hogy egy Asztagba ha hijjánosodnak, egy forma buzát rakasson, meg számlálva rakassa a' kalángyákat az Asztagban, azt egy rovásra fel rotassa, numerizálja, s rovását úgy tétesse egy bizonyos helyre az Asztagba s a' szerint inferálja a Diariumába [JF 36 Levk 297 Végh Mihály pref. utasítása a drági tt-hoz] * **porció alá ~.** 1765: Pál Páskuj az földre állván, és mondván hogy Semmi képpen meg nem engedem ezen földet Portio alá fel méretni, ... meg semis engede fel rotatni Portio alá [Bala MT; Ks 14. XXXV].

2. egyberótat/a pune să fie imbinat; zsammenfügen lassen. 1672/1718 az kö Istálló mellet valo Arnyék széket közönségesen eő kglmek tisztcsák meg, az ruccságot hordassák ki igen szépen fel rotatván es be deszkáztatván [Kv; Wass]. 1681 Municios Bástyá ... az mely Lővő lyukak az Keő falo(n) fellyül barona fabul voltak fel rova, ... ighen el rothattak és le sorvattak, ... ujon-na(n) kellene fel rötatni [Vh; VhU 564–6]. 1694: vagion a' szekér szín Ennek is három felöl való oldalai barona fákal vannak sasiák(an) fel rötatva [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúriájának leírása].

3. elrekesztet; a zăgăzui/iezi; abdämmen/versperren lassen. 1720 Az Réghi Thót ki hányattam 4. reszre fel rotattam, jo kérth(e) vettem, Ajtot, arra Lakatot Csináltattam, halat feles (így!) bele tettem Pisztrángot, Galocztát, Lepény halat, Pogikát (!), orso farku halat, szárazstattamis felesen [Ruszkova Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pál-hoz].

felrotatlik kirovatlik; a fi impus/stabilit; auferlegt werden. 1799: minden esztendőnek kezdetén a' falunak közönséges szükségai magának a' birtakos Nemességnek vigyázattya alatt, a' falu Lakossaira fel-rotassanak, 's az evel valo Báuás, 's annak fel-szedése .. az Esküttök közül valamelyikre bizattassék [Kv; AszLt Nr. Reg. 207 nyomt. gub. i. körrend. 6014 és 6463].

felrotatott egyberotatott; imbinat; zusammengefügt. 1694 vagyon Ennek vegib(en) egj ragasztott, hasonlo Barona fákból fel rotatott, Tjukok(ua)k, Ludak(ua)k, Réttzek(ne)k es egjeb apro majorsagok(na)k valo Olatskak is [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János inv.].

felrótt 1. kirótt; impus, stabilit; auferlegt. 1799: Mind a' fel-szedett Ado pénzről, mind pedig a' Falu szükségire fel-rótt költségekről... Rovások vitessenek [Kv; AszLt Nr. Reg. 207 nyomt. gub. i. körrend. 6014 és 6463].

2. egyberótt; imbinat; zusammengefügt. 1632: Komanai^a Uduarház... Vagion egy boronabol fel rott szalma maior ház ket szoba derek raita [UC 14/38. 30. — *F]. 1647 Drasson, vagion az Udvarház... az kapun beleol mingyart, vagion egy boronabol fel rott Teomleocz [Drassó AF; BK 48/16]. 1688 a' kert mellett van fenyő fábol fel rótt ket rekeszű perellyekre epített szalma fedel alatt valo Tyuk ól [Kozmás Cs; Eszt-Mk Inv. 5]. 1727 Vagyon egy ványoló malom boronából felrótt, szalmafedeles [Hidegzsamos K; ETF 208.12]. 1761 Ezen haz alatt lévő pintzéb(e) a föld színéig rakott kő falon álló, meg rökönyödött fenyő gerendákból fel rott avatag Sendely fedelű pintze torok alatt fa grádlits fákön (így!) járnak alá [Siméníva U; JHbK LXVIII/1. 40].

felrovás ? adókirovás; impunere, stabilirea dărilor; Belegung mit Steuern. 1827: Minden ember a felrovás idején tartozik minden marháját számba adni és felrotatni [Frákos U; Falujk 162 Barrabás Áron pap-not. kezével].

felrovat rováspálcára felvéset; a dispune să fie crestat/tăiat pe răboj; aufs Kerbholz kerben lassen. 1825 hordatatt az Csatányi Udvarházhoz 46 Tallyga fa két marhával; ez is fel van rovatva a Hajtok által [Dés; DLt 288].

felrovatlik rováspálcára felvésetik; a fi crestat/tăiat pe răboj; aufs Kerbholz gekerbt werden | felfratik/jegyeztetik; a fi insemnat/notat; aufgeschrieben/gezeichnet werden. 1822: minden Marhára a' mely felrovatott, iratott és elejekbe adott szemesen ügyelni^a [HSzj felró al. — *Ti. kötelesek]. 1835 így rovatik fel egyszerre mind a kettőre a letett nap szám a' Vajda vagy Kis Biro által [Zsibó Sz; Wlt].

felrovattatlik rovással felvésetik; a fi crestat/incrustat; eingekerbt werden. 1807 (A) rovásoknak edgyik oldalán, a' fel-vett adó, a másik olda-

lán pedig azon fel-vetett adónak következképpen lett bé — fizetése rovattassék — fel a' Birák által [TLt Köz. ir. 1045 nyomt. gub. körrend. 6668, — A teljesebb szö. felró 1. al.]. 1830 a Contrbuens Személyek, a Falusi Birákkal hasított rovasokat tartsanak, ... s ennek egyk felére mindenkor a réa rott Contributionak Forint és xrbéli mennyisége; a Másik felére pedig; a befizetett (t Contri)butio rovattasan fel [Torda; TLt Köz. ir. 1202 rendelet a regius comissariusokhoz].

félrófős félrófnyi (kb. 40 cm-nyi); de o jumătate de cot; halbellenlang. 1823 Zöld Aranyos Török materia szoknya, megyszin tafotával bélével, — hozzá való fél rófős szélességű aranyos Csipke [LLt Csáky-per 601. L. 1].

félrudal mérő rúddal felmér; a măsură cu prăjina; mit einer. Stange abmessen. XVIII. sz. eleje Vagion egj Nemes Pusztá szőlő hely vlnarum Circiter 300 mellj felis van rudalva, az Többivel edgjűtt [H; JHb XLI]. 1721 eő Kglme jussatt már regén el adta s cedálta, fel rudalván pénig, ha valamitske meg maradhatna eő Kgk. [Gyula K; Ks T. 24]. 1745: mi azert ki menven ad faciem loci ujjalag fel rudaltuk mindenik Attyafi reszit, és nem nyolez rúddal hanem csak négygel talátuk tőbnek a Báltya reszit^a [Újbárest H; Ks 62/3. — *A Mathe Juon junior-énál]. 1769 Szép kenjerű Sz. Mártonb(an) az falunak az edgjk forduloja Controversiáb(an) maradott volt. azon fordulora ki menve(n); mindenűt fel rudolvá(n), borozdáról borozdára mindenűt egjenlővé tévé(n), jóvát s rosztát Ugj hogj edgjknek Sem lőtt panasza mindenek Sopialodtanak [Szépkényerűsztmárton SzD Ks 39. XXIII. 16].

A régiségben a földterület mérésére használt mérőeszköz, a rúd (l. ott) nagysága — feltehetően vidékenként — változó lehetett, mert nemegyszer a földmérésről beszámoló jelentésben szükségesnek tartják megemlíteni, hogy a mérést ennyi meg ennyi öles rúddal végezték.

félrudalás mérő rúddal való földmérés; măsurare cu prăjina; Abmessung mit Stange. 1768: Balota Nutz is valami irtás fel rudalásáért vont rajtam három márjást [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

félrudaltatás mérőrúddal való felméréstetés; măsurare cu prăjina; Abmessung mit Stange. 1756: más D(omi)nalis Falukban már némellyekb(en) effectivé vegbenis ment az örökségeknek fel rudaltatása [Bukuresd H; Ks 62/4].

félrudaltatlik mérőrúddal felméréstetik; a fi măsurat cu prăjina; mit Stange abgemessen werden. XVIII. sz. eleje Az több Széna fűvek fel rudaltatván végére kell menni [H; JHb XLI]. 1755 az Falusiak örökségek egyk a másikhoz fel rudaltatván apportionaltattak és a terh viselésés a szerént subrepartialtatot [F. lapugy H; Ks 62/11].

félróg 1. a răsturna cu piciorul; umstoßen. 1768: Egy ladat Elő vön es labával fel ruga [Mv.

MvLt 291.151]. 1791 Állj félre .., mert úgy fel rúglak Kukra, hogy a Béled is tsingilládzik [Bács K; RKA].

2. megrúg; a lovi/izbi cu piciorul; mit dem Fuße stoßen. 1582: Makay Thamas Zep Ianos Zolgaia vallia ... Mikor Menne az Lo, es az Az-zonyka Gereznaiban vthanna siethe, Az gereznatole vag miteől vg Iyede meg az lo, es ug Ruga fel [Kv; Tjk IV/1. 114].

3. felnyúl; a se întinde în sus; hinaufreichen. 1741 (A földnek) is a félső farka rug fel a Mattyus retire [Mfráta K; EHA]. 1748 Ezen földeknek az erdő felől való vége mint egy a közepéig rug fel [Sásvári préd. MT; EHA]. 1763: Az Udvarfalvi Határ rug fel a Nyir hegyessire [Udvarfa MT; EHA]. 1791 kaszálo .. Felső vége rug fell az Fülöp György Uram jószágára bütiül [Bözöd U EMLt Bözödi Filep lev.].

4. (egyezséget/szerződést) felbont; megszeg; a desface/încălca (convenția/contractul); (Vertrag, Übereinkunft) umstoßen. 1694 mivel recognoscallyuk azt magunkis, hogy eddig regen veghez ment volna az Divisio, ha Dobai Uram eleinte ne refractariuskodgyek, es az mi igazitasunkot fel ne rugja [DobLev. I/38.13]. 1758: Minnyájan mi nekünk kezét adának Sub Vinculo fir.: hg: 20. hogy minden ítéletunk(ne)k, általunk celebrando Divisionak meg állói lésznek, félben nem hagyák, fell nem rugják, hanem edgyező akaratból az egy Apellatiót fen hagyák [Asz; Borb. I]. 1807: ha ezen alkalmat felrugnám az meg adott pénz maradgjan veszssen oda [Aranyosrákos TA; Borb.]

5. kb. cserbenhagy, farba rúg; a párási/abandon; im Stich lassen. 1795: a' már el szegődött, és előre pénzel, buzával el-kötelezett Művelő Kovacsok, azon okból, hogy a' Gazda nekik törvény ellen 's a' Mlgs Familia' ki hirdetett parancsolatya ellen ajándékot nem igr, azt fel rugják, velle csak csufolkodnak [Torockó; TLev. 9/29. — *A Thorockzai család, Torockó birtokosa]. 1800 Hogy ha p(edig) vagy a Lo hajto szolgák, vagy a Koho és Verőben lévő dolgozók, az előll említett agas vas szén és Vasbeli fizetése el tiltásáért Gazdáikat fel akarnak rugni az illyenek(ne)k meg Zaboláztatások iránt is méltóztassék ő Nagysága olyan expedienst találni hogy a' Gazdák még nagyobb kárt ne vallyanak [uo.; i.h. 9/31].

6. abbahagy, félbeszakít; a lăsa baltă, a între-rupe; unterbrechen. 1756 mint hogy Tompos János Uram a' Rétnék also végire és szegeletire akará tétetni*, András János Uram pedig azon fejjül egj dombacsákára, melyen meg nem egyezhet-vén ő kglmek, fel rugák a' ki határozást nem Consummaladhatatt [Balavására KK; Ks 17/LXXXI. 20. — *A határkövet].

7. mesterségét ~ja felhagyja, sutba dobja mesterségét; a renunța la/ a abandona meseria lui; sein Handwerk aufgeben. 1774 Mesterségeket fel rugták és azt nem folytatták [Kv; MészCLev.].

8. rúg, felmegy; a se urca la; ausmachen. 1849: ezekután fel számítottuk a' fizetetlen maradtott összevet mely felrugott 750 vítra [Kv; Végr. Vall. 101].

9. ~ja magát felfuvalkodik; a se îngimfa, a se umfla în pene; sich überheben/aufblasen. 1749: A Grék familia tudom hogj taxázott ..., de aztán felrugták magokat hogj meg holt eő Excell(enti)ája* [Szászníres SzD; Ks 81. III. 17. *Alább: a' Gubernator Excellentiája holta után rugták fel magokat, Taxát sem akar(na)k fizetni].

felrugaskodik kb. felszáguld; a alergia (sus); hinaufrennen. 1739: egy Csuholly forma legény meg kérdvén, hogy hon vagyon a' Lakodalmas ház sebens nyargalvást fel rugaskodék [Szentlélek Hsz; HSzjP Providus Martinus Molnár (50) vall.].

felrúgó 1. rugós; care azvirliă din picioare/izbește cu picioarele; ausschlagend, stoßend. 1730: az Lovak az fel fílest és le szállást csendesen meg állják, és bokrosok, s fel rugok ne legye(ne)k [JF lovászmesteri ut.].

2. felnyúl; care se întinde (în) sus; (hin)aufreichend. 1818: a' Felső Forduló(an) a' Bujdosi völgybe az Ujj fogás névű kaszálojának lgrizti oldalra fel rugo vége [M.köblös SzD; DHn 49].

felrúgott. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: törvényt ~ törvényszegő; cálcátor de lege; gesetzwidrig. 1816 (A vasművelési rendelkezéseket) népünk mind egyre el mellőzte meg tartani, és annál fogva egyéb pontokat is meg rontottanak, mely az szülte hogy a' Sokat mivelní akaro tehetlenséggel a' Törvényt fel rugott Verős kovás hogy töb vasat futathasson mint sem a' Törvény meg engedi sok lovakat vett [Torockó; TLev. 9/46].

felruház 1. ruházattal ellát; a îmbrăca; (be-)kleiden. 1826: most Edes Anyámnak sem volt hogy ruházan fel mind mászor, nem is kívánhatam mikor költsön pénzel él [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

2. ágyneművel ellát; a înzestra cu rufe de pat; mit Bettzeug versehen. 1748: az Ágjat fel ruházta 9. párnákkal, 3. derékallyal, 2. paplannal [Torda; Borb.].

3. dtv felszerelkezik; a se înarma; sich aufrüsten. 1829 Ezen Director ... azzal a fonák principiu(m)mal nem leszen fel ruházva, hogy a Kotzébue Ember gyűlés és meg bánásában Eulaliával verbunkas tántzot tántzolhasson [Kv; KvSzLt].

felruháztatott. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: vmilyen lélekűl ~ vmilyen lelkületű; cu un suflet ...; von irgendeiner Gesinnung. 1763 bátor gjakor izben ide bé meg fordult Dul Joseff eő keggelme, az l(nct)a Asz(szon)ynál, semmi suspicio egj mashoz valo magok viselesekhez nem fért, s mostan is semmi bizonyos dolog nem lattatott, hogj lett volna, az egj gjanun kívűl, melyből, mint olyan keresztény lélektől fel ruháztatott emeberek, afféle go-

nosz dolgoknak⁷ vegben vitelére vetemedtenek volna [Torda; TJK V. 164].

felsája kelmefajta; un fel de stofă; Art Wollstoff. 1620: Posztorul. Egy Vegh egez Granattul f 4¹/Egy Vegh fel granattul f 3/... Egy Vegh egez Saiatul f 2./ Egy Vegh fel Saiatul f 1./ [Kv; KvLt II/69 Vectr 5. — *Ti. a fizetendő harmincad (vám)].

felsál-pecsenye felsál/sár; pulpă; Oberschale. 1588: (Vettem) Egy fel sal pecheniet, es egy feyer pecheniet d. 24 [Kv; Szám. 4/I. 39]. 1589 Vas Georgi vram it letebe kwltem Aiandekba neky ... Egy felsa (!) peczeniet d. 16 | Bamffi Cristophinak it leteben kwltm Egy felsali (!) peczeniet d. 17 | Az Olah keoutekre ualo keoltsegh. Vacczora ueottem ... Egy felsa (!) peczeniet d. 16 [Kv; i.h. 4/X. 6, 17–8. 45]. 1591: fel borywtt vetettem ... d. 63 Keet fel Sal pecheniet ... d. 22]. [Kv; i.h. X/5. 11]. 1596: 4. Saalt Súffara p(er) d. 45: főzni valót p(er) d. 6 ... az első fel saal paczenyet d. 4 [Kv; i.h. 6/XVIIa 10 if]. Heltai Gáspár sp kezével]. 1757: Midőn valaki közöttünk a kis céhmaster és szolgáló mester pohárt közön el, tartozzék kiki közülök deponálni fl. h. 6, egy veder bort, három fazék ennivalót, egy felsár pecsenyét, kenyeret és gyertyát, [Dés; DFaz. 19].

felsáncolás felárkolás; sápare de șanț; Grabenziehen. 1804: a' mostani fel sántzalás és kertelésig valo kisded rétetske [Sárd AF; Tsb 51].

felsáncoltat felárkoltat; a dispune să se sape șanț; Graben ziehen lassen. 1822 kellett Gyepfűjt minden esztendőben tsináltatnam, ugy a' Szőlőn végig folyo patak árkat fel sántzoltatnam [Kv; Pk 4. — *Ti. a szőlőnek].

felsarjuzik felnövekedik; a incolți; sprießen, treiben. 1781 abbol* sarjuzék fel egy darab a más szőlő mellé [Királyfa KK; LLt 24/25. — *Ti. a felhagyott szőlőből].

felsatul ? feldúcol; a propti; verstreben, absteifen. 1585: Biro vram es a Tanach akarattibol eo Kegk hattak vala meg hogy a Scolaban egy puzta Kamarat fel epitsunk .. az kamaraba vonatunk ... egy Boregh zarw fat p(ro)f O d 18 kywel az Ach a kozorwfat fel satullata ... az megh newezet puzta kamaranak podlassatol, es a gerenda fa be wonassatol, es az kozzorwfa fel sotulassatol, Ezekenek munkaytol mindenestul fizetunk neky egy summaba f. 6 d. 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 34–5].

felsatulás ? fedúcolás; proptire; Absteifung, Verstrebung. 1585: (A) puzta kamaranak podlassatol, es a gerenda fa be wonassatol, es az kozzorufa fel sotulassatol, mindenestul fizetunk ... f. 6 d. 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 34–5. — A teljesebb szöve. felsatul al.].

felsebesedik megsebesedik; a se umple de răni; wund werden. 1621: Az Theoreok keoutek ket Theoreok loat itt haginan, meliell ez Chiaszar Vrunk(na)k eo Flgenek kwldet uolna, ayandekon, de az hozzu vtnak myatta megh hituankozua(n), es az labok mind fel sebeseduen az Sarnak myatta Keretessy (!) Jakab velle bannion es az Labat mosogasa, es kenneye [Kv; Szám. 15b/XI].

felség az uralkodó v. uralkodónő megszólításakor rendsz-d birt. szr-gal; cuvint de adresare către domn/domnitor/suveran sau doamnă/suverană de obicei cu sufixul personal -d; Anrede des Herrschers oder der Herrscherin gewöhnlich mit -d Possessivendung; înălțimea/luminăția voastră; Hoheit. 1557 hozak my, nekwnk az Felseged paranczyolathyath hogy my el mennyewnk zenthmarthon Machkassara*. Az felseged paranczyolathyawal el menthewnk [SLt ST. 5. — *K]. 1564: Felsigednek kőniörgwnk mind feienkint hogy felsiged legien kegielmes mind zeginy kőssyginék felsigednek ne nize felsiged az vitkwnket [Csz; SzO II, 180]. 1568: Ez Leuel adassik az my <keg>yelmes vrunknak Masodik Janos kyalynak ... mynekunk kegielmes feyed<elmwnkne>k my hysiges zolgalatunkat ayanlywk felsigednek [Gyf; RLt O]. 1569 my az felsiged Parancsolata szeri(n)t hywok es intők Mihalfy Janost Nolzad napra felsiged wdwaraba es felsiged szine eleibe ok adasra [Msz; LLt 77/3]. 1597 Az vr Jsten eltesch, es Tarczya megh felsegedet Bodogul [Néma SzD/ Kozárvár SzD; SLt BC. 6]. 1609 parancziol felsiged mi nekevnk az Gradiczgy Georgi marhalanak meg adasa feleol [Dés; DLt 315]. 1630: hoza mi nekunk az felsegöd paranczolattiat czegeben lako Vass Janos Vram mi azert Engedelmesök liuen az felsigöd paranczolattianak el mőnenk czegeben [Cege SzD; Wass. Deak István vszb kezével] | Melj hiit szőrent ualo be uött uallasokat mys Fölsegödnek irtunk (!) mögh az mi hitunk szőrent. Conscienciose J(ste)n Fölsegödöt eltesse sokaigh [Dob.; i.h. ua.]. 1702 Cegeji Vass Daniel Ur(am) eo kgme kinszerite minket Felsiged Compulsorioma (!) Mandatumaval* [Góc SzD; Wass. — *Köv. az utasítás leírása]. — L. még ETA I, 32; SzO II, 186, 188, 191. **Szk: Isten ~e.** 1592: ezen Jelen valo 1592be vgyminth beötybe Jeött en vram az A(ctrix) jobbagia fiastol ..., ott engemet mind fia(m)mal egyetembe ferenchél feoldre vert, vagdalt, veremet ontotta Jsten felsege volt oltalmunk, szabad volt megh eölny el hadny [UstT] * **Isten ő szent ~e.** 1862: Ha Isten ő Szent felsege kegyelmének tetszene egyenes és törvényes örökösömet az élők sorából kiszollitania; ... maradjon az én kedves nóm ... a vagyonnak rendelkezője [Kv; Végr.] * **királyi ~.** 1786 ha őket* akkár mi utan modan el rekesztenék az Banyászagtól és Vas tsinalastol, nagy kára lenne abban az Királyi Felségnek [Torockó; TLv. 4/13.51. — *A torockóiakat]. 1796: A' Királyi Felségnek ... mindenkor vagyon hatalma Privilegalis Levelet adni [Mv; i.h. 5/16 Transm. 81–2 tábl.] * **ki-**

rályi szentséges ~. 1763 Minden tartalék nélkül a' Királyi szentséges Felsőnek szoros Edictumi ellen diversis locis, et occasionibus, coram diversis personis ex mero rancore huntzfutozott [Nsz; Told. 33/22] * *menyei* ~. 1721 Lelkemet vöttem Menyei Felsőgtől [Uzon Hsz; BLt] * *te ~ed.* 1555 azyrt... kewnyergwnk te felsygednek alazatoson [LLt] * *Üristen ő szent* ~e. 1581 Az Vrsten eo zent felsege mikor az felseged dolgat az my kiwansagunk zerint Eleo vitte volna es felsegedet feiedelmwl Eleonkbe mutatta mind felsegedhez mind penig az zegeny meg holt vrunkhoz Azon el kezdeti zeretettel walo hywseg^a visseltem es tartottam magamat (igy!) [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez. — ^aTollvétség hywseggel h.].

felsegél 1. megsegít; a ajuta; helfen. 1768 minthogy a' házam el égett volt a' télen, kértem Isten Nevéh(en) hogy segélyenek-fel, 's ugy adtak vagy három véka buzát [Girbó AF BK Girbói lev. Komán Makaria (40) jb vall.]. 1819 Ha a Czéhnek Tagjai közül valamelyiknek Háza vétletlen tüz által el égne 10 Rítal tartozék a Czéh az ilyen Mester Embert fel segilenti [Kv; MészCLev.]. 2. ~ *vmire vmiben/vmivel segít*; a-i veni cuiva intr-ajutor; in/mit etwas zu Hilfe kommen. 1790 Tsak az Isten az úti költségre, és úti alkalmatosságra Segilyen fel [Szásznyíres SzD; Ks Lengyel János lev.].

felsegélés 1. felsegélyezés; ajutorare; Unterstutzung, Aufhilfe. 1753: Iglai Ferentz Uram... Relictaja. Brullyai Anna Aszszony jelentvén mi előttünk árva állapotja mia maga, s Leánya külömb külömb féle tehetetlenségeit, mely(ne)k fel segilésére... alkuvá tevén... a Parandon a Majorok rendibe(n) devenialt Major helyinek azon részét, mellyen ez előtt az Csúr fekütt [Ne; Dob-Lev. I/257. 1a.]. 1802 12ma Augustus 1801 Seges Var Székben Szados (!) nevezetű ugjan tüz mian mindenebből ki pusztitatot Falunak fel segilésére Hataroztatot üdö 1ma 8tobris 1801 Marcinus végéig 1802 [Énlaka U; Borb. II Galfalvi Pál esp. kezével.]. 1837 A' Város a' helybéli szegény Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék vagy el betegesedett és dolog tehetetlen állapotjak miatt... a mindennapi élelem meg szerzésére elégtelenek a fel segilésőkre egy intézetet állított fel [Torda; TLt Praes. ir. 466]. 1872 Egyháztanácsunk 24 szál fát fog ajánlani az ekleisai gyűlésnek az égettek felsegélésére [M.bikal K; RAK 297].

2. megsegítés; ajutare; Hilfe. 1784 a nemes unitaria religion lévő betsületes atyánkfiai... kértenek egy ölöcske földet pénzért a reformata eklézsiától, hogy egy kicsint bővíthessék haranglábhelyeket Kiknek is ebbeli szükségeknek felsegillesire vagy kipótlására tött szándékunkot és ígérteinket.. alázatosan jelentjük [Körispatak U; ETF 107. 34]. 1818 az Uradalmi Mészárlás folytatás kell Segilésére Tutsik Gergely Dvái Kereskedőnek és Arendator Mészárosnak két Esz-

tendőkre költsón adatott hat ezer Rf: [Déva; Ks 103. 272].

felsegöltetés felsegélyeztetés; ajutare; Hilfeleistung. 1802: Szeben Székben Bolgats (!) nevezetű Falunak minden vagyonaitol meg fosztot lakosinak fel segeltetésekre Szolgalot alamisnalkodásra rendöltetet egész Esztendő a 7tima Augusty 1801 usque 7tima. Augusti 1802 [Énlaka U; Borb. II Galfalvi Pál esp. kezével.].

felsegöltetik megsegíttetik; a fi ajutat; geholfen werden. 1845 az ott át menő országos ut sok helyt lévő svadozásai, és árkoknak veszővel meg töltésében más faluk által is segélytessenek fel vesző hordással [Uz; UzLt XI. 85/6. 234.p.].

felseges 1. az uralkodó v. uralkodónő megszólításaként, a rájuk való hivatkozásban, címzésben; cuvint de adresare cu referire la domn/domnitor/suveran sau doamnă/suverană; als Anrede des Herrschers od. der Herrscherin mit Bezug auf sie, in Anschrift: prea înălțat; allerhöchst. 1558 Mykor Irnanak 1558 esztendőben, februariussnak 5 Napian... valasztattam vala ő felsegektől, tudny Illik Isabella kiralne azzontol es az My kegielmes felseges Vrunktol, az Masodik Janos Magyar orszag es erdely es lengiel orzagy valasztot kyalitolt az Nagy banyay kamorának Meg visitalasara [Nsz; MKsz 1896. 360]. 1566: Felsiges kegelmes Vrunk es feiedelmünk Szekelyságbeli hyuey fü Vraink Lufeliek Felsigednek örökkenalo szolgalatiokat izenik mint kegelmes feiedelmünknek [SzO II, 186 a székely főemberek és lófők a fej-hez.]. 1630: az Nehaj Felseges Bethlen Gabor, egy Nemetiben lako Varga Janos Nevü Jobbagiat Keresztesi Pal Uramnak potentia mediante elli foglalta [Óraljaboldogva H; JHb XXXVI/4]. 1717: A mi Felsiges Urunk gyözedelmes Fegjvere nyári operatioi után téli nyugodalmára osztatván teczet Felsiges Eugenius Herczegnek, ..., az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [Kv; KvLt I. 220 gub]. 1755: Bartos Kelemen... kötelezte magát, hogy... a' mostan Uralkodo Felsiges Királyi Méltosaggal.. Homagiális Hivséggel viseli magát [Ne; BLt.]. 1759 A muszka cár száznegyvenezer számból álló népet ígért felsiges királynénknak [Rette 82]. 1781 felsiges koronás császárunk rendelése és igazgatása mindedig közöttünk hagyattatott, hogy senki magának bírāja ne legyen [Árkos Hsz; RSzF 272].

Szk: ~ ház. 1766 mikor az ausztriai felsiges ház franciával, bavarussal, prussussal hadakozással egybeverekedett volt 1746/7-ben, akkor Erdélyben s Magyarországbán számtalan nép lett katonává [Rette 201] * ~ *udvar.* 1713 a' Felsiges Udvar tettés szerint kelletik az ország Gyűlésének Medgyesen inchoalodni die 24-ta Mensis February [BLt.]. 1831 az érdeket Szárhegyi^a és Ditroi^a telyes Com(m)unitasok recurráltak vala a Felsiges Udvarhoz [Mv; Born. XVd. ^{a-b}Cs].

2. az uralkodónak v. uralkodónőnek alávetett intézmények, szervek, a tőlük származó rendelkezések, szándékok jelzőjeként; attribut dat ordinelor, actelor care emană de la instituțiile, organele supuse domniei/stăpînirii; in attributivem Gebrauch in den Verordnungen der dem Herrscher od. der Herrscherin unterstellten Institutionen, Organe, Behörden. Szk: ~ főhormányzótanács. 1801: Az Felséges fő Kormányzó Tanácsnak . kegyes Választat tisztelettel vettem [Kv; JHb XLVI. 4] * ~ királyi decizió. 1786 (A commissariusok/ egybe gyűjtetvén a Thorockzai Communitastis ..) egybe azon Felséges Királyi Decisional Nomine de hogy azon Felséges Királyi Decisional Nomine Communitatis valaki ellen szollatt volna én nem hallotta(m) [Torockó; TLev. 4/13. 59–60] * ~ királyi fő-igazgató s kormányzó szék/főhormány-szék. 1794: minden haladeknekül a Biro és Birak Instantiat porrigalván ahoz értő Szemelvények jelen letiben aztat Expressusok által a mikeppen az alkalmatosság engedi a Felséges Nagy Erdélyi Fő Igazgató 's Kormányzó Szék eleiben nyujtsa bé [Torockó; i.h. 9/26]. 1837 Mikor inditandó valék kerülő irásomat akkor érkezék a' Felséges Királyi Fő Kormány Széknek kegyes rendelése [Vaja MT; Hagymásbodoni (MT) ekl. könyve] * ~ királyi kamara. 1797 (A) Ső Depositorium mellé ... Kontrásnak rendeltetett a Felséges Királyi Erdélyi Kamarától . Décsi Civis Veretzy. Sámuel [Désakna; DLT] * ~ királyi kormány. 1838: A Felséges Királyi Kormány* Szebenből lett vissza jövetelével a Seta hely fundussa gyarapítására 30 Fl. [Kv; AsztCSzám. 120. — *Alkalmasint utána tollban maradhatott a szék szó] * ~ királyi (szent) igyekezet. 1769 A Felséges Királyi szent Igyekezet kívánván sok hasznos, és szükséges okokra nézve az Határoknak három Részekre való szakasztását igen keményen porontsolljuk, hogy az Három Határokat, kettőre le hagyni meg ne mérészellyék [UszLt gub.] * ~ királyi gubernium. 1786: az Thorockzaikak .. terhes szolgálattyaikat mind a Felséges Királyi Guberniumban mind a Tekentetes Continua Táblán mind pediglen az Felséges Udvar előtt keserve- sen panaszták [Torockó; TLev. 4/13]. 1809 Felséges Királyi Gubernium! Mi* ... a Flgs K. Guberniumnak ... parancsolatait eleitől fogva a' leg-nagyobb alázatossággal és készséggel tellyesítettük [uo. i.h. 9/43. — *Ti. a torockóiak]. 1831 A Flgs Királyi Gubernium kegyelmes Decretuna [Mv; Born. XVd] * ~ rendelés. 1786 ha a' szükség magával azt hozza, mind az Felséges Rendelések kissebsége, mind a vivum aerarium és Mlgs Dominus Terrestrisek a' miatt következhető kára iránt felsőbb Instanciákra menvén Kegyelmetek ellen panaszozni Sőt ha mi költség és kár a Communitasnak fogna okoztatni Kegyelmeteken keresni el nem mulattyaik [Torockó; TLev. 9/23].

3. a királyi herceg megszólításaként v. rá hivatkozásban; termen de adresare către un principe (regal) sau de referire la el; als Anrede und in Bezugnahme auf den königlichen Prinzen: fenséges úr, őfensége; alteța voastră/sa; Eure Hoheit. 1717 teczet Felséges Eugenius Herczegnek, ...

az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [Kv; KvLt I. 220 gub. a teljesebb szöv. az I. jel. al.].

4. ~ Isten. 1589 Nagnak Az felseges Istentől Hozzu es bodog eletet kyuanu(n)k az feyedelemsebbe [Szamosfva K; JHbK LVII. 40]. 1670 az felseges Isten ... nem cziak megh engedte sőt ugia(n) parancziollais az szent hazassagot [JHb lakodalmi meghívó].

felségít felségélyez; a ajutorare; understützen, aufhelfen, 1851 Mivel a tapasztalat szerént a gonosz emberek miatt főként az bírót és előljárást sok szerencsétlenség éri. Tehát az ezutáni előljárók biztosítása tekintetéből a közönség mind a bírót, mind a többi előljárókat, mind pediglen közönségesen minden falusi lakost felségítendi az égéstől [Zalán Hsz; RSzF 106].

felségítés felségélyezés; ajutorare; Unterstutzung, Aufhilfe. 1802 Nap nyugoti Galitiaban eszen (!) nevezeti eget varos lakosainak Fel Segitésekre határoztatot üdö a lma Xbris 1801 usque ultima Maji 1802 [Énlaka U; Borb. II Galfalvi Pál esp. kezével]. 1834 A' Száraz Ajtai Közönség szerentsétlen tűz által 38 ezer forint kárt vallván ezek(ne)k fel segittésekre alamisna gyűjtessék a' Tavaszi Partialisra [Vaja MT a hagymásbodoni (MT) ekl. könyve].

felségítettés felségélyeztetés; ajutorare; Unterstutzung, Aufhilfe. 1787: A Torotzkai Verös Kovatsi Communitas .. el szegényedéseket midőn tsalhatatlan jelekből által latta volna ..., gondolkozott mind a maga, mind a többb Contribuensek fel segettetésekre egy közönséges Vas valto házat fel allítani [Torockó, TLev. 9/25]. 1817: Én Nagy András Urammal az V. Sz. Iványi Járásb(an)tanáltato, és éhell halásra juto szegény Gazdákat fel irtuk, ... ezeknek éhell halásra kelletik, naponként jutniak; mivel senkitől nem segittetnek — ezeken kívül még többek is tanáltotnak s nagyobb számmal, — tsak nem közönségesen olyanok kik fellesegítettések nélkül még meg lévő vagyonyaikat kéntelenek élelemek fen tartására fordítani [Póka MT; TLT 542 (belekeverve az 1317/817 jelzetű csomóba)].

felségsértés crimă de lesmajestate; Majestätsbeleidigung. 1838 Farkas György ezen Sértő Szavakat mondotta még a Czéh Articulusai is tsak Semmit érők tsak el hánni valok mely szavaira Farkas Györgyöt a Czéh Mester határozás el látása véget ki léptetvén az egész Czéh ezen határozást tette az Articulusok meg sértése Szent-ségtörésnek nézetik melynél fogva Farkas György a Felség sértésért a Czéh tagjai közül ki utasítást érdemel [Kv; AsztCLev. Hat. Prot. 9].

A céh a becsmélő céhtag szavait alkalmasint azért minősíti a címszövebeli szóval, mert a céhartikulusokat a fej. erősíthette meg, és így a becsmélést a fej-re vonatkoztathatták.

felselyem jumătate mătase; halbseiden. 1714: Minium szín ovit Atlas fél Seljem materiabul valo

Dolmánj, arany fonal gombotskakkal s tör beléléssel fl. Hung. 5. — [Szb/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 23, 47]. 1731/1768: (Testem) temetetését kívánom Kolosvárat az Ő Várban minden haszontalan költség és Világi pompa nélkül, fekete' fél Sellyem bokáig erő hosszú köntösbe [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1761/1784: Paplannya pedig jutott Ötsém Uram(na)k háram, ; a' harmadik paplan, ki viselő volt szarufás jó féle tarka bársony a közepin, a' kerülete pedig viola szín fél sellyem matéria [Hosszúfalu Szt; TKI Com. Anna Teleki (61) kezével]. 1816: Fél Sellyem kávé keszkenyő 20 Rf [Kv; Born. IV. 41].

felsőlymes felselyem; de jumátate mätase; halbseiden. 1714: Fél Selymes Materiabul valo Aszszonyi ember fekete Palastya, körül nyusztal prémezt belől közönséges Nyestel bélelt, alul viselt fekete Csipkével f.h. 40 [Szb/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 1].

felserdült serdülőkorba jut/kerül; eléri a serdülőkort; a ajunge la maturitate; heranwachsen. 1653^a: Mikor János Király^b felserdült volna az atya halála után kétfelé tekintvén, látta azt: hogy az egész kereszténységben immár oly változás lett volna, hogy kiki mit akarna azt vallani a Luther Márton újításának utánna [ETA I, 26 NSz. — *1560 tájára von. feljegyzés. — *János Zsigmond. — A behat szócikkben az évszám. l. a sajtóhiba]. 1753/1781: mikor arra az időre léptenek hogy fel serdültenek, Kun Gáspár az előtt nagy idővel külön szállott, de Kun Miklos ur fel serdülése alkalmatosságával az idő meg háborodván, Rákotzi Ferentz fejedelem mellé álván Gavalieriara (!)*, ottis volt mind el tsendesülései a szélvésznek [Algyógy H; JHb LXXI/3. 192 Lup Filip (88) j.b. vall. — *Alább is így l]. — L. még RettE 75.

felserdülendő serdülőkorba jutandó; care urmează să ajungă la maturitate; heranwachsend. 1831 egj fel serdülendő Fiatskám bele kapott mesterségembe, a' ki az én mutogatásom mellett faritskal [Dés; DLt 828].

felserdülés a serdülőkor elérése, serdülőkorba jutás; ajungere la maturitate; Heranwachsen. 1753/1781: Kun Miklos ur fel serdülése alkalmatosságával az idő meg háborodván, Rákotzi Ferentz fejedelem mellé álván Gavalieriara (!)*, ottis volt mind el tsendesülései a szélvésznek [Algyógy H; JHb LXXI/3. 192 Lup Filip (88) j.b. vall. A teljesebb szöveg. *felserdül* al. — *Alább is így l]. 1776: Kitsinségitől fogva ismertem M.G. Lazár János Urfi ő Ngát, fel serdülése után tapasztalt(am) ... hogy M. Annkő Kis Aszszont felette kedvelli [Kóród KK; GyL. Christ. Kovács conj. St. Miklós (55) vall.].

felserdült 1. felcseperedett/nőtt; ajuns la maturitate; herangewachsen. 1736: 3. fiai maradtanak, ketteje jól felserdült ifjú volt, a harmadik pennig

kisebb [Beresztelke MT Told. 25]. 1779 Fel serdült ifju Szalai Mihály . aprod Esztendejének kitöltésére obligala magát [Kv; FésűsClev.] 1806: én 18 Esztendő fel Serdült ifju Legény voltam [Erdősztyörgy MT; WH]. 1872 Fel Serdült Legények" [Gyalu K; RAK 189. *Konfirmáló, azaz 14 év körüli legénykékre von.]. — L. még RettE 377.

2. serdülőkori/korbeli; de pubertate; Pubertäts-. Szk: ~ állapot. 1766: a mi nagy Atyánk, két gyermekei vgy mint Márton és Ersebeth születések, s már fel serdült állapottyak után, született Reformatus lévén, boszusághol a Szentséges Catholica hitre allott [Torda; TJK V 298]. 1772: Mi mind a' ketten fel serdült állapotunktól fogva .. elő Excellenciaja Malmában mind örös koldviért, mind pedig vám mérésnek alkalmatosságával mint Regiusok igen sokszor meg fordultunk [Ádamos KK; JHb LXXVII/2. 316] * ~ állapot kora. 1775/1781: Fel serdült állapot koromban birta ezen utrizált Méltóságos Kun Urak Jóságát ... Néhai ... Josika Imreh elő Nagysága [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351–2] * ~ idő. 1758: Gábris it Gyéresen felserdült idejében megholt [Aranyosgyéres TA; Born. IX. 41 Pintye Kirilla (75) j.b. vall.] * ~ kor serdülőkor. 1849: Kriszán Máriát ... csak is fel serdült kora óta esmerem [Kv; Végr. Vall. 1 Kelemen Benjámin vall.].

3. felnőtt/sarjadt; crescut, răsărit; emporge-sprossen. 1740: Lapos Csere nevű erdőben egy darab fel serdült Cserefas erdeje [Somosd MT; Berz. 15. XXXI/5]. 1802: egy darabotska valaményib-(en) fel Serdült Czihéres erdeje [Lőrincva MT; SLt 12. V. 18]. 1810: szép fel — serdült fiatalas. Letzes, Karos Erdő [Vaja MT; Told. 42]. 1839: egy darab fel serdült Erdeje [Nyáradkarácsonfva MT; ToldNy].

felserdültecske serdülő-formácska, serdülőkorbelicske; pusti, puştan; wie ein kleiner Herangewachsener. 1752 Boldur Mariska, mikorom ide jött, ... ezen Josziv akkor alig lehetett kétféle esztendő, a másik pedig Márk felserdültecske lévén Josika Ur földes Ura maga birtokab(an) vette [Vermága H; BK ad nr. 1134 Kriszán Máris (66) j.b. vall.].

felserdültség serdülőkor; pubertate; Pubertätszeit. 1768 mondották nekem Gyermekegém^{től} fogva fell serdültségemig nem kevészer, hogy azon helyi Groff Kornis uraké [Mezőpagocsa TA; Ks 8. XXI. 36].

felserült felpödör; a rásuci in sus; aufzuzwibeln. 1828: Turi Péter a' bajuszát fel szokta seríteni [DLt 835 nyomt.].

felserített felbodorított; cirliiontat; gekräuselt. 1823: Bartsné Kata ... szörnyű gálántosan jár fel serített hajjal és schneklíkkal [DLt 254 nyomt.].

felserken 1. (hirtelen) felébred; a se trezi (brusc); (plötzlich) aufwachen, sich ermuntern. 1570: Vachy Margith ezt valya, hogy ew ez eyel fekethe

Mathe hazanal halt, Es eyel fely Zerkent [Kv; Tjk III/2.70]. 1584: Takach Kelemen vallia ... mingiarast a' felesegemis fel serkene [Grusz Jst-wan vallia, ..., teortenek egy het mulva hog fel serkenek eyel es az orrom igen kezde vizketny [Kv; Tjk IV/1. 262, 276]. 1585: Anna Laskaj Gergely zolgalola vallia, Megh leot volt Immar a' veresegh Grusz Peteren mikor fel serkente(m) [Kv; i.h. 482]. 1610: mikor fel Serkentem lattam hogy Azonio(m) az Agiban fekeot [Dés; DLt 321]. 1708 az Asztalra le dolven alutt ha fel serkent koczkodott [Kv; AsztCjk]. 1716 hajnak felé fel serkenvén, látam, hogy ... ki jöve abból az ház-ból [Nagyida K; Told. 22]. 1737: a Német fel serkenvén mind kettőnkét Huczfutozott [Csicsó-györgyva/Rettg SzD; TKI Soldere Gligori (51) vb. vall.]. 1779 én hog fel serkennyek inkább és az ókrólkel ki mennyek kún az Udvarunkban le feküdtem [Nyárádszbenedek MT; Told. 46]. — L. még RettE 68, 297, 348, 404.

Szk: álomból ~. 1598 enis alomból serkentem uala fel [UszT 13/31]. 1760 álomból az Zajra serkenék fel, s hallám supog vala [Kóród KK; Ks 17. XXXI] * ~ vmibe(n) (hirtelen) felébred v-mire. 1591 ketzeris keolt fell Joborw Antal es turbokolta az giermeket, es abba az turbokolasba fell serken az fia [Kv; Tjk V/1. 57]. 1631 Estue az hazamban elj alutam vola felj serkenek az nagy kialtasban [Dés; DLt 367]. 1638 Mikor az riad-sba(n) mint egj tizenket es egj ora közeot fel serkenek az kialtasba(n) es fel kelek s az ablakomra menek, latam hogj futnak az ucza(n) [Mv; MvLt 291. 158b] * ~ vmire. 1595: Az fellyel megh Irtam Jobbagyo(m) felesegestól tolnait kjaltottak, Arra serkentem fel es az püska leouesre, vgy mente(m) en oda [UszT 10/99]. 1630 monda Szanto Martonne, hogj ravasz eo Czigany eo (igy l) mert eo nem aluszik, csak ravaszkodik, kire az az Varga Andras is fel serkene [Mv; MvLt 290. 205b]. 1760: álomból az Zajra serkenék fel, s hallám supog vala [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1843: első álmatat tökéletesen ki aludtam, arra serkentem fel, midőn Legényem Zörgetve haza jött [Dés; DLt 65].

Sz: 1764 ugj útém főben (:már Morvait:) mint az disznót, meg eri véle, vgy üttem hog az más világon serken fel [Torda; Tjk V. 237].

2. átv felébred/eszmél, észbe kap; a-şi da seama, a se dumiri; sich auf etw. besinnen. 1590: Hunyadi Matias kezdi zidni, ezen fel serkenek [Kv; Tjk V/1. 27 Kys Mihaly vall.]. 1633: kesőn serkent fel, mert teóbbet adot volna, de immar el fogiot*, es nem adhat teóbbet [Mv; MvLt 290. 137a/2. — *A méz]. 1698: engemet osztán ell ért az bor, s, le feküvén az uto(n) serkenék fel hogj meg fogá-nak [Kál MT; Berz. 12. 92/62]. 1731: ebben az Materiában a Déákok jvre meritoq(ue) nem cul-paltathatnak mivel későn serkentek fel ha tsak Ngtok a Terminust meg nem változtatja. [Nagy-ernye MT; Ks 99 Kun Zsigmond lev.]. 1772 Vásarhelyt* megis járam hogj Téglát kaphassak akarmi drágánis mindent el követtem, de a ki olly

kesőre serken fel mint én, ott bizány (!) nem kap [Told. 5a. — *Mv-t].

felserkent 1. (hirtelen) felébreszt; a trezi (brusc); (plötzlich) wecken. 1704: Szólította ki az Isten az én édes anyámat ez világból hajnalban Nyugassa meg az jo Isten és serkentse fel az utolsó napra [TT 1890. 317 SzZsN]. 1781 Bal To-gyer ... Ejtszakának idejen en a Csűrben fekvén almomból fel serkentet [Szopor K MkG 36. 3/2 Kosztantye Todor (40) zs vall.]. 1813 a Mlgs Aszszony is ez előtt két, három, sőt négy, öt esz(ten)dőkkal, ő Nságát meg pofozta meg verte ingét a nyakából ki szaggatta, sőt álmából is midőn még egy más mellett háltak volna, sok izben verés által serkentette fel [Kük. IB].

2. buzdít; a indemna; aneifern/regen. 1820 Erősnébe is még a' Lélek Belé jár hálai hogj a' tiz orraji Misékre fel serkentse 's ebressze [Kv Gyl. Székely István lev.].

3. tette készítet/sarkall; a stimula; anspornen. 1659/XVII. sz. mind ezekre nézve nem mulat-hattuk el, ez protestationkkal az egész magyar neiztetet ártatlan szenvedésünknek megismeré-sére és egész nemzetünkre közelgető veszedelmé-nek megelőzésére fel nem serkenténünk [EOE XII, 217 az erd-i rendek tiltakozó nyil.]. 1762: Kegyelmedis maga személljesen, e' mostan meg kívántato Segicség adásban dicsíretes pél-dát mutatni, és azzal másokot is hathatosan fel Serkenteni ell nem mulattja [Nsz; Ks 18/XCIII].

4. ráébreszt vmire; a trezi la ceva; jn einer Sache bewußt werden lassen. 1668/1681: Karan-sebesből es Lugosbul ki bujdosot es Haczokra telepedet rendeknek alazatos könyörgésekből ert-jük, hogj az minenü conditiokra nézve ot valo meg telepedeseket megh engedte Volt Zolyomi Miklos Ur(am), ahoz nem tartod magadat, ... parancsollyuk igen serio, affele czelekedetektől szűnnel megh, es az nekiek adatott igazsagok-ban es Négy Conditiokban megh tartani el ne mulassad mert ha tovaibis megh nem szűnöl bi-zonyos légy benne fel serkentünk [VhU 354 a fej. a hátszeji porkolábhöz].

felserkentés ösztönzés; stimulare, indemmare; Anregung. 1659: én* ... igyekezven ... követ-kezendő Successorimatis Jozzagos czelekedetek-nek el követesere valo felserkentésre ... melto consideratioba vévén V Hunyadi varosomban lako Vitezlo Gomb kötő Istvannak ednehany esztendők-től fogva valo azon Gombkötő mestersegevel valo jambor es hússeges szolgaltatját Var ucza nevű uczaiban levő házat superscri-balvan szaz magyar forinttal ... maganak, es ket agon levő maradekinak ... adom [Vh; VhU 223-4. — *Nic. Zolyomi]. 1816: a' Bába-mester-ség tanulásának fel serkentésére nézve szükséges-nek találta a' Királyi Gubernium ... ki hirdetni

Hogj minden Falunak légyen két meg-hatá-rozott Bábaja .. másoknak ezeken kívül a' bábáskodás keményen tiltassék meg [Kv; TVLt rtlen gub. rend. 1393].

felseskerthet ösztökélhet, sarkallhat; a putea îmboldi; anregen/eifern können. 1649/1681: mel-tonak iteltem, hogj VHunyadi varossomban megh telepedet jövevény embert Görög szöcs Nikolat az idvezült Groff Bethlen Batyam U(ra)mtol neki adot Immunitas(an) megh tartanam, es az töb Taxas jövevény jobbágyim közzé, de novo bé szamlalnam és venném, melyel az én Successorimatis inkab fel serkenthetném a jonak gyakorlarsa [Vh; VhU 230] | indittatvan az Istennek paranczolatlyatul, méltanak iteltem, hogj Haczkó* nevű Varosom megh telepedet Jövevény kereskedő Görögöket^b a több Taxás jövevény Görögim közzé be venném, melyel az en Succesorimatis, inkab fel Serkenthetném az jonak gyakorlassára, az Jövevényeket penigh Jozsagomban valo megh telepedésekre [Vh; VhU 311-2 Zólyomi Miklós ad. lev. — *Hátszeg. ^bKöv. a név szerinti fels.].

felslet sietve felmegy; a merge repede sus; hinauf-eilen. 1849: kezdettem öltöződni, és midőn köntösömet felvettem, bekapsoltatás végett felakaré k sietni a Vendlér szakács-néjához [Kv Végr. Vall. 37].

félsinges fél sing hosszú; lung de o jumătate de cot; eine halbe Elle lang. 1629: vala két ladaja az egik mint egj fel singes, az másik mint egj masfelsinges [Mv MvLt 290. 163a].

félsingnyi lung de o jumătate de cot; eine halbe Elle lang. 1763: a' Falu Erdejiben ... támaszt hasogattak, azon Támaszokból ki hasadt haszon-talan talam egy fél Singni széknak való Forgátsot vitt haza [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1772 a' Silip végéről le a' Víznek; közep szerű Víz idejin circit(er) fel singni szókése volt [Dombó KK; JHb XX/27. 27].

felsőpól elmuzsikál(tat) a cheltui în petreceri cu muzica; verspielen (lassen). 1637: akkor adot egj bört is el Boncz Istuannak egy forintot de ezek (!) bizoni igen keues maradot megh harmad nap alat, azt bizoni fel sipoltak addigh abba teob nem maradot, annal az szaz hatua(n) eot penznel [Mv; MvLt 291. 96b]. 1720: az Szegeny Benkő Mihaly fiai olyan fertelmes undok eletre adtak magokat, hogj az mit az Attyok keresett, azt esztendőre fel sipolák, fel tanzolak Szomot nem fogadjak, boszumar isznak tanzolnak [Ap. 1 Gidófalvi Gábor lev.].

felsőkárát kelme-fajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1620: Posztorul. Egy Vegh egez Granattul f 4./, Egy Vegh fel granattul f 3./, Egy Vegh Egez Skarlattul. f 5./, Egy Vegh fel Skarlattul f 2./50 Egy Vegh Niolezuano Skarlattul f 3 [Kv; KvLt II/69 Vectr 5].

felső 1614/1616 Mitől fogva en emlékezetre valo emberkört erttem, mindenkor meg attak az Kamora Jspanok az Praedicatoroknak az nyoltz

szaz kő Sót, fel sovával egyűt [Kolozs; RDL I. 100 Török Márton (48) vall.]. 1666 Colosvarj hiveinknek Alazatos könyörgésekűl ertyük kgl-sen, hogj ennek előtte való földogh emlékezetű Praedecessorink Varosokban hűvö ket Ispotaly-bélj Szegenyek számára es segítsegekre annuatim ket ezer keő Sot rendelte volt mind fell Savaval edgiűt Colosi Kamorankrul [KvRLt VI.2.fej-i rend].

felső I. mn 1. de sus; ober. 1568 Andreas Kolosy gasparus Colosy iur(ati) fassi sunt, pariformiter, Hogy azt az also földet, akyt a byro bir wicey Janos ne(m) birta, hane(m) a felső felet birta wicey Janos [Kv; TjK III/1. 212]. 1570: Eppel Janos hity zerent vallya Klok Jakab Az Eleby Felesegetwl walo germekinek* ... Attha az haznak felső Rezet, vgy hogj Az Also Rezeben Az vtolsory felesetet germekywel Egetemben Bekesegel hagygyak [Kv; TjK III/2 134. — *Köv. a nevek fels.]. 1613/1640 az Caspar Janos Ura(m) kapujanak az belseő balvanyagh, az gabonas haznak az felső Labaigh [Gyalakuta MT; LLt 71/7]. 1669 az felső kuton belül [Migen AF]. 1714 Vankos hēj felső rész narants szín Seljem Materiabul ki varrot [SzB/Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1746 az Sz. Rontási Unit. Ecclesia Rétyte felső bőtüin [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/8]. 1757: A Páll Tanorokja felső Vegiben (k) [Szentmihály Cs]. 1852: a felsőbb nagy rétnck csak szénabeli termése fog két felé osztatni [A.esküllő K; RLt O. 4 Tusai László jegyző kezével].

Hu. 1614: Az felső torokban az Czutakok közt (k) [Nagymoha NK]. 1677 Az fesseő mezeoben. Az asso mezeoben [Laborfva Hsz; Kp 1. I. 24]. 1618 Az felső mezeoben [A.csernátón Hsz]. 1627 felső hatáiban [Kelemenfelte MT]. 1633: az fesseő mezon (sz) [Szentimre Cs]. 1649: Variu hegib(en) az Felső szőlő [Retteg SzD]. 1654: az felseo lábiban [Szárhegy Cs]. 1656 k. Az felső határ [Körispatak U.]. 1662/1673 k. az felső határ(an) [Csókfva MT]. 1673 az Felső tövisben (k) [Dombó KK]. 1688 felső határba(n) (sz) [Uzon Hsz]. 1722: felső határban [Bözöd U.]. 1730 a Felső hegyben (szö) [Szentlászló TA]. 1754 A' Felső járob(an) (sz) [Gernyeszeg MT]. 1759 Feső vagy is Kál Fele Fordulo Határban (sz) [Ikland MT]. 1768 A Felső Nyilas (k) [Sarmaság Sz]. 1773: a felső verem (sz) [Médvés AF]. 1791: A Felső Szűgeten (k) [Magyaró MT]. 1847 A' Felső Osztó fűbe [A.jára TA]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. ? vmely település felső részén lakó; care stă în partea de sus a unei așezări, de sus; in oberem Teil einer Siedlung Wohnende. **Szn. 1748** Felső Udősb Szalai András Uram [Mezőmadaras MT IB].

3. fenti; de mai sus; obig. 1582 Anna consors Emerici Warga Az gyermeknek firtatassa feleollly vg val mint az felseő thanv, Vadany Balint [Kv; TjK IV/1.8]. 1597 Miklosi Janos vgja(n) Kerez wtat lako hwti zerint azont valla az mit ez ket felseő bizonyasagok [UszT 12/127]. 1629:

ügy vallia mint az feölseő Czizmaczia Peterne [Mv; MvLt 290. 35a].

4. (meg)előző; precedent; vor(her)ig, vorangehend. Szk: ~ *esztendő*. 1681: (A vajdahunyadi) meszarosok(na)k az felső Esztendőkb(en) adatott vala száz nyolcz forint ara vas [JHb XXXII/51]. 1695 én Tekei Tivadar az felső Síralmas drága esztendőkb(en) mint Attjátul Annjátul arván maradt gjámoltalanságomba(n) az bujdosásra és kohorlásra adta(m) volt magamat [Maros-sztkirály Af; Wass] * ~ *esztendőkbeli* előző évekbeli. 1675 Tirdán lakó Lengyel Istvá(n) ez el mult felső esztendőkbéli egyik tulok Barom pásztor [Kv; TjK VIII/12. 15-6] * ~ *nap*. 1705: az felső napokb(an) ki szollitvan I(ste)n ez vilagbol tsendes halal által az eo klme kedves házaz társat [Kv; Pk 6].

5. ~ *rendbeli* főrangú; de neam/rang mare; hochadelig. 1736 Mind felső alsó rendbeli ember, mihelyt megházasodott, az szakállát meghagyta s holtáig vgy viselte [MetTr 349].

6. kb. fellebbviteli; de apel; Rechtsmittel. Szk: ~ *fórum*. 1693 Citaltatott volt az felső forumra meghis tisztagozot volt [Kovácsna; Hsz HSzjP] * ~ *törvényes székh*. 1662: Boer Sigmond Vr(am) eő keglme Illien Válozt ada cziak Rouideden, Hogy Töruej nelkwl eő keglme Sem-(m)it Nem ad. Mely eo keglme Valaszt Tetelet, így halua(n) Az eő Naga Fogarasj Felseő Törvenies Szekere citalam [Fog.; Szád.]. 1691 Fogarasban lako Tiboldi Márton, az Fogarasi felső Nemes Törvényes székhnek edgyik hütös szolgabiraja [Borb. II].

7. ~ *bb kérdő* fellebbviteli; apel, recurs; Rechtsmittel. 1797 Ki folyván akármellyik Cásusokhoz tartozando Törvényes ügyek az Uradalmi (: Dominalis:) Széken, csak nem minden székeken kételkednek mind a Rőldes Ur, Birák, sőt még a Procuratorokis, hogy a ki follyt pér hová vitessék felsőbb kérdőre, és magánosan által bótassék-e? vagy az elég-tétel után. Ezen kételkedésnek el-hárításáért az Apr. Const. 4k része 1. Tit. 28k Art ... tartása szerint minden perek felsőbb kérdőre fel-botsáttandok, még pedig az elég tétel előtt [Mv; MbK XII. 113].

8. ~ *kancellária* a fejedelmi, ún. nagyobb kancellária; cancellaria maior; cellarie principar; fürstliche Kanzlei. 1722: menyli levelet hozta(na)k az Felső Cancellariarol Beórosodni akarván némelljek [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

9. ~ *ország(ok)* külföld, *rég* külország(ok); stráinatate; Ausland. 1653/1655 Csepreghi T. Mihály Ur(am) ... kezdé beszelleni ... enis az felső országban levő creditorin számára szerzetem* [Kv; CartTr II. 874. — *Az említett pénzt]. 1758: A gyermeket is úgy kívánom informálni, hogy medicinát tanuljon, hogy ha ez országban nem is, ha Isten a felső országokba felviszi talám orvosa találkozik [RettE 70].

10. ~ *tanács* a (Kv városi) nagy tanács (a száz férfi/centumvirek tanácskozó testülete); consiliu mare (al oraşului Cluj; organ consultativ al bărbăţilor/centumvirilor); der hohe Rat (der Stadt

Klausenburg; die beratende Körperschaft der Hundertmänner/Centumvires). 1578: wegeztek eztis eo kegemek hogy egy Rówyd napra az felseo tanachybol, eő kegme biro vram, valazzon egy nehanyat, tyzet vagy tyzenketteot az feo es wen vram keozwl, azokkal egywt mind az mostany teczest az successio felől mind az Regy waras Articulusst, discutiallya [Kv; TanJk V/3. 170b].

11. ~ *bb rendelés* felsőbb hatósági/főhatósági rendelet; ordin ems de autoritatea superioară; oberbehördliche Verordnung. 1809 A' vénusi nyavalyák kikeresése modjáról kiadatott felsőbb rendelkezések [Dés; DLt 45]. 1815 holmi adosságait a felsőbb rendeletek ellen fel Csikortam volna [Mv Berz. 21].

12. ~ *bb tiszt* magasabb rendfokozatú tiszt; офицер superior; Oberoffizier. 1768 all Tiszt vagyok, de en erre meg nem felelek amig Hadnagy Ur(amna)k vagy Kapitány Uramnak meg nem jelentem Ebben is benne forgottam mint all Tiszt azt erre sem felelek, amig s felsőbb Tiszteknak által nem adom, mit mondonak [Uzon Hsz; Kp IV. 250 Joannes Tana (48) pp vall.].

◇ Szk: *ács* ~ *munka* kb. fedélszerkezeti ácsmunka. 1782 Ats Prust Adam eő kegyelmét fogattam meg azon uj házaknak Fedelei alatt lévő fábol léendő egész Strakaturfák ki faragására, fel rakására és ahoz kívántato minden átsi felső Munkáinak végbe vitelére [Déva; Ks 107 Vegyes ir.] * ~ *boríték* terítő. 1681 Templombeli Asztalra valo felső boríték [Vh; VhU 541] * ~ *deszka-padlózat* deszkamennyezet. 1825 egy ügyes jo nagyobb Marhatarto Istálló ... felső Deszka padlózatja dirib darabotskábol lévén le szedetett[Dés; DLt 595] * ~ *fejedelem* uralkodó. 1592 Layos Confirmallia a' Caroly Original lewelet .. Donalta ezzel, hogy Coloswart chak a felseő feidelem itilhesse meg [Kv; DiósyInd.] * ~ *osztály* magasabb osztály. 1866 A' leány Iskola bé állitandó vagy is felső 3ik 4ik osztályában vallás tanítás hetenkiut 5 órát [Gyalu K; RAK 115] * a ~ *udvar* a magas/ a királyi udvar. 1835 Estántziát csináltattak a' Felső udvarhoz, a Királyhoz [Zsibó Sz; WLT].

II. fn 1. ~ *je* felsőbbike; cel de sus; (das) Obere. 1746: Az 22 dik Táblának melly áll két kis földetskéből, a mint a Láb föld fel tseglyesedik Ezen két földetskék(ne)k a felsője juta az Assz(onyna)k Az alsója az Urnak [Nagyida K; Told. 9].

2. ~ *bbek* felsőbb hatósági/főhatósági szervek; autorităţile superioare; Oberbehörden. 1782 Tsudálkozással olvassa és hallja a Tábla az Instansoknak a Felsőbb Rendelésekkel vakmerő merészséggel ellenkező, és a Felsőbbektől valo függésnek Törvényeit meg háborítottani kíváno irásokat [Torockó; TLev. 4/67].

felsőbbi 1. felsőbb hatósági, főhatósági; de (la) autoritate superioară; oberbehördliche. 1823 A' bé mutatott Defternek a' Felsőbbi Rendelésekhez képest m(eg) hitelesítése és a szerént ki-adattatása Nota(rius) atyonkfianak ajánlitatik [Torda; TVLt Köz. ir. 75].

2. jog fellebbeviteli; de apel/recurs; Rechtsmittel. 1827: az edgyik Mlgs osztózo Fél által jelentett Apellatio uttyán felsőbbi ellátás végett ezen osztályos Úgy, a Sokszor tisztelt Törvényes Szék eleiben fel hatván és ottan benne a' mult 1799ik Esztendőben Martius 7-én Meg jobbito Itélet (Reformatorium Deliberatum:) mondatatván [Erdosztgyörgy/Mv; TSb 51].

felsőbbség fölöttes szerv(ek); organele superioare; vorgeseztzte Behörde. 1790: az jószágot nem szabad az elsőbbség parancsolatja szerént dividálni [Jenőfva Cs; RSzF 239]. 1815 Jobb halál és Csenedesen igazítani, és ha másodszori Requisitioja utánis a' Dolog sietőleg nem promoveáltatik, akkor osztán Uraságodnak méltobb igazsága lehet a' Felsőbbség előtt panaszkodni [Kolosz; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz]. 1846 Lászlófy Ferencz bé adja kérelmét, melybe rögtöni remekre való bocsátását kéri
A' Kerelmes fojamodást tévén a Felsőbbséghez, a K. Kormány ... özvegy Szász Jánoshoz rendelte remek évét tölthetni, e' szerént Czehunk csak is .. elsőbbségtől nyert válasz napjától ösméri remek év töltségét [Kv AsztCLEv. 48 Kül. Perc.].

felsőboldogasszonyfalvi a Felsőboldogasszonyfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Felsőboldogasszonyfalva/Felicieni; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Felsőboldogasszonyfalva: din Felsőboldogasszonyfalva/Felicieni; Felsőboldogasszonyfalvaer. 1590: felseo Bodogh Azzonffaluj Dios Ferencz [UstT]. 1591 Thudom mert ott valek az notarius hazaba(n) mikor prokatorat vallanak az felseo bodogasszonj fall lo feiek [i.h.].

felsőborgói a Felsőborgó (BN) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Felsőborgó/Susenii Birgăului; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Felsőborgó: din Felsőborgófalva/Susenii Birgăului; Felsőborgóer. 1725 Felső Borgai Jobbagja [BK]. 1768: eő Nga Felső Borgai Jobbagja [BK].

felsődobófalvi a Felsődobófalva (U) tn-i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Felsődobófalva/Dobeni; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Felsődobófalva: din Felsődobófalva/Dobeni; Felsődobófalvaer. 1792 Felső Dobófalvi Maróthi István [Héjjasfva NK; SLt XLIII. 7].

felsőfalvi a Felsőfalu (Kászonfelfűz) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Felsőfalu/Plăieșii de Sus; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Felsőfalu: Kászonfelfűz lakosa; locuitor din Kászonfelfűz /Plăieșii de Sus; Einwohner von Kászonfelfűz. 1613: Mi Thamas Janos, Gaspar Matthe, Potthio Istwan, Kaszo(n) szekj Felső falviak [BCs]. 1641: Thamas Mihaj Annor(um) 50 Jmre Peter Annor(um) 35 Kazon

szekj Felseoffaluia Vruunk eo Naga Solymary [BCs].

felső-findzsia '?' 1837: Kivül barna, belől fejt kávé edények két Ibrik egy kenyérhez való vaza, 5. felső és 4. alsó Findzsiakkal 12 darabb [Szent-benedek SzD; Ks 88 Oszt. 9].

felsőház 1. emeleti szoba; cameră de la etaj; Zimmer im Stock. 1594: Az varbeli hazakban ualo Inuentarium Az Thoronfban ualo felseő hazban [Somlyó Sz; UC 78. 7/22].

2. kb. lakószoba; cameră de toate zilele; Wohnzimmer. 1694: vagjon haz is Zebernik várában ... Mellj(ne)k felső és alsó házai avagy Pinczéi tsak Sass fákb(an) felrótt, tapaszos borona falakból valók [Borberek AF; BfR].

3. '?' 1570 Zekeres Gergelne Marghith, ezt vallyá, ... Jew alah az felseo hazbol Brassay Janos [Kv; Tjk III/2. 89]. 1573: Aztalos Leorinch hity vtan vallia ... az my haz keozbely Marhaia Marat volt* az felseo kls hazban hantak be [Kv; Tjk III/3. 72. — *Az elhunyt Molnar Boldysarnenak. 1606 Istua(n) Bertalanek az felseo hazba zallottak vala, Istua(n) Georgy az Alsob(an) [UstT 19/23 Joannes Lúkacz de Palfalua pp vall.]. 1650: Az Felső Hazba, Fözettem Menyhalat [Kv; Szám. 26/VI.425]. 1757: Ki jöven ezen börtöskából azon Felső nagy Házban[Taplóca Cs; Sándor conscr.]. — L. még MNy XXXVIII. 134 és előbb felház al.

A fennebb 3. al. jel. nélküli felsorakozó idézetekben a jel. nélküli besorolt címzőbéli szónak 1. 'emeleti szoba' és 2. 'a telek v. a település mégisabb részén fekvő ház' jel-t egyaránt tulajdoníthatunk.

felső-hlu padlás; pod (la casă); Dachboden. 1781: (A malom) kő padgyát annak tornátzát ő állította fel, tölfrázattyt ki tsinálta felső hijjait padlásait ő végezte el [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

felsőlmeg/ing 1. fersing

felsőing-váll kb. női köntös-váll; altijă la cămasa de zi; Frauen-Oberhemdschulter. 1627: Egy vy veres Barsony felseo Ingh váll Arany prem raita aestimaltuk f. 10 | Vagion, Egi Zeold Kamuka felseo Ing váll Arany prem ket rendel raita aestimaltuk f. 9 [Kv; RDL I. 131].

felsőjű. Csak jelzői szk-ban; numai în construcții atributive; nur in attributiver Wortkonstruktion: vmilyen felső részes; cu o oarecare parte superioară; mit irgendeinem Oberteil. Szk: szeges ~ '?' 1846: egy Szeges felsőjű, aranyozott szélű büdöskő színre festett virágos findsia tálas-tol [SLt 17].

felsőkaput felső/nagykabát; haină, palton; Oberrock. 1805: Walling Lajos ... viselt ... melieretse barna felső Kaputot [DLt nyomt.]. 1847: Egy felső Kaput ... Fain barsony Galir és hajtóra hozza [Kv; Pk 6].

felsőkeszkenő nagykendő/keszkenő; broboadă; Umhängetuch. 1804: 4 nagy felső keszkenő edgyik közzülök fejr kotkás Patyalatt [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elismervénye].

felső-kontignáció emelet; etaj, cat; Stockwerk. 1679: Ezen Contignationak haro(m) oldala veresse(n) festett orsos Kar fas ... Felső Contignatioja külső folyosojanak haro(m) oldala, zöl-del veressel festet orsos kar fás [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 38]. 1687: Vajda Hunyad vára ... A. Kapu közü keő boltos ... Ezen kapu közü között keőbeől rakot tömlöcz ket Contignatio(n)ban vagyon; mindenik feli gerendás. Felső Contignatiojának külső ajtaja, temerdek tölgy fa deszkabol valo [Vh; VhU 502, 508–10]. 1767 (Az udvarházban) a Felső contignatió(an) Nap-kelet felől egy formájú két stukaturás onb(a) foglalt négy szegeletű házj üveg ablaku Bétsi fűttőjü drága ajtóju házak [Szászvevessződ NK; JHbK LXVIII/1. 211].

felsőkő 1. forgókő; piatră alergătoare; Laufstein, Läuffer. 1679: Kezi malomhoz valo faragott, felső Kő nro. 1 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9]. 1694: (A malom) also felső Kővei el koptak [Kővár; JHb Inv.]. 1697: vagyon Egi felöl csapo lisztelő Malom is, ... Also és felső kővej jok [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 12]. 1747: A Malom Le írása Jó Felső kővek 2 [Királyhalmi NK; Ks 23. XXIb].
2. (ajtó)szemöldökkő; piatră pentru pragul de sus; Sturzstein. 1589: Az aytonak felseo keo-de wet chyan vonattatuk fel, attunk Ach Mathias-nak f. — d. 28 [Kv; Szám. 4/IX. 12].

felsőköntös (női)ruha; rochie; Oberkleid. 1807: Egy Krepből valo Felsőköntös Finderlivel ki-varva [DLt 378 nyomt.].

felsőküszöb ajtószemöldök; pragul de sus, buiandrug; Sturzbalken. 1623: Kapw mellyeket es felső küzeöbet igen zep Czyffrasen teölgy fabol czynaltasso(n) [Szu/Fog.; Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1694: Vagyon vas sarkakon, pán-tonon forgó .. fél-szer paraszt Ajtó ..., also es felső küszöbi tölgyfából valók [Borberek AF; BfR. — A teljesebb szöv. alsóküszöb al.]. 1781: Öt Láb szélességű, hat Láb magasságú Ajtó meléki Felső es also küszöbjeivel edgyütt nem egészen készültek meg a Párkányok, vagys Pánklikák héjával vadnak [Óraljaboldogfva H; Kf]. — L. még alsóküszöb al.

felsőküszöbös (ajtó)szemöldökös; cu pragul de sus, cu buiandrug (la ușă); mit Sturzbalken. 1694: vagyon egi Nagj Pajta, avagy Jstállo ket szakaszok-b(an), barona fákal fel rótt, .. nyilik itt a' Fel-sőre, vas sarkako(n) pantoko(n) forgó, fa hevede-res felszer Ajtó. Az Alsóra is nyilik, tsak pusztá, fa melljekes, alsó es felső küszöbös Ajtó [Bor-berek AF; BfR. Néhái ifj. Bálpataki János kú-rájja leírásából].

felsőlepedő lepedőfajta; un felde cearsaf; Art Bettlaken/tuch. 1788: Egy ujj fejéreses két fel hajtásu felső Lepedo, hozzá valo vékonyabb also Lepedő [Mv; TSb 47].

felső malomkő forgókő; piatră alergătoare; Laufstein. 1742: a felső malom kővek megvé-konyodtanak [Pálos NK; Ks 20. XL. 19].

felsőmente ? kacagány; mantă de blană Überwurfsfell. 1850: Egy darab prémes magyar felső mente bőven sinorral, sejem belléssel [Al-gyógy H; Born. F. II Török Antal urad. biztos kezével].

felsőorbói I. mn a Felsőorbó (AF) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Felsőorbó; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Felsőorbó: din Felsőorbó/Girbova de sus Fekőorbóer. 1720: Nagy Enyedí Fel Enyedí Musinai Vladházi Nyirmezei, Diomali, Kis Orbai, és Felső orbai öszve folyo határookban Szabad Erdő [Ne; EHA].

II. fn felsőorbói lakos; locuitor din Felsőorbó/Girbova de sus; Einwohner von Felsőorbó. 1720: az Utrumban Specificált Szabad erdőtt az Felső orboiak Szabadoson usualtak [Ne; EHA].

felsőországi 1. nyugati(országbeli); (din țară) occidental(ă)/apusean(ă); abendländisch. 1873: Nemes Háromszéki Kőrösi Csoma Sándor tanítvá-nyunk Végezven már itthon tanolását, szán-dékoznak eddig gyűjtött tudományának öregbi-tése véget még azan a' nyáron valamelyik Felső országi Universitasra menni [Ne; NyIrK XII, 137].

2. ~ *bokály* ? felföldi/vidéki fajanszkorsó; cană de faianță din Ungaria de sus; oberländischer Fayencekrug | nyugati(országbeli) fajanszkorsó ul-cior de faianță din occident/apus; abendländischer Fayencekrug. 1763: Fogasok, Pohár-Szék, rakva voltak ón Tál, Tángyérokkal, és Nagyobb, s Kissebb On kannákkal, Felső országi Bokállyok-kal on Fedelűekkel [Kv; TJK XVII/2. 234 Néhái Gráff János halálával az özvegyre, Veres Katára maradt javak 1723-i inventáriumával kapcsolatos ügyvédi észrevételek].

felsőöltöny ? kabát; haină; Rock | felsőkabát; haină de deasupra; Oberrock. 1862: vitorla vászon nadrag 2 drb rongyos vitorla vászon felső öltöny [M.szilvás TA; HG].

felső-pádimentum mennyezet; tavan; Decke. 1743: Ezen nagj palotának felső padimentoma fenyő gerendákon ál, keskenj Székely deszkából valo párkányozásával edgyütt [Boroskrakkó AF BfN dobozott anyag VI]. 1763: az első Ház felső padimentuma kilencz fenyő Gerendakon hasonló gyalult párkányos fenyő deszkákból ván, ugy a földes fenyő deszkákkal meg vagyon pa-dolva [Hortobágyfva SzB; Born. 14–5 Hortobágyi Gergely György conscr.] 1807: Ezen Háznak alsó

s felső pádimentumma jó [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. — L. még *alsópádimentum* al.

felsőpadlás mennyezet; tavan; Decke. 1582 14 Oct(obris) Az zel hogy el hanta volt az Trombitas hazat chynaltatta(m) megh 17 oct(obris) Vonattam egy gerendat az felső padlasban Chynalasatol es fel vonasatol attam Ach Matthyasnak d. 40 [Kv; Szám. 3/V. 24 Lederer Mihály sp kezével]. 1677 Az nyári háznak alsó padlása gyalulatlan, felső pedig gyalult deszkákból áll (!) [Madaras Cs; CsVh 51]. 1771 az 4 szegeletire lapos küre kel az oszlopokat tenni, s arra az 4 oszlopra kel epíttetni, annak az oszlopnak olyan hosz(sz)uknak kel lenni, hogy eppen az felső padlás az fejünk felet fen rajta álljon; az deszkázat, s ugy szarvazza 4 szegüleg ... az ember fen álva az kezivel el ne érje az felső padlását [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1772: Felső Padlása ezen Háznak Fenyő Gerendákon, és egy Cserefa Mester Gerendán fekvő Fenyő Deszkákból áll, alol pedig földel töltett [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1801 az Istállónak felső padlása jó. Az alsó ujjat kíván [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1810: Az Új Istállónak Felső Padlására vétetett 43. Szál Zetelaki Bél Deszka [Szu; UszLt XII. 88]. 1850 A' Kertész háznál 8 öl felső padlás 64 vft Gabonás alsó padimentum 8 öl 80 vft [Algyógy H; Born. F. II]. — L. még *alsópdlás* al.

felsőpadlázat mennyezet; tavan; Decke. 1785 a belső, és külső Udvaron lévő kő Istállók némelly helyeken a felső, és also padlázattyok igen roz [Szamosfva K; Born. XXXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 15]. 1832/1838 A pintze kőből valo, ... felső padlázattya bük fa avetéek gerendákon már meg hajolva ál, padlázattya bükfa avaték deszkák, ennek felette van egy négy szegre ki faragott bükfából valo gabonás ... ennek felső padlázattya bük fa deszkák [A.szőcs SzD; Bet. 5]. 1850: A Gabonás ... felső padlázatán hibázik két szál deszka [Benedek AF; SLev.]. L. még *alsópdlázat* al.

felsőpadolat mennyezet; tavan; Decke. 1852: (A) ház* alja földelva van; felső padolattya el avult fenyő deszkákból, el avult fenyő gerendákon fekszik [Km; KmULev. 2 papírmalom-leírás. — *Értsd: a helyiség]. — L. még *alsópádimentum* al.

felsőpadolázat mennyezet; tavan; Decke. 1812 egy kis Gabonás ... minden Felső és also padolázat nélkül [Szászfenes K; Ks 76 Conscri. 21].

felsőrendi főrangú; de rang inalt, de neam mare; hochadelig. 1739: Ag(ilis) Primipilus Michael Kováts junior Felsőrendi de K. Sz Lélek An(norum)28 fat(etur)* [Kézdisztílélek Hsz; HszjP. * Köv. a vall.].

felsőruha 1. (ünneplő)kabátfajta; un fel de hainá (de galá/sárbátoare); (festlicher) Oberrock.

1507 Cheh Jancsinak hagyom Az wyselu zwybcamat es felsou rwhamat es Nagragomat [Nyírk VI, 187 Cheh István végr.]. 1568 Paulus Somogy . fassus est Ezt tudom hogy ez istuant Jg fogatta vala meg eztendey, hogy neky, f. 8 ad, Mentet dolmant nagy ragoth (!), es inget gatyat kettőt, kettőt, az felső Ruhát az feyert annak felette attá neky [Kv; TjK III/1. 173]. 1598: Egi eoregh felsou ruham vagion Scharlat, mallal bellet mind roka beorrel eggwt az gazda Azzonnak hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1611: Egi uiselt granath felsou ruha oh verres sajaul merreün belet ... f 11 [Kv; RDL I. 88]. 1634 Thorma Christoph vr(am)nak eo kgnek hagiom az en Eoregh roka hattal berlet, felsou ruhamat [Wass 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1644: Egi fekethe feolseou ruhat latta(m) hogj hozot Vala, roka hatal belleötet [Mv; MvLt 291. 427b]. 1655 Vajda Istvánne Aszszonyom és Szodorai Istvánne Aszszonyom kivana mi teöllünk Szavaban predikattort, igirvén a Predikatornak . Vajda Istvánné Aszszonyom minden esztendőre egy egy dolmant vagy mentet vagy felsou ruhát iö koz landishol vagy io karasiaból valot [SzjK 175]. — L. még SzO V, 160.

Az erdélyi szász régiség *Fälsch!* 'chemaliges Staatskleider sächs. Beamten zum Umhängen' [SSWb] szavából valamelyes valószínűséggel a dúszóbeli összetett előtagjának erdélyi magyar nyelvbeli jelentéstapadásos használatára is következtethünk.

2. köntös; hainá; Oberkleide. 1585 Egy weres araniás Barsony felsou ruha melj tudatot volth Ad f 12 [Kv; Szám. 3/XIX. 4 A Szent Mihály templom „eszközel”nek lelt-ában]. 1589: Egy zewke felsou ruha zeold pozto Alatta. Egy feketek Brassay felsou ruha [Kv; KvLt Vegyes I/2.66]. 1627: Egy Gránat felsou Ruha kek kamukauál bellet aestimaltukt tt f 32 d. [Kv RDL I. 132].

felsőség 1. felsőbb (hivatalos) szerv; autoritate superioară; Oberbehörde, Obrigkeit. 1821 egész bizadalommal vagyunk az iránt, hogy az Felsőség, ilyen privat Ranchorhol tamadott fel adonak kedvéért, annyi Szegeény Embert romlásban nem kíván hozni [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

2. egyházi ~ egyházi/egyházkerületi főhatóság; autoritate bisericească superioară; kirchliche Oberbehörde/Obrigkeit. 1835: az egész gyűjtemény ... egyházi felsőségeinkhez fog végső meg vi(s)gálás és meg állítás véget bé vontattatni [Nagykapus K; Rak 11].

felsősinfalvi a régi Felsősinfalva (TA) tu képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i a toponimului vechi Felsősinfalva/Cornești; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des alten ON Felsősinfalva: din Felsősinfalva/Cornești; Felsősinfalvaer. I. mn din satul Felsősinfalva; Felsősinfalvaer. 1876 a P. Sinfalvi Közönség [Váriva TA; Borb. II]. 1835 úgy láttak az Exp(o)nens Sinfalvi Birtokasok, hogy Klmetek* és a P(f)első Sinfalvi közönség magok(na)k, Also Sinfalva

Hellys(eg)re nézve, Dominii Titulust tzeloznak formálni [Asz; Borb. II. — *Ti. az alsósinfviak].

II. fn Felsősinfva lakosa; locuitor din Felső-sinfalva/Cornești; Einwohner von Felsősinfalva. 1832: Nevezze meg a Tanu hogy a megmondót hely, fel Szántásakor az Exp(onen)s Possessoratus közül kinek vagy kiknek Ekejeket 's ökreiket arestalták a Felső Sinfalviak [Asz; Borb. II]. 1835: a Felső Sinfalviak Also Sinfalva Határára le folyó Aranyos vízen a lehető halászatot arendára és dézmálás alá adták ki [Asz; i.h.].

felsőszentmihályfalvi a régi Felsőszentmihályfalva (TA) tn-i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului vechi Felsőszentmihályfalva; mit -i Ableitungssuffix gebildet Form des alten ON Felsőszentmihályfalva: din satul Felsőszentmihályfalva; Felsőszentmihályfalvaer. 1597 Berjte Manihart felső Zentmihálffolui [F.szentmihályfalva TA; EHA]. 1790 A Felső Sz. Mihályfalvi Határ [Borb.]. 1847 Felső Sz: Mihály Falvi Határon [i.h.].

felsőszer felső (utcasor); partea de sus a străzii/al şirului de case; din Straßen/Gassen am oberen Ende (der Siedlung). 1653: 1609 esztendőben vettem meg azt a házat, mely vagyon a Szabó Mihályné szomszédságában a szent király-utcában a felsőszeren Köpeczi Györgynétől [ETA I, 103 NSZ].

Hn. 1766 Az Felső szerben [Torboszló MT EHA].

felspékel felnyársal; a injunghia; auspießen. 1735: Kosa Istvan a magyar scholában monda eresztetek bé mert ma ha fel speclenek is bé megjek [Kvh; HSzjP Turoczy Istvanné Anna (30) vall.]. 1838 a' késével fel spékelné akart [K; KLev.].

felsprájeolás alá/feltámasztás; proptire; Spreizen, Stützung. 1848 a Nagy Szamosi híd fel sprájtzolására ... fel dolgoztatott 15. Gerendákat Ács Peszternák Mihály által [Dés; DLt].

felsrófol felcsavar; a insuruba; aufschrauben. 1827 Rud sroffal tsinálva és fel srofolva 6 ft [Kv; KmULev. 3]. 1852 A háló Szoba spalét pántyait új sroffokkal felsrófoltam 36 Xr | Egy új pántot Csináltam a Qvádorp (?)^a Ajtóra és felsrófoltam 30 Xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester kezével. — *A Gard(e)rob elírása lehet].

felsül kudarcot vall a da greş; versagen. 1826: látom nekem minden dologomba fel kel sülnem [Bor-sa K; Told. 7.].

felsűrül kb. feldühödik/paprikázódik; a se infuria; ergrimmen/zürnen. 1827 Kovács Pál ellenem .. anyira fel sűrült^a hogy a' mái napon nagy Döhösségel Kolból^a ide réám jött, s négy ótt Ember szeme láttára mejbe ragadott és meg

rántzikált s Huntzfot Kristussom Lelkit őszve hordotta, a' Kurvajáért meg akart verni [T; TLt Köz. ir. 519 Pönyi Sándor kezével. — *Javitva sürell-ből. TA].

felsüt 1. megsüt, a frige; braten. 1595 Az az fel boryút penig harmad napig ő kmeknek fel főztük es süttük [Kv; Szám. 6/XVIIa. 14 ifj Heltai Gáspár sp kezével].

2. rásüt; a pune fierul incins; d(a)raufbrennen. 1798 Vasaltam egy új Szeker Főrhectzet (l) megy Nádoltam két csatlás pácztát és Fel Süttöttem egész Vasat két Tekerő pántot fel csináltam réája [Déva; Ks 72. 54 kádár-számla].

felsüt-főz megsüt-főz; a gäti/präji; kochen und braten. 1595 14. Decemb(ri)s főztem ismeg 1. Aztalra: 1. Egez őzet vöttem p(ro) d 45. Annak felet fel süttük főztük az Ebeden [Kv Szám. 6/XVIIa. 295 ifj Heltai Gáspár sp kezével].

félsz félelem; frică; Furcht. 1843 k. nagy félszek között kénytelenek voltunk szaladásra venni a dolgot [K; KLev.].

Szk: ~et önt. 1812: a Groffné eő nsga ... ki jött ..., 's, mihelyt megérkezett azonnal a számtartót kérdezte hol légyen, ámbátor nem volt meszsze mégis Zugalodásával félszet öntött mondván: mért hagyja az udvart pusztán mért nem ül Hejt [Héderfája KK; IB. Varro Gyuri (29) grófi kocsis vall.] * ~et vesz félelem fogja el. 1835 ha védelmező fegyveremtől félszet nem vett volna, azon alkalmatossággal [Vaja MT; VH].

felszab a croi; zuschneiden. 1584 Aky Bochykor beór (l) hoz be, wagy Egy beórt zab fel, wagy ketteot, wagy felet chiak egy pinzt wegien rayta^a [Kv; KvLt Vegyes III. 10. — *Ti. a vásárbíró]. 1629: Ombozi Palne huszonegy bokor czismanak való boert adua(n) kezehez mellyet felis zabot [Kv; Tjk VII/3. 138].

felszabadít 1. a face liber, a elibera; frei machen. 1641/XVIII. sz. eleje az Szemeriaiak mikor fel akarjak szabadittani, járo marhajok(na)k^a, két hettel az Killyeniek ellen fel szabadithassak, és ott jártathassék [LLt B/1117. — *Ti. a Szigeth nevű határt]. 1650 fel szabadították az megh tiltot lo keőteőző helyet [HSzj lőköző-hely al.]. 1733: fel szabadítottuk a Nagj erdőtt ugj mint a Nagj mező toroklattól fogva az also s felső Nagj mezej szőlők között levő ntól fogva, az Makaj mihály Atyánkfia Irotványáig [Dés; EHA]. 1780: Valahányszor Stompokot kívantatik csinálni, egy különös Gazda is Birák hire nélkül azt fel vállalni ne merészelle sub poena flor. 12. hanem a Birák(na)k híré tégye, és a Birák szegenyre, tehetősre egyaránt repartfállya osztán a' Birák fel szabadítván, a' Stompok ehez képest készítettessenek [Torockó; TLev. 7a]. 1825 Tüzre használható erdőnk nintsen tsupán tsak egy kis Fialatos tilalomban tarto melljet fel Szabadította-

nánk tsak fél Esztendeig is nem Tüzelhetnének belőle elfogyna [Szk; Borb. I].

2. szabaddá tesz, engedélyez; a da voie, a permite; erlauben, freimachen. 1731: Az Bikkfát pedig hordani fel szabadítottuk [Dés; Jk]. 1843: A' Tisztelt Ttes Tisztseg a kérelmes közönségnek többet engede, mint sem kért mivel ... a pálinka főzés határtalan gyakorlata, sőt írlhatasara is felszabaditá [Km; KmULev. 2 Kováts Miklos adm. kezével].

Szk: kezét ~ja mestersége gyakorlására szabadságot ad. 1657: halkan az Egesz Czeh kezét elő Kglk* megh fogák az Bardott el fogak tőle mind addigh valamigh az Böczülletes Czehnek keduet keresi. ez mostani Giwlesb(en) Egesz Czehwl elő kigielmek kezét fel szabadittyak de így hogy ez utan utolsó Mester leszen [Kv; MészCLev. — *Ti. a tolvajsággal bélyegzett céltagnak]. 1729 fel szabadittani méltotzassek kezét Dersi Msesnek [Kv; AsztCLev.] * sokadalmat ~. 1691/XVIII. sz. eleje Az Tizen hetedik Articulus. Az idegen Pószttóval kereskedőknek id (!) ne legyen szabát (!) posztót el adni, ... hanem mikor az sokodolmot fel szabadittják régeltul fogva estik, más nap pedig nem [Kv; PosztCART.].

3. ki/megszabadít; a elibera; berfreien. 1609 Bonczidai Gergely es Stenszel Janos vramek, mennek Desre Biztrici Stenczel Janoshoz az Harminczad feleol miért hogi városi Attiokfiat Marhaiokkal megh tartoztatta uolt az Harmicza(n) hogi azokat is fel zabadicziak [Kv; Szám. 126. IV/304]. 1636 minden marhaját megh tartoztata az Aszony matenak, ... biro Uram erejeu, de en kezés leők erette, s fel szabadita Biro Uram akkor az arestat marhaját Matenak [Mv; MvLt 291. 78a]. 1813: azonn Grantzkine nevezetű Tisztet, a kit a Groff Udvarában tett hatalmaskodásáért hire nélkül a lántzrol fel szabaditotta [Kük. IB instr.].

4. szabadlábra helyez; a pune în libertate; freilassen/setzen. 1645 az foglyokat a teorueny fel szabadittya a' directorok eliberallyak eoket [Kv; TjK VIII/4.5].

5. jobbágyot szabaddá tesz; a elibera un iobag; Leobeigene befreien. 1625: bizoniczia megh az Incttus ... hogj Jobagia ne(m) volt s ... az Commissariusok fel szabaditottak [Uszt 32a].

Szk: hitét ~ja. 1638: Tudom ... hogy Bethlen Istua(n) Vramot Gubernatorsagab(an) elege futa, hogj fel zabadicza hitit lehessen Nemes ember, de soha meg ne(m) czelekedez a Gubernator [Dés; DLt 402] * jobbágyi szolgálatból ~. 1682: En nehai Fekintetes Nemzetes Szamosfalvi Mikola Sigmond Ur(am) előzvegye, Arva Kamuthi Susanna ... az jobbágyi szolgálatból Kupas Miklost fel szabaditottam, ... az migh él, semmi neműi jobbágy szolgálattal, sem semmi szedő vedouel ne terheltessek ..., sőt maga személlébe(n) (:ki kötöm fiait:) magat nobilitálhasza [Kv; RDL I. 33] * jobbágyiságból/ jobbágyiságról ~. 1638: mikoron az el mult eszten.

(döben) az Thoroczko város Torda varmegyebeli köz nepek, ugya(n) azo(n) Thoroczka határo(n) Ezüst es Olon (!) Bannya<t> találtak volna, es az mi Kegyel(me)s Urunk elő Nagy(sag)a előtt azo(n) Instaltak volna hogy elő Nagy(sag)a Annak colalasaert eoket az Jobbagysagrol fel Szabadittana [Thor. XVI/1]. 1662: Magyarosdon* lako Buda Andras ... jelentvén, hogy ... Peripas Mojse nevő Rabot 25 Magyar forintokon Törökők kezéből ki váltván, ... akarva(n) ötet maga helyet örökös Jobagyl adni, magat penigh Feleségét mind ket agon levő maradékít (: edigh örökös Jobbagyok lévén:) tülünk 40 Magyar forintokon ... eximaltatni és szabadosi hivatalban ... számláltatni ... Buda Andret, Feleségét, mind ket agon levő maradékít az örökös Jobbagysagbol eximallyuk és fel szabadittjuk [Vh; VhU 320 Zólyomi Miklos ad. lev. — *H]. 1670: egy Istva(n) nevű Zilahi ember adta volt ennekem iobbagiul magat, melyet mosta(n) iobbagysagbul fel szabaditotta(m), semmi közömet hozza nem mondo(m) [Zilah; Ks 65. 43. 10].

6. inast szabadít; a califica un ucenic; einen Lehrling los/freisprechen. 1635 Mikor Czismasia tanulo Inast Zabadiitnak fel, fel zabadulását walo lewele az ollyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen [Kv; Ált Céh. I. 12 tanács hat.]. 1651 Vyhelly Marci Miel hogy ollyan vakmerosegre vetette magat, es az Cehnek juteseuol nem gondolt Jnas leuen, addeg fel nem szabadittiak hanem ha jo akarattyal az drot vono szekre le fekszik, es ott egy nehany plagat veszen fel, auagy hogy az Cehnek fel Gira Ezusteot ad, de eo inkab annuála hogy inkab az fel Gira Ezusteot adgya be az Cehnak, es így ezen alkalmatossággal fel szabaduluan, soluit [Kv; OCJk]. 1678: Pejeruary Mihaj vr(am) I(na)sst Szakmary Ferkeót szabaditottak fel [Kv; MészCLev.]. 1699: Anno 1699 Die 25 July Együtt lévén az B: Céh szabaditotta fel az Lórincci Boldisár Ur(am) Inassát Szigyarto Gyurkat a kinekis a B Ceh György nevet adott [Kv; AsztCLev.]. 1819: Ezen Czeh Tagjai közül egy Mester Embernek sem engedtetik meg a Czeh hire s egyet értése nélkül Inasokat fel venni, vagy felszabadítani, az ollyan Inas, vagy felszabadult Legény egy műhelyben is fel ne vétessék [Kv; MészCLev.]. 1836 bé szegődtette Liebbeit Joseph az maga inassának Vavritsek Lörintzet 5 az az öt Esztendőre hogy maga Ruházza és fel szabaditsa ... ha jól viseli magát fél esztendő el engedődik [Kv; KCJk 122a].

Szk: apródlinasesztendejéből ~. 1643: Szabaditottak fel ő kgmek egész Czehul Inas vagy Apród esztendeikből Nagj szombathi N Matyast és az Kis Kajtar Istvan fiat Kis Kajtar Istvant [MészCLev.]. 1692 Kis Márton Ur(am) Szabaditá fel az fiát Kis Mihált Apród esztendejéből ket esztendőt el töltvén [Kv; i.h.]. 1710/XVIII. sz.: Szabaditotta fel az Apród Esztendőből Perpeti Andras uramat, az B. Czeh maga regulája szérént [Kv; FésüsCJk 46]. 1794: Szabaditotta fel az

6 Aprod inasa esztendejéből Sánta Ferencz kovacs Laboncz Mihályt [KovCLev.].

A fennebb idézett 1699. évi adalék szerint az inasfelszabadításnak egyik szokásjogi következménye az volt, hogy a felszabadult inas addigi becenevét a kemoly keresztnevével cserélte fel [Erre nézve I. NyudÉrt. 59. 19–20].

7. (mátka-sági/házassági kötöttség alól) felold; a elibera (de sub obligatiōe de logodnă/căsătorie); (Verlobungs/Heiratsverpflichtung) aufheben/lösen. 1624: Zekj Soldos Leórincz Leaniat ki Jegiben volt Matkajauai Nagi Geórgjuel massal el szeokven es el hagyva(n) hiteotlenöl, az Eccl(es)ia teölle fel szabadítottá [SzJk 16]. 1668 Teczet ménékünk hogy Karatson Janostol infedilis fel szabadítsuk* [SzJk 104. — *Ti. Désen lako Borsos Kis Annát]. 1776 Mlgs B. Henter Urffi ő Nga igyekezetté abban, hogy a' mátkasága dolgát a' Kis Aszszonnyal, az Exponens Lázár János Urfi Contradictioja alól törvényesen fel Szabadítsa? [Nsz; GyL hiv.].

Szk: feleségetől ~. 1624 Szakacz Thamast az Ecclesia ... parazna es ördeongéds feleségetől fel szabadi<to>ttá az törüennek foliasa szerint [SzJk 16] * férfinak kötelességéből ~ (nő). 1702: az Asszonyi állatnak tiz esztendőől fogyvan (!) valo sok keserves szenvedésit megh tekintvén a hitetlen s kegyetlen ferinak kőtelességéből fel szabadittuk es ad secundas nuptias (Igy!) transmittalluk [i.h. 338] * hitét ~ja kb. felmenti esküje kötelezettsége alól. 1639: ez az Janos ... el szeőköt, mert az feleségének az Apia Papok elejben hiuatta volt s emez nem ment, hanem el szeőkeott s hitelenséghben maradt az papok eleöt, az uta(n) az ember az leania(na)k fel szabadította hitit [Mv; MvLt 291. 176b] * kőtel alól ~ja magdt. 1682 Thot Ersik ... Az elebbeni Uranak kőtele alól szabadítsa fel először magát [SzJk 175] * (leányhoz való) kötelessége alól ~. 1657 Szeszarmanyon* lako Szigethi Molnár Janos proponallia En Szent Andrasón* lako Levai Annat el jegyzettem volt, de ital közben ... Szüleim ellenzik. En sem akarom semmi uton hozzam venni. Azert hozza valo kötelességem alól szabadiczon fel az sz Szek [i.h. 81. — *Szeszarmán (SzD). *Sajósztrandrón (SzD)] * mátkasága/mátka-sága kötelessége alól ~. 1640: Szeken lako Sebe Janos Leaniat Cathat el futot matkajatul Molnar Mihalinak matkasaga alól ... az Eccl(es)ia mosta(n) fel nem szabadittia | Szent Andrasón* lako Deak Janos nevő legent Nagi Giórgyne Jobbagyat egy parazna Azzonnak matkasaganak kötelessége alól fel szabadította az Ecclia egiező értelemből [i.h. 478. — *Sajósztrandrós SzD] * mátkaságot ~. 1776: Meg tettzik azt tartom a Mlgs Praepost Urnak maga Leveléből, ha fel Szabadítottaé B. Henter Antal Urffival tett mátkaságot vagy sem [Koród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall.] nem járt M. B. Henter, hogy Contradictio alól ha mi volt, fel szabadítsa maga mátkaságát [i.h. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nuncresidens in Pago Csokfalva (MT) vall.] * urdtól ~ja 1628 Kovacz Thamas ... hitőtlenöl el hagiua(n) fele-

seget el ment, ... az Eccl(es)ia az ő <hitőtlen> n vrától fel szabadította, es második házasságra <Olah S>ophiat által bocziatotta [SzJk 20].

8. tilalom/zár alól felold; a ridica interdictiō/proprirea; Verbot/Sperre aufheben. 1654: Nd meltoztassek Asztalom tartasara valami keves Büzáczkamatt megh adatnj; es az Arestum alól fel szabadittani [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan kezével]. 1738 az Szamos ujjári pestisbenis semí sincsen, az suspitiōra el rekesztet hazakatis már fel szabadítottak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1740 az idegen borokat, Nemes Városunk Privilegiuma meg-sértődése nélkül senki magától ne praesumállyá kikezdeni, ... mert az iránt, a Nms Város fog disponálni, és közönséges Conclusumból vagj feiszabadítani; vagj meg-tiltani [Dés; Jk 939b].

Szk: bordi ~ja ukinek. 1732: hogj most el pecseteltit titkon árultatott borát fel szabadics-csak menteneké Fegjverrel Borbiro Atyánkfiára*? [Dés; Jk 428b. — *Ti. Nemet Nevedinczki János és felesége] * határt ~. 1757 Innét az Ekék nem mehet(ne)k a hēten mert csak minthogy elegyeslek vetették volt a törökbuzajokkal az ősz buzájakat, már a Határt fel szabadították, kéntelen (!) a törögbuzajakatis azon éretlen tsak szedik (Igy!) hanem a jövő Hetfüre helyb(en) a földb(en) lésznek az Ekéjekkel Lonán [Retteg SzD/Kendilóna SzD; TK1 Perlaki András Teleki Ádámhoz] * hivattól/szolgálatól ~. 1673/1681 Gyalaron lako Berivoja Peter mivel az Bannyaban valo foglatatossaga miat, Szabadosi hivattalynak nem felelhet mindenkor ugy megh, az mint kivantatnek Annakokáért usq(ue) ad beneplacitum meum, könnyebségnek okáért az Szabadosi hivattalul avagy szolgálatul fel szabadito(m) [Vh; VhU Thököly Imre ad. lev.].

9. ~ja magdt gyanú alól mentesíti/mentté teszi magát a gyanú alól; a se scoate/a ieși de sub bănuială; sich von Argwohn befreien. 1653: Dobo Judit hon nem letemben hutőtlenöl eczakanak idejen engem elhagiot Annakutannais aual hogi eő engem el hagiót egiűtis masuttis sokat vendegeskedet Azert azt mondgjuk hogi valamigh ezek az ereöss sorok es gianuk alól magát fel nem szabadittia fejen vagion erette [SzJk 70–1].

10. kb. eltemetésre engedélyt/szabadságot ad; a aproba/incuviința înmormintarea; Bestattungserlaubnis erteilen. 1591 latta(m) hogj senkinek nincz gongia rah ... hogj ott ne rothadgion el az megh byzhwt test ... Nem hagihattam ott megh rothadni, vgi vagio(n) hogi az vice királbiro adta Emberth Veress Janos En hyttam fel ugj zabaditak fel [Uszt].

Szk: ~ a holttestet. 1591 k.: Fozto Imreh kepebelj Embórt ada hogj fel zabadycha az holt testót tudny illjk az farchady Weres Janos es Weres ballast es albert Gergól<yt> Azer Weres Janos fel zabadytota wgj mjnt Királj biro atta Embór az hol (!) testót [i.h.].

Nagy a valószínűsége annak, hogy az itt idézett, homályos szöveg a XVI. század második felében Usz-en gyakorolt tetemrehívásra való utalást tartalmazhat [Erre nézve I. SzE 510–6].

◇ **Szk:** *ekklésziakövetéstől* ~ a (nyilvános templom) bocsánatkérő bűnvallástól mentesít. 1827 k. Instálók alázatosan a Tkts V Ispány Urnak méltóztassék az Ekklesiai Követéstől Susana Leányomot fel szabadítani [Torda; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Özv. Vas Gergelyné Fülep Ágnes kezével] * *inhibició alól* ~. 1735 : Hadnagy Atyank fia eö keglme Pap al(ia)s Egetboros Joseph jovait az kiket el adott Nemes Varosunk Territoriumán, Inhibealtatta olyan ratiokra nézve hogj Jobbagjnak hallatik lennie de minthogj meg senkitől nem repetaltott, Tehat addig míg nem repetaltatik, mind a maga kezénél lehet, mind már akar kik(ue)k el adott jovait azon Inhibitio alol fel szabadittynk [Dés; Jk 453b] * *szekvesztrum alól* ~. 1722 Igen alázatosan Instálunk, ujolag méltóztassék Istenes Consideratioban venni igjünköt, s Jóságinkot is a Seqvestrum alól fel szabadítani méltóztassék [Nsz; JHb XIII/31] * *tilalom alól* ~. 1796 az Utrizalt Hellyet oly formalg birogatta azon két familia ...hogj mikor a tilalom alol fel Szabadítottak oda ha akartak mást eresztettek bé ha akartak ... Senkit se [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Joh. Szóts (38) gyalog káplár vall.] * *vkinek hitél/kötelességét* ~ja. 1630 : a dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia, illien condicio alatt, hogj ez alatt mi egész orszaghnak Generalis giwlest promulgatua(n), akkor mindenek(ne)k hiteket es hozzank ualo keötelesseget fel szabadittuik, es Vyolag libera Electiora ualo szabadsagot engedwnk az Statusok(na)k [Törzs. Bethlen István okl-nek hitelesítés nélküli egykorú más.] * *vkinek/vkiknek statuációjától* ~ja. 1809 Ezeket .. meltoztatván a' Flges K. Gubernium Atyai képpen meg fontolni, meltoztassék helységünket maga különös vedelme alá venni, és ha lehetséges méltóztassék aztat a' Tyrok Statuatiójától kegjelmesen fel szabadittani [Torockó; TLév. 9/43].

felszabadítás 1. kiszabadítás; eliberare; Befreiung. 1605 Erthyk biro vramtol az be gywtse-nek okayt, praesentaluan eo kgme Giulaffy Vramnak egy lewelet kiben elseoben valazt tezen az Tanaczbely vrain irasokra harom attiankfiai-nak es marhaiknak fel zabaditasa es el bochatasa feleol [Kv; TanJk I/1. 508]. 1609 : Mennek ket vraink Desre Stenczelhez Bonczidai Gergely es Stenczel Janos az Harminczado(n) Sibo(n) meg tartoztatot Attiankfiai Marhaiok fel zabaditasaert [Kv; Szám. 126/IV-313].

2. (inas)szabadítás; calificarea unui ucenic; Lossprechung. 1730 Jött be ... Magjari Gyurka fel szabadittásakor d 50 [Kv; AsztCJk 147]. 1863 Czéh bisztos a Czéh belf tagokat egyenként fel szolította hogy az említett tanoncz^a felvagy nem szabadítása iránt véleményét jelentené ki [Kv; FésüsCJk 38. *Ti. Cheh Mihály].

3. zárlat-feloldás; ridicarea popirii/sechestrului; Aufhebung der Sperre. 1748 : (A) Laszói kocsmáros .. tékozolvan ... egy kas Török buzája Arestátatott; Melly Törökbuzának fel szabadítása iránt instálván kezest alitot [F.lapugy H; Ks 62/18].

4. határszabadítás; eliberarea hotarului; Freimachung der Dorfflur. 1737 Dioszegi Szabó Mihály átyánkfia, a Nms Város Nagj Rétyyére diligenter inspiciallyon, és mind Dési Marháktól óltalmazza és a kár tévő Marhákat bé-hajttsa; úgj azokét is, kik a fel-szabadítás előtt szénájokat hordani pertentálnák, ez előtt Protocollationk ellen [Dés; Jk 485a]. 1806 : Az erdei gyümölsöt, és Makkot valaki a' fel szabadittásig szedi 's hordgya 3 M Forinttal és 25 tsapásokkal büntetögyék [Oltszem Hsz; MK II. 4/115]. 1840 : a' közönséges felszabadittása előtt az határnak [Dés; DLt 983].

5. a liga alól ~ a férjhezmenési tilalom alól való feloldás; ridicarea interdicției de a se mărita; Aufhebung des Heiratsverbots. 1682: Kegyes Anna T. Esperest Szeki V. Mihály Vra(m) szolgálója az liga alol fel szabaditatasat kívanyia. Deliberatum. Felszabadittatik [SzJk 174].

felszabadíthat 1. (tilalom alól) szabadíthat; a putea face liber, a putea elibera; von Cerbot befreien können. 1641/XVIII. sz. eleje az Szermeriaiak mikor fel akarjak szabadittani, járo marhajok(na)k^a két hettel az Killyenieken ellen fel szabadithassak, és ott jártathassák [LLt B. 1117. — *Ti. a Szigeth nevű határt].

2. (mátkasági kötöttség alól) feloldathat; a putea elibera de obligatie de logodnă; (die Verlobungspflicht) aufheben lassen können. 1776 Valaminthogy tellyes igekezete volt a Grofinének (!) a B. Henterrel valo Mátkaság elrontásáb(an), ugy Vásárhellyreis nem egyébért ment, hanem hogy ez alól Kis Aszszonyát fel szabadithassák [Egrestő KK; GyL. Jos. Szalai (45) vall.].

felszabadítódik felmentődik, mentesítődik; a fi scutit; befreit werden. 1821 : Topai Colonusom Tatár Danyilától vettem fel költsön 200 ~ két száz Rfokat A' felesége a' kender munka aloll . Sz. Gyorgy napig fel szabadítódik [Kis-esküllő K; Somb. II Sombori Ferenc kezével].

felszabadított (jobbágyaságból) szabaddá tett; eliberat din iobăgie; (von Leibeigenschaft) befreit. 1780 míg Natságtak az Jussal való fel fogást egészsen el határozná addig az fel szabadított három Gazdákatis Commissionáliter méltóztassanak az Articulusához szorítani [Torockó; TLév. 9/16]. 1850 a már felszabadított urbérek [Dés; DLt 724].

felszabadított 1. szabaddá tétet, engedélyeztet; a dispune să fie liber/aprobat; frei machen/bewilligen lassen. 1786 A Városnak semmi hire s akarattya abban nem volt, hogy az idegenek^a árulhatnak, hanem az Fő-Szolgabiro szabadította fel [Torockó; TLév. 4/13. 33. *Ti. az idegen mézárosok].

2. (inast) szabadított; a cere să fie calificat (un ucenic) (Lehrling) frei/lossprechen lassen. 1800 a 14-ken Septembris Kováts Sigmund Uram Fell szabadittata a maga (!) Innasát Dávit Fe-

rentzet [Kv; KádCJk 70a]. 1806: fell Szabaditata Kovács Sigmund uram a maga Inasat Kertz Jánost [Kv; i.h.]. 1834 Be szegőttette Meyer János uram az maga inassának Kovács Josephet három Esztendőre olyan feltételek mellett hogy a Szülei bé Szegőttessék, ruházák, és fel is Szabadíttassák az magok költségeken mellyre az Isten Segellyre [Kv; i.h. 118].

3. ~ja magát kb. peres föld birtokában meg erősített a maga birtoklását; a face să fie întărit în posesia pământului în litigiu; im Besitz eines nunter Prozeß befindlichen Felstückes den eigens Bestzustand bestärken lassen. 1603 Abastfalwy Maté Kowachne zabaditattia fel hago newy feoldében, es teób irtas feoldekben is magat Azon Abastfalwy Antal Istua(n) ellen [UszT 16/14].

felszabadíttatás 1. felmentetés, mentesíttetés; scutire; Befreiung. 1780 nem akarván a' kohokban, és Verőkben valaki a' rendelt fizetésért el-menni, az ilyen, a' kohokba, és Verőkbe ... ne hivattassék, ... ha osztán a' Mlgs Familiától Instantiája által fel szabadíttatását Meg nyerné, a' Biráknak p(rae)sentálván, a' 12. forintot tegye le [Torockó; TLev. 9a].

2. határszabadíttatás; eliberarea/slobozirea hotarului; Freimachung der Dorfflur. 1736: A Rét szoros tilalom alatt tartassék, mind a Rét közönséges fel-szabadíttatásáig [Dés; Jk 464b].

3. (mátkasági kötöttség alól való) feloldatás; eliberarea de sub obligațiile de logodnă; Befreiung/Losprechung (von Verlobungspflicht). 1683 Balog Janos fel szabadíttatást kívannya Küküllővarine Suska Aszonal való matkasaga aloll. Deliberatum. Mivel küküllővarine, Suska Aszony, matkaja melle nem akar allani, mi az iffjut kötelben ne(m) tartjuk divortiallyiuk az legint, es aszont ligaban hagyjuk [SzJk 191].

felszabadíttatik 1. felmentetik, mentesíttetik; a fi scutit; breit/losgesprochen werden. Szk: *ahinek keresete alól* ~. 1826 tehene nyavallyáját észre vette volt; mellyet viz vetéssel orvosalt is — E mellett orvosolhatatlan nyavalljába, u.n. torok gyékba dögölvén meg ... a F. Peres keresete alól fel szabadíttassék [F. rákos U; Falujk 42 Barrabás Áron pap-not. kezével] * *vminek megfizetése alól* ~. 1807 A' mikoron Ferentz Mihály nem tudván megbizonyítani, hogy Purus Jánosné lett légyen a kezes, a' Mire nézt, Purus Jánosné az ing megfizetése alól felszabadíttatik a' Szék ítélete által [uo.; i.h. 21 ua.].

2. (zárlat alól) feloldatik; a fi ridicat de sub poprire; (von Sperre) befreit werden. 1736 Constalvan az Szek előtt hogy az Instans Szabo Mihály pénzit az Inctus Finna Pal extra omnem viam juris meg tiltatta poena fh 12 juxta sedis hujus autoritatem az Instans megtiltatott penze fel szabadíttatik [Torda; TJk I. 112].

3. (jobbágy) szabaddá tétetik; a fi eliberat (un iobag); (Leibeigene) befreit werden. 1796 az Torotzkaiak ország Articulusa által a' Jobbágságnak igája alól ... fel szabadíttattak a' To-

rotzkaiak a' Jobbágság alól. felszabadíttattak, és szabad meneteli embereké tétettek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 73, 94 tábl.].

4. (inas) szabadíttatik; a fi calificat (un ucenic); (Lehrling) losgesprochen werden. 1665/1754 Mikor az Inas tanulo Esztendeit el-töltvén, az Betsületes Czéh előtt fel-szabadíttatik, és az Legényi Társaságban be-lépni kívánkozik; tartozik a' Társaságnak egy tál étekkel, egy darab petsenyével, és fél veder borral [Kv; AsztCART. 11]. 1688 Tolvay Pal Ur(am) fia Istok, ki Boytos Mihály Ur(am)mal teolteotte ki idejet, fel szabadíttatik [Kv; OCJk]. 1704 Anno 1704. Die 23 Januarius Szabadíttatot fel az B Céh előtt Asztalos Marton Ur(am) Inassa féle (!) Szygyárto Gyurka kinekis mostan az B Céh adott neki György nevet [Kv; AsztCJk 57]. 1730 Szabadíttatot fel B. Atyankfia Bölöni János Ur(am), Inassa Magjári Gjurka az négy Apród esztendők el telese utan [Kv; i.h. 148].

Szk: *tanulóesztendőből* ~. 1665/1754 Mikor az Inas tanulo esztendőből fel-szabadíttatik esztendő előtt meg nem engettetik magát gyalultatni* [Kv; AsztCLev. Art. 19. — *Hihetőleg utalás valamilyen legényavatásbeli (tréfás?) szokásra].

5. (a férjhezmenési tilalom alól) feloldatik; a fi scoasă de sub interdicția de a se mărita; (von Heiratsverbot) befreit werden. 1679 Batzoni Anna az Sz. Partialistul fel szabadulást kiua(n) az liga aloll. Deliberatum Fel szabadíttatik [SzJk 142]. 1682: Kegyes Anna T: Esperest Szeki V. Mihály Vra(m) szolgálója az liga aloll fel szabadíttatást kívannya. Deliberatum. Felszabadíttatik [i.h. 174].

A házasságtörő asszonyt, ill. a (legényként v. házasként) más asszonnyal paráználkodó férfit a papi szék liga (kötöttség) alá vetette, és így a nő v. férfi, ha kimondották is a válást, új házasságot — a liga alól való feloldásig, a felszabadításig — nem köthetett. A házasságon kívül paráználkodót is liga alá vetették, és az ekléziakövetésig a templomlátogatástól eltiltották.

6. szabaddá tétetik, engedélyeztetik; a fi eliberat/aprobat; freigemacht/bewilligt werden. 1737 a Vad Gyümölcsöt, se Tilalmasból, se nyomásból, se Erdőkről, ujab Dispositionkig ne hordják, minek utánna fel szabadíttatik a Vad gyümöls hordás, senki ne hordja s ne szedje [Dés; Jk 483b]. 1765 hogj a botskor bört az szegénység bővebben, és jutalmason vehesse, s' ebben a helység szükségét ne lással a' szörös bocskor árulás közenségesen minden rendbeli embernek fel szabadíttatik [Torda; TJk V. 269].

7. a autoriza/permite; befreit/losgesprochen werden. 1784 a' Felsőes Rendelések szerint a' Tkts Tábla szegény Communitasunkat arra facul-tallhattya, hogy most meg gátaltatatt mestersegi-nek folytatására felszabadíttassék*, etzersmind bányáink, kohóink, verőink körül kívántató fák vágásatis megengedni [Torockó; TLev. 10/4. — *Ti. Torockó bányászlakossága].

8. keze ~ mestersége gyakorlására szabadság adatik, a se da aprobare pentru exercitarea me-

seriei; die Ausübung des Handwerks freigemacht werden. 1655/1754 k.: Hogy ha pedig történnék hogy Városunkra olyan idegen Ifjú legény vagy házasember jőne, a' ki Városunkon s Czéhünkön kívül tanult volna, ... tégyen a' Czéhnek a' szegőtségért flor 4 d. 16 ... minthogy pedig Czéhünkön négy apród esztendő nem szolgált, tartozzék a' négy apród esztendő nem szolgálásért flor 20. A' fel-szabaduláskor tábla járásért d. 50. A fel-szabadulásért flor 1^a ... Mindezeket véghez vivén keze fel-szabadítatik, és Legényt s Inast állíthat [Kv; AsztCLev. PrJk 13-4. — *I.h. köv. még egyéb szolgáltatások fels. is].

felszabadított szabadított (inas); (ucenic) calificat; losgesprochen (Lehrling). 1702: allattya eo kglme aztis hogy ezen Varosba(n) Csizmadia mesteresen levő Böcsületes mester emberrel tanult es fel szabadítat mester legent ... tisztességes életű Ifju legent fogattam volt megh [Dés; Jk 334].

felszabadul 1. szabaddá válik; a se elibera; frei werden. 1736: in anno 1687 az pogány török igája alól felszabadúla, édes hazánk [MetTr 421].

Szk: jobbagyság alól/jobbagságból ~. 1618/1619: Demien Petér ... Bogati Janos jobbagia uolt, az Zekely szabadsagigh, akkor osztán óis fel szabadult az jobbagyságból [Marossztkirály MT; Bál. 57]. 1623 Mint nylyan comperialtatot hogy Kaniadi Thompa Peter Vgron Pal vramnak meggiesi giules vtan ualo Jobbagia. Annak okaert az az Thompa Peter Jobbagysaga alol Vgron Pal vramnak minden fizetesnelkwl fel szabadult, Ennek vtanna veres drabantok kezoet szolgalion fegyuerrel jo hadi zerzammal [Szu; Törzs]. 1720 husz esztendőig ki ne valthassa ezen jozsagot se maga sem Testver Attyafiai Sofalvi Petertol ... es kétt aghon lévő Posteritassitol az husz esztendő ell téven (!) ugy valthassa ki Szabo Ferencz ha az Jobbagysag alol fel szabadul [Tarcsafva U; Borb. II].

2. (a határ tilalom alól) szabadul; a fi eliberat (hotarul de sub opreliște); vom Verbot der Grenzflur frei werden. 1728: az Buza Tarlo fel nem szabadul [Dés; Jk]. 1767 mindenik Falnak és Possessor Vraknak a maga rátáját ki nem szakaszthattak ... addig mig Nyomásban szabadulván a határ genuine fel osztának és ezt is mondották azon Oculator Urak, hogy amig fel szabadul a Határ kiki mint azelőtt addig bírja [Nyíres Sz; TKhf 21/19 vall. *Ti. a peres határból]. 1797 Imre Daniel az honnan be akarta hajtani a' Költze Josef és Költze Sigmond Marháit azon hely a' Retekekkel együtt annak előtte három hetekkel mindenütt fel szabadultak volt [Málnás Hsz; Mk II. Reg. 8/260 hh Barabás Moses (67) gyalog katona vall.]. 1804: a Somkut fele volt Tilalmas fordulo fel Szabadult és a Marha Csorda is a Vizen tul valo nyomásból a Somkuti fordulora által csapott [Dés; DLT 82/1810].

Szk: a tarló ~. 1763 midőn Nyárban fel szabadult az tolló szüntelen hajtatta bé az marhát belőle [Udvarfva MT; Told. 44/15].

3. (inas) szabadul; a se califica (un ucenic); (Lehrling) los/freigesprochen werden. 1651 Vyhelyi Marci Minel hogy olyan vakmereosegre uetette magát, es az Cehnek jnteseuel nem gondolt Jnas leuen, addegh fel nem szabadittiak hanem ha jo akarattyal az drot vono szekre le fekszik, es ott egy nehany plagat veszen fel, auagy hogy az Cehnek fel Gira Ezusteot ad, de eo inkab annála annak, hogy eo inkab az fel Gira Ezusteot adgya be az Cehnek, hogy sem mint eo plagat vegien fel, es ily ezen alkalmatossaggal fel szabaduluan. soluit [Kv; ÖCJk]. 1782: Veres Samuel az atyámnak Mészáros inassa volt, és hogy az Anyáról maradott holmi házi portékája el ne pusztulyon, meg engette az Atyám hogy ideje előtt fel szabadulyon [Torda; KW]. 1802: minek-utánna ... Illyés György a' Tzéből (!) fel szabadul egyenesen tartozik az eő Nagyságok Udvarában menni, es mesterségével eő Nagyságokat illendő fizetésért hiven szolgálni [Ne; Incz. XII. 1a].

4. ki/megszabadul; a scápa, a se slobozí; befreit werden, loskommen. 1633: Kerekes Zabo Istuannak is kett loat tartoztattak uala megh, de nem tudo(m) mint s hogy szabadult az uta(n) fel marhajok [Mv; MvLt 290. 111a].

Szk: arestációból ~ elfogatásból/áristomból ki-szabadul. 1637 ezuta(n) semmi competentiaja ninczen eő hozza Mosa Gergelnek az eőzeis Demők az arestatioból fel szabadult [Mv; MvLt 291. 106a].

5. (zárlat alól) mentesül; a fi scutit de carantină; (von der Sperre) befreit werden. 1712: Jstennek légyen hálá az mely helyeken el jüttem, azok még eddig nem voltak inficiálva, s némely helyeken megis szűnt az pestis s fel is szabadultak az helyeknek némely részei [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1746: az Marhák ... el döglöttek, s az falu bé van szoros Strásakkal rekesztve csordájával edgyűt azért, hogy más falukba ne Sempállyon, s miglen az contumacianak ideje el nem telik, addig fel sem szabadulnak [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.].

Szk: vkinek keresetétől ~ vkinek keresete alól mentesül. 1648: az Inctus jurallio(n) azo(n) hogy az melj bonumokba(n), az Aszszony keres raita lia mi nala va(gyo)n mind eleő adgya es ha vala-kinek mit adot volnais benne voltakeppen eleő mondgia Juralua(n) az Actrix Aszonnak keresetiteol fel szabadul [Kv; TjK VIII/4. 293] * **taksa alól ~ a taksa-(ki)fizetés alól mentesül.** 1681: Kirka Peter ... 10 forintot fizeto Taxas fele volna ... mas hata meget azert lakik, es azert hatta ezt el pusztulni, hagi az Tiz forint Taxa alol fel szabadulnyon [VhU 21-2] * **gyanúság alól ~ mentesül/tisztázódik a gyanú alól.** 1653: én szerzettem ki Ozdi Uramtol azokat az aran-jokat, kere nyavaljás vagy két szoval declarál-uán Ngd(na)k, hogy ez gyanoságh alol Urunk-nál s Ngodnál is fel szabadulna eő kglme [Kv; CartTr II Casp. Veres Marti past. eccl. orth. lev.].

6. (házassági kötöttségtől) feloldozódik; a fi eliberatá (de obligatiō cāsātoriei); (von der Heiratspflicht) aufgehoben werden. 1675: Mivel határo(m) esztendeje hogy Ura el hadta hűtötlenül lopasa miat mint a' vallokis vilagoso(n) be hozzák felesége fel szabadult kötelese(!) alól .s. ferhez mehet [SzJk 126].

7. a gyermekágyból ~ gyermekágyból felépül/gyógyul; a se întrema/reface după lehzuzie; vom Wochenbett genesen/sich erholen. 1776 Másodszor követet Ekklesiát Tatar Márta Paraznasag (!) minekutánna a' Gyermeke ágyból is felszabadult [Gyalu K; RAK 173].

felszabadulás 1. szabaddá válás; eliberare; Befreiung. 1618/1619: az jobbgioknak fel szabadulások felől azont vallia az mit az első uallo [Kisfalud MT; Bál. 57]. 1632 Elekfy Lazlo vram . keuana mi teolwnk, Jobbagja Aszonnak (igy l) fel szabadulasat, mys az Cziganneót fel szabaditok kezebennis adok [Ótorda; Kp III. 65]. 1782 ennek előtte mintegy három esztendőkel valamely ezen helységben irgett főrgött Cancellisták imitt amott hintegetett illetén bezsédjek után, hogy tudni illik a' Királyi-Felségnek olyon rendelés ejött, melynél fogva valakik Fattyaknak tanálatnak mind azok ha magokat fattyaknak lenni meg-bizonyithatták, bátor ha Jobbgyi Kötelesség alatt tartottatok légyenek is, az alól fel szabadulást magoknak nyerhetnek [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

2. (határ)szabadulás; ridicarea opreliștei (ia hotar), eliberarea (hotarului); (Dorfflur) Freiwerden. 1840 u.: Kaszálló Rétemet ez előtt két Honappal fel kaszáltattam gyűjtetem olly tzéall, hogy a' fel szabadulás ideje előtt Sarjúját használhassam [Dés; DLt 985].

Szk: a határ ~ a határszabadulás. 1728: Ajtai György rendeltetett az Kerülő melle az Zabnak, Kendernek. Kölesnek felkeléség egj szoval az Hatar(ua)k fel szabadulasaig kikis szorgalmatoson tartoznak vigyazni [Dés; Jk 378] * 1822 Lat-tom ... 18 Darab Marháit is a Gyertyanoson legelni és szabadon járni a határ fel szabadulása előtt [Dés; DLt az 1822. évi iratok közt] * a tilalmas ~ a. 1804: a vizental való nyomásból a Somkuti fordulora a Dési Sertés Csorda Tilalmas fel Szabadulása után által ment [Dés; DLt 82/1810].

3. inasszabadulás; calificare (a unui ucenic); Frei/Lossprechung (eines Lehrlings). 1635 Mikor Cizmasia tanulo Inast Zabaditnak fel, fel zabadulásáról walo lewele az ollyannak az ket Cizmasia Czehi Mester newe alat kellyen [Kv; ÁLt Céhir. I. 12 tanácsi hat.]. 1699: Fejer Marton Ur(am) Szabaditá fel az fiát Fejér Bálintot Bé álo Collációért tisztességes Vendégséget adott az fel Szabadulásért penigh adott öt forintot ezen gyűlésen [Kv; MészCLEv.]. 1730: Szabadittatott fel B. Atyankfia Bölöni János Ur(am), Inassa Magjari Gyurka az négy Aprod esztendőök el telese után, Az Inasis az fel szabadulásnak jeleül d 50 beadva(n) az B. Chenek [Kv; AsztC]k 148].

1777 A' Typographiában Minden féle aprosáért valo Erogatum ... Bodo Pál felszabadulásakor Culinaéért (!) fizettem fl. 1 den 94 [Kv; KvRKlt].

4. (mátkasági/házassági kötöttségtől való) feloldás/mentesülés; eliberare/scoatere (de sub obligatiile logodnei/căsătoriei); (von der Verlobungs/Heiratspflicht) Aufhebung. 1628: Kovacz Thamas hitetlenől el hagiua(n) feleséget el ment, es oda vagion. Azert az z. zektől tölle ualo el valasomatt, es nekem adot hiti alól fel zabadolasomatt kiuanom. Az z. Eccl(es)ia megh ruminaluan az megh maradot felnek Olah Sophia Azonnak artatlansagatt az ő (hitötle)n vratol fel zabadtotta, es masodik hazassagra által bocziatotta [SzJk 20]. 1639: Zaz Nyresen Az Giorgh kóvacz Hayadon Leania ki egy kovaczi Legentol el Jedzettetett volt, kiva(n)na attol fel zabadulast [i.h. 47].

5. férjhezmenési tilalom alól való mentesülés; scutire de sub interdictiō de a se mărita; Befreiung von dem Heiratsverbot. 1679 Batzoni Anna az Sz. Partialistul fel szabadulast kiua(n) az liga aloll. Deliberatum Fel zabadittatik [i.h. 142].

6. ' ? ' 1740: Solemniter Protestalok azon, hogj Néhai Hiripi Mihály Uram Unokáinak Házokhoz senki ne nyúlhasson, mig engemet, eddig való Expenzáimról, azon árvaik iránt nem excontentál, sem magok az árvaik, sem azok(na)k Tutori, mint hogj, én, érettek felesen költöttem, és mostis Felszabadulására kész vagjok adni flor. Hung. 12. mintsem eddig való költségemis hijában légjen [Dés; Jk 328a].

felszabadulhat 1. (mátkasági kötöttség alól) feloldozódhatik; a putea fi scos de sub obligatiile de logodnă; (von Verlobungspflicht) befreit werden können. 1679: Causa Tsitso Kereszturiensis. Szakás Samuel Korbolo matkajatul Honatul el válást kiua(n), Deliberatum. Fel szabadulhat, et ad secundas nuptias botsattathatik [SzJk 138].

2. szabaddá válhatik; a putea deveni liber; frei werden können. 1698: az mas recepta Relligiokon levő Papok maradeki is az Hazának elő Felsegetül confirmalt Törvényei és eddig való szokasa szerint azzal hogy az Apjok Pap volt abbul fel nem szabadulhatnak [UszLt IX. 76.63 gub.].

felszabadulhatás a jobbágyság alól való szabadulás lehetősége; posibilitatea de a se elibera din iobăgie; Möglichkeit der Befreiung der Leibeigenen von Leibeigenschaft. 1783: Fattyu Thodor Fattyuságának szine alatt kezdette magát az Jobbágyságtól vonagatni és fell szabadulhatását keresni [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

felszabaduló care devine independent; frei werdend. 1808: végeztetett, hogy már ennek utánna felszabaduló legény nem csinál ezután szabaduló levelet [Dés; DFaz. 34].

felszabadult szabadult; calificat; frei/losgesprochen. 1699: A' felszabadult Mester legények ...

contribuallanak a' N. ország Instrectioja 'szerint [Dés; Jk 286b]. 1819 Ezen Czéh Tagjai Közül egy Mester Embernek sem engedtetik meg a Czéh hire nélkül Inasokat fel venni, vagy felszabadítani, az olyan Inas, vagy felszabadult Legény egy Műhelybenis fel ne vétessék [Kv; MészCLev.].

felszabatik felszabódik; a se croi; zugeschnitten werden. 1806 Kiadása a Vászonnak ... az Flajtárnak két ingre fel szabatott 12 Sing [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.].

felszabódik felszabatik; a fi croit; zugeschnitten werden. 1829 Kender és Vászonnak bé vétele Nyoltz sákoknak, és a Berke Gyapjunak egy nagy sáknak fel szabodatt [Pókafva AF; Born. F.Ia Bod László tt szám.].

felszaggat 1. szaggatva felnyit; a deschide rupind; aufreißen öffnen. 1725: ha Nagy szombathol levelek jőnek azokotis csak szagasd fel [Darlac KK; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1778 kívánta Dobollii Joseph Ur mi általunk Négy Testificator Birákkal a Ládákat és szekrényeket fel bontani és nyitítani, 's már rajtak levő petséteket fel szaggatni [Nagylak AF; DobLev. III/503. 1b/].

2. felszakít; a smulge/rupe; aufreißen. 1625 az gyermekek Conuictusaba(n) az gyermekek sok helen fel szaggattak volt, az padimo(n)tom dezakatt, es az nagj Auditoriumbannis [Kv; Szám. 16/XXX. 24]. 1772: az én Silipemnek nem egjéb romlása volt az, a melyet observáltak volt, hanem hogj a' Viz fel tojulván, a' deszkáit fel szaggatta volt [Kük.; JHb LXVII. 216].

3. feltör; a desteleni; bepflügen. 1606: 9 May Az Lomb felet zinten az Glepw mellet, szantattam az zegeniek zamara egi haro(m) köbleös földet megh, fizettem ez előzzori szantastol mint hogi glepből zaggattak fel f:3 d 75 [Kv; Szám. 12a/I. 30]. 1625: Zolia Pal kwlleb kwlleb szantotta szaggatta fel a peresheliet [Lokod U; UstT 3]. 1757: egy Nagy Márton nevezeti udvari bírāja pirongatni kezdte ben(n)ünket hogy miért szaggatjuk fel az ura kaszáloját [Dicsősztmárton; Ks 19/VIII. 41]. 1799 (A földet) az udvar török buza Földnek szagatta fel, a több velle egy barázában levő Földekkel edgyüt [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

4. felszabdalt; a parcela; zerstückeln. 1783 a mennyire a Joszagok(nak) minéműsegeket, Commoditásokat ki Nyomozhattuk négy egyenlő Részekre Szaggattuk fel az alább meg irt mod szerint [Mv; Ks 23. XXIIb].

5. 'p' 1780: Verőkben Segittőnek, ki csak legyezövel segitt, minden vastól két pénz fizetése légyen, a' melly segittő pedig a' Vasat felis szaggatty, egy vastól három pénz [Torockó; TLev. 8a].

felszaggatás feltörés; destelenire; Auf/Umbrauchung. 1736 Következik a Határok felszaggatásának Consignatioja [Záh TA; Mk V. VIII/10]. 1799: Azon vicinált Földet ...; ezen fel szagga-

tás alkalmatosságával, Arnént Afétnek adták, hogy fel szagassa [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

felszaggatott 1. feltört; destelenit; gebracht. 1840: A Ganyilába Fel szagatott Réthe 6 véka Törökbuza [Hosszúasó KK; Born. F. Ia].

2. felszabdalt; parcelat; zerstückelt. 1756: Mely egj Sessiobol 10 darabokra fel szaggatott ház helyeket kertel egy mastol meg különöztetvén, mindeniknek bőséges tágos helye tapasztaltatik lenni [Dumest H; JHb LXX/2.85]. 1777: Ezen meg irt mod szerint nyilakra vettetvén a' megnevezett táblákra fel szaggatott Erdők, midőn továbbra is maga Operatioját Continuálná a' Co-(mmi)ssio, ment a' Falu felett valo Erdőre ... aztis el járván az már elintézett, s kitsinált részekre fel osztotta [Asz; Ks 89].

felszaggattat 1. feltépet; a pune să fie smuls/scos; aufreißen lassen. XVII. sz. v.: Tudo(m) azt hogj Saarközi Istva(n) Vram Vram, az Uy haznak padlasat fel szaggattatta, s Deszkas szanakat Czinaltatot belőlle s velle [WH. Stephanus Eölnesi (40) prov. vall. — *így kétszer].

2. feltörét; a dispune să fie destelenit; brachen lassen. 1756: Kornis Ferencz ... azon rétből nagy darabot potentiosé fel szántatatt, szaggattatatt [Balavására KK; Ks 17/LXXXI. 20]. 1799 Azon vicinált Földet ... az udvar ... újra fel szagattotta [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1844: a' Berek vagy füzesben egy más rétet szaggattatott fel [Abafája MT; TSb 22].

felszaggattatik feltöretik; a fi destelenit; gebracht werden. 1793: (A föld) Török buzának szaggattván fel most már szántatik [Uzdiszt-péter K; TSb 51].

felszágul felrohan; a alerga/fugi în sus; hinaufrennen. 1599 Latta(m) hogj Benedekfi Christoph fel zagúlta az Nagy Janos haza feleöll, mégh ismet vizza mene, de az harczot ne(m) latta(m) minth lett [UstT 13/109 Prisca relicta quondam prouidi Francisci Zakal de Kadiczfalua jb vall.].

felszakad beszakadozik; a se rupe; eingerissen werden. 1595: foldoztattam az Varos 4 Ohn Taalat Sixtúsnal, miért hogj az karimaik mint fel zakadot vala ... d 28 [Kv; Szám. 6/ XVIIa. 139 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1638 latam az ladat hogi egi kiczidegh fel uala szakadva az sarka, de ot megh csak az tenierem sem tert volna be [Mv; MvLt 291. 123b].

felszakadott felhasadozott; sfisiat; aufgerissen. XVIII. sz. eleje Az melly lonak a lapoczkája Szárad, le döjtve ér vágo vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni jo formában az után harapo fogoval fel kel Szedni a lapoczkaja bőrit, apró tört sóval meg kel hinteni a föl Szakadot bőrt [JHb 17/10 lórtási ut.].

felszakadozik a se desface/rupe; aufreißen. 1600 Az Silip dezkey fel zakadoztak Eoregh zegnek

veottem Egy Apro vassat d 12 [Kv; Szám. 9/VIII. 5]. 1787: a' Deszkák ... rothattak, felszakadoztanak és szakadoznak [Mihálcva AF; Rsz-Mk].

2. kb. beszagattodik/omladozik; a se surpa/prábusi; eingerissen/gestürzt werden. 1841: az also Kodor ... utzába a Dudva* pataka által annyira felszakadozott^b a veres kuttol véve az B. Henter majorja előtt lévő szántzig (!) [Dés; EHA. *L. erre dudva al. ^bTi. a sánc].

felszakállás kézipuskafajta, un fel de muschettá; Art Wallbüchse. 1653: Vettek vala az uraim az elmúlt 1594-dik esztendőben város számára valami fél szakállast úgy mint nyolczat, úgy a tájott egy tonna port is. Mindazáltal azok a szakállások a segestyében elégték vala [ETA I, 76 NSz].

Az ún. szakállásokat v. szakállas puskákat* igen változatos méretekben készítették; a könnyebbek kézipuskának, a nagyobb, nehezebb példányok ágyúnak tekinthetők. Készítettek ún. **felszakállásokat** is; ezek már könnyebb kézipuskák voltak, s nem kellett őket lövéskor villára fektetni. Ezek a szakállások két-két 5 lates golyót lőttek ki. Szabad mezőn csaknem kizárólag a felszakállásokat használták, a nehezebb szakállásoknak az erődített helyek védelmekor jutott szerep [RMFgyv. 193. — *E puskafajta nevét a cső alsó felére forrasztott vasnyílványról (szakáll) kapta, amelyet a fegyver elsütésekor — rögzítés céljából — egy alkalmas bak nyílásába v. a váral löresébe akasztottak be].

felszakaszt 1. felfeszít/tör; a deschide cu forța, a sparge; aufsprengen. 1752: mind a hárman a Pintzébe bé menván, egy négy kupás Átalagatskát, és három kupás palaczkot, három hordot fel szakasztván*, azokból meg töltettük [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall. — *Értsd: a hordón levő pecsétet]. 1812: Keresi a' Groff a Ládát 's, tsak el bámul midőn látja, hogy fel vagyon szakasztva és nintsen benne a pénz [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

2. **pecsétet** ~ pecsétet felszakít/tör; a rupe sigillui; das Siegel (er)brechen. 1718 az pecséttyit* ... én szakasztottam fel [Ebesfva; K]. Rétyi Péter lev. *Ti. az inv-nak]. 1730 bortöteskor Karacson tajban az baraknak megholtése es be pecsétlése után ki szakasztatta volna fel az Ur pecsétit es ki hardatta volna kancsokkal az Ur borat huva vittek? [Kük.; Ks 8. XXIX. 24 vk]. 1780 eő Ngával s a koltsárral egy bé petsételt boltba bé mentünk az holott eő Nga a petséteket fel szakasztva találván ..., a koltsártól kérlette eő Nga: ki nyult azokhoz? [Bethlen; BK. St. Butzi (35) tt vall.].

3. **felbont**; a deschide; öffnen. 1593: Az mi keppen Nagy Benedek cziki Hadnagy Bodo mathewal vetekedik az Kapitany vra(m) lewele fel szakasztassa feleol. Deliberatum est: Az hadnagy bizonicha megh, hogy mikor az eo zolgaianak atta Bodo Matheis az levelet akkoris fel volt zakasztva mikor eo maga kezeben jutot akkoris [UstT 10/90].

4. kb. különválaszt, elkülönít; a separa; trennen, absondern. 1586 Az kazaltatas es Zena

Gywtes hany forintba teolt fel szakasztwa megh Iria* [Kv; PolgK 21. — *Az ispán].

felszakasztás 1. felszakítás/törés; spargere; Aufbrechen. 1796: T. Ambrus Gedeon Uram a Consistorium által megkérdetvén, azon Bornak megitaláb(an) a' mennyibe részesnek esmérí magát, nem valami különös máltiából, hanem, egyenes Baráttsági Confidéntiából v(al)lotta meg a' Pet-sétnek felszakasztását* [Récse Sz; KCs. — *Ti. a hordón levőnek].

2. **felbontás**; deschidere; Öffnen. 1593 Nagy Benedek cziki Hadnagy Bodo mathewal vetekedik az Kapitany vra(m) lewele fel szakasztassa feleol [UstT 10/90. — A teljesebb szöve. **felszakaszt 3.** al.].

felszakasztatás felosztatás; impärtire, Zerstückelung. 1870 ezen also Répai Határnak fel Táblázása és Részekre valo fel szakasztattásai még edig meg nem estenek [Nagynyulas K; DLev. 5].

felszakasztatlan felszakítatlan/bontatlan; nerupt, nedeschis; ungeöffnet. 1732 látám is az magam levele légyen, és fel szakasztatlan is vot, így gondolkodtam, hogy sok alkalmatlan leveleim már velem edgyütt tudam is unalmas az M: G. Vr előt [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

A szöve-ben a szó hsz-ként is felfogható; ez esetben a 'felszakítatlanul/bontatlanul' jel-sel számolhatni.

felszalad 1. felfelé fut; a fuge/alerga in sus; aufwärts laufen. 1767 Látám hogy Udvar László szalod fel az utszán a Legények felé [Betlenszt-miklós KK; KB. Gombucz Josef (35) jb vall.].

2. **felsiet**; a se duce in grabă; hinauf-eilen. 1777: mihejt eszre vette hogy az Exp(onen)s Ur Causajat assumáltatni akarja a Falu Széken, mingyárt Sellyeben fel szaladván hogy a földeket méretesse, ..., igaze hogy a Causa előtt szaladt fel, és lármázta az embereket a föld mérésre [Msz; Bet. 6].

felszalaszt elszalaszt; a trimite iute; (rasch) schicken. 1593: <I>lona Gergeli Antalné vallia: Latam hogi Baka ferencz le niomta vala az mi hazunk eleot Kuti Martont, ammideore fel zalazta Kuti Martont, neki futamodek Tot Istuannak, es rutul kezde zidalmazni [Kv; TjK V/1. 250].

felszállít a transporta (la); hinaufbefördern. 1812 tessék az Urnak ... az 1290 veder és 2 kupa Szin borokat .. Kolos Monostorra maga kötelezése szerént fel szállítani [Km; KmULev. 3].

felszállíthat a putea transporta (la); hinaufbefördern können. 1786 a marhák gyengék hogy messzre vekturázzuk* Herepég vagy Fejérvárig fel szállíthatnok ezen tul ha Nsgtok rendelést parantsolnak a felsőbb Tisztek(ne)k [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *Ti. a gabonát].

felszámít 1. kiszámít; a calcula; ausrechnen. 1849: ezekután fel számítottuk a' fizetetlen maradt összevet mely felugott 750 vfrtra [Kv; Végr. Vall. 101].

2. összeszámol; a socoti (totul la un loc); zusammenrechnen. 1843 Gyere Koma mennyünk ki a' hátulso házba s ott számítottuk fel a' restantiákat [Dés; DLt 586.23]. 1863: hivatalosan hívom az egész Fraternitáss és Szék biro úrakat, a mikorra az administrandumokat jól felszámítva a rendes úton küldjék be [M.bikal; K; RAK 136 esp. kl].

felszámítás 1. calcul, socotire; Berechnung. 1843 Tizen egyedik Tanu Farkas Sándor István, mintegy 71 éves melyet tud a' maga felszámításból [Bodola Hsz; BLt 12].

2. számbavétel; calculare, socotire; Zusammenrechnung. 1838 A Görgénybe építendő Gözös Palinka ház fel alítására megkívántato költségek előleges fel Számítása [Msz; Born. G. XXIV].

felszámított számításba vett; socotit; in Rechnung genommen. 1841: az előre már felszámított szükséges fa késő ősztől fogva tavasz kezdetéig ... lassanként terjeszkedve oly vigyázattal szőlőtassék ki, hogy a' fenn marado fák a' lehetőségig egyenlő távolságban maradjanak [Nyárádsztanna MT; LLt].

felszámíttatik összeszámláltatik; a se număra/socoti; zusammengezeichnet werden. 1837 a helybeli Arany és ezüst mives Czéhnek Czéh gyűlése tartván a Voxolás- is Czinkusok utján meg tétetett; melyek minek utánna bé szedettek s fel számíttattak, úgy találtatott; hogy Binetz István kapot 8 voxot, Ajtai Sámuel kapot 7 voxot, Fejérvári Janos egyet sem [Kv; ÖCLev.]. 1839 az egész Czéh, külön külön, fejenként a Catalogussok szerint a maga voxolását meg téven ... s általunk szorgalmatosan fel is jegyeztetvén ... a bé vett voxok általunk fel számíttat [Kv; AsztCSzám. 126].

felszámlál 1. össze/megszámlál; a număra/socoti; zusammenzählen. 1749 (A pénzt) idősb Konya Zabolai Daniel ... kész pénzül előttünk eő kegjelme fel számlálván kezihez is ven (!) [DobLev. I/233]. 1775 betsüllöttük ... mind összveséggel szena és sarjubeli kárát az Ur(na)k tizen négy Merekjékre, Törökbuza kárát is száz Csöig emlékeztünk hogy fel számláltuk s többre is [Bereke-resztúr MT; BLt. 6]. 1845 mentünk és fel számláltuk a fíjatalakat, találtunk az egész Erdőbe 770. fiatal [Ipp Sz; Végr.].

2. elszámol; a face/incheia o socoteală; verrechnen. 1606: az chísma arratis fel zamlalok akkor [Uszt 20/246 Petrús Kis de Ilke* lib. vall. — *Úlke U].

3. összeszámít; a aduna, a socoti la un loc; zusammenrechnen. 1598: Ezekért az megh nevezet földiekert es Szena retert, kiert Lovat kiert penzt,

kjert Posztu ruhat attanak hol teőbbet hol keue-sebbet szwksegwnknek idejen Kovacz Peter es Antal, melyet egy summaban feöl szamlalvan, szaz forintra telik [Kadicstva U; Törzs. Benedekfi János és Christoph vall.]. 1639 az Diuisiohoz kezduen Bartha Miklosne jouait az on szerszamon es feier ruhan küül aestimatioiok szerent fel számlaluan ... teonek mind Egjút Egj summaban f. 82 d 40 [Kv; RDL I. 116].

4. átv kb. ki/megjelöl; a indica; bestimmen. 1854: néhány évtized békéjét az 1848-ki év oly gyászos eredményü viharral szakítá félbe 's nemzetiségünk ércszobra felett a kérelhetetlen halál öldöklő angyala a végórát felszámlálta [Új 4].

felszámlálás össze/megszámlálás; numărare, socotire; Zusammenzählen. 1749: Az fel számlalas után Ez Niaro(n) holt megh Eoregh Juh Nro 16 [Kv; Szám. 26/VI. 477]. 1861: A' Magyar Tudos Akadémia terve szerint a' nép pontos felszámlálása e' folyo honap végén lejénd [Gyalu K; RAK 59 esp. kl].

felszámlálhat összeszámlálhat; a putea număra/socoti; zusammenzählen können. 1763 egy éit-szaka el-lopattott a' mint fel számlálhattuk 17. kálonya buzát [Udvarfva MT; Told. 44/15].

felszámláltat számba vétet; a dispune să fie socotit; zusammenzählen lassen. 1703: meg irtuk vala kgk(ne)k, hogj a szebeni Citadella epitesére, Aprilsre es Majusra rendeltetet dolgosok(na)k hátra maradt reszet fel számláltatván maga szekib(en) fogyatkozás nélkül menten be küldesse [UszLt IX. 77. 63 gub.].

felszámláltatik 1. össze/megszámláltatik; a fi numărat/socotit; zusammengezählt werden. 1628/1635 Arany, taller es o dutka* .. az mint az szegenj Azzonjb elot fel zamlaltatua(n) be peczjetlette volt, azon peczet alatt ualo czedolak zerent Inuentaltuk ez keppen* [Bodola Hsz; BLt 5. Néhai Béli Kelemen lett. — *—Köv. a fels. Néhai Uzoni Béli Kelemené Bánfi Mária]. 1757 leg elsőbben is szőlő tői azon szőlőnek szám szerént fel számláltatván, és meg olvastatván találtak .. ezen szőlőb(en) két Ezer kilent Száz ötven ötöt [Déva; Ks 73]. 1835 A' benne találtatott Szőlő tők fel számláltatván, találtattak 19750 Szőlőtők [M.gombás AF; TSb 49].

2. ? elkülöníttetik/osztattatik; a se separa, a fi separat; getrennt/abgesondert werden. 1588: Zena Reteznek megh ereszeset Nem itilik most eo kgmek Ionak lenny bizonyos okokbol, hanem az aratsnak dereka le zaluan ereztessenek megh, Az ereztos penigh legien a' Regy mod zerent Rendel, Amynt az varos regreol fogvan ordine zamlaltat fel eot fertalra* [Kv; TanJk I/1. 83. — *A fog. az eredetiben ilyen zavaros; fertályon alkalmasint a fertályokra, tizedekre osztott polgárság közigazgatási, városrendészeti egységeit kell érteni].

felszámol összeszámít; a aduna, a socoti la un loc; **zusammenrechnen**. 1860 k.: Kérem az Lista szerént felszámolni az elmúlt ho áugusztusi húst ... Kirkosa Péter [Bonchida K; SLt Vegyes perir.].

felszánt 1. megszánt; a ara; beackern. 1756: az Csolti Hidnál valo Lábacsát ... fel szántván ... bé vetette [Szakátúra SzD; TKI Pap Gábor (28) jb vall.]. 1767: ezen helyből a mit az Exponens Aszszony eő Nga emberei felszántonak, én arról Dezmát is veszek [Vajdasztiván MT; JHb IX/48]. 1804: A Sáárdi Emberek között némelyek Dinyének magoknak egy egy darabot fel szántottak [Sárd AF; TSb 51].

2. feltör; a desteleni; brachen. 1571 Dynnyenek walo feoldet Eo* K. megh Engedyk az Tawaly helyre vetny. De wy gepet Nem akaryak hogy senky fely Sanchon [Kv; TanJk V/3. 35a. — "Előtte a w áthúzza". 1594: Akkor ez feoldet az melybeol frataj Janos Az buzatth ki zantotta, frataj Janos Zantotta volth fel giepebeol [M. frata K; Told. 27]. 1681 Zavoj nevű ret mellett levő szél ... ha eszt egészen fel szantyak lészen pro Cub 100 [VhU 44]. 1766: azon Szilvásbeli Föld ... annak utánna hogj parlagjából fel szántották igen sokat szaparodott a Simon Jusson levő s rajta meg tért Földből [Kökös Hsz; Kp I. 234]. 1873: Iitt (!) ezen fogáson belől amint Látom még in Anno 1808. Kozma Kosztán ... mintegy 5. ót buza vetésnyit (így!) el akart foglalni, fel írtotta, fel szántotta, és málával beis vetette volt [F.berekszó Sz; RfR III.R. 12/9]. 1835: Az Hazam utan a' Tökös Tonal lévő nyílám Szena tsinalas vegett által engedtetett de fel szantani szabad nem lészen [Dés; Törzs. Dési taxálisták].

felszántás (meg)szántás; arat; Bepflügen. 1752: azon temető helynek fel szántásátul meg szűnyenek [GörgJk]. 1818 Kotsi Ur azon Hellyet tsak a' rendes fordulo fel Szántásával Szántsa, s gabonával veti [M. frata K; KLev.]. 1842: oly fekvésű sovány hely, hogy nem érdemli meg a' fel szántást [Kakasd MT; DE 2].

felszántat 1. megszántat; a dispune/face să fie arat; bepflügen lassen. 1593: az Iegh esseo verte buza feoldet Nemely Attianfiay fel Akariak zantatnj, es tilalomba tartatnj [Kv; TanJk I/1. 218]. 1598: Makay Leörinch Elte, azt az Dona oldala vermebe ualo feoldet, az Mellyet Eördeoc ferencz vram fel szantatot uala [M.fodorháza K; Ks]. 1639: az olljan ganejos hely ugj hagjam az bírám-nak hogj fel szantasso(n) egj darabot benne [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamás szu-i várgondviselőhöz]. 1697: eő Nga gondviselője a brázdán belől Szántatott néhai Barcsai Péter Ur(am) rá menván az ekejét le vágta és a kit fel szántatott volt. bé vetette [Nagybarcsa H; BK sub nro 201 Serbán Ignát (80) jb vall.]. 1736: En .. az eo kglme* jobbgyinak földöketis ne(m) hatalmasul foglaltam el. hane(m) hogj taualy a' szántot földim közt lattam szantatlanul

maradni azt a' darabot, ugy szantattam fel, hogj parlagh ne maradna [Marossztkirály AF; JHb XXIX/4. — "Bánffy Sigmond]. 1788: En egy uj dolgot próbáltam: a lentse és borso helyit ujra fel szántattam s bé vetettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1840: égy darabotskát a kertbe fel szántatott [Dés; DLt 1058]. — L. még GyU 134.

2. feltört; a dispune să fie destelenit; brachen lassen. 1573: Az mely lo keoteo helyeynket ... Radak vra(m) fel zantata [Nagyernye MT; EHA]. 1594: Az Eztynj* határon Poklostelek* feleől az Erdeő felit tugia hogj Kendy Gabor az Eztyeny Nemes Nipektewi el vette es Irtatta mind Erdejet s mind Mezejet, es fel zanttatta s Birtha [RLt O.5 — "Esztyeny SzD. "A behereltet al. sajtóhibával]. 1672: Elmentünk .. az Noszalyi határnak Geőcz felé valo fordulajaba(n)

arra az helyre az mely neveztetik keőzeönseges nével az keőrtvely fflakon valo csupnak, az hol egy darab széna füvet ... Gavai Miklos Uram fel szantatott volt keőlesnek [Ks 41.E. 17]. 1756: Kornis Ferencz ... azon rétből nagy darabot potentiosé fel szántatatt, szaggattatatt [Balavására KK; Ks 17/LXXXI. 20].

felszántatik megszántatik; a fi arat; bepflügt werden. 1765 ezen darabotska szántó földet, a' kinn állunk, minekelőtte felszántatott volt mind az Migs Exponens Ur eő Nsaga Eleje kaszállója volt, hanem hogj Titt. Zejk Urak fölgjének vége mindenkor fel barázdálta, ugj azután szántattatta fel ő Nga [Haró H; JHb XXXIII/19].

felszántatott megszántatott; a fost arat; bepflügt. 1825 egy más Kaszálo helyl Eszaki resze sovanyab és fel szántatott kis reszetske [Szarázpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 349].

felszántattat 1. megszántattat; a dispune să fie arat; bepflügen lassen. 1765 ezen darabotska szántó földet, ... azután szántattatta fel ő Nga [Haró H; JHb XXXIII/19. — A teljesebb szöve. felszántatik al.]. 1781: ő Nga Kéméndi Tisztye egy részét fel szántattatta de a Falusiak turbálták [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

2. elszántattat; a face să se ciupească prin arat; wegpflügen lassen. 1731 (A) Szántó földeket, kaszálo Réteket, Szőlőket a' Három Linea között fel osztottak volt, de eő Kglme* sok Atyafiak(na)k a Földeit fel szántottatták [Kv; JHb XLII. — "Váradi Inczédi József].

Ha. 1823 fel szántottatta [Bh; HG. Eszterházi perek].

felszántódik megszántatik; a fi arat; bepflügt werden. 1739 akkor az patak idéb járt, és az hol most Jele van az mostani szantásnak, az patak ott fojt, es az utan tovab vetődven az patak, ugj szantodatt fel az más reszeis ezen földnek az patak fojamjabol [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 11].

felszántogat megszántogat; a ara pe rind; nach und nach bepflügen. 1843 a' Kérdés alatt lévő porondos helyet... Mlgs Béldi László Ur. fogatta volt fel a' maga számára, mint szabadon lévő Helyet 's azután a' Jovát rendre felszántogatták [Bodola Hsz; BLt 12 Serény János (62) szolg. ember vall.].

? **felszántólag** . ferdén, rézsútosan; inclinat, piezisz; schräg. 1835/1845 felszántólag: kajcsosan, csapinósan. A székelyek kétszántólag is mondják [MNYTK 107].

A szűkszavú közlésből nem állapítható meg pontosan, hogy a szót a közlő mire vonatkoztatta. — A szerk. a fenti jel. megfogalmazásakor a Vadr. 498 értelmezése mellett azt is tekintetbe vette, hogy Hejjasfván — száradunk elején — a *felszántólag*, *felszántóan* tájszó 'ferdén' jel-ben élt [Cseh Zoltán közlése]. E tájékoztatásbéli jel. egybevág a Vadr. értelmezésével. Minthogy Kriza és a szóbeli közlés egyaránt *felszántólag*, sőt a Vadr. nyomán CzF is *felszántólag* alakot rögzít, valószínű, hogy a tollunk idézett forrás egybeállítja az irodalmi nyelvhez „értelmesítette”, közelítette a tájszó hangalakját.

felszántott 1. megszántott; arat; bepflügt. 1735/1760 La Buturaj alias Inatz nevű Töröküzének fel szántat, jo darab föld elé nyulik erre a falu felé [Elekes AF; DobLev. I/160.3]. 1808: ezen nagy, mostis fen allo fel szantot 's bé vetet helyen lévő Aszszu Bikfán hátul ezen mostan fel szantot, s bé vetett helyet az esztenán lévő nyáj Szabadoson ette, s, legelődöt rajta [Zágon Hsz; SzentkZs].

2. feltört; deszelenit; gebracht. 1777 azon fell szántott Széna füvécskémét [Veres Cs; Hr 9]. 1812 A mész égető Rettyén a kaszállóban fel Szántatt földek [ÖrmMúz. Conscr. 11].

felszáraszt 1. megszárt; a usca; trocken. 1580: Was Araniyas. Wegy 1 loth galichköuet, 2 loth timsoth, 1 loth feier galichköuet, 1/2 loth plumosumot, Tizta vízben kel vetny, hogy porra Tötted (!), Megkel solualny, hogy Tyzta víz legien, vgy kel beleie vetny, es az keneső Megfogia es kend be arannyal, fonchorlottal es zaraz fel Mint tudod [Nsz; MKsz 1896. 569]. L. még i.h. 369.

2. szárítással tartósít; a conserva prin uscare; dörren. 1732: Találtunk vad dizno hust fel szárazstva [Kv; Ks 40. XXVIIIc] | Ngd parantsolattya vala hogy halatt szárazsak ött kis Csukat egj posart Szaraszttat(am) fel többet nem kaptam [Noszoly SzD; Ap. 4 Hatházi Kristóf Apor Péteréhez].

felszárázan félig szárazan; pe jumătate uscat; halbtrocken. 1805: ki ki az Maga nyilját elébb le kaszálván még fél szározan el vitték [Dés; DLt 1829. évi iratok közt].

felszármazik elszármazik; a se stabili/áseza în altă parte; irgendwo ansässig werden. 1778 ő Kalánról származatt fel ide Tordosra [O.tordos AF; BK ad 465 Besuj Lúp (70) jb vall.].

felszarufáz felszarvaz (házszarvazat/fedélszék ács munkáját végzi); a pune/áseza căpriori/reală/căpriori-

orii; mit Sparrenwerk versehen. 1814: találtatik egy Talpfákra borona fából épült de minden fedél nélkült fel szarufázva és bé létezze 10 Lora valo uj Istáló [Récekeresztúr SzD; Bet.].

felszarufázott felszarvazott; cu căpriorii puși/ásezați; mit Sparrenwerk versehen. 1776 az Ház előtt egy Borona Fából ki rakot még fel nem szarufázot s egjéb requisitumaira nézvéen készfletlen konyha [Szurdok SzD; JHbK XXXI/4.2].

felszarvaz (ház) szarvazatot/fedélszékét felállít; a áseza căpriori/reală; Sparrenwerk/Dachsparren aufstellen. 1594 fel szarvaszak vala asz haszath nem alkhatnak megh Porcsy Thamassal [Dés; DLt 246]. 1650 Vadasz Mihaj az Swtő hazat fel fogada hogy fel szarvasza megh fedj [Csekefa U Uszt 8/64. 61a]. 1699 egy kis szin három agasokokra (!) és a palankra fel szarvasza sendely fedeli rozsz [Vécke U; LLt Inv. 137]. 1718 Dolhan ez Pincze Felib(e) ket házat Csináltattam, meg fel nem szarvazták [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1755: midőn az kapu felett valo Házakat fel szarvazták cserepezték akkor az szaru fák végeit bé csináló kőműveseknek... fizettem 84 Dr. [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.]. 1769 egy jó Uj házat pitvarostol Kamorástol fel álltanak fel szarvazzák meg lécezik es az ház oldalát meg kertelik [Szépenyertzmárton SzD; Ks 39. XXIII. 16]. 1831 Tyifor tartozzék az Házikot Septemberig fel szarvazni és megfedni [Marosvécs MT; DE 2].

felszarvazás szarvazat/fedélszék felállítás; áseza/punerea căpriori/reală/căpriorilor; Aufstellung von Sparrenwerk. 1751: ujitatuk meg az hasznak a Fedelit Vettünk szaru szeget öt sustak árát... Attunk az Atsna a fel szarvazásért öt forintot egy par fejeles csidma<t> [Kv; Aszt-Cjk 82b].

felszarvazhat (ház)szarvazáshoz felhasználhat; a putea folosi la căpriori/reală; zum Sparrenwerk benützen können. 1646: bornat hozank ide, fel sem szarvazhatok, hanem az Varos nekj s kjhania a piacra [HSzj borona és szarvaz al.].

felszarvazott szarvazattal ellátott; prevăzut cu căpriori/reală/căpriorii; mit Sparrenwerk versehen. 1685 e. agasokra fel szarvazott fedetlen uj Sajto szin egy [Borberék AF; MvRK Urb. 11]. 1757: a Jég verem . a Föld szinyitől fogva fel Szarvazott Szalmával be fedezet [Nagyernye MT; LLt Pasc. 129]. 1768 Az Circum Vicinált Curia(nak) Északi oldalában az Udvar kapuja mellett balrol vagy on egy gömbelyeg fenyő fa boronából ki rott és fel szarvazott közép szerű szalmával bé fedett s.v. Dizno Oil [O.kocsárd KK; Ks 74/55].

felszarvaztat szarvazatot/fedélszékét felállított; a dispune să se facă căpriori/reală/căpriorii; Sparrenwerk aufstellen lassen. 1761 a mely Kormány fák voltanak a Tutajokon mind maga usussára

Fordította, ..a Kormány fákból a Csürit fel szarvaztatta [Harangláb MT; Ks C II. 20 Jos. Szarka de Kövesd (44) ns vall.].

felszarvaztatik szarvazat/fedélszék felállítatik; a fi pusá/aszatá cáprioreala/cápriorii; Sparrenwerk aufgestellt werden. 1756 mostan epitetik Tserefa Talpakon rako Bik fábol Cserefa koszoru fakkal meg koszoruzva, és Gerendázva A Majornak való Ház Pitvarával, és oldal kamarájával, melyis ha annak rendi szerént fel Szarvaztatván egész el készítetik állandonak lenni itiltetik [Branyicska H; JHb LXX/2. 35].

felszed 1. felvesz/veszeget; a ridica (de jos), a culege; aufnehmen/heben. 1570 Hwnyady esthwan ezt vallyá. Azonba Mond Zabo Balint neky Menny el Zegy karotth fely es vyd haza, Mond Kalara neky Nem Zedek Mert nem Thar-tozom vele [Kv; TjK III/2.55]. 1582 Zabo Georg vallia, hallottam Chikos Gergel zaiabol hog, Azt monda, Meg hatta vg mond ennekem Andras Cato hogy fel zeggiem az keortwelt, aki Altal hul [Kv; TjK IV/1.65]. 1606 : osuat Janos fel hagata Bersi Janost az keortuely fara, le razata az teobbit, s mikor pedig oda jutta, Akkoris az mo(n)da az eö népenek, noza zedgietek, fel zedek s el vitte [UzT 20/203 Brittanús Imreh de Kis Kede pp vall.]. 1638 ez az Andras keöuet mit szede fel, s haigalt az Malom hazra [Mv; MvLt 291. 167b]. 1664 huladekjabol Enis szédtem fel Tüz Gyutany [Kercsed TA; Borb.]. 1699 ott szedett egy ölly palcza darabokat fel [Bodola Hsz; BLt 7].

Szk : ~i a hidal. 1764 : Siskovits generalis pa-rancsolatjából és orderéből éjszakának idején reá-jok ütöttek*, tűzzel-vassal ellenek támadván, hat-százig valót, asszony s gyermekekkel együtt, le-vágtak nyavalyásokban. Az ott lévő Olt hídját felszedték éjszaka [RettE 160-1. — *Madéfalván a csiki székelyeken].

2. összeszed; a stränge (la un loc); einsammeln; zusammentragen. 1587 Vegeztek ezts hogy az mely Emberek vrunk It letebe az Ontalok nyat kit biro vra(m) hagiomassabol fel zettenek kart vallottak Azokat elegycheek megh, karokrol [Kv; TanJk V/3. 247a]. 1625 Az Zoliomi David menie-kezőjere, szettek volt fel Talakat az fertaliok-ba(n), melieknek egy resze oda maradot [Kv; Szám. 16/XXXIV. 272]. 1681 : Az Havasrul fával élő közel valo Falubeliek, Talakkal, Tanye-rokkal Csebrekkel, egyeb féle fa edényel Tartoz-nak, olyakkal minemüveket ök azo(n) havas faiból szoktak czinalni; mellyeketis a' Gornyik hite s kötelessége szerint tartozik mindenütt fel szedni, es a várban a számado Tiszt kezéhez admi-nistralvan arról Quietantiatis venni [JHb XXXII/56].

3. a aduna (cu secera); auflesen/sammeln. 1748 : ritka és nyomoru volt a' tavasz vetés elig tudtuk a Sarloval felszedni [F.karácsonfva KK; Told. 56].

4. kézhez vesz; a primi; empfangen, zur Hand nehmen. 1809 : a Processust meg jártam, a Mar-schualis, és más quietantiakat mellyeket tanáltam fel szedtem [Szu; UszLt ComGub. 1612].

5. behajt/szed; a percepe/incasa; einsammeln/treiben. 1564 mastan kedig negiuen pénzt vetek reiank azban kit fel zedet kit nem [Cszs; SzO II. 179]. 1570 : zorgalmatoszagal Minden Rendbely Embertwl kemelethlen fely zedyek az Eleby vonasokat [Kv; TanJk V/3. 18a]. 1589 : tudom azt hogy az ado dolgabol vgy vegezenek hogy az ki Jobbadon biria magat tehat az teobbet adgion ki ki mi erdemlene en ne(m) tudom azton mi(n)t zettek fel en ott ne(m) voltam [Szu; UszT]. 1650 mikor az megh holt Fejedelem idejeb(en) ezt az Falut Mikehazat megh rották, akkor Torma Peter Uram reszeröl, harom embert ravanak az orszagh adajaba miolta magam voltam Torma Uram Biraja az adott maga(m) szettem fel az Torma Uram reszeröl s magam vittem be Deésre az Perceptor kezebe [Mikeháza SzD; Ks 42.C.42]. 1665 : A segesvári és radnóti restantia adók felől így concludáltunk a szoros ügyhez s állapothoz képest, hogy ha a perceptorok eddig szunnya-doztak, serkenjenek hozzá, és a data praesentis mindenütt felszedvén jó pénzül a perceptorok, két hétre Brassóban magok administralják Bódog-falvi Mihály atyánkfia kezében [EOE XIV, 156 ogy-i végzés]. 1685 : az Papok Adajabul el marat Restantiat az egyház fiak fel szedgyek [Dés; Jk]. 1726 : még hagyok az Polyanai Biráknál és kor-csomárosoknál lévő Restantiabol fl. 100. Mellyet Moses Fiam Lelke vesztése alatt fel szedgjen, és azon Ecclesiához* adgion [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr. *Ti. a rápolti (H) ref. ekl-hoz]. 1786 nemis volt az itt eddigis sohais szokásban, ... hogy az Szolga bíró segítségével szedtek volna fel az Taxát, nem tudam hogy engedetlenségek mian maradtanak volna adósakká [Torockó; TLev. 4/13.15]. 1826 Á Krájinik Ur .. A' kezé-ben lévő Uradalmi adósságokból feles summa pénzt felszedett, abbol Summáson administralt a' T. Perceptor Urnak [H; Ks 111 Vegyes ir. Gen-csy Aloysius ub vall.]. 1873 gondnok a fia vegyen piaczi árron* s árát az adósok közt arány-lagosan felosztva, szedje fel [M.bikal K; Rak 303. — *Ti. zsindelyt]. — L. még RettE 223.

6. (pénzt, kölcsönt) felvesz; a ridica (o sumi de bani, imprumut), a incasa (bani) (Geld, An-leihe) beheben. 1592 Miert hogi Vegh Ger-gelj megh elteben az hazat el atta volt, az arrat penigh felis zette, teccik az teoruennek hogi Kadar Janos semmit nem vehet [Kv; TjK V/1.257]. 1703 pñsztt hoz mindenünnet fel szed, énis meg gyütöm [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1734 Tudom hogy adtanak Gabanát is az alab valobol kölcsön de azt nem tud(om) az árát fel Szed-téké vagy nem [Butyásza Szt; TKI Mérés Kosz-tán (51) jb vall.]. 1877 : most előre irom a' költ-sönt* fel szedjük külön kasba töltjük majd Tava-szal ujra oda adjuk Gedelgessük hogy Pusztá Házunk^b ne legyen [Kv; IB. Gr. Korda Anna lev. — *Ti. gabona-kölcsönt. ^bszellérház. Értsd :

Szabadon, évről évre zselléri szolgálat fejében kiadható úresen, ne álljon].

7. összegyűjt; a stringe; (ein)sammeln. 1657 a török és tatár álnokságot gondolnak, és hogy már elhagyják őket ha fizetnek. Két úttal egyegy tallért kértek tőlük. A sánczbeliek azt hamar felszedék és oda adták. De abban csak álnokság volt [ETA I, 164–5 NSz].

8. felvásárol; a cumpára; ankaufen. 1575 k.: Ertyk eo kegelmek Az hentelerek panazolkodásokat az Barom vetel feleol hogy az Jowat mynd Teoszerge zedyk fel [Kv; Tan]k V/3. 14a]. 1584 Valaky, vagy halat, wagy egieb fele elést nieregre fel zedne és Az wasarbiro megh Tudna: hat el vehesse, vagy a piachon, vagy kiweol valahon a waros hataran [Kv; KvLt Vegyes III.6]. 1613: Kouacz Janos, Hoda Istuan, Balog Janos és Zöke Mathé Zentkiralt, és Talas Pall Mogyorkereken Coloswarmegyebé(n) lakók, kik ott Kalota szegben, az meg tiltot marhakat fel zedik, és az Mesesen túl valo Tóser emberekkel componalua(n), ugyan ő magok, orszagunk tilalma, s vegezesse ellen az Marhakat harmintzad fizetes nélkül, altal szöktetik és keserik, az mi fiscusunknak Nyilua(n) valo karara és fogyatkozására [PLPr 35 fej.]. 1742: Egy Szamosujvári Márkul nevű igen tőkélletlen örmény... iminnet amonnat Haczeg Vidékéről háromszáz nyolczvan forint árru s:v: kecske bőreket szedett fel ad Creditum..., mely bőreket Gyergyóban adta el [Ns; Ks 91].

9. emel; a ridica; heben. 1683 adattam gondviselése ala... Hat Szürke gyermekek lovakat, Mellyek között egy fejer farkunak az fel ülő fejről valo első renden belől fejről holt tetem vagjon... Harmadikis nehezen szedi fel az eleit hamar meg fog bontakozni [UTI].

10. '7' 1718 A Török Lo. háta ki fokadat mostis ezis fel szedi lábait tettetes (!) Lo [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

11. felhúz; a trage (in sus); hochziehen, auftragen. XVIII. sz. eleje: Az melly lonak a lapoczkája Szárad, le dőjtve érvágo vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni az után harapó fogóval fel kel Szadni a lapoczkája bőrit..., az után borral kel dugasztani egy kis Szuvatot, és azon dugasztot Szuvattal be kel verni a föl Szedet bőrt [JHb Fasc. 17 lótarási ut.].

12. kb. fel/megvet; a așterne (patul); das Bett machen. 1653: Felszedők a kerevetet, és lefekünni készülének, s nekem adának veres bársony töltöt czapragot álám, és egyéb aféle boritékot nyereg alá valót; s én szélül letakarodám, mert igen fáradt voltam [ETA I, 131 NSz].

13. ~i magát felszedelőzkodik; a-și stringe lucrurile/catrafusele; sich aufräffen. 1717 egy etszaka nem tudgyuk mit gondolt innen fel szedte magát mindenével edjűt s viszsza ment B. Vár allyára* [EMLt. — *Bálványosvára] SzD].

Sz. 1815: vége legyen már az Ballavásári szállóban valo sok korhelységnek, szedd fell a sátorfádat, 's Ledér Roszsz korhely Fatyu meny

bé Wásárhelyre Iskolában [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához].

felszedeket 1. gyak apránként felszed; a aduna pe rind; nach und nach aufheben. 1603: Rostas Orbanne Zolgaloia Cathus vallia minthogy az arut le tazitottak vala a' femreol, en azt zedegettem, fel s nem anniera vigiazhattam ra* [Kv; T]k VI/1. 675. — *Ti. az éppen akkor ott zajló verekedésre]. 1618: Mátyás deák... találta meg az lopott kenesőnek az szerszámát, 4 csanakot...; ugyan az körül az csanak körül és az padimentom között szedegettek fel azféle elhullott aprólék kenesőt az legények két vagy három okát [BTN 102].

2. felveszeget, apránként felvesz; a ridica/incasa treptat; nach und nach aufnehmen/beheben. 1592: Feier Benedekne vallia: Mi veottwk vala meg Gergelteol az hazat de megh elteben fel zedegete teollwnk az arrat [Kv; T]k V/1. 257].

3. behajtogat/szedeket; a stringe/incasa treptat; nach und nach einheben/kassieren. 1782: Arra is obligáljak magokat Nagyságtok, hogy diribba darabba, ezenn Adósságokat fel-szedegesse, egyik is az Atyafiak közül, nem facultaltatik, hanem egyet tértvén (!), Nagyságtok szedjék fel [Kv; JHb V/7]. 1814: magam egy darabig kornyodozo, azután szinte négy hetig halalos beteg voltam, és azalatt a fiam szedegette fel a Taxát [M.gyermónostor K; L]t Varga Pál ub lev.]. 1817: Gidofalvi Samuel... néhai Édes Attyak es anyakroll hátra maradtatt nemely activum debitumait fel szedegette [Kézdizsák; B]lev.].

felszedendő behajtandó/szedendő; de strins/incasat; was einzutreiben/sammeln ist. 1789: Bé várandó és fel szedendő Adósság... Kontora adott orvosságok árra [Mv; ConscrAp. 94]. 1863: minden felszedendő fel legyenek szedve u.m. kamatok taxák, Papi és kántori bérek, a hanyagok meg büntetődnek [Gyalu K; RAK 84].

felszedés 1. behajtás/szedés; stringere, incasare; Er/Einhebung. 1570: Az Myklos pap zolgalatyat Byro vra(m) adassa megh Az Templum penzebeol. Es az vchabely Jeowedelmek fely zedesereis Aggion zolgat eo k. neky [Kv; Tan]k V/3. 7b]. 1573: Az birak teorwenye Ez hagi hagi Az myt be hoznak az Tarsasag* feleol az Byzonsagok arrol az teorweny galt meg Mentette..., De myert hagi vincenek loway penze es adossaganak fel zedesse zallot galra tartozik felet fizetny az harmincadnak az vincetwl Marat Marhabol... Gal appelal arrol hagi nem zette volna a vinceyet fely kireol byzonsagrais fog Tanach eleol [Kv; T]k III/3. 122. — *Kereskedésre való egybeállás. 1629: Hatvan forintos Portionak felszedesere, mellyetis hogy fel szedessünk közönséges voxal determinaltunk..., Perceptoranak rendeltetett Ispan Istvan Ura(m) Szabo Marton Urammal [Dés; Jk 286b]. 1702: Az Zethalakiak* és Olahfalviak* adojanak fel szedését suspensialya Kgték [Usz]t IX. 77. 54 gub. — *—^bZetelaka és Oláhfa

(U) lakosai]. 1715: Az akkori udvarbiro engemet küldött másodmagammal, az szomszéd székek-(en) lako aufgialt jobbágyoktól valo Taxa fel szedésére [Fog.; Ut]. 1749: Melly pium Collatumat az Eccl(es)ais nagy háládatossággal s köszönnel vészen, ez egyet difficultatván, hogy más Faluba elocaltatott* s bajos az Interesn(e)k esztendőnként valo fel szedése [Uzon Hsz; SV]k. — *Ti. helyeztetett ki a kölcsön]. 1784: A Királyi Quantum fel szedéséről. A királyi Contributionak fel hajtásán az Biro, es az Polgárok ugy igyekezzenek, hogy azt... az Helység természetéhez mérsekelt Terminusokon Executio nélkül Perceptoralis Cassára administralhassák [Torockó; TLv. 2/6. 216]. 1807 a' Birák, a' mint már tapasztaltott, az ado fel-szedése alkalmatosságával, edgyik adozónak befizetett adóját, a más adozónak rojja-fel, s' ezen felyül még a' fel-vetett adónál többet vészen fel rajta [TLt Köz. ir. Nr. 1045 nyomt. gub. körrend. 6668]. 1863: A krajczáros toke felszedések a mult évben nem volt befogálva a képezderei adakozás [Szászlóna K; RAK 143 esp. rend.].

2. katonaszedés; recrutare/luare de soldați; Soldatenaushubung. 1596: Ertky ew kegmeK Warosul..., hogy my keg(yelm)es Vrúnk ew fe(lse)ge orzagabol ki mozdulwa(n) az pogan ellensegh ellen has feleol wyab ellensegh az Tatar keozelgetene... Ez inellet ertik aztis ew kegmeK mit wannion az ew fe(lse)ge Locumtense Bochikay Vr(am) hogy warossul harom zab puskas gyalogot allassunk annak fel zedeseben ilyen mod obscuraltassek* [Kv; TanJk I/1. 288. — *Köv. a részletezés].

3. vki nyomának ~e ridicarea urmei cuiva; die Aufhebung js Spur. 1672: Causa Georgy Eke de Virágos berek. Ujokban Doceallyon Felesege ellen ilyen dolgokat, Ferje njomanak fel szedesevel babonaskodott... Thotalis separatioja utannis babonassagh felölle hallatott [SzJk 120].

Az ember korai, prelogikus gondolkodásának késői maradványként a babonáskodásban az ember környezetében lévő tárgyak és még inkább a maga testi életével kapcsolatos dolgok (haja, körme, lábnyoma, árnyéka, használati tárgyai) szorosan hozzátartoznak egyéniségéhez (integritásos gondolkodás). Ilyenformán ha a babonáskodó a megbabonázandó személyhez hozzátartozó bármely dologhoz, így például a lábnyomához is hozzájut, ezzel a szóban forgó személyt szerelmi igazetbe ejtheti stb. [L. erre MNr* IV, 305 kk]. Éppen ezért a nyomfelszedés nemcsak a régiségben, hanem el egészen korunkig a gyakori népi babonás eljárások közé tartozott, ill. tartozik.

felszedéses szedetlesen szótt; tesut cu alesături; mit aufgehobener Technik gewirkt. 1695 Négy öreg darakalj hat vankos nyolcz darakaly haját, melynek hata kekes a ketteje fel szédéses [Hsz; LLt].

felszedet 1. a dispune să fie scos/desfăcut; aufheben lassen. 1720: azon Kástelyb(an) edgy Istálló álat edgy pincze volt deszkával be padolva ennek az hidlasat Josika Sigmund Ur(am) fel szedette de ezen deszkák semmire kellők voltak [Branyicska H; JHb Repás Iuon (60) jb vall.].

2. behajtat/szedet; a dispune să fie strins/incasat; einsammeln/treiben lassen. 1570: Az zent peterbely predicator feleol eo k. biro vramat keryk hogy beryt adassa megh, Mind plebanossal mynd Az vchabelyeken zedesse fely. [Kv; TanJk V/3. 6a]. 1605: Bocsátottuk Pettky János uramat, tanácsunkot es kegyelmek között valo generallisunkot, azonképpen Zuhay Gáspár uramat, magyarországi főhívünket... hogy az mely kevés subsidiumocskát és ajándékot kegyelmek maga szabad akaratiából most először minekünk ígért, azt kegyelmek között felszedessék [Barabás, SzO 355 fej.]. 1699 Hatvan forintos Portionak felszedesere, mellytis hogy felszedessünk közönséges voxal determinaltunk... Perceptoranak rendeltetett Ispa(n) Istvan Ura(m) Szabo Marton Urammal [Dés; Jk 286b]. 1790 (A) Summa pénzt hová hamarébb fell szedetni... magunkot obligaljuk [Szu; UszLt ComGub.]. 1797 a Sogora azt mondá hogy két hét alatt minden adosságát fel szedeti [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1836: A Karátson tsürkét és tojást fel kell szedetni és azokat ide Csapora küldeni [Csapó KK; Berz. 21].

3. (gyümölcsöt) leszedet; a dispune culegere a fructelor; (Obst) ablesen lassen. 1797 A Fejér Szilvát most a mult héten kezdetűk Szedni a Czigányokkal de felesen és apro is lévén szörnű Szaporátlan a Szedese 120 vekat szedettem fel [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

felszedetik behajtatik/szedetik; a se stringe/incasa; eingetrieben/gesammelt werden. 1713/1730 (Az adót) A mi reszeben... fel nem szedetett, szedesse fel* az Perceptorokkal [Dés; Jk 395b. — *Ti. a bírót]. 1799 a' Kerületbéli Tisztek... ha valami Excessust találnának..., a Birák által azt a' mi általok a' Contribuensektől fel szedetett, de a' perceptoralis Cassában nem administraltattott a' Királyi Aerariumnak tósten megfordittatván, 's ennek felette a' Praevaricatorokat méltó képpen megbüntettetvén [Kv; INyR gub. nyomt. körrend. 6014, 6463]. 1835: (Az) Ekklesiákban az ezüst garasok fel Szedettek [Vaja MT; Hagymásbodon (MT) ekl. könyve]. 1863 Minden bé szolgálatandok fel szedessenek [Gyalu K; RAK 77].

felszedetlen behajtatlan/szedetlen; nestrins, neincasat; uneingetrieben/gesammelt. 1575: ertky hogy Nagy Resze fely Zedetlen az Adonak, Azert azt akaryak eo K. hofi fely Zedinek tellessegl [Kv; TanJk V/3. 117b].

felszedetődik behajtatik/szedetik; a se stringe/incasa; eingetrieben werden. 1745 fel Szedetűdvén az adosság Circiter Másfél száz forintom jutott volt belőlle [JHbK XLVI/28 gr. Cath. Haller vall.].

felszedett 1. felvett/kapdosott; strins de pe jos; aufgesammelt/heraufgegriffen. 1748: az Inctus több comper és Malefactor Társaival edgjütt invádálvan étszaká(na)k idején az Harasztosi szölő hejget,

kebeleken fel szedett kövekkel a pásztort adori-altak és hajgálták [Torda; TJK III. 197].

2. összegyűjtött/szedett; adunat; eingesammelt. 1625 Vrnk eo felge varasunkban es Beszterczen fel szedet ohn talakat, mellyek nyomtak tizen eot masat 95 fontot, reformaltatua(n) tizenegy masat nyolczuan fontot apadasaual: minden fontnak az ki miueleseteol 14 penzt adua(n) f: 200/70 [Kv; Szám. 8/XXVII.].

3. behajtott/szedett; luat de pripas; eingetriben, erloben. 1682 Tabori szükségre fel szedett ighen ösztövr ökrök [Vh; VhU 695]. 1784: Adgyák elé magokat olyan köz költségek mellyek in emolumentum Boni publici veltának: Mellyeketis hogy az Birák az Repartiált, és az Tktes Tábla consensussával fel szedett köz költségekből meg tehessenek, nem tilalmaztatik [Torockó; TLv. 2/6. 3]. 1799: Mind a' fel-szedett Ado pénzről mind pedig a' Falu szükségire fel-rótt költségekről Rovások vitessenek [Kv; AszLt Nr. Reg. 207 nyomt. gub. körend. 6014, 6463].

4. felhúzott; tras (in) sus; hochgezogen. XVIII. sz. eleje: Az melly lonak a lapoczkája Szárad, le dőjtve érvágó vassal meg kel a papoczkáját vagdálni ... az után harapó fogoval fel kel Szedni a lapoczkája bőrit ..., az után borral kel dugasztani egy kis Szuvatot, és azon dugásztot Szuvattal be kel verni a föl Szedet bőrt [JHb Fasc. 17 lótarási ut.].

5. szedettesen szőtt; řesut cu alesături; mit aufgehobener Technik gewirkt. 1744 e./1770 k: conferalt ... Marha Istvánné egy veres fejtővel fel-szedett vászon kendőt [Feketelak SzD; SzConscr. 109].

6. felvásárolt; cumparat, achiziționat; angekauft. 1807 Pataki István eö Kgylme bizonyos Tordai kereskedők(ne)k a város piattzán fel szedett Szalonnából Summáson ki akarna adni idegen helysége kereskedésből, melyért ezen városba panasz és nagy Zugolodás támadott [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1809 az Udvarhelyi Lakosok(na)k-is Udvarhelyt Szalonnákat és egyéb victuálákat-is fel szedni és Idegenek(ne)k el adni ... nem szabad hanem Udvarhelyt, kelletik, az oda valo Szükségre mérséklett nyereséggel distráhalni De az Felséges Királlyi Fő Igazgato Tanács ezen Tiszti Határozást csak a' piatzon fel szedett Szalonnákra restringállyá [Szu; i.h.].

felszedett fel-szedet, behajtat/szedet; a dispune să fie strins/adunat; erheben/eintreiben lassen. 1662 Bócsületes Hivünköt Nemzetes Suki Ferenczet ö Kgylmet bocsáttottuk ki Vármegyéjébe, avveghre hogy az mely Elest az Nemes országh Kis Selyki* gyűlésebe(n) az Törökök Sustentatiojokra fel vetett vala, hova hamarab fel Szedettesse, és Szállitattassa elis Marosvásárhelyre [SLt A. 50 fej. *Kisselyk NK].

felszedettethetik behajtathatik/szedethetik; a se putea stringe; eintreiben/erheben lassen können. 1730: némely helységeken az Marhak(na)k pes-

tilenciája miatt az Szegyenségen (!) az Pénz igen nehezen szedettethetik fel [Szu; Ks 99].

felszedettetik 1. behajtatik/szedetik; a se stringe; eingetriben/erloben werden. 1594 Az ado zedeokis takarekosban zedhessek fel a' varos adajat addegh varosul adot vyobban nem akar-nak vetny, meeglen az Regestumbol c(on)periál-liak hogy az fel vetet elseo ado fel zedetttet [Kv; TanJk I/1. 228]. 1597 a keowetkezendeo Giewlesben ew keg(me)k a Regestumokat perlust-ralny akaryak, es gongiok leze(n) ew kegknek rea-hogi mind zegenye(n) bodogon zemely walogat-snelkewl az ekedigh fel wetet ado fel zedettessek [Kv; i.h. 299]. 1840 az uj évi ezüst garasok min-den Ekklesiákban pontosan szedettesenek fel [Nagykapus K; RAK 16 esp. kl].

2. felvásároltatik; a se cumpăra/achiziționa; angekauft werden. 1809 (A) Tisztseg határozá-sából a' Pataki István Szalonnái közül, tsak azok tartoztattak meg mellyek az piatzunkan sze-dettettek fel; azok pedig a' mellyek idegen helyek-ről hozattattak az Tordaiaknak altalis adattattak [UszLt ComGub. 1753 u.].

felszedhet behajthat/szedhet; a putea stringe/ incasa; eintreiben können. 1569: Az my hazon Thwdny Jllik bor Arra, my volna az Jozagon Es walamy Adossag, azthi fel zethesse, Clara Azzonj, de ha walamy pery az Jobbagyokkal volna, azok le zallyanak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1584: Az ket fele Sellereken eze(n) fertalba(n) Amith Az Ado zedeo vram fel Zedhettenek tezen eg summaba f 96/27 [Kv; Szám. 3/XIV. 7]. 1695: Piringer ur(amna)k a' n(agysá)gód levelét meg attam) ... de ő bizony rosszúl biztatt a pénz aránt. neke(m) szoval azt mondotta valameddig az adosságokban fel nem szedhet, ő bizony ne(m) fizethett [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István lev.]. 1760 oda is gyűjtötte mind a' Bor Interest mennyit az adosoktól fel szedhetett ő keglme [Gogánváralja KK; EMLt]. 1789: mi mind ketten Portio penzel Restansok léven mikor el égénk az elmúlt esztendőben, mind rovásaink mind könyvünk s quiaetantiáink el égtének Meltotzassék oly utat 's módot bölts itéleti szer-int fel talalni, hogy vagy tellyességgel valo el engedéssel, vagy más Rovásra valo fel Rovatta-tással a' Communitáson fel szedhesstük, mivel mi magunk erejéből sohas ki nem potolhattuk [Sztá-na K; Somb. I].

felszedődik behajtatik/szedetik; a se stringe/ incasa; eingetriben/erloben werden. 1863: A' mult évi visgálat alkalmával, a' midőn élő tőke xros kamatja fel szedődött, hibából azon hittek (!), hogy ebbe a képezde is bé vagyon foglalva, a' képezde számára meg rendelt rovatal nem szedő-dött fel, mi szerint most a' mult évi is fel szedődik [Gyalu K; RAK 84].

felszeg fn felvég (vmely település felső vége); capătul/parte de sus a(l) unei așezări; das obere

Ende irgendeiner Siedlung. 1602 : Emlekeszetemre az felzeghre s az malomra mi(n)den ydeóbe zabadt volt ot soha kertet többzet ot (így l) ne(m) tudok [UzT 16/10]. 1878 a temetéseken kivált férfi nagyon kevés jelenik meg, úgy hogy sokszor a síncs, ki a sirt behuzza, gondnok indítványozza az úgy nevezett kalandos társaság felállítását oly módon, hogy az egész falu 2 részre osztassék : felszegre és alszegre s a melyik részen halál történik, onnan minden telektől egy férfi jelenjék meg a temetésen büntetés terhe alatt | A kalandos társaság felállítatik ; A falu két részre osztatik felszegre és alszegre ; ha a felszegen történik halál a felszegen lévő telkektől, ha az alszegen, az alszegi telkektől tartozik egy egy férfi a temetésen jelenlenni [M.bikal K ; RAK 339, 342].

Hn. 1616 Felszeg nevezetű határan a Kalandas tó [Szék SzD]. 1629 Felszegen [Uzon Hsz]. 1638 k. : Az felszeghen ezen soron [Km ; GyU 30]. 1649 felszeg uczaban [Toldalag MT]. 1681 A Felszegen [Vajdasztiván MT]. 1697 : a fel szeg fordulón (sz) [Kémer Sz]. 1699 Felszeg felett (sz) [Pipe KK]. 1734 az Felszeg nevű helyben (sessio) [Backamadaras MT]. 1737 Felszeg nevű Utzában [Somlyó Sz]. 1740 az fesszszegi tanorok kapun fejjül [Albis Hsz]. 1742 A fel szeg Utzán (ház) [Aranyospolyán TA]. 1749 Felszegen külvül Csegely föld (sz) [Szentimre Cs]. 1757 Csik Csobotfalvának Fél szeg nevű résziben (telek) [Csobotfva Cs] | Fél szeg^a nevű résziben (telek) [Vacsárcsi Cs. — *Alább Fel szég alakban is!]. 1758 : Felszegen(ház) [Petek U]. 1762/1779 A Felszegen (telek) [Vérvolgy Sz]. 1767 Felszeg [Póka MT]. 1792 Felszégben [Szenterzsébet U ; Borb. II]. 1810 Felszegen [M.hermány U]. 1860 k. : felszeg ucza [Hídvég Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

félseleg ige 1. feltör ; a deszteleni ; brachpflügen. 1654 : az mely földem ennekem vagion az falu engedelmeből kezdettém fell szegni [Szárhegy Cs ; Llt Fasc. 151]. 1756 a' szena Kaszálo Retben szegtenek fel ez előtt egy néhány Esztendőkkal Török buzának egy darab kaszalo helyet [Aldoboly Hsz ; Llt]. 1761 fel fogot egy földet, és szegte fel Kölesnek [Vécke U ; Told. 69]. 1781 tövis bokrokból irtottak, és török buzának fel szegték^a [Királyfva KK ; Llt 24/25. — *Ti. a sz-et].

2. felszánt ; a ara ; aufackern, bepflügen. 1647 Szekeli Geörgis cziak engedelembeől szeghte volt fel az mas ember feőldet [Kv ; Tjk VIII/4. 235].

3. megszeg ; a incálca ; verletzen. 1669 : Akann^a lako Kées tsinalo Simonnak felesége Nemes Ilona kivan ferjetől Kées tsinalo Simontól absolutiot, ily okok alat : mert lopasa miat megszenteltatott, az akaszto fa ala vitetet egigik (!) füle el meczetet s még avertalt, hütit vallasat fel segte Annak felette jobbagysagra kötelezte magát, melyel feleségének szabadsagát el rontotta [Szjk 105. — *Desakunán].

félseleg 1. béna ; infirm ; lahm. 1574 Takach Balas es takach Antal testamentu(m) halgatók, Thamas deak Iro, Azt valliak hogi Eo eleottek Ille testamentumot teot fazakas orban, hogi Az eo attiafiaynak egi gira Ezwsteot hagiót, Az Teobyt ... geres Azzonak az feleségének Ezt Mondwan hogi had elyen zegeny Beleole Mert eo felseg ember Inmar dolgot Nem tehet [Kv ; Tjk III/3. 348]. 1598 Az Alperes ... ram tamada egy nagy eoregh darabfa vala kezebe enge(m) ott le vere az feoldre, ... Az feoldre le ejtue(m) addig vere migh akart, holott en nalla(m) sem(m)i ne(m) volth, nyomorú fél zegh santa ember vagiok [UzT 13/21]. 1604 görfi Balasnak egi santa felzeg leania kez tarto, az rezere hagiata azoniom chiakán Janosné Egy Tinos Jnöt ..., cziak az Jnő maradot az Benna leanyja [i.h.18/138 Pitar Simon Kerezturfalwj lib. vall].

2. csonka ; ciung ; verstümmelt. Szk : ~gé tess. 1797 : gyermekeiket még Csetsemő Korokban meg tsonkittyák ujjait el vagván vagy ki facsarván félselegé tészik [Kv ; DLt].

3. nyomorék ; schilod ; verkrüppelt. 1582 Blassy Ambrus fassione(m) sua(m) exhibuit in script(is) hoc tenore ... fel mentek az barattiaival az haz heara ... Azonkeozbe egy dezka ala forwl alatta az Veynek, es vgy essek ala, hogy Niaka ki teoreot vala, Es mostis felzeg az vey bele [Kv Tjk IV/1. 106–7]. 1589 az minemw felzeghez szegenj niomorw Ember vagiok en ream szallot^a, mert az szegenj megh holt szegenj azzoni allat enneke(m) hitese feleségem vala [Márféva U ; UzT. — *Ti. a pénz]. 1625 : myert az foldre le wtöt erte hozon negi gira(n) keuano(m) conuincaltatni ... mert öröke ualamigh ellek felzegi ember lezek [i.h. 115a]. 1822 : ezen meg veretése előtt Kurtyán Nyikula ép kéz láb ember volt, hanem ezen meg veretetésitől márma félseleg [K ; Klev.]. — L. még RSzF 274 és alább félselegség al.

Szk : ~gé tess. 1766 : el tökélet gyilkos, és halálos szándékból a Férjemet két Flinta lövésekkel által lövödözték . karján és ágyékán 44 Sebet tettek, holtig valo fél széggé, és nyomoriká tették [Kökös Hsz ; Kp I. 237]. 1822 Tekintetes Ur! ... sem a' világi Törvények, sem pedig edgyütt tett Contractusunk pontyai meg nem engedik, hogy a' Tktes Ur engem félseleggé tégyen, vagy történhető szerentsétlen ütésével megölyön [Klev. Gergelyfi Bénéiamin (28) kibédi (MT) ns vall.] * ~gé tétel. 1730 minden igaz ok nélkül valo meg nyomorítását és félselegge tetelit ha tagadná az I : in instanti ellene Comprobalni kész vagiok [Dés ; Jk].

félseleg-ár fél/feleár ; jumátate de preț ; halber Preis. 1604 : az Zwret eleot ne(m) lehetnek adot, hogy igy felzegh arran az Zegenise, h kewes mustokaját arra valo tekintetben el ne veztegesse [Kv ; TanJk I/1. 484]. 1638 : hiszem nem Pogani az jo sogor hogi ennekem is karommat kiuania, s en sem vagiok pogany hogi éz neki romlasat kiuan(n)a(m), es ki ueztenem kezéből^a hogi eggiat

Hn. 1712 a fel szegi ucza [Szék SzD; EHA]. 1740: az fészszegi tanorok kapun fejjül [Albis Hsz; EHA]. 1761: Felszegi Kis völgyb(en) (sz) [M. szákod U EHA]. 1768 A Felszegi rét(en) (sz) [Sarmaság Sz; EHA].

II. fn a felszegen/végen lakó; cel care locuiește la capătul de sus/in partea de sus a unei așezări; Bewohner im oberen Ende einer Siedlung. 1579: az felszegyek engettek az ew határokbán zeoleott eppenenyek [Kv/Szovát K; SLt P. 13].

felszegődtet beszegődtet; a tocmi/bága (ca uenice) verdigen lassen. 1779 Hulc matyas uram fel szegőttette inasnak rajtér janos nevezetű ifjait az mestersegnek tanulasara; Hogy Harom Esztendejék (!) Hiven szolgáljon [Kv; KCJk 73a]. 1784: Nag istvan uram fel szegőttete, Az mesterseg tanulasara inasnak 3 Esztendeig görg ignatnot hogy tartozzek hiven Engedelemmel szolgálni [Kv; i.h. 82a]. 1814 Szegőttette fel Binéts Mozes Mátyás Martont [Kv; AsztCSzám. 32]. 1842 Takáts András fel szegőttette Újfalu János 2. Esztendőre, minthogy már a mesterségen több időt töltött el [Kv; FésűsCJk 34].

félzség nyomorékság; schilodie; Krüppelhaftigkeit. 1600 bodisar danyel... ky wont mezytelen zabylawal hozsam vaga zo nelkw, mely myat meg sebesedem mely sebek mely eltemyg valo felzegi vagyok, kyt serelmet felzegseget akaratom zerenet negy zaz fforyntert nem Akartam volna, es feyeket keowettem volna Erette [UstT 15/5]. XVII. sz. m. f. hadnagy(u)n(k) akarattyából meghálván szász hermánban, csak egy kevés fűért, engemet úgy meg vesztegetnek vagdalának azok az hermáni szászok, hogy en az uta(n) alig vagyok jó elevegenségen, hanem felszegsegen töltöm időmöt [Barót Hsz; UtI]. 1702: egy katona .. egy jobbágyát meg vagdaltá annak is az sebhetés miá a karja meghorgasodott, ez is az ő fájdalmaért praetendál flor. 12 [Gysz; SzO VII, 110]. 1831 Abba vagjok ennyi félzségemben szerentsés, hogy egy fél serdülő Fiatskám bele kapott mestersegebe, aki az én mutogatásom mellett faritskal [Dés; DLt 828].

félzségző félzségzésre való; pentru fixare cu cuie; zum Aufnageln (geeignet). 1754: A karjás fogasok(na)k fel szegző vas szegei [Borsa K; Told. 51].

félzsékernyi félzsékérre való; (cantitate) de o jumătate de car; einen halben Wagen (große Menge). 1844: egy Szászfenesi ember a' Sodorit szeliben .. mintegy félzsékernyi szenát csinálgatott ... irtogatás által azon kis helyet egy nagy mezőre tsinálta [Kv; KmULev. 1 Fr. Litzkai (52) vall.].

félzsem. Csak szr- és hr-os alakban; numai cu sufixe posesive și adverbiale; nur in Form mit Personal- und Adverbialendung; 1. vkinek egyik szeme; un ochi al cuiva; das eine Auge js. 1600:

az fel zemenek semmi niawaliaia nem wolt, hanem Chiki Agotha monda Albert Palnak, Pal vram had chenaltassak aniammal zemedbe walt, bar chak háromzor erezzek bele, meg gyógyul. Az nap az faldalmas zembe erezthe, mas nap abbanis a kinek semmi niawoliaia ne(m) wolt, s wgy weze ki az ep zemeis [UstT 15/124 „Antal Albertné Ilona Almason” lako” vall. — *Homoródalmáson (U)]. 1736 u.: gróf Apór István ... egykor Fejérvártt létiünkben oda hivatá a két cáptalant az én praesentiámban, s mondja neki (!) Édes két szemű cáptalanim (:mert mindenik vak volt a fél szemivel :) hányjátok fel a cáptalant, ha valami írásokat tanátnátok az én familiámról, fáradságotok jutalma meglészen [MetTrCs 446].

2. ~ével cu un ochi; mit einem seiner/Ihrer Aug. 1793: minek utánna Barátosi Joseff ki szabadulhatott a' Horváth Joseff Házából, megállott veresen Sároson fel szemével* félzségen ugyan az ő Kapuja előtt kúnn az uttzán [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt. — * A forrásban alább más vall-ban; a' Férje-is ki szabadulván a' Házból veresen Sároson és az edgyik szeme rutul meg-ítve].

3. ~e világa félzseme látása/látóképessége; acuitatea vizuală a unui ochi; das Sehvermögen des einen Auges. 1843: Pekárik Joseff midon a' restans Contributio fel haitását végre hajtani törekedett volna, ... mézszáros Szabo János* azon okból miért vette fel tsak rajta a Contributiot Exaquoitioval (!) meg támadtatott, irgalmatlanul össze káromoltatott sot kegyetlenul két versbeis meg verettetett, 's úgy annyira össze kintoztatott; — hogy ezen verés mián fél zseme világától szinte meg fosztva maradvá, — mais az ágyat nyomja [Dés; DLt 586. 1. — *Tollban maradt: által].

félzsemű mn fél szemére vak; orb de un ochi; einäugig. 1579: vegezetre vgyan el kellett küldenem az barnasybtoll az fel zemótól küldem elle atom kölchógett d. 62 [Kv; Szám. 1/XVIII. 10]. 1592 hozzu Janos 6. lowan uizik az fel zeméo doctor portekayat Tordaigh f l d 50 | 5 die Nouemb(ris) vru(n)k fel Zemó Doctorat vyzi Postan, Zapongyos(!) Petter 5 Loua(n) Dessig f 2 d 50 [Kv; i.h. 5/XIV 76, 298 Eppel Péter sp kezével]. 1649 Biro vram eo kegyelme uetetet ... Fejer Andras neuw Cziganol, egi Szípe (!) zeórrú fél zemú louat f 8 D 35 [Kv; i.h. 26/VI. 551]. 1769: Egy fél Szemű Pej kancza lo esztendos Pej Kancza csitkojaval Nro 2 [Kóród KK; Ks 20. X]. 1774 egy fél szemű, és törött lábu Mén Lovat Balla Uramnak adott Praefectus Ur(am) [Vécke U; LLt Vall. 202]. 1837 el adtam két vén Tehenyet melyek közül egyik volt fél szemű, és fél csipejű [Budatelke K Born. F.Ih]. — L. még HSzj zabált-kanca al.

felszentel 1. felavat; a inaugura; einweihen. 1861: A' Magyar Bikali Evangelico Reformata Nemes és Szent Eklésia a' Tornytot bé'sendelyeztette ... és a' nagy Istennek ditsőségére ujból felszentelte [M.bikal K; RAK 134].

2. lelkésszé avat; a hirotoni (un preot); ordinieren. 1636: Az kegték tartományában Szent Giorgirol kiüldeot uolt alla kegték egi deiakot hagi Papa tegiem megh latuan tudomaniat az kegték becziülletiere Papa zenteltem ... Az Szent Giorgi Papot az kit en mostan fel zenteltem Popa Mironnak hiak [Bábolna H; BesztLt 41/638 „Popa Giorgi az ola eclesianak Püspoke” a beszti királybíróhoz. — *Aláírása cirillbetűs].

3. ? felgyűjt/éget; a da foc, a incendia; au-zünden. 1777: Hallottam . fenyegetőzni Tyiu Györgyöt azon Birákra, kik utánna nyargaltanak, hogj el fogják, mondván, tudgyátok meg, mert ha még élek, 4. vagy 5. Házat azok(na)k fel Szenteltem úgy hogy tavasszal káposzta palántot vetnek [Bukuresd H; Ks 114. 61. 116].

felszentelendő lelkésszé (fel)avatandó; care urmează să fie hirotonit ca preot; wer zu ordinieren ist. 1791: minden fel szentelendő személyek mikor fel szentelés végett a Gen. Synodusra jőnek Canonja Papi Tisztje (igy) Helvet. Confessioja Hejdelbergai Catechesise még pedig tulajdon magáé magaval légyen [M.bikal K; RAK 9]. 1861 A' fel szentelendő Papokat vizsgálni fogja Sz. Udvarhelyi Tanár Kiss Ferentz ur [Gyalu K; RAK 60 esp. kl].

felszentelés lelkésszé (fel)avatás; hirotonire (ca preot); Ordiniierung. 1791 minden felszentelendő személyek mikor fel szentelés végett a Gen. Synodusra jőnek Canonja Papi Tisztje (igy!) Helvet. Confessioja Hejdelbergai Catechesise még pedig tulajdon magáé magaval légyen [M.bikal K; RAK 9].

felszentelt 1. megáldott/szentelt; binecuvîntat, sfințit; eingeweiht. 1596: 6 Iúny . . Comes Lúdoúicus Angiúsola, Cúbiculariús et Núncius pontificis: Mely Wrúnknak az penz mellet, Papatol, hozza az processióban hordozot fel szentelt Süueget és pallost [Kv; Szám. 6/XVIIa 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1764: az folszentelt fejedelemnek és ezen tekintetes karának azonnal egyes javát minden személy, vallás és nemzetség válogatása nélkül ... egész tehetséggel melvél és gyarapítani fogom [RettE 174].

2. (lelkésszé, pappá) felavatott; hirotonit (ca preot); ordiniert. 1806: elmentünk a Barátokhoz, akkor tartották egy fel szentelt Papnak Czéremóniáját [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 154].

felszenteltet 1. ~i magát lelkésszé avattatja magát; a se hirotoni (ca preot); sich ordinieren lassen. 1736 Bákóban vala egy minorita barát lengyel püspök bémentenek Bákóban, és ott felszenteltették magokat* [MetTr 423. — *Ti. az erdélyi rk papjelöltek, minthogy a fejedelmekben Erdélyben nem volt rk püspök]. 1769 Popa Pétru az Oláh oskolában tanolt s Papságra annak utánna magát felszenteltetvén a Tekerői Ecclesiáb(an) fungált holtig [Pojána H; Szer. — Filimon Petru (40) iudex dom. vall.].

2. nevét ~i legénnyé avattatja magát; cere să fie ridicat în rîndul cailor; sich zum Burschen (ein)weihen lassen. 1665/1754 Mikor valamely Apró béres Iffiu az ő nevét fel-akarja szenteltetni, mindenek előtte kívántatik tőle, hogy igen jól meg-gondolkodván magát meg-probálja hogy ha érdemes-e a' Társ legény névnek el viselésére avagy nem Első kívánsága azért a' B. Társaságnak ez: Hogy a' mely béres Társ Legényi nevét kíván, az ő Urát igen jámborúl szolgálja, mester-ségét a' mellett meg-probálja, tudománya mellett munkája légyen szapora; mert ha ezek ne(m) lesz-nek, kiváltképpen Úrával magát nem szereteti, s kedvét nem keresi, az Társaságis Ura akarattya ellen semmit nem szolgálhat [Kv AsztCart. 20].

felszenteltetés sfîntire, înagurare; Einweihung. 1685 e. Fundus az Falu Pater Janos u(ram-na)k az Templom fel szenteltetéséért adta volt [Demeterpataka AF; MvRK Urb. 31].

felszenteltetik lelkésszé avattatik; a fi hirotonit ca preot; ordiniert werden. 1770 24—26-ta Junii celebrátatott generalis synodus Széken 25 pap szenteltetett fel [RettE 238—9]. 1796 most ujjontában az Paraszt Communitas maga Számosságát Irásban vévén ... által láttván 271 gazdáknek Számokat ... méltán még egy Személy papi Szolgálatra közikben fel szenteltettnék anynyival is inkább, mivel azon helység el terjedett Nagyságu peripheriát foglalván magában tsak két Pap nem elégséges [H; Ks 75. VII. 245a].

félszer 1. egyrétű; necăptușit, simplu; einmal beschalt, einschichtig. 1666: Az hátulso ház aytaját bëlletettük megh mivel czyak fél szer volt [Kv; SzCLEv.].

2. egyszárnyú; cu un singur canat; einflügelig. 1636 egy eöregy uy ayto fel szer | az malomház .. Aytja felszer fa szegeos sarkas es pantos [Siménva U JHb Inv.]. 1679: Ajtaja* fel szer, fenyő deszka, mindenik vas Sarkas hevederes festekes, egyik vas kilinczes, vas fordotos no. 3 [Uzdiszpéter K; Bajomi János inv. 8, 139. — *Ti. háznak]. 1681 Vajda Hunyad vára ... Szegelet Bátya, Ez a keretésnek Eszack felől való szegeletib(en) vagy(n) Also Contigna(ti)ojanak Ajtaja fel szer; Vas Sarkas hevederes retezes, Lakatos Nro 1 Ajtaja felszer, vas Sarkas, hevederes, retezes, retez fejes [Vh; VhU 502—3]. 1694: az Var(na)k másik Szegeletiben vagy(n) egy Czeyt haz, ennek külső Ajtaja, felszer parkanyozot, Sarkos pantos [Kővár; JHb Inv.].

Szk ~ ajtó. 1632 Az Niari hazan nagio(n) egy felszer uas pantos sarkos fa szegezeos Aito [A. porumbák F; UC 14/38. 174]. 1636 nagyon egy Dizno oll kett szakasz(an) berenabol rott, eggiken egy hituan paraszt felszer ayto vas retez febstől rayta [Siménva U; JHb Inv.]. 1652 Vagyon ezen rekeszen egy félszer, gyalult fenyő deszka, vas sarkon panton forgo zár nélkül való vértés Ajto [Görgény MT Törzs]. 1677 Nyári ház va-gyon ... egy tornác, melyből nyílik házra ... vas

sarkon, pánthon, vas retezes, retezfős fa záros horgos vas kulcsával, egy fél szer ajtó [Madaras Cs; CsVh 51]. 1694 Nyílik innét az ... kapu felett lévő házra, vas sarkas, pantos, fa hevederes, vas plehes paraszt záros vas útközös, és fogontos avagy bé vonós, retezes es retez fejes, fa melljekes fél szer Ajtó [Borberek AF; BfR]. * ~ *ajtócska*. 1685 e. az lo istalloban ... Ebben (így!) ragasztva, tyuknak, ludnak, disznónak vagyon negy rekesz ajtócskak vad(na)k az egjiken lakatis van kolcsával edgyüt|az also rend házak Szegeletinel nyílik az Tornaczra be egy fél szer ajtócska [uo.; MvRK Urb. 11, 18]. 1699: felmenek az Hazak hijjara, edgy Vas sarkokon pantokon forgo felszer ajtócskán [O. csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *deszkaajtó*. 1652 az horgas ház alatt valo Pinchebe(n) nyílik, egy félsszer színet, vas sarkon panto(n) forgo deszka Ajtó [Görgény MT; Törzs]. 1692: egy fa tarkos(!) hevederes fél szer új deszka ajtó, fa zarjával [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *deszkahápu*. 1692: a fűvös kertre nyílik egy fél szer fa-csapokon, fellyül vas pantokon forgo hitvan deszka kapu [uo.; i.h.] * ~ *fenyőajtó*. 1688: nyílik be a meg irt Cseled házban fa sarkokon forgo, fa kilincses, fa záros fél szer fenyő ajtó [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3] * ~ *fenyődeszkaajtó*. 1688 Ezen Csűrös kertből nyílik be az vete menyes kertben ... egy fél szer fenyő deszka ajtó fa töke Zárjával edgyüt [uo.; i.h.] * ~ *kapu*. 1677 Vagyon az udvar kerítésén, az hámor edzöz házhoz közél, fa sarkon járo egy félsszer deszkás kapu [CsVh 53]. 1679 Vagyon egy Uri Udvarház Két fele nyílo, felszer, romladozot partazatos Kapuja No. 1. Két felől vas Sark rajta pántostol Par. 4 [Uzdisztpéter K; TL] * ~ *kapucska*. 1680 Az Udvar ház szegeletinél pedig vagyon ki az Udvarra vas Sarkos pántos egy fél szer kapucska, melynek reteze retez feje meg vagyon [A. porumbák F; ÁLT Inv. 8] * ~ *paraszt ajtó*. 1621 az gradicz alatt valo kamaranak kwiseo aytaiara* Egy paraszt fel zer ajtot io Eőreg [Kv; Szám. 15/IV. 25. — *Értsd: készíttettem]. 3 ' ? 1560: Egy feyer Nadrag Karasia felzer [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1595 Egy granat chjonka vy menthe felzer f. 26 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1628/1635: Egi kek skarlat koniokbe uagot mente roka hattal bellet Egi zederes granat felzer (így!) koniokbe(n) uagot, tizenket kek seljem gomb rajta [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen inv.]. 1651 Egy Sima Barsony tetszin kis suba, eőt rend arany prem rayta, felszer, Mas megy szin viragos Barsony kis suba prem nélkül felszer [Szamosfva K; JHbK XVIII/27].

Szk: ~ *atlac dolmány*. 1627 Egi felszer Sekfw szin atlac doloman | Egi felszer Sekfw szin atlac doloman [BLt] * ~ *felsőruha*. 1560 Rwha Nemw Marha Egy egez Granath fel zer felső ruha, weres kamuka az galleran es Elleyen Egy feyer Nadrag Karasia felzer [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1612: Egy szöld feilondís fel szer, felső Rúha [Kv; PLPr 68] * ~ *kissuba*. 1622: Egi Tecsszin barsony kis suba, arany premes. Egi

felszer fekete viragos barsony kis suba arany premes [BLt 1 Béli Kelemen lelt.]. 1629 Egi viselt fekete barsoni fél szer kis suba [Csz; LLt Fasc. 155] * ~ *mente*. 1623 egi fajlondis felszer zederes me(n)tet Bechultük ad f. 10 [Kv; RDL I. 121]. * 1658 vagyon egy félsszer veres mentem, azt hagyom Koncz Mihok Eoczemnek, adgyak meg neki [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. * ~ *oldhmente*. 1628/1635: Egi uiselt igen kopot zold barsonj felzer ualba(n) uagot olah mente [Bodola Hsz; BLt 5 Béli Kelemen lelt.].

◇ Szk: ~ *ágy* ? egyszemélyes ágy. 1692 ket terpe fenyő fél szer agyak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *aszta* ' ? 1636: Vagyon ez ház(ban) két hoszu ueghig ereo bellett fejer pad szek, egy felszer labas fejer asztal [Siménfva U JHb Inv.] * ~ *fogas* ' ? 1685 e.: nyílik az edgy íveg ablakos boltra Becsi Záros bellett ajtó kolcsostol Melyben vadnak. Fél szer apro fogas Nro 3 [Borberek AF; MvRK Urb. 3—4] | az Sido Uczában az Deakok hazaban ... vadnak Fél szer fogas Nro 2 [Gyf; i.h. 22,27—8] * ~ *kert* ' ? 1680 által menven az Csűres kert mellet valo kaposztás kertre, ezen kertet kaposztával tele ültetve talaltuk, ennek sövénye az Csűres kert felől Tövises fél szer kertil vagyon bé csinálva [A. porumbák F; ÁLT Inv. 31] * ~ *szarvas-álló* kb. egyszarvú álló. 1677: Vas verő ház .. félsszer kis szarvas üllő no 1 [Madaras Cs; CsVh 50 kov.]. ~ *tálas* ? táltartó fali polcocska. 1692: Papiros Csinalo Haz ... ezen hazban vagyon Papiros szarasto sparga, 34 rendben fel függesztve, negy meg avult fogasok, egy rosz fél szer talas [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

félsszerel 1. a preveda; ausstatten, versehen. 1850 Egy darab szetska vágo gép — Kolozsvárról hozatva, srof kultsal, s késekkel egészen félsszerelve új 115 vft [Algyógy H. Born. F. II].

2. félsszereléssel lát el; a echipa; mit Ausrüstung versehen, aufrüsten. 1869 A honvédség félsszerelése gyorsan megyen már négyet egészen félsszereltek és bemutatták a m. királynak, (gyönyörű alakok:) ez még a mult hónapban történt, ebbe a hónapba ismét félsszereltek egyet, tehát már öt készen van, ugy látszik hogy ezután minden hónapban egyet a hadügy minister un félsszerel [Kv. Pf. Pálffy Károly lev.].

félsszerelés echipament; Rüstung. 1869: A honvédség félsszerelése gyorsan megyen már négyet egészen félsszereltek és bemutatták a m. királynak [Kv; Pf. Pálffy Károly lev. — A teljesebb szöw. félsszerel al.].

félsszeres . egyszárnyú; cu un singur canat; einflügelig. Szk: ~ *ajtó*. 1636 vagyon egy par-tazott fél szeres ayto vas sarkos pantos es Záros [Siménfva U JHb Inv.]. 1681: Ezen házbul nyílik egy kis, azon nyári ház végébe ragasztatott kamorára egy vas sarkos, pántos, vas retez fős, retez fejes, csak félsszeres fenyő deszkákból csinált ajtó [CsVh 90—1. — L. még. i.h. 92] *

~ *fenyőajtó*. 1692: fel szeres rozsz fenyő ajtó, rozsa felincs fa fordítottal, vas retesz, retesz fű [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *gyalog-kapucska*. 1716 Vagyon Nobilitaris Curia melyre nyílik nap nyugotrol egy felszeres Gyalág Kapucska tölgy fa mellyekivel [Grid H; BfN 92/4] * ~ *kapucska*. 1681: vagyon az vas három gáttára nyíló, fenyő fából csinált mellyékű, vastag deszkákbul álló, ugyan afféle deszkákkal meg fedett, fa kilincsetlen fél szeres kapucska [CsVh 90].

Szilágyi. Sándor szerint a 'béleletlen, egyrétű' jel-sel számolhatni.

◇ Szk: ~ *agy* 'p' 1692: egy fel szeres üveg tarto pohar szek ... egy fel szeres agy, ket keskeny fogas, Egy fel szeres asztal labostol [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *asztal* 'p' 1615 Egj fél zeres asztal labostol f l d — [Kv; RDL I. 97 Juncak András kezével]. 1669: egj fel szeres pad [Királyhalma NK; Ks 67.46.24a] * ~ *pohárszék* 'p' 1692: Vagyon it egy fel szeres üveg tarto pohar szek ket fele nyíló ajtaja also felin egy vas sarku, pantu, vas útköző Zavaros kolcs nélkül valo ajtaja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

felszerez 1. felszerel; a echipa/prevedea; ausrüsten. 1589/XVII. sz. *eleje*: az Varosnak edgik reghi Torniat, Bastiaiat, az mely dél feleol, az Szabok szegh torniatol nap nyugot feleol harmadik mind az ket fele mesterek* egesz Cehul egy arant valo kepleczeggel otalmazzák, epiczek, es hadi szer számokkal, szakallásokkal, porral, golyobissal fel szerezzék [Kv; Céhír. II. KőmCart. 3. — *Ti. a faragók és a rakók].

2. berendez; a aranja; einrichten. 1585: a Boltba Agy volt, es minden Modon fel volt zerezve [Kv; Tjk IV/1.493].

felszerzés megszerezés; procurare; Anschaffung. 1595: 5. júly: Biro Wramek és ő kmeke Tanaczul faradúan, Azzonnyunk ő fye hazaj fel szerszesere egyben keregetesere: Mindenféle hazy ekzeszt: És ő magok az Wraim minde(n)tt az falra padra etc. szegeszúen (így!) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 18 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

fél-szesszáló fél-jobbágytelek; o jumátate sesie iobágească; halber Fronhof. 1736: A Falu koepepe felé egy fél sessio Juon Csúrka Moslaja féle [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa. 19].

felszín hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialendung: ~ *re* (a mélyből) a föld színére, napvilágra; (din profunzimi) la suprafața pământului/la lumina zilei; (aus der Tiefe) auf die Erde/fläche/zum Tageslicht. 1868: Mily visz(sz)ás ... eme. értéktelen anyagot a felszínre azért kiszállítani, hogy véglegesen mint értéktelen döntessék ki — holott köröskörül majdnem sötömegek a benn foglalt legtisztább sával együtt érintetlenül maradnak [Désaknai városi lt].

félszoknya ? rövid szoknya; fustă scurtă; kurzer Rock. 1789: Egy ezüst virágos Citrom szín fél Szoknya Széles ezüst paszamántal, a paszamánt egy arasznyi vala [T; LLt].

félszokotál összeszámol; a socoti totul la un loc; zusammenrechnen/zählen. 1716: kel vagy 6 ezer Téglá az botozasra es az ablakokra es az ajtokra, mert azt mind Téglából rakták az mit fél szokotálták tízen égy ablak leszen rajta [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev.].

félszól 1. félszól vkihez; a striga de jos in sus; hinaufrufen. 1676/1681 Etzakanak ideje(n) (:sőt nappalis:) a fokrol vagi Cirkalo bastyárol, sem sehonnét a váról maga gondolatlansagabol szót a Cirkalo ki ne adgyo(n) (:mert esnek affelektől arultatasok:) hanem ha valaki onnan alol szolna fel hozza, levelet akarna be adni, vagi szükséges dologrol bé szollani, olyankor a Cirkalo tégyen hirt a Porkolabnak [Vh; VhU 662]. 1846: ha valaki érette fel szól, azt le kúrjongatja [K; KLev.].

2. megszólal; a deschide gura, a vorbi; zu sprechen anfangen. 1820: a Templomba maga a' Néhai Báro Ur midőn az Urffi neve kérdezett szollott fel, és maga nevezte Pálnak 's Istvánnak [Várfa TA; JHb F. 48 Imreh Miklos (19) ifjú legény vall.]. 1838: September első napján mikor Ifjabb Harai Josef mint ki nevezett Békáro Mester Hivatalosan a legényeket el rendelni jelen volt a Herbergeren Parkas György is fel szolla Harai Joseff hogj a munkát Kérő legények Könyvüket és el bortsáto czéduláikat mutatnak ele melyre egy idegen legény elé mutatá Vándor Könyvét, a dékány legény fel szollta Tofalvi Janost hogy Czéduláját mutatna fel melyre Parkas György fel szolla és aszt monda én immár el vettem a Tofalvi czéduláját meg tartvan a magam sorára [Kv; AsztCLev. Hat.Prot. 8—9].

félszólal 1. félszólalást benyújt; a înainta o reclamație; Einspruch erheben. 1861: Uraságodnak mint a kül Birtokosság Biztosságának tudtul adatik a több kül Birtokossággal tudatni, hogy kinek mi sérelme arra fel szollalni Február. 20-áig jo, ellen esetbe 20 évig fel nem léphetik [Pálfa U; Pf].

2. vki mellett ~ vki érdekében szót emel; a vorbi/a ridica cuvint in interesul cuiva; in ja Interesse das Wort erheben. 1757: a mit inique huzot vont tartott Egri ur(am) refundáltassék, Istentől vészi Mtgs Gr ur(am) jutalmát ha az szegény földhöz ragadott nép mellett fel szollal [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.].

3. félszólalással tiltakozik; a protesta prin luare de cuvint; Einspruch erheben. 1773/1777 egy Nagy Levelet elé vévén Déák István Uram bele tekintettünk, s egyenesen Déák István Uram keze irásának esmérven lenni Sokan fel szollallatunk (!) hogy mi oljon Levél mellett határt nem járunk, hanem hozzan hiteles levelet [Ilencfva MT; DLev. 6].

felszólamlás felszólalás; reclamație; Einspruch. 1765: Az elkésett fel szollamlások nem fognak tekintetbe vétetni [Gyalu K; RAK 106].

felszólamlási biztos 'p' 1856: az Andrasi Sigmond Házánál volt 2 fel szollamlási biztosra let költésibe ki attam ösvesen 2 Rf 1 1/2 xr [Firtosváralja U; Borb. II Szedertjesi Sigmond jegyző kezével].

felszolgáló fölvezető; care duce in sus; hinauf-führend. 1746/1831 a' Lukáts rév végénél fel szolgáló árok [Csöb U EHA].

felszolgált beszolgált; a preda; abgeben/liefern. 1681 Zarandvarmegyében Bethlenösn lako Bago Janos mostaig valo nem adozasaert adgyon az gyermek* szamara egy io gyermek lovat ..., az gyermek lovat Aldofo csödtörtökre szolgáltatassak fel [IB. Thuroczy András fogott közbíró Désfalván lakó ut. - "Ti. a kiskorú Bethlen István].

felszólít 1. ? fel/megidéz; a cita; vorladen. 1593: Mikor az királybírák Círcalason kin valának valami tilalomert engemet fel zolita, azt mo(n)da tilalmat teott az eo Jobbagia ellen Theoreok Pal ellen, kire rais hitta(m) az kiraly birak eleybe(n) Azert engemet Girarais keres vala az hífiatalert [UszT]. 1603: az A. Istantiaira fel zollitia az töröüeny az Alperest ... keresi pedig niolczadfel fori(m)t kezesseget egy eöker arraba [Tarcsafva U; i.h. 16/24]. 1784: Árkosfalva hütössei törvényt ülven a törvényháznál, providus Dragits Jancst a falu kezesse megszölytatta vala az usus szerént a maga hibájáért; melyről midön menteni kellett volna magát, nagy lármával ... agyarkodni kezdte ... a pálcáját is veri vala a földhöz. Mely Cselekedetiért in stante felszölytván, deliborative megíteltetett, hogy ... egy magyar forint bírságon elmaradjon [Árkos Hsz; RSzF 97].

2. a soma; auffordern. 1835 k Szolicsam fel bátyámat s egy szersmind Instályamis meg azon adossákok fel vétele aranti szám adása napja ki tüzésire; melj ki tüzött napra bár hova is mindnyájan meg jeleennünk atyafi kötelességünk léend [Usz; Pf. Kovács Sándor lev.]. 1841/1847: ajánlatik Fő Hadnagy aanak; hogy Darvas Josefet, Darvas Jánosnak attyát szolittsa fel bémutatni 8ad napok alatt hitelesen hogy hová valo, mi fele sorsu ember, és minél fogva kíván Városunkba megtelepedni: miről valo relatio után a' Határozás meg fog tétetni [Dés; DLT 5310/1847]. 1863: Czéh biztos a Czéh belj tagokat égyenként fel szolittotta hogy az említett tanoncz* fel-vagy nem szabadtása iránt véleményét jelentené ki [Kv; FelsőCjk 38. - "Cseh Mihály]. 1871 Elnök ... Felszölytja a consistoriumot, hogy ha e fény csakugyan bebizonyul, határozzon a botrányoztatóra, tettehez méltó büntetést [M.bikal K; RAK 289].

felszólítás somație; Aufforderung/ruf. 1846: később Csizmadia Szép Josef Uram felesége fel szol-

littására ki mentem a' házbol nézni hogy a' piazan mitsoda larma van [Dés; DLT 530/1847. 12]. 1849 Tanátsos Kováts Moses Ur . szokatlannak látta a Biztos általi fel szolittást [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével].

Szk: ~t tess. 1869: ezen felszölytitást tettük kérelmünkre Az 51ik számú Carl Ferdinánd nevet viselő soredred méltóságos Igazgatóságához [Kv; Pf. Pálffy Károly lev.].

felszölíthat felhívthat/hidézthet; a putea cita (sus); vorladen können. 1684: Vásárban egymás bosszuságára egymás elől az vécő embert nem szabad elhíni, annyival inkább, egymás művét alázní. Valaki az ilyen dologban comperiáltatik, méltán céhbéli társa felszölíthatja az céhben érette dr. 33 pénzig, először meg is büntetheti az céh érette, az után többel is, ha azt cselekszi [Dés; DFaz. 13].

felszölítődik a fi somat; vorgeladen werden. 1861: a' T. Papok ... mindenféle administrandumokat elkészittsenek, ... úgy ..., hogy mikor é tárgyban mielőbb fel fognak szölittodni, a curatorok oda, a' hová rendeltetni fognak szolgáltatassak el a szükséges fel világosításokkal edgyütt [Gyalu K; RAK 58 esp-i kl].

felszölíttat fel/megidézttet; a dispune să fie citat; vorladen lassen. 1605 Az Teoruj fel zolittata, de az Al peres nem leon zembe, az bizonsagok vallassat el oluastatak, az Teoruj meg h itde eneke(m) az felivl meg h neuzet eroreokseget [UszT 20/41].

felszölíttatik a fi somat; aufgerufen werden. 1735 Az elme háborodottak számára Kolozsvárt építendő intézet állítására fel szölíttatnak mind a T. Papok, mind az Ekklesiák a' segedelmezésre [Nagykapus K; RAK 9]. 1846 föl szölíttatik panaszlo Darvas János, hogy panasza igazolására lehető tanuit Biztosságunk előtt jelelje ki [Dés; DLT 530/1847. 3]. 1876: Gondnok Kozma János felszölíttatik, hogy a kamat hátrálékosokat na-poztassa még [M.bikal K; RAK 329].

felszomszéd a két oldalsó szomszéd; vecinii de ambele părți; beiderseitige Nachbarn. 1749: úgy jártanak azok a földek, hogy a két fél szomszéd magához ragasztotta, és ekképpen oblitalodtak [Ótorda; DobLev. I/236].

felszór (galcnát) szeleltet, szeleltetéssel tisztít; a vintura (cereale); (ausgedroschenes Getreide) worfeln. 1631 ennekem cseplet Kutas Janos, az mikor penigh az buzat fel szorak, hat nem vala elegedendeo sakom [Mv; MvLt 290. 254a]. 1685: November 28. Hányattam be az zab asztagot Is-tennek hála. 30. Szörták fel mint (:egy:) 29 ka-longya szemit negyedén, jutott nekem bővön metr. 96 [Torda; TT 1889. 268 SzZsN]. 1752 2. ka-longyát ki tséplettük, fel szorván, eresztett 3. vécát. mig parancsola hogy minden 2. kalongyából 3. vécát vár, úgy takarítsuk meg s az szerint fel

szortuk [Holtmaros MT; Told. 37/44]. 1770: egy asztagnak a szemét akkor kezdték szorni míg fel szórták fel rostalták kellett várakozni [Eszmény SzD; Told. 29]. 1838/1845 árpa: ... szemhéjra pattanni szokott vérmes kelés, mit Erdélyben a nép imígy hisz elmulaszthatónak: A pseudoorvos egy sarlót vagy kést vévén elő, a kelés körül és felett jártatja, mintha éppen aratna, mialatt e beszédét szavalja el: „Árpa, árpa! learatlak, kévébe kötlek, kalangyába raklak, szekérré teszek, hazaviszlek, kicsépellek, felszórlak, megrostállak, zsákba töltlek, malomba viszlek, megőröllek, megszitállak, megdagasztlak, kemencébe vetlek, megsütlek és megeszlek.” Minden szó alatt egy sarló- vagy késvonást tesznek, s bevégezvén a műtétet, e zárszókkal válnak meg tőle: »Harmadnapra eltakarodj e szemről!» [MNYTK 107]. 1840 Itt a málét tegnap és ma elveretők — holnap szorják fel [A.ilosva SzD KfMiss.].

felszórás (gabona)szeleltetés; vinturare (a cerealelor); (Korn) Schwingen. 1632 Masodik gabonas kertth uala két darab aztagh kit most csipelnék mely ket aztagok szemének megh mereset az fel szorasa uta(n) biztuk az ide specificalt Cziwrbirora es hites polgarokra [A.porumbák F; UC 14/38. 191].

felszórát szeleltet; a dispune să fie vinturate (cerealele); (ausgedroschenes Getreide) worfeln lassen. 1592 11 January Az mely Buza maradat volt Restantiaba az el mult ezteendőreöl, eleőzeör hogy fel zorattam beleölle merettem fel az Espotalj zamara Cub 16/ ... 24 february Zorattam vizontagh Jútót akkoris az Espotalj zamara Cub 20 1/2 [Kv; Szám. 5/XIV. 383 Eppel Péter sp kezével]. 1720 Janosi Györgj buzajat tizen nyolcz vekat Szorattak fel együtt költettek el velle [Folyfva MT; Told. 76].

felszórathat szeleltethet; a putea vintura (cerealele) (ausgedroschenes Getreide) worfeln lassen können. 1749 Nagsagod poroncsolt volt az köles iránt hogj Nagsagodot tudosicscsam hogj hány köből let mihent fel szorathatom Nagsagodot tudositom rolla [Ohába F Ap. 5 Vajda János Apor Péterhez].

felszorít 1. felrögzít; a fixa (de ...); anbringen, befestigen an etw. 1849 benn az Istálló falához alkavta négy saragja kötelekkel felszorítva [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

2. ? feltámaszt; a sprijini; aufstützen. 1820 k.: A Veteményes Tábláknak mind also, mind felső végeiben van egy egy rend veres szőlő Fa, az Udvar felől lévő részei avatég Fenyő Lettzel fel szorítva [Dés; RLt].

felszorítás rögzítés; fixare; Befestigung. 1846 Minthogy a' Gerendák fel szorittásával, és Schrofok bé helyheztetésekkel többszöri nagyobb emelésekre léend szükség ... segítség kívántatik [Dés; DLt 858/1847].

felszoríthat a putea fi impins mai sus; hinaufdrücken lassen können. 1846 Az Ó hid függő alkotmányának elbonthatása, és feszíttőnek fel allíthatása végett szükséges hogy a' hid alá állás készíttessen bé verendő fenyő Czövekek Segedelme által ..., a' Czövekekre Járomfák, és ezekre folyogerendák helyezendők — így el készülvén az állás, az Óhid folyo gerendái rolla fel szoríthatatnak, és az egész feszíto alkotmány szerkezete eszközölthetik [Dés; DLt 858/1847].

felszört (ki)szeleltetett; vinturat; geworfelt. 1725: Vagyon az elobszeri fel szort buzá(n)k második szorása egy szuszékb(an) Cub. 10 [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 3]. 1749 Apahida(n) az fel szort Buzat ... őriztetue(n) attu(n)k ... Met. 2 [Kv; Szám. 26/VI. 473].

felszóval fennhangon, hangosan; cu voce tare; laut, mit lauter Stimme. 1605: meg is verhették volna csak ezek is minden hadát Rác Györgynek, hanem a csatej patej közt futtában találkoztott oda Petki János és felszóval kiáltotta, hogy fusson a ki futhat, mert, ugymond oda vagyunk [MonIr. XXXIII, 61 Gyulafi Lestár felj.]. 1631 hallam hogy Beöruey Istuanne mo(n)gia vala nagi fel szoual, az maga Böczenek. Aha fertelmes kurua io lők addig migh az hasamo(n) fetrengell de immar meg unal [Mv; MvLt 290. 47b]. 1797 a kutya kat eléb nagy fel szoval tzukiztatta, erre semi sem jot sem rosszszat nem szolván a kertből, azt gondolhatta, hogy a kertbe senki sintsen [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1803 nagy fel szoval ezt mondá [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1819 mikor a Maria Teresiától nyert Kírályi Adomány Levelet fel ol-vasta egyik Statutor Cancellista s megis magyarázta — fel indulván azt mondották, hogy meg nem enta — gedi (!) az Familiának hogy abban bé üljön — a mely Contradictiot nagy fel szoval tettek meg [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28]. — L. még RettE 104, 244.

felszökdös felugrik/pattan; a sări/a se ridica în sus; aufspringen. 1750 Láttam a Káli felső Határban, Benkő hegyessiben, hogy Kotsis Dani Simon Boritzának a hasán fekszik vala, Dasi csokolyák vala egy mást, s engem hogy meg látának fel szökdösének [Kál MT Berz. 12. 92/61]. 1765 az két hegedűs Czigányok úgy mint Gyurka és Ráczzo (!), fel szökdösének s ragadván a Czégér Fáját ... neki menvén morvai Andrásnak verni kezdék [Zágor KK; Ks LXXXVIII. 8].

felszökell felugrik; a sări/a se ridica în sus; aufspringen. 1573 Kinches Georgy Azt vallia hogi peter ... Megh zitta kwrwazta Foket es az Merteket Mind borostwl keozikbe haytotta. Azok fely zeokelletek es egybe elegetek [Kv; TJK III/3. 202].

felszökik 1. felugrik/pattan; a sări/a se ridica în sus; aufspringen. 1573 Vadalma gergel Azt vallia hogi az olos Andras hazanal volt az korc-

homan, Azomba latta hogy ez Mihalfy peter az Merteket keozikbe haytia mind borostwl Azomba fely zeoknak az aztaltwl az Aytonak Zoritaiak [Kv; TjK III/3. 202]. 1595 fel zeókek Istua(n) es el mene gyorsan ne(m) mulatha teóbbet [UszT 14/40]. 1605 Tibald Peteris fel zeókek mi(n)d-giart ugj ragada el Balint Janostúl az palczat [Lh. 20/146 Th. Ambrus de Bethlenfalva lib. vall.]. 1654 Mihalfy deak azonban fel zeókek, monda, megh mondam fattiu bestie lelek kurua fia, hogj menj el ne jarj az matkam utan [BLt 7 György Péter Imperfalui* (38) pp vall. — *Cs]. 1765: szavaimért Kornis Gábor uram meg haraguván fel szókkék a másik asztaltól, s engem ki pironogata a házból [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 290]. 1783 Földp Todor fel szókvén meg taszittá az Apját hogj a Földön hengergett sokáig [Udvarfva MT; Told. 44/54].

2. ráugrik; a sári pe; d(a)raufspringen. 1776 (A bika) a Tehenre fel szókkott es az Csöge hatra álván Semmit sem tehetett [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

3. fölkerekedik, kapja magát; a porni/pleca la drum; aufbrechen. 1778 k. egy Oloszianus Hatzegán Ángyel nevezetű Jobbágy nevedékény korába fel szókik és ide bodorog N: Also Fejér vármegyében Tordosra [Fejér m; BK ad nr. 465].

felszövetet felszövet; a dispune să fie Țesut; aufweben lassen. 1693: egy nehany Gombolyagban levő Fonalaimat hatalmasul el vevén felis szótette [Dés; Jk].

felszúr 1. a infige; (auf)stechen. 1792 (A) Biróné ..., azzal a Földre le hajla egy Veszszótskét fel véve és a kapu mellé a kertben fel szurá, mondván, én ezt ide szuram és protestálak hogy az Urak* bé ne jőjjenek [Mezőbánd MT; MbK XII. 85. — *Ti. az executorok].

2. feldöf/bök; a impunge; aufstupfen. 1599 Kis Janos megh eskeowen vallya: Enis ott voltam abban az lakodalomban, egykor mikor ott mulatnank, Demeter deak valamikeppen az orrat fel zwra Menihart deaknak az hegedeo vonóul kin Menihart deak megh haragwúen (!) veowe kj az hegedeott kezebeol Demeter deaknak, es vtwte (?) az feyeiben [Kv; TjK VI/1. 277 — *A betűvetés bizonytalansága miatt kétes olvasat].

3. feltűz; a prinde în ace; aufstecken. 1736: Minden lófó vagy darabant embernek az felesége nagy kontyot viselt, abban nagy két tót szűrt fel, mintha két szarva lett volna [MetTr 345].

felszúrdal (a földbe) felszúroga; a implinta (in pámint); (in die Erde) öfters aufstecken. 1768 k.: Nyikita egy szekér kast akart csinálni, mely(ne)k karotskait az földben fel szurdolván, már kertelni akarta, de Nemes Toth Gabor Pia Juvon kezib(en) levő bottyával az karotskakat el ütötte [Káján SzD; BK].

felszurkál felbökköd; a impunge; öfters aufstoßen. 1823 a Feleségem Rátz Máriskot az Istál-

loba a Jászozba kapta le bujva, kit is a Feleségem egy villával fel szurkált s onnat aval el ment [Dés; DLt].

félt 1. (vmilyen ártalomtól/bajtól félve) szorong vkiért/vmiért; a fi ingrijorat; a-și face griji; um jn/etw. besorgt sein. 1568 Mit feltitek ty seres Annath, enis oth voltam lesesben, akor Eyel bizon egy szalat sem aluttam [Kv; TjK III/1. 226]. 1584 Bothweos Balas A(lia)s Henzel fatetur Es hogy a' kezenel fogva vizi vala a' feleségem, mingiarast el kezdé esny a' gyermek laba es a' gyermek síualkodny kezdé, es hamar ell hala es el változek chodakeppen, miwelhogy az gyermeket megh Akoris felthiwk vala A vargane anniatol [Kv; TjK IV/1. 333]. 1591 Thudo(m) aztis hogy az Vachorakor Ferench Alberthne monda Miklosnak hogy edes Miklos vra(m) vid el Inne(n) az en elete(m)reol az Aszonj embert ne tarchj itt merth feltitek, vid el Im(m)ar az lohoz [UszT 13/70 Joannes Demeter de Thelekfalua jb vall.]. 1638 félttem az szegény bátyámat, hogy együtt vész az is vele [Mv; MvLt 291. 142a—3b átirásban!]. 1716/1793 gabonája ha olly káros helyen vagyon hogy lopástol vagy kártol féjti(!) ... bé hozhatja [A.csernátón Hsz; SzékF 30]. 1737 (A gyermek) ugj fejtették, s oltalmazták mint ha éppen az eő Ngytsagoké lett volna [Szentpál K; TKl]. 1768 Soha marháinkot ... a Szász Lónaiaktól nem félytettük [Szentlászló TA; LLt]. 1831 akár ott akár itt szakadt szűvel lévén, öröké van kit féltsek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: ~i a börtét félti az irháját. 1765: féltvén a' bört Károlyi igen nagyon tartatt attol hogy el menő Uttyában az Aszszony vagy el fogattya vagy kemenyen meg veretteti [Fgerend TA; KS. „Joan. Somlyai de Fogaros” (40) ns vall.] Károlyi Uram féltette a' bört [uo.; KS. Mich. Motsi (72) jb vall.] * ~i becsületét. 1746 Sokszor volt töllem szenvedése az Csesztvei Gondviselőnek a' Levelek után restül valo küldese miá, most se maradt 'a nélkült, de ha betsületiket nem félytik, lapát alá nem foghatom [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.].

2. ~ uhit uhitől féltékenyen szorong vki miatt/vkiért; a teme pe cineva/de cineva; aus Eifer-sucht um jn bängen. 1568: Antonius lakatos iur(a-tus) fass(us) est, Ezt hallam hogy monda biro Cato, Lukach deaknenak Te nyughatatlan lelkw azonj allat, lukach deakotis, mindeltig eotnes tamasnetol felted [Kv; TjK III/1. 209]. 1570 Katalin azzon Kosdy Esthwanne, hithy zerent vallya .. Eztis hallotta Jakchy Myhal zoigaia-twl hogy beszelly volt*, ely Jeowek Zabo Janos hazatwl Mert Lathom hogy felthy feleséget Theole-m [Kv; TjK III/2. 25. — Ti. Trombitás Demeter]. 1749 a' Varga István fiá(na)k a' melyén meg fogá az ingét fazakas Vaszi ej estve, s rantzikálta hogj ott kapta, féltette tölle Anutáz [Szásznyíres SzD; Ks]. 1782 mint hogy Anának elébbi tselekedetiert hittele nem egészen volt, féltette ... Irimiától [M.macska K; Eszt-Mk].

3. tart vmitől; a-i fi frică cuiva de ceva; von etw. halten, etw. befürchten. 1590/1593: hajtotta ide az peres feoldre eorleo barmat az Christoff vra(m) molnabol de chiak akkor mikor az teob Dirik Deesi Rett niomas volt, de mikor tilalmas volt akkor soha ne(m) mertik Ide haitanj mert feltették hogj be hajttiak rolla az Deesiek [Bálványosvárálja SzD; Ks]. 1591 Az Ach Gergelnek, mierthogy az Kapw Chigaiar Iaratlan wolt, Az Achyok az Keotelet kynillettek feltettek megh zakadastol, Az hidat ala s fel vontak az keotellel, megis Zakadotth fizettem nekik f l d 25 [Kv Szám. 5/X. 81].

4. ~i pénzéi pénze eltulajdonításától fél/tart; a fi ingrijorat să nu i se ia banii; um die Entwendung des Geldes besorgt sein. 1585 Theremy Janos . . vallia, Es Bakos Casparis hogy . . . , valais Alkolmos penz taniztraiaaba, de igen Boliokas Zabasú vala, Ne(m) ige(n) feltette penzet, Az sokadalom Napia(n) zereda(n) Ieowe el olah mihály Akoris eolték megh [Kv; Tjk IV/1. 518].

? 5. 1768: Soha nem féltettük, hogy magunkot meg haborítsanak [Szentlászló TA; LLt. — A szövbéli igealak nem merő fogalmazásbeli vétség féltünk h. ?].

feltáblázás táblákra osztás, rég (fel/ki)nyilazás; împărțire în parcele; Aufteilung in Schläge. 1780 Ezen Decisiokat, és Sessiok ki Táblázásait, vagy Nyilazásait is a' praeTit. Possessorok és Lakosok előtt publice fel olvasván, és mindnyájon helyben hagyván, elsőbbsen is az Erdők fel-Táblázására ki-mentünk [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 11–2]. 1800: Az ő Nagysága által jóvallót Erdők fel táblázását a Tűzelésre való fára nézt a Communitas, már a régtől fogva gyakorlotta 's gyakorollija [Torockó; TLev. 9/31]. 1825: Ezen Nyilas sessiok után jutott Erdőket . . . Josa György az erdők fel Táblázásakor emberei részére egy Contiguitásba vévén ki, egészen maga használta [M.bőlkeny MT; Born. G. XIII. 28 br. Bornemisza Leopold kezével].

feltajtékozik (a főzet) felhabzik, tajtékját felveti; (fiertura) dă în clocot/spumegă; (Süd)aufschäumen. 1558: Rp. 1 lb kenköeth es orold meg Jol egy kouon es Mind Itasd regy es tizta 1 lib(rum) köz olayal . . . ; annak vtanna ted azth egy vasserpenyoben gienge twzon hogy Mind dissoualtassek es mikor latnad feltaytekozni, wed el a twzrol es esmeg ted az tuzre, hogy lassan forion, hogy legien swro [Nsz; MKsz 1896. 28 –6].

feltakar 1. kitakar; a descoperi; aufdecken. 1597 Borbely Janosne Catús Asszony vallia monda az Leany im mit mutatok kteknék, egy rúhaba(n) vala fel takarok, hat egy holt gyermek [Kv Tjk V/1. 133].

2. betakarít; a stringe/recolta; einbringen/ernsten. 1605: Az buzat penigh es egjeb vetement tartozzanak az iobbagjok fel takarnj [Gyerőmonostor K; Told. 1]. 1775: Holnap fognak az ara-

táshoz, az Udvar mellett valo Kertet, ugy az Csűr mellett valotis le vágják, s felis takarták [Óraljaboldogva H; KfMiss.].

3. összegyűjt; a aduna; einsammeln. 1590: mikor az kazalasnak ideje el ieó, kez megh kazalua takarúa, en neke(m) ket zeker zenat ad iot, mikor pedig megh kazallia az szenat, es fel takaria, . . . kyldgienek erette, az kesz zenaert [UszT]. 1622: Praedicator Jóuedelme . . . Kaszalnak aszt fel takaria, es be is hordgiak [Pujon SzD; SzJk 6]. 1677 tartozzanak a Kis kerekiek . . . Örményszék pataka mellet valo kaszáló rét füvet egeszen le kaszálni, fel takarni, és jó szénának Csinálni [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1722 k. Ket darab Ret vagyon: meg kaszályiak, fel takarják, be hordgyak [Beresztelke MT; GörgJk 79]. 1739 egykor a Budai nevű réten . . . fel takarok a szénát [Dés; Ks 28]. 1773: egy buglyára valot el kaszált azon alkolmatossággal és feltakarván szenáját is elvitte [Szezsimon Cs; Hr]. 1792: (A kaszálót) erőszakoson . . . le kaszáltotta, annakutánna fel takarván, . . . a' kérdett Kaszálóról négy Szeker Szénát el vittének [Szóváta MT; Berz. 16. XI/5]. 1818: Mú mind jelen voltunk mer (!) az tisztarto küldött volt hogy feltakarjuk protestálánk hogy hagyának békít bár még az udvari tisztejei (!) el érkeznek [Zágon Hsz; Szentk.]. — L. még MetTr 429.

feltakarás 1. betakarítás; stringere (a recoltei); Einbringung/erntung. 1681: Tavasz Buza, Zab, Borso, Lencze alá valo föld szántással, vetéssel, fel takarásával tártoznak* [Vh; VhU 200. — *A jö-ok]. 1722 k: Vetnek nyoltz vékát ősszel: . . . ez Ekkl(es)ia aratja fel, 's hordja bé. Zabot is a'nyit vetnek: fel-takarásában azon mód tartatik, a' melly a' Buzának [Unoka MT; GörgJk 161]. 2. (fel/össze)gyűjtés; adunare/stringere (de fin); Einsammlung. 1604: Kerezturfalvi nagj Istuanné borbarazonj zabaditata magát Kis galamb falvi hatarban, zena mezeoben valo Zenanak fel takarasaban . . . Törwi(n)re ön karara [UszT 18/149]. 1701/1770 k.: ezen szénafü Paprol Papra maradjon, mellyet tartozzék a' Prédikátor irtoztatni, nevelni és hasznát venni, ugy mindazál(tal), hogy mind kaszálással, fel-takarását és bé-hordását a' Prédikátor tselekedje, nem pedig a' Falu [Málom SzD; SzConscr. 206]. 1722 k.: Proventus Pastoris Nyolcz Szeker Szenat, a fel takarasa a Minister dolga, a Falu kaszályia meg . . . A Szenat a Falu hozza be [Póka MT; GörgJk 155].

feltakarít 1. felszed; a aduna/culege; auflesen/heben. 1817: az Arendás Ur, . . . a' földén fekvő Fákot is fel takarittya [F.árpási (F) üvegghuta; TSb 46].

2. fel/összegyűjt; a aduna; einsammeln. 1756: Mihejt Tiszt lett Molduán Vonya . . . a' Fűnek fel osztásáb(an) igen nagy kárt vall a' Falu mert egjszer Sem osztia annak idejéb(en), hogj a' szegénj ember apránként fel takaritaná [Galac BN; Wlt Oltyán Péter (25) jö vall.]. 1803 k. Vagyon égy szekér szénára valo Rétyte, ezt az

Ecclesia le-kaszálja, fel-takarítja, és haza hozza [Vista K; RAK 119].

3. betakarít; a aduna/culege; einbringen/ernten. 1793 az Utrizált Széna körül Vonka Vaszilly a' Szénát fel gyűjtette 's takarította [Mezőmá-daras MT; Berz. 14. XVI/40].

4. learat; a secera; ernten. 1773: Az Szántó földek .. a közös buzabol, közös jobbagjokkal oconomizaltattanak ... hanem annak idejében egyenlőképpen fel takarítván ... kalangyaul vagj szemul osztattjak [Baca SzD; JHb XLI/2].

5. megtisztít/takarít; a curăta; reinigen, säubern. 1820: tartozunk* e felett: a kendert szal-májából feltakarítani, abból 4. fontot megfonni, 10. singet meg is szőni [Báld K; BLt 6. — *Ti. a jb-ok].

6. (ázaléknak) elkészít, feldolgoz; a prepara produsele de porc; (in Leber-, Lungen-, Blut- und Fleischwurst) verarbeiten. 1819 Tartozik* ... egy kővér Sertést meg perselni, megtakarítani, és fel bontani, s annak minden féle aprólékját tisztességesen és leg jobb ízűen fel takarítani [Kv; MészCLEv. — *A remekező legény]. 1844 azt az egy disznót ... jó lenne le ölni .. a Szakácsné fel takarítja az apróságját [Kv; Pk 6 Pákel Krisztina férjéhez].

feltakarítás 1. szénagyűjtés; strinsul finului; Heumachen/ernte. 1604: Simen falwi nagj Balast Zabádította meg kiraly biro wram, az kazalo fw-ben az nagj balas kertiben walonak fel takarítására [UszT 18/149]. 1714 Magokra válallyák azon Rétnék meg kaszálását s fel takarítását . [Veresegyháza SzD; Wass]. 1784: régen kevesebb lévén a széna tsinálás, ember sem kellett annyi annak fel takarítására [Torockó; TLev. 2/6. 3a, 4/9. 15a].

2. (le)aratás; secerat; Ernte. 1675: ha kik pedig olyanok találtatná(na)k, kik földjeimet meg szantanak, be vetnek, annak fel takarítására io idein gondod legyen, s beis hordasd [Borb. I Petki János ut-a csikcsicsai jb-bírájához]. 1815: (A papnak van) két darab szántó földje, ... azokat az Ekklesia meg ugarolja, megkeveri, a' Paptól adando maggal bé veti és el-boronálja mellynek osztán fel takarítása és be hordatása a' Pap dolga lészen [Zsibó Sz; SzVJK 88].

feltakaríthat 1. betakaríthat; a putea stringe (recolta); einbringen können. 1683: az mikor megh haszon vevő földjeinek vetemenynek gabonának hasznat fel nem takaríthatja volna azon Esztendőben, tehát igazan ki adva(n) Lukacz ferencz vr(am) az desznat belöle szabadoson, minden veszekedes nélkül eltakaríthassa ő kgme minden fele gabona-jat rolla [Sófya BN/Sv; Ks 14. XXVII. 3].

2. összeszedhet/gyűjthet; a putea aduna; (eir - sammeln können. 1632/1634 ot leuő maiorsagat, borat, buzaját Czaky Geörgy fel takaríthassa, es onnet elis hordhassa [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 248a].

feltakarítottat 1. betakarítottat; a dispune să fie strinsă (recolta); einbringen lassen. 1724: Csata-nyi Ispán Atyánkfia ... Notarius Atyánkfia őő kgme Gabonaitis takarítottassa es arattassa fel Csatani Jobbagjokkal [Dés; Jk 386b]. 1746: mint hogy . földeim nincsenek, töllem földet ne praetendaljanak, hanem a dez-maja iránt az ki földiben lisen magok providealjanak, maga fel takarítottván hordásnak idejen azon föld-béli termést [Vajdasztiván MT; GörgJk 141]. 1756: mi Taxások lévén tudgyuk aszt hogy Balog Uram először az moga economiaját velünk takarítottatta fel annak utanna az Uraságét [Carbonác SzD; TKI].

2. fel/összegyűjtet; a dispune să fie adunat; (ein)sammeln lassen. 1692: holmi jövevény idegen emberek ... Kaszálásnak idején magok kaszál-nak s az cselédjekkel feltakarítottatják [Köröspatak Hsz; Barabás, SzO 385–6]. 1744: Szánáját pedig az Urn(a)k tisztességesen fel takarítottatta [Bh; Told. 25].

feltakarítottatás betakarítottatás; stringere (a recolte) Einbringung. 1679/1681: Minden ősz-i Tavaszi Gabonat, minden félet, mentől többet, bővebben lehet ighen szép tisztat vettessen azoknak fel takarítottatását az údonek javara cze-lekedgye [Vh; VhU 669].

feltakarítottatik betakarítottatik; a fi adunat/strins; einbracht werden. 1811 Az Tisztelt Mlgs Groff Vr őő Nga Udvari Tisztylei minek utánna a' Szé-nák fel szoktak takarítottatni, Kaláka, vagy bi-zonyos Nap számok nélkült nem hogy Nékünk, Sőt még az maga tulajdon Emberei Marhájok számokra Legelő Hellyet nem Enged [Cold K; JHb id. Stéfán Szimion (60) col, vall.].

feltakarodás 1. betakarítás; stringere (a recolte); Einbringung. 1726 a vizen tul lévő határ tilalmasban tartassék a Tavaszi minden féle gabonának és kendernek fel takarodásáig [Dés; Jk].

2. felszállás/tisztulás; ridicare; Aufheiterung. 1831: ki tudgya, hát ha a köd fel takarodásával Lovaimra rá akadhatok [Dés; DLt 332. 13].

feltakarodik 1. felszedődik, összegyűjtődik; a se aduna; eingesammelt werden. 1811 Minek-utánna a' szénák fel takaradnak azan Helyekről, az utánnis a' Legelését Nagy bajjal Nyerhettyük meg az Udvarból Nyári Dologért [Cold K; JHb F.5. 3/3 if]. Stéfán Szimion (40) col. vall.].

2. betakarítódik; a se aduna; eingebracht werden. 1743: Természeti szokása lévén ezen sedriá-nak, hogy az olyan gabonának valo oppignorált vagy quoquo modo elocalt szántó földeteket régi usussa és praxissa szerint akkoron szokta az legiti-mus Praetendensek(ne)k adjudicálni, midőn az gabona belőlők fel takarodik, nem pedig medio tempore, az mikor az Zálogosító Fél ki adott pénzre iránt periclitálódik és Economijábanis meg fogyatkozik [Kv; TjK XVI/3. 90]. 1770/1771:

mínéikutánna a' Buza és egyéb vetések fel takarodnak, azon határbeli osztásokis ujra fel mérettesenek [Fejér m; DobLev. II/428. lb].

3. elvonul; a se retrage; davon/fortziehen. 1690 az szindi-völgyön takarodott fel az pogányság és harmadnapig az nyargalója csak takarodott utánna [TT 1889. 720 SzZsN].

feltakart összegyűjtött; adunat; (ein)gesammelt. 1590: az el múlt 1589 eztendoben nyarba(n) Zenth Jakab nap taúatt vitte el ket szekér kész fel takart szenamoth .. egj kertemből [Gagy U; UszT]. 1604 Zabaditata Kereztwrfalwj georfi miha magat az fel takart zenanak el hozasaban georgi cziouaia Elen [i.h. 18/149]. 1756: az I. eő kglme két közönséges Szekér Szénára való füvemet Le kaszáltatta, Le kaszáltatván, fell takartatta a' fell takart Szénát. Rétemről el hordatta [Balavásár KK; Ks 17/LXXX. 20]. 1844 egyszer az ottan termett és feltakart szénát elegették [Km; KmULev. I Tyivorán Juon (67) col. vall.].

feltakartat 1. betakarított; a dispune să fie strins(ă recolta); einbringen lassen. 1607: minde(n) nemw gabonaiait .. fel takartattia, el csipelteti [Tövis AF; Bál. 90].

2. felösszegyűjtet; a dispune să fie adunat; (ein)sammeln lassen. 1717: az Cseres alatt való szena füvet is fel Takartattam [Gyeke K; Ks 96 Bírő János lev.]. 1768 Bocskor János Ur(ani) fell takartattya a' rendet, s el viteti erőszakoson Botskor János Ur(ani) hordatá ell mind a Szénát [Szentlélek Cs; BLt 7].

feltakartatás felszedetés; stringere; Einhebung. 1603 Megh ertettek eo kmgk egez Varosul az mostany feiedelmwnknek kegelmes Adomanyat az fél dezmanak Arenda fizetesert az varosnak valo conforalasarol, mely feel dezmanak fel takartatasara tettzet eo kgnek hogy inneth felywl valasztassanak az varos keozzeol, ket vraini kik eztendeot teolchenek benne es annak az fél dezmanak gondviselesereol eztendeo Zenth Janos napba adgyanak zamot [Kv; TanJk 447].

feltalál 1. (meg)talál; a găsi; finden. 1600: Circumspectus Andreas Zeoreos Coloswarien(sis) fassus est .. velle egyeot ky mentem fel talalak az barmokot az Zena fewbe eleo veolgybe [Kv TJk VI/1. 405]. 1621 Kuldik Palastos Istua(n) es Tonaj Janos Vramekat Gub. eo Nagahoz az hol fel talalljak [Kv; Szám. 15b/X. 43]. 1632 ennek az Moldouai Janosnak paztorsaga alol uezset el az tehe(n) ..., elegetis faradozank utan(n)a de ne(m) talalak fel attia(m)mal egyvt [Mv; MvLt 290. 90b]. 1690: Asztis monda hogy az gyeneral megh mondotta neki hogy vala hol ... fel talalya aszt az Embert mindgyarast altal loje [Jobbágyfa MT; Bál. 50]. 1736 Farsángban .. kivált a székelységen, az atyafiak valamelyik atyafihoz gyűltenek, onnét rendszerént ilyen cursust bocsátottak: most az emberség

megindult és az embertelenséget felkeresi, s a hol feltanálja emberségre tanítja [MetTr 358]. 1749 Ket lovat küldöttem Ngodnak, eddig nem tanaltak fel, jo darab ideje hogy itt vadnak [Futásfa Hsz; Ap. I Dombi János szb lev.]. 1809: az ide zárt Marsualis quietantiakat fel tanálván, küldöttem be [Kadács U; UszLt Com Gub. 16/2]. 1813 Amidőn ezen hejett körül jártotta az említett Groffné Asz(sz)ony akkori Tisztje velünk, mindenüt meg esmerhető jegyeket és Kereszteket vágatott a Fákra és Fialatokra, azok közül most is sokatt el mondott hitem után fel találtam [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Bozintán Kosztán (50) col. vall.]. 1831 Kotsis Elek fel járt mindenüt szemivel a Kadbükkit, de nem hogy a maga Lovait fel találta volna, de seholt se latott tsak egyetlen egy Ló Marhátis [Dé. DI.t 332. 14]. — L. még MetTr 89, 138.

Szk: szerencsét ~ vkiiben. 1776 Azon alkalmatossággal, hogy ezen kedvetlen hirt hallanák Gróff Lázár Urfirol, hogy a' Kis Aszszonyról való Szándékát le tette volna, ki volt az, a' ki azonnal igiretet tőn az Özvegy Groffné Aszszony ő Ngának, hogy Gróff Lázár felett ne törődnének, mivel ő benneis azon Szerentsét fel tanálnák, tsak hogy az Atyafiság iránt dispensatiot nyerhessen, mert ha a' Groffnének-is tettzik, ő el veszi ? [Nsz; GyL vk] * (vmilyen) tulajdonokat ~ vkiiben. 1837 én B. Josika Imre ... kedves Feleségem Gingeli Annába azon tulajdonokat fell is találtam, a melyeket egy jo feleségbe reményleni lehet [TI.t Közig. ir. 438/1844 br. Jósika Imre kezével]. 2. fölfedez; a descoperi; entdecken. 1602: Szaszwarossy Miklos es Niztor Thiwadar Dezmeriek Mikola Janos Jobbagy vgy vallanak ... Az eo el haytot marhaiokert mentek volt az hayduk vthan az Taborban Apahidahoz ott marhaiokat fel talaltak [Kv; VI/1. 594]. 1628: sok leuelej keözöt fel találu(n) az Originalt, Abbol de verbo. ad verbum megh irtuk, es pecziatwnkkel s kezwnk Jrasaualis megh Ereossitue(n), in Anno et Die 1628. 18. Marty ki adtuk [Kv RDL I. 962].

3. kieszel/gondol; a inventa/născoci; sich ausdenken, ersinnen. 1635 az Keörpeniesi Kenz eskwttiwel egygywt, ugy talalak fel, hogy More Lazlo es az Marcestiek meg beöwycziek az szeket teob Teorweny teweökkal [Abrudbánya; Törzs]. 1643 eddiglen valo io akaratanak keoztunk megh maradasara, ennel io eszkeozt fel nem talatam [Gyalakuta MT; Bál. 1]. 1706 Istaink Ngd(na)k al(a)z(atos)on tekintse Ngd ezt az ügye fogott szegény népet, mutassa uri Gratiáját hozzánk, és lenimentumu(n)knak modgat talállya fel, mert az szegénység már ne(m) supportalhattya felesenn el szökte(ne)k [UszLt XIII. 94]. 1784 A 1752 ezt a modot talaltak fel, 's illyen regulatio adaték ki írásb(an) hogy minden kohot Verőt biro Gazda tartozzék adni 540. Vas veresből 54 rud Vasat [Torockó; TLev. 4/9. 15b]. 1806 Az Tekentes Magistratus az Katanák Számakra Kolosvárol profiantnak valo ki hozatalara ezen modat tanalta fel, hogy ezen meg kívantatoprofiant rendre, ugy mind egy rendben ezen K: So Tiszt-

ség, más rendben a Varos hozassa ki [Torda; TVLt Köz. ir. 583]. — L. még ETA I, 59, 83.

Szk: ~ magában 'ua.' 1653: Látván a nagy alkalmatlanságot, feltalálám magamban, hogy által menjek és beszéljek a törökökkel arról, hogy mit kellene mivelní? [ETA I, 136 NSz].

4. kiagyal; a scorni; ausbrüten, erklügeln. 1776: csudálom hogy milyen hazugságokat tudnak fe (l) találni azok az Haller Kis Aszszonyok, bizzany nem illik Dámátol hogy oly mesterséges hazugságokat gondoljan [GyL, gr. Lázár János lev.]. 1814: Ezt vévén észre a' sogorom Barátosi Ioseff hogy üldözésbe vétetett a' Czéh Házánál állapottya, hol égy, hol más akadályt talált fel, hogy a' Czéhba ne mehessen kész volt az égy forint büntetést le tenni [Dés; DLt 56. 15 Nemes Dénes (42) tímár vall.].

5. kitalál; a inventa; erdenken/finden. 1736 az tréfában igen gyönyörködtek asztalnál, azért az hol tréfás, játékos fő- vagy nemesembereket tudtanak, azt magokhoz hitták, asztalnál jól tartották, mentől nagyobb tréfát tanáltak fel, abban mulatták magokat [MetTr 362]. 1804: Nem tudom fel találni mi lehet az oka [Ádamos KK; Pk 5].

6. talál; a gási (o modalitate); finden. 1643 eddiglen valo io akaratakn keoztunk megh maradasara ennel iob eszkeozt fel nem talaltam [Gyalakuta MT; Bál. 1].

7. kb. megállapít; a stabili; feststellen. 1621 Bo koguneket megh talalua(n) Tanachiul, Zabo Pal és Teóreók Janos, hogi hoszu Thamas vram maradot uolna nekiek adossa Zekerezesből az mint zamueuo vrain fel találtak be adot Regestumba(n) . f 1 d 12 [Kv; Szám 15b/XI. 244]. 1699: Székely István Ur(am) dolgát elé forgatván mi eseti légyen az Beczúletes Céh tudakozván azt találta fel az B Céh es így Büntette 3 forintal [Kv; MészCLEv.].

8. ~ja magát; a se descurca, a şti să se orienteze sich zurechtfinden. 1816 két versen küldöttem Deszkát ugyantsak meg irtam Hegedűs-nének hogy szerezzen egy néhány Deszkát de látva fel kel találni magát az embernek [Kv IB. gr. Korda Anna lev.].

9. Kb. határoz; a hotări; beschließen. 1680: mi az koczoma(n) aszt talalok fel hog csak megh büntessük őt frtig [Étfva Hsz; KaLt Apor István ir.].

10. a inventa; erfinden. 1818 Azon esetben, ha más valaki meg tudná aztot bizonyítani, hogy ő már ennek előtte ehhez hasonló, és essentiajára vagyis annak Belső valóságára nézve attól semmit sem különböző Machinát talált volna fel és készített volna, ezen másokot ki rekesztő privilegium azonnal erőte<lenítésék> megh, és ugy vétessek mind ha nemis adatot volna [Kv DLt 456].

feltalálás fölfedezés; descoperire; Entdeckung. 1845: el szökése után Ádamoson tartott első, de később ki tudodott buvo helyéből is fel találása előtt el illantván [K; KLev.].

feltalálhat 1. megtalálhat; a putea găsi; finden können. 1595: Istwan Deak az Loas Legeny . ment fogarasik (!)^a, valami Coloswari el vezet Lo keresni; de ugyan ne(m) talalhatta fel Loakat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 93—4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Fogarasig]. 1622 ketekis ez leulem latuan, az megh neuzet Andras Molnart, es Szasz Janost valahul Ketek keozt fel talalhattia ez Exponens, minden helieken megh tartoztatua(n) teoruenire, ez dolgot teorueni szerent elis igazicza [Gyf; RDL I. 14 I. Bethlen István lev.]. 1639 Megis Fúzesen lako Nagi Janosne Leaniat Ersebetet bocziattia az Eccl(es)ia hitőtlen ferienek keresesere suis modis, es az hol fel talalhattia plectaltassa, alioquin Divortio ma az Eccl(es)iatól (!) nem lezen [SzJk 46]. 1753/1781 Josika a mit a kastélyban fel találhatott el vitette, mindeket el takarított [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194].

2. föl/meglelhet; a afla/gási; (auf)finden können. 1784: ha pedig a' Tkts Tábla semmi képpen nem Segithet, méltoztassék bennünket felsőbb Instantiára utasítani, hól ügyünk orvoslását fel tanálhassuk [Torockó; TLev. 10/4].

3. kieszelhet/gondolhat; a putea inventa/născoci; ausklügeln, erdenken/können. 1675/1688 u. Ezeken kivűlis ha mi hasznomra valo dolgokat magatolis fel talalhat mindenekre szorgalmatos gondgia legyen, ha mit fel talalhat azokat el kövesse [Borb. I]. 1739: Excellentiaknál Ngtoknál elégséges bölcsesség vagyon, jobb(an) fél tanálhattya Excelltok Ngtok miképpen lehessen ezen v(á)r(me)gyét könnyebíteni [H; Ks 99].

4. kitalálhat, rájöhet; a putea afla/inventa; ausfindig machen können. 1671 valamit az eo nágok hasznokra, javokra, megh maradásokra ki gondolhatok, fel találhatok, teljes tehetegemmel el követni úgykezem [KJ]. 1739 Excellentiaknál Ngtoknál elégséges bölcsesség vagyon, jobb(an) fél tanálhattya Excell(entia)tok Ngtok miképpen lehessen ezen v(á)r(me)gyét könnyebíteni [H Ks 99]. 1819: fel nem találhatom minemű uton lehetne mind az én bánatimat oszlattatni, mind őtet helyre hozni [M.régen MT; Pf].

5. kideríthet; a putea lămuri; klarlegen können. 1772: a' Viz fel tojulása okázul az említett Commissarius Vrak eléggé megh visgálták, s ex praemissis rationibus megis ismérhették, s fel találhatták, s ez okon is Revisiojok hibásnak nem itilhetik vala [Kük.; JHb LXVII/223].

feltalálható 1. megtalálható; a se putea găsi; (auf)findbar. 1846: a fennebb ki jelet mesteremberi, és gyalog s szekér napszámok hogy a' nemes Varos piatzán feltalálhatok [Dés; DLt 1541].

2. kb. kieszelhető; a se putea născoci; erdenklich. 1718 Pestis alkalmatosságával Tessék az Magistratusnak delegálni . expertus és köz jora intentus Eöregék között három vagj négyet, kik is particulariter viselleyenek gondot, a meg irt dolgokra^a illendő Securitasbéli Cautional, vagj még azokon kivűl fel találhatóval [Kv; KvLt

I/225 gub. — * Ti. a pestises óvintézkedések végrehajtására]. 1792: Excellentiád ebbeli Differentiát az Exponens Ur, és Aszszonnyal fel található leg jobb moddall ell igazítja [Kük.; JHb XIX/36]. 1800 Anno p(rae)terito 1793. Igen Nagyan való meg pusztulásamnak Esztendejében, hogy feletébb szorongattattam a Contributiom meg fizetéséért, nem volt semmi fel található remedium, melly által boldogulásomat láthattam volna [Mv; MvLev. Bán György kezével].

feltaláló értelmi szerző: autor moral; geistiger Urhaber. 1782/1799: Hát ki az ki a' Torotzkai Lakosokat praetendált régi usussokban háborgattya, a Migs Familiát a végre ujj gondolattal informálja . . ? és hogy az a személy volna az efféléknek fel találója, 's . . azoknak végben vitelére indította [Asz; TLev. 5/16 Transm. 324]. 1844 ennek a' gonosz tetnek fel találója volt Vásárhelyi János [Bágyon TA; KLev. Birtsa Simon (23) unitus vall.].

feltalált inventat; erfunden. 1818 a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeljét, vagy tőkéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé, a melly azután ezen kérdések* el döntésére szolgáljon [Kv; DLt 456. *Ti. a szabadalmak].

feltalálthatat megtalálthatat; a se putea găsi; finden lassen können. 1624: egy Manylla Demeter nevű tőb és örökös bedelljei Thorda vármegye-beli jobbagya az nemzetes és vitézlő Torockzai Zsigmond Uramnak búdosóban volt . . valahol feltalálthatják, az ő földekre szállíthassák és örökösen birhassák, mint saját örökös jobbagyokat [Torockósztyörgy; SzO VI, 76].

feltalálthatatik megtalálthatatik; a se putea găsi; gefunden werden können. 1655: Varallyan* lako Laposi Istvan jelenti, hogy felesége Nagy Ilona az előttis egy nehanszor hagyta volna el Azert tüle elvalast kivan. Del(iberatum) Eccl(esiae). Megis hozza haza maga melle, mert könnyen fel találthatatik, a mint hallatik [SzJk 76. — *Bálványosváralján (SzD)].

feltalálthatató fellelhető, megtalálható; care poate fi găsit/aflat; auffindbar. 1817 A Személy, és vagyon béli securitas inkább feltalálthatató Háromszéken, hogy nem Kövesden [Árkos Hsz/Mv; Kp V 318].

feltaláltatik 1. megtalálthatik; a se găsi; gefunden werden. 1687: azon rész jóság Divisioja Celebrátása alkalmatosságával Conscribált levelekett, az Conventban, vagy másutt az hun fel tanálatnak, megh keresgetvén, es azon levelek-ből, volta képpen ki tanulhatni, mind az fundusok-(na)k, mind pedig az földök(ne)k nevezetes helyeit, es bizonyos hatarit [WH]. 1759: Hogy azon el veszet lo valaholott fel találattott volna nem tudom [Bulzest H; Ks 101]. 1772: Minemű

okokbol pronunciatatott . . ezen . Deliberatum magában bővebben s jobban fel tanálatnak [Kük.; JHb LXVII/233].

2. a se găsi; gefunden werden. 1772 a' Tiszteendő P. P. Minoriták conventjéből, gonoszul és Tolvajul el-lopott Arany, és ezüst Monetákból álló Summa pénz . . Takács Kláránál találattott fel [Kv; TJK XVIII/41].

3. (vkiben vmilyen tulajdonság) megvan; a exista/fi, a se afla; vorhanden sein. 1761: Rettégi István bátyám bosszúságból perelni akar azon házhelyért . . Kivált a felesége, akiben mindenféle emberi hiba és naevus feltalálthatik, addig esztekélte, hogy . . citaltatott Mostan pedig megszolgáltott amidőn nem is gondoltam volna [RettE 127]. 1796: Tek(in)t(etes) Kádár Sigmond Ur egy illyen declaratiot teve hogy esmerem ezen Huszár Ferenczet mivel mi neveituk fel, és ez egy ollyan Malicziozus ember hogy ebben minden rossz feltalálthatik [Fűzkút K; BfR Gombos Ferenc ns vall.].

4. fölfedeztetik; a fi descoperit; erfunden werden. 1795: a Kőrdoványnak készítésére Oláh országból drágan hozni szokott szkumpia helyett éppen ollyan hasznos Planta találtatván fel ezen Hazában, tudniillik az Etzetta, Deákul Rhus Coriaria, Németül Gerber baum, oder Eszszigbaum [Kv; DLt].

feltaláltató található; care există/se afla; vorfindlich, was zu finden ist. 1758: Az Aranyász réten le menő Fűzes pataka el hagyván maga folyomlyát, mind a Varos, mind pedig a Sz(e)nt Györgyiek határan nagy kárt téssen, parantsaltatik azert, hogy a következendó Hetfőn jo reggel Helységtekb(en) fel talaltato Jobbagyal(n)k és Sellerink oda ki júni el ne mulassák. [Torockó; TLev. 8/6]. 1804: Inventariuma A Meltsagos Tresztiai Udvar Házánál fel találtató mindenféle Mobiláknak [Tresztia H; Ks 108].

feltallér tallérfajta; un fel de taler; Art Taler. 1589 Tallerok fel tallerokal egie(te)mbe Minde-nesteol vadnak Nro: 110 [Kv; Inv. I/2. 61]. 1627 Istoknak . . . Jutott Egj Egesz potura Taller, es Egj fel taller, Jttem Jutot negies poturaia haro(m), 15 potóraual Eggiut teszen f 2 [Kv; RDL I. 134].

Ez a pénzérme azonos lehet a *kurtallér*-ral [Erre nézve l. Herepei, Adattár III, 581–3]. — PPBI — alighanem tévesen — a *tetradrachma* ~ *tetradrachmum* szócikkben 'fél taller' értelmezést ad. — L. még Huszár 99.

feltalpaltat felfuttat; a dispune să alerge (sus); (hin)aufrennen/laufen lassen. 1766: hallám ugy Szilágyi Sámuelttől, hogy Datzót fel talpaltattya Torjára [Sszgy; HSzJP].

feltámad 1. fellázad vki ellen; a se revolta; sich empören. 1562: 1562 esztendőben nyári időben a székelyek mind feltámadának ilyen szín alatt: hogy ők az ifju János királyhoz mennének az ő szabadságoknak megnyeréséért. Mert a király sok rendbéli szabadságokat vette vala el az ő

gyakorta való feltámadásokért [ETA I, 18 BS]. 1599: az székelység kegyetlenkedett, sőt még az laksági parasztság is feltámadott vala földes-urára ilyen nagy rettenetes rémülés-romlás forog vala az országban [BTN 45].

2. ~ *vki ellen* a. felkel vki ellen; a se ráscula; sich erheben. 1653 Egykor kezdők hallani hogy oda ki Bocskai István feltámadott a német ellen [ETA I, 94 NSz]. 1765 A Szólga Birák 6 Kgylmek ... nem értven ... az Jobbágys Szólgálatya iránt kiadott Királyi Determinatiót, olly formán vitték véghez az publicatíót, hogy a Parasztság az 6 foldes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. CI. 7]. 1796: a Torotzkai Lakosoknak ... meg porontsoltatott hogy soha Földes Uraik ellen fel ne támadgyanak [Mv; TLev. 5/16. 95 Transm. tábl.]. — b. megtámad vkit, nekitámad vkinek; a ataca pe cineva; jn angreifen. 1765 Varga György fel nem támadott eo kgylme^a ellen, hanem ... Egy kis ujjomnyi ostorményfa páczikó lévén a kezébenn maga előtt hadarázván azzal hogy Szabaszlai István Uram beléje ne mehessen, az maga haza felé hatra mind (!) egy 20, 22 lépés-nire ment, sokat is protestált ilyen formán^b [Szépkényerfűsztmárton SzD; i.h.12. — *Ti. a szb. ^bKöv. a nyil.]. — c. szembefordul/száll vki-vel; a se impotri vi cuiva; sich entgegenstellen/widersetzen. 1669: Ha valaki az Hadnagy elle(n) vakmerőkeppen fel tamadna böcstelenséggel illetve ... Toties quoties f. 6 exequatathasson [Dés; Jk 4b]. 1770: a rab hirtelen által szökék a kerten; azonban utánna fel bodulván a Falu, Ádám, és a más két tzigány a falu ellen szabaditásaért fel tamodanak, de a Falu győzedelmét vévén rajtok viszsza hozták [Mezőpagocsa MT; SzentkGy]. — L. még SzO VI, 194.

3. rátámad; a se napusti asupra cuiva; jn angreifen, über jn herfallen. 1637: az Cziganiok fel tamadnak hajto fakkal fejszekkel, botokkal [Mv; MvLt 291. 108a]. 1670/1740: Birora vagy Esküttekre zálaglásért valaki fel támad. Végezék aztis hogyha ... valaki megessenék, és a Biro vagy Esküttek meg akarnák zálagolni, és fegyvert vagy pálcát fogna hozzájuk hozza ütne a Birohoz vagy Esküt Emberekhez. az olyan Embert három forintra büntessék meg [Homoród-sztpál U; WLt]. 1750: Lázár Nikola Lázár Juon fia támadának fel az Ujbarestiekre dorongokkal vervén ököt [Ribice H; Ks 101]. 1786: Tot István, felis támadatt az Fogadosra hogj meg verje én osztán magam ugj választám el öket [Hidvég MT; GyL. Király János (40) taxás vall.]. 1809: mikor elfogattatott László György-nek a kést a' hasába ütötte és azokra a' kik el fogták fel támadott [UszLt ComGub. 1668–9].

4. ellene ~ *vkinek* ellene szegül vkinek; a se opune cuiva; sich widersetzen. 1784: Biro Mihály ... a Fenyedi uj Hidnak fel állítására egy szál hidfát le nem akart vinni, hanem ellenem fel tamodott illetlenül motskolodott [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

5. ~ *vki mellett/mellé* a. felkel (felkelésben vesz részt); a se ráscula; aufstehen, sich erheben. 1600: Az kegték lewelet megh adok, kegtől igen io newen veöttwk hogy az orszagh mellett kezek fel tamadni [Torda; DLt 264]. — b. vki mellé áll; a se aláura cuiva; auf js Seite treten. 1613 Az kikkell pedig nem birhatnanak es reaiok tamadnanak. Hadgyúk es seriö paranczollyuk is kegyelmeteknek, hogy harmiczadosunk, és szolgai mellett ... tartozzek fel tamadni, és azokat az Embereket meg fogván Zazlonk ala be vinni, kiket törüeny szerent meg büntesse(n) [Kv; PLPr 36 fej.]. 1752 6 Kglme irtoztató káromkodással kezde káromlani, s Tolvajozotis s reám jöve Puskát fogván hogj meg-löljön; de nekem is jelen lévén ott Attyamfiai, s a' Fiaim azok fel tamadanak mellettem [Abosíva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1777: a' Feleségem, a' nálam lévő pénztis el vette mellyért véle egybe haborodván az Ik mint Atyafiai mellete föl tamadtának, engem anyira vertenek, hogy holtom napjáig épp ember nem lézsek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. — L. még RSzF 151–2.

6. oltalmára ~ védelmére kel; a veni in apărărea cuiva; jn in Schutz nehmen. 1770 igyekezém a Czigányoknak az Udvarba való bé vitelin, de hirtelen más két Cziganyok az burjanbol ki szökődsvén, oltalmára fel támadának [Mezőpagocsa TA; SzentkGy].

7. feltűnik/tűnedezik; a se ivi; auftauchen. 1596: Biro vram kwldi Zabo martont 4 louon zekeren, ... miert hog' valami latrok tamattanak fel, es hogi azokat megh fogiak^a [Kv Szám. 6/XXIX. 26 Bachi Tamás sp kezével. *A darabontok].

8. *vall* a invia; auferstehen. 1598/1635 Halamolnak penigh ideje el jeuen mindeneknek eleotte, az lelkeket az eleo Istennek ajanlom, testemett penigh az foldnek gyomraba tetetni hagio(m), kit hizekis feltamadni az Jesus Christusnak el jouetelekor [Mv; MvLt APol. I. 68].

feltámadás 1. fellázadás/kelés; ráscoală; Aufstand. 1562: 1562 esztendőben nyári időben a székelyek mind feltámadának ilyen szm alatt: hogy ők az ifju János^a királyhoz mennének az ő szabadságoknak megnyeréséért. Mert a király sok rendbéli szabadságokat vette vala el az ő gyakorta való feltámadásokért [ETA I, 1820. — *János Zsigmond]. 1573 k. Az zekelek feli Tamadasakor hagiót volt eo Nala chiaky Mihal kwpkat es Eotthwen egy gira Ezwsteot egi Ladaban [Kv; Tjk III/3. 106b].

2. felbolydulás; tulburare; Aufruhr. 1755 Mellyik közülök causálta a fel támadást, és verekedést ? [H; Ks 112 Vegyes ir.].

3. megtámadás; atacare; Angriff. 1796: mikor az Exponens Ur élete Párjának a kérdett fel támodása esett éppen a Mag vetőből jöttem [Gyula K; RLt Lupuj Zaharia (56) vincellér vall.].

4. rátámadás; atacare; An/Herfallen. 1757 Miféle erköltsü Embernek tudja a Tanu ... Pakular Vaszilyt ..., halattae vilagason valami

tolvajkadását, etzakai olalkodását, valamely ház-(na)k fel véreset avagj valakire való fel támadását? [Kük.; Ks 8. XXV. 14 vk].

5. *vall* inviere; Auferstehung. 1624: Ezust Marhabol Jutott Andorkonak Az Attia, Andorkonak ada Io Akarattibol Egi Ontes monettat, kin az Ch(rist)us fel tamadasa, es az Jonas historia vago(n) [Kv; RDL I, 123]. 1655 adgyon az Isten boldogsagos fel tamodast [Kv; AsztC Jk 87b]. 1770 Adjon az Ursten neki boldog feltamadást! [RettE 70]. — L. még. i.h. 108, 118, 222, 246, 388.

feltámadott *vall* inviat; auferstanden. 1640: Az ditsőseges diadalommal fel tamadot Ur Jezus Christusnak kazdag áldását kivanom keg(ne)k kedvesivel egygüt [KJ].

feltámadozik fellábadozik; a se insănătoși/vindeca; nach und nach genesen. 1714 az en fiam beteg volt annak Előte akor tamadazat vala fel az betegségből [Kús Denk*; BK sub nro 261 Raduly Szimuly (80) jb vall. — *Kisdenk H].

feltámaszt 1. felállít; a propti; aufstellen. 1763 a' Kamaráb(an) láttam három vagy négy sák Gabonát fel támosztva [Gálfva KK; Mk V VII/1. 31 Pataki Mihály (38) jb vall.].

2. felláaszt; a răzvrați; aufrühren. 1778 á Birák közüllünk nemellyeket, Birákságra vágyodokat el tsabítván az eo Felsége szentséges Rendelése, és a Tkts Tábla Resolutioja ellen, feltámasztották helyységünk(ne)k utolsó romlására s pusztulására [Torockó; TLev. 14/3].

feltámasztat megtámasztat; a dispune să fie proptit; (auf)stützen lassen. 1825: A' Szeltsova patakján lévő Hidnak also Talp fajai (!) hogy fel nyilaltassam, fel támasztassam szükséges 3. darab 2. nemet ölös fa [Dés; DLt 1037].

feltámasztatik megtámogattatik; a fi proptit; gestützt werden. 1679 Itt az első haznál az kerites az a vár felől tsak fel tamasztatott cz nyaron epitessék meg [Dés; Jk 39b].

feltámbájoskodik felépül/lábad; a se vindeca/reface; gesund werden, genesen. 1847 két hetet egességesen a' többit betegem töltötte betegségéből fel tambajoskodván engemet ujból fel kereset [Dés; DLt 896].

feltámbálódik 1. feltápaszkodik; a se ridica anevoios; sich mühsam erheben. 1645: Az fogoly azt doceallya hogy Borbely Peter üttette el à legent es tapottatta, s à mint fel ta(m)balodot à legenj az Angyalosi Istuanne hazahoz futamodua(n) Borbely Peter ugy üteotte egy Teoreok Baltaul hogy be eset az aiton [Kv; T Jk VIII/4. 19]. 1808 a' földre bukván ottan keményen verte rugdosta, ugyan tsak midőn nagy nehezen a' földről fel támbálódott és Haza indult volna, ujra a' pitvarba megint egybe rugdosta [Dés; DLt 162].

2. felépül/lábad; a se vindeca/reface; sich erholen, genesen. 1754: A. Ujbár Ursz exponállya ... az Feleségem, midőn este hazafelé jött volna, iffiab Matyé Juon Raphila nevű Leánya Testver Etsével Ilonával ... az Falu közönséges utcáján rája rohanván, lováról le huzták, s verték, tagolták, meg véresítették ..., azután mégis Isten K(e)g(ye)lméből 6. héti betegsége után valamennyire fel támbálódott [Ujbárest H; Ks 62/3]. 1838/1845: *Támbálódik* és *támbáskodik* (fel-), felőcsódik, lábbadoz ájulat- vagy betegségéből [MNYTK 107]. — L. még RettE 248–9.

feltámbáskodik 1. feltápaszkodik; a se ridica anevoios; sich mühsam erheben. 1796: Páskul többnre ágyban fekvő-beteg, ha néha néha feltámbáskodikis, egyebet tellyességgel nem mivelhet, hanem az innetső malomig le-tzibekel, és ott egy két óráig mulat [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki József-hez]. 1822: az után én feltámbáskodván Ujjolag az hajamba Szőköt tépett Hurtzolt mind addig mig mások a kezéből ki szabadítottak [K; KLev.].

2. felépül/lábad a se vindeca/reface; gesunden, sich erholen. 1768: tudom, hogy minek utánna fel támbáskodott akkor betegségéből Adás Jákob, 'a Felesége Lunkoján Rebeka meg verte [Vályebrád H; Ks 81. 57/17 Adás Adám (45) jb vall.]. 1817: Aniska is fel támbáskodik [Kv; JHbCs Csáki Rózsalia lev. férjéhez, Jósika Jánoshoz]. 1818: Nagy betegségéből támbáskottam fel [A.szozat K; KLev. Andréjka Ilisia (42) vall.]. 1839: a 836a volt Cholera magam kettzer szenvedvén mikor fel támbáskodtam aposom két fiaival (!) 8 nap alatt el holtak, ezek mellet is kellet vizgazznom [Kv; MészCLEv.]. 1838–1845: *Támbálódik* és *támbáskodik* (fel-), felőcsódik, lábbadoz ájulat- vagy betegségéből [MNYTK 107].

A fennebb beiktott három címszóhoz a szerk. a köv. megjegyzést fűzi: Már a Vadr. 513 idézi a székelységből ezeket az adalékokat: *Támbálódik*, *támbáskodik* 'kapaszkodik, hogy felálljon, vagy nehezen tesz vmit'. „*Feltámbáskodott* a beteg”. Nagy valószínűséggel innen kerülhetett be ilyen jel-sel a szó már CzF-ba. A MTsz Erdélyből és éppen Kszegről, Kv-ról meg Hsz-ról is adatolja a (fel)támbáskodik/támbáskodik 1. 'feltápaszkodik'; 2. 'súlyos betegségéből fölkel' igét és szócsaladját. A SzamSz-ban a feltámbálódik ige 'felépül/lábad' jel-sel került a szócikk közé. A fennebb elsőként besorolt dési forrásból kijegyzett feltámbájoskodik alakot azonban a szerk. történeti és tájszótárainkban nem lel.

feltámogat feltámaszt; a propti; aufstützen/richten. 1600: Az mely kertit Zolia Lukachnak Bagynak*, wgyan azon Bagyak^b le wagtak wolt, az teörweny megh zabadította Zolia Lukachot hogy teörweny wege zakattaigh fel tamogassa es biria [UzsT 15/2 10. — *^bOlv. bágyinak, bágyiak; Bágy U].

feltáncol eltáncol; a cheltui cu dansul; vertanzen. 1720: az Szegeny Benkő Mihály fiai olyan fertelmes undok tekozlo eletre adtak magokat, hogj az mit az Attyok keresett, azt esztendőre fel sipolák, fel tanzolak ... Szomot nem fogadjak, boszumra isznak tanzolnak [Ap. 1 Gidófalvi Gábor lev.].

feltapaszt 1. a lipi cu lut; wellern. 1592: az Istallot megh tapasztattam Tot Georgi 13. zeker agiagot hozot fizettem f 1 d 30 4 Ember vizet es poliwat hordot rea, és azon nap felis tapasztottak benne f 0 d 48. [Kv; Szám. 5/XIV. 158—9 Eppel Péter sp kezével].

2. betapaszt; a astupa; verschmieren/stopfen. 1680: (A ház) Fáb(a) foglalt ket öveges ablaka, egyike ket nyilassu, massik fel tapasztva [A.p.-rumbák F; ÁLt Inv. 24].

feltapasztás lipire/lipitul cu lut; Wellern. 1590 Az keozepseó selljer hazra az mithi keölteottem, Hozattam egi Zeker agiagoth fl. — d. 14 Nio-masatol es fel tapasztasatol attam fl. — d. 50 [Kv; Szám. 4/XIX. 18].

feltapod megtapos; a cälca; durchtreten. 1840: vagynak más rendbéli Haramiáskodó Katonáságok, bé hordott Csűröm körül lévő kevés Gabonáskamat 's Csűröm földjét újra készek feltapodni [Dés; DLt 935].

feltarisnyáz útravalóval/eleséggel ellát, feltarisznyál; a aproviziona cu merindă; mit Mundvorrat/Proviant versehen. 1837: osztán a testvérét feltarisnyázá [Angyalos Hsz; HSzJP Besenyei Tattuj Jozsefné Fazekas Éva (72) ref. vall.].

feltart 1. (főlemelve) magasban tart; a ține sus; hochhalten. 1603 Varady Chizar Andras vallia Dobos Jakab fegiweret ky wonwan all vala az Borbely Imreh ablaka alatt, ket vyat tartia vala fel veresen [Kv; Tjk VI/1. 707]. 1636: eligh tálálá fel tartani az gyertyiat, es mingyarást fel gyuládát [Mv; MvLt 291. 62b]. **2.** fenntart; a întreține; instand halten. 1800: Minthogy a' Kelentzeiek és a' Ködiek Utat tartanak fel a' szorossan, tudom azt, hogy a' Ködiek a' magok Határokon tsinálják a' Kelentzeiek a' magok Határokon [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Csirsz Von (60) col. vall. Vervölgyi Bányai János kezével]. 1812: Vassal szeg és Lapotzkáknak valo s más aprotb szerű fa Eszközökkel az árendások magok erejeken tartoznak fel tartani a Malmokat [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 5].

Szk: pretenzióját ~ja követelését fenntartja/ érvényesíti. 1776 az Ik ő Kegyelmeke tulajdon tülmas Makkas erdejéből eő Excell(enti)ájának, s az Udvar által oda fogadott (salva venia) Serťeseit behajtották ... azért ha azokban is valami kár történt az arról valo praetensioját fel tartja az A [H; Ks LIX/13].

3. megtart; a păstra; behalten. 1602 En egikor meg mo(n)da(m) Balas matzenak s monda(m) hogy nem elegh rah hogy most fel tarchia az eőrekeget, de ez vtan meg valtya ha elegh leze(n) rah [UszT 16/72 Joannes Jakab de Bikafalwa j b vall.] monda egikor az Actor, Antal Georgjnek, Koma Vegietek megh az olah Andras hazat ... mert ty vattok keozelb valo werek hosza, ha fel ne(m) tartiatok en fel tartom, megh

kyldé ozto(n) az penzt teóllünk Lukacz Balassal [i.h. Georgius Mihály de Bikafalwa judex jur. vall.].

4. felemel; a ridica; erhaben. 1843 Egyszer álmomba valami Sohogást vészek észre, mire fejem fel tartván látom előttem allani Val Bottyán Mihályt [Bágyon TA; KLev. Vintzellér Simon (70) disunitus vall.].

5. eltart; a întreține; (unt)erhalten. 1568 Caterina C(on)sor(s) Pauli Zeqch . fassa e(st), Ezt tudom hogy az gyermeketh eleg Bwsagbol Tartotta fel, es Jgaz eleg Baya volt vele, de en azt Ne(m) tudom hogy ha Jgen (!) fogattae ez tartast vag ne(m), ez (!) tudom hogy napzamal tartotta fel [Kv; Tjk III/1. 175]. 1569/1571 engemis az en megh holt vram Tartott fel az en zolgalatomat Megh tekintwen, Jo akarattyabol Ew Na: biza ream az Swki tizteot [Dés/Zekely-vásárhely*; SLt XY. 24. — *Mv]. 1592 Thudom hogy ez Thamast Az eőcheuel egygyt Barrabas Lukacz tartotta fel [UszT]. 1638: (A leány) apianak s annianak hitta akkor selie Mihaliekat: mint hogj eők tartottak volt fel [Mv MvLt 291. 124b]. 1696 azt az Pistát Fogarasbol külte be Cserei János ura(m), Simont Nagj Ajtarol, mint egy 4. Esztendő s korban, ugy tartak fel okét az eo kgk Uduarab(an) [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1700 László Istuan Uram praedeccessora tartuan fel Kicsinseget fogua, egy Bonka Kata neuú léant [Alfalu Cs; LLt Fasc. 157]. 1747 edj Adám nevű fattju Gyermek . az eotsem tartá fell, midőn pedig fell nevekeden meg házasadék az Lakadalmát is az eotsem tsinálá meg [Héderfája KK; BfR VI. 125/7 Mart. Szabo (90) j b vall.]. I., még RettE 286.

6. ellát; a avea grijă de; versehen. 1711 Balasi Boldisar állattja hogj mikor a Fiának kisebb Balasi Boldisarnak lakadalmat csinált, az menje Paniti Kata kérette hogj az eo részere valo vendegetis (mivel szegeny s ne(m) csinálhat külön lakadalmat:) tartsa fel edgyütt az magok vendegekkal, es az bornak, sernek, része szerént megh adgja az árrát. E. contra az Menye tagadgja [Kissolyos U; BLv.].

7. vminek költségeit viseli; a suporta cheltuielile; (die) Kosten tragen. 1717 Todor Bfurge a Vass Pal Uram jobbágya volt s Vass Pál Uram keze alatt házasedek még is Serrel, buzával es egyeb kivantato kölcselgel eő kegyelme tartá fél a lakadalmat [Martonos Hsz; Bet. 7 Kosztantin Timár (35) j b vall.]. 1771: egj Cigany Legénjnek Lakadalmát tartotta fel Kereső Samuel ur(am) [Msz; Bál. 87]. 1823 Nagy Péterné . Léányát nem más hanem Csernátóni Samuel csinálta, s mikor meg keresztelték a gyermeket ollyan tractát adott mind a kinek hat ökre van, mivel Csernátóni Samuel tartotta fel a keresztelött alattomba [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez].

feltartás ellátás/tartás; întreținere, ținere; Unterhalt. 1692/1792: kéntelenítetttem Etzken Andras Bányámtól, mint Vér Atyánkfiától kérni 200

~ két száz Magyarforintokat Házamnak fel tartására [BLEv. Transs. 16]. 1765: Vingárdon minden második Hólnapban celebráltatvan Militaris Computusok, azoknak fel tartására vagy két tyukot vittünk [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 309].

feltartat eltart; a întreține; unterhalten. 1735 En tudom hogy Szőcs György az öreg Mihálcz Mihály Ur(am) jóságán lakék, akkor Pinkának is hitták két fiát is ismertem Mihálcz Mihály Uramnál lakomban kiket Mihálcz Jstván Uram tartata fel Jánost és Mihókot [Altörja Hsz; Borb. I Laszló Jstván (40) pp vall.].

feltartatik eltartatik; a fi întreținut; unterhalten werden. 1718 a sokszor említett Gyermekek egy Kata nevű Kurvaé lett volna, kitis innét Kolosvarrul csaptak ki es adta volna olyan remenség fejebe(h) hogy Urfi Számb(an) tartassék fel [Kv; Told. 2].

feltarthat. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: ~ja az ekél száthat; a putea ara; pflügen können. 1766 az mult őszel Tisztartaja Jakab György azon borozdolás által el jedzett földben imitt amott az pusztássán az hol fél tarthatnak az ekét mint egy borna álmi földet fél szeptet vala [Árapatak Hsz; Eszt-Mk].

feltaszít 1. fellök; a răsturna/dobori; umstoßen. 1632 az szwretkor Cziszmazia Istuan az szeoleiet az Fazakas Simonne mezgeien hordgia vala ala eleibe alla es szida mondua(n) bestie kurua fi ageb miert hordod ith ala az szeoleot, de Cziszmazia Istuannis vizza szitta bestie kurua fi szülének es taszigaltak egymást az azzoni fel tasztította [MvLt 290. 109].

2. be/felront; a intra cu forță; (hin)einstürzen. 1573 latwan az azzon az harcerokat az hazba fwitamik kezd Ereoszen feddeny zitkozodny az zoba aytaiat Be zegezy, az harcerok kerik hogi meg Nissa mert fely Tazitiak [Kv; Tjk III/3. 303–4].

3. felnyom; a împinge sus; hinaufdrücken, aufstauen. 1723: az Deesi gattol fogvan annyira tasztitty fel az vizet az gát hogy meg azon felyül is az hol az kis Szamos az nagy Szamosb(a) szakad nem esmerszik fojása, az nagy Szamosnak [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6 Sám. Szaniszlai de Bálványos Varallya iud. nobilium kezével].

feltaszított felduzzasztott; stävilit; aufgestaut. 1772: minden Gát tasztitty viszsza a' vizet, e' tagadhatatlan, de nem minden fel tasztított viz okoz kárt mingyart [Kük.; JHb LXVII/245].

feltaszító-vas reteszfajta; un fel de incuietore/zăvor; Art Riegel. 1785 az ajtók a rajtok lévő Frantzia Zárokkal, költsokkal, meg onazott sarkokkal, fordítottokkal, bé ránto, és fel tasztito vasakkal edgyütt jo, és ép állapotban találtnak [Szamosfva K; Born. XXIXb/20 Kornis Krisztina: cöhsér. 13].

feltaszító-zár reteszfajta; un fel de incuietore/zăvor; Art Riegel. 1813: egy két felé nyíló egészen bélett Téli fenyő fa Deszka ajtó Fordított nélkült készült jo borított frantzia zárjával, és kultával s le és fel tasztito zárjával [Koronka MT; Told. 18]. 1849: Vagyon egy veres festekű más almárium két felé nyíló ajtokkal zár nélküli vagyon benne egy fel toszito zár [Somkerék SzD; Ks 73/55].

feltát kitát; a deschide; aufsperrren, öffnen. 1736 (A fejedelem*) órákot igazgatott. Sok óra volt az házában: az többi között egy az asztalán állott, mint egy bojtos kicsin kutyácska, mikor ütni kellett, megmozdult az asztalon valahány óra volt, annyiszor az száját feltátotta s annyit ugatott, mintha valóságos kutya lett volna [MetTr 337. — *I. Apafi Mihály szenvedélyes óragyűjtő volt].

feltáttat kitáttat; a face să deschidă; aufsperrren/öffnen lassen. 1768 enis elmentem a Pappal és láttam Boka Mitrut az agyban holt szamban fekünni nem ügyelt senkire az kenetet is az Paptól el nem vette hanem mások tátatták fel a száját s ugy tettek a szájáb(a) [Kiskáján SzD; BK. Boka Togyer (32) jb vall.].

félte. Csak szr- és hr-os alakban; numai în forme cu sufixe personale și adverbiale; nur in Form mit Personal- und Adverbialendung: a. ~ben félelmében, vmitől félve; de frică/teamă; in seiner/ihrer Angst. 1570: Frusina Myhal Stengel (Igy!) hytthy zerent vallya, hogy twgia Mykor az Gergely new legen ely zaladot volt Gwylyal Mihál hazatwi ..., Es harmad Napigh lakot nala hogy nem Mert feleségehezis Menny feltebe hogy meg keresik [Kv; Tjk III/2. 164]. 1588/1589: Chyan Benedek feleöl theot Theorwenh Tholdi Janos által, Jgy hogy chyan Benedek meggy eskewgyek így eó magah, ha Ezen Jstenteól walo flitiben meggy meer eskenny, Tehat Marthon vram Chian Benedeknek dyan marad, Az meltatlan keressessert, Ha penig Istenteól walo flitiben meggy nem eskennek Az chyan Benedek, hogy Az eó haza feöldere nem mentt volna, hat Az Jspannak egy forinthon marad [Somlyó Sz; Wlt]. 1596: paztoromoth kj mind az falúnak bordoczfalúának zegödöth chiorda paztorunk volt kinek Totth Janos wala neúe, meg feniegette s meg is zidogatta, mely feniegetesteól walo felteben az falu chior-daiat el hatta s az enymetis azuál Eggywth [UszT 11/70]. 1607 az mit mondottis felteben Mondotta [Mv; MvLt 290. 7b]. 1614 Sellye Andras ped. pix Sellye Ferencz Veres drabantak leuén Thot Mihalytol valo feltekben Vasarhelre mentek lakny [Mezőmadaras MT; UBeth. 10]. 1698: Esküd-gy meg Sombori Szücs Ferencz Felesegestül, ha penig Jstentül való felteb(en) meggy nem mér eskünni azon tizenharom forintot fizesse meg [Dés; Jk II. 274]. 1749 Az J ezen gyilkosságátol való féltéb(en) akkor elabalt, s mind eddig méltó büntetését kerülte [Torda; Tjk III. 257].

1765: én is félytemben meg indulék eö kglmivel [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 10, 16]. 1823 Csernátóni Sámuel azonnal nekem szökött tsákányával s azt mondotta, tsak egygyet kiálts mindgyárt föbe ütlök abbéli féltembe a minapig senkinek nem is mondtam [Radnótfája MT; Tlt Praes. ir. 65/1827-hez Szóts Aniko vall.]. 1844: En Béres lévén a Mlgs Czobel Udvarba, akkoris hozzám jött Kis János és erőltetett, hogy lopjam el az Eke vasakat — én felvén tőlle, féltembe el mentem, az Eke vasakat kivettem Czimer Vasastól edgyütt s nékie által adtam [Bágyon TA; KLev. Vásárhelyi János (24) vall.]. — L. még EHA I, 115.

b. *Leböl* 'ua; idem'. 1765 Béresnek azon Legény tsak azon féltiből állott, hogy katonának ne vigyék [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 26].

c. *Lért* 'ua; idem' 1801 Nemes Burzo Indrej megkergette ... most nevezett Tisztet s nem tudom, hogy féltiért é a Néhai akkori Tiszt, vagy pedig egyébert szakasztotta Vegit azon Processusnak mind cz mái napig [F. szöcs SzD; TKI Nobilis Burzo Györgyitza (55) vall.].

Szk: *abbéli Lért* attól való félelmében, (attól) félve. 1765 abbéli feltekért Colorálták magokat Limitaneusoknak, hogy Executiot ne szenvedgyenek [Aranykút K; Ks].

feltehet feltételezhet; a putea presupune; annehmen können. 1820 azt fel sem tehetem, hogy az A. Ilosván* lako Régiusok . nekem is Zalogos Contractust irtanak volna [BSz; SLt évr. — *SzD].

feltehető lehetséges; posibil; annehmbar, möglich. 1836 a' tséplők fel tehető dugatsbeli, s az ováron keresztül kasul járok pipázásaiktól is minden pillanatban lehet tartani [Dés; DLt 538].

felteker 1. felhúz; a trage (sus); aufziehen/ spannen. 1626 az Tiztartot az Mezes Leorincz kapuianal talalam az puskat fel tekere, es az uizen által mene [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gergelj Deak vall.]. 1630 az szolgálja fut vala puskatis fel tekere hogj az kerteöl kerül s az Ablakonís be leö reajok az Eöteüeseökre, mert megh hal az vraert [Mv; MvLt 290. 204a]. 1745: Csímponjer David meg allot, es puskáját fel tekerve pófájához fogván, Protestált mind Isten, mind emberek előt, hogy réa ne mennjenek [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1776: A szegény Órás Sámuel is megholt Azzal dicsekedett, hogy olyan órát csinál melyet esztendőben egyszer kelljen feltekerni [Rette 372]. — L. még MetTr 372.

2. felvon; a ridica; hoch/emporziehen. 1681 Vajda Hunyad vára Vár hídgya ... Ezen hid felső vége felé . vagyon egi csiga, mely talp fan, es fa oszlopokon áll Ezen szoktak az malomból á Proventust fel tekerni, Tekervenyesszemből álló hoszu láncz rajta [Vh; VhU 502, 507].

3. fel/behajt; a incasa/percepe; erheben, entreiben. 1742: égy pénzt sem adtak ... á két Ispányok, sött három forint ház bért minden esztendőben fel tekertek rajtunk [Kv; Aggm. C. 12].

feltekeredés (fölfelé) gomolygás; involburare; Aufballung. 1762: láttatott két helyen az A. széna füvib(en) az hegyek felett, vastag fekete füsterek (!) fel tekeredése [Torda; Tjk V. 108].

feltekeredik felkanyarodik/tekergőzik; a coti in sus; sich hinaufschlängeln. 1736: A Kementze megett le folyo patak mivel fel tekeredik majd az árok főig, ezen kaszálo ismet mind az Arok fő felől vissza tér az Verő fény oldalnak [Mikefva KK; EHA].

feltekerő felvonó; elevator; Aufzug, Winde. 1597 Veottem az zen vtza (!) kis Aitohoz egy lab fat mellien á hídnak fel tekereioie iar f d 17 Attam az Achinak hogy meg faragta es oda chinalta f — d 15 [Kv; Szám. 7/XII. 13 Pilstich Lőrinc sp kezével]. 1600 Veottem kett hozzw keotelet az Silip fel tekereioienek d 32 [Kv i.h. 9/VIII. 10].

feltekerő-kerék (óra)felhúzó kerék; roată de întors ceasul; Aufziehrad. 1585 Lakatos Mattiasnak hogy az ora fel tekereo kereký fogioia chinassatol, ... mindenestül attünk neky f. 2. d. 50 [Kv Szám. 3/XIX. 37].

feltekert 1. ? felgöngyöltett; infășurat, fäcut sul; aufgewickelt. 1790 Egy darab fel tekert avatég borítás és Sodrás [Mv MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 3].

2. felhúzott; cu inchizătorul tras; aufgezoogen/ gespannt. 1635 Continualni akarjuk vala Executionkat de Geðreogh Janos Felfalui ... Euaginato gladio az kapu eleöt eleönkben alua(n) Repellala ... latua(n) hogy feltekert puskakkal lanciaikkal fegyueres kezzel sokan drabantok kerezwtl allottak . ez okon illien hatalmas repulsiora meg kelle allanunk [Szászrégen; Vlt 17/1603]. 1745: Csímponjer Dávid . ki jót az utzára, fel tekert puskával kérték hogy ne bolondoskodgják tegje le a puskát [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

feltekint felnéz; a se uita; (hin)aufblicken/ schauen. 1573 Lakatos Istwan Zen wcaz Azt vallia hogy mykor vduarara Zayt hallot volna Nemely Nap ky fwtamat, az haz eleybe azomba fely tekintet az kis ayto feleh hat egy feleky olah Be teotte [Kv; Tjk III/3. 197]. 1584 mihelt el zwnniotta(m) mingiarast vg tecczet mintha a Lakatosne eleottem Allana, de senkit Nem lathattam hogy fel tekintettem [Kv; Tjk IV/1. 265]. 1590: Hogy ala jeowek az kerezteley fel tekintek az Pribeke ablakara felek vala hogy Jsmet leo, s hat Ismet reank tartia az pwskat [Szu; UstF Faggias Ianosne Anna vall.].

feltelelés feltöltődés; umplere; Aufschüttung, Verlandung. 1772 (A) hegynék olly Nevezetes suvadozását es omlását nem tapasztaltuk; a' mely a' Küküllő Fenekének fel telését; s következendőképpen a Víznek fel dugulását okozhatta volna [Ádamos KK; JHb XX/27. 18].

feltelek 1. feltöltődik; a se umple; verlanden. 1592/1593: az az porond Ziget chiak tizta kowach' es feoweny vala, few semmj rajta nem volt ... ot vgian barom delleo hely vala, viz folias vala az Rigen, de Immar igen fel teolt [Árpástó SzD; Ks.] Zent Benedeki feold feoleol hanta Az viz az porondot oda, mert azzal telek ollian fel, mert az eleot kowachios vala [Décsé SzD; Ks]. 1772 még el jö az idő, hogj a' két also kerekék se egjszer se mászsor nem fognak forgani, ugj fel telik az aljak porondal [Ádamos KK; JHb XX/27 13, LXVII/2, 321].

2. felduzzad; a se stringe/aduna; aufstauen. 1723 a Déési gát miatt, a Nagy: Szamos annyira fel nyomta a K: Szamost, hogy a Sz: Benedeki Malomb(an) tsak ne(m) a Kementze Szájáig tölt fel a viz [Néma SzD; Ks 25. IV. 5]. 1838/1841 Fellyebb a Tőkös tón a Szomos vize a mikor árjában van ki szokott ütni, a Déési földek között egy ergét mosott mely e miatt a szántásra és kaszálásra haszonvehetetlenné vált, 's éppen ezért a fűzes hamar fel fogta mely azt okozta hogy az erge esmét fel teljék [Dés; DLt az 1844. évi iratok közt].

3. (vmilyen mennyiséget) elér; a atinge (o oarecare cantitate) erreichen (eine bestimmte Quantität). 1722 k. Proventus Pastoris A kinek ökre nincs, vetese mindaztal vagyon, ha huszon öt kalangyáig fel telik, tartozik Buzával Gel. 2 de meg kell latni hogy Törvénykevek legyenek, ne igen nagyok [Disznajó MT; GörgJk 99].

4. (vmennyibe) kerül; a costa; kosten. 1602 Simandy Janos vallya .. amikor az orrat gyogytak akkor az Doctorral valo szegeotseget hallotta, annak vthannays ertette az eoregh azzontol hogy mondotta hogy ket szaz forintiaban teolt fel [Kv; TjK VI/1. 607]. 1673/1681 Mint hogy magais azt iria*, hogy az Tiz kordovan búrnek ki készítesse, es megh fizetesse öt forintban fel telik, adgyon azert öt Forint Taxat, s am immunitaltassek az paraszti szolgálattal [Vh; VhU 464 Thökölj Inre vál. *A kérelmező jb-tenken lakó ns].

feltér felkanyarodik; a coti in sus; sich emporwinden. 1769 az ország uttya a' mostani hidon felyül egy darabocskával ki tért, és a' Hegy oldalnak éppen alatta, vagy töviben tért fel [Apahida K; JHbK XLII/24]. 1782 (A határ) fel tér a hegy' élin [Galgó Sz; EHA]. 1800 a' Határ nem az árkon megyen le felé, hanem fel tér az oldalra Kőöd felé [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Csatári János (50) ns vall. Vervölgyi Bányai János kezével]. 1843: Tisztán emlékezem, hogy vellek mentem az Ország uton az Ökrek irányáig

..., és ott őket el hagyva fel tértem Ökreimhez [Bágyon TA; KLev. Bottyán Gabris (28) vall.].

feltérít a intinde; aufhängen. 1629: En nem latta(m) sem tudom sem teőjenek eluitelett, sem gjmölcz hordasat, sem mente viselesett, sem penigh kesinek eőuenek el uitelet, hogj Nagj Ferenczne el uitte volna; Hanem az patialattiat latta(m) ... hogi fel teritettek vala [Mv; MvLt 290. 185]. 1748 láttam ott a kemencze előtt rudra fel terítve szép sáhos abroszokat, kendőket [Torda; Borb.].

feltérít elhajt/térít; a alunga/mína; wegtreiben. 1606 Hallottam az regj Emberektwl marefaluának fenyednek betlen faluának remetejekel vete-sők mikor feleiwk volna nekwnk njomasunk az fele az kes (!) barom ha oda fele megien fel tericziek ha olj kart nem tezen kit el nem twrhet ha penig kaart tezen kjert be haitthiak meg tartoznak az kaart fizetny [Uszt 20/90 „Barabas gjörgy Remetej” jb vall.].

feltérjeszkedik (felfelé) terjeszkedik; a se intinde in sus; sich aufwärts ausbreiten. 1776: Ezen nyilakbanis szabad lészen kinek kinek maga Nyilja arannyában a hegy felé fel terjeszkedni nem lévén Praejudiciumára edjik félnek is [Szalonna SzD; JHbK XLII/9].

feltérjesztett (földrötes hatóság elé) terjesztett; inaintat (forului superior); unterbreitet, vorgelegt. 1847 ezen Tanács* által 3 szám alatt fölterjesztett kinyomozási Munkálatból világos; Miként Kérelmes Virág Lászlót és Nővérét Hátsig Pap fogadojába le motskolván a' kezébe tartott páltzával Virág Lászlót úgy artzba ütötte, hogy artzát azonnal Vérbe borította el [Kv DLt 530a. *Ti. a dési].

féltérmenyű féltérmenységű, fél termést hozó; fertil/rodnic pe jumátate; halb fruchtbar/ertragreich. Szk: ~ hely. 1756 Hegjek között lévén az Falunk határa fél termékenyű helynek lehet itilni vetvén Többire Tavaszt [Lungsóra H; JHb LXX/2. 104].

féltérmes fele terméshozam; jumátate de recoltă; halber Fruchtertrag. 1805: Két Darab szőlő a Buzai szőlő Hegybe . ha jól mivelnek, meg Trágyáznák, és el hómlitonák, fél termésbe meg hózna 200 veder Bórt [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31]. 1809 A Bözödi Processusba az ősi gabona termése egy a széna és zab termés leg szűkebben volt, minthogy némely helyeken a Jégis okozta a terméketlenséget, a Tőrokbuza fél termesibe volt [UszLt ComGub. 1614]. 1817: Gyümöls Alma, Körtvély vagy Vatzkar van fél termesibe [Oroszfalu MT TLt 1470].

feltesz 1. a așeza; aufsetzen /legen/stellen. 1597 Reodi Warga Martonne wallia .. Kis Imreh az eger fogot akarta az giermek feie felet a polczra

fel tenni [Kv; TjK VI/1. 41]. 1764: (Az) Inastol vett két véka buzát, kérvén ötlet hogy Segellye fel tenni a vallara [Bögöz U; IB. Beke Mihály (56) j.b. vall.]. 1840 Molnár Tamás minekutána elrészegedett kértem az édgvik embert, engedné meg hogy a' Szekerire tenném fel de nem tudtunk fel tenni — mert semmi ként nem mozdult [Homoródsztárn U KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

2. felrak; a încărca/pune; aufladen. 1600 Az mikor Mako György zolgait az en vram hazara hozta Hoggiay Andras, zekrinimeth eő magha teote fel, egy gvolch elo ruhat, sok weres es feier gyapot fonalat, egyeb aprolek marhatis halmasul witt el, azth tudo(m) [Ust II/2. 201 Marta cons. Georgy Zeoleös lib. de Szombatfva vall.]. 1603 Osdy Jstwan vallia: Kerek egy kadat teolle az nap, mely nap az Zwretet megh bochatak, es eomaga segette felis tenne(m) [Kv TjK VI/1. 648]. 1716: én töm fell harmad magam-mal az szekérre [Nagyida K; Told. 22]. 1746 egj Szekérre Segittem feltenni öt üres bors-fenyő Csobolyot, és két tiszta-fenyő Csobolyot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1798: midőn Szép egjenes hat Szál fakot le vagtunk volna, s megis nyestük volna akarván már a tajigara fel tenni oda lobbana ő nga Erdő Pásztora [Ádamos KK; JHb XIX/58].

3. vmire rátesz/helyez; a pune/așeza peste; d(a)rauf/setzen/stellen 1607 Varga Birtala(n) ... Az fel labat teue feol az twz helyre fteozik vala [Mv; MvLt 290. 438b].

4. vmit fejére tesz/illeszt; a-și pune ceva în cap; etw. auf den Kopf setzen. 1638: en nalam ugja(n) sokszor állatis az az parta ladamba(n), hogi fel tette az Aszony, mikor vala hova el ment [Mv; MvLt 291. 145a]. 1762 megholt Szilágyi Sándor szegény s gyermeke nem maradt Bnyedi Aniska panaszkodott, hogy ő éppen olyan szűz, minr mikor Kolozsvárról kihozták s tehetné, hogy a konty helyiben pártát tenne fel [RettE 135—6. — *Az előbbinek özvegye].

5. feltűz; a-și prinde (părul în ace); aufstecken. 1783 Sophia chaplar Georgnē vallia Balas kowachne Kurwa modra Iar, es ug teeszi fel az konthiat(is) [Kv; TjK IV/1. 151].

6. felerősít/rögzít; a fixa/prinde; befestigen, anmachen. 1568: Sophia Relicta Joannis Compactoris ... fassa est Ezt hallottam hogy monda Zabo Janos felesége, azt monda vram hogy ha az anyam fel nem hagyta tenny a Tablat, bizony ollyat myuel hogy mynd my es mynd ő Meg bannya [Kv; TjK III/1. 171]. 1861 hat ablakra feltettem a fűgőnyt ... 1 fl [Kv; Újf. 1].

7. fel/kitűz; a înfige; aufstecken. 1836 Sztán Jakob a' tsovát le hanta mellyet Hegyesi Ur ujra, fenyegetödvé a levevője ellen ujira fel tete de ifj Dobolyi Sigmond Uris meg érkezett azután tsak hamar, a' Csovát el hányatta [Csekelaka AF; KCsl 16].

8. felszerel; a monta; montieren. 1724 Töttek fel a Lesneki uj kereket a Malomban es uj tengelt akkor megis indították [Lezsnek H; Szer.].

9. felállít; a ridica; aufstellen. 1605 Ahol igen zwknek es zorosnak comperialiak az vthakat az megh iegzet hatarokon kyweolis Authoritasok legyen meg tagyattny az vthakat es ha zinten seowenth teottenek volnays fel, bellyeb vetethesek [Kv; Tan Jk I/1. 518]. 1643: 4 tanora kapukott kel feltönni [HSzj tanorok-kapu al.]. 1688 az mikor a Sass fa ki rothadt, mi külljeb addig az czinterem kerítését nem csináltuk, hanem csak az régi helj(en) s kerítéséb(en) tettük fel s — ugj építettük [Kelementelke MT; LLt 65/14]. 1731: Az Kodor utcáb(an) Kibedi Márton Atyánkfi mostani lako kőházánál amely kertett az utca felől fel tött, annak oculálására, haaz maga földére, vagj az N. Varos földére tötte é melyett ha az N. Varos földére fogott fel tetetni az Tktes Ne(m)es Tanacsnak reportaltassek [Dés; Jk 415b]. 1749 ez Molnár ház háta mégöt az melj heljben az elöttis völt ez kert hasonló tekerősséggel föl tötték az Kértött [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1799 nekünk is bél kerteink nem lévén minden féle marha a mint szerette ugj ment által az öszszél tevél fel a közit [Albis Hsz; BLev.]. 1823 Ajánltassék Vajda Lajos Urnak hogy a' köz kert-béli maga részit rövid időn tegye fel [Déva; Ks 91. C. 12]. 1840: a Felső Rétre aki ottan bir-tokos ..., arra járuló kertet maga ideibe feltenni köteleztetik. [Taploca Cs; RSzF 149].

10. kitesz; a constitui/face; ausmachen. 1791 (Az) egészsz Lábnak mekkóraságához mérsékelve .. (az) elegy Ösz gabóna mint egy Negyed Részit teszi fel [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

11. feltüntet; a indica; angeben. 1673: szamot uetuen Gyorgy kouacsal tizen Nyolcz czakannyok Nadlassaert korong uass nadlasert fizettem* [Kv; Szám. 34/LII. 8. — *Az összeget ua. a kéz kihúzta és oda írta: *eléb feltöttem*]. 1675/1681 Hunyadon lako Szabo Kratson Supplicatiojara valo valasz. Az mint az Urbariumban fel van téve, többre esztendőnként három forint Taxanal ne erőltessék [VhU 459 Thokoly Imre vál.]. 1713: ez felljebb meg irt rendben. az holott is Unát töttünk fel. az az öl. olljan falu ölös földihez valo rud melly is. három ölös [Baca SzD; JHb XLI. 2]. 1721 Az erogált malom por, micsoda Szükségre költ el Rátiojába(n) fel nem teszi [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1750 Meszet a menyit Ratiomb(a) fel töttem anyit is vöttem [Kv; Szám. 69/XXVII. 8]. 1766 Az Certificatoriab(an) fel teszi ugjan az A. eőkegjelme hogj Certificaltattya Tordai Istvánt, de nem specificallya idősb vagy Ifiabb [Torda; TjK V. 349]. 1867: itt még református és khatolicus (!) kolégym is van s ha fel nem teszik hogy melyikbe igen hamar eltévedhet a levél [Kv/Tarcsafva U; Pf. Pálffy György apjához, Pálffy Lajoshoz]. — L. még RSzF 197.

12. megjelöl; a însemna; bezeichnen. 1721 (A vallatásban) az vallok az бүдös kutat teszik fel, melyre rug az Denes Mihály földé [Asz; Borb. II]. 1792 Rosnyai Josef Ur vásárlván négy ökreket Dedrád Széplaki Cszizmadia Demeter András Uram ő Kegyelmetől — 370 ~ Háromszáz het-

ven Vonás Forintokban hitelben, ... obligatoriáját adja, a melyben peremtorialis terminusul Lőrintz napját vagy a Lőrintz napi sokadalmat teszi fel [Uz; MbK XII. 86].

13. elhatározza/tökéli magában; a se hotári; sich fest entschließen. 1765: mezitelen kardal Murvai ki menven á mint előre fel tette volt hogy vért iszik maga boszujának végben vitelére a Házbol az udvarra, onnét á Legényeket mind ki kergette az utzára, á kit érhetett gyilkos modra halálosan vágta, verte, és sebhette [Torda; TJK VI 254].

14. ~i magában 'ua.; idem'. 1667 u.: fel töttem magamban, hogy az mint az uduaroskodást elhattam, ha parancziolnak megyek [Kozárvár SzD; KS CartTr XVIII Deesi Ferenc Béli Pálhoz].

15. kitűz; a(-si) fixa; etw. zum Ziele setzen. 1653: nem lehet meg a vége annak úgy, a mint a kassai praedicator a többivel együtt feltették volt a czélt! Isten jobban adá annál! [ETA I, 94-5 NSz].

Szk: kérdőpontot ~. 1842: a' Kinyomozo Biztosság a' dolog világosságra hozhatására nézve szükségesnek látta mindennek előtt fel tenni ez alábbi Kérdő pontokat* [Dés; DLt 1452a. - *Köv. a fels.] *kérdőre ~. 1772: Vallyon felnyomjaé az én Malmom a' Vizet a' Novizans A eö Excellenciaja Malmára, a' mint most itt szubtiliter csak ennyit tézen fel kérdőre [Kük; JHb LXVII. 242].

16. felhoz; a invoca; vor/aufringen. 1671: Fel teszik eö kglk, hogy kwlseö emberek birua(n) Desen, eöreökségeket, ... hasznatt veszik; Azonba(n) semmi nemw keözeönseghes, Contributiott, szolgálatott, az varos szwkseghire, nem praestálnak [Borb. I egy-i bizottság jel.] 1682: Az mi pedig a p(rae)tendens Atyafiak dolgot illeti, melyet a p(rae)tendens s- Actrix Asszony eö kglme emberi fel töttek, hogy mivel ingeraltak magokat ezen dologb(an) ha mi az meg holt szám ado szolgál(na)k jovaiból ki nem telnek magokeböl legien contentatio, es az defficultasokatis eö igazítsák [Kv; RDL I. 161]. 1700 Amit akkor az A, en ellene(m) feleletib(en) feltett, hogy en azt mondotam volna hogy az eö kglme leanyat Boriczát Marosi György gonosz vegre nyomta volna le, de en azt nem mondotam [Dés; Jk 306a]. 1806: Teszi fel keresetiben az gyergyószárhegyi tisztelendő plébános Dobai Mihály úr, hogy az 1805-ben conventiós szolgálja lévén gyergyószárhegyi Kovács Antal huszár; gondviséletlensége miatt elkárosodott, sit venia, egy igavonó marhája [Szárhegy Cs; RSzF 167]. 1832 Fel teszi Teke* az Instantiában, hogy János Király és Erdélyi Fejedelems 1531ben adott Privilegiumába, azt a' Just adta hogy akármí dologértis a' Tekei Civis ott helyt ítéltessek meg [Borb. II. - *K].

Szk: umit ~ ellene. 1668: á D(omi)nus A. actiojáb(an) ollyant teöf fel mi ellenünk, hogy mi potentiose az eö kglme Nemesi kertére, seövényére mentünk volna, azt voncoltuk, vagdaltuk volna [K; Ks 65. 43. 10].

17. felír/jegyez; a insemna/nota; aufschreiben/zeichnen. 1615 Verestoronyi Rationista esztendöt által mennyi és hányszor administral Fu szerszámot ide - kel fel tenni [Utl]. 1687 az kis boltban levő, s inventariumban adatott, eö nagysága résszire jutott vasat itt kellett az inventálás rendi szerint fel tenni [CsVv 94]. 1700: Ez a három falu* ... nemes ház helylyekből áll, melyben tiszt uraimék is attestaltanak affele lezzengő paraszt emberek neveit rend szerint fel töttük [Csomafája K; EHA. - *Ti. Csomafája, Bádok és Kide K]. 1719: az akasztó fa mellett lévő földet nem töttük fel mivel haszontalan Semmire kellő [Göc SzD; Wass]. 1807 kénteletnitettem a fennebbi 262 Mforintokat és 24 pénzeket meg fizetni: de minthogy az után abból Törvényesen 100 forintokat le nyertem, tészek ide fel tsak Hf 162 Dr 24 [Szu; Uz/Lt ComGub. 1753u]. 1824 a két kender föld a régi konscripcioba két két vékának vagyan fel téve [Szásznyres SzD; Ks 79. 75]. - L. még RettE 402.

Szk: históriába ~ megörökölt. 1759: Gr. Teleki Sándor ... Consiliarius volt, csudálatos természetű ember, kit historiába méltó lenne feltenni [RettE 85] *novellába ~ újságba kiserkeszt. 1776: Órás Sámuel ... Azzal is dicsekedett, hogy olyan órát csinál, melyet esztendőben egyszer kelljen feltékerni. Melyet a bécsi novellista megírván, novellákban feltette, hogy Erdélyben micsoda órás támadott [i.h. 372] *papirosra ~ papírra vet. 1744: Sok volna papirosra fel tenni Ngd(na)k, Szegény Vármegyénk(ne)k el daraboltatása miatt réánk következendő nyomorúságát [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz].

18. ~i az adót felveti/kirója az adót; a azeal impune birul; Steuer (auf)erlegen. 1648: Enyedi Mihály Ura(m) ... azt monddotta, hogy minde(n) esztendőb(en) fel tettek, es fel szettek az adot [Kv; TJK VIII/4. 306].

19. kiköt; a pune o conditie; aus(he)dingen, vorbehalten. 1736: amaz nagy emlékeztető nagy magyar cardinál Pázmány Péter még két kis papa fundál ugyan Bécsben az maga nevirül nevezett collegiumban, fel is téve fundationalisában, hogy az erdélyiekre kiváltképen való gondviselés legyen [MetTr 423]. 1742 hallottam az egyezest az Istalljosokkal, melljben fel tettek hogy azon dologról Contractustis irjanak azután mire mentek 's kín múlt el a' Levél iratás nem tudom [Torockó; Bosla. Vernes Ferenc (26) jb vall.]. 1769/1778 annak felette azon Taxás Esztendőben, ősszel két hétig Nagy falura* az Udvarban kellett járnom bondározni, noha sem az Aratás, Sem a' Bondározás Taxára való ki bortsáttatásomnak idejin nem volt feltéve, hogy azokat praestáljam [Bagos Sz; BfN Vegyes DDD/4. - *Sz]. 1816 Szekeres István a communitás előtt alkalomban azt tövé fel, hogy éltiben falusi bírónak, határinspectorának és falusi polgárnak ne válassza [Jenőfva Cs; RSzF 96].

20. feltételez; a presupune; annehmen. 1796 tegyük fel hogy a' Torotzkai Lakosok, most ezen Processus mellett, semmi Just nem fessegetnek.

hanem tsak Privilegialis Just kérnek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 61 tábl.]. 1820 Tőtőri Urrol fel lehet az effélet tenni, mert sok alattomos intézetei kerekednek ki, ha vizgálni kezdené azokat akár kiis [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 „Pállfi Ferentz” (29) hites assz. vall.]. 1823: nem láttam, nem is hiszem s fel sem téstem rolla amit híreltek, mivel nem olyan ember [Radnótfája MT; TLT Praes. ir. 65/827hez Csovási Peter (35) ns egyházi vall.].

21. felfog; a concepe; auffassen, begreifen. 1712: Noha el hiszem unalmas Klm(e)dnél Levelem; mindazáltal ha Klm(e)d jól fel tézsi s meg gondollya bizony semmiben sem Culpalhat hogy klm(e)det írással molestálni kenszerítetttem [Ádamos KK; JHbK VI/1 gr. Mikes Mihály gr. Csáki Istvánhoz].

22. ~ *vkivel* ?versenyre kel *vkivel*; a se pune/măsura cu cineva; es mit jm (in einer Sache) aufnehmen. 1736 gróf vala Homonnai Bálint, de fel mér vala tenni hadakozásból az erdélyi fejedelemsel [MetTr 317].

23. *keresetet* ~ keresetet indít; a intenta o acțiune împotriva cuiva; eine Klage einreichen. 1781 Csíktaplocai Hollo Simon teszi fel maga keresetet ut actor Csíktaplocai Miklos Istvánné Hollo Katalin ellen, mint inctus (l) ellen [Taplocsa Cs; RSzF 230].

24. *nyelvét ellene* ~ *i kb.* nyelvét ellene fordítja; a intoarce vorba împotriva cuiva; seine/ihre Zunge gegen jn wenden. 1675 (Az alperes azt mondta) én vesztett(em) volna meg Boszorkányi mesterségemmel meg kévanom hogy, mivel nyelvet ellene(m) öldöklő éles fegyverül fel tévén, hiremb(en) nevemb(en) megh ölt, nyelve ki vonatassék száiból [Kv; TJK VIII/12. 1].

25. 1758 Ezen mostani feleségemet ... Décsei Zsigmondné asszonyom egy alkalmatossággal oda-menvén, feltette az hintájába s magához vitte [RettE 75].

IIa. 1680: fel tőtte [Dés; Jk]. 1693: fel tőttem [Dés; Jk 1720/1730 feltőtte [Dés; Jk].

föltet 1. felt; a-i fi frică să ...; um jn besorgt sein. 1717 Jankocska megh himlőzött igen jól vagy on mar soha nem fogya feltetni többé hogy megh himlőzék [Szu; Ap. 2 Répasy^a Apor Péternéhez. ^aAz aláírásban csak így!].

2. ~ *ik egymást* ? félnek egymástól; a se teme unul de altul; sich voneinander fürchten. 1590/1593 ne(m) merik eokis^a ide barmokot hajtany mert az Deesiek ha it kaphattiak be hajtany ról, vgy feltették egymast [Bálványosvávalja SzD; Ks. — ^aA szomszédos Szentbenedek lakosai].

feltétel 1. felállítás; ridicare; Aufstellung. 1766 ha felit bírja^a az Inhibens, cogalhatom mindenkor fele közkertinek fel tételre [Torda; TJK V. 3/7. — ^aA teleknek]. 1784 a tavalyi bíró, Veres András minden előre való admonitio nélkül az falu határa körül lévő határkertbeli résért egy garasig megbüntette a tavalyi bíró tegyen demonstrációt róla, hogy három ízben is

admonióltatta a réses asszonyt a kertnek feltételre [Árkos Hsz; RSzF 147]. 1823: Ajánltassék Vajda Lajos Urnak hogy a' köz kertbéli maga részit rövid időn tegye fel [Déva; Ks 91. C. 12].

2. rátétel; punere; Aufsetzung. 1824 adjuk ezen Contractualis Levelünket jövődöbéli Bizony-ságul igaz Hitünk szerént tulajdon Nevünk s szokott Petsétünk feltételeivel erősítve a fenn irt Heljen s időben^a [Asz; Borb. I. — ^aHárom aláírás és uannyi vörös viasz gyűrűpecsét].

3. kikötés; condiție; Bedingung, Vorbehalt. 1793: L. Baronissa Bornemisza Anna Mária Ur Asszony ... Praefectussa ... kéré az urakat, hogy cserélnek által azon három darab földeket az Udvarnak, melyre tisztelt Farkas Gergely, Horváth Ferentz, és Ujvári György Urak oly feltétel alatt annuálának, hogy Farkas Gergely Ur(amna)k szakaszson az Udvar ... 114/6 ől szélességű földet [Burjánosóbuda^a; JHb VI/26. — Később: Bodonkút K]. 1807: amivel a bátyja még tartozott volna, .. örökre elengedé, oly feltétellel, hogy mint jó testvérek egymással jól éljenek, s egymással ne gyűlölközzenek [Szárhegy Cs; RSzF 242]. 1842: (A) Disznoskát olj fel tétel alatt vettük hitelbe, hogy a Szt. Innepi napok el telése után levő nap, az árrát meg fizessük [Bözödűjfalu U; Pf. Kovács Sándor lev.]. 1873: Gombár Joesfné Turák Juliska azon feltétel alatt békél, ha férje többé nem veri [Burjánosóbuda K; Rak 19]. — L. még RSzF 203.

4. ? előírás; prevedere, dispoziție; Vorschrift. 1869: minden népiskolai hatóság és tanító utasítatik a ... feltételek és rendeletek pontos teljesítésére [M.bikal K; Rak 175].

5. feltüntetés; expunere; Angabe. 1789: Ezen két Falunak^a egy Protocolluma lévén az egész accuratíval vitetett, éppen az egy Numerusoknak fel tételében tapasztalhatott fogyatkozás [UssLt XIII. 97. — ^aSzentpál és Szentpéter U].

6. megjelölés; indicare; Bestimmung. 1823: Restálok még a máj naptól számlálva a Jozság árrába 314 M Forintokkal melyet akarok terminus fel tétele nélkül hamarsággal ki fizetni [Bal-Lev.].

7. feltett szándék; intenție premeditată; fester Entschluß. 1765: a Legények ott az Uttzában ejtven Puskázásokat ... tudom bizonyoson hogy semmi feltételek az iránt nem volt hogy valakit Pistolly lövésekkel meg Sebesítsenek, hanem a' mi Lövöldözés volt is közöttök magok mulattság kedvéért volt [F. gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) nb vall.]. 1804: Nem lehet hogy azon Tselekedetünkért melyre münket nem a' Gonosz szándék, és Fel-Tétel; hanem az el kerülhetlen Szükség kényszerített, büntetessünk [Torockó; TLev. 7/11].

feltételes feltételhez kötött; condiționat; bedingt. 1868: Mely feltételes végrendeletet saját akaratom szerint meg írva alá irtam, 's három tanu előtt magam végrendeletemnek nyilatkozatok [Kv; Végr.].

feltételelesen. 1850: Illeték mentes bizonyítványok a következők .. Leleceket ápolásba venni szándékozo személyek erkölcsiségéről, s vagyon állapotáról, Nem különben a gyám-anyak egészségi állapotáról szollók, ezek is feltételelesen illeték mentesek [Nagykapus K; RAK 6 esp. kl].

feltétel-pénz vmilyen céhdíj; o oarecare/anumită taxă de breaslă; irgendeines Zunftgeld. 1666 Anno 1666 Die 25 Januar: Az B: Czéh edgyút leven fel tétel pénz jeott bé f 2 d 14 | Die 30 January Fozvegyek fel tétel pénze Absentiakkal edgyút jeot bé f 3 d 31 [Kv; SzCLEv.]. 1667: Az Czéh edgyút lévén, fel tétel pénz jeot bé, melyet percipáltunk f 2 d 30 [Kv; i.h.]. 1778: Pro anno 1778 esztendőre feltétel pénzt adott Székely Mihályné, Székelyhidi Sámuelné, Siter Ferencné, Hidi Istvánné, Nagy Istvánné. De a Nemes Céh ezeknek visszaengedte, de úgy, hogy más alkalmatossággal béhozzák [Dés; DFaz. 30]. 1853: Kántor Céh gyűllés alkalmával feltétel pénzült jött be 7 Rf 48 xr [Kv; AsztCSzám. 33].

feltétet 1. felrakat; a dispune să fie încercat; aufladen lassen. 1600 lattam hogy egy falka veres poztoth eő magha ... fel tetete az lora [UszT 15/201 Soldos Balinth Zombatfalui Zabad Zekely vall.]. 1788: Nagy Thamas vram ... parantsalt fel tétetni 10 jo száraz fenyő Deszkákat mint nagy gazda költsón soha meg nem adom fejében [Soly-mos AF(?) BfN Kátai Mihály lev.]. 1825: az Arendátor D(omi)nalis Birája Farkas Ignát az Udvarba rakásra rakatván, onnan annak utanna ugy tétettek fel az Arendator Szekérére és ugy vitették az Arendator Sidojához a' Fát [Csatán SzD/Dés, DLt 288].

2. felállított; a dispune să fie ridicat; aufstellen lassen. 1666/1793: A Falu Határára járo meljék kerteket melyek előtte valo időkbén voltanak noha felesen szines dolgok által le rántattanak mostan senki sem teszi azokotis a Hűtősők fel circálván sub poena flor. 1 fel tétessék az régi mod szerint minden helyein a Falu Határának [SzékE 23]. 1729: tudom, hogy ezen föld végén levő kertet levágata ismég felteteté [F.volál Hsz; HSzJP. Jos. Könczei (35) nb vall.]. 1732: Nztos Kovács Páll Atyánkfia. az Kodor utczá-b(an) Kovacs Páll és Göczi Nagj Ferencz Atyánkfiak Telekjek hatará(na)k ki keresésére s ki járására (:köz kertek akarva(n) feltétetni:) Exmittaltat(na)k* Atyánkfiak eő kglmek [Dés; Jk 428a. — "Köv. két név].

3. fel/kitűzet, a dispune să fie înfipt; ausstecken lassen. 1824/1830 (A) Commetaneusok a' Kapun bé menván az executor v. Ispány ur rendelkezéből az Udvar közepére a' Csovát in Signum admissae executionis fel tétette [Gyeke K; HG gr. Haller lev.].

4. felrogzított; a (dis)pune să fie fixat; befestigen lassen. 1824/1830 Az Szegenjek hazara ... tetetem fel egi daraboczka chatornat, hogy a' vizet el vesse ... d. 24 [Kv; Szám. 35/I. 7].

5. felszereltet; a dispune să fie montat; montieren lassen. 1887: az Alpret Molnabol uitettwnk

egy Malom keouet fel chinaltattuk... Egy Bel ke-reket Chinaltattunk de meg fel ne(m) tetettwk [Kv; i.h. 3/XXXII. 12]. 1795: Biro Wram hozatot. 1. Agast az Kúthhoz ... Assattam fel ez Agast Acz Boldisarral és tetettem fel az ghemet [Kv; i.h. 6/XVIIa. 249 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

6. postára tétet; a dispune să fie pusă la poștă; auf die Post geben lassen. 1873: A kérvényt ma kaptam, s reggel az enyémmel együttesen Keresztúrt feltetetem ... sokat de sokat tanoltam belőlle [Szentmihály U; Pf. Henter Károly lev.].

7. felírat; a face să fie trecut (în listă); aufschreiben lassen. 1584: Ilona Henteler Gergelne vallia, Hozza(m) Ieowe az vton Barath Mihálne, es mutata chengerinet: S monda neke(m) Ahol megie(n) a' the Arulod, Az tétet teged fel az Adora, és ez Aggya be a' Sellereket [Kv; Tjk IV/1. 362].

8. feltüntetett, beírat; a indica/inscrie; angeben/eintragen lassen. 1776: Barcsai János ezt a Törököt felküldötte Bécsbe nagy költséggel ... És hogy a sok költsége ... semmibe ne menjen baronatust szerzett neki. Et quidem hogy nagyobb hírral menjen véghez, feleségének Toroczkaí Kátának ... nevit is feltétette a diplomában [RettE 370-1].

9. XIX. sz.: Ngod minden jobb jobb felkelhető Javait, a tisztelt néhai Nagy Aszszonynak szekerekre rakatván bé vitette Kolozsvárra, ugy magátis a halállal tusakodó Öreget szekérbe feltetettvén hasonló képpen bé vitette [JHb XLIV. S].

feltétetett megjelölt; indicat; angegeben, bezeichnet. 1771: Nagj János ... páltzájával ütni verni kezdé jó formáb(an) a' Bialokat, aszt mindazonáltal hogj azon akkori Ütések s verések miatt döglötté meg az Utrumban feltétetett, s meg döglött Biala az Exponens Ur(na)k bizonyosan megvallani nem tudjuk [Mája MT; Bet. 7]. 1793 (Az) utrumb(an) fel tetetett Szánto Föld volt a Ns Magos Ianos urame [A.csernátos Hsz; BLEv.].

feltétethet felállíthat; a putea dispune să fie ridicat; aufstellen lassen können. 1758 Meg Engedtetik Mihálcz Péterné Asz(onyna)k hogy a gáttját fel tétethesse az ős helynek p(rae)judiciuma nélkül [Borb. I].

feltétetik 1. felrogzított; a se pune/lega; befestigt/angemacht werden. 1832: A' Belő Hídnál Bérles kötések tétettek fel [Dés; DLt 983].

2. felállított; a se ridica/face; aufgestellt werden. 1845: Petrezselem Péter mintegy 70. éves vallott. Grofné Aszszony eő Nagysága poroncsolattyából fel tétett veszzőből font kert [Bodola Hsz; HSzJP].

3. felvétetik; a se lua/ridica; aufgenommen werden. 1772: ezen hajlása az említett Malom háznak az első Revisio seriesében fel tétetik, de a' két also kereknek foroghatására, vagj nem foroghatására valo minden reflexio nélkül [Kük.; JHb LXVII. 218].

4. megjelöltetik; a fi indicat; angegeben/bezeichnet werden. 1777/1780 A mi... az Urbarialis szolgálatot... illeti..., a szerint vagyon a dolog, valamint feljebb a Méltóságos Groff Haller János Ur eő Nagysága Nyiljába fel vagyon tétetve [Somkút SzD; JHbK LII/3. 252].

5. feljegyeztetik/tüntettetik; a fi insemnat/notat; aufgezeichnet werden. 1756 Szolgálatyok a Jobbagyoknak, Heteseknek, es Selléreknek mindn Portiokban a Rubrica után feltetettek [Lundgóra H; JHb LXX/2. 104].

feltétetődik 1. felállítatódik; a fi ridicat/construit; aufgestellt werden. 1804: a fenn irt kerteknek epítésre ugy készüllyenek az emberek, hogy a Pünkösöd Napja előtt esendő Heten fel tétetődgyön és be fedődgyek [Zágon Hsz; Szentk.].

2. (bele)foglaltatik; a fi cuprins; mit eingefaßt werden. 1760: Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tétetődje(ne)k fel, minden világossan irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne legyen, és Sem(m)i ki ne maradjon, mert Leveles a' Szék*, és kötvé hisznek Komám(na)k^b [Igenpataka AF; TLMiss. — "Értsd: a szék csak a levélnek hisz. ^bGr. Teleki Ádám aláírásával, de maga a levél más kézzel].

3. felíratik/jegyeztetik; a fi scris/notat; aufgeschrieben/gezeichnet werden. XVIII. sz. köz.: Major Marjának az Teleke fel tétetődött ebbe a Nyilba de az másikba jutott [Wass]. 1753: Néhai Hites Ferje a közös Causab(an) adott maga részirül 7. Marjasokat... A melyet Hite után Lakatos Jánosnének két fele szakasztván tétetődik fel ennek superfluitassa a ket részirül Flor. Hung. I Dr. 36 [Kraszna Sz; Borb. II].

feltetendő beköszöntő, elkövetkező; următor; kommand, folgend. 1806 az irt Falusi Község Gyűlésében, a Község Sertés Csordáját... Kerekes János és Vaszi Tamás fogadták legyen fel a' feltetendő 1870dik esztendőbeli pásztorkás véget, ilyen magok kötelezései alatt* [Frákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével. — "Köv. a fels.].

feltetzés beköszöntés; eljövétel; sosire; Eintritt, Anbruch. 1778 Februarius feltetzésével oly száraz derek jártak usque ad 16tüm, hogy a Szamos által fagyott, az út pedig mind a bőr olyan lett [RettE 384–5].

feltetzett beköszöntött, elkövetkezett; sosit; hereinbrechend. 1792 ezen fel-tetzett 1792dik Ujj Esztendőnek első vagy-is Kis Karácson Napján [Dés; DLt].

feltetző beköszöntő, elkövetkező; care urmează; hereinbrechend. 1769: a' Muszka biradalomból való s eddig itt is folyásb(an) lévő Tallérok meg tiltatnak ugj hogj az közelítő 1770. Esztendő(en) fell tétztó Januarius holnapnak első napjág, a kiéknél az olyan tallérok találtnak, ugj vigyázzanak, hogj azon tull folyások azoknak abrolgaltatik [UssLt XIII. 97].

feltett 1. postára tett; pus(ă) la poştă; auf die Post gegeben. 1773 Szebenbe bé megyen azon fel tett ado [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 143].

2. megjelölt; indicat; bezeichneth. 1668: Az keresben fel tött Visa Bare es Gyulatelke* között való Körös nevu Erdött... az Öregh Sukj Pal es Maradikj bikesseghesen birtak [Kályán K; SLt D. 12 Kalyanyi Istvan (40) vall. — "Mindhárom település: K]. 1697 az Utrumb(an) fel tett Szalanci Jánosnak az Apiát Szalanci Istvánnak hitták [Szászcsávás KK; SLt AX. 22 G. Szász (45) jv vall.]. 1700 az kérdésb(en) fel tött Malmott Földör(!) Giörgj meg vővé töllök, de mi formáb(an) vette meg ne(m) tudom [Abrudbánya; Berz. 17]. 1711: Az Utrumban fel tett marhákb(an) tartottam en is két kék fenn álló szarvu ökrököt [Ditró Cs, WLt Todor Czigány (40) jv vall.]. 1730: Az el múlt Vasárnap az kérdésben fel tött jászágón látám hogy Szakács Ma(ly)ás hason feküve, áskál vala [Altörja Hsz; Borb. I Szabó Mihályné Sára (30) pp vall.]. 1751: azon Utrumban fel tött föld az Szent Antal kapolnájához való [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 11]. 1767: Én az kérdésb(en) fél tett László István Deák Atyámot jól ismértém [Szentimre Cs; Hr 5/38 Adamus László alias Deák de dicta Szt. Imre (70) nb vall.]. 1823 A' fekete Bánkó Deváltatioja alkalmatosságával... a' kérdésben feltett Jozságot a' Néhai édes Atyámtól ki akaráván váltani... [Mv; LLt].

3. kijelölt; hotárnicit; ver/abgemarkt. 1746 az határ megyen az pusztára a' mostan fel tett jegyre Ezén meg irt jegyék sz(e)r(é)nt mindenik fél maga bányáját colalhattya... a' fel tett, s meg nevezett határokig pedig mindenik fél maga felől szabadon dolgozhassék [Torockó; Bosla].

4. kitűzött; stabilit; fixat; fest/angesetzt. 1742: Hallottam a' Gárgyasiaktól... hogy megli nem forr a' bekessegh ha Istaljos^b Vramék az fel tett üdöre elé nem állanak [Torockó; Bosla. Ékárt Gergellj (27) jv vall. — "Gárgyas és Istályos bánya]. 1757: Az Erdőalljak continuálván fel tött céljokat szándékjokat, azon Sombori Uramolt colaltatott földre is réa menván, négy eökrít ekéstől onnan fogák fel [Pócsíva KK; Ks 66. 44. 17g]. 1807 hogy... fel tett célolomban annál sikeresben boldogullyak minden Szükséges Leveleket meg Szereztem [Kv; Incz. XII br. Josinczi József lev.].

5. feladott; pus; gestell. 1723: En a' fel tött kérdésekre ezt tudom mondani* [Királyfva KK; MbK 162. — "Köv. a nyil.]. 1747/1754: Az fel tött kérdésekre aszt tudguk mondani* [M. derzse SzD; SL. — "Ua.]. 1843: ezeket valhatam a' fel tett kérdésekre* [Dés; DLt 65. "Köv. a vallomás].

6. felhozott; invocat; vorgeführt/bracht. 1763: meg visgalván mind az elsőben fel olvastatott, s most ujjabban reproducaltatott, mint ket Isok Relatoriaját, az A fel tett Positioi megh nem bizonyittathatnak [Torda; Tjk V. 158]. 1796: az All Peres Ur... a' dolognak, vagy keresetnek Meritumához szolván, az Actoratus ellen fell tett Exceptiojától egészen el állott [Mv; TLev.

5/16 Transm. 64–5 tábl.]. 1814: A' Felperes Minekelötte a' fel tett méltatlan ki fogásra meg felne, azt kíványa meg jegyeztetni [Mv; Somb. II]. — L. még RSzF 271.

7. eltökélt; ferm, hőtárit; fest entschlossen. 1638: az fianak Nagj Andrasnak Illjen fel teott szandoka volna, ... ualamej Vr es feo Ember vduaraban szolgatatra akarna magatt adnj [Kv; RDL I. 115]. 1737 Groff Uramat éltetvén Isten Hazánk öröme s meg erősítésére .. ugj hozzám fel tött jo indulatyanak végben vitelére alázatos szivel kívánom [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. 1791: Hallyúk értyük boldogitsa Isten fel tett szándékába, mivel nekünk semmi ellenünkre nintsen az Détéi Sándor Uram Nemességének meg erősítése [Sámson Sz; Borb. II — productionális perben való megjelenésre szóló intére tett válasz. Juhász István falusbíró kezével]. 1817 A Majároshoz (l) uj Detzka kaput tsináltattunk, s arra én magam egy olyan fa zárt componáltam, mely megeshetik hogy sok rossz Embert meg fog akadályoztatni fel tett szándékjatl [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

félthető. Csak áll-ként; numai ca predicat; nur prädikativ; félteni lehet; putem să fim îngrijotați pentru el/ea; was zu befürchten ist. 1847 Jaj be beteg volt kitsi Roza ma valamivel jobbskán van, de még mind félthető — héftűl fogva nem aluttam semit [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

fél-tikmonysülte egy tojássütés fele-ideje; jumătate din timpul necesar prăjirii oului; die halbe Zeit eines Eierbratens. 1591: Zigehti Mihalne vallia aminkor ki lwuek, az boltból, Immar behoztak vala az holt legint halua, de mind ebben sem teott fel tykmonni swlti [Kv; TjK V/1. 175].

feltilt I. megtilt; a nu permite, a opri; verbieten. 1623 az száz városokon, de kiváltképpen Brassóban az székesség gabonáját idegeneknek vételétől feltiltják (így l) [Hsz; SzO VI. 74 követut.]. 1841 én a' Törökbuza szedést feltiltván Törökbuzájak a' hideg mián meg fagyott [Dés; DLt 405].

Szk: kezét ~ja mestersége gyakorlását megtiltja. 1588: Az Mezaros Janos kegyeorgeset, Akynek kezét es Meszarlasat az Varos fel tiltotta volt, hogy theoserkedet [Kv; TanJk I/1. 84] * **legényt ~ kb.** (a céh) vkinek segédjét elveszi. 1570 kwittek ket Mestert hogy zalagyt vegyek, azt sem adot, Az wtan Rea kwittek hogy legényt fel tytchak azt sem Bngette Es vegre az Ew engedtelensegyert vgy hatta az cel hogi sem probat Ne vegyenek Teole Seh az Tablat Ne Iartassak hozzaya [Kv; TjK III/2] * **művét ~ja** mestersége gyakorlásától eltilt. 1561 Valamely mester ezekbe az dolgokba Birsagon maradna valamely Ceh napon lezen vgian azon nap intchek az Birsagnak megy fizetesere. Ila meg' nem aggia miet fel tiltsak zoligait el wegék [Kv; ÖCart.]. 1586: Zakal Benedek vallia, . En Ne(m) Atta(m) voxot arra hogy megh veryek^a, hane(m) hogy Mywet tilchak fel [Kv;

TjK IV/1. 557 — *Ti. büntetésként a szóban forgó inast]. 1635/1650: Szigethi Thamas neuw Eotues Legeny ne mivelhessen addegh valamegh az becziilletes Cehet nem Contentallia, az rea jmpo-nalt Egy Gira Ezüstreol, Mivel eo volt fw oka az Sarga rez Gywrónek megh faragasanak es Somanczolasanak, Es maga foglalta be az keovetis az rez Giűrűben, Melliert eo kglk miuet fel tiltottak mind addegh valamegh az becziilletes Cehnek keduit nem talallia rolla es nem Contentallia [Kv; ÖCJk].

2. ~ **umiből a.** eltilt vmitől; a opri/interzice să facă ceva; jm etw. untersagen. 1588 Az Stomp Janos es Bordegh Andras theosersegyert. Akartak Varosul eoket az meszarlasbol feltiltany, De bizonios okokbol ez Jeowendeo gywlesre halasztotak [Kv; TjK III/2]. — b. kitilt vhonnan; a interzice cuiva de undeva; aus einer Sache ausweisen. 1846: A' Déési Betsületes nemes Szabo Czéh ... anélkül — hogy Principalissam panaszolt volna a' nemes Czéhnek(l) műhelyéből (l) fel tiltatt 's más műhelybe rendelték [Dés; DLt 850].

3. ~ **vmitől** eltilt vmitől; a interzice să facă ceva; jm etw. untersagen. 1840: Fijamat feltiltani a mesterség Tanulásától Határozzák honnan van hát az a Szabadsága ns Czéhomnak (l), hogy Fiamat a mesterség Tanulásától fel tilthassa [Dés; DLt 972].

4. tilalom alá vesz; a pune sub poprire; verbieten, unter Verbot setzen. 1592 kett Thino vala ott azt kezdé Lukaczy ell wzni az Anna Mihaly-nak mo(n)da ne wzetek ell azt mert semmi keoz nyints Mihaly-nak hozza mert ferencnek Zolgalattia-ban Attak volt pénz s azon veotte felis tilta harom teowenniel de vgia(n) ell hoza Lukaczy [UszT]. 1804 a két pásztoroknak ad a falu 2 jó bugja szénára való füvet; azhol az ökörpásztorok által fel fogja tiltani [Kisbacon U; RSzF 194]. 1814: Közönséges osztatlan Tilalmas erdő is vagon In Fitzigou, melyet most nem régiben a' Possessor Urak köz akaratall fel-tiltottak [Benedekfva Sz; Bet. 3]. 1852 A város gazda Kőteles az ugynevezett negyretét feltiltani, s a' tiltás után minden ki bocsáttatást meg akadályoztatni [Dés; DLt 189].

feltiltás eltiltás; interzicere; Verbot. 1840: méltosztatik . Fiamat a feltiltás alól absolválni [Dés; DLt 972].

feltiltat I. eltiltat; a dispune să fie oprit; verbieten lassen. **Szk: művét ~ja** mestersége gyakorlásától eltiltat; a face să se interzică exercitarea meseriei cuiva; jm die Ausübung des Handwerks verbieten/untersagen lassen. 1599: Kérik eo kgmet biro vramatt zeretettel, azoknak regestümit neweket fel kerestetwen, akik ennek eleotte bardokat le teotttek volt, es mostan vyonnagh magoktol fel veotttek, hogy affele mezarosoknak eo kgme biro vram singilatim eotwen forintara zalagat hozassa varos zamara, es myweket fel tiltassa, mind Addigh penigh zabad mezarolny ne legyen valamegh az varostol meg nem engettetik [Kv; TauJk I/1. 347].

2. tilalom alá vétet; a face sã fie pus sub poprire; unter Verbot setzen/nehmen lassen. 1824 ki mentünk ... a hol Lá fátzá Iersi nevű helyen egy darab Szabadon lévő Cziher lévén ... egy Csuptól fogva, a hová Metául egy nagy kő ásatott a Foldbe ... fel fogván ... ki mutattuk, ki metáztuk és Hivatalom erejénél fogva fel tiltattam [Nagyesküllő K; RLt O. 3 Kőkősi Orbok Elek szb nyil.].

feltiltatik 1. megtiltatik; a fi oprit/interzis; untersagt werden. 1589/XVII. sz. eleje (A legény) ha ez wdõ alat gazdiát elegendendo oknélkwl el hadgia, esztendõ Kis Aszszoni napigh nem szolgallia, niolcz forinttal bwnntetessék es mindenwt miue fel tiltassék [Kv; KõmCart. 5–6].

2. 1728: Ratkai Gomkötõ Ferencz Ur(am), hogj egj hársfa karszeket csinaltatott volna melyet ki nem váltott azt fel tiltatik az B. Che elõtt, hogj addig mig õ kglme(!) ne(m) igazittja dolgát senkiis az my Mester Atyankfiai között ne dolgozza(na)k okglme(ne)k annak büntetése alat [Kv; AsztCJk 138].

3. Keze a mesterségtõl ~ eltiltatik mestersége gyakorlásától; a fi interzis exercitarea meseriei; jn die Ausübung des Handwerks verboten werden. 1814: Timár Ujvári Samuelnének már utolszori nyilván valo Talp lopásaiért ... a' végeztetett, hogj a' Czéhbol örökre ki vettessék, és keze a' Mesterségtõl fel tiltassék [Dés; DLt 56. 20].

4. tilalom alá vétetik; a fi pus sub poprire; unter Verbot genommen werden. 1699: A be függõ cserék . egy egy forinttal tiltatnak Sorkolatig fel [Zalán Hsz; Barabás, SzO 389]. 1824: el foglalunk . . Lá Pojáne in gyál, egy darab erdõt, de a midõn fel akarok fogni, közbe jöve Tktes Székely András Ur, s azt kíváná hogj ezen darab erdõnek fele a maga számára tiltassék fel [RLt O. 1].

feltilthat eltilthat; a putea interzice/opri; verbietai können. 1840: Fijamat feltiltani a mester-ség Tanulásától Határozzák honnan van hát az a Szabadsága ns Czéhomnak (!), hogj Fiamat a mester-ség Tanulásától fel tilthassa [Dés; DLt 972.].

feltiltható tilalom alá vehető/vethető; care poate fi pus sub poprire; was untersagt kann. 1869: a gyakorlat szerint akar melyék erdőrész vagy határból a marhalegeltetés szabadon feltiltható volt [Csõb U; Told. 21].

feltiltott tilalom alá vett, tilalmas; pus sub poprire; verboten. 1792: a' midõn valamely Szükségre nézve a' fel tiltott erdõnek részét használni akarnák, azt előre ... hírré tévén . . A' mely rész élés végett ki szakasztatik, az egészen, mig le nem vágattatik, addig a' tilalom alatt lévőnek több részeihez nyulni egy átallyában Szabad. Senkinek se légyen [Lászó H; Ks 80. XLVII. 5] 1825 hogj fel tiltott Erdejebõl, menyit, és mekkora nagy irtásokat tettek légyen felfelé ., azt bizonyoson ... nem tudhatom [Köteles-mezõ SzD; TSb 47]. 1846: aki azon feltiltott

helyen szánzándékosan megtaláltatnék, tõtént minden marha büntetessék 30, harminc krajcárokig [Zalán Hsz; RSzF 176].

feltiszt (fõ)tiszt; ofiõter; Oberoffizier. 1787 igaz hogj a katana fogással meg hibázván a dolgot, mert az al Tisztek nem a Fel Tiszt Vrak meszszire láto intézések szerint folytatván a dolgokat, sok akadályt szerzettenek az oeconomia folyásában [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

feltisztel megtisztel; a onora; beehren. 1598: Zamot vetwen vellek, marad ez varos adossa nekik f 7/86. kit éppen megh attanak eo kgmek nekik, amellet honorariummalis fel Tisztelték, es zolgalattyokat collaudalwan meg keozontek [Kv; Szám. 8/IV. 32]. 1625: Henczler Benedek vram eo kglme czynaltatva(n) 6 Ezwt kalant Cziütj Gaspar, Hoffmester vra(m) zamara es Hoff mester vramatt velle fel tisztelték, En penigh az Arrat megh Advan tt f 3 d — [Kv; i.h. 16/XXXIV. 270]. 1688 u. Vagyon egy sima ezüst formára csinált fel eiteles uy kanna, melyet Czéh mesterségének idejében Buzer Gyeorgy Ura(m) az B Czéhhez valo szereteti-beol az B: Czéhnek fel tisztelvén velle ajándék(ban) adott volt, in Anno 1688 Die 18 Januar(ii) [Kv; SzCLev.].

feltisztít 1. megtisztít; a curăta; reinigen. 1679 ezen Kamoraban levõ egygetmas(na)k nagyub része szemet modon lévén, jo rendb(en) nemis vétethetett; Az kinek gondviselese alá tartoznak, ugian az ha szépen fel tisztitana es kit kit helyere rakna ... ugi irattathatna(na)k mindenek szep rendel fel [Uzdisztpéter K; Bajomi János inv. 30]. 1734: Majorság török buza Lõtt itten fel tisztitva 550 veka [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1742: A kõles fel tisztitva metr.* [Szászkerd K; LLt. — *A mennyiség jelzése hiányzik].

2. kitakarít; a face curăţenie; aufräumen, säubern. 1595: Hoky Imre fel tisztittotta az kochnyat, és Acz Ianos, szogeszte le az deszkakat aztalokat, padokat, kiken az szakaczok czelekeznek Hoky meg czynalta és Egyebetis ot foldgatot (!) . d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 135 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

feltisztított megtisztított; curăţat; gereinigt. 1760 valamely fel tisztított Törökbuzának kastélyba valo töltetése [TLMiss.].

feltisztított 1. eltisztított; a face/pune sã fie curăţat; wegräumen lassen. 1592 4 February Az cloaka kerül a sok rútsagot fel tisztattatuk (!) es be haniattattuk ... d 8 [Kv; Szám. 14/V. 25 Eppel Péter sp kezével].

2. megtisztított; a face/pune sã fie curăţat; reinigen lassen. 1667: Udvarburo Uram 400 majorsag Kalongja buzat ... czepeltétet el ... az ki attol meg maradot az czürben talaltam Fel tisztittatám lot szeme enny Cub 43 [Bonyha KK; UtI].

feltisztítottat kitakarított; a face să fie curăţat; aufräumen/säubern lassen. 1597: Az schoolaba(n) a' mely kamarakat mostansag fel tisztítatának volt chinaltattunk egi Aztalt ket zeket, attunk az chinalassatol Aztalos Lúkachnak f —/69 [Kv; Szám. 7/III. 23].

feltisztul kiderül/tisztul; a se însenina; sich auflären/heitern. 1722 mi lesz az Gabonánakis kimenetele I(ste)n tudja, ha fel tisztul hirtelen, edgjátalljaban meg áll még a földön ez a ho [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1807 Ma mindég esett az eső egész estvig akkor egy kevesse ideig egészen tisztult, és villámlott is, de 8 orakkor esmét meg indult az eső [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 261].

feltisztult derült, kitisztult; inseninat, senin; geheitert. 1847 a legszebben föltisztult egenn naponta hirtelen felhők gyűlnek [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

feltizedel a împărţi în zece părţi; dezimieren. 1780 vagyon egy nagy darab Helység melyet eddig fel tizedelve birtanak ezen Helységnek ... végélt fogva addig a' hol az Ut a' Tizedes Lábok között ki-jár a Madarasi határ felé, éppen addig az hol a' Tizedlés [Mezőbánd MT; TSb 51].

feltizes felső tized; decurion de sus (parte de sat); das obere Zehntel. 1597 Oroz hegy feltizes zabadtottia Zar Pal által Capitan Vramwal az falu közt úlo teöltést [UszT 12/105]. 1606 Akkor Bence Ger. elj es Gedeo Sigmond valának annak az alzegy eorekes iozaganak biraj Az feltizesnek es keozepizesnek eorekesek kiul sem-(m)i birodalmok ott ne(m) volt ott chiak az eorekeseknek vagio(n) Zeker vta, s erdeóllenly [UszT 20/232 Georgius Marko de Olaztelek nunc in S. Marto(n) commorans prov. (40) vall.].

feltoljás 1. feltolás

feltolul felduzzad/torlasztódik; a creşte, a se înălţa/ridica; sich aufstauen. 1722 a' Víz ezen Malomra a' Királyfalvi Malomnak fel állítása után tojult légyen fel [Dombó KK; JHb XX/27. 27]. 1723 azon gát miatt fel nyomja a' Nagy Szamos a' vizet hasonló képpen a' belé menő árkokis nagyon fel tolyulnak miatta [Szilágytő SzD; Ks 25. IV. 5] 1768 azt sem láthottuk által, hogy a viz fel tajulna az utrizált Gát miatt [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1787 (A) Gát fel emelissivel, az Báro Ur ö Nga ... Malmának árkát, a Víz fel tojolván porondal és izzoppal, ugj fel töltötte hogy a Malom nem foroghatott [Nagyrápoly H; JHb XXXI. 25]. 1807 a Szítáló malom Zsilipje, mely miatt a Víz a Monostori Malomokra fel tojul, alább szállitassék [Kv; KmU Lev. 3 gub.]. 1810 Leg Szükségesebb a Malom Árkát ki tisztítani, mivel a Víz egészen mostis az Also Kerék alá fel van Tojulva [Sóakna MT; Born. G. IX. 5].

feltolulás felduzzadás; creştere, înălţare; Aufstauung. 1723: azon fel tolyulásakor a Víznek, az

Vr Malmán alol lévő Révet el szaggatta a K: Szamos [Bálványosváralja SzD; Ks 25. IV. 5]. 1743 mikor az emlitet sövényfalvi Malom(na)k a' gáttját meg kötötték volna a' Malmon alol jegyet töttek, más nap mikor meg földelték ujabban fel jöttek a' jegyek Círcalására és éppen egj singni fel tojulása volt a' víznek [Dombó KK; JHbK XXVIII/9]. 1770: Vagyoné a Víz(ne)k a' gát mián valo olyan fel tolyulása, és tója, hogy a Marhak italokra a' vízhez nem mehetnének? [Msz; Bet. 7 vk]. 1772 csak alig Czammagdagol a' Víz a' fel tojulás miatt az edgik also kerék csak alig vanszarag vala az víznek fel tojulása miatt [Ádamos KK; JHb LXVII. 293, 320]. 1829 ezen viz fel tojulása miatt hány Szekér Széna, és Sarju beli kára fog okoztatni? [Mezőszengyel TA; MkG vk].

feltolul felduzzadó/torlaszoló; care creşte/ se înălţa; aufstauend. 1805 Eő Excljának egy igen hasznos Berke Léven az az intézett Uj gáton felljul, az a gát miatt fel tojulo Víz el fogja pusztítani [Görgénysztimre MT; Born. G. XI. 12].

feltolult felduzzadt/torlasztódott; crescut, înălţat, ridicat; aufgestaut. 1771 mitől fogva a Királyfalvi Malom épült a víznek állása és fel tajult volta mián mind meg töltötte porondal az Partnak színéig, és ugy egybe szaritatta az Árkát, hogy az Víznek fel tajult volta és állandosága mián Csak kentelenségből kell az víznek alább Nyamulni [Ádamos KK; JHb XX/26. 12]. 1772: az említett Malom két alsó kerekének Silipjeit meg földoztattam s meg igazítottam a' mit lehetett a' reájok fel tojult víztől, ugy hogy jól foroghattak volna, de a' fel tojult viz miatt szározságkor lassan; bőv viz idején pedig tellyességgel nem foroghattak [uo.; JHbK XXXIV/36] ezen Malomnak egész mételje a' reá fel tojult viz [Sövényfva KK; JHb LXVII/281].

feltol 1. felnyom/taszít; a împinge sus; hinauf-schieben/stoßen. 1582 Catalin Olah Ianosne valia Veres Lukach Masod magawal eg lowo Zekerchekewel vagion, es azon tolnak eg wst penzt fel a zekerre [Kv; TJK IV/1. 50]. 1761: (A ládát) négy legény tojá fel édgj Bial szekérre [Ákosfva MT; Told. 23].

2. felduzzaszt/torlaszt; a face să se ridice/înălţe, a face să crească; aufstauen. 1700 ha az meg irt Groff Ur eő Nga* Malmának gáttya magassa(n) nem kötöttek, nem fogna sokat ártani az Vas Daniel Vram Malmának s nem tolyná fel derekasan az holt vizet [Dob.; Wass. — *Gr. Apor István]. 1723 viz áradáskor meg ütközvén a Nagj Szamos annyira fel tolyla a Kis Szamos, hogj a Tökös Tó nevű helyre is ki vét, és az ált(al) járo Révig fel hat [Dés; Ks 25. IV. 5]. 1759: ha azon ... igen káros új Malmot meg is fel építhetné, és annak Gáttya meg kötöthetnék. (A) Jedd felől le folyó Patak(na)k vizét ugy fel tolyná . hogy ... sok szép és hasznos szántó földjeit kaszáló réttyeét az Expónens Communitásnak az víz el borítván ép-

pen haszontalaná és Semmivé tenné [Mv; EHA]. 1772: ezt, hogj a' Viz az én Malmamra fel volt tojulva, ... azon Vrak meg láthatták, hogj pedig az I. Groffné Malma tolja fel, aztis a' Viznek rend felett valo lassu folyásából, ószve szorulásából hasonlóképpen meg láthatták [Kük.; JHb LXVII. 222].

feltolás felduzzasztás/torlasztás; stávilire (a apei); Aufstauung. 1770 eő Nga Malma ... a miótától fogvást építettett az otatol fogvást ... eő Exja Malma az magass gatnak vizbeli fel tojása mián nagy praejudiciumat szenvedni Láttatik [Kük.; JHb LXVII. 17]. 1772 (A) Martnak olj nevezetes onlását nem tapasztaltam, hogy a' miatt feltölt volna a' Küköllő feneke, hanem eztet okozta a Királyfalvi Gát, a' viznek fel tojása által [Sóvényfva KK; i.h. 282–3].

feltolat feltaszított; a face să fie împins sus; aufschieben lassen. 1633: azo(n) zekerre egi Negiuenes hordo bort es egi Negiuenes Meh sert fel toliata es ugi viue el Zekeli Istua(n) az maga hazához [Mv; MvLt 290. 139b/2].

feltold toldással megmagasít; a inálta prin adăngare; durch Anbau erhöhen. 1680 az belső Tornác(na)k felső részét ... Mathe Deak uram toldotta fel uj fenyő deszkakkal [A.porumbák F; Ált Inv. 4].

A homályos fog. miatt lehetőségként a *feltolat* 'toldással megmagasított' címszóval is számolhatni.

feltolhat felduzzaszthat/torlaszthat; a putea stávilii (apa); aufstauen können. 1772: ha azért azon fatensek szerént mindenkor rosz és alacson volt az én Gátam, hogj lehet hát s álhat meg a' viznek azon lött olj sebes le foljása, hogj a' Silip árkáról le foljo vizet fel tojhassa [Kük.; JHb LXVII. 225–6].

feltolódik felduzzad/torlasztódik; a crește, a se înălța/ridica, sich aufstauen. 1723 mikor áradása volt ennek a N Szamos(na)k fely tolyodik a Kis Szamos, Nem tsak az Vr Malma, hanem az Mikházi (!) Malom aláls [Kozárvár SzD; Ks 25. IV 5]. 1772 Ha a' Mikes Urak Malmatol eő Excelentiajaéig tér helljen folj a' Viz, az eő Excellenciajától (!) fogva enyimig jobban lejt, kerengői vadnak, árkais nem szorossabb, tavulabbis van, melyekre nézve későbbreis, kevesebbéis kell a' viznek fel tojdni természet szerént [Kük.; JHb LXVII. 253].

feltolul, feltolyul l. feltojul

feltorlás feltorlódás; stávilire, ingramădire; Aufstauung. 1593 megh talalwan Gereoffy Janostis meg incheyk, hogy karunkra ne igiekezek epytenj^a met az sok gatolasok mjatt, az viznek fel torlásaert sok zantalan kart valottunk varoswl [Kv; TanJk I/1. 315. — *Ti. a malmot].

feltorlik feltorlódik; a se ingramădi/înălța; sich aufstauen. 1582 az Gereoffy Caspar Gattyarúl Az zay Jeg vyz Torlas, Annrya fely Torlott vala az koloswary feoldre, hogy az vyzs az koloswary feoldeon zellel, mynd ky Torlott es Arat vala [KvLt a km-i konvent oklev. Joh. de Zwchyak^a vice judlim, Benedictus Bornemyza de Pata^b, Sig. Georgfalwy de Georgffalwa^c aláírásával. — ^{a-c}Györgyfva, Pata és Szucsák K].

feltötös tót mintás; cu motive slovice; nach slowakischer Art gemustert. Szk: ~ szövés tesaturá. cu motive slovice; nachslowakischer Art gemusterte Weberei. 1788 Öt pár Totos fejer párna tsup, fél totos kékes szövés négy párnára valo fél totos veres és kék fejtös tarkás párna tsupnak valo szövés, ehez hasonló veresses négy fejer czérnás Totos szövés No 4 [Mv; TSB 47 Néhai gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.].

Az ún. tötös kézimunkák erdélyi divatjára, ill. ennek korára nézve l. Palotay 7 kk és KelemenEml. 555 kk.

feltő féltetni való, féltett; care trebuie pusă bine/la loc sigur; worum Sorge zu haben ist. 1737 szép nyári mulato hely ... Nyugot felől valo oldalában vagyon egy kűs boltos rejték, mely hihető a végre készítettett, hogy félelmes időben feltő portékát rakjanak belé és követ bé rakják [CU. Petrichevich-Horváth Boldisár conscr.]. 1751: által jöve Torjáról a' M. László Urifi ide Szent Lélekre és minden feltő szobákat, pinczéket és gabonat bé lakatla és meg pecsétlél [Kézdizsítlélek Hsz; HSzjP].

feltőkű félherés/tőkös; rincaci (cu un singur testicul); halbe Hode besitzend. 1824 A most vásárlott nagyobb Békának az tsőge görbe — jobra áll nagyon, nem folyathat, azomban fél tőkű [Dés; DLt 885].

feltölt 1. beletölt; a turna/vărsa înăuntru; hineingießen. 1596: Hogi a' műstot ithon a' pincebe(n) fel teoltettek d 15 [Kv; Szám. 7/II. 43]. 1599 Mind az egez zwretten hogi az mustokat fel teoltetek az pinceben, es az hordok (!) az pincebe valo tetelewl egietembe fizetünk d 96 [Kv; i.h. 8/XVI. 51]. 1782 Szegény talám bizony egi fejer nép maga töltette fel az Hordoban a sok mézet, 's abban megis romolhatott [Mv; DLev. 4]. 1795 a tavaji szolgám . fel töltette volt a maga kaszába* [Elekes AF; BK. — *Ti. a törökbúzá].

2. (garatba) felönt; a turna (în coșul morii); (in den Mühlkasten) aufschütten. 1573 Borbara Zigarto Lwkach leania Azt vallia hogi eo lyztet teolt volt fely latta hogi filep Ianosne Bwzat vit fely az garatra [Kv; TjK III/3. 293].

Sz. 1837: az Exp(onen)s Ur utrizált Felesége Ferentzi Máriánál ugy esik a dolog mint a Malomba(n), hogy aki előbb megyen, az tölt fel a garatba* [Doboka; Bet. 1 Pákei Dánielné Benkő Susánna (40) dom. bíróné vall. — *Könnyűvérű aszszonyról].

3. töltögetéssel kipótol; a completa/intregi prin turnare/umplere; durch Hingießen ergänzen, auffüllen. 1697: Szilvási Majorság bor cont Ur 20// Ebben töltetnek fel az borokra Ur 16// [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 10].

4. (talajt) feltölt; a umple; aufschütten. 1596 Az cynterembe az plebanos haza feleol az templúm aytaya cleot hogi mindenkor viz allia vala hogi fel toeltenj egi zeker porondot hozattatunk attunk f — d 10 [Kv; Szám. 7/II. 19]. 1702: az Viz az hun az előtt Rev volt, fel töltötte iszoppal [Wass. Komáromi Péter kv-i malommester vall.]. 1770: Ezen helyet nem de nem a hegyről le folyo eső, és hoviz töltötte fel porondal, és kövétsel? [H; JHb XXXI/17. 3 vk]. 1789 az közelebb lévő követes, és fővenyes hegyekből tsákányokkal porondot vágván, az el romlott utakat azzal tölték fel [Szentábrahám (U) és körny.; UszLt XIII. 97].

feltöltés 1. föl/megemelés; inălțare, ridicare; Aufschüttung. 1778: Földes Aszszonyom ő Nga Malma építésével Toja Gáttya fel töltésivel s vize tojulásával nem tudom hogy leg kisebb kárt is okozott volna ő Nsgának [Mezőméhes TA; Wass. Juhos Petre (54) zs vall.].

2. beletöltés; turnare, vársare; Einfüllung. 1621: Eo kemek Tanaczul az Cszarnak vet mehser es eczet fel teoltesekor ... hozattam(m) bort eo kemek(ne)k Negi ejtel bort 10. penzert tt f — /40 [Kv; Szám. 15b/IX. 213]. 1671 az méh sernek megh vételekor megh kostolta az méh sert, s teczet, annak utanna, penigh az fel töltésnek idején megh kostolta szekeresse, s mondotta néki, hogy néki ne(m) tetzenék azon méh ser, megh kellett volna uyobba(n) vizgalni, hogy ha azon méh ser töltetetté fel el vitelre, mellyet megh kostolt [Kv; Tjk VIII/11. 146].

feltöltet 1. (garatba) felöntet; a face să fie turnat (în coșul morii); (in den Mühlkasten) aufgeschütten lassen. 1698: (Vancsa Szimion) hoza lo háton mint egy két vagy három véka buzát . . . én mint molnár fel töltetem az buzát az Felseő Garatba, véle, — s — ott őrlé megh [Vízszilvás SzD; Ks. Steph. Kádár (56) jb molnármester vall.].

2. felrakat; a face să fie pus/incărcat; aufladen lassen. 1772: Török buza nevezetesen bővön termett volt, de az Iffiu Aszony nyersen a' filegoria hijjára fell töltetvén, minthogy a szél nem járhatta meg fültesedett [Hídvég Hsz; HSzjP. Jacobus Oláh (30) jb vall.].

feltöltetés beletöltetés; vársare, turnare; Einfüllung. 1783: (A) Szűretezés, Must fel merés Meretés s Hordokra iett fel töltetés én előttem és altallam menvén véghez [Mv; Told. 20/5].

feltölthet töltést megemelhet; a putea ridica stăvilă; aufschütten können. 1666: az To helyeket szabadosson bírlassák, gátolhassák es fel teöltethessék [Imecsfa Hsz; LI.t.].

feltöltetik 1. töltögetéssel kipótoltatik; completat prin turnare/umplere; durch Anfüllen ergänzt werden. 1721 hogy azon harom hordo borokra mellyekből az eo Excellenciaja asztalára költt fel töltetett, ... quietantia producalt(assek) [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1807: Aranyi Hegybeli Fűzőtt Űrmes Bor 4 Veder Nagy Oklosi Főtt Űrmess 5 Veder ... a több Űrmesekre fel töltetett 4 veder 4 kupa [Dédács H; Ks 98].

2. beletöltetik; a fi vársat/turnat; eingefüllt werden. 1671 megh kellett volna uyobba(n) vizgalni, hogy ha azon méh ser töltetetté fel vitelre, mellyet megh kostolt [Kv; Tjk VIII/11. 146]. A teljesebb szöve. *feltöltés* al.]

feltöltetett (hordóba) beletöltet; a face să fie vársat/turnat (în butoi); (in das Faß) einfüllen lassen. 1598 a mustot ... Hogy ithon a' pinczeben fel teoltettettük Attunk f — /16 [Kv; Szám. 7/XVI. 67].

feltöltöget 1. (hordóba) töltöget; a turna/vársă (în butoi); (in das Faß) nach und nach einfüllen. 1600: Az kik ithon az mustot ket nap fel teolteogettek, fizettem nekik f — //36 [Kv; Szám. 9/IX. 54].

2. feldombolgat/hantolgat; muşuroi, nach und nach aufhäufen. 1815 Jo lesz tartos szárazságbán a' le rokkant vagy meg hasadozott halmokat a' krumpi töve körül ujjanon fel töltegetni [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre].

feltöltő-véka ? a garat feltöltésére szolgáló véka; baniță cu care se toarnă grăuntele în coșul morii; Aufschütttscheffel. 1768: A Malomb(an) találtatott ... Egy petsetes ujj véka két fel töltő véka, egy köpetze v(agy) vatiko [Sarmaság Sz; TGsz 23].

feltör 1. (erőszakkal) felfeszít/szakít; a deschide: sparge (cu forța); (mit Gewalt auf)sprengen. 1570 / az kérdere Lakatos Myklos hyty zarent vallya Latta aztis hogi az Sala Jmre gebelye Mind az keoz dezka fely volt Teorwe mykor eotet oda hytta Sala Imre [Kv; Tjk III/2. 60a]. 1600 A mikor Mako Gyeorgy zolgait az en vram hazara hozta Hoggiaay Andras, zekriniecmh eő maglia teörte fel* [Ust 15/201. — *Köv. az ellopott holmik fels.]. 1629: Tudom azt hogy a mi hazunknal teörtek volt fel az Jo Anna ladajat, de hogy Rab Gergely alkoczat tartot volna, es eő teörte volna fel az hazat es ladatis en nem tudom bizonosso(n) [Mv; MvLt 290. 36b]. 1849 A Molnár fia fel tört egy ládát — De messzetzke voltam nem láthattam jól mindent mit vettek ki belőlle [Héjjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

2. (műveletlen földet) felszánt; a desteleni (un teren necultivat); brachpflügen. 1579 Ertettek eo kegmek az zantas felől valo panasolkodast is, hogy nagy sok giopet zantottak volna fel, ky ez elot zantas Nem leot ... wegeztek Azert eo keg-

mek hogy valakyk giepet teortek fel es wak merő batorságal így zantottak ha tanachybely ember Biro vram 20 frt arra zalogyat hozassa ... ha penig keoz ember zantatta fel tyz forinth zalagot wegien rayta [Kv; TanJk V/3. 188a]. 1605: migh Zemere vra(m) el ne(m) foga az tat, addigh ketteo volt az Vt zabad volt melljke mentek. Az vtan hogy fel teorek Vetes idejen ne(m) iartak el [UszT 19/43 Thomas Balint de Marefalua (40) lib. vall.]. 1613/1640: Az Fülezeob(en) egi folde(m) kit magam törtem Gyöpből fel [Gyalakuta MT; EHA]. 1728 földcskét bir a Tőke szerb(en) melyet az Haloványbul tört fel [Dés; EHA]. 1816: Felele ... Székely Sigmond ur iljen képpen. Azan két viz között lévő hely is Contractus mellett velünk köz elő hely lévén ... az Intető Közönség abhol maga hasznára hírnük nélkül az előtt job részit fel törte mivelte használta ugy azan a Nyomon müis a más részit szabadasan fel törhetük [Várfa TA; Borb. II].

3. felsebeszt/sebez; a räni/vätäma; (leicht) verletzten. 1765 gr. Bethlen Imre Vadászni járván a csizma egy kisség feltörte, egy mellette lévő tógásdeák kötözte holmival, de a fene beleesvén, csakhamar annyira ment, hogy a lábát térdin felül elvágták a borbélyok, de meg nem gyógyult hanem végit érte [RettE 180].

feltöredezett spart; aufgesprungen. 1652: Padimentoma teglabol valo oh fel törődőzt | Az haz Padimentoma tegla fel törődőzet [Görgény MT; Törzs].

feltörés 1. (erőszakos) felfeszítés/szakítás; deschidere/spargere (cu forța); Aufsprengung. 1600: Amy illethay az chigene* ladaja fel teoreset minthogy az Azzonnak refundaltays valamý rezebeol karat, egyeb beontetese nem lehet [Kv; TjK VI/1. 419. — *Olv. Cigéné v. Csigéné?]. 1620 Sok panazolkodasok voltak ennekeleőtts, mostan vyabban vaduak az majorok, kertek fel teoresse, Zarok le vonasa es koborlasok feleol [Kv; TanJk II/1. 297].

2. felszántás; destelenire; Aufbruch. 1843: Elő-láb alján sánca-fogott darab föl-törése őszszel egészen vizenyösse is angolfű alá [Csekelaka AF; KCsl 3].

feltörtet 1. (erőszakkal) felfeszített/szakított; a face să fie deschis/spart (cu forța); aufsprengen lassen. 1602 Zabo Georgy varos zolgaia valia ... Sala Jstwaune ennek az Fábánhazine-nak ladajat en velem teorete fel, es vgy hordottunk egyget mast be ... Amykor elseoben fel rontottam volt az ladat ket forint ara dutkat es tizen hat penzt veottem kezemhez [Kv; TjK VI/1. 597].

2. megtörtet; a face să fie pisat; zerstoßen lassen. 1670 adtam az Leanyok számára abbol a Borsbol akit az Lakadalomra töröttem fel [UT].

3. (műveletlen földet) felszántat; a face să fie destelenit (un teren necultivat); brachen lassen. 1613/1640: Az Tehenes völgyben ... Lazar Janos

orottatta fellyül gyep vala ugi törete fel Lazar Janos [Gyalakuta MT; EHA]. 1667 az Isputalihoz tartozo egy fertalnj kis darab pusztá szőlőcziket töredtem es uöttem fel giepüből magam számomra [Kv; RDL I. 31]. 1696: az ket arok között lévő föld kozonseges Falu folde, de miola (!) fel toreté kölesnek Jdosbik Vas György Ur(am) az olta birja eö kglme [Góc SzD; Wass. Vegh Janos (45) jé vall.]. 1775 (A földet) Simén Elek Urak (!) fel törötték Szántották két esztendeig Törökbuzával egy esztendőben kevertették [Gálfa KK; Ks 66. 45. 17c]. 1813 Kozma Kosztán. többet fel toretett egy köből férfi (!) földnél [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9]. 1815: fel akar törtetni Kellő egy darab török Buzának valo Hellyet a rétből [Somkerék SzD; Berz. 11 Fasc. 75].

feltöretik (műveletlen föld) felszántatik; a fi destelenit (un teren necultivat); brachgepflügt werden. 1805 a Kigyos Toban egy darab erdő hely, mely most rész szerént Szántó földnek fel toretett [Bágyon TA; EHA]. 1836: az Udvari Fogadó háta megetti régen Kaszálonak használtatott hely nem teremvén majd semmit-is, feltöretett Szántónak [Vámosgálfa KK; Ks 78. 21 Conscr. 17]. 1847: La Funatz .. Török Búza alá fog fel törtetni [Góc SzD; Wass].

feltörhet (műveletlen földet) felszánthat; a putea desteleni (un teren necultivat); brachgepflügen können. 1816: Azan két viz között lévő hely job részit fel törte mivelte használta ugy azan a Nyomon müis a más részit szabadasan fel törhetük és azért potentiariusak nem vagjunk mert Nemo in suis potentiarius [Várfa TA; Borb. II. — A teljesebb szöve. feltör al.].

feltörrik fel/megrepedezik; a (se) crăpa; Risse bekommen. 1597 Myert hogi az kamarak keozet a' scholaban a' padimontom mind az padlasig (így l) mind fel teoret volt, kellett, azt aggiagal is meg veretettünk, hozattunk ához 18. zeker aggiagot f l d 52 [Kv; Szám. 7/III. 33].

feltörött (erőszakkal) felfeszített/szakított; deschis/spart (cu forța); aufgesprengt. 1582: Ioannes Zabo a(lia)s Albert fassus est Az Azzont onnet esmegh el viwek, es Az vthan az ladayath fel teortek, hogy oda lütek latom enys a fel theoreot ladanak az Darabiat [Kv; TjK IV/1.7].

feltörpött tömpe; cîrn; stumpf. Szk: ~ orrú cu nas cîrn; mit Stupsnase. 1805: Strojeszki Butta Thodor ... vastag es fel-törpött orr* [DLt nyomt. kl. — *A párhuzamos német szövegben: dicker, und etwas gestilpter Nase].

A 'behörpadt, nyerges orrú' jel-sel is számolhatni [vö. MTsz].

? feltörtet feltöltet; a ridica prin umplere; aufschütten lassen. 1700 Az Ovari Sütő Háza valo kölcsög ... Hozattam egy szekér kek aggiagot fizettem Flor 2 Dnr 50. Verettem meg az kemen-cze fenekit fizettem Flor 5 .. A kemen-cze fenekit hogi fel törteti fizettem Dnr 36 ... Az kemen-

czét meg boritattam fizettem Galambodinak Flor 2 Dnr 4 [Kv; Szám. 40/I. 25–6].

feltud 1. beszámítt/tud; a socoti, a cuprinde în socoteală; (mit)einrechnen. 1573 <Mo>lnos Mihál Azt vallia hogy latta azt Kalmár ferenchne egy hancharal kenallia volt az Sombory harminchadost ..., De Nem alkhatak meg egymással Az vtan adot egy lewelet neky kybe 10 fítot Engedet volt Az vayda az harminchadba, az lewelet ely veotte teolle De az vtan fely Nem twtta Iacabnak, hane(m) Mind meg veotte Rayta az harminchadot, Az vtan ketzeris hallotta hogi Emlekezet Jacob neky az lewel feolek hogy fely tudna De Mindenkor azt Monta az harminchados hogy Meg lehet ewztan, Azert vgian chiak semybe Mwlt [Kv T Jk III/3. 210a]. 1595: kere teöllem Eötúe(n) penzt az Dercen (?) mellett ualo feoldere, igjrek így hogy zeri-ben tudgyunk fel eötúe(n) penzt, mégh egy keölt-segen ualank akkor, d.20 tudank zerihe [UstT 10/119]. 1726: Székely János és Terebesi Péter két napos Sellerek voltak hanem Székely Jánost ugj tudom hogj Kurtán Mihály bírószágában többetis hajtották, de osztan fel tudtaké néki vagy nem, nem tudom [Pulyon SzD; Wass. Puskás Vaszily (40) j b vall.]. 1770: Dominalis Biro vagyok. mikor Szergos Nyári dolog volt nem mon-dom hogy egy két hetetis nem töltöttek a' Jobbá-gyok szolgolotban, de. más időben fel tuttuk nékiek mondhatom többetis engedtünk nékiek [Illyésfva Sz; IB]. 1876 az 60 Rsból 2 Rlis Galya Juonnál vagyon nem tudom fel tudta a Tks Ur Ratiojában [Bágyon TA; Pk 7]. 1846 adtam Kallai Mihálynak 100 fítot fel tudtam fizetésbe 50 fítot [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sámuel jk 40].

2. felszámítt; a trece în socoteală, a socoti; auf-rechnen. 1568: Jacobus Zygyartho. fassus est, hogy o az gyermek Tartasert semit fel ne(m) tud, hane(m) el tartya Annekwis [Kv; T Jk III/1. 175]. 1585 Az hazat mikor el kezdok osztany, Monda Zeoch Caspar enneke(m) az Marha Nem kell de a' giermeket eoreomést el tartom, es az tartast sem tudom fel, de te fel tudod [Kv; T Jk IV/1. 444]. 1621 attam Tehen hust Laskaual ... Liztet fel nem tuduan az laskahoz [Kv; Szám. 15b/XI. 308–9]. 1657/1667: malom mesternek fizetésébenis ha mi még restálna fel tudgyák, es mellyik mit adott és fizetett eddig néki, Consideratioba végyék [Gyalakuta MT; Ks NN. 25]. 1708 A Seprű(ne)k arrát a' Sarkanyia(n) fel ne Tudgyuk, meg bor es ser arrais léve(n) rajtok [Fog.; K.J. Fogarasi János lev.].

3. dtv felró; a imputa/reproşa; zuschreiben, übel vermerken. 1832: Méltoztat a Ttes Ur ezen közbe irtakat, mely (!) ártatlan érzékenységből származtak, fel nem tudni [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.].

feltudakoztat megtudakoztat; a dispune să se afle; erkunden lassen. 1809: a Flgs Kir. Pő Ig. Tanátsnak .. parantsolattyához képest .. egész székünkben fel tudakoztattuk, de sem Zsák, sem

vaszon nem tanálatnak [Ust; UstLt ComGub. 1581].

feltudás beszámítás/tudás; socotire, punere în socoteală; Anrechnung. 1675 En Zilahi Janosne Seres Anna, Colosuaratt lako kertem, az en Angiomtól Seres Peterne azzonyomtól neminemű zwkseges dolgaymertt, három zaz forintott az en hiduczay hazamra, az hazon semmitt ne epiczen, en akaratom es hirem nélkül ..., ha penigh hirem es akarato(m) nélkül epítettne, ne legien zabadsaga annak fel tudasara [Kv; RDL I. 9]. 1791: az Uraság Szolgálatyát úgy viszzsük veghez; hogy Nyári időben kaszálásra Sármasra men-vén (a' menetelen es jövetelnek minden fel tu-dása nélkül:) ottan helyben 3 Heteket tartozik minden Gazda Ember (a Hurubásokon kívül:) kaszával Szolgálatot tenni [Búzamező SzD; Ks 74. 56 Conscr. 92]. 1858 Minden nemű rovatalo-ko-t, adokot, kösségi terheket, fuvarozást, köz munka tételt, katona tartást én berló köteles leszek hordozni bérbe feltudás nélkül [Kendilőna SzD/ Kővár vid. TKhf 15].

feltudat beszámíttat/tudat; a face să fie soco-tit/cuprins în socoteală; anrechnen lassen. 1785 midőn fontatt és szótett vagy rostáltatt, úgy tu-dom ur dolgáb(an) felnem tudatta [M.bikal K; KLev.].

feltudatik beszámíttatik/tudatik; a fi socotit/ cuprins în socoteală; angerechnet werden. 1820: Ugy hosszasabb utat igen ritkán tészünk, s amidőn hajtánakis bor után Megyünk, de a menő és jövő utunk mindenkor árendás uri szolgálatban fel tudatott [Bács K; KmULev]. 1851: a' mit építene ... helyesnek talált költsége a' ha-szonbérbe felfog tudatni [Kv; Pk 3].

feltudhat beszámíthat/tudhat; a putea socoti/cuprinde în socoteală; anrechnen können. 1614 Bortt: Tudgyo(n) fel 100 Vedret Abbul tud-hassa pedeg fel, kit maga müeltet: Mert ha sem-(m)j ne(m) terem, ő sem tudhat fel sem(m)it [Kv Aggm. A. 83].

feltudódhatik felszámíthatik; a putea fi soco-tit; auf/angerechnet werden können. 1836: azon 5515. Rforintok a Felpereseknek fel ne tudodhas-sanak [Ne; DobLev. V/1213. 2a].

feltudódik beszámíttatik/tudatik; a fi socotit/ cuprins în socoteală; angerechnet werden. 1647: ha mit fizettem uolna is mustul az D. actor(na)k expiralu(n) az 3 esztendeo az ő fizetesek fel ne tudodgiek [Kv; T Jk VIII/4. 178]. 1703: az ha-todik Punctumban specificalt arany, és gyöngy némű Clenodiumokot, a' mellyeket én a három részre Testaltam igaz lelki ismeret szerént azokot elő adván, elsőben is azok tudodgyanak fel a' három részre [Szentgyörgy MT; Ks 14/XI, IIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.]. 1803: apadásra s Csepegésre tudodatt fel [Koronka MT; Told. 41/14. — *A borból]. 1827: Ezen Tel-

két Biro Colonus jövő menő uttya fel tudodik szőlő el fedésitől szőlő ki kötéség¹[Balásháza Sz; Wass. Conscr. 359]. 1836 önkéntesen néki^a engedjük szőlőink által a <ker>tek felett szerzett földet úgy pedig hogy az az osztálykor néki fel ne tudodjon [Szentimre MT; BalLev. — ^a "A testvérek öccsüknek]. 1847/1851 A' gabonás kőből építve, mostani állapotjából, haszon vehetővé tenni kötelességibe álland az arendatornak, feltudodván az arendába, fedele jo [A.szo-vát K; Pk 3].

feltuhaszt feltorlaszt; a stávil; aufstauen lassen. 1741/1758 Szatmári Szabo Istvánis mint szomszéd a Sogora Gyarmati Ferencz Stompjának annak idejéb(en) viznek fel tuhasztásával ne praejudiciállyon, hanem az ... Sebesség megmaradgyon, Jonás Pál ... Obligálá magát hogy Semmibenis azon Gyarmathil Stompjának praejudicalni nem igyekezik, és kerekét fel nem tuhasztja a viznek fellveb vételével, hanem a mostani állapotban meg hadgya [Abrudbánya; Szer.].

A fog. alkalmasint pongyola, mert nem a kereket, hanem a vizet torlasztják fel.

feltuhasztás feldugás/torlasztás; stávilire; Aufstaunung. 1741 Szatmári Szabo Istvánis mint szomszéd ... a Sogora Gyarmati Ferencz Stompjának annak idejéb(en) viznek feltuhasztásával ne praejudiciállyon [Abrudbánya; Szer. — A teljesebb szöve. *feltuhaszt* al.].

feltúr a rima/scormoni (pámintul) cu ritul; aufwühlen. 1813 a Szakáts kertett erőssen fel túrták a Sertések [Killyén Hsz; MvRK]. 1853: a' tsászár szakál ágyat kerteltesd bé ne hogy fel turják vagy ganéjt tegyenek réa [Kv; Pk 6 Pákel Krisztina férjéhez].

feltúrás rimare/scormonire cu ritul; Aufwühlung. 1799 a Barthos Samuel Uram Tanorok kapun kívül eső Jozságán mehetett bé Sertés a Czerjék Györgyáé Damokos Sasánna Jozságára ... s hát a Diszno fel turás mian termetté ott jo fű? [Hsz; BLev vk].

feltúrat összeturkáltat; a lása sá fie rimat/scormonit cu ritul; aufwühlen lassen. 1736: Sadán pitaka nevű havasát erőssen el gazlatták a fávut sertésekkel fel tura [Gyszm; LLev Fasc. 161].

feltúnik 1. mutatkozik; a se arăta, a apărea; sich zeigen. 1841: A több positiokat, ha az ember a Tavalyi Szamadásaival öszve veti, minden positioba pazérás tűnik fel [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

2. szembetűnik; a bate la ochi, a izbi; auffallen. 1857 Régi alakú temploma ... mint a régiségnek szép példánya tűnik fel [Kusaly Sz; EFTF 107. 26. — ^a "Ti. az egyházközségnek].

feltúr 1. felgyűr; a sufleca/sumete; aufkremen/stülpen. 1574: Catalin azzony Molnos Mihalne Azt

vallia hogy Mazas peterne ... az karyan Inget fely Twrte latta hofi kekes volt [Kv; Tjk III/3. 392]. 1637 Jstua(n) Deak Uram hofi erkezek oda Túrni kezdte fel á keőniöken az mentet s az karjat mutattia vala, hofi megh sertettek [Mv; MvLt 291. 118b]. 1766/1770 az harisnyámat iffjukoromban fell túrvén könyen egy lábbal mente(m) a' Küküllő Vizén [Széplak KK; SLt Transm. 262 évr.].

2. felhajt; a ridica, a întinde sus; auf/zurückschlagen. 1736 az hintónak ... az fedelről mindenfelől bőr függött: tiszta időben fel túrték, essős időben le eresztették [MetTr 366].

feltürkőzik felgyürkőzik; a se sufleca la mineci; sich (auf)schürzen. 1842 Tokai Sándor fel türkőzve jött ki [Dés; DLt 1516].

feltúrt felbiggyedt; räsrint; aufgeworfen. Szk: ~ *ajakú*? nyúlajkú. 1822 Puskás Juon feltúrt ajaku [DLt 710 nyomt. kl].

felugarol felszánt/tör; a ara/deșteleni; pflügen/brachpflügen. XVIII. sz. köz. a földet fel ugaroltam abban az időben [Tekerőpatak Cs; LLev Fasc. 158].

felugordik felpattan/szökken; a sări în sus, a se ridica brusc; aufspringen. 1781: fel ugardván az asztal mellől [Ádamos KK; Pk 7]. 1791: éttzaka vatsora után fekvő ágyomban hallék erős tolvaj kiáltást a' Fogadoban, és azonnal fel ugordván által szökém a' kerten [Galgó Sz; JHb I/23]. 1794 az Exp(onen)s Veres György alol fel ugordván el akart szaladni [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. 1848 ekkor már felugordván Horváth János, hajába akadott Méhésznek [Dés; DLt].

felugrándozik felugrál; a sări în sus, a se ridica brusc; aufspringen. 1757 mindgyárt fel ugrándozánk, kik az udvarban ben voltunk [Csicsókeresztúr SzD; LLev 49/1277].

felugrik 1. felpattan/szökik; a sări în sus, a se ridica brusc; aufspringen. 1573 Koncha Ianos azt vallia latta hofi kezzykbe Bontette peter az Bort es azon Indwltak fely az aztaltwl peteris fely vgrt kenteset kezere takarta [Kv; Tjk III/3. 203]. 1534: Roma Ianos vallia ..., eg' delkort Aluzom vala, Megh erzem hogy a' Lzbom fayny kezdte fel vgram, es hat vglia(n) ige(n) fay [Kv; Tjk IV/1. 275]. 1538 Erdeőthelekly Marton el wewe eggik kezebeöl Az kopiat, es reya zagwlda, Chyan Janosra, ... chyan Janos az Apiawal fel vgranak eleótte, mertt ezeknek wala [Perecsen Sz; WLt „Seőmeór Anthál perechyeny” jb vall.]. 1589 Az leanj felugrek mingiart ki mene a: Ayton [Dés; DLt 226]. 1591 einek ciendessegebea mentek nemes iozagomra es loaiatnra gianakodom hofi louaimban akartanak el lopny, az eb vga(ta)sra zolgam ciaky miklos fel vgrik wzny kezdy eokcot [Uszt 13/67]. 1617: egy kor fel vgrek Georgi es az borral tele kaunat el cziapa az meszitele(n)

szablaual [Mv MvLt 290. 27b]. 1730: Csak fel ugrék Kőnczey Gábor az Kőnczey Dávid Uram jóságára melől, mint hogj ott leselkedet puskával [F.vólál Hsz; HSzjP. Mich. György de Felső Vólál (42) vall.]. 1784: azon mod Széjes Josef fel ugrék a padrol s hozzá kapa Csáki Györgynek az asztalnál a hajához [Béta U; IB. Agilis Közepső Széjes István (43) vall.]. 1786: Tot Jstván, felis támadatt az Fogadosra hogj meg verje de én látván az dolgot kösztök hogj nem jól indul, mivel az őttseis Tot Mihályis fel ugrat közikben, én osztán magam ugj választám el őket [Hídvég MT; Gyl. Király János (40) taxás vall.]. 1852 a' lelkem Anyám ... minden legkisebb mozdulatjára felebredek, 's ... felugrom segítségére [Kv; Pk 7]. — L. még ETA I, 69–70.

2. felszökik vmire; a sári/a se urca pe ceva; auf etw. springen. 1598 En Kouach Janos vallom ... mj kor enmagam Brazlobann Indoltam ... az zolgaja^a kochymra fel ugrott [Kv; Tjk V/1. 184a. — "A „Somborj turj Ianos”-é].

3. fellövell/szökell; a fűni in sus; emporschießen, aufsprudeln. 1756 A Nagy vagyis belső udvar közepében vagyon negj ugro kűt, melynek ..., tetejében kőből kifaragva tanáltatik egy fejér Hattyu nyakában helyezettett vas nyíllal, és annak száján bocsáttatik a víz, olykor más fél őlnireis fel ugorván [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-leír.].

felújítás perújítás; novum; revizuire; Prozeßerneuerung. 1807 Az ilyen nyughatatlan felújítások a' Törvény-folyások rendibe Calumniasztatni szoktak; ittenis nem tekintetbe vételt, hanem méltó büntetést érdemelne ezen többszörözött alkalmatlan Kérése az Instánsnak [SLt évr.].

felújnyí de o jumătate de deget; halbfingerbreit. 1736 Salavárit is viseltenek az ifjú legények, mind urfiak, mind nemesek; az nadrág hasítékjáig ért a salavári, ott belől, nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén rakva két renddel, a sinorok végiben fél újnyí ezüst vastag tők [MetTr 353].

felutasít felúton, feleútján; la jumătatea drumului; auf halbem Weg. 1674: fel utb(an) bucuzatlan el hatta Czeh Mester Uraimekat [Kv; Mész-CLev.].

felutasít felirányít; a îndreapta sus; hinaufleiten/leiten/führen. 1826 öszve találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevéssé Már pálinkás lévén enyelegni kezdettém véle, a hujuba fel utasítottam, kevés idő múlva Magamis Utanna fel menvén, ottan történt leg előbbször közöttünk az öszve barátkozás [Déva; Ks 116 Vegyes ír.].

felüggyel a supaveghea; beaufsichtigen, überwachen. 1852: A Városgazda ... Köteles ... a' város dolgai igazítására keze alá adott napszámókat, úgy nevezett város dolgásakat a' szükséghez megkívántató menyiségben igazgasson ki rendelni, azokra felüggyelni [Dés; DLt 180].

felüggyelés felügyelet, gondviselés; supaveghere Überwachung, Aufsicht. 1849: minden névvel nevezendő Ingo és ingatlan vagyonaime fel ügyelését, 's telj hatalmu kormányozását, tsakis szeretett nóm Korbuly Anikora bizom, 's hathatosan rendelem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.]. 1850: Külömben én mind addig míg valakit mást küldenek a' Jóság fel ügyelésire, jó szível ügyelem pedig egész torkig vagyok lakva Branyitskával [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz].

felügyelet supaveghere, control Aufsicht. 1846: mint Asztalos legény ... dolgoztam a' nevezett Máiszterem fel ügyelete alatt [KLev. Szász István (30) szabad székyei vall.]. 1850 Lovaink ... Barom-orvosi felügyelet alatt vannak, és közöttük a' szapornytza még eddig ki sem ütött [Szűv; DLt 470]. 1878: A falu két részre osztatik felszegre és alszegre: ha a felszegen történik halál a felszegen levő telkektől, ha az alszegen, az alszegi telkektől tartozik egy egy férfi a temetésen jelen lenni mind két rész egy egy Dékán felügyelete alatt áll [M.bikal K; RAK 342].

felügyelő 1. inspector; Aufseher, Inspektor. 1846 A fenn írt <1>846-dik év május 2-dik napján tartatott falugyűlésében közmegegyezéssel közönségünk erdő- és fűpásztoroknak megválasztotta elsőbben felügyelőnek tekintetes Apor László urat, erdő- és fűbírónak Bentze Jánost [Zalán Hsz; RSzF 176].

2. gondviselő; intendent; Verwalter. 1839 Az Isputály fundus Jövendo pertractatioja. 1r Tétessek egy ara valo fel ügyelő Isputály Atya név alatt. 2r Ennek tétessek köteleességévé ezen fel vigyázat 's a' jövedelmekről es ki adásokrol valo számadás minden esz(ten)doben ... számadása az egyik Czeh-mester Controllorsága alatt essék [Kv ÖCLev.].

felügyelői de supaveghetor/inspector; Auf-sichts-, Inspektions-. 1840: a Tkts Nmes Tanács méltoztat a köz jora bátorságra fel ügyelői köröböl (!) ki folyolag a dolgot investigaltatni, addigis ki kérévén a gyilkolni töröt Urától s el záratni [Dés; DLt 848a].

felül ige 1. nyeregbe, hintóba (fel)száll/ül; a se urca pe cal/in trăsură; sich aufsetzen (aufs Pferd, in den Wagen)/ besteigen. 1591 Peterrelis sokat nieouekedek, Megh az lorolis le vonta vala Petert hogi Immar fel wlt vala az lora [Kv; Tjk V/1. 143]. 1599 Nagy Imre es Thegzes Janos, Azon fel yle az lora [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua nb vall.]. 1630 k. egj lovat megh niergele s fel üle rea [Mv MvLt 290. 45b]. 1653: én is a gazra szaladék, és ott talalom Csiki Mihály szomszédot, hogy a bürökben lappang három lovával, melynek egyikét elvóm tölle és felülék reája, és azon szaladék a Gérára [ETA I, 70 NSz]. 1736 (Az) Urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek ... portai czafrangokkal felöltöztetett lovakra [MetTr 347, 365]. 1738: el-

lenzették 's tiltották, hogj ne üljön Dési lovakra, .. Inassok fel ült 's nyargalódzott [Dés; Jk 289a]. 1709 magok a' pásztorok felültenek Csorda keriteni azon kantzára [Frákos U; Falujk 42 Sebe János pap-not. kezével].

2. (hadi készületkor) lóra száll/ül; a incáleca; aufs Pferd steigen, das Pferd besteigen. 1595: Gaspar az Loas Legeny vitte Deesigh ő fge paranczolatit, hogy menten fel illyenek és az hadban feier wara gyűlyenek: 1. lora Deesig ... d 50 [Kv; Szám. 6/XXI. 15]. 1663: minden Nemes, lofű, drabant, es puskás renden levő hadak ki ki szemelje szérint, joszagarolis az meny lovassal tartozik fel ülvén, mindgiárást jo hadi apparatussal és élégedendő eléssel . . . jöttést jöiön (l) méllénk Taborunkban [UszLt IX. 75. 58 fej.]. 1678: Azonban mondák egy olykor, hogj Csiki Vramék fel ülték, arra monda Lazár Istua(n) ur(am), azért serenkedik most Daczio Vram, hogi Czikmántort neki igirte Urunk eo Nsaga [Alfalu Cs; LLt Fasc. 120]. 1703: Udvarhely székéből jó fejgyveres, paripás az egész vitező Rendből valogatott Lovas numero 300 minél hamaréb fel üljön, és ki ki jőjön Marus vásárhelyhez [UszLt IX. 77. 69 gub.]. 1792 k. az Egjházi Nemesek nem mindnyájon szemelyessen, hanem tsak az ország által meg határozott bizonyos számb(an) tartoztak fel ülni [i.h. X. 80]. — L. még ETA I, 49, 140.

3. felül (az ágyban); a se ridica (in pat); sich im Bett aufrichten. 1602 Nemez gyarto Jstwan . . . vallia Zoltán az seller azzonh ket vttal valo zomra fel eole mezytelen az Agyban . . . es ... az kezét eoze chapa es monda hatalmas Jsten mindeneonk oda vagion [Kv; T Jk VI/1. 618]. 1776 A Groffnét virattigis talpon álván mellette, láttam, hogy ottan ottan fel ijedett, az ágyban fel ült és fel fogott Kezekkel kért minket [Kóród KK; GyL. Christ. Kováts conj. St. Miklos (55) vall.].

4. fölkel; a se răscula/ridica; sich erheben. 1637 k. Nyilva(n) lehet Na(gysagodna) Thoroczka Jobbagyink ellenünk mint költenek fel, szabad-ságot akarva(n) magok(na)k venni; Immar ugia(n) sok údeökteől fogva semmi hasznokat ne(m) vehettük, az teob Jobbagyinkis tudva(n) hogi egy igassággal birattatt(na)k vélek, (: noha azok fel nem ülték;) megis szolgálatunkra elé nem vehettük, aszt allattak, hogy ha az Toroczkaik szabadulhat(na)k cokis haso(n)lo szabadsagba(n) marad(na)k [Thor. XVIII/4].

földi, folyú I. ksz 1. (vminek) felső részén, fent; sus; oben. 1539 Az útan Chinaltak meg Az folszo Kemenczet ... Ahoz wottem 7 vassat ... d. 56

Keteyt meg Chinaltak az oldalara Harmat Az vasnak folyol az Padlasaba [Kv; Szám. 4/VI. 39—40 Stenzely András sp kezével]. 1590 Veottem Az Masahaznak folyol meg heyasztassara valo Sendel zeget es Leczeget Notarius vramtol p(ro) f. 3 d. 32 [Kv; i.h. 4/XX. 20 Hooz Lőrinc sp reg.]. 1652: Egy Sütő kemencze, folyú kályhával rakott, fejéren meszelt [Görgény MT; Törzs]. 1679: Az Kertnek ... Ajtaja ... Eggyik széles ramas

deszkával duplason bellet, Sarka alol vas karikás csapos, fellyül foglaló pantos [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9]. 1720: Négy szegű öreg Reszelő nr. 2. mellj fellyel szakadott [HSzj lakatos-műszer al.]. 1798: Az Uttzára ki járó Kapuja ezen Fundusnak tsak most ujfontában erigált három sas fákból és egy fejlű egyben kapsoolt (!) tölgy fa gerendából vagyon fell tsinálva [Válye-brád H; Ks 76. IX. 27]. 1803 a' ... négy virágzat a' Pohár szárához a' virágokat fellyül és aloll egyben foglaló tsótskéken áll [Nagyteremi KK; Un-V Jk 203]. 1842: ezen pincze felül bé van padolva | ezen ajtó felül az ajtó félhez egy vas pantotska által van kötve [Oprakercsisóra F; TSb 51].

Szk: ~ való felül lévő. 1653: A Krisztus koporsója ugyan az ma is, a kibe Nicodémus és szent József az urunk testét helyhezgették volt, s a feljűl valo kő is azonaz, a ki akkor volt, [ETA I, 120 NSz].

2. (az alul lévő) rajta; peste (cel/cea de jos).. deasupra (celui/celei de jos); darauf, auf ihr/ihm. 1570: Angalyt Danchyak (!) Leorincine valya, hogy Eotthues Demeterrel zabo Janosne Egy-mast az Agyon Deoytegették hwl egyk hwl Masyk volt felwl [Kv; T Jk III/2. 37]. 1592: Catalin, Keomiues Mihalne vallia: ... latam hogi hazunk-nal le ontottak egimast es mind eggik s mind masik valtig verik, tiparolliak egimast, de Jakab fellwl vala Balinton mikor az zomzedsag el valasztotta volna eoket egimastol [Kv; T Jk V/1. 266]. 1637: mutata az masikatis fekete szokmanios embert feliül szür uala rajta [Mv; MvLt 290. 245a]. 1699: vagyon egy nyári ház ... jo szarvazás es Sendelyezés alat kerekén szipen csinálva, a teteiben vagyon egy gomb, azon feljűl egi vitorla [Szentdemeter U. LLt]. 1736 (A halottnak) ha catholicus volt, az keszkenyein fellyül állott az olvasója [MetTr 401].

3. vminek a felső felén; la caputul de sus; am oberen Ende. 1592/XVII. sz. v.: A Giróti* Tó nevű Végibe a kenderes föld borozdája iránt fellyül egy határ halmocskát hagyván ekképpen kezdették el osztását [Gyeke K; Ks. — *Girólt SzD]. 1728 a Templom . . . vic(inusa) alol a kender földek mellett ki menő uttza, fejjel a temető ki kövezve körös környül [Árkos Hsz; EHA].

4. (pe) deasupra; darüber. 1558 k. az első 3 soth tord meg gienge porra es fellwl os (l) rea az unq teieth es keuerd Jol ozve [Ns; MKsz 1896. 283—4]. 1580 Cybreffaluan Vduarhelzekbe(n) Eppitettem egj Jo keo pinchet, Az pinchere fellwl hazat [UszT]. 1617 Az Varga Andras kezebe(n) lata(m) az czipellest, hammas le czeopeges vala feolliel rajta [Mv; MvLt 290. 25a]. 1730 Bako Uram bé hiva az pinczéb(e) hogy megh látnok mint légyenek be petsételve az Borok és találánk kivált négy hordot petsételelent, az csöknék csak az cérnáit nyomta az szurokb(a), fellwl meg szurkozván [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.]. 1769 az olyan köveket ... az hol Nagy sár találatik az utba oda kell rakni, S Pövényvel fellyül Jó vastagon bé teríteni [UszLt XIII. 97].

5. felülre; pe deasupra; oben(dr)auf. 1581: Az eskolához valo Épites. 20 Juny weottunk egy

talpbat keoznek p(ro) f. 1. d. 25. Esmet weot-tünk fenyő fat az keoznek felyeöl p(ro) d. 40. [Kv; Szám. 3/IV 12]. 1594 Anak Egikitt ttot-tuk (!) Ezen Hid alla gerendának Egi kusebett felül az Hidra [Kv; i.h. 5/XXIV. 23]. 1597: Az keozeb (!) kapwban az kwlso kapwnak az allia el bomlot wala adtam Geörg kowacsznak (!) felwl ket pantot az Mell'el eoszwe foglalta az meg hasat fat az Megh chinalasatwl f — /20 [Kv; i.h. 7/XIV. 104].

6. feljebb; mai sus; mehr nach oben. 1636 Ugyan cziak mellette felliell, egy berenabol rott haz tornaczos karfas [Siménfva U JHb Inv.]. 1645 az szekér Szin melet felwl az ki oslop uagio(n) az az hatar [Bács K; BLt 4]. 1717 hallottam az régi emberektől, az hol inditota az házát Orbán Simon Uram az Tavaszal, mindgyárt felyül vad(na)k az Sulyok István Csúri ágassinak gödre [Szopor K; Ks 90]. 1777: Ködmönösről* egyszerűen Öt Szarvas Marhát egj ejtaka el lopván a' Tolvajok akkoron éppen ide Nyomoztuk felyül rajtunk egj kis kerek Irtoványot:kába [Resztolcsb; JHbK LVIII/28. — *SzD. *Később: Hosszúrév SzD].

Sz. 1698 én ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyűt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis én réam haragszik hogy fel szavarvan (!) tiszta vizet ne(m) ihatik, holot ha el kezdem szamlalni nekem lehetnének eő klmére töb es méltob panaszim [Cege SzD; Wass. Wass György nyil. Illyés Gábor szb kezével].

7. felülről; de/din sus; von oben. 1606 egy Zanto feöld vagio(n) az Vduarhely hatarban, hidegsegben, melynek vicinussa alol Kosa Georgy, fellel az J. feölde [UszT 20/239]. 1610 meli helinek ucínussj eggik feleöl az Orzagh uta, felleül az teóús [i.h. 34a]. 1620 nemes wles hely uagion az fellyel meg Jrt Kezdi szekben Also Toria(n) vicinussa egy feleöl az nehaj Baricz Balas eőreóksege, más feleöl fellywl az malom ucca [Kovászna Hsz; Borb. I]. 1652 (A) Feöldnek vicynussa fellel Kws giörgy [Tarcsafva U; i.h. II]. 1656 Tudom aszt hogy az mely tanorok az Czutak Peter Vram haza mellet uagio(n) fellyel, Czutak Balase uala egy reszse [Impérfa Cs; BCs]. 1682 vagyon egy föld főjül vicinussa Bodini Geörne (!) Aszonyom [Kakasd MT; DLev. 1. VIII B. 50]. 1701 egj aratvány föld vicinussa ... fellyül Falu erdeje [Nagykend KK; Told. 28/5]. 1744: a köles szerben (sz) vicinussa felyel az erdő [Albis Hsz; EHA]. 1764 A Csávás utan fenyül (vicinusa) fenyül* Mány Dumitru, alol az ország uttya [Mezőszabad MT; Hr 5/45. — *Többször is ilyen alakban fordul elő]. 1769 (Egy föld) vici(nusa) külyel Imre Pál ur(am) felyel Kús Pál [Lázárfva Cs; Hr 10/83d]. 1807 (Egy föld) vicinussa feljel az földék büttje [Petek U Hr 4/14]. 1828 Szászfaluba egy hurubás Telek, alol L(ovas) katona Bardotz Balás, fellyel a Babosok pusztá Telkek [Nagynyűjtód Hsz; HszjP].

8. onnan/onnat/onnét ~ a. külföldről; din strä-
inătate; vom Ausland her. 1589 31 (July) .. Colosi Jstuan vitte vrunknak eggiet massat egy

ladaba feieruarra ket louon, kit onnan fellül* kwl-
tek eo Naganak attam f. 1/75 [Kv; Szám. 4/X. 71–2]. 1594: Doctor Alphonsust, Wrünk ő fge
dolgaba(n) jaruan, jöt onnet fellyül ... vittek 3.
loual Segesúari Zabo Lörintz és Zaniszlo Janos 3.
loa (!) ... f 1 d 50 [Kv; i.h. III/6. 5]. 1653
Ezeket* én akkor az esztendőben onnan feljül egy
ide alá az én mesteremnek küldött levélből tanul-
tam, mely mostan is kezemben vagyon [ETA I, 43 NSz. — *Ti. az előbbieken közölt értesülé-
seket]. — b. a (hivatali) központból; din centrul
(administrativ); von der (Amts)Hauptstelle. 1687
A generalisságokat ezeknek most ugy osztották
onnét felyül: Kolosvártol fogva Beszterczéig es
onnat Maros Vásár helyig mind a Taff regimentye
is legyen a Picolomini commandoja alatt, maga
Koloszvár, Gyalu, Sebesvár etc. Szeben, Fejervár,
Enyed, Torda, Kolos és asztán Fejervártól fogva
mind le Vaskapuig Vetterani commandoja alatt,
— maga pedig itt Szebenbe lakik [Nsz; DanielO
73–4].

9. fennebb, előbb; mai sus, mai inainte; weiter
oben, vorher. 1541: toaba az aszallot az melloth
az ambarws Kovachy epyttetth wolt a felwl meg.
Irt Jozsagon [HSzj aszaló al.]. 1542: mely feoldket
osztón a felwl meg mondott Sepsy szekes byro-
meg Iktata mwnekwnk [Besenyő Hsz; HSzj1].
1546 Ez fellyl meg yrth dolgokath my, ygy we-
gwzthyk, az meg yrth kethel, alath [Radnót KK;
JHbK XXXVIII/19]. 1560 Ha kedik ez fölwl
megh mondott dolgot, walamylyk (!) megh nem
allanaya fl 100 kötele az rowydre lyhassa erethe
[K; SLt S. 4]. 1573 Az felyewl megmondot Em-
berth, kywel bezellek vala poten(tia) mediante
Akara hazambul ky venny [Fráta K; SLt S. 12].
1582: Ez eztendey ado Menth ez keth ado zedeo-
nek kezehez ky theot egy Summaba Amint
fellywlis megh Vagion mondwa [Kv Szám. 3/VI. 8.
Diósy Gergely not. kezével]. 1592 az fölywl megh
Irt dolgokat chelekeodte [UszT]. 1593 mj twlay-
don pereczienbe löttwnk kezesek Eo kgmének az
mikor ki vittwk az felwl megh Jrt foghliokat
[Perecsen Sz; Wlt]. 1599 Tutt azon jobbgiom
Buza vetisire, mely helyet fellyeöl megh specifi-
caltam [Dés; Eszt-Mk]. 1600: mi ketten es az
Alperes harman Jastfalui Nagy Jmreh leany
wagyunk Mi ez fellel megh newezet hazbol es
eőreksigbol, az mi rezeönket kewaniwk megh,
mierthogy negye(n) wagyunk mi eggiek, kik az
felliell megh irt Nagy Jmreh leany wagyunk [UszT
15/93]. 1604: Költ ez lewel az fölyöl megh irt
helyen, napon, es esztendeoben [Radnót/Szöke-
fva KK; Ks 90]. 1647: odá igitte az felliül
megh irt iobbgiot [Komjátszeg TA; Berz. 7.
LXV/19]. 1665: ada ... az feljel mégh newezet
.. szena ffeczket [Impérfa Cs; BCs]. 1719
Melly dolog mi előttünk Fellyel Specificált Birák
előt igy menven vegben) [Angyalos Hsz;
i. h. II Albisi Bod Miklos anygalosi rector kezével].

Szk: ~ való fennebbi, fentebbi. 1582: Catalin
Somogy Palne ... vallia Azt amit az teob fellywl
valo tanúk (!) [Kv; Tjk IV/1. 70–1]. 1653:
Ez fellyül valo irasokat es dolgokat, my eleöttünk

ez szerent viuo voce fateala atok alatt való megh tartásra [KemLev. 1402].

II. nu 1. vmin ~ **a.** (vminél) feljebb; mai sus de ceva; oberhalb. 1546: az degy^a hatharon vagyon keeth molnos thoo Egyketh hyak also thoonak, az masyk azon fellyl wagyon az falw melleth, az harmadyk egy puzta thoo hely ky az falwn fellyl wagyon [Panot^b; DanielO 5–6. — *Dég, később Marosdég KK. ^b?Pánád KK]. 1571 Thofalwara meneo wthon felyewl [Mv Bál. 78]. 1598 azzon fellul vala Bordas peternek kertye [Pálfa Cs; Bál. 81]. 1617/1628 az Kapolnan fellyul az nagy erdőtis Lazar Andras vagata es irtata le [Ditró Cs; LLt Fasc. 69]. 1662 az Templumon fellyel az tövis között melly az gyeüre megien veggel [Petek U]. 1685 A' Kuton felyöl [Nyárádtó MT; Told. 27]. 1712 Az Nadon feljöl az Rhitben (k) [Borsa K; BHn 112]. 1716 Az Füz erdönél az Uton fölyül (sz) [Doboka; DHn 10]. 1717 Az kuton fenyül^a [Somostelke KK; Pf. — *Háromszor így! de uo. fejjül és fejjül alakban is!]. 1756 A' Tserén felyel a' patakra menőben (sz) [Illyefva Hsz]. 1764: A Falun fenyül^a [Mezőszabad MT; Hr 5/45. *Több-ször is ilyen alakban fordul elő]. 1765 A Falun Féljel [Csávás KK]. 1775 az Falun felyel (sz) [Pöcsfa KK]. 1780/1784 ezenn az utan fenyül valo két darab ep szőlők [negyed része jutta G. Toldalagi László uramnak azan fenyül ... G. Toldalagi János uramnak azan fenyül ... G. Toldalagi Ferentz uram mellett tudni illik leg fenyül G. Toldalagi Pál urfinak [Koronka MT; Told. 29]. 1795: also rétén Lokert nevezetű helyjén féljül (k) [Kilyén Hsz]. 1848: a kebelel marhás gazdák kéregetik a' Bosi utnál, es a' csonkásan fellyül lévő erdőnket [Kebele MT; Újf. 6 Kimpian János gondv. lev.]. — Ide tartozó anyagot l. még Gergely Béla: MNyvv IV, 170–1; GyHn 17, 23, 31, 38.

b. vminél több; mai mult decât; mehr (als). 1790: A mikor a Szőlős Gazdák akar mi némű Bíróságot el költeni egyben Gyűlnek, minden Ember ekkor jelen légyen, és ha a Bíróság <3>m forinton fellyül valo lészen az azon fellyül valo része a közönséges Szükségre meg hagyattassék [Karácsnfva MT; Told. 76].

Szk: vhány esztendőn/éven ~ járó/való vhány éven felüli. 1770 k. Az én atyám hatvanadik esztendőn felül való élete bizony egy hosszú halál volt [BethlenÖn.³ 127]. 1847 elagott 70. éven fejjül járo Ipomtol a' tegnapi postán levelet kapván [Dés; DLt 543] * **vhány esztendősen ~ való vhány esztendőn felüli.** 1742 Tizennyolc esztendősen alatt valókat, negyven esztendősen felül valókat pedig 6 kglmek ne acceptaljanak, jobbágyot se vegyenek [Usz; SzO VII, 416]. 1761 Tizenkét Esztendősen fellyül való Léának szaggassanak előbb az Kis Harangal edgyet, Az Új Harangal penig kettőt [Torockó; TLev. 2/2]. 1806: A' Falusi Közönség ígére a' Pásztoroknak, háttas és hámos lovaktól, három esztendősen fellyül valoktól, egy egy véka búzát

egy egy kenyeret [Frákos U; Falujk 14 Sehe János pap-not. kezével] * **vmilyen mennyiségen ~ van vminél több.** 1793 (A bor) maradékját pedig a mely is az 23 vedren fellyül volt viszzá (!) vettük volt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. * **vmin ~ való vmin felüli.** 1744 (A pus-kásoknak) az harom forinton fellyül valo dolgo-kot Az Dominalis udvari Tiszt Uraimék eő Kegyelmele elejében provocalni, appellalni és assumaltatni obligatus Lészen [Déva; Ks 78. IX. 1] * **(vmilyen tisztségen) ~ való feljebbvaló,** magasabb rangú. 1708 Bezerédi próbált, nagy-híru vitéz ember volt, ki is ezen revolutioban capráron fellyül való német tisztet 72 ölt meg együtt és másutt [TT 1890. 510 SzZsN].

2. kívül; in afară de; außerhalb. 1653 ilona Aszoni regi Szolgalom imar fizetesen felül ha-giok egy boriuo tehenet es egi diznot [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. 1675 az hatvan forinton fellyel ada Korda Peter ket ökröt [Tarcsafva U; Pf]. 1712 k. tudom bizo-nyasan hogy aszt az nyolczvan négy nehézek (!) aranyat az kezibe vette Boldisar vajda, es azon fellyül negyven öt izlótat vett fel Nyerges Mártontól [T Törzs. Nyerges László (50) lites polgár vall.]. 1769 Valaki Másnak Tanorok kerteit titkon és alatomban Marhájaval eteti és praedaltattya 12. forintra büntetődik azon Ember es azon fellyül a káros Ember is Contentál-tassék [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1847 ve-tettem az első Fagylás előtt Amerikai róst 12^a Ezeken fejjül alakolt 8, Zabot 20 [M.köblös SzD; EMLt. — *Itt és a köv. másik két esetben a szám az elvetett alakor vékaszámat jelzi].

Ha. 1568: feleol [Gáldtő AF/Gyf; Ks XXI/28]. 1570 felyeol [Gyalakuta MT; Bál. 1]. 1574: fellywl [Erked K; LLt Fasc. 29]. 1590: feliel [UszT]. 1591 feleöl [Perecsen Sz; WLt]. 1598 fellyel [UszT 13/23]. 1600 fellel. felliel [i.h. 15/93]. 1602 feliel [Impérfva Cs; BCs]. 1610 felljel [UszT 46c]. 1625 fellyül [Kv; Szám. 5/XXVII]. 1627: fellyöl [Gyszm; LLt Fasc. 152]. 1628: felliel [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. 1632: fellliwl [Bethlen F; UC 14/38. 58]. 1636 feölül [Siménfva U; JHbInv.]. 1645: felivl [Bács K; RLt 4]. 1646: fellyel [Kv; SLt HG. 21]. 1682 fellliül [Fog.; Borb. II Rakosi Peter ns vall.]. 1694: fellyül [Kisenyed AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1703: fellyül [CsVh 118]. 1711: fellyel [Altörja Hsz; Borb. I]. 1715 felyel [Étfva Hsz; i.h. II]. 1721 felljel [Bh; KHn 10]. 1728: följel [Szentersébet U; UszT]. 1733 fellyul [Kiskerek AF; XXVI/44]. 1741/1758 fellyel [Abrudbánya; Szer.]. 1773 fellyel [Szárhegy Cs] fellyül [Torockó; TLev. 2/3]. 1776: fejjül [Taploca Cs; RSzF 128–9]. 1779 fejjüll [Gyepes U; KaLt 93/20]. 1797 fellyel [Csombord AF] fellyül [Ajton K]. 1818: fejjül [Cserefva MT]. 1822 felyül [Frákos U; Falujk 123 Barabás Áron not. kezével]. 1841 felyül [Km; KmULev. 2.]. 1868: felyel [Szováta MT;

Bereczki József lev.]. 1875: fejlül [Szucság K; RAK 107].

A címszó forrásjelzet nélküli adalcikái az EHA-ból valók.

felülállás előállás; statul in față; Voranstehen. 1746: Pünkösti György Vram hajadon leányi, és Néhai Nemzetes Kispál György vram Relictaja ő kglmek között a' templombéli Communio alkalmatosságával néha oda engedvén Pünkösti Susánna Aszszonyomnak a' fellyül állást; de most jó időtől fogva maga régi nemessi praerogativáját meg akarván tartani Pünkösti Susánna és Sára Aszszony, nem admittálták, az elsőségre [Uzun Hsz; Kp I. 160b].

felülesapó felülről zuhanó víz hajtotta; cu acționare prin cădere, cu admisiune superioară; ober-schlächting. 1636 Az malom(na)k másik részében egy kerek ezis feőlül Cziapo keő nélkül ualo [Siménfva U JHb Inv]. 1687 Malom az vár hidgya alatt az Zalasd vizén vagyon, fellyül csapo, két bókör köre forgo [Vh; VhU 576]. 1688 Kétt kövü malm fellyül csapo, annak kétt bél kerek-ei vas karikások, vas csapjai annak rendi szerént, azok(na)k gerendellyi vas karikások vas csaposok [Csicsógyörgyfa SzD; BK].

Szk: ~ *kerék*. 1636 Az malomnak első részében vagyon két keőre forgo feőlül Cziapo kett kereke Jo keo padgya és belseő kerekys eppek [Siménfva U; JHb Inv.]. 1808 a Nadas Vizin egy malom fellyül tsapo két kerekkel [Méra K; EHA]. 1817: vagyon az Ujj Malom, Fejjül csapo 3 kerekkel [Ördögösfüzes SzD; Örm-Múz. 8–9] * ~ *malmocska*. 1662: vagio(n) az Babolnay patako(n) ... két kis fellyül csapo malmocska, boronabol fel rova, fedele szalmas [Bábolna SzD; Uti]. 1722 vagyon ezen Rápolti patakon egj fellyül csapo malmotka [Rápoli H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 13]. 1825 egy fellyül csapo két kövü lisztelő Malmotka [Papole Hsz; SzentkZs Consr. 189] * ~ *malom*. 1637 Vagyon ezen a' patakon kett felöl csapo Malom [Illyén*; UC 14/42. 97 — *Később Illyén F]. 1656 Vagyo(n) az Faluban egy felöl csapo, egy kerekü malom [Doboka; Mk Inv. 12]. 1661/1720 az Szajka patakon edgy két kövü fellyül csapo malmat* [Dés; KGy. — *Ti. adott]. 1711 Vagyon rajta egj fellyül csapo, az előtt két köre mosta(n) pedig csak egj bókör köre forgo lisztelő Malom [Bonyha KK; EHA]. 1731 egy fellyül csapo két kövü malom .. bél kerekéj faragott cserefákból valok egyik 37. fogakra az másik 32 töre ... csinálva [Impérfa Cs; JHb Inv. I/25 sub K]. 1777/1780: két kövü fellyül csapo Malom [Somkút SzD; JHbK LII/3. 164]. 1817 a Nados vizén egy fejlül csapo két kerekü Malom [Méra K; EHA]. — L. még GyU 67, 105 * ~ *vízkerék*. 1842 a' lisztelő Malomnál a' külső kerék pad melyen a' fellyül csapo vízkerekeknek órsóái forognak — erősen lognak és el vagynak gyengülve [Kv; KmÜlev. 3].

felülegesen felületesen; superficial; oberflächlich. 1842 az érdeklött kő-gátforma ... jelenleg az ajján általjába a vizet — mely az irt víz elágazás pontyanál lopja bé magát az igen felülegesen és tsak is szemszurásból tett töltés alá — bőven bortsátya által a fűrés malom csatorna alatt pedig merőbe patak modra omlik ki a' víz [Kv; KmÜlev. 2 László János mérnök nyil.].

felülél túlél; a supraviețui; überleben. 1868: testvérem Tatrosi Theresiának ha engemet felül élne ki fizettetni rendelek 2000 frtot [Kv; Végr.].

felülés 1. nyeregbe (felülés; urcare în șa; Aufsitzen. 1731 az Lovak az fel ülést és le szállást csendesen megállják, és bokrosok, s fel rugok ne legye(ne)k, ha lehet farkokatis ne csavállják [JF lovászmesteri ut.]. 1738: a Ménes pásztorok deponállják Juramentumokat azon(n), hogj sem egjszer; sem mász szor (!) szabadságot Inassok-(na)k nem adtanak a Dési Lovakra valo fel-ülésre [Dés; Jk 289a].

2. kb. lovas hadfelkelés, hadra kelés; pornire la luptă călare; Reiter-Heerbann. 1666/1701 Az Fel ülésnek modgyát az mint eő kegek kívánnák, abban sok homály vagyo(n) [KvLt I. 188 ogy-i végzés]. 1792 k. mind(en) Székellyek Privilegiált Nemessek, és eredeti Nemes Szabadsággal bírnak és minnjájon magok jóságokat a' fel ülésnek terhélve bírják [UszLt X. 80].

felület terület; teritoriu; Gebiet. 1812: Felülette (Area) az egész Teleknek 1282 3/6 □ öl [Szászfenes K; Ks 76 Consr. 18]. 1815: elé mégyen ezen Telek felületyben ősz Buza Bvete... négy véka [Toplica*; Ks 77. 19 Consr. 1288. — Később: Maroshévíz MT] | az egész Telek 1 Figura, az Utza felöl valo Szélessége 24 öl, hossza 35 öl, más vége 14. öl, Felülette ezen Figúrának 665 négy Szeg öl [Virágosberek SzD; i.h. 415].

felületesen gondatlanul, hanyagul; superficial, nepăsător; oberflächlich, nachlässig. 1867 E fel hívást a kir. Kormányzék azzal indokolja, hogy .. a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev. Ref. lelkészek gyakran felületesen állítják ki [Gyalu K; RAK 138].

felülfizetés (pótlólagos) ráfizetés; adaos la preț, supraplată; (nachträgliche) Draufzahlung. 1828: oda küldhető emberem nincsen addig, a meddig oda bé valo kevés jóságotskáimból vissza nem jön praefectusom; 's ha olyan jóságú, 's akkora ki terjedésű helyell tesszük a Cserét, a mostani pénz szükibe a kívánt fellyül fizetés talám sokatska is lenne [Kv; RLt O. 1 Béli István lev.].

felülfogó 1602: Ben valo rúházat az melj uagyon nalla, egi fellyel fogo, melljet megh ighirt wolt Jakab Janosnak mind az zekrennyel egietemben [UszT 19/53].

felülfolly *ts is vmin rajta folyik; a curge peste ceva; über etw. hinwegfließen.* 1592/1593: az hol az Serienj Miklos ebbli Malmanak az Cheóweke vagyon most az derik zamos azon fol' el, Ez penig az porond ziget, a ki feleol, most perleodik Serienj Miklos^a Christoff Vrramal^b ... soha azt few nem Neohette volna, Mert az vizis felieol folta, mikor Nagy volt az viz [Bálványosvárálja SzD; Ks. — ^aDési birtokos, egy ideig városbíró. ^bKeresztúry Kristóf, Szentbenedek földesura] | (A kis-szamosi porondszigeten olyan) viz folias vala Rigen, hogj az mikor Mennel Nagiob volt az viz, mind Azon folt el, Apalykor az viz feleol folt' mellette [Szentmargita SzD; Ks. — Mindkét vall. Dész és Szentbenedek peres határrészére von.].

felülfordul 1. ráfordul; a se întoarce peste; sich daraufdrehen. 1600: Zeochy Peterne Varady Margith azzony ... vallya ... az Ablakon tekintek be amelyben ez Zabo Marton gazda(n)k lakik vala, azt latam hogy az monostori zabonewal egy Agyban fezik vala eoze eolelkezwe, egy massal bezelgetwen Addig fettegrenenek hogy az Agyban az azzony fordula egyczyer felyeol [Kv; Tjk VI/1. 489]. 1639 jove oda ez az Szantayne, az leginis othon vala s az leginnek mingiarast az niakara koczkodik, s monda hogy bizoni nem szannam feliül fordulni megh tenni nekj egy nihaniszor s mű mondok nekj mit giazlatoskodol [Mv; Mvlt 291. 196L]. 1762 Bíró Péter Csomortáni P(rimi)pillus (24) fatetur eszve menének és RácZ János leveté Istok Ferenget, Ferenz felyül fordulván meg reasztá az ócsit ... hogy hozzon kötelet kössék meg [Bereck Hsz; HszjP]. 1783 mikor ő Nsga Bagoson lakott, egy Nagy Jankó nevű szeretője lévén Demets Bori beszélté volna, Nem elégszik meg az Exponens Aszszony ő Nsga a' rendin velle, hanem még felyül fordul, és ugy ül belé mint a' karóba [Perecsen Sz; IB].

2. felülkerekedik; a ieși învingător, a birui; die Oberhand erhalten/bekommen. 1653 Sigmond^a vár vala még is a szerencsétől valamit, mert bízik vala Székely Mózeshez hogy feljül fordulna. Mert Székely Mózes magában vakmerő bátor vitéz ember vala, és gyűjti vala az hadát, hogy esmét próbáljon szerencsét [ETA I, 67 NSz. — ^aBáthory Zsigmond fej. 1602-ben].

felülfordulhat felülkerekedhetik; a putea ieși învingător, a putea birui; die Oberhand erhalten können. 1653: Az ebesfalvi harcz után^a pedig mely nagy szarvat emelt volt még a százság is, csuda dolog. Csak hamar jó puskás nép ugyan sok gyűlt volt egybe, azt tudták, hogy a val a bennmaradott haddal ők feljül fordulhatnak a magyarok [ETA I, 97 NSz. — ^a1605-ben].

felülhalad 1. feljebb ér; a ajunge mai sus; höher reichen. 1592: Bathory Istwan donatioia, hogi ä (!) Trebelt zabad legien Saytolatlanis haza hozny, minden dezma fizetesnelkwl (!), de vgy

hogy ighen mustos ne legien, hane(m) a' kad feneketeol fogwan feliwl ne halaggio(m) a' Trebely le zowarkodot mustia Negy vy zelessegenel, Alioquin el vehessek teőle [Kv; DiósyInd. 60].

2. meghalad; a depăși; übertreffen. 1660 Mivel városunk constitutioja tenora szerint három(m) forintot felül halado dologh az B. Tanácsigh szokott transmittáltatni; Igy ezis azt sokkal felül haladván ad Senatu(m) usq(ue) transmittáltatott [Kv; RDI I. 30]. 1705 a' mostani becsüt az akkori becsüt felül haladgya 85 pinzel [Szilágycseh; BfR 104/88]. 1840: Bosla Ferentz Uramnak a kezén hagyott Jok, fáradsága, s a kibérlett Joszággal való bibelődése jutalma bérét joval feljül haladja [A.szentmihályi TA; Bosla. Kövendi Kováts János, a szék bírja kezével].

3. felülmúl; a întrece; übertrogen/steigen. 1783: egész étzaka olly nagy Helység strása nélkül vagyon ..., a mely ... sok és számlálhatatlan gonoszságokra olly utat nyitott a Torotzkaiaknak, hogy mindenféle Malitiara nézve sokkal nagyobb Várostit feljül halad, és a Birák Szofogatlaniságók mia nem Zabolazhatom meg [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével].

felülhaladhat meghaladhat; a putea depăși; übertreffen können. 1810 a' Cátra esztendőnként meg kívántato költség — a' Malomnak Esztendei tiszta jövedelmét könnyen fejjül haladhattya [Rákos Sz; Ks 77. 20 Conser. 65].

felülhaladó 1. meghaladó; care depășește; übertegend. 1660: három(m) forintot felül halado dologh az B. Tanácsigh szokott transmittáltatni [Kv; RDI I. 30. — A teljesebb szöve. *felülhalad* 2. al.]. 1812: szinte két Seculumat fejjül halado Törvényes Esketés [Kövendi TA; Borb.].

2. felülmúló; care întrece; übertreffend. 1826: azon árka és meatussa, a' mely minden emberi emlékezetet felyül haladó időktől fogva a' két faluknak conterminalando határaik között volt, továbbá is maradjon meg [Msz; GyL].

felülhaladott. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion; az emberi emlékezetet ~ időtől fogva az emberi emlékezetet meghaladó idők óta; din vremuri inmemorabile; seit das Menschengedächtnis übertreffenden/unvordenklichen Zeiten. 1792: (A város) az emberi emlékezetet felyül haladott időktől fogva az Hid Vám Szedésnek usussában volt [Zilah; Borb. II].

felülhet 1. felszállhat; a se putea urca/incăleca; aufsitzen können. 1631 Mikor Fileki oda jöue kezde louaual kerkedni, hogi neki oly loua vagjo(n) hogj ... mind az Negj labat nügbe vetik s ugi uiszik s megis nehezen ülhetnek fel rea [Mv; Mvlt 290. 243b]. 1736: Egyik asszony fel nem fér az szekerre, eleget könyörög, hadd ülhessen fel ő is, fel nem veszik [MetTr 419]. 1812: Maurer Károly ... a kotsiját úgy meg

rakatta, hogy maga nem ülhetett fel [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

2. hadra kelhet, hadba szállhat; a putea pleca/merge la luptă/război; ins Feld rücken können. 1667 azt gondolo(m) Kglis Ur(am) azert ebelkednek a' katonai hogi Maros szeket s ot körül levő Varmegieket vonhassak el hogi fel ne ülhesenek Ngd melle [Küküllővár KK; KJ. Balasfi Zsigmond a fej-hez].

felüli 1. feljebb lévő; de din sus; oberhalb legend. 1847: A' fogadón felyüli két veteményes kertetskék [Kajántó K; KmÜlev. 2]. 1850 "az utan felyüli egy Pusztá Telek [Mikola SzD; Erd-FiscLt XII/2. J]. 1851 a vadas kert lenyulik a' hidan feljüli árákig [Bányabükk TA; EHA]. 1852/1853 Békásan felüli első rész [Kv Aggm.].

2. kívüli; in afară de ..., peste Extra. 1835 tartozásaikan felyüli robotra kényszerített-e volna [Zsibó Sz; WLt].

felülírás felírat; inscripție; Aufschrift. 1816 Egy ónos Bokáj kanná, ... önből való fedelének felső felén a' Passarovitz Békesség emlékeztére vert monéta formáját mutató öntés vagyon ilyen fejlírással: „PAX TURCICUS DATA” alól pedig ez: „PASSAROVITZ. MDCCXVIII” [UnVjk 19–20].

felülmúl 1. a întrece; übertreffen. 1795: Ezen személy nem a' leg főbb születés de az ő maga viselete és szelid maga alkalmaztatása sok nagy fő születésűeket felyül mul | a' Familia ... igen régi Fő Nemes Familia tsak hogy nem Grof és Baro, de régiségre és nemességére nézve sok ujj Grofokat s Bárokat felyül mul [Mv; Bfr ifj. gr. I. Bethlen Sámuel anyjához].

2. meghalad; a depăși; übersteigen. 1766 bátor az A ekegjelme eleinek egy más közzett lett osztozása s azon jóság udvarának közre bírása usualása, s egymásnak adása, tserelésének ideje Seculumat felyül mullyanis, ebben usust, p(rae)scriptiot nem forgathat [Torda; Tjk V 340–1].

felülmúló meghaladó; care depășește; übertreffend. 1785 Emberi emlékeztetett felyül mulo régi időkől fogva nem volt semmi fővebb gongya Torotzko Várossa Lakossinak, mint maga birodalmáb(an) lévő Erdőket ... őrizze, oltalmazza, és nevellye [Torockó; TLev. 4/11. 1a]. 1809: A, Haza Törvénye a Székelységet kiváltképpen való Nemeseznek teszi ki, ezen Nemesi Praerogativálan Hajdani Praedecessoraink Seculumakat felyül mulo időkig éltenek is és soha Adozással Senkinek emi taroztanak [Asz; Borb. II]. 1847 akik ... Bányákra emberi emlékeztet fejlül mulo idő óta hagyattak u m: kiskő Erdeje, uag és kis folom oldala, a Nyárasba találattának kárt tenni, azok minden meg különböztetés nélkül 12. M. forintig, a kárnak meg

térítése mellett, és a 10. Xr. pásztori dijj büntetésén marasztassanak /mindannyiszor, valahány-szor hibáznak [Torockó; TLev. 10/9].

felülmúlt meghaladó; care depășește; übertreffend. 1797 Melly Plenipotencia adásunknak nagyobb erősségére és tökéletesítésére a' mű régi Eleinkről ránk maradt, és Emberi emlékeztet felyül mult üdöktől fogva meg volt Szokott petsétünkkel ezen Levelünkét roborallyuk ... fel választott kedves Atyánkfiainak, ki adgyuk [Torockó; TLev. 5/13].

felülnől felülről, fentről; de/din sus; von oben. 1807 onna ejülnöl [Dés; DFaz.]. 1828 hasonlilag feljülnöl jöttek* [Kelemenelke MT CsS. *Ti. a süskák].

felülő. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *felől/felről* a ló bal oldala felől; din partea stîngă a calului; von der linken Seite des Pferdes. 1680: Nemzetes Suki Pál es Mihály Uramek Praedikatora Kőröspataki Peter vr(am) . egy Barna szőrű lovát kinekis az fel ülő felől valo farán szilvási belyeg vagyon el lopták [K; RLt 1]. 1682: Sescsori Istvan hozot Ebessfalvarol tizen egy fako Lovakat . . . Negiediknek fel ülő felről valo hatulyáb(an) ismerszik fogiatkozás [Görgény MT; UtI] 1683 adattam gondviselése ala ... Hat Szűrke gjernek lovakat, Mellyek között egy fejer farkunak az fel ülő felről valo első renden belől felről holt tetem vagyon [UtI] — A jel-re 1. MPaszt. 308.

felülszolgál rászolgál; a sluji/servi in continuare; (weiter)dienen. 1770 én Czigány Andris Taxára voltam szegődve, de az Taxamra fejlül szolgáltam leg alábbis 15, napokat, de sokszor többetis, ugy meg szoritat [Mosóbánya Sz; BK].

felültet 1. a așeza; aufsitzen lassen, hinaufsetzen. 1645: Teolczieres Mihály inassa, fel ültetue(n) lora az eo fiat az lovat alatta verte es az mia az veres mia à lo ugordua(n) le eset [Kv; Tjk VIII/4. 48]. 1733 Egi Hintoba bé fognak hat, és nyolcz lovat, a menyli lo anyi kottyst (!) ültetnek fel, azok mind egyszersmind riaszkodnak, igy Comediaznak [Harasztos TA; Ks 99 üdösb Orbán Elek lev.]. 1736 Petki Farkas, az ifju ifju legénységében szekérben lovakot fogatott, egynéhány csicsai* asszonyokat, leányokat egyben gyűjtött, felülteti szekérben őket, maga lesz az kocsis, hogy Szeredában vigye az sokadalomban őket [MetTr 419. — *Csicsáról (Cs) való]. 1785: (Wesselényi Miklóst) a lovak előtt gyalog hajtván messze a falu felső végén kívül, a mezőig, s ott ültették fel a kalahuz lovára [DanielAd. 368 br. Bálintit Józef, br. Orbán Antal és br. Bornemisza Józef bizonyoságlev.]. 1849 a Molnár Lovára fel ültették Kosztáandin Nonujt s utánna futtatták* [Héjjasfalva NK; CsZ. — *A menekülőnek]. — L. még RSzF 170.

2. kb. hadra kiállít/felszerel; a echipa pentru război/armată; aufrüsten. 1587 u. az megh holt Bodogh emlékeszetw Janos kiraly Idejeben ..., valaki akkor az hadba nem ment volna az jobbagisagra jratattott volna, mikor lattam volna azt, Raita keóniorilué (l) Emberemeth fel yltettem az Attia helyen az enne(n) keölchegemen vgj witem az hadba [UstZ].

3. fegyverbe szólt; a chema la arme; zu den Waffen rufen. 1763 mast Pínteken mene it fel az Generális Siskavits, kiis mast Csik Gyergyot Három széket Barducz széket minde (l) bizanyal fel Űlteti, Vaj akarnak Vaj nem de muszájn [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.].

Az adalék a székelységnek a határór-katonaságba való besorolására vonatkozik [Erre nézve l. Jancsó, ErdT 208; RettE 153-4, 160-1].

4. felbujt/loval; a instiga/aŭŭa; aufhetzen/wiegehn. 1702 Hogj ha valaki kezdeni akarna köz-zúlnk, vagj masunnan jőne, es tamadna olljan Ember, ki bennünket akarna fel űltetni, es lazasztani, effele dologra es Rebelliora, mihielt megh erthett-jük megh fogjuk ..., Vrainknak hírré adgjuk [Torockó; Thor. XIX/16]. 1773 Vészem Mélintzki Levelit mellyben panaszol hogy Hatfaludi Űr confusiot tsinal nagyott az Almási Jozságbán, fel űltette volna ellene az embereket, máris szot nem akarnak fogadni [JHb Csáki Katalin lev. — Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. — L. még RettE 117-8.

Szk: ~i elméjét. 1703 ennek előtte esztendővel felűltetvén az elméjeket valakik a Zetelakiaknak a ns széktől* való elszakadásokat munkálód-ták és adózásból a nemes széktől való különböz-tetést [SzO VII, 119. — *UstZ-től].

◇ Sz: a veres kakast ~i a kakasülőre felgyűjtja a házat. 1764: Lukáts Bukur indítá a veszekedést, a mikor is a Falut meg fenyegeté illyen szoval: Tud meg Oltszeme hogy edgyik vegit a Falunak meg gyujtom, es a más vegin fűttözöm, az őregebb Lukáts János pedig azt kiáltá Czineminte Oltszemének, mert tudgyátok meg hogy a veres kakast fel űltetem a kakas ülőre [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65].

felűltetés fegyverbe szóltatás; chemare sub armă; Rufen zu den Waffen. 1764 Minekutána amaz nagy híres-neves commissio* nagy militare brachiummal s készüllettel a székelyeknek felűltetésére^b bement volna, Gyergyóval a fegyvert felvétet-ték [RettE 160. — *Gr. Lázár János, gr. Bethlen Miklós és Siskovics József tábornagy. — ^bL. erre felűltet 3. al. a jegyzetet].

felűltető felbujtó; instigator, aŭŭtător; Aufhetzer/wiegler. 1783 : képtelenség mostanis a' mit a' Torotzkai Birák költségy nevezete alatt fel vetetnek, és Brachio Militári fel is szedtenek, tsak arra hogy mindenféle gonoszságokat palástalhasák azzal és az ellenünk fel űltetőköt hizlalhasák [Torockó; TLev. 4 a Thoroczkai familia a főispánhoz].

felűltetetik a fi asezat/urcat; aufgesetzt werden lassen. 1762: Az ... Inquisitoria Relatoria fel olvastatván világosan ki jő ... Váradi Szabo Pálnak nyilván lett káromkodása, ugj sokaknak általa lett motskoltatása, midőn elsőbenis irtoztato, s embert rettentő, mind I(ste)n, Religio, mind Nemes Várasunk Hadnagja ellen kutya, menkö, langazos teremptettével szidkozodni, karonkodni sokaknak hallottára batorkodot, ... azért az Város Piattzán lévő fa lora, az holnap, u.m. Szombati vásár napján fel űltetessék, s 8 órátol fogva 10 oraig, ottan tartassék [Torda; TJK V. 113].

felűl-ülés főhelyen ülés; statul la capul mesei; Sitzen am Hauptende der Tafel. 1736 Akkor* nem vala ez a mostani fertelmes praecedentia-kivánás, azért is az kit meg kénált az gazda hogy mosdjék az meg másokat kezdett kénálni ... s addig volt az kénálkodás sokszor és az feljül ülés felett az kénálkodás, hogy az étek is elhűlt [MetTr 324. — *Ti. a fejedelemtör utóján, a XVII. sz. m. f.-ben].

felűlvétet felűltet; a dispune să fie asezat/pus sus; nach oben setzen lassen. 1772 Hallotae a' Tanu, hogj Méltóságos Groff Kun István Vr ugj kívánta azon Malomnak meg igazittatását, hogj a' két also kerekeket fellyűl vétesse, s a' két felsők alsokká tétessenek? [Kük.; JHb LXVII/2. 337 vk].

felűnnött felűlről; de sus; von oben. 1824 még fejűnnött nem tudositattam [Kv; MkMiss. gr. Rhédei Ádám kezével].

felűt 1. a lovi/da in sus; hinaufschlagen. 1598: Toth Jstwanne orsolia azzony vallja . vgj monda hogy eo bört Akar volt venni az chyap zeknel, es az kannat fel eoteottek az kezeben, arrol zolitotta megh azokat az legenjeket, tehat azon hirtelenséggel az az olah molnar legenj vgj eoteotte megh [Kv; TJK V/1. 243]. 1603: Buday Mihaly Deak . vallia . Benedek hogy nem akart Innaja tehat Arcul chyapta Darabos Balas fajdossy Benedeket Darabos Balas az hywelyket vthy az orra elejben fel Akarwan wthnj az orrat, es vgj rantot fajdossj Benedek kardot [Kv TJK VI/1. 667].

2. feltör; a sparge, a deschide cu forŭa; aufbrechen/sprengen. 1602 Honesta Matrona Barbara Consors Pauli Nagy fassa est ... az Ladat hazamnal le tewe Olaz Antal ... Annakvtanna fel kezdé fezegetny . azt(is) latam hogy fel wthe az Ladat [Kv; i.h. 575].

3. fel/ráver; a pune/bate; bereifen/aufschlagen. 1573: (Ha) valameliket* valaky hywandia Boranak ely esset Abroncha fely vtny, Ely Menyeny zemely valogatas nelkw, Mert ha Nem Menend es az Ember kart val, meg kely rajtok venny [Kv; TanJK V/3. 92a. — *Ti. kádárt]. 1673: Kett Bokor sarkantyú aranyozasertt es ugyan hogy maga ütötte fel az Urunk o Nga csizmajára adtam erette f — //50 [UTI].

4. fel/kitüz; a infige/pune; ausstecken. 1836 bé mentünk tsóvát ütöttünk a' kapura, .. azután az olá a Csóvát le hánta, Hegyesi Ur ujra fel ütötte [Csekelaka AF; KCsl 16].

A régiségben a foglalk az elfoglalt ingatlan valamely pontján foglalási jelt, csóvát vertek fel. Ilyen csóva felvételére, eltávolítására, ill. visszatételére von. az id. szöveg.

5. ötv bélyegét/jelét ~i (ötvöstárgyra) tulajdonbélijegét/jelét ráveri; a prevede cu propria sa stampilă/marca un obiect de giuvaergiu; (den Zunftgegenstand) mit dem Eigenstempel/zeichen versehen/stempeln. 1561 Mynden mesternek Saiat es twlaiden Belege legien es azt kiki mynd az o miere fel wsse eg' lot ewzt bwtetes alatt az ew bélyegét [Kv ÖCART.]. 1671 mivel Boytos mihály Ur(am) a Cehnek teorvenye ellen ulyan derekas mwvekre jelít fel ne(m) wtootte az articularis poenans convincaltatott eo Kege [Kv ÖCJk].

6. (cöveket) felter; a bate (un țarus); (Pflock) einschlagen. 1765 a Kereszthegey Havassának Görgény felől való mezős része eleitől fogva olyan tilalomban volt, hogy még a' Gyergyó székieknak is kik azon Utaztanak nem volt külömbben szabad ottan Lovaikat étetni, hanem ha az őveny közepiben a Pányvás kötélnek Tzövekjét fel ütötték, és így a meddig a Tzövektől a Pányvás kötél el nyúlt, addig az utazó(na)k marhájoknak étetésekre szabadság engedtetett [Hodák MT Born. G. VII. 36].

7. vminek az árát ~i vminek fölveri az árát; a urca prețul; die Preise hinauf/hochtreiben. 1767 egjik az Masiktól vagj az Vásállot el hija vagj az sarut (!) vagj az sarunak árát fel ütné vagj el hiná ennek Büntetése Denár. 25. penz [Kv; FésűsCJk 16].

8. ~i red rajtaüt; a ataca pe neașteptate; überfallen. 1664: hogy alli passa Besterceze alatt valla az sok poganyssagal mi fellakyak falustul az olia budaki havasra futtottunk vala, Töb sok futtot nepekel Egiút Egy het mulva fel üttenek reank az havasra az Törökök [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4].

9. ~i magát a. megkutyálja magát; a se încăpățîna/încîina; sich versteifen. 1749 Ugi hallottam hogj vagj két versen hozta(na)k volna Rokát s, nestet taxáb(a) töllök Máramorosbol, de hogj eo Excellenciaja megholt, osztán ök is felütötték magokat [Szásznyires SzD; Ks 81. III. 17]. 1762: ha Casuquo Morosán alias Malinka Vonya magát fel ütné azon hogj Szász Nyiresen Mlgs Gróff Urtol ő Ngatol magá(na)k obtinéált Házb(a) nem akarna menni lakásul, mint Sellér tehát ő Nga valahol találhatik el fogottathossa, és a maga helyére mint Sellerit ő Nga az néki ígért ház(ba) szállíttathossa [Kóród KK; Ks 16. LXXX. 7]. — b. felpaprikázódik; a-i sári tandára, a se infuria; sehr aufgebracht werden. 1813 ezen dologrol irt Protocolatit ki akarta velem iratni Barátosi Joseff ő Kigyelme, de fel ütvén magát a' midön már félig meg irtam volt, őszve káromolt, azt mondván: hogy

nem igazán írja ked ., ezzel osztán a' pennamot az asztalhoz Csapván el mentem a' Czéh gyűléséből [Dés; DLt 56. 38].

felütés felverés/szegezés; bătutul (potcoavei); Be/Aufschlagen. 1649 Balint kouacznak fizettem Nro 30, vy patkok(na)k fel uerésért f. 2 D 70. Ittem Nro 16 O Patkonak fel ütesetöl D 80 [Kv Szám. 26/VI. 529]. 1745 Sorkantyú, Patko s annak fellütése [KGy]. 1797 Az Ötvösnék a Grof Sarkantyúja tsinalásáért fel üteséért Hung. flor 3. Dr. 30 [Szság; IB III. CXLV. 22]. 1812 Egy pár rakot sorku tsidma patkolásért 6 xr. Magyaroson ujbol tsalásáért (!) és felverésért 9 xr. Magas sorku tsidmára a' tsalásért, és felütésért 9 xr [F.rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével].

felüttet. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: csóvát ~ csóvát (foglalási jelt) fel/kitűzet; a expune semnul de sechestrare/ocupare; Docke (Pfändungszeichen) ausstecken lassen. 1829 a D(omi)nalis Biro az Ajtot ki nyitván önkéntesen bé bortsátott mondván parantsolatom vagyon hogy az Executiót bortsá-sam bé, az udvarra lett bé menetel után a' Tektes Executor Ur a' bé bortsátott Executio jelül Tsóvát üttetvén fel ., az egész subternalt Ioszá-g a D(omi)nalis és Falusi Birák Gondviselése alá rendeltetett [Felfalu MT; DE 2].

felüz 1. felhajt; a mîna (sus); (hin)aufstreiben. 1592: Azert hiuatta(m) teorue(n)hez az Alperest Az 1592 eztendeoben mindzent nap elöt egy hettel egy az taiba, wzte fel az fia matę mint egy tizenket eökrę az erdöre hol vagion egy tanorokom [Uoszt].

2. felzavar; a face să se scoală; aufstören. 1573: Borbel Balint, Paxy Gaspar es Zabo Balas Azt valliak hogi az Grwz peter hazanal voltak Boron ..., Azomba Jeo Be Somogy Istwan grwz peter wty valt Annysra hogi fely wzy onnat es ky tollya az ayton [Kv TJk III/3. 305].

felvág 1. a tăia; (auf)hacken. 1582: 29 (Januarii) wagta fell eg ember az Tanachhaznall az fatt fizettem twlle f. — d. 7 [Kv; Szám. 3/VIII. 33]. 1588: 26. 7 br(is) . Az tanach haznal vagot fel Cheh Jstwan Nyolcz zeker fatt attam teole d. 20 [Kv; i.h. 4/I. 39]. 1757: Az ház faiban láttam hogj Czepelűsnit vágtak fel benne [Dálya U; Hr I/8]. 1783: egykor a Földes Uram számára valami épületre való Fát hozván Magyarorol el romolván a kerekem nála hattam Floránál a Fát még utánna mehetek, de ő adig fel vágta, el égette [Faragó K; GyL. Padurán Zaharia (45) zs vall.].

2. feldarabol; a îmbucățați; zerstückeln. 1679: Öreg uy konyha ... Vagyo(n) itt Negi szegű Asztal, Láb nélkül (: mellyen diszno aprolekat szoktak fel vagni:) nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 94].

3. kivág; a gäuri/täia; aushacken/hauen. 1595 18. January attam korczolyas Istuannak az Toonak gondgya viseleseert es veek vagasaert: Miert hogy illyen természet ellen valo hideg iar vala, Tartot 45 Veeket mellyeket mindennap fel kellett vagni És tartot az folyamon nyitua egy hozzá veeket, 4 Ölnit, hogy az hallel ne hallyon [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

4. bevág/ront; a sparge/täia; einschlagen. 1849: Ezen Háznak az ajtóját Pedig féjszével Sárdi Nonuj vágta fel elsőbben [Héjjasíva NK; CsZ].

5. fel/berő; a grava; einritzen. 1778 Azon helyet a két felek között kétfelé hasított, és bizonyos mértéket, az határon az fáknak mindkét felire magok jegyeket felvagták, úgy mint: irt Gecző István őkegyelme K betűt, az Bartos János pedig három vágás [Taploca Cs; RSzF 143].

6. kb. feltár (művelni kezd bányát); a deschide (o mină); ausrichten, aufschließen. 1741 Toldi Mihály Borbellj István és Ferkő vágta fel azan bányát. lehet mint egy harmintz esztendeje [Torockó; Bosla. — Vernes Gergely (50) jb vall.] Tudom hogy a' Controversiab(an) forgo bányának a' Torkát Toldi Mihály, Borbellj István és Ferkő vágta fel a' Torkat (így l), mikor a' Danus Vagy veres Németh bé jött [uo.; i.h. Varga András (50) jb vall.].

Szk: ~ja a bánya gypét/torkát? kb. feltárja/megnyitja a bányát. 1741 Tudgya a' Tanu nyilván vagy hallottae világosan hogy a' Gárgyás bányának először ki vágta fel a' torkát? [Torockó; Bosla vk.] Hallottam az Apámtól hogy magok az Apám Borbellj Istvánnal vágta fel azonn bányának a Gypét [uo.; ua. Borbellj Daniel (45) jb vall.].

felvágás 1. táiere; Aufhacken. 1586 28 octob: vetetet esmeg biro vra(m) egi zeker fat azwt — /62 az fak fel vagasatol ferenchi Bironak ... — /12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 37]. 1789: Találtatott vala ... kész Pénz Pf. 147. xr. 21 ... Ebből Doctor Kováts Ur rendeléséből erogáltatott ... Nagy szekér Fáért Rf 7 xr. 42 felvágásokért xr: 18 [Mv ConscrAp 92].

2. feltárás; deschidere; Aufschliebung. 1741 Vagyon negjven esztendeje azonn bánya torka fel vágásának [Torockó; Bosla. — Lengyel János (58) jb vall.].

félvágás keskeny tengelyű/nyomtávolságú; cu roțile mai apropiate, cu osie îngustă/scurtă; schmalspurig. 1794: Az Uj Béres Szekereket az igaz hogy a Vártzai Molnár el készítette de nem Erdei* modon egész vágásra hanem fél vágásra mint a Szilágyi Szekereket Szokták készíteni [Szilágysegh; JB. Fogarasi István kezével. — *Olv.: erdélyi].

Szk: ~ szekér. 1730: Fel vagas Szeker minden készülettel [Kőrspatak U; Pf]. 1755: Egy fél vágás Szeker Marok vas rajta nro 16 [Udvarfva MT; Told. 69]. 1771: Hordo szekér hitvány egy

1 Fel vagsa szeker egy [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158].

A jel-re nézve l. egész-vágás al. a jegyzetet.

félvágású. Csak szk-ban; numai in constructie; nur in Wortkonstruktion: ~ hintó keskenytengelyű/nyomtávolságú hintó; caleaşcă cu osie îngustă/scurtă; schmalspurige Kutsche. 1681 Hinto szin ... Vagyon ezen szinben Hinto Nro 3. Egyike le eresztös fedelű; másik oszlopos, mindenik fel fel vagasu. harmadik szász csinálta, egész vagasu; oszlopos hinto [Vh; VhU 505] * ~ szekér cārută cu osie îngustă/scurtă; schmalspuriges Fuhrwerk. 1736 Az meg irt Malom Gátván fellyúl a Küküllőn, által építettett egy ... jo tágas pallo, mellyen fél vágású Szekeris által járhat [Mikefva KK; CU XIII/1. 180]. 1774 Jobbágyi szolgálatban Számtarto Jánosi ur(am) számára az Faragó Jobbágy Mester Emberek egy fél vágású szekeret csináltak [Szentdemeter U; LLt Fasc. 101] Számtarto Uramnak egy fél vágású szekerit Marok Vasastuk [Korond U; LLt Vall. 243]. 1836: Egy egész vágású vasas Szeker hozzá valioval Rh fl 70. Egy félvágású vasas, otska Loszeker ... [Kv; Pk 3]. 1857 Két félvágású szekér [Cikmántor KK; KCsl 15].

felvágat 1. a dispune să fie tăiat/să se taie; (auf)hacken lassen. 1582 Az Tanach hazhoz vagattam fell az fatt fizettem teolle f. — d. 8 [Kv; Szám. 3/VIII. 27]. 1588: Az felekiek az melj fat hoztak volt hatta B. vram, hogy fel vagassam [Kv; i.h. 4/I. 41]. 1764 Jutka Aszony egy darab fát tesztek ide az Udvarra, Reggel vágassa fel ked a Tüzre [Szászserked K; LLt Fasc. 133].

2. feldaraboltat; a dispune să fie îmbucătăţit; zerstückeln lassen. 1597: hozattam ... a' Vasar biroál Egy tag húst es fel zegiet f 1 d 83 Ez tag hús (!) fel vagattam es apronkent oztogattam Azzoniünk Embereinek [Kv; Szám. 7/XII. 23, 130 Filstich Lörinc sp kezével]. 1621: 20 May ... Aldoza Napian Vagattam fel ... hust három tagot, és Egy szegyet [Kv; i.h. 15b/XI. 467]. 1750 mind a Széna mind pedig a Szalma igen szűk lévén vett a Falu 500 Supot, és azt vágatta fel azann Német Tiszt Szatskának az Lovai Számára [Vecsérd NK; Berz. 11. 88/5].

3. 1597: Az ket zeker Agiagat melliet hozattam volt egy Balas Neűeo legenniel fel Vagattam Niomattam poliűzattattam egez napra fizettem f — d/2 [Kv; Szám. 7/XII. 23, 130 Filstich Lörinc sp kezével].

A vályogfát ház tapasztásához polyvával kevert, vízzel kellőképpen öntözgetett, kapával és taposással a tapasztásra alkalmassá tett agyagos földet, vályogot készítettek. A kijegyzébeli vágat az agyagos földnek kapával való összevagdaltására, a nyomat a lábbal való taposztatásra, a polyvázást a föld polyvával való megszórására, egybekeverésének műveletére vonatkoztatik [Szilágyi N. Sándor tájékoztatása].

felvágatlan netáiat; un(auf)gehackt. 1637 V gjon az vduaron kesk fel uagot, es uagatlan f

melyet Inteztünk mind Együtt hett Eöltre az melyet aestimaltunk mind együtt ad f. 9. [Kv; RDL I. 24].

felvágattatik felrovattatik; a fi gravat; eingeritz werden. 1831 éppen az Optsinai tetőn a' pláj, vagy is havasi ősvénybe föld halomból határjel készítettett ... a' kőrülette eső fákon D T Sz betűk fel vágottattak A plájan, vagy is ősvényen délre hajolva, ... földből édg jó nagy határ domb rakatott [Remete Cs/Toplica*; Born. XVb. *Később: Maroshévíz MT].

felvagdal 1. feldarabolgat; a imbucătăți treptat; nach und nach zerstückeln. 1749: a' szíjját* Varga Minya felvagdalta botskor szíjj(ua)k [Szásznyires SzD; Ks. — *Ti. a kolompét/. 1754 A feljebb említett vég Abrasznak valót Mgos Groff Teleki Lászlone Aszszonjom ő Nga méregeté fel, de az után ki vagdalta fel, nem tudom [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

2. megvagdal; a tăia bucăți; zerschneiden. 1773 Katso Sara ... egj fő káposztát fel hozván a' pintzéből fel vagdalá [Selye MT; Bet. 7 „Elizabetha Marton cons. Joannis Varga” (66) jv vall.].

3. kb. felfeszeget; a sparge, a deschide cu forța; aufsprengen. 1602 Nagy Balasne Cathalin azzonj vallia, ... lattam hogy Ladakot vagdaltak volna fel ..., latak azert három vagy negy ladat hogy fel nytogattak vala [Kv Tjk VI/1. 635–6].

felvagdaltat felvágattat; a dispune să fie tăiat; (auf)hacken lassen. 1780 valami faim voltan ott az Udvaromon Fő Biro Szatsvai Ádám Uram hírem s akaratom ellen sokat benne felvagdaltatott [Császári SzD; KsMiss I. gr.Toldalagi Kata aláírásával].

felvágó-kés szelőkés; cuțit de tocat; Hackmesser. 1685 e. Egy fel vago kés Nro 1 Fa vago Fejsze Nro. 1 Vagdalo deszka Nro 3 [Borberek AF; MvRK Urb.]. — A jel-re l. Freckay 270, 564.

felvágott 1. táiat; (auf)gehackt. 1637: Vagyon az vduaron kesz fel uagot, es uagatlan fa [Kv; RDL I. 24. — A teljesebb szöveg. *felvágatlan* al.]. 1742 Láttam Pákulár Golya Vaszilnál ... fel vágott rakás, szilvafát a házáb(an) mondám is neki miért cselekszi mivel azért buja lesz az falu(na)k [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6].

2. feltört; destelenit; aufgebracht. 1767: eő Nsága nem olly régen pásintból felvágott vetéses szántó földének vége egy lévén: a' más pásintossal ki mégyen emez sátelyos árokig [Kéménd H; JHb XXXIII/18]. 1815: A' Krumpinak kapálása Az Első kapálás ideje mihelyt jobb részének ki butt a' föld szinére a levele a' levelek körül a' tserepes vagy igen száraz föld bőre vékonyan le kapartatván a' távulabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel a' krumpi koronaja simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre. H.n. 1815].

3. 'p' 1637/1639: Egj fel vágott Kastelyu (!) safelyos gjuru, nyom Aranj. 3. ortot. 3. aestimal-

tuk — f. 28 | 1 mas Smaragdus Arany gjuru fel vagot kostelyu, nyom egy Aranyat Egy ortot f 8 [Kv; RDL I. 111].

felváj 1. feltápáskodtat; a face să se scoale anevoios; sich mühsam erheben lassen. 1761 a ház ajtajában fekvő egj szolgalo Léányt Gombos Kristof, az alomból felvájván [Koronka MT; Told. 26].

2. 1639 Szekely Janos Szeőcz Danine Aszoniomat a bokaiatul fogua teteigh mind felvajtja kotorta, eölelte czokolta nyalta falta [Mv; MvLt 291. 174b].

felvájó cu care se scormonește; Aufkratzen-, Aufscharr-. 1758: Föld edényb(en) Levő czitromfia fiatal 9 E féle edényekben földet fel vájó vas Lapoczká 1 [Déva; Ks 76. IX. 8].

felvakar 1. fel/rákapar; a răzui; (dar)aufkratzen. 1760: Hallatlan régi* pedig csak valami késnek a hegyivel vakart(ák) fel ezen betüket [RettE 107. — *Ti. a sályomkői pusztá templom egyik felirata].

2. átv felszakít/tép; a răscoli/zgindări; aufreißen. 1736: Hej Apaffi Mihály, Apaffi Mihály, miért nem fogadád szavát jó felséges uradnak s igaz hazafiai tanácsosidnak, bizony nem hoppansz vala ki az erdélyi fejedelemségből és talám hazának Erdélynek is jobban esik vala! De miért vakarjuk fel a béforrott sebnak az ő turját? [MetTr 340.].

felvakargat felkapargat; a stringe/aduna; nach und nach aufscharren. 1776: Valami Sitvei* szászok . otton Nád Zsupot Csinálván, hogy Üress szekérrel meg ne térjek, oda menék és azoknak nyomakon fel vakargatván az hulladékjakat, azzal jöttem haza, és ugj ráztam meg gabonácskamnak Csamoba rakatt tetejét [A.kápolna KK; BK. Betlensztmiklós cs. — *Zsidvéről (KK) való].

felválaszt megválaszt; a alege; wählen. 1797 Mű Torozkai Communitas . közönséges meg egyezett akarattunkból Czupar Mihálynak, Brotár Andrásnak, Kriza Ferentznek, és Bosla Ferentznek, kiket már most a' Felséges Segedelem által mint egy az hamuban tsillamlo regi Szabadságunk (Privilegiumunk) ki keresésére fel választattunk vala, ezen nevezett ügyünk folytatására adtunk teljes hatalmat (: Plenipotentiát:) hogy azzal élhessenek . minden Szabadsággal a' mű képünkben [Torockó; TLév. 5/13].

felválasztattatás megválasztás; alegere; Erwählung, Wahl. 1834 El következőn az 1834k katonai esztendő, szokásunk szerint, Birot, és két Polgárokat választattunk ., de mind hárman meg keresvén Mgs Földes Uraikat, oly választokat nyertek, melyek szerint nem engedtetnek az irt hivatalokra léendő tétettésekre mely váloszok közöltetvén a közönséggel, és gyűlést tartván,

2szor is meg határozottatott fel választattasok [Torockó; TLev. 3/2].

felválasztott I. mn megválasztott; ales; gewählt 1797: Melly Plenipotencia adásunknak nagyobb erősségére és tökéletesítésére ... Szokott petsétünkkel ezen Levelünket roboralljuk fel választott kedves Atyánkfiainak, ki adgyuk [Torockó; TLev. 5/13]

II. fn megválasztott (személy); (cel) ales; Gewählte. 1834: Megérkezvén ... Járásbeli Sz: Biro ... Városunkba, és a fel választottaknak fel eskettetések véget elő állásokat parantsolván ..., a választás helyben hajas iránt ujjabban parantsolt [Torockó; i.h. 3/2].

felvállal 1. (hivatal/tisztséget) elvállal; a accepta (o funcție); (Amt) annehmen. 1670 Medgyesi István vagyón szász natiórol kys semmiuton nem nem^a akarván fel vállalni azon Tisztet^b [Kv; SzCLEv. — *Így kétszer! ^bTi. a céhmesterit]. 1694 En Fejervármegyében Fogarasban Lako Boér Peter ... Apafi Mihály Kgl's Urunk eő Nsga Kgl's parancsolatyabol alitattam az Fog(a)rasi Udvarbírósg tiszteben, enis szabad jo akaratom szerint fel vállalván [Fog.; Szád.]. 1708 Irtam vala Kd(ne)k ur(am) György Deak felől hogy a' Provisorság(an) allitannám, de az sem akarja már fel vállalni [Fog.; K.J. Fogarasi János lev.]. 1736: Az legény rendszerént az közelebb való atyafiai közül hívott magának násznagyot, nyoszolóasszonyt, vőfélyt és kisnyoszolóéányt, vagy ha olyan atyafia közel nem volt, valami nagy urat kért, hogy vállalja fel magára az násznagyságot [MetTr 378]. 1762 En értemre midőn közönséges falu erdeit osztottak, annyi részt attak mint egy oda valo szabad embernek^a, most is a régi norma szerint ki adták, de hogy Kertész Sigmund fell nem válna a Falu Strászását, azért tiltattat a Falutól ell [Bögöz U; IB. — *Ti. az udvarnak is]. 1801 Felső Torjai Keresztes Joseff 30. Esztendősz gyalog katona valya. én a gazda kérésére a tántz osztást fel vállalván azt mondam nékiek, tsak váraakozzanak, mert mihellyt ezen tántzot eljárják mindgyárt keteknek is tántzot adok [F.torja Hsz; HSzjP kend al.]. 1879 Kozma János gondnok hivatala tovább folytatására az ekklesiái gyűlés által egyhangulag felszólítottván, a közbizalomnak engedett, s a gondnokságot 3 évre ismét felvállalta [M.bikal K; RAk 344]. — L. még RSzF 95.

Szk: evikciót ~ szavatosságot vállal, szavatol. 1835 Ezen Jussainkra az Evictiot in solidum fell vállaljak, és azon summák(na)k nagyobb biztosítására mostan található és az ezen általunk felvett zálog summán szerzendő Josságainkat optionaliter az esetbe ha nem Evincialhatnok, le kötjük [Borb. II] * kezességet ~. 1723. Bocskor Ferencz vr(am) Grabaricsné Asszonyom kevasaga szerint valo kezességet fel vállalni nem akart [Kv; MvRK].

2. (munkát) felfogad/elvállal; a angaja o lucrare, a se angaja la lucru/muncă; auf/annehmen. 1631:

En semmi arujokat nem hallotta(m) sem hogi gonduselesekét fel valalta volna Nyrő Gaspar az eőkreakok [Mv; MvLt 290. 232b]. 1654 Az kesziek^a fel vállalak hogy az csürt meg epetik [SzJk 72. — *Azaz a Keszüből (K) való ácsok]. 1679 Az I simpliciter Negallya hogy eő annak az Mehnek gongya viseletet fel nem vállalta hanem csak mégh engette hogy az kerteben vigye [Tés; Jk 41a]. 1768 a Mlgs Baro Kapitány Vr kínálta a Csorda pásztorokat maga marháival, hogy azokat is mind másokét szokott rendes fizetésért őriznék, de ezek Soha Sem vállolták fel [Nagyajta Hsz; JHb XIII/29]. 1808 Dán János atyánk fia fel is válólá a munkákat [Dés; DFaz. 35]. 1840 fel válloltam egy 40 ~ negyven vedres ujj Palinkafőző masinás Ustet Bertleff János Rézművesmester [Kv; Born. G. XXIVb]. — L. még HSzj kemence al.

3. (magára) vállal; a se angaja la ceva, a lua ceva asupra sa; auf sich nehmen. 1633 mikor megh bekellenek Rado Peter, es Beölöni Miklos, akkor Bőölőnj Miklos keuania vala hogi záz forint legyen az keőtele, az kj fel bontana az dolgot keőzeőteők, de en nem emlekezem rea hogi Rado Peter fel vállalta volna az vinculumra, mert ugi emlekezem rea hogi Keőteles Istuan tarta ellent benne [Mv MvLt 290. 132b/2]. 1673 mind ezeket magamra nem mertem fel vállalni hanem az Asszonyo eo ktime irt Kozárvári Ferencz Deak Ur(amna)k mivel eo kglmire bizattott volt inkab a dologh, s mikeppen alkut .. nem tudom [Szentpál KK; Ks 90]. 1700 Praeda Rotar nem mert Szem előtt jární valamig Csonokosi Balint uramhoz nem folyomadat arra nezve hogi azok előtt, az kik előtt illik dologát szerzeze meg mellyet is Csonokosi Balint ura(m) fel valolván dologát meg szerzette maga kölcségen [H; Szer. „Joannes Pap de Maczesd” (40) nb vall.]. 1723: Egy Fiaskája maradván árván az Báltya az Szegeny Uramat Gáspárt arra kéré, hogy tarcsuk ell Isten nevében .. Az Szegeny Uram nem akará fel vállalni [Hévíz NK; JHbT]. 1841 többször fel nem valolad a' sziveskedést a' magad pénzéd kárára — ki tudod mikor szeded bé az árát [Kv; Pk. *Ti. a könyveknek]. — L. még RettE 393.

4. (adósságot) átvállal; a lua asupra-și (o datorie); auf sich übernehmen. 1618: Ez Zeoleöt Catthalin Azzonnak eleőben (!) engetek myert hogy az Adossagokat fel valalta hogy megh fizetj [Kv; RDL I 104 Andreas Junck kezével]. 1631: Sigmund Janosne haborgot az Uraul hogi miert valaltod fel magadra az bor arrat [Mv; MvLt 290. 229b]. 1699 Kglmed vállalván fel imide, amoda való tartozo adosságanak megh fizetesit [Bögöz U; Bál. 1].

felvállalás 1. (hivatal, tisztség) elvállalás; acceptare (a unei funcții); (Amt, Stellung) Annahme. 1801 a' Tábori Seb orvaslásnak fel vállalása [DLt nyomt. k1]. 1805: Tetzet ... a Czélnak Ujabbanis a defungált Czéh Mestert Sintzki Jánost és Notárius Tsengeri Istvánt Ökigylemeket

a következőket ket Esztendőkre hivatalokban meghagyni s annak fel Válasására megkérni [Kv; PésúsCjk 81].

2. magára vállalat; luare asupra sa; Übernahme. 1784: nem lehetett azt bizonyítani hogy mű a Taxa fizetést önként vállaltuk és nem erőszak volt annak fel vállalasa, mert mikor a Taxa fizetést fel akarták allítani a Nep nem akarta vállalni [Torockó; TLev. 4/9. 12a]. **1801** Közönségesen meg edgyeztünk abban is, hogy a M.N. Sombori Commune Terrenumok felosztásának terheit és az arra teendő szoros inspectiot 'Sombori Elek Ur vállaira tégyük' úgy mindazonáltal hogy ezen által adással avagy a terhének fel valólásával, az eddik (!) actoratussagot viselt Atyafiak(na)k és Birtokosok(na)k leg kisebb praepudiciumok se légyen [M.zsombor K; Somb. II].

felvállalhat elvállalhat; a putea primi/accepta; annehmen können. 1717 A Méheket Mester Ur(am) nem vállalhadta fel, mert cseled nélkül vagyon s nem felelhet még neki [Búzásbocsárd Al³ BfR Sigmond János lev.].

felvállalt 1. elvállalt; primit, acceptat; angenommen. 1814 az ide való Czéhbéli Asztalosok a' fel-vállolt munkát igen későre, és felette drágát szokták elkészíteni [Kv AsztCLev.]. **1850** meg fogadtam Molnároznak a Názánfalvi malmamba Bágya Juont mely fel vállolt. kötölöség pontos teljesítéséért, én is által adom Bágya Juonnak. Azon Házat, mely a' malmam előtt vagyon Lakására [Názánfva MT; Berz. 20].

2. (magára) vállalt; luat asupra sa; (auf sich) genommen. 1786 úgy hallattam hogy az Árendatorak egész Esztendőre az fel vállalt Arendát ki fizették [Torockó; TLev. 4/13. 12].

félvállról. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: ~ beszél lóhátról, hányavetin beszél; a vorbi de sus/arogant; anmaßend/mit jm oben herab reden. **1840** a fak őszve hordása nem úgy eset ahogy az emberek Bosla Úrammal edgyeztek mert vagy kettő három bésületes uolt de többi (így!) csak fel válról beszéllet mikor szállítottam a fak őszve hordosa iránt [Várfva TA; Bosla].

A szk-ban a címszóbeli szónak 'kelletlenül' jel-ével is számolhatni.

felvált 1. felcserél; a schimba/inlocui; vertauschen. 1740 Nemes Várasuk Erdemes Hadnagja Nztes Dobolyi Márton 'e boldogtalan életet, bódlog étellel felváltván, azon terhes Hivatalnak elviselésére'. Candidáltuk Assessor Nztes Makai Mihály, Lócsei József és Ersekújvári László kedves atyáinkfiat ő kglmeket [Dés; Jk 533a]. **1757** Némethi István. 'nem abban igyekezik mostan is, hogy ennek előtte patralt sok színű rossz tselekedeteit, virtussal váltaná fel [Kv; Mk IX Vall. 215]. **1791** Az Házassági kötelbe nem levő Személyek egyszeri botránkoztatásokért ... ha

.. egybe kelnek is hogy Törvénytelen testi közösüléseket Törvényes házassaggal fel váltás a' Lakadalmi Gyülekezet előtt is reconcialtathatnak minék előtte őszve esküdtenek [M.bikal K; Rak 10].

2. (szolgálatban) felvált vkit; a schimba; ab-lösen. 1609 Fwzei Georgy vizen vrunk zamara Feyervarra giwmeolczyeot, es az Zabokat kik fel váltaiak az öt mieleo varosi Attiank fiait [Kv; Szám. 126/IV. 407]. **1737** (A) strásák ..., kik a rendes időnn nem Compareálnának a strásálásra, es strása társait fel-nem váltanak a rendes és szabott időnn, hogy büntetessenek toties quoties Cum flor. 1 / : 1 [Dés; Jk 472b]. **1798** : Fejér László Lovas katona 60 eszt. vallyá. Haza jöven ithon lakott a Burgus háboruig a midőn edgyütt remundáztunk 5 Holnapig, de ekkor fell váltottak [Egerpaták Hsz; HSzJP remondáz al.]. — L. még RettE 144.

3. megvált; a rāscumpāra; abkaufen/lösen. 1606 az effele feöldek engem illetnek eleőb az J aszon(n)al, .. az Alperes asszoni azt monda hogy el enged benne mikor fel váltom, lassa ha enged, kenalom a' pénzél [UszT 20/29]. **1632** : az Diznokat pedigh minék eleőtte fel nem haitottak az makra, alatt a pasiton szoktak megh dezmalni, es ha kinék diznaia huzoneőtre nem telik, más ember diznaial uetik eőzve, azon kiuwl az mi megh marad kit kit* penzel naikiak fel [Grid F; UC 14/38. 5. — *Értsd két-két]. **1699** Recserő jőt dezmbeli sertes marha Nro 4 Gostinara hajtot sertes marha meljnek egyiket eőtt eőtt penzel valtnak fel [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24]. **1754** ő kigjelmeis az pohárnak csinálását penzül valcza fel [Kv; ÖCJk]. **1782** A Téli fonást minden Részekre meg kíványák, hol három hol két Matolla fonalat, ha pedig kendent nem adhatnak, penzül kell a' fonást fel válttoni [Torockó; Thor. XX/5]. **1811** Binetz Ferencz atyánk-fiabé-mutatá a' Maga Remekit .. de azon Remekbe találatott hibáját fel-váltá .. őt ezüst Rfirtokkal [Kv; ÖCJk].

Szk: ~ja a mesterséget. 1644 : Kws Czizar Janos az Celiban ket forinttal Ados, Meg Akkor Marat volt Adossa az mikor az Mesterseget fel váltotta volt [Mv; MvLt 291. 431b].

4. kivált; a scoate în schimbul unei sume de bani, a rāscumpāra; auslösen. 1604 medeseri mihaly meg Zana az nagi laki Janos ökret oda hadnj mint hogi Zolgaia wolt, kez penzel őt forintal walta föl, ket weka buzaual ket weka zabal [UszT 18/165 „Balog mihaly wyfalwi"]. **1658** En Kvs Janos Fogarasban lako Nemes személy . attam Fogarasban lako Nagi Tamas Vramnak egi darab irtas szanto földet zalogba . Ea Condi(ti)one attam hogi a Varos törue<nie> szerez a mikor fel akarom ualtani a szantoföldet Vgarlas elő<tt> valthassam fel [Szád.]. **1764** kínáltatya ezenn Kezemben lévő csomó pénzeol, úgymint azonn délczeg Tulok árának megmaradt részivel, melly délczeg Tulokkal Keygelmed a' maga Kezessinek el fogott marháját váltotta fel [Lőrincfva MT; DLev. 2. XB. 16].

5. kicserél; a (pre)schimba; austauschen. 1765 : Dán Mojszi ha szép marjásokot, vagy aranyakat lát a Biráknál az adó pénz között, azoktól el veszi, s fel váltja vásolt pénzel [Kisenyed AF; Eszt-Mk 282]. 1809 Groff Bethlen Josef Királyi Thesaurarius Principalis Uram elő Excellentiája, egy új Papiros malmot építvén olt Bogáthon^a, mely papiros Fabricához, mostan számos rongyok Kevántatnak, ... alázatosan batorkodom requirálni a Tkts Tisztséget, hogy azon rongyot a mely a Nemes Székbe öszve szokott gyűlni oda vecturázni, és aztot papirossal fel váltani szokott a Nemes Szék, ennek utánna is meltoztassék [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József nb lev.]. L. még RettE 180.

6. ? elkölt; a cheltui; ausgeben. 1853 arra pedig nem állok hogy a' kis pénzt az utolsó szükség fel váltásuk azt tartjuk meg szigorogjunk inkább [Kv; Pk 6. 29].

felváltandó beváltandó; de preschimbat; was einzulösen/tauschen ist. 1762 : reméljük vagyton meg egyezése a' Mlgs Thesaurariussal, a' szegénységtől fel váltando Ercznek általa (!) vitele aránt [Torockósztyörgy TLev. 8/7].

felváltás 1. beváltás; preschimbare, schimb; Einlösung. 1745 Nem lévén most a Mintz háznál készen vert Arany, fogatta Mintz Mester Ur(am) hogy tizen négy napok alatt uy Aranyakat veret annak fel váltására [Gyf; Ks 83 Kasztal János lev.]. 1756 : egy Boros Sámuel nevű Ötvest is valami tizes aranyának fel váltásával kénálta volna Németi István [Kv; Mk IX. Vall. 55].

2. megváltás; rāscumpārare; Einlösung. 1722 : (Also Filei Sima) feles időkgi lévén az Eccl(es)ia Jozagiban Ur biraja, és már el öregedvén ... vita durante szabadságban hagytatik ... semmi szolgálatra in posterum nem kényszerítetik, mely szolgálattyának fel váltására ada a T. Eccl(es)ia-(na)k égi borjus Tehenet két esztendősi herélt borjukat és két ökröt [Kv; KvRLt VII. 17]. 1771 Szentesi Sandor ... percipialt ... Szintzki János ő kigyelme egy Esztendejenek Fel váltásáért 8 id est nyoltz vonás forintokat [Kv; Fésűs-Cjk 31].

3. ? perorvoslat; cale de atac; prozessuales Rechtsmittel. 1694/1799 : Kús Gál István nem nyugován meg ez törvénytételünken, fel váltással élt, és ez Novummal éle, s felelé azt, hogj ő birta az előtt valo üdökbennis egy nehány esztendőkgi az Verőt nékiis Testálta volt az Annyok [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 280].

felváltatik beváltatik; a fi preschimbat; eingelöst/gewechselt werden. 1769 : mely régi márkások petákok meg vadnak látható képpen vagdalva azok nem vétetődnek el, hanem Fejér várot a pénzverő Háznál, a mennyi ér a materiája annyiban felváltatnak [UszLt XIII/97a].

felválthat 1. a putea schimba (unul pe altul) ablösen können. 1731 : (Az) epulet epittetésére

Pallerok(na)k rendeltetennek N. Zilahi István, Szalto Györgj, Kibédi Márton, és Musnyai Joseph Atya(n)k fiai elő kgik hogy egjmást fel valthassak [Dés; Jk 422a].

2. kiválthat; a putea rāscumpāra; auslösen können. 1602 : En egikor meg mo(n)da(m) Balas matenenak s monda(m) hogy nem elegeh rah hogy most fel tarchia az eőrekeget, de ez vtan meg valtja ha elegeh leze(n) rah, mo(n)da hogy eőcne nek engedí Peter Deaknak mig fel valthattia teőlle [UszT 16/72 Joannes Jakob de Bikafalwa jb vall.]. 1658 : a mikor fel akarom ualtani a szantoföldet Vgarlas elő<tt> valthassam fel [Szád. — A teljesebb szöv. felvált 4. al.].

felválthatás megválthatás; posibilitate de rāscumpārare; die Möglichkeit der Ablösung, Ablösbarkeit. 1846 Kresovitzki István bé adja kérelmét hogy a' remek éve, pénzbeli fel válthatását nyerhesse meg [Kv; AsztCLev. Kül. Perc. 48].

felváltó megváltó; care rāscumpārā; ablösend/kaufend. 1726 : A székeknek és statusoknak proprietássa tartassék a régi usus és mod szerént, cum hac tamen declaratione, hogy egy characterben lévő bizonyos számú személyeknek adassék egy szék sine determinatione, hogy melyik végin vagy közepin legyen, ha pedig decedalna a szék felváltó személy sine amine, a szék redealjon az ecclesiahhoz és az ecclesia más béradó embereknek adhassa hasonló characterben lévőeknek pro denariis ötven [SzO VII, 324].

felvarr 1. oda/rávarr; a coase de; an/aufnähen. 1671 az Foldozo Vargakis szakadozott sakrukra aprolek bereoket fel varvan, magokat es hazok nepet taplalni kenszeritessenek [Kv; KvLt Céhir. I. 17]. 1732 Tompa Miklosne Aszszonyom is adott egy kotzka himre szőtt abroszt a neve fel van varva [Kisborosnyó Hsz; SVJk]. 1793 Fejeritetlen vastag csepű vászon türedekekben, melyek közül mindeniknek vege a sing szám fel vagyon varva [TL Conscr.].

2. kivarr/hímez; a coase/broda; sticken, ausnähen. 1763 : 2. Két Lepedő hajtás, 3 párna Csip írás után fell varva. 1 Lepedő hajtás 4 párna Csúppal Király szin Selyemel Spanyol himre varva [Ns; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

felvarratik rávarratik; a fi cusut de; angenäht werden. 1798 Hét melyre valora fel dolgoztatott Juh Bőr No 13. Ezek irházására fel varratott az dőldt* bőrdőkből No. 4 [H; Ks 108 Vegyes ir. 53. — *Tollvétség dőldött h.].

felvasal megvasaz; a fereca; beschlagen. 1837 : Egy nagy eresztő gyalu készen felvasalva [HSzj eresztő-gyalu al.].

felvasaz megvasaz; a fereca; beschlagen. 1837 : Egy nagy új kerék fej mettző eszterga felvasazva [HSzj kerékfejmetző-eszterga al.].

félvedres félvedernyi úrtartalmú; de o jumătate de găleată; von einem halben Eimer (voll). 1632 Also Porumbaki* Uduar ház ... Egi fel vedres wst [UC 14/38. — *F]. 1639: Egy fel uedres felfüggezteo üstocske f. — d. 50 [Kv; RDL I. 116]. 1696 Egi fel uidres bokaly két kancsot csinaltatuan mostan a mellynek feneke es fedele onban foglaltatott [Kv; AsztCJk 20].

felveendő 1. care urmează să fie angajat/priimit; wer aufzunehmen ist. 1801 Által adatik V. Ispány Galffi József Urnak, hogy a' Possessoratustis meg halgatván, egy még maga mellé fel vejendo Nemes Vármegye Assessorával a' Feladást investigálja GTeleki Domokos mpra [Mv; TLev 10/8 tábl.]. 1842 vissza intettük Budai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon, mert mi készek vagyunk fel vejendő Falusi akár nemes, akár köz elfogulatlan emberek előtt, a' Pelperesnek lehető osztályos nyilját, nyilakat készitvén ki adni, a' köz terheket szintén fel osztani [Pelfalu MT DE 2]. 1849 Szolga Biro Somogyi József Ur egy maga mellé felveendő Biztos társával a benni fel adások kinyomozására Ki Rendeltetnek [Héjjas-fva NK; CsZ. Horvát János kormánybiztos aláírásával].

2. számbaveendő; de luat în considerație; was in Rechnung zunehmen ist. 1840 bárkinék is szarvasmarhájában reméltelen kára történnék ... a hús felosztassek közönségünknek becsü árán És ha valaki ezen osztályból részt nem akarna venni, ott erőltetés nincsen, és ha az olyan embernek efféle kára történnék, a nem leszen félvévendő [Jenőfva Cs; RSZF 205].

felvég (föld v. település) felső vége; capătul de sus (al unui pământ, unei așezări); das obere Ende (einer Siedlung, eines Feldstückes). 1600 Keőrspataki Gothard Balas zabaditattia magat teörwenre, keőrspataki Peterffi Mihaly tilalma elle(n), melliet teött wolt az falu fel wegin repas hely wegeth [UszT 15/209]. 1604 Az szaldok szegnek az fel vegen Vagio(n) az Leöutej Bence Andrasnak egy kis zenafy helye [i.h. 18/106 Franciscus Kouachj de S. Marto(n) (75) pp vall.]. XVII. sz. köz. Ret fel uegenel [Szentmárton Cs; EHA].

? **félvéges** ? 1671: Czompo Christoph viszen Leng(yel) országhra Fel veghes köz Gyapot Pulyolatot negy szaz harmincz vegh(e)t [Törzs]. 1711 3 Fél véges keskeny Rez Csipke 6// [Ap. 5 Apor Péter inv.].

felvehet 1. felemelhet; a putea ridica; aufheben können. 1803 meg nézegetük azon meg vert sertéseket azok közül az nagyobik, nagy eme sertés ugy anyira meg veretett hogy az hátulját az Földről fel nem vehette öszve van romolva [Dés; DLt 82/1810].

2. összegyűjthet/szedhet; a putea aduna/culege; sammeln können. 1709: Gyűtöttem a be-

rencsi határon, az holott az négy legényim három nap kaszáltak; ha fel vehetjük, könnyen hét tordai szekerekkel leszen szénám [TT 1890. 770 SzZsN]. 1772 az Bán falvi Málé és Borso prosperatioja mellett sokat fáradoztanak még fel vehették és bé takaríthaták [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt].

3. (ruhát) felölthet; a putea îmbrăca; anziehen können. 1748: olyan matéria, hamu szín prémű szoknyát tsináltatott, hogy akár ki felvehetné [Torda; Borb.]. 1826 néked mind férfinak elég betsületes fekete köntösed van aval mehetz nékem pedig elég volt, de egy sem volt arra való hogy mostani világba felvehessem [Kv; PK 6 Pákei Krisztina férjéhez].

4. (ütést) felfoghat; a putea para (o lovitură) (Schlag) auffangen können 1592 Swket Tamas egi hus vago bardal vgi hagita hozza, hogi Mihaly az keppel alig vehete fel az haytast [Kv; Tjk V/1. 280].

5. (pénzt, pénzjárandóságot) átvehet; a putea prelua (bani, retributie); (Geld, Bezüge) übernehmen können. 1579 az el adot eoreoksegnék telliesseggel való arrat fel nem vehette volt [Abrudbánya; Berz. 17]. 1584: Nem monta ily Haglone ... hane(m) chak simpl(icite)r zola hogy ha mellette meg Ne(m) eskwt volna hat fel Ne(m) vehette volna az fr 60, hane(m) meg perengereztek volna moldouasnet [Kv; Tjk IV/1. 363]. 1595: az deliberatio zerent Coloswarat zamot vetwe(n) az debitorokkal Aldoza eleott való Vasarnapp Amith fel vehetnek ezekben, vgjan Akkor mingjarast negy rezre oztwan az Somborj Sigmond rezet t(ar)tozzanak kj adnj [M.zsombor K; SL]. 1712 az het tömlő turot uram adtam 39 forinton es negyven nyolcz pezen (!) meg vagjon hatra az araba tizen ket forint azt is, mihent fel vehetem ki küldöm töbel egjütt [Kászon; BCs]. 1856 e' béli követelésemet Tekintetes Csató János Urra át ruházom . hogy azt mint sajátját Tektes Kelemen Beniamin urtól felvehesse vétethesse [Kv; Végr.].

6. be/felhajthat (adósságot); a putea încasa/stringe (datorii) (Schuld) beheben/aufreiben können. 1660 Az mely adossagokrol igi concludalanak az Atiafiak, hogi keresse az Relicta, es az mit ezekben fel uehet (ki tuduan költséget belőlle) azoknak hasonfelet adgia ki az Relicta az kounaczj familianak, az divisio szerint [Kv RDL I. 145]. 1745 ő Kglme és felesége már meg öregedett beteges állapottal lévén a mi kevés pénzek vagyon, vagy töllők ellopják vagy sokan kölcsönben ki kéri, és osztán fel nem vehetik, hanem örökösön oda vész [Torda; Tjk II. 36]. 1777 Popa Juvon ... hartzas verekedő ember Levén az Berit Papi Szolgatyaért, kitől szep szerint fel nem vehette meg verte [Ludvég K; KLev. Oroszfaján Todor (65) zs vall.]. 1829 azt mondatta Vajda Ur a . Bironak, ezeket ha ember lesz ked fel veheti Kántor Jánoson, no bizony felis vette rajtam [Mezőkölpény MT; TSb 48].

7. átv felfoghat, megérthet; a putea percepe/pricepe; auffassen/verstehen können. 1765: Re-

gius.Perceptor Uram a nagy pénzt mindenkor rendben ki rakta az asztalra, de a garast és annál apróbb pénzt mind az két kezével vetette, mely pénz számlálásnak modgát, münk együgyü paraszt emberek lévén fel nem vehettük [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 20]. 1782: bõltsen fel veheti az Mlgos Ur asztott hogy mind eddig ugy igyekeztünk hogy ezen kevés portiótskának proventussából ami jönné, viszont az eõ hasznára fordittanak [Gyula K; SLt Alex. Pekry Suky Jánoshoz].

8. elszenvedhet/tûrhet; a putea îndura; vertragen können. 1599: monda Zakal Benedek, Hogi mení te Bartos hogy Bonchidaj Gelgelt így pironगत Ha Jdesb mester nalladnal te tolled ugian nem veheti fel azt Hog ig pironगत astert kôuesd meg mert nem kel uala ugi zolnod nekj [Kv; Tjk VI/1. 303a „Martinuz Bajuz” vall.].

9. átv kivehet; a putea desluşi; herausbekommen können: 1753 láttam „, hogy eõ Nga Béres ôkreit hajtották bé az Falu felé. „, de kik hajtották bizonyosan fel nem vehetem [Balavásár KK; Ks 15. LXXXVIII. 17]. 1801 az osztattlanul maradt Almás vize terét is meg jártam, és az menyire szememel fell vehetem az helynek Nagyságát, mint egy 1000 köböl alá való nagyságu földnek bizonyosan gondolom lenni, ha nem többnek [M.nagyzsombor K; Somb. I].

10. kb. (vkit vhová magával) el/felhozhat; a putea aduce (sus) (pe cineva undeva); jd mit sich bringen können. 1729 eõ kglm(ét) pediglen soha fel nem vehetem ide, noha azt igire, hogy az Innekpek edgyik napján fel fordul [Somlyó Cs; Ap. Haller János Kálnoki Borbárához].

11. elvállalhat; a putea accepta; über/annehmen können: 1597 Jgiartho Simon wallia effele dologba(n) egiedewl fel ne(m) wehete(m) az keowetseget. Vgi hiwatak filstich Peter vramat „, el menenk ketten Marthon deakhoz [Kv; Tjk VI/1. 64].

12. holt pert újba ~ jog helyt adhat az újrafelvételnek/perújításnak; a putea da curs reinnoirii de proces; Prozeßerneuerung gestatten können. 1810 Kádár János nem is tud bizonyítani, hogy Appellált légyen, mely szerint én mint régen már meg holt pert, újba fel nem vehetem, hanem ítéletem szerint meg kell állandoul maradni a régi Deliberatum(na)k [F.rákos U; Falujk 56–7 Sebe János pap-not. kezével].

13. ~i a nyomát lábnyomát felszedheti; a putea ridica urma de picior; die Fußspur aufheben können. 1765 (Szõts Péternét) azzal fenyegette Darabont Vonulné hogy: csak az nyomát fel vehesse de meg taníttya hogy se eõ az Urát, sem az Ura eõtet nem fogja szeretni [Gyeke K; Ks 4. V/20].

A lábnyomfelszedéssel kapcsolatos népi babonáskodásra *felszedés* 3. al. a jegyzetet.

14. előirányozhat, számításba vehet; a putea prevedea/lua în consideraţie; in Rechnung nehmen können. 1800: Fel lehet venni ... Egy pár Tsiz-

mát a' Kis Bironak egy Tzepelúst [Petek U Hr].

felvehetés. Csak tagadó értelmű szk-ban; numai în construcţii negative; nur in Wortkonstruktion, verneinend *az út fel nem vehetése* kb. az út járhatatlan volta/járhatatlansága; impracticabilitatea drumului; Unpassierbarkeit des Weges. 1723 az raboskodó Aszszonyok urok s másokis kik már a Taploczai utra indultak völt vissza fordultak az töreflen ut(na)k* fel nem vehetése miatt. az után penig Csak hamar érkezet az ut kinyílása, a jobbágyokis fel mentek menten [Hodák MT. VGy Prekup Gligore (34) jb vall. *Téli v. koratavaszi útra von.].

felvehető ? beváltható; preschimbabil; einlösbar. 1719 General Livingstein Illustitussa (!) Regimentye remonstrálván még restáló bizonyos Summa penzet, és a' miatt a' Militiának meg Szűkült voltát, applacidálta a Gubernium, hogy ex Suspensis, vagy Kész pénz, vagy bizonyos felvehető assignatiot adjon a' Commissarius [Ks 83 gub.].

félvéka 1. félvékás mérőedény felderá; Halbscheffel. 1652 Egy kéregből csinált fél véka [Görgény MT; Törzs]. 1748 Mérő véka nro 1 Fell véka nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1761 Véka 1 fél véka 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1787: Egy mérő fél véka roz Dr. 6 [Mv; MvLcv. Csizsár György hagy. 9]. 1804: Egy fél véka egy vas Abrantsal [Hosszútelke AF; Kath.]. 1821: ezenn Malom minden hozzá tartozandokkal egy vékával, két fél vékával, egy Fukával edgyütt becsültetett Rf 840 [Makfva MT; DLcv. 6 Conscr. 126]. 1836 Egj kéregvéka .. Egy félvéka [Kv; Pk 3]. 1837 Egész véka . Fél véka [Várfa TA; Borb.] L. még HSzj *káva* al.

2. Jelzői haszn-ban; in funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: egy félvékányi; de o felderá; von einem halben Scheffel (voll). 1731 Aszszu alma M 6 költ el, Dio fél véka az mind az konyhára erogálotot [Kv; Ks 15. LIII]. 1763 lopot fél véka buzát s Bernád Josefni tette bé a kamarába [Karatna Hsz; Bogáts 5]. 1821 Váladílsi Purvu Gotsának Gruja Gotsán egy szekér Tök és fél véka Krumpli felett valo keresete fel vétetik [H; JF 36 Prot. 26]. 1837: Fél véka borso, félvéka faszulyka [Budatelke K; Born.].

félvékányi fél véka mennyiségű; de o felderá; von einem halben Scheffel (voll). 1724: Egy hordóban fél vékányi bab [Koronka MT; Told. 29/12]. 1744 Edgy lútván rúdas Cseberb(en) valami fél vékányi aszszu körtővelly edgy küsed kádb(an) fél vékányi köles kása [Szentdemeter U LLt Fasc. 67]. 1799 Két atalagotska az egyikben egy Fél vékányi Aszszu szilva vagon [F.zsuk K; LLt Vegyes perir.]. 1832: Egy fél vékányi stakatur szeg [Sáromberke MT; TSb 26].

felvékás fél véka magra való; in care se seamă o felderă de semințe, de o felderă; für einen halben Scheffel reichend (Feldstück). 1852: rendfüznél a víz helyéért egy fél véka (sz) [Étéd U; EHA].

felvekturázta felszállított; a dispune să fie transportat (sus); hinaufbefördern lassen. 1777: Ha mi vetési lesznek mind Pokában^a, és Gyulason^b, tartoznak az osztó Atyafiak tisztességesen a Jabbagyakkal fel takarítani, és ha mi gabona lenne és egyéb fel hozando portékája, ide fel vecturázattani [Vajdasztiván MT; MbK IX. 48. — ^aMT. ^bKK].

felvelleget (kölcönt) felveszeget; a tot face datorii; (Anleihe) nach und nach beheben. 1817: Szükségek és Szorongattatások idein egyszer is mátszor sok summa Pénzeket kéregettek s vellegettek fell [Köpec Hsz; HSzJP].

felvendégeskedi csak ts vendégekkel feléli; a consuma cu musafiri; von Gästen aufbrauchen/verzehren. 1763: én mind az majarságot, mind az bárányakat fel vendégeskettém [Kóród KK; Ks CII 18]. 1808: Esmérem a Hegy Farki Nyékuláj Molnárt ... Palatsintát és Kúrtós Kalátsat tudam hogy eleget süttettek de kikkel vendégeskedte fel nem tudom [Sóakna/F.oroszfalu MT; Born G. IX. 3]. — L. még RSzF 265.

felver 1. felszegez; a prinde cu cuie; an/aufnageln. 1669: Az bolt oldalán fel verve előtt fogas [Királyfya KK; Ks 67. 46. 24a]. 1692: Ezen tornác fenyő fából-való kötésekre fűresz deszkával megh-deszkázva, Leczsegekkel felverve, vagyon jó moddall megcsinalva [Mezőbodon TA; BK Inv. 7]. 1747: találtunk Keskeny fogast az Ház oldalán felverve Nro. 4 [Szpring AF JHb XXV/88. 2].

2. szegezésre el/felhasznál; a folosi la bătutul în cuie; zum Nageln benutzen. 1597: Az letzekbeol sindelegbeol kj vonattam a' zegeket ezeketis fel vertek [Kv; Szám. 7/XII. 25 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1814: Az Árnyék Szék ajtó ... egy fél felit ujat tsinaltam 25 Plat szeget hozá és fel verem [Dés; Bet. 3].

3. felüt (patkót); a bate (o potcoavă); beschlagen. 1587: Ballas kowachy ... 8 wy Acellos patkot vert fel. d. 48 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22]. 1780: A Barna lovakra két patkót vertem fél magam szegemel 24 Dr. [Gyalakuta MT; GyL]. 1829: Négy ujj grífes Patko (l) vertem fel [Mv; LLt].

4. felerősít; a fixa; befestigen. 1621: Az Varos Kuchiahoz attam(m) Marto(n) Kouaczjnak 4. Marok vasat ... melliet vert fel az elseo tengeljere [Kv; Szám. 15b/IX. 241]. 1777: két Karikas marok vasat meg forrasztottam es fel is verem (l) ... dr. — 6 [Szászváros; BK]. 1816: Egy pár fel kötő, és két pár fel verni való Sarkantyú [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemissza Krisztina conscr.]. 1849: Egy Szapullo kádra fel vertem 9 ab(rontsot)

36 xr. Egy ugorkás hordora fel vertem 8 ab(rontsot) 18 xr [Kv; Pk]. 1852: Egy Ágyra egy pár kovátsolt Sanér pántot tsinaltam és felvertem 1 Rf 40 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Gég Ádám lakatostm. kezével]. — I. még HSzj lópathó al.

5. bever; a bate; hineinschlagen. 1585: az Chowekeket Tizen Eggied Magaual Az Tiz legenynek Attam es hatt Nap. 60 Napzamoto ... f 7 d. 20 ... Az Korczolias hatod napig werte fel [Kv; Szám. 3/XVIII. 21b Gellien Imre sp kezével]. 1621: 32 Czűeket vertek fel az kulseo keozep uczaJak [Kv; i.h. 15b/VIII. 10]. 1714: ha az Cűvékéik mind készén lesznek is, még érri 3 hétig vélé az joszág, fél vérti, és jol meg tőteni [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1795: 2dik Czűeket verék fel ... a Patak szélén egy ujabb tzuveket verének fel [Rigmány MT; LLt 84/8]. — L. még HSzj cövek al.

Szk: fűzet ~ kb. fűzkarót (gyökereztetésre) cövekel. 1716/1793 k: Az Ecclesia Jozsági körül az Viz Parton akik Fűzet fel vertek és vernek proprietást benne ne tartsanak [A.csernátón Hsz; SzékFt 28] * karót ~ határcöveket/karót bever. 1650: az mely helien Romaniek az karot fel vertek ... azt az heliet mind Eddigh Leorinczi Istua(n) birta [A.boldogasszonyfya U; 8/64. 69a].

6. felcsap/üt; a lovi în sus; auf/emporschlagen. 1630: fel ugranak, mind ketten, ütels hozza Bana-hazi Ura(m) Nagj Gergelihez de nem talala, mert Szantai Ura(m) fel uere az karjaval [Mv; MvLt 290. 196b].

Szk: ~ i az orrát. 1769: Órrát sem verték fel ő Ngk soholt is, a' mint Ngd több Motskai között ezt allatni örvendő kívánnya [Mv; Told. 19/45].

7. aranyat ~ aranyat feldolgoz/művel; a prelucra aurul; Gold verarbeiten. 1655: küldött hozzám Csepregi Mihály egyszer valami arany porból ol(v)asztot aranyat, kit nem tuttak tisztítani, engem kéré rá tisztítsam ki, verjem fel aranyul neki, aztis én tisztítottam s vertem fel neki [Kv; CartTr II Rázmány István (36) ötvös vall.].

8. feltol; a împinge (sus); aufschieben. 1574: Orsolia zeoch gergine Azt vallia hagi ... ky Jeo az azzon az hazból es az Retezt fely very Megien az elseo hazban oda zarollia Magat [Kv; Tjk III/3. 356].

9. felduzzaszt/szorít; a umfla; an/aufschwellen. 1772: hogj a' Gátrol le folyo Viznek a' Gát alacsonyágából származható sebessége verné fel a' Malomra a' vizet, el hinni nem lehet nemis halottam, hogj a' Gátrol le foljo viz a' Silip árkabelit fel verte volna, és a' Silip árkát porondal meg töltette volna [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 292, 300].

10. felnyit; a deschide; aufmachen/schließen. 1565: Mynden Brassay, Lugassy, Awagy Karan-sebessy Akar honneth walo, ky halat hoz, vag' chikot ide az Warosra, Egesz harom Nap tartozanak arwlly Nyilwankeppen hordaiokath fel werwe, Es Apronkent el Adny [Kv; PolgK 6].

11. feltör; a sparge, a deschide cu forța; aufbrechen. 1630: Varadonis vertek fel egy boltot [Magyarókerke K/Mv; MvLt 290. 199b]. 1642:

Ganay Peter Uram haltartókat fel veruen az halakot belölte el loptak [Galac BN; Ks 41. G]. 1671: Tudgyatoke hallottatoke . . ha valakiis kerkedet uolna vele, avagy mondtak volna masok valakinek hogy fel vered az Keresztesi Pal Ura(m) hazat, im munkötis megh lópal (!) [H; Törzs]. 1700: Csernai malomban lako Molnár al(ia)s Erdélyi Péter ugj értettük hogj a malomban levő buzás szuszékát fel verte volna [Csolnokos H; Szer.]. 1731 ezen az helységen anyira meg kényszeredet az szegenyseg az éseg miáj hogy malamakat (!) és gabanas hazakat a hol férhetnek Fel verik [Pálos NK; Ks 83 Géczy László lev.]. 1793 az életemet minden uton modon fel akarta verni, a' mint reggel nyíránkos idő lévén a' nyomárol is meg tettzet [Angyalos Hsz; HSzjP. Haelena (!) Forró (60) nb vall.]. 1840 Házat felvér s onnan pénz otrol [Dés; DLt 770]. L. még HSzj *hovács, mivelőház és pohár* al.

12. kifoszt/rabol; a fejui/práda; berauben, ausplündern. 1572 Meegh Ecczer egy Kalmar zekeretys vertenek wolt fel otth az desy hataron [Dés; DLt 184]. 1584 Weres Thamas Coloswary vallia, Ezt tudom hogy feoldessy Istwan fel verte Galgocz tayan a' Zombati^a kalmarokat [Kv; TjK IV/1. 290. — *Ti. nagyszombati]. 1606 Egy tolvajt is oleték meg, az moldvai ársosokat kik fel verték volt [Csernátón Hsz; DanielO 9 Mich. Daniel lev.]. 1638 Ez az Kallay Gúrka mas tarsauat, eggiut egi Papnet vertenek üolt fel [Mv; MvLt 291. 129b]. 1657 a' Fejér János Hadnagysága alatt valo Tolvajok fel verék az Számos Embereket^a [Gyszm; DE 3. — *Ti. akik a Keményes nevű legelőt bírták]. 1752 Hévíznél 10. Tolvajok Horváthné Aszszonyomot fel vertek [Barót Hsz; Ap. 3 Szabó József lev.]. 1803 mikor a Tolvajok Gerendi Rosu Péternek és Tyéj (!) Szimán Nyikujnak házaikra bé ütötenek azokat fel verték, fel praedáltak és a Szegény Gazdákat meg Süttögettek jelen voltanak ezen Személyekis ottan [H; Ks 113 Vegyes ir.]. L. még HSzj *esztendőárs* al.

13. feldúl/prédál; a devasta/pustii; verwüsten, zerstören. 1603 Zakach Janos varos hwtheos zolga vallia mikor az Jesuitak collegiumat fel verek akkor mys Jelen voltak ott [Kv; TjK VI/1. 706a]. 1618 nem tagadhatni, hogy néha-néha itt az Fekete-tenger mellett lappanganak^a, falakot, városokat fel vernek [BTN 113. — *Ti. a kozákok]. 1683 h. Ezek^a mind el veszték a Tatár mia mikor az Eccl(esi)at fél verte [Menyő Sz; SzVjK 132. — *Ti. a klenódiumok]. 1691 Csőtörtőkön pedig eljövén az Colosvari Nemetek Dees Varossat fél verték [Dés; Jk]. 1704: az Kaszás Pál hada csak oldalt járván sok száz kastélyokat vertek és praedáltak fel [TT 1899. 316 SzZsN]. — L. még IIAMN 327; Cserei, Hist. 428; ETA I, 71; SzO VI, 11, 35.

14. fel/kizavar; a trezi/scula; aufstören. 1618: Azt tudom hogj mikor ualamj pokol hirek uoltak s az több Jobbagiotis fel vertek ut Allanj uagj hova eöis ott uolt [BLt 3 „Benedictus Kayczia de Kozmas” (70) ns vall.]. 1723: Némásági ur(am)

. . a birotis Luka Vasziát az Abafái tömlőczre küldve erősen megh verte elsőben ithon a feleségit két hetű gyermek ágyából fel verte s kötözve más házához a maga szállására lánczra vetette, ot sanyargatta eö kglme [Hodák MT; VGy. Prekup Juon (26) jb vall.].

15. felhajt/hajkurász; a da de urma cuiva; aufjagen. 1703: kontarokat fel vervén adtunk az Város szolgajanak d 12 [Kv AsztCjK 88].

16. rajtaüt; a ataca pe neasteptate; überfallen. 1639: Mikor Basta Georgy Bestercezt megh uette volt es hitre bochata ki az nemesseget Bestercezeöl ugy verek fel az Budaki Hagon az hol mindeket el ueztenek [Vajdasztiván MT; Borb. I.].

17. (arat) felcsap/rugtat; a urca (prețu); (Preise) aufschlagen. 1575 az varosy Nep egyk az Maszik eleot ragadoza az Buzat es az arrat fely veryk [Kv; TanJk V/3. 127a]. 1595 Zabot vötem it az piaczon, hogy annyera fel vertek vala az Aarath . 5. Cúb . . f 3 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 259 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1715 a Gjogjiak azon njil kaszálojak(nak) fűvét esztendőnként el adták mind feljebb feljebb menvén utolljára ötven forintra verték volt fel az arát esztendőtt által [Lupsa TA; WH].

18. méhet ver fel a deschide/sparge stupi; Bienen hinaustreiben. 1688 A Thabor Kolosvárhoz szállásokor, négy kosár méhemet fel verték [Kv; Ut]. 1706 40 kosár méhet vertek fel az Bereczkiek Gödri Ferencz Sergebeliek, mig negy kast fel vertek addig maga is ott volt [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1730: harmintz het, kosar Mihet vertem fel, mellynek, lőt, kilentz veder Mize [Varsole Sz; Ks 99 Datz Péter ub lev.]. 1755 Méheis felesenn vala itten mind edgyütt 65 Kosárral, melyek kozüll harmincz ötöt fel verénk, de valami öt Vederni szín meznél több nem lén belöllök [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1767 A Méhből a mi jó a Méltosagos Ur számára fel verjük e vagj meg tartuk a Migos Urto! varok iranta [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1774 Balint Uram itten Léven Tisztarto most két Esztendeje parantsolt a Zsitároknak, és egy Nyerges Páskuj nevű Jobbágynak Jobbággyi Szolgálatban hogy keressenek Méhet az Erdőben, kaptakis három Méhkosárra valot, egyiket én . vertem fel ., a másadikat mikor rajzot fogták el [Mocs K; Ks Conscr. 57 Varró János (26) vall.].

A méhelferés népi módjaira 1. MN² II, 12 — 3.

◇ Szk: bakot ~ kb. fa-éptőállványt felállít. 1588 Az korchiolasnak attam harom napra azon hidnak chynalasaert . . d. 60 Attam hatt embernek ky mellette volt kik az bakot fel vertek sing-(u)lis d. 12 d. 72 [Kv Szám. 4/I. 31].

felverekedik 1. felriad/riaszkodik; a tresări; aufschrecken. 1653 Hajnalban a piaczon „Jézust” kiáltának s úgy rohanának osztán a prédálásra. A város népe álmoson ki ide, ki amoda, mindenét itt hagyván elfuta. Én is midőn puskaropogást és Jézus-kiáltást hallottam volna, nagy nehezen álomból felverekedvén, felugram, . . s futék a

házbá fegyverért* [ETA I, 69–70 NSz. — *Básta szétszóródott hadának 1602-beli mv-i dúlására von. feljegyzés].

2. feltápáskodik/kászolódik; a se ridica anevos; sich mühsam erheben. 1756: Németh István Uram is el indúla keresztül a' Sz Kereszti Ház felé, de részegsége miatt (: mivel tizen hat pohár rósolist ivott meg:) az Út közepin belé esett a' Sárba, és kiáltani kezdé nekem, hogy külgym segítségire az inasomat, a' minthogy kiis küldöttem, kinek segítségével által fel verekedvén a' Sárból, megint vissza jöve hozzám, 's ki mosá kezeit a Sárból [Kv; Mk IX. Vall. 33].

felverés 1. felszegezés; bātutul în cui; An/ Aufnageln. 1595 Mind az templumon vtozori földozástól s mind az scolaban harmincz egyed fel ezer sendel fel verestol fizettunk Ach Lükachnak f 18 [Kv; Szám. 6/XIII. 46]. 1609 Veotthem ket zaz lechy zegeot az scholaban az lechyek fel verehez f — d 24 [Kv; i.h. 126/IV. 107]. 1778: az ácsoknak 17100 zsendely felverésért... fizettem fl. hung. 14 den. 36 [Kv; ETF 107. 15].

2. felerősítés; fixare; Aufschlagen. 1808 Pinter munkát Dolgoztam 46 Abrants fel verésivel... 12 f 46 [Déva; Ks 120. 2/9].

3. felütés; bātut(ul); Beschlagen. 1812: Egy pár rakot sorku tsidma patkolásért 6 xr. Magyaroson ujból tsalásáért és felveréséért 9 xr [F. rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével]. 1853: Egy uj patkó fel veréssel edjűtt. 33 kr [KCsI 3]. 1864: 8 ocska Srofos patkonak a grifje kielestése fel verése [Kv; TGsz 37].

4. beverés; bātut, înfigere (ciocănind); Einhämmerung. 1597: Chinalt Esmeg sing szeget az Mell'el az waasakat az hidra fel szegeszte 1100 szegeket... f 3/67. Az szegek fel verisítwl chinalasatwl 400 Wy wassnak meg liwkasztasatwl... megh kewesledte... f 4 — [Kv; Szám. 7/XIV. 107 Th. Massa sp kezével]. 1766 az karók fell verése után főgtűnk az kerteléshez, fel vívén az kert fónást valami ovigni magosságuilag [Berz. 17. F. XII].

5. feltörés; spargere, deschidere cu forță; Aufbrechen. 1670: Gjarmathi Istvan Docealja Hogy... Sem felesege annjanak sem pedig attyafiaj(na)k lada fel veresevel kart nem tött [SzJk 112]. 1718 ragadozás, Tolvajlás, Házak fel verése, s lopás véték(ne)k nem is tartatik az még szűkültek-től [Somlyó Cs; Ks]. 1745 Bizonyosan importaltatik az Inek az lopogatasban s az hazok felverésében való szokásossága [Torda; TjK II. 58]. 1816: te általad esett... veteményes püntzének a' fel verése [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. — L. még RSzF 256.

6. feldúlás/prédálás; devastare, pustiire; Verwüstung. 1653 Kezdettem szólni feljebb a város felveréséről, hogy kétszer verték ugyan derekasan fel. Ide fel megmondám az első, hogy szent Lőrincz nap tájánt* volt a felverés [ETA I, 72 NSz. — 1601-ben aug. 10-e tájt]. 1662: Januarius 23 Kemény János táborának fölverése lön* [AMN 85 — *A harcban maga Kemény János is elesett].

1701 Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentyéből hat Compagnia kgl Vrunck eő Flgē ellen rebelálván Faluknak felveréssével és nagy prédálással s sok gonosszággal Török országra és más helyekre el széllettenek, és tartunk attól, hogy ide Erdélyben is bé hatnak [UssLt IX. 77. 30 gub.]. 1781 a dolog* igen Tetemes kivált az Udvar fel verése [MNY XXXVIII, 131. *Ti. a tolvajság].

7. méh ~e deschiderea/retezarea stupilor; Austreibung der Bienen. 1721: Nem Specificallya azon 2 veder 2 ejtel mezet hany kosár méhnek fel veréséből percipiallya [Dés; Ks 26. XIV. 1].

8. gát ~c a gát fel/megemlése; ridicarea stăvilărilor; Erhöhung/Hebung des Dammes. 1610: az eo gattioknak fel verese mia ment ki az viz [Kvh; HSzJP].

felveret 1. felszegeztet; a dispune să se bată în cuie; annageln lassen. 1651: verettek fel az Ceh Tornyara az viz feleol, mint egy fele részere, Tizedfel Ezer sendelt [Kv; ÖCJk]. 1677 Tizen hat ezer sindelyt verettem fel az sindellezőkkel ezerit egy forintert az is teszen f 16 [Berz. 17. XII].

2. beveret; a dispune să fie bătut/înfipt; einschlagen/rammen lassen. 1588: az Eottweoseok tornyanal byro Vra(m) akarattialból verettem fel hatt karott melliet megis fonattam attam teole d. 5 [Kv; Szám. 4/I. 35]. 1595 verettem fel az viz foliason az cheöwekeket ket zaz hatwan eggiet ket Nap vertek fel [Kv; i.h. 6/XV. 31]. 1621: Az nagy hidon Czinaltattunk Kett Nyilat, es verettunk fel ket Czöueket [Kv; i. h. 15b/VIII. 9]. 1744: Egykor... néhány Czövekeket Néhai Veselényi István Vr(am) veretet volt fel a Gátb(a), de annál egyebet körülle nem dolgoztattanak [Tóhát TA; JHb XI/17. 19].

3. ? (por)aranyat feldolgoztat/műveltet; a dispune să fie prelucrat praful de aur; Gold verarbeiten lassen. 1655: Tudom hogy haza hoza(na)k Monostori István Szász városrol négy száz forint erő por aranyat, az kit vót Arany Sztoyka nevű Czigánytól, ki most foghva fejervárrat, az en pinczemb(en) verete fel Monostori István egy Eötves legény szolgákkal Bandi Janossal | Tudom aztis hogy Hajdu György Uramis adot Uram(na)k por aranya pénzt, kit az Urammal felis veretet, neki atta [Kv; CartTr II Petrus Szava] cons. (Igy!) vall.].

4. méhet veret fel méhkast kiveret/kifüstöltet; a dispune să fie retezat stupul; Bienen austreiben/räuchern lassen. 1816: a Sombori Méhes kertbe magam előtt verettem fel... 14 kosár méhet; maradott télire 16 az az tizen hat dögvölve tanaltam hatat [Budatelke K; BfR Rettégi Miklós lev.].

5. feldúlát; a ordona să fie invadat/pustiit; verwüsten lassen. 1657–1658: (Báthory Gábor) az várast felverette, kóboroltatta, prédáltatta és elfoglalta [KemÖn. 29].

felveretik 1. ki/fosztatik/raboltatik; a fi jefuit/prádat; ausgeplündert werden. 1707 Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyháziú, midőn futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtozi passusra; azoknak kezekbe esett, szekere felveretvén, az ecclesiái ládája is azon lévén, felbontatik, a kehely és egyéb ecclesiái bonumok nagyobb részint el praedaltatnak [Uzon Hsz; SzO VII, 126]. 1843: Nemes Lak Jozságom Bjszakának idefenn bizonyos Orvok által fel veretvén, a többek közt a Szekeremis meg lopottat [Kövend TA; KLev. Kövendi id. Kis Sándor panasza].

2. *msh* ~ stupul este deschis/retezat; Bienen ausgetrieben werden. 1792 Kosár Mész mind őszve találtatott 67 Felveretett belöllek 9 Meg maradt 58 [Kályán K; JF 36 LevK 37]. 1807 Az őszön fel verettek 28 Kosár Méhek [Dédács H; Ks 98]. 1834 Mész és gyűjteményéről való Perpetum Fel nem veretett egy is mivel egyet se rajzattak [Hosszúaszkó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.].

felveretteti 1. felszegeztet; a dispune să fie prins cu cuie; beschlagen lassen. Szk: *vasat* ~ *umire* megvasaltat; a dispune să fie ferecat; beschienen lassen. 1579 város kuchyan egyik kerekét chenaltatam mek (!) vassat veretetem fell rea d 8 [Kv; Szám. 1/XVII].

2. (méhet) felveret; a dispune să fie deschis/retezat (un stup); (Bienen) austreiben lassen. 1755 (Az) Annya és raj méhekből ... negyven hét kosárral verettete fel ő Nsga [Pagocsa MT; TGsz 35].

felverettetés 1. beverettetés; bätut(ul), infigere; Einschlagen/rammen. 1683 Az vincele-
rek(ne)k és ezen szőlőhez Lato Pasztorok(na)k nagy gondviselenségeket, mely mia mostani ha nem régen le dőlt feles szőlő tők(ne)k, földön való heverészeket, azoknak fel nem alításokat, karoknak fel nem veretéseket, szemeinkel latuk [Radnót KK; Uti].

2. kifosztás/rablás; jefuire, prädare; Plünderung, Raub. 1734 Nagy Bányai Iffju Csizmadia Orás András mindenütt azzal diffamalta hogj Complexe volt a Déési Mészár székeknek fel verettésekben [Dés; Jk II. 134b].

felverettetett feltörtetett; spart, deschis cu forță; aufgebrochen/gesprengt. 1756: kevés napok után, hogy híre futamodott a' fel verettetett Bólnak, T. Pater Rector Gáll András Úr az el lopattatott pénznek bizonyos részt meg vitte [Kv; Mk IX Vall. 30].

felverettetik felveretik; a fi jefuit/prádat; ausgeplündert werden. 1792 Árkosi Péter László providus .. külső cselédje panaszoja .. hogy most közelebből árkosi Bakó Sámuel gyalog katonának az háza felverettetvén énrám fogta, engemet mocskolt, azzal a rút, gyalázatos, mocskos névvel [Árkos Hsz; RSzF 255–6].

felverhet kifoszthat/rabolhat; a putea jefui/práda; ausplündern können. 1747 az J ... Etszaka(na)k idején más Complex Tarsaival edgyütt a' Városon széllyel járván s, lappangván verekedett, vérengezett, tolvajkodott, házokat probalgatott hogj azokat fel verhesse [Torda; TJk III. 134].

felverhető (gyökereztetésre) cövekelhető; care poate fi implantat (pentru a prinde rădăcini); (zum Wurzelfassen) absteckbar. 1844: a' nyeseő füzfákrol a' fel verhető ágakot le váglassa [Mv; TSb 37].

felverő 1. fosztogató/rabló; jefuitor, prädator; Räuber. 1725 az melly Aszszony embert meg fogottam volt ..., az fia lévén eddgyik a Beretholmi^a Templomnak fel verője ... Igéremet után hogy fogva nem tartatom tovább másokért, Csak az mit tud, és a Fia részett az kit onnétt az Temp-lombol el hozott uolt, adgya elé [Ivánfa^b; Ks 83. — ^aNK. ^bNem dönthető el, hogy a Berethalomhoz egyaránt közel eső Szász-v. pedig O-ivánfalvára vonatkozik-e a hivatkozás].

2. beverő; cel care bate; Schläger. 1587 8 Marty az szeouen j fonoknak es karok fel vereok-nek fiztettem — /46 9 die az Gatot foldoztwk az hol az vizs el Jar vala [Kv; Szám. 3/XXX. 10 Seres István sp kezével].

felverőfény féldéli fekvés; așezare/poziție pe jumătate sudică; halb südliche Lage. 1797: Ezen Láb fekszik oldalos Hellyen fél verő fényben [Ajton K; CU].

felvert 1. felszegezett; prins cu cuie; angengelt. 1753 Vagyon az egész Vdvarban levő hazakban falra fel vert Gyalog fogas N 32 [Marosztkirály AF; Told. 18] | Falra fel vert katona fogas N 8 [Veresegyháza AF; i.h.].

2. bevert; bätut, implantat; eingeschlagen. 1732 Barátfalvan aloll a Budorloi hataron jo magos dugason vagyon egy tóó Zugoja felvert Czöuekekben bocsátott gerendakra széllyesen de nem régen padlot [Nagyida K; Told. 11/70]. 1783 az fel vert Füzfa Karokat s Töviss kertet heljre plántálja s tsinálja a' kártévő [Ádamos KK; Pk 7].

3. feltört; spart, deschis cu forță; aufgebrochen/gesprengt. 1816 a nállad találtatott krumpli a' Mlgs vradalom fel vert pintzéből valo | az Czukker nevezetü krumpli, a' mellyhez éppen hasonló találtatik az fel vert pintzében [Déva; Ks 116 Vegyes ir].

4. ~ *msh* stup deschis/retezat; ausgetriebene Bienen. 1748 Telelni való Mész nro 22 most felvert Mész nro 12 [Nagyida K; Told. 11/95].

felvesz 1. a ridica; aufnehmen. 1570: Hwnyady esthwan ezt vallja ... Lattha hogy Az Kovach Kalara Thagargat (!)^a volt valamely veres palaztot egy chondoraba ... Rea Jndul Balint Kalara ely fwamyk eleotte ky az Zeolebawl, Balynt faly vezy az palaztot, Es az chondorat [Kv; TJk

III/2. 55. — *Értsd: takargat]. 1572: Sophia néhai varga Peterne, Ilona néhai Karacon Janosne, Azt valliak az palast egy esset vala Anniarol en veom fel es vgi adam Rea [Kv; Tjk III/3. 107]. 1585: Magyar Andras vallia Lata(m) az lo hogy el ragatta vala a' zekeret, es a' zegeny embernek el esek siwege, es a' kepiroñ fia veowe fel [Kv; i.h. 474]. 1588 ell eytettem egy Jzak bwzat azt eo fel veotte s el dvgtá [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1598 fel veon egy wlyt az Nagy Gaborne, de ne(m) ytte uala egyzeris az gyermeket [UszT 13/29]. 1599: az eggik Alperes Fanchaly Ferench hordgia úala el nemy sarjumoth Jstallom hyarol, melyet mikor lattam volna kere(m) uala hogy el ne hordgia, es felis veók a' le hanta sarjuba [i.h. 14/35]. 1633: Szalkay Mathe fel uón egi feualt es kj vete az aiton [Mv; MvLt 290. 112a] 1668 Drullya Mihaly fel veóv az puskát a feóldról ..., s el süle [Diós K/Kv; Ks 65. 43 10]. 1711 utánok eredven ugy vetette el az szűrt és ugy vőtte fel [Dés; Jk]. 1773 letéven a nép fegyverét a földre, ... parancsolt, hogy ki-ki fegyverét vegye fel [RettE 303]. 1826: a Felperes török buzáját ... a molnárné segellte a vallara felvenni [F. rákos U; Falujk 137 Barabás Áron pap-not. kezével]. Szak: *ölébe* ~. 1810 én vettem fel *ölébe* [Dés; DLt 82].

2. felszed; a scoate; aufheben. 1584 Sophia Zeoch Jakabne vallia Zolgaló leany valek Latam ezt Zabo Catotol, hogy az Zoba Ayto eleot keweob keowet fel vewe es Sowal s hamúval hinte megh az helyet es Hirser Martonnewal haromzor leptete Altal [Kv; Tjk IV/1. 216]. 1679 az eszterhejat leteptek de az tüzet azon emberseges emberek megh nem talalvan Hoher Daninak Felesege oda menven minden kereses nélkül a Tüzet fel veszi [Dés; Jk].

3. elvesz; a lua; wegnehmen. 1586: Catus Igyarto Georgy zolgalóia, ezt lattam ez leanyhoz kétszeris Orsoliahoz Egy kor az Azoniom ... az elseo hazba hagyá Eowet Mene halnj. Orsiolia fel veowe az Azoniom Eowet, es a' kolchal Az Azonio(m) ladaiat meg Nita [Kv; Tjk IV/1. 569]. 1604 Boros ferencz fel veón egy szalon(m)at kiben czak kiczint zeltek úala, ... el viűe [UszT 16/28 Jacob Lukacz de Fenyed lib. vall.]. 1697 azon kast onnan ... fel vevén el hozta [Dés; Jk]. 1698: fel vevé a szekérből a' pálczát hezba húzá, de hozzá nem üte [Szászfalu Hsz; HSzjP Bajólo András (30) jb vall.]. 1787 edgy Dohányos Satsokt tsak felvesz az Asztallról* [A.csernátón Hsz; HSzjP Joh. Todó (43) jb vall. — *Értsd hozzá: és elment].

4. részét ~i részét át/elveszi; a-și prelua/lua parte; seinen/jhren Teil über/wegnehmen. 1570: Margith Thakacz Jstwanne, Margith Thakacz Balasne ... vallyak hogy az Kwpa Janos halala után Jeot volt Megyesreol ez Kwpa Janosnenak egy wnokaya, ky Rezt kwant az Kwpa Janos Marhayabol ... Thwgyak hogy az wnoka az eo Rezet fel veotte, De az Theob germeke az eo Rezeket az Annyok keozot hattak [Kv; Tjk III/2.

139]. 1584 az mit hozza kezdeth aprodonkenth Jomodon felűette rezeth es elmenth [Kv; Tjk IV/1. 292]. 1635: az Adossag megh halatta az tizenhatt szaz forintot ezekről az Adossokat excontentalnunk kellet, es avalis fel nem erven kenszeritetet Bontziday Katha Aszony az Thorda Vizaj Attyai Hasza reszetis fel venni Bontziday Mihalyntól Olos Katha Aszontol es az Adossokat uelle megh elegiteni [Kv; RDL I. 23].

5. maga mellé vesz; a lua lingă el; neben sich nehmen. 1588 Somlari Lazlo fel veowen ket falubeli Jobbagit rea Jeowenek* mind darabonkent vagdaltata teteoteol fogva talpig [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall. — *A házra]. 1678 fel veszi az ott valo hadakat és Beldi Pal melle le mégjen [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. 1778 mivel ... ezen Divisionak állapottyáb(an) ... a Condidens Felek tsak különösön egymás között meg nem edgyezhettek; erre nézve kívánának ... maguk keziben Divisor Biráknak fel venni [Szentbenedek AF; Incz. III/513]. 1792 engemet a Tit. Executor Tiszt Ur elsőben maga mellé a dolagnak folyásáról bizonytságot tévő Regiusnak vagy Assessornak fel vett [Usz; MbK XII. 86]. 1804: Széki István Uram Szakács Elek Uramot vevén fel egyik Regiussának, a Procuratorunk nem biztat velle hogy a Regiussága meg állasson [Szentersébet U; Borb. II]. 1815: az Executionak Törvényesenn léjendő végbenn vitelere Commetaneusaknak magunk mellé fel vettük Kövendről* ... eő kegyelmeket [Asz; i.h. — *Köv. a nevek fels.]. 1849: mely tisztelt Kormány Biztos Ur Rendelete nyomán Kert (!) hogy a kiparantsolt kinyomozásra szállanék ki, En is magam mellé feluevén Beretzki Lászlót [Héjjas-fva NK; CsZ].

6. átv kb. magába fogad, magához valónak tart/tekint; a accepta, a considera că-i aparține/face parte din el/ea; aufnehmen, zu sich gehörig betrachten/halten. 1726 Ez felett Attyaj Szeretettel intem es kérem az edes Gyermekimet Nemzetségeket az Szekely Nemzetet soha meg ne tagadgyák ha ók is azon Nemes Nemzethez jól alkalmaztattyak magokat, bizony bizhatnak, hogy az mint engem, ugy őket is azon Nemes Nemzet fel veszi [Ap. Apór Péter végr.].

7. szk-okban; in constructii; in Wortkonstruktionen: háta meg/é/a ló farára ~ maga mög/é/a ló farára (fel)ültet; a așeza după el (pe cal); (aufs Pferd) hinter sich aufsetzen. 1570 Barbara Katangh Gyerne ... vallya, hogy lattha Mykor az Gywlay Myhal zolgaia az lo farara veotte fely áz Erzen Iarto Balfnt fyatt es wgy vytte el [Kv; Tjk III/2. 164]. 1636 az holdos lovas le szálita lóuaról az Azzonyt, es az szúrke lovas uénél fel hátá mege [Mv; MvLt 291. 71b] *kocsira/szekérre ~ szekérre felültet; a urca (pe cineva) in căruță; auf den Wagen aufsitzen lassen. 1629: Prágai Máténé Zsuzsanna asszony fassa est Szigeti János mondotta az asszonynak ... felveszlek én egy kocsira vagy lovam farára [Mv; MvLt 290. 150b átirásban] 1736: Egyik asszony fel nem fér a szekérre, eleget könyörög, hadd ül-

hessen fel ő is, fel nem veszik [MetTr 419] *
tutajra ~ tutajra felülni enged; a lása sá se urce
pe plútá; auf das Floß aufsitzen lassen. 1764
Tudom bizonyosan hogy a' nyárban ... N(e)m(es)
Kolozs vármegyei Dextrádi Gram Dávid ... egy
Aszszonyt tutajára fel vett, és azon Eő felsége
tutaján Aradig le is vitte [Szászrégen; BfR VI.
125/15 Joannes Klementz (30) vall.].

8. bevesz/fogad; a primi/admite; aufnehmen.
1561 Minden apród pedig az ky arra az mwyré
akar allani ket Ceh mester elöt és a többi
elottis az vrahöz be zezodiek Az Cehbe tartozzek
ket forintot fizetni ... Ha pedig az o vrat
maga fel fwalkodasabol wakmerosegebol wde
elöt el hadna Annak utanna fel ne veg'ek
ha nem ha wionnan zezodik es az ket forintot
le tezy [Kv; ÖCart.].

9. magához vesz/fogad; a primi la el; zu sich
aufnehmen. 1574: az Zwkiak Sieteo hazaban
veot volt fely egy Ely wetet gyermeket Lwcha
azzony meg az eo vra feddte hogi myert tart
az fele bitangot, ha akar tartani tarcon kereszt
Ember germeket [Kv; Tjk III/3. 334].

10. (ruhát) felölt; a imbráca (haina); (Kleid)
anziehen. 1582 Kalmár Jsthan ... vallja ...
chikos Gergely mutata eg Zwrnt, kibén Keortwel
vala, ... tudwan azt hogi chizar peternek Ninchen
keortwelie, fel weóm hog meg Mutassam Neked
[Kv; Tjk IV/1. 64]. 1653: Én is midőn puska-
ropogást és Jézus-kiáltást hallottam volna ál-
momból felserkedvén fel ugrám ... a dolmant
és a mentémet felvőm s futék a házba fegyverért
[ETA I, 69–70 NSz]. 1747: (A katonáknak)
kardgyok, pár puskájok és karabélyok vala és az
köpönyegjékét is fel vették volt [Désakna; Ks
27. XVIIb]. 1770–1799: Az apám ... felviszi
a grófhöz próbára, a gróf fel veszi hát a köntös
jól van tanálva [FogE 61]. 1826: Ferentzi Josef
az Szokmányát fel vette [Somosd MT; CsS
III. C. 43].

Sz. 1777 Itt látom nagyobb akar lenni a'
Zsellér a' gazdanál ha csak előre hamarjában nem
orvosoltatik, talám esső után veszszük fel a'
köpenyeget [Déva; Ks 92. I. 17 Joannes Pülep
lev.].

11. (vizet) el/felfog; a capta (apa); (Wasser)
aufnehmen. 1670 ha Pál deak az derek Abrugi
visza foliasarol az szabad vizsett fel akaria az vy
Stompokra kwléon Gatón vennj, Mathius vram
aztis megh engedte [Abrudbánya; Berz 17].
1678: vgy ueue megh Istuan Deak Kosa Matias
Deaktül az mostani Stomplaiat, es vgy vette
fel Istuan Deak aszt az vizet, az melliet most
More Laszlo keres ... Valaszuti Istuan Deak,
mostan az eő Stomplara vette fel annak az Sak-
nak az vizet [uo.; Törzs. Demetrius Bota im poss.
Keorpenies (50) jb vall.].

12. (ütést) felfog, kivéd; a para (o loviturá);
(Schlag) auffangen, abwehren. 1591 Zekeli Mihali
vallia ... az keozeorws rezegen ... azonba Mathias-
hoz wte egi zekerczeuel, melliet Mathias egi bar-
dal fel veon | Nagi Janos ... vallia ... Jstuan
ereossen kezde hozzam verni egi zekerczeuel, ammint

otalmazhatam magamat váltig otalmazam ma-
gamat, egi bottal fel veottem az sok czapast [Kv;
Tjk V/1. 127, 162]. 1630: Latta(m) hogj hozza
czapa Banhazi Ura(m), Nagi Gergelihez, de nem
üthete mert Szanta| Janos Deak Ura(m) veve
fel az karjauat [Mv; MvLt 200. 196b]. — L. még
ETA I, 68.

13. (állatot) tilalmasból) be/felfog; a lua de
pripas (o vitá); (Tier aus dem Gehege) einfangen.
1798: az őszön a Tartsai hajtok Iuon és Gavril
... nevűek ... Marhait fel vevén bé hajtották
[Nemeszsuk K; SLt Vegyes perir. Mészáros Pan-
tyilimon (18) zs vall.].

14. be/felnő; a năpădi/acoperi; verwachsen,
bewuchern. 1579: (Az) oroksegheth imár az
tws es harazt nagjób rezre felis wotte wolt [Dés;
DLt 205]. 1597 volt Desfaluj Gaspárnak az Ifia-
biknak ... Egi kus puzta Zeölője, mjkor
az tujs fel vette volna, Ez az Gaspar Szebb
annak az púztanak zomzega leűen, kjrte volt
megh Desfaluj vramtot hogj fel mjuellie [Vessződ
NK; JHb XXIII/5]. 1617/1628: az erdeo Ismet
fel kezdé venni* [Ditrő Cs; LLt Fasc. 69. — *Ti.
a földet]. 1641 tudok egi darab pusztá szőlő
földet, ... most erdőbe vette fel [Ardó Sz; GyK
X. 30/8]. 1661: Egi darab szenafű heljet fel vót
az tiüs [Tarcsafva U; Pf]. 1694: vannak ebb(en)*
megj fák és borostjan fák is, de most tsak a' Bur-
ján vette fel [Borberek AF; BfR. — *Ti. a kis-
kertben]. 1711 Ördöngös nevű heljben ... va-
gyon egy darab Föld Fel vette az erdő parlagul
allot [Ménaság Cs; EHA]. 1728 (A földek) nem
haszon vehetők ha(nem) többire pallagok es az
erdő fel vette [Szacsva Hsz; SVJk]. 1763: A
Bagszid nevű Rétet ... a' Szamos Vize más Vá-
lura szakasztván magát, ugy Tóson s gaszoson el-
-hadta, mely ugy hevervén Berek, Nád és Fűzes
veszszők, s Nyaros fák oly sűrűen fel vették vólt,
hog az emberis alig mehetett közötté. [Széplak
Sz; Ks 92]. 1831 a' Rős még fű korában annyira
le dőlt, a' fattyn Rós fel vette, hogy meg aratni
is alig lehetett [Alamor AF; TI, Sebestyén János
udvari regius kezével]. — L. még DHn 55; GyU
99.

15. pénzt/pénzjárandóságot átvesz; a lua în
primire bani/retribuție; Geld/Gehalt übernehmen.
1570: Zeoch Miklos hithy zerent vallja ... hog
panazolkodot eo neky Myhal deak hogi Zylagine
... az haznak elseo pythwarat valamj Rachok-
nak attha vót Berbe, Eo maga fely vette az
Beryth [Kv; Tjk III/2. 95]. 1573 Margyt azzony
Zaz Negyedffel forynthot adot wolt ... Buday
Gergelnek kez pynzzwl mellyet fels weth [Diós
K; JHbK XLIV/13]. 1589 k.: az my keöz penzwnk
wolt aztis kette oztattam azon fogotth emberek
az felet te neked hattam es az feleth enis vgy
mint enymeth feől vöttem [Szu; UszT]. 1598:
le teuek ... az huzon eóth forynthoth ..., mellyeth
my Eleottwnk felis veonek [A. Jára TA; Berz.
LXV/8]. 1606 De akkor ott valek mikor Zilagy
Istuan es Gere Andrasne az Aruayok kepekben
fel vűek az f. 8 Gere Matetül az Zenteleký eő-
reksegert [UszT 20/192]. 1627: az Kapitalis (!)

summat ... en fól nem uezsóm [Borosbocsárd AF; Bál. 40]. 1637 ada negj avagj eot szaz forintot ... s en felis veóm [Mv; MvLt 291. 85b]. 1700 tizenöt forintot felis vótt [Dés; DLt 483]. 1780 külső faluk hatarajin akik magoknak erdők-et vettenek ... az edig tót költsegetis akit rajtunk fel vettenek meg fordítani nekünk tartozzonak [Torockó; TLev. 15/5]. 1827 az három márjást fel nem vési [Nagykend KK; Told. 31].

Szk: *tisztaságot* ~ kb. vki ártatlanságának ki-nyilatkoztatásáért járó díjat el/átvesz. 1597 Az Keresztúr Varosiaks mind feienkent protestalanak estwe hat orakor hogy az egész napkor mind Itt vartak ... Ergo, A tisztaságot en előttem le teűek Keúanniak hogy eők Absolutusok legye-nek, En fel vettem tisztaságokat [UszT]. 1609: Mi mind ez Illien okokirt halogattuk negi uagi Eot Instantiaiat hogi az tisztaságot fel nem ueotteők az Actor ellen [Dés; DLt 317].

16. kölcsönt vesz, kölcsönöz vkitől; a lua cu imprumut, a se imprumuta de la cineva; aus/entleihen. 1564 poronciol wala feolseged, Nekwnk, hogy mw el mennek es meg kenalnoyok az eothwen forinthal, kemenj ferenczeth szentpali Ersebeth Aszonth, melj penzth veoth volth feol Zwttorj Ilona Aszony, Berendbelj Reszere [Zutor K; Ks 42. B. 25]. 1567 Ez megh Jrth keet falw-bely valchagara veottem fel Az vytezleo Vyseleny Myklos Vramtol Eo felsege Jteleo Mestereteol zaz hwzoneoth foryntoth [Gyf; Ks]. 1570: Kapitan Pal Nemi(ne)mw szwksegeyre (!) wón fel Kemenj Istwantol kez penzt harom szaz foryntot [Balázsfva; JHb XX/51]. 1587 En farkas Ersebeth kenzerittettem Bórmenezekesen ... az en Wramnak egy Jobbagjat ... teobb puzta hazak-kal eoze adnom kire eő kegyelmetül Zalanczj Geórgj wram túl Tizen harom forintot weottem fel [Pókafva AF; JHb XXVI/10]. 1592: En Zaniz-lofi Bathorj Ferencz valloem ez en leuelemnek ren-diben, hogj Ennekem adot az Nehaj Bathorj Elekne Azzoniom Jakczj Anna Azzonj Neminemeo zukseges dolghajmra 73. Magyar f(orin)tot, d 55. kit eppen felis veottem eő ke(gyel)metull [Perecsen Sz; WLt]. 1614: az en Uram Boldisar Deak eleteben Aus-triaban és' Becz Varosaban bizonyos számú Beczj draga marhakat vótt volna fel hitelbe, mely mar-haknak az Ararúl bizonyos ados Leúeleket adot volna [Kv; RDL I. 8]. 1770: Nagj Enyedi Püs-pöki László Uram ... jelenté hogj kételenitte-tett masoktol fel venni kölcsön pénztis [DobLev. I/68]. 1771: vétém fel ötven magyar forintot kölcsön melyet tartózzom rövid időn még adni [Szentimre Cs; Hr I.]. 1801 éő kigylmektól aprodonként feles pénzt fel vettem és elis éltem volna [Dés; DLt 4]. 1842 Terűhnek ... csakis azon 14 Váto Rhforint állittatik meg, melyet a' Kőz atya néhai Lengyel Adám, és a' Kőzanya né-hai Bálint Ersebeth vettenek vala fel [Szász-régén; DE 2].

17. (zálogpénzt, kölcsönt) át/visszavesz; a pre-lua]relua (bani dați pe amanet sau cu ipotecă/un imprumut); (Pfandgeld, Anleihe) über/zurückneh-men. 1566: (A) Nyolcz forintot ... Visseleni Mik-

los ... tartozzek minden ok vetetlen fel venny es ez falukbalj rēzetek minden per patwar nelkewl meg erezteny [Gyf; JHb VI/14]. 1582 ualamikor Dobokai Farkas uagj az ő gjermekei megh adhattiak zilagjzegei Palnak az nyolcz forintot, fel tartoz-zek uenni es az haz helyet megh tartozzek bocza-tani [Derzse SzD; JHb III/29]. 1610 (A) Penzt Vgian my eleottwnk Benedekfy Janos Vram meg ada Almasy Istvan Vramis fel veón [Szu; i.h. 52]. 1681 azon örökségért valo pénzt f 9 ... Ba-log Péter felesége jussára nékem meg adá, és kész pénzül fel vévén, a' meg irt örökséget nékie ki-bocsátottam kezemből [Szercdaszentanna*; Bal Lev. — *Később: Nyárádsztanna MT]. 1760 B. Korda Vr(am) maga Praefectussa által a M. Teleki Fiu Ág Attyafiai(na)k insinualtatta, hogy a pénzt fel vési [Igenpataka AF; TL. Telki Ádám lev.]. 1794: Nem hogy ezen pénzt el ne ven-ném, de sőt a több Jozságra investált pénzt is fel venni kész vagyok [Mezőbánd MT; MbK XII. 100]. 1867 Sogor Urék azt kíványák, hogy a mi-képp a törvény ki mondotta, a szerint a Jozság meg váltási árt fel veszik [Bőződűfalu U; Pf. Kovács Sándor lev.].

Szk: *zálogot* ~ zálogpénzt át/visszavesz. 1584 az zalogot fel veottek az Biro kezwl [Dés; DLt 213]. 1599: Palffi Isthwan ... az feöldet beőcheőiwel kewanta, miert hogy az zalagiat felveőtte wolt [UszT 15/193]. 1650 kinala(m) megh . Heőr-cyeők porondgyanak Zalagjaival ... , melyet fel nem veón [Egrestő KK; Bál. 43]. 1794 tessék az Ur(na)k mind azon nevezett Jozságok Zalogját fel vévén, tőstént ... kibotsátani [Mv; MbK XII. 100]. 1827 birják Kegyelmetek az Exponenseknek egy darab Szánto Földiket Zalogon ... Tessek Kegyelmeteknek Ezen meg szomszédolt Földnek Zalagját fel venni és az praetencioban forgo földet az Exponenseknek kezikre botsátani [Albis Hsz; BLev.].

18. felszed, be/felhajt; a incasa/stringe/percepe; beheben, aufreiben. 1560 k Nyrew Jstwan az trombitastwl az haz adayabol veth fel f. 1 d. 75 [Kv; Szám. I/IV a hátsó táblán]. 1580: ennek vtanna az ado zedeok zemelj ualogatás nelkwl az adot mindenteol fel vegyek [Kv; Tan Jk V/3. 205b]. 1595 negyszaz forintot az Adosokon vegye fel Sombory Sandor [Zsombor K; SL reg.]. 1640: Az Neotelen legeniek dezmaiat Kamuti Farkastol fogua, az Tiztek veottek fel [Mákó K; GyU. 53]. 1720/1753: énis Brassoban szorulván Segesvárrá nem mehettem hogy az Interest rajtok fel végyem [EszT-Mk Cserei Mihály kezével]. 1777: Hogyha pedig valaki refractáriuskodni akarna és a bért nem akarná megadni, tartozik a bíró hiteseivel együtt felvenni [Zalán Hsz; RSzF 189]. 1843 adószedő Pekarik Iosef. Kelmeden a portio pénzt katona exequutioval vette legyen fel [Dés; DLt 586. 16].

19. (adósságot) átvállal; a lua asupra sa (un imprumut); (Schuld) über/auf sich nehmen. 1592: Ach Gergeli ... vallia ... hozanak valami leuelet ele, melibe eottuen egi forint adosság vala, kit

Zeoch Imreh chinalt volt, kit akkor Nyreo Marton veon fel hogi megh fizeti [Kv; Tjk V/1. 222].

20. el/felvállal; a se angaja, a accepta; annahmen men. 1560: farkas Wram my Eleottunk fel Weue ezt, hog Ez Jeowendeo Pünkest napiara, kezebe Bochattia az Jozagot, Minden ok Wetetlen [Ebes-fva; Ks 101]. 1582 magdolna azzonj Orban Vramat es az eo feleséget mindenek ellen, Attiafiak es idegenek ellen megh otalmaza^a saiat keolchege(n)

kit mi eleotwnk magdolna azzonj ueon [Ne; Wlt. — ^aA zálogba vetett jb és két föld birtokában]. 1652 Aranyas szekb(en) Rakoson lako Fodor Tamas Ne(me)s személy Felesége Palfi Sofia azony felperes feleletl... Tartottam ismet az It es daikalkodtam az Juel hat esztendeigh, melj tartasom es daikalkodasomat fel nem uottem uolna io akaratom szerent 40 forintert [Borb. I]. 1723: (Luka) Sodosságot vévén fel sok reménkedésünkre két hétre, napjára hat hat polturát kért az maga kenyereire [Hodák MT; VGy. Basta Nunczné Maria (30) jb vall.].

Szk: ~ i baját. 1736: azt halatam másoktul hogy elís hatta volt, egy keves ideig, Eltető Uram(a)t a Feleségé, de az Apja fel nem vévén baját... Praedikator ur(am) össze bekéltette Jánosi Kata Aszszont, Eltető Ferencz Uramal [Szentegyed SzD; TKI Ferenczi János (80) jb vall.] * ~ i gondját. 1560 vgy tewttek volt myndenek-rewl vegezest ewt zaz forint kewtel alat es vgy vette volt fel benedek vram gongyat suky Jlonasszonnak az ew huganak [Kv; SLt ST. 6]. 1610 ha Kedey Janossal egygit adgiak kezeben vgy veszi fel az éoreksegnék gondgiat [UszT]. 1726/1793 Miklos Anna Aszszony minden hazul hozott pénzt és Jóságát transferálya Férjének Nobilis Etzken András Uramnak keresett Jóságaival és Szántó földelivel, melyeket Legálhassan annak a ki ő kegyelmeknek gondjokat fel veszi [Albis Hsz; BLEv. 7] * ~ kötelet kötelezettséget (el)vállal. 1568: Mikor az bekesegekné mogiat az vraym eleikben attak volna, Eottwes Gergel meg ala, minden zerzesinkben, birsagoth es kotelet fel won [Kv; Tjk III/1. 179]. 1583 Melly dolognak Megh Al-lasara mynd az ket feel zabad Akarattia zerint Zaaz fth kotelet wún fel my Eleottunk [M.pal-atka K; JHbK IX, 21]. 1620: Ha valamellyk fel... fel bontaná es meg nem allana mindenik fel szabad akarattia szerent száz száz forint keotelet veon fel magára [Kovácsna Hsz; Borb. I] * ~ i a menedékséget/oltalomságot vminek birtokában való oltalmazási kötelezettséget vállal. 1604: Actorix (!) oswat miklosné Borborazonj comp(ro)-bat, hogi mikor az lowat Janossj gergelj kezehez wötte... föl wötte az otalomsagat [UszT 18/128]. 1621: Menendeksegetis veon fel mi eleothv nk mind magara es giermekire Vegh Mihajl, hogi minden teorueny szerent ualo haborgatok ellen megh menti, az megh neuzet erdeonek birodalmaban Veres Christina azzont, és a Nagy Andras aruait [Megyes-fva MT; DLev. II. 31] * ~ i terhet a. terhet/szállítmányt (el)vállal. 1573: Kolosy Istwan vtan azt vallia, hogy Eotet kerte volt Istwan deak... hogi zekerezt zerzene valamý keotes poztioianak

Eo penig Miert hogi Regy zekeresse volt Az Nagi Pal, Zol neky hogi Mas ember terhet fely neh venne hane(m) az melliet Eo zerzene Neky [Kv; Tjk III/3. 120]. — b. (el)vállalja az oltalmazás terhet/kötelezettségét. 1556 az en gyermekymnek terbeth fel wewen attham Petherffalwabaly Reze-meth ky feyerwarmegyeben wagyon helheztheth-wen Minden hozza tarthozoywal az wytezlo Glesan Janosnak Mykeffalwan lakozonak Mas fel zaz for-nython [Mikefva KK; BfR IV 283. 3]. 1566 dobokaj Jmreh gyermekjnek és attyaffiainak, es mindeneknek akar mely newewek legyenek... terheket magara tellyesseggel fel wewen... vethe my Elottunk zalogon fwzkwlth, zentmihalteljk es separtj rzezeit [Gyf; JHb VI/14]. 1572 Es mynd Ferencz vram: Mynd kegig (!) Orsoliaazzony fel veottek giermeokkwknek (!) terhit [Gerend TA; BK]. 1588 Zabo Demeter fel vette mind maga es gyermeky es minde(n) attiafiay terhet, hogy soha Somogy Andrast sem maradekat az meg mon-dott hazba(n) meg nem haborgattyak [Torda; Pk 2]. 1621: egi felelöl az vitezleó Twri Andras vram), mas felelöl, az vitezleó Iffiabik Deesfalvi Gaspar vram)... giermekiknek terheket is ma-gokra fel veuén irreuocabi(lite)r teónek illen vegezest^a [Bolya NK; JHb XXII/19. 1. — *Köv. a végzés]. 1712 jelen lévén egi felöl Biro Samuél Uram, másfelöl . Nemes Vadas István Ur(am) és mind ketten eo kgimek fel vévén terheket született, ésszületendő gjermekeknek..., tőnek mű előttünk ilyen örökös és állandó cserét^a [Nagylak AF; DobLev. I/76. — *Köv. a részletezés]. 1795 (Az illetén kijelentett Csere a megirt modon kö-zöttünk megesvén, mind két részről magunkra és Maradékainkra fel vészszük a Törvényes oltalma-zásnak terhet [Kv; JHb XIII/19].

21. magára vállal; a lua asupra sa; auf sich nehmen. 1573 Merigyoy Tott Janos... Byzonyos okokbul Ada My eleottwnk, eoreok Jobbagywl Ma-gatt vitezleo Hozzwetelki ferencznek, Ezts fel wewe(n) Magara, hog ha... az ew zerireol el Menne, Tehatt ewtett Hozzwetelki Ferencz Minde(n) teorwennelkwl . minden helyeke(n) Megh foghassa [M.fráta K; SLt J. 4]. 1635 az Csismasiaknak semmi melto okok ninczien rea, az mellyeken az Wargak priuilegiuma el rontassek annak mindeniknek magok az okay, magok kewantak s czinaltak magoknak; Es az mint hogi fel veottek mikor teczet, szinte ugy le tehetik ha nem teszik [Kv; Céhir. 1. 15]. 1731 Szegöttette be Simon Istvánt Halász István uramhoz Inasagra..., kezes lón erette Ujfalusj Szabo János Ur(am) kez be adassal, mind maga s mind az Inás. maga jo akarattyából kezét be ada es magat obligála B. Czenek minden rendit fel venj [Kv; Fésűs-Cjk 57].

Szk: *cviikióti* ~ (magára) felelősséget/szavatosságot vállal (magára). 1585 Ferenczy Antal vram és Volfard vram valliak hogi eok Nem emlekeznek. bizonnial arra hogi Hozzw Marton azt monta volna az Zek Zynin, hogi eo Abban a' haz rezeben mellyet az Attia hazaban Adot volna Olaio Georgnek fel venne az Euictiot, es Euicalna Olaio Georgieot.

[Kv; Tjk IV/1. 413]. 1598 Iffiw Boncidai Gergely ... wallia az Tanach haznal kenalta Veres Balint Palastos Istwant az Euictio felvetelewele de azt mondotta semmikeppe(n) fel ne(m) wezy [Kv; Tjk V/1. 198]. 1627: Mely hazaknak concambialasaban ... Nehai Hü nyndi (!) Nagy Andrasne, Kende Margit Azzony, contra quoslibet legitimos impetitores, Euictiotis vón fel magara my eleottunk [Kv; RDL I. 130]. 1640: (A) szena rett felöl Euictiotis vett fel Gonos Mihal Vram mindenek ellen [Ne; DobLev. I/10]. 1701: Ferencz István nevű Jobbagyat ada Dalmoki Hadnagy Matyas Uram ... Groff Bethlen Miklos Ur(am-na)k ... örökösön irrevocabiler ... Mi előttünk ... Euictiotis vém fel Hadnagy Matyas Ur(am) azon Jobbagy iránt, hogy az Urat ő Nagat minden legitimus Impetitorok ellen evincially [Gyf; Wlt]. * eviktorságot ~ vki ellen 'ua'. XVI. sz. v.: apafi uram wegie fel az eviktorságot az lewelek felől az kit ő Knek adunk [Told. 1a]. 1601: bodony Marturam* az bodony Attiafiay ellen az Ewiktorsagoth fel wewe [Póka MT; Ks 90. — *A forrásban ötször így!].

A fenti szk-ra részletesebben 1. evikció és eviktorság al.

22. (tisztiséget/hivatal) elvállal; a accepta/primi (o funcție/un serviciu); (Amt/Dienst) annehmen. 1580 keryk eo kegmeket hogy az varasnak valaztassanak engedelmessek lewe(n), vegyek fel az tyztet es az adozaesnek terhet [Kv; TanJk V/3. 207b]. 1584 Eotweos Orban vallia, hiwata Baki pal es ... monda eszt hogy lennek procatora ... Ne(m) veóm fel a' p(ro)catorságot [Kv; Tjk IV/1. 197]. 1585 Keotelweroó Balint vallia, Le tewe(n) Keotelweroó Leorincz Az czech Mesterseget, kerek hogy 4 hetig legie(n) meeg czech Mester de chak ket hetig weowe fel, Az ket het Mulva vgya(n) Ne(m) veowe fel [Kv; Tjk IV/1. 441]. 1640: keoztunk valo Atyafi szeretetnek erősbé bizonyjagaért, kgd kjesin leankanknak kereztt Attjasaganak s Azzonjom eo kgme Kereszt Anjasaganak tiztit ne neheztellie fel vennj [GramTr V. 359]. 1663/1728 Ha valaki Falus Biroságot eskütséget es kert biroságot erdő es hatar pasztorságot fel nem akarna venni az ki erde(me)es reaja falu boszujan maradgion masnak advan azt az egy forintot az ki el viseli erette [Szentmihály U; Törzs. Jakab János kezével]. 1782 Minden valakinek az határon vetése vagyon és léssen minden kifogás nélkül tartozzék az határpasztorságot felvenni és viselni [Oroszfalu Hsz; RSzF 151]. 1795 a falusi biroságot igen nehezen vészik fél [K; KLev.]. 1836: Nagy kedvvelenséggel vettem ... hogy a Tekintetes Ur a Tartsafalvi sz. Ecllésia Curátorává Választatott, de ezen szép Hivatalt ..., nem akarja fel venni | haladékon kívül jo kedvel végye fel a Curátorságot ha még nem tette [Bözd U; Pf. Árkosi Mihály esp. lev.] * vkitől hivatalja onusát ~ a céntisztiségre való választatáskor a tisztiségre megválasztottól a szokott céhjárandságot átveszi. 1764: a mostani kiscéhmestertől hivatalja onusát* felvenni az nemes céh ne merészele [Dés; DFaz. 23. — *Ennek mibenlétére nézve a céhhatározat, amelyből a

szerk. a fenti szövegrészt kijegyezte, más vonatkozásban így tájékoztat: Madarasi János ő kglme a nemes céh céhmestersége elviselésével és azon hivatalnak szokott és szabott onussa* befizetésével ennek előtte bizonyos időkkal nemes céhét contentálta (i.h. 22). *Az így felvett onus rendszerint a rendezett közös céh lakoma költségeinek fedezésére szolgált].

23. elfogad; a accepta; annehmen. 1564 mw az feolseged paronczjolattya zerenth meg kenaltuk az penzel szent paly Ersebet Aszonth Hanu Bodog Aszon Estin penteken, de mw teolwnk az penzt feol nem veife hanem Jlljen Walaszt teon ... En ez penzt feol nem vezem, ha nem teorwen-teol warok [Zutor K; Ks 42. B. 25]. 1584: ha ez Conditioakat Kendy Janos fel Nem venné, Megis vgia(n) Statualliak bator Kendy Janost*, 'de az Varos p(ro)curatori vigiazanak es Contradicallianak [Kv; TanJk V/3. 284. — *A Thar Istwan házába]. 1730 Tszletes Czeh Mester Ur(ai)nk emlekezetet tőnek az Katona Joseph Deak Remek Collatioja irant, hogj az becsületes Czeh penzül venne be ... az becsületes Czeh ... penzül fel vőtte, mivel Mester Ember Gyermeké fel collatioval tartozik [Kv; ÖCJk]. 1793: Diosadbol az ki osztás végett küldött palinkat egy Hordo Borral viszsza küldötte az Vajda mivel Semmikeppen az Emberek fel nem vészik próbálta Székely Josef is ot létib(en) hogy ki osztassa de rá nem mehetett s még az Guberniummal fenyegetnek ha erőszakosan rájak vetyük [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Szk: kalákot ~ nyomravezetésért pénzt fogad el. 1750 A. Róskucza Danila ... Exponálya, hogy most egy Esztendeje el vészvén 8 Sertése Nyomokon ment egészen Bulzeste Dsurs Danilla házág, kiis azt fogatta, ... ő maga ki keresni, ki hova vitte légyen, melyért Dsurs Danillának kalák Pénztis igyirt, de midőn aztot meg vitté volna ..., a kalákot fel nem vette [H; Ks 62/6]. 1769 Rádúj János közel laknék kalákat venne fel a farago fejszéjére melyet a Malomból el loptak volt [Nagygalambfalva U; IB]. — L. még kalák al.

24. felfogad; a tocni/angaja; aufnehmen. 1718 Pestis alkalmatosságával Kivantatik fel venni a holtakat el Temető bizonyos Embereket fizetésre [Kv; KvLt I/225 gub.]. 1740 (A) Lovak(na)k procurálására ... facultáltatik Hadnagy atyánk-fia ő kglme Csatánból* a' város Jobbagyi közzül egy arra alkalmas embert fel venni avagy fel fogni [Dés; Jk 532b. — *A várossal tőzsomszédos település]. 1801 Minthogy pedig a M. N. 'Sombori Irigulálatlan Commune Terrenumokat más Geometran kívül sem fel nem mérheti, sem pedig nem apporportionálhatja: arra való nézve fel vész-szük Őri F. István ő kegyelmét, mint ahöz értő Geometrat [M.zsombor K; SL II]. 1845: az Árvai Szék eddigi tollvivője László Ferencz atyánkfia ... hivatalos működését tsakis ezen Köz Gyűlésig vállalván ... ajánlaltatván Széki Elnök Királyi Biro atyánkfiának hogy ezen fizetésre az Árvai széki tollvivősegre végyen fel erre alkalmas egyént [UzLt XI. 85/6. 23].

25. ~i a *panaszt* a meghallgatja a panaszt; a asculta plingere; Klage anhören. 1684: az panaszlo ember is tartozzék az mel<(tat)lan panaszért az céhben megbékélleni addig <a> míg még kezét nem ad rolla, nem tartozik az céh panaszát felvenni [Dés; DFaz. 14]. 1779: Felvevén mind a két félnek panaszát, rumináltak is a dolgot lélek szerint [Taploca Cs; RSzF 159]. — b. helyt ad a panasz-nak; a da urmare unei cereri/plingeri; der Beschwerde stattgeben. 1722 k.: En TT a Venerabilis Görgényi Tractusnak legitime választott Assessor, esküszöm az élő igaz Istenre ..., hogj kinek kinek panaszszát, sérelmét hivatalom szerint meg halगतam, fel veszem [GörgJk 76].

26. *dív* felkarol; a sprijini, a sustine (cauza cuiva); sich einer Sache annehmen. 1735 alázatosan Installok Excellenciatok(na)k méltotassék figyemelt venni [Kv; Pk 6]. 1785 nintsen hogj kinek panaszoljunk ha Nagyságod nem méltotatit dolgunkat Istenesen fel venni, és ha a dolog vgy hozza magával a Felséges Királyi Guberniumnak is recommendálni [EMLt Török Bertalan gyűjt. Vizaknai Kontz József kezével] Installok azért alázatosan Nagyságodnak méltotassék dolgotat Istenesen fel venni [i.h. ua.].

Szk: *ügyét* ~i vki előtt kb. felkarolja/pártfogásába veszi valakinek az ügyét vki előtt. 1772 Bánffy Dénes ... ment Károlyvár^a felé a püspök Bajtayhoz^b, ki is igen nagy barátja s megbeszélvén minden dolgát, véle együtt Szebenbe ment, s ügyét^c felvevén a gubernátor úr előtt ugy elcsinálta, hogj maga sem hitte volna [RettE 272. — ^aCyf. ^bBajtay Antal József rk püspök. ^cBánffy kicsapongásainak dolgát; ezt l.i.h.].

27. művelés alá fog; a incepe să cultive; inbaueen, bestellen. 1667 az Isputalihoz tartozo egy fertalnj kis darab pusztá szőlőcziket tördtem es uőtem fel giepűből magam számomra [Kv; RDL I. 31]. 1690: privilegiumunk(na)k continentiaia tartia, hogj valakik valakinek szőlő eorőkegeett fel veszik, vionnan megh böczülven mit dolgozott raita, az igaz vérr, es igaz attiafiu deponallia minden kölczegett expensaiat, vgy niulhasson az szőlő eorőkeghez [Km; Ks 11. XLVI. 16]. 1708: az B: Céh ... egy szőlőt fogott volna fel bora hasznáért miveln, az mellyetis most nagy Romlasabol szükségeskeppen kellett fel venni es meg miveln [Kv; AsztCJk 72].

28. számba/számításba vesz; a ține seama; in Rechnung nehmen. 1774: ha a Koronkai Tó mellett lévő nagj gumöltsős Tanarokat melléje teszi az Ember ... ha fáját nem vésziis fell az Ember [Mv; Told. 21]. 1777/1780: A Dézmabéli Proventus az Esztendőknék bővsége vagy Szükséghez képest, holl nevedik, holl száll a medius Numerust vévén fell mindezálta, gyűl bé Esztendő által Buza Gelin(arum) Cir. 60. [Alparét SzD; JHbK LII/3]. 1797 a' Pálínkának közép arrát, és annak közép időben közép el kelésit fel-véve lészen a' nyereség 5 Hfr 76 Dr [Vízszilvás SzD; Wass. Conscr. 81]. 1837 Tehát ezen gyűlés alkalmatosságával meghatározatott az is, hogj vennők fel: hány bükkfákat s micsoda helyen vagyis kiknek

szomszédásaik között aszeltattak meg [Jenőiva Cs; RSzF 119].

29. ki/megjelöl; a indica; angeben/bezeichnen. 1814: oda jött Pávai Samuelné Asszonyom ... az ő Kegyelme Szavának mi engedvén, utosittása, és ki mutatása után (l) vettük fel a' métat [Dés; Ks 79. 29. 797].

30. kitűz; a fixa/stabili; festsetzen. 1605: fel is veotte a teobbinek meg fizetesének napyat ... 1603 eztendeobely Tavazy Zent kereszt napyat [UszT 19/73].

31. *vallást/vallását* ~ a. tanúvallomást feljegyez/jegyzőkönyvbe vesz; a consemna o mărturie in proces-verbal; Zeugenaussage zu Protokoll nehmen. 1661: el menuen olah Bretere ottis az my nemü vallo szemelleyeket az D(om)inus exponens előnk(b)e Convocalvan fel vettük vallassokot hűt szerint [JHb XXXVI.9]. = b. tanúvallomást számba/tekintetbe vesz; a ține seama de o mărturie; Zeugenaussage in Betracht ziehen. 1818 a meg jelent Zagoni katchaság jelenti hogj a bejárattott Bizonyok vallas teteleket fel venni nem lehet, mert — azok mind az Udvar emberei [Hsz; Szentk.].

32. feltűntet; a arăta/indica; angeben. 1803: a' mi kevés fundussa kész Pénzben vagyon a' Czéhnek némelly Mester Embereknél ki adva, annak ezután Esztendőnként minden egy forint után 5 pénz Interesse folljon, és számadások idejen Czéh Mester Uraimek számadások rendiben fel vegjék, és hiba nélkül felis szedjék [Kv; FésúsCJk 23–4]. 1837 nem minden költségeket ... vésznek fel a számadásokra [Kv; AsztCLev. 114–5].

33. (hozzá/bele)számít; a cuprinde/include; (da-)zurechnen. 1571 Ez Adobol ... Az eo adossagokba fely Neh vegenek [Kv; TanJk V/3. 48b]. 1677: ha mi defectus esik az futatásban ... azt az d(ominus) successor tartozik raciojaban fel venni [CsVh 55]. 1797: Eget bor kél-el esztendőt által közép szerűleg fel-véve 10 veder [Ajton K; CU IX/2. 47b]. 1820: Ezen helység három határát egyűve fel véve fele jo s' könnyebben mívelhető s' takarodo, a más fele pedig alább valo, és nagyobb munkával mívelhető [Bágy U; MvLt Usz-i úrbéri összeír. 2]. 1833 a Szita, rosta, romlás censusba vetelével minden véka buza ki sütese aztis fel véve hogj Piatzi Taxátis három három R. Forintot fizetünk belé jön aprosági költségbe 30. 32 xrokba [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

34. Csak tagadó/tiltó formában; numai sub formă negativă; nur verneinend: számba sem vesz, semmibe vesz; a nu ține seamă de ceva; außer acht lassen, für nichts achten. 1657 meghalván Báthori István az gyermek fejedelem^a is nevedvén, s melléje rosz tanácsadók férkezvén, az ifiu elme könnyen megvesztegetett, s az fenýtéket nem kezdette fel venni [KemOn. 16–7. — ^aBáthory Zsigmond]. 1716: fel se ved, az a fele rosz te' mondat meg lád melj szep csendesen meg tanított en az ellenem rugodozokat [Nsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1800 az egész v(á)r(me)gyében a hol járok szánokozással sugják Fülem<be> hogj vigyázzak magamra, még tsak a paraszt gyeokekis (l) tsufolva kiabálják utánnam. Igaz

hogy ha tsak ezek profetálnak fel sem venném [Perecsen Sz; IB]. 1807: Letzkét mondottam, de nem tudtam a Rector pirongatott de fel se vettem még tsufolodtam az háta megett [Dés; Ks 353].

35. tudomásul vesz; a lua la cunoştinţă; zur Kenntniss nehmen. 1584 Gorbay Gergely Torday Vallia Bokor Casp(ar) enneke(m) zerze a' hazat ... De hogy Kos Istwan Immar benne lakik vala a' hazban en nem veszekedhetem velle, hanem fel veóm es kewana(m) az en penzemet akit en Bokor Casparnak Attam vala [Kv; Tjk IV/1. 319]. 1597: Ez mostany vegezest az Mezarossok fel wéwén az elebi eginehanizori varos vegezesse zerint tartozzanak elegendendo húst fogiatkozasnelkewl wagny az keossegh zewksegera [Kv TanJk I/1. 300].

36. tekintetbe vesz; a lua în consideraţie; in Betracht nehmen. 1727 Istenesen vegye fel Nsgtok, Kegyelmetek hogy eddig a Gones Familia ad minus nyoltzvan esztendőktől fogva extra Dominium hűjús Domús volt, ezért extra Dominiumis keresheti jussát ha lészen melyet nem remélhetni [Ne; DobLev. I/129]. 1765: Melly ezenn Ratiokat fel vévén s az mostan producált Inquisitoriat az elébbeniekkal egybe vetvén ugy jő ki hogy Imre György és Pál Ferkő verték Murvait [Torda; Tjk V. 260]. 1805: egybe gyűltünk vala a' Birsag Házhoz, holottis a' magunk Mivelébseli megszoritását vévén fel a' nevezett czélra nézt fundamentum, kérdésbe jött közöttünk hogy a' három vagy p(edi)g a' Négy Ágas vas futatás álllyane meg? [Torockó; TLev. 9/38].

37. elszenved, kiáll; a îndura/râbda; ausstehen, vertagen. 1583/1584: Rwtalmas Zyttkokath Diokert fel nem veotte Volna [Újfalú K; Ks 42.B. 9]. 1588 Erdeőthelky marthon ... Az en fiam jobagyat, chyan Janos neweótt az Atthyawal fegyweres kezzel reya menwen ... halalos sebbel illette, kopyawal altal eoklele, holt eleweneól hatta mellyet Az potencian kyweól, Az my Jobbagyonk karaert es Nyomorwssagaertt negywen forintert fel nem veott volna [Somlyó Sz; Wlt]. 1600 Azert ebbeli fogsagat veresiget zaz forintert fel nem weotte uolna [UszT 15/53]. 1690 Hazamra reszeg Nimetet hozot maga hazatol, ajtomat vagdalt a Nimet, Felesegem, Gyermekem megh iedét tölle Féléségem Gyermekem iedsegit fél ném vettém volna pro fl(renis) 50 [Zabola Hsz; HSzJP]. 1736 u. Uram a szegény Teleki Mihály, úgy bának vele* bizony fel nem vettem volna száz aranyért [MetTrCs 463. — *Az udvarába vett nemes ifjúval]. 1783 melly Sokat alkalmatlankodtam magamnak, de menyinyit ortzátlankodtam azon Szamosfalvi Vraságnak is hat aranykért se vőttem volna fel [Kovácsi K; Eszt-Mk].

Szk: fájdalmát fel nem veszi vminek. 1590 Ez mellett verem hwllassit es testem fájdalmitt, kitt 25 fl: fel nem wöttem volna [UszT]. 1598: az all peres, egi biro ferencz neueo Jobbagiomath uerte taglotta ueret hullatta, kinek az fájdalmath fel nem uotte uolna huz forintert [i.h. 13/13]. 1604 u.: Gagy Istwan ... hatalmasul Fegy-

weres kezzel chyakannyal ram tamadot, az chyakant az feyembe vagta, az feoldre le Eytet veremet ontotta. melynek az faydalmat fel ne(m) veottem volna p(ro) f 25 [i.h. 18/15]. 1648 az el mult vasarnap ... raia tamatta(na)k ... keuano(m) hagi conuincalodgia(na)k, az faldalmat fel nem ueotte(m) volna p(ro) fl. 50 [Kv; Tjk VIII/4. 311] * fel nem vesz valamit holt díjáért emberölés váltságáért el nem szenved vmit. 1590: ez Al peres ... Mordal'nak es Arwlónak mondott, vgj eset Enneke(m) hallano(m), Azert ha te zod, azt Akarom meg ertenj teolled azt Zek zinen ha pedig mastol veotted az kiteol weotted azt kiwanom hogy eleo alasd, he eleo alatodis ha rajtad maradis azt mondom, hogy holt Diomert fel nem weote(m) wolna [UszT]. 1591 Ezeket ez en rajtam leot rwt zitkokat fel ne(m) veottem volna holt diomert [i.h.]. 1606: az Alperesek ream tamadanak, ugy minth hatalmassok, uerenek ... azt mondom, hogj az uerest es uerem hullassat fel nem uöttem uolna fl. 25. Az zidast penigh ha azt kgtek toruenje mutattia holt diomert fel nem uottem uolna [i.h. 20/143] * pládt ~ botütést elszenved. 1651: Vyhelly Marci Míuel hogy olyan vakmereosegre uetette magat, es az Cehnek jnteseuel nem gondolt Jnas leuen, addegh fel nem szabadittak hanem ha jo akarattyabol az drot vono szekre le fekszik, es ott egy nehany plagat veszen fel, auagy hogy az Cehnek fel Gira Ezusteot ad, de eo inkab annuála annak, hogy eo inkab az fel Gira Ezusteot adgya be az Cehnek, hogy sem mint eo plagat vegien fel [Kv; ÖCJk].

38. felépit, meggyógyít; a vindeca; heilen. 1725 Lakatos Ersébeth Asz(sz)onyt találtuk ... nagy erőtelenségben ... azon 23 forint adossagát ... recognoscála mi előttünk ..., s obligála magat arra, hogy minél hamaréb meg igyekezik fizetni csak az I(ste)n sullyos betegségiből vegye fel [DobLev. I/120].

39. ~i magát erőre kap; a prinde putere; auf/zu Kräften kommen. 1734: eddigis be sem küttem volna a Gyermeket, de hogj egi kicsidég meg fordultam volt fel vettem magamot ismet a nyavalyaban estem [Meggyesfva MT; Ks 99 Árva Bálintith Susanna lev.].

40. ~i a munkát a. vállalja/veszi (magának) a fáradságot; a-şi lua oosteanala; annehmen/sich die Mühe nehmen. 1571 Mostanys arra keryk eo K. Biro vramat varoswl hogy eo kege vegie fely az Munkát Es ... keresse megh eo Nagat Es ... keoneregyen Ez Mostany kewant Summanak leh zallitassa feleol [Kv; TanJk V/3. 40b]. 1573: Brtyk aztis hogi az feidelem Biro vram altal Ez ely mwlt Napokban az c(on)pulsoria dolgaban Reszerent valo kegelmesseget Mwtatta Azert Teccky varoswl keryk (lgy l) azon Biro vramat kyal birot hogy eo kegelmek vegek fely az Mwnkat megis [Kv; TanJk V/3. 87b]. — b. elvállalja a munkát; a accepta lucrarea; die Arbeit annehmen. 1585 Az elmolt 1584 Ezendeoben, Biro Vram es az Tanach kert wala minket Barath Petert es Boncziday Gergelt az itfen walo hatosso haznak megh wytassara ... eo kgk wyanon emlekeztet-

nek rea hogy az tawaly igirettunk zerent ezt a munkat weninuk fel [Kv; Szám. 3/XIV. 29].

41. *dítu* magára vesz/von; a atrage asupra sa; auf sich nehmen. 1573 Apalin azzony nehay Alcz Matiasne Azt vallia hogy tawaly volt Nala zallason Zeoch onofrius fia kenallia volt eotet egi zwbichawal hogi meg vegie, Eo ne(m) veotte azt Monta hogi Nem akaria attya annya haragiat fely venny erte [Kv; TjK III/3. 183]. 1583: Marg(i)ta Bereczk Mathene vallia, mind hazamhoz mind pithwaromba be leot az Deak Adam Diznaia elegzer, mind holwal Reggel de Nem bantottam mert oly hitwan volt mind az Dezka gwytleóseet (!) sem Akartam erette fel venny [Kv; TjK IV/1. 121].

42. szokásba vesz; a lua obiceiul, a se obișnui; die Gewohnheit annehmen. 1722 már aszt vette(m) fel, estve, csak két három kalán levest esze(m), így jól nyugoz(m), semmi alteratiom nincse(n) [Kj. Rétyi Péter lev.].

Szk: a kardviselést ~i. 1759 az törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s tarsoly viselést, hogy ritka ifjúember járt a nélkül [RettE 90] * a tarsolyviselést ~i → a kardviselést ~i * *vmilyen módot vesz fel* vmilyen divatot kezd. 1659 Az úriasszonyok^a különbözőképpen jártak a nemesasszonyoktól Bóbitát is téznek elől a homlokoknak tetejére ... Ezt sem láttam egy becsületes nemesasszonytól is. Megmondám egyszer a főispánnénak, Gr. Teleki Pálné Haller Borbára asszonynak: „Ne féljen nagyságtok, mert ezt az módot nem veszik fel nagyságtoktól a nemesasszonyok” [i.h. 91. — *Értsd: a főrangú nők] * *vmilyen módot vesz fel* vmilyen módot/szokást kezd. 1758: A Dezma iránt ennek előtte Eleink ezen Felső Földi Possessor Urak Mlgos Praedecessoraival egy egyeztetnek volt meg hogy az helyett Tretyina nevezetű pénzbeli Adot adunk .. most olyan modot vettek fel, hogy az egész itten lévő Jobbágság csak egy jó rüdeg Sertést ad [F.föld K; BfN dobozott anyag].

43. kb. nyomon elindul; a porni pe urmele cuiva; auf der Spur verfolgen/gehen. 1747 maga iratásából stal azis, hogy nem ezen sedria(na)k Jurisdic-tioja alatt valo helyről hane(m) másunnan fogták el Jket, .. è loco delicti vötték fel, és vgj üzték [Torda; TjK III. 163]. 1806: hallottam, hogy valami kutyák a' Korodi szegelethől a' Gyepün belül valami Sertéseket fel vettek, és azokat hajtották [Dés; DLt 82].

Szk: ~i a vhol indult tüzet a keletkezett tűz fész-kétől el indul a tűz nyomán. 1762 A fel vévén az J ő Klme által meg gyujtott bokorban indult tüzet, à bokortól fogva nyomozták continuativé minden meg szakadás nélkül az hegyen által a' mint a' Fatensek harapozni szemekkel látták. és recognoscalták, hogy azon bokorban indult tűz nyoma volna continualva ... azon harap égés(ne)k nyoma s perselése lett legyen [Torda; TjK V. 103].

44. ~i a nyomot a. kb. elindul a nyomon; a porni pe urmele cuiva; auf der Spur verfolgen. 1741: ad djem illum Mensis Maji viradolog éjtczaka minémű bárány lopás, és abból követ-

kezett Gyilkosság történt legyen Somkúton^a, és határán nyilvánosság, mely gyilkosnak útáb(an) igazodván, a nyomot, t.i. fel vévén nyomoztak [Dés; Jk 554b. — *A várossal tőzsomszédos település]. 1761 Tudgya è a' Tanu hogy azon Malma eő kglmének .. fel gyujtatot és el égetett Minék okáért ... Az Exponens eő kglme ... kiis vitette oda a' Falut MKöblöst, kiis menven ott maga nyomot kereset, keresvén fel vett és A' Poklostelki határ szélég követteis [M.köblös SzD; RLt]. 1787: Georgius Kalotsai Miles Infanterist Annor. 64 fatetur .. mikor osztán reggel a nyomot fel vettük (minthogy azon Lövés előtt porka ho esett volt:) egyenessen követtük a Nobilis László Uram ... eő kegyelme jóságára [Cőfva Hsz; HSzjP]. — b. nyomot átvész; a ridica urma; die Spur aufnehmen. 1632 lekenczej polgar molnar pal monda meg kerdem biro uramat ha fel vegiuk a niomot a vagy nem [Szászlekenca BN; Told. 1]. 1647 Eskudgiek megh az Nadasi kenez heted magaval, hogi eők niomot fel nem vettek ott [Héttükk MT; Bál. 51]. 1650 Az Almasiak kenalak az Daniel Janos Ur(am) ki küldött Embert, vargiasi Kadar Jstuant ... hogy az nyomot neki hűt szerent az orszagh toruenie szerent fel adgiak, de az az Ember hűt nélkül megh hiue az Almasiakot felis veue az nyomat Kadar Istuan töllök [Szálidos U; UszT 39a]. 1668 nyomotis adigh hozvan az Láposiak, az pataknl vöttük fel töllök [Hagymáslápos Szt; JHbK XIII/18]. 1689 Mi edgy ne hányszor vivén, el veszett marhák(na)k nyomát az Hidegh kuti határra, láttam magamis, hogy Hidegh kutiak az Fejervármegyei Bogáti Patakigh vtték el az nyomát, ott adták fel az Bogátiak(na)k, ott vették azokis fel [Kucsuláta F; Ks 67. 46, 21]. 1715: Tudjaé a Tanu ... Hogj ... az említett Fel Gjogjiak^a a nyomot fel vették, vagy fizették volna, ugj azon határon találtatott njuzatt Marhát, vagj meg őlt Ember Díját fizették volna? [WH. vk — *Felgyógy (AF) lakosai]. 1724: Hát mikor ezen két Falu nyomot Szokott adni egy más(na)k hol Szokták az Csöményiek fel venni vagy adni a nyomot [BSz; Ks 17. LXXXIV. 49].

A régiségbeli szóhasználat szerint ha valamely település határán belül idegen embert marhákért, és a nyomok a tőzsomszédos település határába vezettek át, a nyomot a tőzsomszédos falu lakosainak át kellett adni, és azt amazoknak át kellett venniük. Ha a nyom a határon belül maradt, és így nem tudták a tőzsomszédos falunak átadni, a kár megtérítésének kötelezettsége rajtuk maradt [A nyomkövetésről I. AC Pars V. Ed. XXXVII].

45. lába nyomából sárt vesz fel lábnyomát felszedi (lábnyom-felszedéssel babonáskodik); a ridica urma de picior a cuiva (a se ocupa cu vrăjitoria de a ridica urma piciorului cuiva); die Spuren aufnehmen/heben (mit der Aufhebung der Fußspur Zauberei treiben). 1729: Onya Nóvák két kosár Meheit ell lopták ... haza fele jöttiben az Iuon Novak Feleségé Stánke az nyomából* Sárt vett volna fel s azt mandatta az utan hogy valaki az ő Meheit ell lopta meg kell annak halni, az után hogy meg betegedet Dobrota osztán vgy mondata az Novák Felesége hogy nem más

lopta ell az Méheit hanem tsak Dobrota azt is hallattam hogy az Falubeli emberek mondatták Nováknénak hogy ha olyan ördegi Mesterséggel tud Járnai ne élyen s ölylen meg azzal senkit is hanem igassággal keresse kárát [F.árpás F; TKI BB. XIII/15. — *Ti. a tolvajéból]. * *Ida nyomdát* ~i 'ua'. 1584: Keotelwero Lukach felesége vallia, Monda eg olahne el vesztettek ez zegeny azzont, Az laba Niomat veottek ennek fel [Kv; Tjk IV/1. 218].

A lábnym-felszedéssel való babonáskodásra l. MNr² VI, 310–1 és Ethn. Mut., valamint *felszedés* 3. al. jegyzetét.

46. ~i a tollat tollat ragad; a pune mîna pe condei; die Feder ergreifen. 1854: szeretett nőm meleg óhajására fölvevém a tollat, hogy éltem rögs terén gyűjtött tapasztalataimat s a körültem fölmerült eseményeket lejegyezzem [ÚjFE 5].

47. kb. kiindul; a porni/incepe; ausgehen, den Ausgang haben. 1756: A Háznak felső része, a két oldalaiból fel vévén 8. Cikkekkel, vagyon jo Bojt hajtás alatt [Branyicska H; JHb LXX/2. 19–20].

48. ~i a víz a. elposványosít/vizenyősít; a face mlăstinos; versumpfen lassen. 1740 a víz a Ngod Udvarát fél vetté a Csúrbén forrás kezdődöt [Noszoly SzD; Ap. Bak András Apor Péternéhez]. 1768: Ezen föld közép jóságú akkor a' mikor a' Víz fel nem vészi [Ikland MT; Berz. 2. 40/62]. 1789: az utak meg bomlot alkalmatlan állapotba(n) vadnak, a' Sántok be töltek s a' miatt, az utakat a víz fel vette [UszLt XIII. 97]. — b. kb. felemeli/kapja a víz; apa ridică; vom Wasser erhoben werden. 1652: Az szugoja semire sem jo. Az deszka alatt el annira el mosta az Víz Ha Aárvíz lenne fel venne az szugot az uiz [M.-zsuk K; GyU 142]. 1812: Kotsárdnál az Maroson valo által jövetel veszedelmes volt két szélin az víz nagyon felvette az jeget [Marosújár AF; Ks 89]. — c. kb. felveti/holt vízbe juttatja a víz; apa inundă/acoperă; a face să ajungă în apă stătătoare/stagnantă; überschwemmen/vom Wasser ins Faulwasser gelangen lassen. 1702 az holt víz egészen az Felső Víz kérék alá jű az hamar tőig, most peng kicsin az víz ha peng az Víz meg arad tellyességgel fell veszi, ugy annyira (az melly mostis meg Vagyon:) hogy az hun az előtt Rev volt, fel töltötte iszappal melly miá az Rett tellyességgel el bomlott [Wass. Komáromi Péter kv-i malommester nyil.]. 1770 miolta utrizalt Királyfalvy malmot tsinálták, az után az also kerekít a Víz fel vette [Sóvényfa KK; JHb LXVII/110]. — d. vmit előnt a víz; a inunda; überschwemmen/strömen. 1762: a Maros Vize .. 30 Kalongja gabonáját rontotta el az enyimet 17tet s másokét felesen, ezen kívül pedig falunkot fel veszi a Víz s kerti veteményeinket őszve rontya [Udvarfa MT; Ks 67. 48. 31].

49. felgyűjt; a aduna; sammeln, anhäufen. 1771: a széna csenálásnak idefélle a mi hitván-ság fő volt abban le kaszáltattam vala egy kévés-set, az Űdő fel álván ..., az aratás közbe le

kaszáltattván az tobbit, azt mind azonálalt fel vették, csak hogy egybé nem rakhattak [Vaccárcsi Cs; BCs].

50. ~milyen dolgot felemleget vmit; a aminti/pomeni; erwähnen | szemére vet vmit; a reproşa (cuiva ceva); vorwerfen. 1650 Ertem mit p(ro)-ponallianak az Actorok, hogi aszt mondtam volna hogi az en disznomat megh üttek, es megh öttek volna, Arrol protestatiot tartok fen, aszt mondo(m) hogi ennek előtte azon dolgot masok(is) fel vöttek megh mondtak az Actoroknak aszt megh nem perlette hanc(m) alatta űlt Azert keresse azt legh elsőb(en), Annak utanna enis vaslaszt teszek [UszT 41].

◇ Szk: ~i a bárdot a mészáros mesterségét újra folytatja. 1599 A mely mezaros mesterek . bardokat le teottek volt, es az mezarlasnak beket hattanak volt es mostan vyonnagh magoktól fel veottek, hogy affele mezarosoknak (!) eo kgme biro vram singilatim eotwen forintara (!) zalagot hozassa varos zamara es myweket fel tiltassa [Kv; TanJk I/1. 347] * ~i a békességet megbé-kiül. 1573: Annak vtanna Adamot is Nagy sok Beo Bezedekkel meg Engeszteltek volt haragyarol az Bekesseget vgy veyz fel vgy engedgy meg az pert Vince, Adam, hogy Eggyk se Nyulion towab az Masiknal, hanem Mindenik az Anniatol erchyen es onnat fwgiönn [Kv; Tjk III/3. 198] * ~i a fegyvert kb. a (határőr)katonaság sorába áll. 1765 Fogaras földén Sinkán feles boérok lakván, és mivel ezek, mint unitusok a fegyvert fel nem akarták venni, házokból és jószágokból exturbáltatván, vonták volt magokat a határnak felső részére az erdő aljára [HalmNir. 231] | micsoda dolog az, hogy a szegény ember erővel, vagy vagyon kedve, vagy nincs, a fegyvert felvegye, amellet lova legyen magának, a fegyvernek, szerszámnak, mondurnak az árát megadja, portiót adjon, gazdálkodjék is, mert csak akkor fizetnek, mikor szolgálatban vagyon [RettE 191–2] * ~i a szabadságot '?' 1621: az kik alkalmatosoknak talaltatnak az Szabados Darabantsaghra, negyvenigh vonas Igazito vrain consignallianak, es valazzanak olliakak, az kik Szabad akarattioik szerint fel veszik az Szabadságot es az kiknek residentiaiok es Chalagok^a leszen itt az varos hataran [Kv; TanJk II/1. 308. — *Olv.: Család-jok]. 1653: ez leuelünk mutato Attiank fia Marko Istuán, szabad akarattiabol, az szabadságot fel veven magát hűtlet keotelezte, hogi minde(n) szukseghnek idejen valamikor mw^a, es utannunk keouetkezendeo tiztviselők poronczolluik, maga feigiveruel, pusaiaual, szablaiaual, es egieb io kezűlettel eleo all, es az minemw Instructiot eleib(en) adunk, ahoz tartia magát es oda megie(n), akar mi hadi expeditio es egieb szűksege idejen, az hova mondgiak [Kv RDL I. 140. — *A fő-bíró, királybíró és az esküdtek] * ~i vki/vhik productumait számba veszi a peres felek bemutatott bizonyító iratait. 1780 Deliberatum. Felvévén mind a két félnek productumait: tudta a pasztor azon szoros utcát és sárt, minthogy maga hajtotta azon veszedelmes helyre, tartozik mind a

kettőt megfizetni, mint számadó pásztor. Ittfelett [Taplaca Cs; RSzF 214] * *gátat* ~ *gátat* megemel. 1688 az malom alol Csapo az gátyát annyra felvette jummár, hogy az malom fellyewl Csapo [HSzj *alól-csapó-malom* al.] * *homagiumát* ~ *i* vkitől hűségesküet vesz be. 1659 Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előtte ez hazának annak veszedelmével magokat opponálták és még most is két felé sántikálnak, ha az olyak akarnák is homagiumokat praestálni Kegyelmetek fel ne vegye [BOE XII, 232–3 gub.] * *jobban veszi fel a dolgot vki* kb. jobban fogta fel/intézte a dolgot vki. 1771: Jobban vette fel a dolgot Maximilianus bavariai herceg, mert ő meg hagyta a népet gazdagodni ... mondja: Nem gyűjtöm én rakásra s nem tartom arestomban, jobb azzal éljen az adózó nép s keressen hozzá többet többet [RettE 254–5] * *hész hitével felvenni* kész esküvel bizonyítani. 1569: Vid deak kez hwtiuel fel veny hogy meg atta, az hwtnek penig helie nynchien, mert az elso p(ro)cesusba nem forgata az hwttho [Kv; Tjk III/1. 255] * *materidul* ~ beszéde tárgyul választ. 1772: Orátor volt Szathmári Mihály uram* a kolozsvári theologiae professor. Materiája volt a verbuálás, amint most szokták hivni a katonaszédést, melyet azért vett fel materiául, hogy a megholt úr is katona volt [RettE 280. — *Gr. Bethlen Ádám generális temetésén] * *nevét* ~i nevét kapja. 1606 Az Borju kert pedig chak így veúé fel a borju kert nevet hogy az Varhoz foglaltak vala s boriut tartanak be(n)ne [Betlenfva U; EHA] * *ruindból* ~ romokból felépít. 1715: Néhai Kemény János Urunk buzgó Özvegye Méltóságos Teleki Anna Aszszony Istenes igyekezetiből kívánván a' ruindból fel-venni mind a' Templomot itt Apa Nagyaluban, mind a' Parochialis Házat megépíttette [SzJk 76]. 1738: gyekeli Udvarházot. .tugyak asztis micsoda ruindából vettem fel, ... meny kölcséggel építtettem [Ks 14. XLIIa Kornis István végr.] * *szivére* ~. 1776: méltóztassanak illy nagy méltatlanul lett meg kénoztátásomat, s feleségem meg verettetésis, Atyai könyörölő szivekre fel venni és oknélkül lett szenvedésünkhöz gratiose Consolálni [BK. Mokár István molnár foly.] * *törvényével* ~ kb. törvény előtt bizonyít. 1584 mikor el ment Bjro Gaspar, fenyes nappal ment el, azt megh Bizonytom S terwenyemmelis fel vezem hogy az kettye fenyes nappal ment el [Bonchida K; Ks 42 B. 21] * *úrvacsorát* ~ úrvacsorát vesz. 1783: egyszer Ur Vatsoráját osztván, a' Baro Ur azt kérlette az Aszszony ő Nsgától, fel vészié ő Nsga az Ur Vatsoráját, azt felelte volna az Aszszony ő Nga, fel vészi igenis, de fel nem vette, hanem ki jött a' Templomból [Perecsen Sz; IB „Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori” (25) vall.] * *utát* ~i kb. útnak indul, nyakába veszi az utat. 1678 Vöttem fel somlyai utamat* feleségstől, gyermekestől. Kolozsvárig a' szekeresnek fizettem flo. 4./ 90 [PatN 14a. — *Radnótról (KK) Somlyóra (Sz)] * *vkítől vmilyen szót fel nem vesz*. 1765 a főispán ... ilyenképpen szólítja meg Medvét: „Hallja kegyelmed Medve uram!

Respect, mert kegyelmedtől az efféle szót fel nem vezsem etc.” [RettE 191] * *zsilipet* ~ megemel. 1743: elég jo haszon vevő Malom volt ... eő Natsga Malma jól lehet a' Silibjét is fel vették mind azon által többet áll vesztég hogj sem forogna és a' mikor forog is mint ha alunnék ugj fordul edgjet edgjet [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9] * *zsinórmértékül* ~ mércének tekint. 1801: Mi alább subscriáltak, mindnyájjan M.N. Sombori birtokosok, vagy azok(na)k meg bízott személlyessei ... Minek utánna ... sinor mértékül fel vették volna, mindenek felett Ns Kolos-varmegye Generalis törvényes-székének ... a M.N. Sombori Terrenumnak, fel-oszthatásáról hozott Itéletét ..., ez következendő s meg másolhatatlan édgyezésre léptünk [M.zsombor K; Somb. I].

Ha. 1573: veotte fel [Kv; Tjk III/3. 210a]. 1579: fel veotte [Kv; Tanjk V/3. 199b]. 1584: fel veottek [Dés; DLt 213] | veon fel [Kv; Tjk IV/1. 211]. 1592: felis veottem [PerecsenSz; WLt]. 1593: wott wolt fel | wón fel [Dés; DLt 237]. 1597: veotth ... fel [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6]. 1598: felys veon [A.jára TA; Berz. 7. LXV/7] | veott volt fel [Kv; Szám. 7/XVI. 96] | tartozzek ... fel veonnie [M.köblös SzD; SLt 29. Y. 9]. 1599: veotte ... fel [Kv; Tjk VI/1. 301]. 1600: en veottem fel [Kv; i.h. 404a]. 1604: veottenek fel [Kv; Tanjk I/1. 469] | fel nem veottek [Kézdisztélek Hsz; HSzjP]. 1611: felvötte volt [Várdótfva Cs; LLt Fasc. 155]. 1613: fel veot [Kv; RDL I. 92]. 1614: nem uótte fel [Nyárádtó MT; UBeth. 2]. 1619: fel veon [Abrudbánya; Törzs]. 1624: ueon fel [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. 1629: segjtet ... fel uennünk [Mv; MvLt 290. 175b]. 1638: fell vészem [Beszt.; Ks 90]. 1641: fel nem ueottek [Sárvár SzD; Ks 1. D]. 1643: fel veon [Déva; JHb 53/k]. 1651: veot fel [Lompért K; Wass]. 1654: uot uolt fel [Dés; Hr 2/15]. 1656: fel nem votte [Légen K; Borb. I]. 1658: föl vet [Ne; Incz. II. 8a]. 1659: felis uöttem [Kv; Ks]. 1663: tartozzanak föl venj [Tompaháza AF; RLt]. 1676: fel ne(m) vötte [Varsolc Sz; Ks 90]. 1684: Vöttünk fel [SzJk 197]. 1735: fel vészik [H; TKI]. 1746: Vettem volt fel kölcsen [Mv; Told. 17/3]. 1762: fel vötte [Méra K; Aggm]. 1780: fel vettenek [Torockó; TLv. 15/5]. 1785: vett volt fel [Ks Gr. Kornis Zsigmond kezével]. 1822: vettem volt fel [Hadrév TA; KCsl]. 1834: fel-vevék [Bözöd U; Borb. II]. 1837: fel vészem [M.köblös SzD; Bet. 3].

felvet 1. feldob/hajít; a arunca in sus; hinaufwerfen. 1738: (A pestis-gyanús halott) köntösit még akkor mingyárt az ház hijára fel vetettek, nemis jár senki oda [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1776: az ... Erdőbe bé menván mind az ketten egy egy kötésecske Sütni valo aszszu ágbotat ki hozván a hátaink, fel vetették a szekérre [A.kápolna KK; BK. Dikuj Pável (24) jb vall.].

2 (a víz felszínére) vet; a scoate (la suprafaşa apei); (auf die Wasseroberfläche (her)aufwerfen.

1778 A szegény Prágai azért ment volt a lidasra, hogy az embereket ne hagyja, beléveszett a nyavalyás. Amint a víz* a malom gátjára csapta volt, egy sövényt megfogván sokáig ott volt, de a víz szüntelen nővén le csapta, aztán ismét felvette, amidőn süvegét levette fejéről [RettE 223. — *A megáradt Szamos].

3. kivet; a arunca afară; (hin)auswerfen. 1808 ezen Törökbuza földet egy régi gyepes él vagy-is Borozda határozta meg ... a fellyebb megmondott régi gyepes él Borozdáig miveltük, s még mikor Szántottuk, az iterált gyepes él borozda nagy lévén, s arra az Eke Taliga réá hágván az Ekét a Földből fel-vetette [Felőr SzD; Bet. 6 Joannes Junior Süket (44) col. vall.].

4. felhajt; a sufleca/räsfänge; aufschlagen. 1593 az latrot ... az felesegemmel kapta(m) eggiwt, az leginis itt kwn keote fel gatiat, az feleségem is ladan fekszik vala, es inge zokniaia fel vetve vala [Kv; TjK V/1. 370]. 1599: Keomywes Antal valja: zidalmazza vala Korchyolias Istwan az feleséget kurwanak mondwan Amy az vetken valo kapasokat nezy arról azt vallya, hogy zynzen a laba keoze terdeplet volt, az azzony leplet az legeny eleot fel vetven vgy tapasztalta Korchyolias Istwan, aminth neky bezellette [Kv; TjK VI/1. 371].

5. kb. (erőszakosan) felfektet; a culca cu de-sila; (gewaltsam) hinauflegen. 1613 Czereny Caspar Vram. Osvat Annat erovel be vona az hazba megh birvan az Azzont es az agyban fel vetven, az aytot be szegezven, ugian az eő akarattia telliesedek mindenb(en) [Görgénysztimre MT; KJ]. 1694 Balog Mihály ... biztatv(an) a lator szolgát azt mondv(an) Ne fellj Mert ha az Feleség haza jó is, szeme lattara is fel vettek az ágyban etc. [SzJk 286]. 1723 Marosan Gligor Mariát az agyban félvetette maga melléjé fékűtt ot jól nyagatta, markázta s jádzott vele de' semmi bizonyost nem láttam [Szásznyíres SzD; Ks 27/XV].

6. (lakatot/reteszt) feltesz; a pune (un lacăt, un zăvor); (Schloß, Riegel) aufmontieren/setzen. 1572 Az haz aytayara fely vethue volt az Retez | Zekel Margit azt vallia Monda hogi Im ala Megek En Anyamhoz, addeg te legy It Im fely vetem az lakatot [Kv; TjK III/3. 5,7–8]. 1600: Chybere Gergely ... vallya: az Aytora Az retezt fel vetettek vala azt le veteok* mint hogy Thott Andras ereossen kiált vala oda be [Kv; TjK VI/1. 436. *A veteok alak n-je kihúzza]. 1633 mit keresz te annak az kamoraba(n), eő arra azt mo(n)dotta semmit ne(m) vram, im cziak az retezt vetetem fell [Mv; MvLt 290. 127a]. 1743 az pitvar ajtora lakatot vetetem, és midőn meg jöttem volna az Lakatot minden defectus nélkül fel vetve tanáltam [Kövesd NK; Ap. Sükösd István vall.].

7. vkire ~i a reteszt vkire ráreteszeli/zárja az ajtót; a zăvorii uşa; jm die Tür verriegeln, einsperren. 1570: Cathalin Jakab Takachne, Margit Syweges Gergelyne ... vallyak, hogi Bwzerne azt Monta hogy myert hat az en fyamra mostis az

Retezth fely vetette volt, Eok arra azt Montak talam felthebe mywelte ha mywelte [Kv; TjK III/2. 161].

8. felállt; a aşeza/pune; aufstellen. 1605: Amely vraink az zokot hatar kyweol kwlyeb vetettek fel seowenyeket, tehat affeleknek minden ok vetetlen seowenyeket vagattassak le [Kv; TanJk I/1. 518].

9. fundamentumot ~ alapot lerak/megvet; a pune temelie/fundamentul; (Grund) legen. 1592: Keomiűes Leorincz ... vallia mikor Veres Jakab az eppitest el kezdte volna es az fundamentumot fel kezdte volna vetni, Nagi Janos megh ellenze Veres Jakabot rolla [Kv; TjK V/1. 195].

10. megemel; a ridica; hoch/aufheben. 1647 ugj vetetek fel az gatiokot kj mian az en molnom az holt vizben iar [HSzj malomgát al.]. 1649 ha fel vetnék a Gátytát gondviselés lenne reaja jo esesi volna, s jó lenne a malom [Kv; BIt] 1749 az K(orod) Sz: Mártoni Malomnak Gátyta ugy fel van vetve, s kötve hogy az miatt ... nem Nyomulhat ki az Küküllő Vize [Zágor KK; Ks 15. LXXXVII. 4].

11. (fonalat vetőkaróra) felteker; a urzi tortul/firele pe urzitoare; (Faden auf den Schär Rahmen) schären/zetteln. 1836 Itt a többi Kender fonalakról el halgatok addig, míg az fen irtakott ki vállagáttya és fel veti [IB gr Bethlen Samuelné takácsnak szóló ut.].

12. (felvetett fonalat szövőszékre) felfeszít/húz; a înfășura/întinde (urzeala pe războiul de țesut); (gezettelten Faden auf den Webstuhl) aufspannen/ziehen. 1798 ezen szegény Léány Száfta Bologoi nevezetű Vasziliával be volt a Házba, Szamoila Mándánénak Szüksége leven ezen Léánynak Segítségére (: valami Babot* akarván osztóvátára fel vetni:) el ment hogy ha Száfta Bologoit meg láthatja magához hívja [A.árpás F; TL. Mária conjunx prov. Michaellis Gosztáje (45) vall. — Olv.: Babót].

13. felcsavar/göngyöllt; a înfășura; aufwickeln. 1678: Az Lengyel takács meg mirigyesedvén ... kiadott fonál vala Len szósz fonál Libr. 86 mellyet most meg nézetvén az sok hanyodásban talaltatott gombolyagban Libr. 39. és fel vetveis tiz sing kész szima (!) vaszon [UtI].

14. kiró/vet; a impune, a pune (dări, biruri); auflegen/werfen. 1577: Rendeltek eo kegmek egy forint adot Mely adott egez varassul tulaydo(n) chyak ez hatar zwksegere eo kgame byro vram ke-wansaga zarent vetettek fel [Kv; TanJk V/3. 145a]. 1589 ne(m) igazan veottetek fel az adott az mint rendeltetek volt [Szu; UszT]. 1598 Amely varosunkbely Attiank fiai my eretteonk mostan az hadban bochyatattanak. amely adott az olta fel vetettenek, amiolta oda faradnak, az olta fogwa fel vetetet Adayok legyen haladasban, es az ado zedeo vrain azoknak hazok nepet ne kenzergetsek [Kv; TanJk I/1. 323]. 1613: Miűel hogy az mostani Taborunk szükségere az eles fellette igen keuantatik rendtűk kgték közben fő éléshaitonak az mi hűtűnket Feiervarj Zomborj Janost ..., hogj az minemű eleseket kegtetek fel vett azok (!) ... minden kesedelem, és hallo-

gatas nélkül meg szerezzé, es taborunkba szolgaltassa [Kv; PLPr 63 fej.]. 1630: az Jsten meghuerie s meg ronca az ki uetete az adot... ugj verje megh soha megh ne irgalmazzon nekj [Mv; MvLt 290. 223]. 1643: (A cinterem) uj építésnek idején valamin a falu külső oda birodalmas emberekre fel vét ő kegyelmek is részek szerént annyit adgyanak [Egerpatak Hsz; Barabás, SzO 378]. 1681: Mikor a D(omi)nus Terrestris szükségére rend kívül való élést vetnek fel (ugi mint Lakodalmi, Kereszteseli, temetesi, hadban való készüles etc alkalmatosságával) mind a haro(m) falu tartozik a limitatio szerint való bonumot ad(mini)stralni [Vh; VhU 82]. 1703 az Vármegye Tisztei vetették fel az Adot [KSz; Told. 24]. 1728 Városunk el pusztult Gátu Malmának renovatiojára teteczet inkább hozza kivantato necessariumokra pénzt az egész Városra fel vetünk [Dés; Jk]. 1756 A Biroság Viselés közöttünk fizetéssel jár úgy hogy a ki érdemesebb annak Viselésére tanáltatik a Falu közönségessen egy másra fel vetvén fizet a Bironak fiú 12 [Sziab H; JHb LXX/2. 76]. 1802 Mikor a' Birák a' maga számát ki potalta (így l), a' költséget fel vetette, a' Portio és költség fel szedése alkalmatosságával el költ Bornak az ára mégyen Mfor 15 Pénz 76 [Torockó; TLev. 5]. — L. még RettE 178–9; SzékFt 37.

15. összeszámol; rég, táj megolvas; a numára/socoti; (zusammen)zählen. 1590: Az őwarbely Fertalyban Zamlaltat az Eztendoben Az Mint az Wonnasseokot (!) Fel wettetek Dica zam 292 1/4 [Kv Szám. 4/XVI. 2]. 1744: az ide való négy Sokadalom Esztendőt által 2000 forintott bé hajt Boroknak el adásával együt a mennyiben három Esztendőtől fogva experialhattam, magamban felis vetettem .. az Virág Napi 400 fr. Az Aldozaí pedig 500. az Ilyes Napi 700 és egy néhány forintokat [Mocs K; Ks Conscr. „Jos. Osváth de Zetelaka” (31) kántor vall.]. 1808/1809 Pataki István Uram a sequestralt szalonnákat .. dragábban adta volt el mint a hogy a Tordaiaknak el alkutta volt. Én is vettem belőle 's ... a' mint fel vetették masájában dragábban jött két forinttal [UszLt ComGub. 1753 a.]. 1838–1835: Szokotál (: a szokotyí ... szokoteszk:) meghányja-veti, gondolkozik róla, fölvet és számít [MNYTK 107]. L. még RettE 384.

16. kijelöl; a indica; bezeichnen. 1572 Engomethis wjgmönd walkay Myklos wram parancholattal hwa oda Az hol az hatarth feöl wettnek [Jákotelke K; KP „tolway orban” jb vall.].

17. kb. (szekérre) át/felrak; a încărcă (în car); (auf den Wagen) (auf)laden. 1590 2 Nouëmbriis .. fiztettem Korchiolasnak az Borokat fel vettette (!) f. — d. — [Kv; Szám. 4/XX. 22 Hooz Lörinc sp reg.]. 1597 Korchiolias Jstúának attam Mikor vrünknek az 10 bort hoztak vala hogy egy bort mas zekerre fel vetet f — d 8 Ket kwdsd borokat mas zekerre vetette f — d 8 [Ks; i.h. 7/XII. 30 Filstich Lörinc sp kezével].

18. szóba hoz; a aduce vorba despre ceva; zur Sprache bringen. 1829: Kováts Klárának feleletye:

Ékor hírelte el s vetete fel a Tiszteletes Urrat a Kiss Aszonynyunkkal ártatlanul [Nagyborosnyó Hsz; HSzJP].

19. felemleget; a aminti/pomeni; erwähnen. 1639 Hallottam eztis Szekely Istvannatul hogi eő is mikor eőzue veszet volt Szeőcz Danielneval, igen fel vetette volt neki hogj nem vontak eő neki ki a hona alol, az kest, s az singit nem akarta az hatahoz verni* [Mv; MvLt 291. 181b. — *Lopással való gyanúsítás ügyében elhangzott vall.].

20. szemére vet; a reproşa (cuiva ceva) vorwerfen. 1807 Gáspár Kristóf mindenféle ennek utána való kereseteiről lemondta .. oly feltétellel, hogy mint jó testvérek egymással jól éljenek, s egymással ne gyűlölközzenek; sem maga Gábor, sem a fiai semmit Kristófnak fel ne vessenek, hanem mint jó atyafiak egymással éljenek [Szárhegy Cs; RSzF 242].

21. felbecsül; a evalua/estima; (ab)schätzen. 1778: Rhédei Mihályné reávette ezt az istenfélő jámbor vrát ..., hogy Kolozsvárt építsenek egy nagy Báál-házat ..., De nem tetszett az Uristennek ez a becstelen vendégeskedésnek neme, mert azon éjszaka* egybeontá az egész épületet az Istennek haragja, úgy hogy, amint felvetették, az egész kár többre ment kilencezer forintnál [RettE 384. — *Ti. amikor a bordélyházszerűen berendezett intézményt megnyitották volna].

22. ~i magát vki feltűnik; a apărea, a se ivi; erscheinen, zum Vorschein kommen. 1631 Kolosvarra buzat vittünk, akkor hazajöttünk be(n) ki eresztettünk vala az szovati reten, egj kis erdeő alat, szinte ala megien vala az nap, s latok hogi az völgyből fel uete magát szinte a to melleől, mint egj harmincz ket lovas [Mv; MvLt 290. 256a].

Szk: ~ a tűz felcsap, fellángol/lobban. 1629: Latam hogy fel lobbana az tűz onnat az kemény feleol vete fel magát s által ment az Nagy Mihali hazara | Deak Mathe hazatol tamadot az tűz egykor aztan fel veté magát az tűz [Kv; TJK VII/3. 105, 125]. 1644 Hogy Akkor az Siualkodas león, lata(m) azt hogy az Nagy Miklos hazan az kemény Mellet az Vcza feleol vete feöl magát az twz de ky twzeteol giult megh en azt Nem tudo(m) [Mv; MvLt 291. 432b].

◇ Sz. 1641: (Az asszonyt) ugyancsak a székely legények vonták fel az hiuban úgy találták fel Gyurkával az hiuban, s azt az szederjes szoknyást úgy találták, hogy még ugyan felvetve az cig(á)nyok abrosza s úgy vetették alá az asszonnak az szoknyáját s magát is az hiuból [Mv; i.h. 288a átirásban!].

felveteget összeszámolgat; a numára; nach und nach zusammenzählen. 1771 Másuvá, a mint fel vetegettük .. több Tölgy fa nem ment [Nagy-muncsel H; JHb 93. XIX. 6].

felvétél 1. elvevés; luare; Wegnahme. 1585 Foris Caspar vallia, Az Gialaj Ember Syweget vette vala ell ez holt Iffiw ... elseobe Az Alperesek zolitottak megh es wteőgettek, Az Gialaj ember sywege fel vetele miat az Iffiath [Kv; TJK IV/1. 473].

2. át/felvétel; preluare; Übernahme. 1585 Mikor... az Vitezlo Theke Ferencz es Komjaty Mihall; az penz maradékanak meg adasara es fell uetelere Conuent elejbe mennek, akkor keozteok mas Leuell kellyen Conuent pechiety Alatt [M.köblös SzD; SLt 29. J. 2]. 1598: Mely valaz titelek vtan, harmad nap mulvan... el menteonk Kozaruarra*.. es mindeniket kwleon kwleon az pinznek fel nem vitelert es az zallagos iozagnak megh ne(m) ereztisiert felged eleyben Buocalok, az felieol megh irt dologrul okot adnj [Dés; SLt BC. 9. *A várossal tőszomszédos település]. 1624: illien Conditioik obserualltassanak, az zalogianak depositioiaban, es fel ueteleiben mely specificie megh uagion irua [Kvh; Borb. I]. 1684 ketelenjtette(m) Balo Katucza reszerul en kepem-b(en) Budaj Péter Vr(ama)t biralnij; Az penznek felvetelere [Diód AF; Incz. V. 27]. 1795: ha tudtam volna, és gondolhattam volna, hogy ilyen bizonytalanságba ejtem magamat, Ötsém Uramnak nem alkalmatlankattam volna azon pénznek fel vételivel [Szentbenedek SzD; Ks Szásznyires I. 8 gr. Kornis Zsigmond kezével].

Szk: hamis kalácsnak ~e nyomravezetésért járó díj (júdáspénz) jogtalan felvétele. 1766 Glis Thodor... meg vallotta az egész falu hallattára hogy eőtöt Petrucz János ingerlette, oktatta, és tanította a hamis kalácsnak fel vételire [Grohot H; Ks 40/9 Román Iuon (40) jb vall.]* a nyom ~e nyomátvétél. 1777 A Lopott Marhák Nyomat pedig mikor a Fontinyitza Batsulujhoz hozták a Ködmönösieket én Nem mehettem ki a Nyom fel vételére, s Nem tudom hol adták által [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28].

A nyom átadására, ill. átvételére 1. felvessz 47. b al. a jegyzet.

3. bevétel/vevés; primire; Binnahme. 1793: Lukás Uram Krájnksága alatt a fel vételkor mindég a nagy vékával Szokta... a gabonát fel méretni..., azután midőn Dévára fel küldötte, mindig a Kiss vékával mérette ki [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8 1/2].

4. zálogpénz/kölcsön visszavétel; reluarea banilor dați pe amanet/in imprumut; Zurücknahme des Pfandgeldes/der Geldanleihe. 1646 az capitallis summanak fel ne(m) veteleert es az Jozzagok-na)k ki ne(m) boczattasaert Bako Istua(n) által citala(m) Czeffei Lazlo vramot... az breunis zarent az Doboka vármegyebeli elseo teoruenyek zekre ok adásra [Dob.; RLt I]. 1697: ns Gombkötő Lőrincz Ur(ama)t Certificiailya... a Kolosvári Ns Tanás(na)k lég közelebb következő Szeredaj Székre (!) és az még irt Summa(na)k fel nem vételért tudni illik és az Puszta Eoreokseg(ne)k meg nem ersztéséért [Kv; KvLt. I/186]. 1777 Inkább inclinalván pedig az Exponenes Uram a 600 forintok(na)k fel vételire mint sem a Jozzágnak prosecutiojára. Tessék Kigyelmetek(ne)k azon 600. m. forintokat meg az Exponens Uram(na)k ad 15tum diem meg fizetni [Dés; Borb. I]. 1820 Örmösi Maurer András Ötsémnek kiadtam legyen költőn... Négy ezer Rh forintokat...

Maurer ötsémnek hozzám személyesen tett atyafiságos kérésére mind eddig a' fenn irt summának felvételét elhalasztottam [SLt XLI].

5. kb. maga mellé vétel; luare lângă sine; Zusichnahme. 1843 Mondja meg a' Tanu, hogy ki által, mikor, mily körülmények közt, kiknek felvételekkel segítségével (!) turbaltatott az Exponens Ur*, azon hely huzamos csendes birtoklásában [Bodola Hsz; BLt 12. *Ti. Béli Albert].

6. felgyűjtés; strins (al finului); Heumachen. 1737 A szena fel vetelit egészen 8 July vegeztük [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.].

7. (adósság) befelhajts(a); stringere/incasare (a datoriei); (Schuld) Auftreibung. 1812: Léven adossa Nagy Elek Ur Kolosvári betsületes Polgár és Szóts Mester Ember Balás István eő Klmének . ezen Adósságnak fel vételére a' Brachium is applacidálva lévén, most midőn in actu Executioiban is volna a Dolog, kére Nagy Elek Ur Tkts Rettégi Mihály Urtol Száz Német Forintokat [Palatka K; RLt O. 2]. 1843 Szabo János Pekárik Joseffel valami portio pénznek executioval valo fel vételért össze jöven Szabo János Pekkáríkat kegyetlenül meg verte [Dés; DLt 586. 12]. 1844 Senkinek ki részegítő italt hitelben ad, — illetén hitel pénze fel vételére, a Tiszt Segedelemmel, 's rendelkezéssel ne legyen [Usz; UszLt XI. 85/1]. 1876 Gondnok... a kammat hátrálékosokat napoztassa meg, s ha így sem gyűl bé a szükséges összev, felhatalmaztatik száz osztr. ért. forint felvételére [M.bikal K; RAK 329].

8. vállalás; acceptare; Verpflichtung. Szk: az evikció ~e a szavatási kötelezettség vállalása/teljesítése. 1598: Iffiu Boncidai Gergeli wallia az Tanach haznal kenalta Veres Balint Palastos Istwant az Euictio* felvetelewl de azt mondotta hogi semmikeppen fel ne(m) wezy [Kv; Tjk V/1. 198. — *Az evikció fogalmának jogtörténeti értelmezésére l. ott]* a pénának ~e a büntetéspénz vállalása. 1711/1792: ezen fellyel meg irt pénának fel vételére obligálá magát Etkzen Miklos Déak Uram akkori Kézdí Király Biro Ur(am) requiraltassék, és Háromszék Tagjával meg-vétetődhessek abbol a' kibol szintén szeretik Etkzen Miklos Uraméból [Albis Hsz; BLev. Transs. 26].

9. elvállalás; primire; Übernahme. 1669/1726 h.: Ha valaki pedig város közönséges szolgálattától magát vonogatná és szolgálni nem akarna, a' választást meg vetvén nem engedelmesskednek A' Hadnagyaság fel nem vételért f. 6 büntetessnek [Dés; Jk 2 — 3].

10. alkalmazás; angajare; Anstellung. 1792 A negy Recepta Religio(na)k valamint szabados fojtatása, ugy az azon lévő alkalmos Személyeknek Hivatalra valo fel vételek [Zilah; Borb. II].

11. megemelés; ridicare; Erhöhung/hebung. 1772 Ha egészszén ujjannan s fellyebb építetté eő Excellentiaja a' Malmot, nem lenne holt víz alatta találkozik Malom mester ki magára vállalja fel vételit, ugj hogj kárt nem téssen [Kük.; JHb

LXVII/252]. 1780 a Nagod Kis Küküllő folyó vizen építettett Lisztelő Malma felemeltetése, és oly magassan mind Gátya(na)k mind Malom szerszama(na)k fel vétele [Ádamos KK; JHb XIX/20].

12. felduzzasztás; indiguire; Anstauung. 1741/1758 az hidon fellyel a belső marthban a földből ki láczo gyűkérre jegyet tettünk, hogy a jegy a víznek fel vételével el ne temetodgyék, és az víz(ne)k színe bé ne nyelve, hanem kinmaradgyan a vízből [Abrudbánya; Szer.].

13. kiöntés/áradás; inundatie; Überschwemmung. 1681/1748 A Fővenyes alat vagjon égi darab szánto földre, melyet kászáló rétnek tsinált a' Küküllő fell vétele miatt [Balázsfva; EHA].

14. a *matériának* ~e textusfelvétel; citirea textului (din Biblie); Textaufnahme. 1636: Az praedikallo szekben fel allasat* es materianak fel vetelet ugy vallia^b az felseo No 1 Testis [Mv; MvLt 291. 66b. — *Ti, a szósékebe felmenő papét. *Utána tollban maradt: *min!*].

15. *fegyver(nek)* ~e a (határőr)katonaság soraiba állás; intrare în rândul soldaţilor (grăniceri); (Grenzwa)che Assentierung. 1764 Gyergyóval a fegyvert felvétették. Onnat mentek át Csikba . gyűltenek feles székelyek az hegyek közé oly conditioval, hogy míg őfelségének küldött instantiájokra válasz nem jő, addig nem erőltetik a fegyver felvételére, lejöttek és mindnyájan Madéfalvába beszállottak [Siskovits* mégsem nyugszik szüntelen zaklatja az ország alsó széleit a fegyvernek felvételére [RettE 160, 185. — *Siskovits József tábornagy, a határőrség szervezője].

felvetendő kirovandó/vetendő; care urmează să fie aşezat/(int)pus; was aufzulegen ist. 1739 Dés Városára . . . mely pénz quantum repartiatatott

Rh. fl. 130 addig fel ne olvastassék 's ki ne adattassék, míg Perceptor atyánkfiai Registrumok nem investgaltatnak, és extractum nem producátatik a Restantiakrol, hogj ha azokbol ki-telnék ezen felvetendő quantum, a szegénység ne agraváltassék [Dés; Jk 515b].

felvétet 1. felrakás; încercare; Aufladen. 1582: Nagy balas wizen 7. lowan ket altalg bort, es egy hordo chykot feyedelemnek Tordaig attam f 1/75 az korchyolyasnak azoknak felveteseteol mas zekerreol fiz(et)tem d. 12 [Kv; Szám. 3/V. 34 Lederer Mihály sp kezével]. 1609 Az borok fel veteseteol adtam f — d 25 [Kv; i.h. 126/IV. 433]. 1765 Edgy gyalog pallót tart eő kegyelme materiaval a Borbándi vizen, melynek midőn valamije romlik, az Borbándiak kövek fel vétésire, s fák emelésire mindenkor adhibealtatnak [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 177].

2. megemelés; ridicare; Erhöhung. 1580 vgyan azon vraink lassak megh Az pap molnanal valo vy gatnak fel uetesset is [Kv; TanJk V/3. 224b]. 1610: Ak Istvan deak, Benkeo Janos, és Nemes Balas Nemes Mihaly tutora adanak tiztasagot Iodo Peterre es Boczkor Thamassa nemw nemw malomnak gattianok felvetesiért [Kvh; HSzjP].

1749: nem hallottuk . . . hogy az Malom Gattyának fel vetése miá Mások(na)k kárai lettek volna [Zágor KK, Ks 15. LXXVII. 4]. 1757: Az gát-nak fel vetése mián annyira fel dugult a víz, s iszop-palis meg tölt az árok, hogy . . . a Torja vizinél által nem lehet menni [Kvh; HSzjP Gáll István (66) pp vall.]. — L. még *felvettetés* al.

3. kirovás/vetés; aşezare, punere, impunere; Auferlegung. 1587 Aky az Ado fel vetese Napiatul foghwa eot hetig Adayat be Nem aggya vagy Nagy Rend vagy kiseded rend, de fogtatassal is kensze-richek az eot het vta(n) minden zemelj valogatás nelkwl [Kv; i.h. 1/I. 47]. 1632: Szeocz Mihali es Nierges Thamas vramek az ado fel vetesekor mondak Fazakas Miklosnakis egi forint az adod [Mv MvLt 290. 105a]. 1692 az Contributio fel vetesenek idejen azokra az adot az többivel edgyt fel vetvén, s az mi azo(n) tul kevantanek ugj vet-uen fel az kapu számokra [Szökefva KK; Törzs]. 1702: Ezen fel vetesben esett edgy Szabad eokörre Cur 1/2 Ebben a Nativus Nemes Emberis contribuálni tartozik [Szu; UszLt XIII/94]. 1729 az következő felvetésokr portio nem vettetik [Dés; Jk]. 1781 az közelebb elmúlt esztendőbeli falus-bíró Pirbat Mihály . . . bíróságában a falu ve(te)tte volt fel a lovas katona Lőrincz Istvánnak istálójá-ból ellopott paripájának az árát; és ezen felvétel szerént, amint egyezett a faluval, ki nem telik az ára [Árkos Hsz; RSzF 104]. — L. még SzO VI, 336.

4. kb. előirányzat; prevedere, antecalculatie; Voranschlag. 1659 Az felső varbeli Darabantak-nak, az fel vetes szerint fizettem fl. 1.] [Bor-berek AF Wass 8 Perc. 52].

felvétet 1. felemeltet/szedet; a dispune să fie scos/ridicat; aufheben lassen. 1593 Mikoron az kis templomba themettetoek Kaczay Istuánt Bathori Boldisar zolgaiai . . . Hogi az bolt keowet fel vettetik attunk f — d 3 [Kv; Szám. 5, 126/XX].

2. mgemeltet; a dispune să fie ridicat; erhöhen lassen. 1647 ugy vetetek fel az gatiokat kj mian az en molnom az holt vízben iar [Kvh; HSzjP].

3. átvétel; a dispune să fie preluat; übernehmen lassen. 1582: velem ezt mondata Farkas Mihálnak Jo fiam Farkas Mihaly en az mynth hazasithatom az en leanomat Annat ved Io Newen es az kit latz vetesd fel* [Léciva Hsz; i.h. *Ti. az örök-séget].

Szk: *nyomot* ~. 1744 ennek előtte régen egj Thoroczkaei el veszet lo nyomot az akkori Nemes V(árme)gje Tisztei fel vétettek velünk, es az Tho-roczkaei embernek nagj kárunkal egj nagj darab erdőt kellet adnunk azon nyomert, melj nyomot miis attunk hit szerént heted magunkal Bikalá, onnét ök esmét hűt szerént eléb atták [T; TLev. 15/1].

A nyomfelvételle és -átadásra 1. *felvess* 47. b al. a *jegyzet*.

4. bevétel; a dispune să fie inclus/introdus; eintragen/führen lassen. 1808 Ezen osztály és Nyilazás alkalmatosságával a' Praetendensek ma-gok költségeiket írásba tévén kívánták azokat legi-

timáltatni általunk praetendálván ezeket fel vétetni* [Asz; Borb. II. — *Köv. a költségtelek fels.].

5. kölcsönvétet; a pune să imprumute; ausleihen lassen. 1602: Gywlaify Lazlo vram Az mely zaáz tizen Nioch forintoth vetetet volt fel Thamas Deak Vram által Eörmezeón Lupsa Lwkachtol Desi Halaz Gergely Sowa Arrath Aban Adot megh Mostan eo Naga epen en kezembe Zaáz forintoth, ezen kyul maradot eo Naga adossa az Halaz Gergely Arwaynak mind Azokal az egygetmasokal kjt Andras Deak az Arwatol el vitetet volt [Szilágy-csh; GyK. „Zanthay Myhaly Desen lako” vall.]. 1702: Az Eccla vetet pénzt fel az Pap fizetésének suplálására fl. 36 [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6].

6. felhajtat/szedet; a dispune să fie perceput/incasat; aufreiben/beheben lassen. 1796: az oláh országi Vajda a' Marha legeltetésért eddig Szokásban Volt Ojerit és Vakarit Nevezetű Taxán felüül még egy új Taxa Nemét átaljában minden némi Marhától parantsolt volt vgyan felvétetni és ez véget a' Marhákot megis számláltatta [TVLt Közig. ir. 623 gub.]. 1799: a 4. f. 16 1/3 xr. restantiát a Szász Régeni Communitásón tőstent fel vétetni, s a Provincialis Cassaban administraltatni el ne mulassák [Kv; TLt 662 gub. rend. 6074]. 1819: Kokba* a' Széna arrát Vétesd fel, és abból tsináltass Fekete köntöst számára [M.régen MT; Pf. Palatkai Anna lev. — *Mezőkökon (TA)]. 1862: ha a' temetési költséget bé nem fizessük törvényesen fel véteti [Nagykede U; Nkf].

Szk: *pretenzió* ~ követelést érvényesít. 1809: Felséges Urunk azt méltoztatván parantsolni, hogy az olyatén Császári és királyi Jobbágyokat, kiknek a fényes Porta Jobbágyaihoz praetensiojok vagyon és ezen praetensiojokat a Constantinápolyban lévő Austriai Császári és királyi Internuntiatúra közbenjövételével kívánnák fel vétetni arra utasítaná, melly szerint mindeneknek előtte egy olyan Biztost állítsanak a ki a szükséges Bizonyításokkal a réa bizott dolgot elő mozdithassa [Kv; UszLt ComGub. 1208 gub.].

7. összeszámláltat; a dispune să fie numărat; zusammenzählen lassen. 1808: tartozik minden a' praetendált zálogság ideje alatt tett Jovittásokat megfordítani... a' mint hogy ezennel Törvényesen meg is kívánom hogy azok mind fel vétetvén, részre hájlás kívül téjendő betsű szerénti árokon .. megfordíttassanak [Rücs MT; IB. Székely Mihály lev.].

8. befogad/vétet; a primi, a dispune să fie primit; aufnehmen lassen. 1846: a Czéh is meg tekintve terhes Környülményeit ezennel a remek evnek rendes el fizetésével Praenotánsok közzé fel vétetni határozta [Kv; AsztCLev. Hat. Prot. 19].

9. ? felszedet; a dispune să fie scos; auflesen lassen. 1737 a Buzát en felvétetvén* a Tavaszszal mind meg szelektettem [Várfva TA; Ks 99 Dácz Péter lev. — *Alkalmasint a gabonásban tisztítatlanul ömlesztve tárolt búza felszedetésére von.].

10. *fegyvert* ~ a (határőr)katonaság soraiba állít/oszt be; a dispune să intre în rândul soldaţilor (grăniceri); (in die Grenzwahe) assentieren lassen. 1764: Minekutána amaz híres-neves comissio nagy militare brachiummal s készüllettel a székelyeknek felültetésére bement volna, Gyergyóval a fegyvert felvétették. Onnat mentenek át Csikba. Es ott is midőn a helységekkel felvétették volna, gyűltenek volt Háromszékből, Gyergyóból és Csikból feles székelyek az hegyek közé egy bizonyos helyre* [RettE 160. *A madéfi veszedelem előzményeire von.; erre nézve l.i.h. 160—1]. — L. még i.h. 154, 161, 386.

11. (ruhát) felöltet; a pune să îmbrace (haina); (Kleid) anziehen lassen. 1774 A magyar gyalogságtól elhúzák a felsőruhát A magyar nadragot le nem húzták róluk, mivel látják, hogy abban commoditás vagyon. Sőt a németekkel is azt akarták felvétetni ex eo, hogy ahhoz nem kell strimfli, de a német regimenteket nem lehetett oly könnyen rávenni, mint magyarokat [i.h. 324].

12. ~i *magd* bevéteti magát; a face să fie admis/primit; aufnehmen lassen. 1821 Fejérvári Simonyi Sándor minek utánna katona kötelesegeinek szánszándékos el titkolásával tsalardal (!) a' Szent Ferentz szérszetből (!) Bulgarus Barátok közzé magát fel vétette volna, azon Barátok Alvinczi Klastromából el szökött [DLt 467 nyomt. kl].

felvétetés (be)soroltatás; trecerea în rândul .. încadrare; Einreihen/setzung. 1844: Kis Kedei* Váralyai András, Csia Lajos kéri a hűtős ülnökök közli lejendő fel vétetésöket [UszLt XI. 85/1. 86 — *Kiskede U].

felvétethet 1. átvállaltathat; a putea lua asupra sa; übernehmen lassen können. 1570: Az Zaz vram varoswl, Byro vramat es Az Thanachbely vramat Azon keryk, hogi eo kegelmek az plebanos vramat hywassa Beh keozykben, Es terekedye(nek) Azon hogy ha valamyt fely vetetthetnek eo K. vele az predicatoroknak fizeteseben, hogy Az zegen keossegnak Terhe kéonebitetnek onnath [Kv; TanJk V/3. 29a].

2. (pénzt) be/felhajtathat; a putea dispune stringerea/perceperea (banilor); (Geld) aufreiben lassen können. 1839: (A malom) a mennyivel kevesebre másnak adodnék azon hiányosságot a restans arendae Censussal edgyüt fel vétethesse [Kv; KmULEv. 2 Szabó Főzsef szb kezével]. 1842: mű is Közbirák a felek jóvallásokból veténk Közlebbe 5: m: forint vinculumot hogy az állo fél a nem állo félen valahányszor mind annyiszor felvehesse s vétethesse [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns kezével].

felvétethetik 1. (számadásba) bevétethetik; a putea fi trecut (în socoteală); (in die Rechnung) eingenommen werden können. 1802 A' mely Borbely költséget tettek a' Számadok a' Szám vevő Exactorokra, nem vétethetik fel, mivel ezen költ-

ségnek a' birságból kellett volna a' Norma szerint ki telni [Torockó; TLev. 5].

2. tekintetbe vétethetik; a putea fi luat in consideratie; in Betracht genommen werden können. 1764 a Novizáns részére tett fassio fel nem vétethetik, mint hogy egészen ellenkezik a kolosvári beszéddel* [Torda; T]k V. 209. — *Értsd: valomásával].

3. a putea fi primit; aufgenommen werden können. 1809: Minekutána a mosta(n)ni szerfelett való drágaság miatt szükségesnek talalta volna a Királyi Gubernium az ezen Fejedelemségben lévő minden Convictusi és seminariumbéli fundatiokat, vagysis az azokra felvéendő tanuló ifiaknak rendes számát megkisebbiteni a közelebről beajánlott ifiak ..., a kívánt fundatoria fel nem vétethettek [Uslt ComGub. 1605. — *Köv. 11 név fels.].

felvétetik 1. felemeltetik; a se ridica; aufgehoben werden. 1732 a N(e)m(e)s Curia Fundamentuma... a pintze kedviert jo magosan fel vétetett [Szászstjakab SzD; TSb 54].

2. (pénz) átvétetik; a fi preluat/primit; (Geld) übernommen werden. 1761: az vasatim distrahalt sernek árra fel vetetvén.. tartozot... administralni kilentzven Rforintokat [Déva; Ks 94. 24. 4].

3. (tisztsegre, hivatalra) alkalmaztatik; a fi angajat (intr-o functie/slujbă); (in Amt, Stellung) angestellt werden. 1748 Minekelötte Szilágyi, alias Lakatos János ur(am) Assessorságra fell vétetett N(eme)si szabattsággal elő ember volt. Soval kereskedet; A lakatos Mesterséget is üzte [Somlyó Sz; TKI]. 1765: (Korda Györgynek) sem annalis pensio nem adatott..., sem soha többször fel nem vétetik semmiféle hivatalra [Rettf. 193]. 1793: Sorban Péter az eö Nga Nagy Falusi* Udvarában Koltsárságra.. vétetett fel [Kémer Sz; EMLt St. Dombi (60) zs vall. — *Sz.]. 1841 közegységéből meghatározott, hogy idevaló gyalog katona öregebb Anda József, közlakos Farkas Thodor, úgy Andra Mihály falunkhoz való hívtelenségek elkövetésekért sem egyszer sem mászor pástorságra itten fel ne vétessenek [Taploca Cs; SzF 201].

4. befogadtatik/vétetik; a fi primit/acceptat; aufgenommen werden. 1795—1798 k.: ne hogy ollyat talályunk Valakit bé fogadni a ki Valamelly fenyték el kerülésére nézve kívánna gyülekeztünk(e) fel vétetni [Hagymásbodonai (MT) eklézsia könyve]. 1852 Mint hogy pedig articulusunk 30ik és 36ik pontja meg határozza hogy vándorlásának idejét be töltött legények, ha mestereknek felvétetni kívánkoznak, minek utánna az esmertető esztendőtt el töltötték — kötelesek a' remek esztendőtt négy műhejbe tölteni [Dés; DLt 1312].

5. jog elővétetik; a se lua in discutię; hervorgerufen werden. 1806: Mire nézve megvizsgálván az ebbeli kereset, felvétetett a nemes compagnia fóruma által az inctusnak praetensioja az actor úron [Szárhegy Cs; RSzF 168]. 1811: Az Itilet Reszre hajlo. ennél fogva hogy Ujjalag az panaszonak ügye fel vetessek es az Mostani árra-

hoz kepest az meg üsmert praetensio limitaltassek és eleg tételbe vetessek az igasság kívánrya [Torockósztyörgy; Bosla]. 1846: felvétetik Virág Lászlónak azon panaszos és mentő kerelme melyben panasolja hogy Darvas János ötött minden oknél kül piszkolta [Dés; DLt 530. 13].

6. vkinek panasza ~ a vkinek panasza meghallgattatik; a fi ascultată plingerea cuiva; js Klage erhört werden. 1812: felvétetik Idősebb Dán Cserna panaszsza Dántsa Balog ellen egy Berbetse erőszakos elvételért [Petrilla H; JF 36 Prot. 11]. 1818: Féra Sztentsik panasza felvétetik, Juánes Mituleszk ellen a' kit János Mos ki kalátsolt egy Tulok meg nyuzásával [H; i.h. Prot. 2]. — b. vki keresetének/panaszának hely adatik; a admite actiunea/plingerea cuiva; der Klage js stattgegeben werden. 1821 Szuszéni Juon Tomának Dántsa Vrentsillán egy határ mezvina felett való keresete fel vétetik. a' Mezinának fele része Dántsu Vrentsillának vissza adatott, s további keresetek alol fel mondtak [Így l] [H; i.h. 24].

7. a per ~ a per megindul; procesul începe; Prozeß eingeleitet werden. 1801 A per fel vétetvén az Exponensek a lehető ki fogások meg tétetése után Evictoroknak elő állittasokra ki kéredzettenek az Tisztelt V. széken [Msz; Ballev.].

8. kirótatik/rovatik/vettetik; a fi aşezat/impus; auferlegt/verhängt werden. 1842: minden öreg ülésü Telek után 3 az [Így l] három ezüst xr. fel vétetvén [Dés; DLt 622].

9. felhajtatik/szedetik; a fi strins/perceput; aufgebracht werden. 1810: a provinciális bfro admiállya Gábor Pált, hogy ha harmad nap alatt eleget nem tézen, executio küldetik rá, s akkor az elégtétel mellett az engedtelensége büntetése is fel fog vétetni [Szárhegy Cs; RSzF 100].

10. befelszámíttatik; a fi calculat/socotit; eingerechnet werden. 1839 Mlgs Báro Josika Miklos Ur szurduki Udvarába meg fogadtott Számtarto Albert Mihály Uram utasito levele. Minden gabonákat keze alá egészen el ütött vékával vézi s azén (!) minden egyszáz vékátol egy véka apadásra felvétetik [Szurdok SzD; JHb Pataki Dániel jószágfelügyelő lev.]. 1840: minden nap egy morhát ki vág — esztendei fizetése 42 ft, minden marhát apadás titulusa alatt fel vétetik máj, lép, két vese, deák petyenye, fejr máj [Kv; MészLev.].

11. ki/megjelöltetik; a fi însemnat; bezeichnen werden. 1810: Meg méretvén ezen erdő hely három Szegű figurában vétetett fel melynek a basissa 30 ól, a magassága 74 (:ó!) [Pacal; Ks 76 Conscr. 399. — *Később: Érszöllös Sz].

12. szokásba vétetik; a fi introdus în uz; in Gebrauch kommen lassen. 1618 Sz: Györgl es Sz: Mihály adajában minden egész örökséges ember adott egi egi köből zabot; búzát és a szerint, és egi egi forintot is —, Az mint iratik Balint Deak Udvarbirossagaban fordittatott el, es a helyen vétetett fel a ket forintot Ako [Mogyoród H; VhU 84].

13. számba/számításba/tekintetbe vétetik; a fi luat în consideratie; in Rechnung genommen

werden. 1777 Azon harangláb* zsendelyezésére és renováltására vagyon in summa 17100 zsendely, mely is azon szükségre fel is vétetett [Kv; ETF 107. 14. — *A külmagyarutcai]. 1785 (A torockóiaktól) dëzmába tiz tiz fontos kasza vasakat kívánnak*, holott nem tsak kasza vasat készítenek hanem lapas és sing vasakatis, és így ha tsak a vas szám és nem a mérték vétetnék fel igen kárasan esnék [Torockó; TLev. 4/11. 2b. — *Ti. a földesurak]. 1808 k. Már vétessék fel miért indult ez a' per? [Dés; DLt 250/1808]. 1840 Vagyon egy kő és sendély fedél alatt lévő velnyicze, mellynek tsak esztendőnként tarája a' mennyibe ki adható lenne vetetik fel [Somkerék SzD; Ks 100 Nyilak könyve 26]. — L. még RSzF 227—8.

14. besoroltatik; a fi inclus/incadrat/trecut; ausgehoben/assentiert werden. 1821 ha Ditrónak és Szárhegynek a népessége a millitáris státusságra* nézve felvétetik, bizonyosan egy katoná székelynek Borszékba korántsem jutna annyi helye, amekkorát a gróf úrnak épületei elfoglalnak [Ditró/Szárhegy Cs; i.h. 141. — *Értsd: a határőrkatonaságba].

15. a jegyzőkönyv ~ a se încheia (un proces verbal); (zu) Protokoll aufgenommen werden. 1798/1799 Kolosvárott, a' Felséges Királyi Gubernium előtt, Méltóságos Gróff Gubernator Losontzi Bánfi György Úr Ó Excellentiája Előllése alatt fel-vétetik* [TLev. 5/16 Transm. 419. — *Ti. a jk].

felvétetődhetik 1. bevétetődhetik; a putea fi trecut/introdus; aufgenommen/eingetragen werden können. 1799 az Árvák részére az haszon nélkül lévő adosságok a számadás(ba) fel nem vétetődhetnek [M.egregy Sz; Somb. I]. 1848 A Palunk Tartsafalva a Telkek meg állításához kezdet; — de az uttasítás... azt tartja; hogy a melly birtokok a régi vetés kapuk helyein kívül talaltatnak fel nem vétetődhetnek [Tarcsafva U.; Pf]. 1864 az ezen község határában előforduló többi topographiai nevek nem vétetődhetnek fel [Tölgyes Cs; GyHn 60].

2. felhajtódhatik/hajtathatik; a putea fi strins/perceput; aufgetrieben werden können. 1804: A Viz felől valo Kert oldalára toltéseket tsinálni gatokat kötni minden Jozzagbeli ember meg jelennyen, mely penz az Arenda Massához tetetődgyék a szükségek ki potolasára, és a Tiszt Urak erejével az elő nem allo emberen fel vétetődhessek [Zágon Hsz; Szentk.].

felvétetődik 1. bevétetik; a putea fi inclus/introdus; aufgenommen werden. 1770 Nem vétetődött fel se cseléd háznak se istálló(na)k tapasztása [Csekakela AF; KCsl 6]. 1796 ezen rétnel tsok (!) harmad része vétetődik fel, a nehái Mlgo Groff Ur Eő Nsga részére [Szentgothárd; SzD; Wass]. 1800 az antiqua sessiók Száma ugy és azon Számmal vétetődjék fel, mint, a' mint az általunk elsőbbi itt Létünkör figáltatatt vala [Mv; TSb 24]. 1843 Ezen Jegyzésből ki világlik, hogy azon positiók melyek veressel meg vonva nintsenek

az én 1843-béli számadásamból ki maradtak, ha az evel őszve hasonlítódik, ped(i)g bé kellett volna irodni minek utánna azon évi számadásam perceptiojába mint kész pénz az utolsó posítóba felvétetődött [Born. F. V/a].

2. (pénz) átvétetődik; a fi preluat (bani) (Geld) übereommen werden. 1799 az Árvák Vagyonnyainak száma vételek véget Com(mis)sariusok(na)k denomináltatván; el végezését a dolognak meg akadályoztaták a számadó Özveggy által... előnkbe adott adosságbéli olyan Contractusok, mellyek(ne)k Interestet fel vétetődni kívánta [M.egregy Sz; Somb. I.].

3. be/felhajtódik/hajtatik; a fi strins/perceput; eingetrieben werden. XVIII. sz. v. azonn büntetésbéli adosság rajtam törvényesen fel fog vétetődni [Zentelke K; BfN]. 1823 ha valaki ezen buntetésre is nem hajtana, ha mingyárt töb verenis fel vétetődnek rajta, más meg ítéendő büntetéssel ezen edgyezés meg tartására szorittassék [Gyéréssztkirály TA; TLev. 9/47].

4. elővétetik/vétetődik; a fi luat in discuție; hervorgenommen werden. 1797 publicatassek lmo Hogy, ezután a' Causansok ügye a Partialisba fel nem vetetődik hanemha Procuratora leszen [M.bikal K; RAK 23].

5. kb. nyilvántartásba vétetődik/vétetetik; a fi trecut in evidentă; in Evidenz genommen werden. 1797: mindenféle Tavasszal vetendő Szanto Földjeiknek férőjúsége Ősz-buzával vétetődik fel [F.gyékes SzD; Wass] mint hogy különös, mindenkor ugyan egyféle Gábonával vetendő Hátár nintsen... külömbség nélkül Ősz-buza férőjúságra vétetődik fel [Pujon SzD; i.h.].

6. be/felszámítódik/számíttatik; a fi socotit; eingerechnet werden. 1832 Az igaz, hogy a Ttes Ur több versen írta — hogy a Gabonát takarítsak meg — s noha érezhető kárunkkal, megis takarítottuk (: mely apadásul nekem soha fel nem fog vétetődni az Istukcio (!) kemény szavai szerint:) s még sem lett olyanra hogy hibát benne ne kaphassanak [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.].

7. felemeltetik; a fi ridicat; erhoben werden. 1772: a' Malom fel vétetődván a Gátnakis szükségképpen magasztalodni kell, e' pedig magasztalodván a' Dombai Rétre a' Kükölli vize ki megjen [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 300].

8. szokásba vétetődik; a fi introdus in uz/obicei; in Gebrauch gekommen werden. 1696: Fejér Márton Ur(am) Fel Szabadita az Inassát Bodo Pétert lón az B: Céh; engedelmes az egy esztendő el engedvén... az penig nem azért hogy Szokásban mennyen hanem ez fel nem Vétetődik [Kv; MészCLEv.]. 1772 A' Földi Magyaro mívelése szokás(an) nintsen, de ha fel vétetődnek ezen Circulus(an) is meg teremne [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével].

felvetett 1. feltett; pus; angesetzt. 1694 ugyan abbanis Zarlodik be azon Kis Ajto, mely Retzenben mostis azon Ajto be tetetven es Zaroktat-

va(n) egy fel vetet öreg Lakatis va(gyo)n [Kővár; JHb Inv.]

2. kirott/vetett; asezat, pus, impus; aufgelegt. 1580: mykor Biro vram eo kegme adot kewan az varastul; tartozzanak az adoz edeok az Laistromokat elő hozny, es az fel vetet adot ha be keolt vagy nem meg Mutatny [Kv; TanJk V/3. 205b]. 1604: Az Gazdak is tartoznak vgy az Sellerekre gondot viselny hogy házából ky ne ereszsze megh bé nem fizettety vele rea felvetett adaiat mert ha kewlemben chelekezik az Gazdyan veszik megh adayath [Kv; i.h. 465]. 1659: az fel vetet summat haladeknelkul administrallya jo penzüli keglmeket, küldhessük be az Portara, czendesithessük azzalis ez haza ellen fel lobbant haragott [UszLé fej]. 1700 a' tavalyi esztendőbeli fel nem vetett Praedicatorok Biri a' mit közönsegesse(n) Szoktak hini [Dés; Jk]. 1744: Tudom hogy a nyarban Curcus járt, melyetis Kőpeczről küldöttek ide hogy a fel vetett Pénzt vigyük bé Kőpeczre [Középajta Hsz; INyR 5]. 1817: A communitástól felvetett pénzt percipialtam Rfr 236 kr 48 [Bodos Hsz; RSzF 301]. — L. még EOE XIX, 178–9; TMA VI, 400.

3. feltekert/motollált; depänat; gezettelt/hapselt. 1804: Fel vetett fonal singre nro 22 [Tresztia H; Ks 108].

4. ~ ágy vetett ágy; pat aranjat (de sárbátoare) cu perne; das hohe Bett. 1647: Egy fel uetet Ágy gjontaros niosolyaul [Kv; RDL I. 134]. 1748 Két felvetett ágyat láttam [Torda; Borb.]

felvételtetés bevételtetés; includere; Aufnahme. 1824: Migos G. Bethlen Joseff Ur egy a N. Iklandi* határon, vadászat közben találtatott nevezetes ritkaságnak ... a leg ritkább vadászok elejében is ritkán akadott fekete farkassának Flges Urunk menageriájába ... léendő alázatos ajánlatását kérvén ..., alázatosan bátorlodunk a Flgs K. Fő Ig. Tanácsot instálni, méltóztasson az érdekelt fekete Farkast az ő Flge ritka állatai közé léendő fel vételtetésre ajánlani [TVLé Köz. ir. 114].

felvételtetik 1. (pénz) átvételtetik; a fi ridicat/preluat; (Geld) übernommen werden. 1799: Ide valo Civis Bán György eő kigyelme azt kérte hogy az néhai Feleségétől maradott gyermekeinek rátájokba jutott 9000 forint summa Sánta Urto fel vételtetvén más Securusabb helyre elocaltasék [Mv; MvLev].

2. befelszedetik; a fi strins/perceput; erhoben werden. 1735: A Falu portioja, mindenkor a Compossessor Urak tisztei előtt vétetessék fel, az ország constitutioja szerint, főre Marhára és Vetésre [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 15].

3. bevételtetik/alkalmaztatik; a fi angajat; angestellt werden. 1769 Meg határozta kegyelmesen Felséges Aszszonyunk hogy három esztendő(n)k eltelése után senki külső hivatalokra fel nem vetettetik, hanem ha az ő Felsége orszagaib(an) lévő Akademiákon a Tudományokat el végezi helybe hagyván az Ifjúság(na)k Akademiákra lehető me-

neteale irant költ Dietalis Articulusokat [UszLé XIII/97].

4. felmértetik; a fi mäsurat; vermessen werden. 1815: Minthogy a' régi Valóságos Galpanya* Süllyedezesei mia el hagyattatott es a' Lakosok más Falut formáltanak ... a' régiek szomszédtságában; az Ujj Galpanyának meg állittására pro Basi et fundamento, a' régi Galpanyabeli Birtok Vétettett fel és aszerént határozattat és állittatt meg az Ujj Galpanya [M.dersze SzD; Somb. II. — *Sz].

5. nyilvántartásba vétetetik; a fi luat in evidență; in Evidenz genommen werden. 1825: Az Áruló — és üls padok Fogasok Rudak, mint nem az epülethez tartozó mozgathato eszközök fel nem vetettettek [Dés; DLt 3].

felvethet összeszámolhat; a putea număra; zusammenzählen können. 1775/1781: Széna gyűjtődik minden esztendőbe(n) a mint fel vethettyük, száz negyven jó öreg szekérrel [Renget H; JHb LXXI/3. 374]. 1786: a Keczeli részben birtak ... amint hirtelen fel vethettem hat Telkeket [BfN Vegyes ir.].

felvető 1. láncfonal (hosszanti fonal); impletură de lanț; Kett(en)faden. 1836 49 negyvenkilentz darab vékony fonalbol 7 het Abrasznak tsak a felvetője ki is telhetik | azt gondolom hogy azon 137 darab Kender fonalbol mely 84. font — azért hogy ött abrosznak és 42. asztal keszkenyök(ne)k a' méjekit v. felvetőit kivállasztja, mégis ött rend bilit Szöhetünk a' megmaradott kenderfonalbol [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

2. ~ bor '?. 1598: veottenek az Philey* hazbol Tiz hordo bort Nioch hordayat Negy vedrevel egy egy forinton ... Ket hordaiat negied fel fel fton ... Mindezeknek fel vonasatol fizettem f 1/28. Fel veteo bort attanak .. f — /90 [Kv; Szám. 8/IV. 19. — *A. füle (TA), a város birtoka].

felvetődik 1. összeszámoltatik; a fi numărul; zusammengezählt werden. 1837: Annya méh el tétédött (!) telelés végét 25 .. Fel vetődött szaporodások 32 Raj [Mezőmadaras MT; Born. F. F. IIg].

2. kb. rákerül/megy; a ajunge pe ... a acoperi parțial; auf etw. d(a)raufkommen. 1716: Ngtok aszt parancsolja hogy az pusztá pinczet s az fellette valo hazat botoztassam meg de az kömivesek Aszt mongyak hogy nem lehet meg boltozni mivel hogy szelles az pincze az botya fel vetodik az ablak(ok)k s ajtok(na)k majd felere [Szamosfva K; Ks 95 Bíró Márton lev.].

3. hivatalra ~ tisztségbe kerül; a ajunge in funcție/slujbă; Stellung/Amt bekommen. 1774: a szegény Radák István úr megholt. A Vetési regimentben kapitány volt sok ideig. Hazaszállván csak a maga dolgait folytatta, semmi hivatalra fel nem vetődött, noha bizony capax lett volna mint pennája és deáksága, mind eszire néze [RettE 322].

felvett 1. (maga mellé) vett; luat (līgā sine); (zu sich) genommen. 1776/1784 Pokában* Sok felől fegyveresen egybe gyűjtett és maga mellé fel vett Sok féle gyűlévész népével erőszakosan Repelálni akarván [Galambod MT; Told. 29]. 1783: a fenn meg nevezett Erdőnek szinére a kívánt jártatás és jegyeztetés végett magam mellé fel vett, jo hírvű nevű és nemtelen Ádamosi Commetaneusokkal*... ki mentem... a ki jártatást próbáltam [Ádamos KK; JHb XIX/65. — *Köv. a nevek fels.].

2. benőtt; acoperit; bewachsen. 1757 Egy Erdőtől fél vett regén (!) Zább föld [Csobotfva Cs; Sándor conscr.]. 1766 Vagyon Irotvány mellyet eddigis Vancsa Gligorék birtanak égy az Gaztol és erdőtől fel vőt Nemes szánto földel edgyút [M.köblös K; RLt].

3. átvett; preluat; übernommen. 1616 Mivel hogy azt ertem, hogy Budai Tamasne Aszszonyom Vaczi Katha Aszszony az mellettem valo hazat Czanadj Antal Uramnak kötette bizonyos sümmaig, söt ugyan el akarja adni nekj örökessen; Protestalok solemniter miül hogy vicinus vagyok Jüre vicinit(a)tis se(m)mikeppen a hazat masnak nem engedem, holot kesk voltam az fel vőt penszt le tenni ., az Aszszont contentalnóm es az mellettem valo hazat approprialnom [Kv; KvLt Vegyes III]. 1621: az fel vőt penzel most zelliel budosanak [Gyf; RDL I. 14 Bethlen István aláírásával]. 1753 É fel vőt penznek emlekezetit pedig Nehai Ferjétől nem hallotta [Kraszna Sz; Borb. II]. 1727: Alazatosan esedezem a Tts Ne(me)s V(á)r-(me)gye Tisztségeken méltotassek Sz Biro Szarka Samuel Urat elő szollítani és az igazi Competentia fellүүл fell vett 37 Rfor. 55 xrokat Valto Czedulaban énnékem legottan vissza fizettnni meg parantsolni [K; Végr.].

4. zálogként (át)vett; primit drept gaj; als Pfand übernommen. 1781: arra ajánlak magokat, hogy... a regibb közös Szüléktől fel vőt zálog sümmit... három egyenlő részekre fel osztván, annak réájak esendő harmad részit mindenik agón valo Atyafiak meg adni készek csak oszoltjanak fel a' jóságok [Asz; Borb. I].

5. kölcsön vett, kölcsönzött; luat ca împrumut, împrumutat; geliehen. 1655/1660 azt az eő kegyelmektől fel vőtt Sümmit megh nem adhatná [Kv RDL I. 30]. 1698 mind addig mig á fel vett Summa le tétődik ő kglme Maradéki a Káküllön lévő három kövű Malmunkat birhassák [Ebesfva; Ks 65. 44. 11 Apafi Mihályne Bethlen Kata nyil.]. 1716 Én Nagy Enyden lako Borberek Daniel kiváltkeppen valo nagy szükségmöt kényszerítettén kertem, es leváltam Nemzetes Retyi Antos György Vramolt Haromszáz Tizen negy ~ 314 Magyar forintokat, mely fel vet Summa pénzben adom es impignoralom ő kgl-(ne)k Elekesen* két ház Jobbagyomat, .. minden appertinentiaival [Hari*; DobLev. 1/90. — *AF]. 1739: kölcsön felvőt dohány [Msz; MvLev. 8]. 1777 Én Nagyságodnak költsönözni méltotztatott Pénzt, hogy eddig elé nem interez-

tem (így!) recognescalom, pedig a legale Intéressével tartozom a Contractusom mellett fel vett Tőke pénz el edgyütt [Gógánváralja KK; Ks Miss. I]. 1815: Sz. György Havának 27ik Napján le fizetődött a fel vett Capitalis [HG. Gr. Wass lev.].

6. be/felszedett; strins, perceptu; erhoben. 1827: a' piatizon kúnn árulo Sátrások — Pogásások — Peretzesek etc. etc. között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatosan bé mutattuk* [Torda; TVLt sztlm cs. 1826—29. — *Köv. foglalkozásonként, összezszerűen és név szerint a tak-sák fels.].

7. kb. megállapított/becsült; stabilit, apreciat; festgestellt/abgeschätzt. 1787 Praetendálja az osdolai határ pásztorság az katona bítrón, Ferencz Antalón, hogy a Kopolna martján lemenő határkerteken sok rések voltak... melyekről feles számú károk estek; a felvett kár ne hogy különösen megmaradjon, és az zálaglóból kifizessék a károsokat; ez így ífttetett [Ozdola Hsz; RSzF 153].

8. feltüntetett; arátat; angeführt. 1756 u. a' Bruznyli közönség tette volna a szép tilalmas Erdőben, az Itéletben fel vett tetemes, és majd meg bősülhetetlen igen nagy pusztitást [Déva; Ks 73. VIII. 16]. 1808 Bíroi szoros figyelemmel meg olvasván ezen Generalis Törvényes Szék a' Feleknek egymás ellen a' közben tett Appellatio mellet fel vett okait úgy talállya [Asz; Borb. II. — *Köv. a tényállás előadása]. — L. még RSzF 213.

9. törvényesen ~ a törvényes alakiságok megtartásával készített/készült; întocmit conform legii; gesetzmäßig verfertigt. 1862 ha a törvényesen felvett Jegyző könyvekben a Cs. kir. Cataster által megállított classificatio lenne bazisul meghatározva, a mérés kezdetén a telekkönyv kivételét vagy lemásoltatását az illető Előljáráóság által eszközölteti [Kv; Ks 92].

10. felhozott/említett; amintit, mentionat; angeführt. 1834 A Felperes Nms közönség ragaszkodik felvett Törvényes okaihoz, s ellent mondv a Alperesi vitatás(ok)k azt jegyezteti meg, hogy a' Novi Gratosi Mandatum, tellyességgel nem tudja a' per természetét megváltoztatni [Asz; Borb. I].

11. indított, indult; intentat; eingeleitet. 1811 Libánfvi* Todoran Vaszikának mint Fel peresnek, Kásvai* Morár Juvon Alperes ellen fel vett pere egy el-tévelljedett vagyis el veszett Ványolora vitt Pokrocze felett [Görgény MT; Born. G. XVI/2. — *—MT]. 1812: Keresztes Josefnek mint Felperesnek Moldván Sándor Alperes ellen fel vett pere . el károsodott Szokmány felett [Görgény MT; Born. G. XIV/4].

12. felgerjedt, támadt; iscat; entstanden. 1750 k.: méltotassek a Mlgs Ur Istenes es keresztjeni keges Consideratiobol nékem s feleségemnek compatiálvan a meg irt Szok irant fel vett nehezséget condonalni és remittalni [Ks 83 Onadi Szakás Mihály lev.].

13. magához fogadott/vett; primit/luat la el/ea; zu sich genommen. 1851 Roza által örökre felvett kutya zsigorás [Kv; Pk 7].

14. elfoglalt; ocupat; angetreten. 1764 gerjedező tökéletes igyekezetemnek azzal közös tárgya léssen, hogy felvett hivatalomnak üdöig való viselésében szüntelen és egyenesen a méltóságos guberniumnak és az tekintetes rendeknek méltó bizodalmit és nagy belső hajlandóságát érdemelhessem [RettE 174–5 Hadik András, Erdély katonai főparancsnoka és a gub. elnöke beköszöntő beszéde].

15. tekintett, vett; considerat; betrachtet, angesehen. 1740 a' szemem előtt tartott fővebb elveket nézve felvilágosításomat meg téve, a' Sinor mértékül felvett 3-ik Nyilon megkezdve, a' több és adjustálendő nyilak adjustálásában, és a' megmaradott rész Jóságok leendő meg osztásában .. intézetemet .. a' következendőkbe teszem* [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 18. "Köv. az intézkedés].

felvettett 1. kirovat/vettett; a dispune să fie aşezat/impus; aufliegen lassen. 1585 Gialuban vettettem fel harom hordo bortt a' Quarta borkertt Attam d. 16 [Kv Szám. 3/XVI. 38]. 1700 A' közönséges Varos szükségere, hid csinalasara nemeth officialisok Servittzere etc, etc rendelt a N. Tanacs felvettetni fl. 200 [Dés; Jk 803a]. 1715 A mi Felséges Urunk és Fejedelmünk kglmes Resolu(tio)ja Szerént az idei Qvantomokis a tavalyihoz adaeqvate keltevéen fel vettetni esett kgltek Várossára R.f. 100 [KvLt I/216 gub.].

2. felrakat; a dispune să fie încărcat; aufladen lassen. 1568 Es hogy az borokat fel wettette az zekerre myndiarast tiltotta, Koach andras, Meg Annak előtthe harom vagy neg hettelis hogy Zabo mihaly közöt es Koach Andras közöt az zam wetes es az per Jndult [Kv; Tjk III/1. 168].

3. felrobbantat; a dispune să explodeze; sprengen lassen. 1706 Harmad idén ősszel Méltgs Generalis Rabbutin eő Excellentiája, a' város kőfalának egj nagj darabját porral fel vettettvén, most annak reparatiáját nekünk imponálta [Kv KvLt I/193 a város a gubernátorhoz]. 1762 az A: ... hallani is írtozás azt mondotta az Annya felől. Nem kár volna puska porral fel vettettvni [Torda; Tjk V. 77]. — L. még ETA I, 49, 50.

4. felhúzat/nyújtat; a dispune să fie înfăşurat pe sulul războiului de ţesut; Kettenfaden aufspannen lassen. 1769 Gróff Bethlen Ferentzné Aszszonyom 'Szótetés iránt nem biztattyá Ngdat rakva lévén nyostanis osztóvátái és feleszőni valoja lévén a' mellyeket ezek után akar fel vettettvni [Bolya NK; Ks Kerekes József lev.].

5. megemeltet; a dispune să fie ridicat; anheben lassen. 1664 az Nagy Akna kepelet fel vettettven (mivel meg rokkant volt:) annak igazitasart fizetett eo keglme Instructio szerent egy veder bort [Kolozs; BLt].

◇ Szk: ~ *hizni* házásra/hízlalásra (be)fog. 1749 Sertesek Erogatioja az Udvarb(a) ketőt vettettvén fell hizni, azok közül maga(m) De-

putatumáb(a) vettem ki Nro 1 [Kiskend KK; Ks 70. 51]. 1768 Sertesek Erogatioja . Ajtoni^a hizlalob(an) vettettem fel Nro 6 [DobLev. 390. 15a. — "K] * ~ *pajtára* 'ua' 1842 mivel közelebb mult őszön egy Disznotskát fel vetettünk pajtára, s' az után hamar lett el döglése, 's már most a hejin kéntelenek voltunk mást venni [Bözödújfal U Pf. Kováts Sándor lev.].

felvettetés megemeltetés; ridicare; Erhöhung. 1749 az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása léssen az olta az Küküllő Vize Korod között is Lankásabban és nem olly Sebessen folj mint az Gát fel vettetése előtt [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

felvettettett kirovatott/vettettett; aşezat, impus; auferlegt. 1598 Amely varosunkbely Attiankia my eretteonk mostan az hadban bochyatattanak . amely adott az olta fel vetettenek amiolta oda faradnak az olta fogva fel vetetet Adayok legjen haladasban, es az ado zedeo vrami azoknak hazok nepet ne kenzergessek, hanem legyenek chendessegben feleollek [Kv; TanJk I/1. 323]. 1602 az fel vettettett Ado restantiakat Ado Zedeo Vram az nekik adatot Authoritassal zorgalmatoson Zedgyek [Kv i.h. 418]. 1604 Az gywlesben fel vettetet eotwen es huzon eot penzes ado feleol, melyreol eo Naga Basta Vramis paranchyol, tettcet hogy Az derek regestumbol Az ket Ado zedeo mellet ielen lewen Heltus Caspar Vram es az Notarius chinalianak regestumot az gazdakrol, Desertakrol, es Relictakrol [Kv i.h. 471].

felvettethetik kiróvattathatik; a putea fi aşezat/impus; auferlegt werden können. 1720 a' Militia Sustentatiojáról tempestivé providealni akarván az mig az egész Téli Qvantom fel vettethetik ad Assignationes Commissariatus Provincialis a Militianak anticipályanak [Ks 83 gub.].

felvettetik 1. kirovatik; a fi aşezat/impus; auferlegt werden. 1585 Minden vonasokra kileon kileon eoteodfel forintot zamlalwan tezen az fertalnak Adaia ezen esztendeoben amint fel vettethet f. 617/62 1/2 [Kv; Szám. 3/XXIII. 1]. 1609: Minden Dicat külön külön forinttra tudúan, az mint ez wdey ado fel vetetet N. f. 1305 [Kv i.h. 126/IV. 445]. 1688 Teczett a Nemes Orszagnak mostani Gyúleseben közönségesen hogy bizonyos nakvan penz vettessek fel kegelmetekre [JHbK XXXII/5 fej.]. 1705 Nzts Dálnaki Daniel vr(am) kérje(n) költsón pro interim fl. 30 az utan az városra közönségese(n) vettessek fel és azon becsülletes Creditor Atyánkfianak refundaltassék [Dés; Jk 348b]. 1792 a közönséges adot nem a több Városbéli, és mesterségeket divattyában folytathato Mester Emberek(ne)k példájok szerént hanem azokra semmit sem, vagy legalább sokkal alább valo tekintetb(en) vetteszenek fel [Zilah; Borb. II hiv.].

2. felfogadtatik; a putea fi angajat; aufgenommen/angestellt werden. 1809 az még Sem szokásban Sem törvényben nem volt hogy a Conventios

tseled .. mas szolgálatra is felvettessek [UzslT ComGub. 1715 gr. Korda Anna kezével].

felvevés felfogás (ütés-elhárítás); parare (a u-nei lovituri); Auffangen, Abwehr. 1603: az Nemet ... hozzá Chiapa Berzetihez, amaz a' puskawal fel vewe s azon fel vewesbe vgy wte eois s' vallat a Nemetnek [Kv; TJK VI/1. 707].

felvevődik 1. felvétetik; a fi ridicat/incasat; behoben werden. 1810: Kováts István Úrtól fel vevődött 1000 f [HG]. 1848 a' Capitalisból 60. Rfr felvődött [Kv; ÖCLev.].

2. felvétetik/számíttatik; a fi socotit/calculat; aufgenommen/eingerechnet werden. 1834 a' 2ik Szám adásban a' hat első positio nem vevődik fel [Soml. II]. 1867 ezen építkezéseknél fúvarbér számítva nincs, sem útolagosan fel nem vevődik [DE 1].

3. be/felhajtatik; a se stringe/percepe/incasa; eingetriben/gehoben werden. 1882: ha a bunte-tendők büntetését a Számado kurátor elmúlasztandja a büntetés rajta vevődjék fel [Damos K; RAK 200].

felvevő-levevő egy váltás ruhanemű; uu schimb de haine; Kleider zum Wechslern. 1839: Anya-losi Székely gyalog őszve írás alatt lévő Ferentz László 58. esztendő, . felell ... ha felvevője levevője volt, az egy bitagnak elég vagyon [Angyalos Hsz; HSzJP].

felvigyázás felügyelet; supraveghere; Aufsicht. 1864: Hivatalosan kéretik fel minden pap a nép iskolák felvigyázására és annak jó karbanni tartására [Szászlóna K; RAK 149].

felvigyázat 1. felügyelet; supraveghere; Aufsicht. 1817 Mlgs Báro Josika Antal Ur fel vigyázattya alatt; Mohai és Székely Joseff Urak tették a' Dominiumba a rendelkezéseket [Görgény-szimre MT; Born. G. XVIII. 5 Lászlófi József (70) ns vall.]. 1827: Király György ... Csibi Ferentz és Marasan Illjés . a Csiki András fel vigyázattya alatt vettek Hittelben 30. harmintz Véka Törökbuzát [Backamadaras MT; i.h. P. Ig]. 1839: Az Isputály fundus Jövendo pertractatioja, 1r Tétessék egy ara valo fel ügyelő Isputály Atya név alatt. 2r Ennek tétessék köteleességévé ezen felvigyázat 's a' jövedelmekről és ki adásokrol valo számadás minden esz(ten)dobon [Kv; ÖCLev.].

2. ellenőrzés; control; Kontrolle. 1840 akárkinek is szarvasmarhájában reméltelen kára történék, akár betegség által, akár pedig vad által esnek meg, tehát a hús felosztassék közönségünknek becsú árán; a falus bírák felvigyázatja alatt [Jenőfva Cs; RSzF 105].

3. püspöki ~ alatti eklézsia püspöki vizitáció alatt álló egyházközség; comunitate bisericească care se află sub supravegherea episcopului; unter bischöflicher Visitation befindliche Kirchengemeinde. 1850 A mely egyház vidékekben Püspökki (l) fel vigyázat alatti Ekllesiák volnának, azokkal

is a T. Esperest Urak tudassák ezen felsőbb rendelkezéseket [Nagykapus K; RAK 5].

Az erdélyi ref. egyházkerület területi, ill. közigazgatási szervezete esperesi jellű volt, és így az egyházközségek ellenőrzése az esperes, valamint meghatározott időközökben az esperes vezetése alatt az egyházmegyei(esperesi) vizitáció hatáskörébe tartozott. Néhány olyan tekintélyesebb egyházközség (pl. Dés, Fogaras, Kolozsvár), amely eredetileg szervezeti vonatkozásban a megfelelő világi (városi) közigazgatási egységgel szoros kapcsolatot tartott, nem tartozott az esperesek ellenőrzése alá, sőt a későbbi egyházszervezeti jogalkotásban is ezek közvetlenül a püspök ellenőrzése, felügyelete alá utaltak. Ezekre von. a 3. al. adott jel. [Juhász István közlése.]

felvihet 1. (nemzetségi leszármazást) fel/vizszavezethet; a putea urmări spre origini (descendența familială/genealogia familiei); (gentile Abstammung) zurückführen können. 1680 így a' menyire az dolgot világositották elő kemek előttünk oda vive(n) genealogiajokat fel, vehetik az harmad ket resze(ne)k harmadgiát [Kv; RDL I. 158]. 1704: Ezen levekből (l) az Palotkai familia, Genealogiáját, fel viheti, éppen az igaz Jankafiakra [BLT 7 „Palotkai István Kolos v(á)r(megye)ei Fő Biro” kezével].

2. kb. felvehethet; a putea încălzi; aufwärmen können. 1568 erre visely gondot, hogy az teglak között a garasokat vgy rakiad, hogy suspiriomot vehessen közzwllok, mert mind az also boltban es Mind az felső boltban Nem öperalhat (l) az twz, vgy annera hogy Meegchak 1 gradusra sem vyhated fel, ha harmad napeg egetnedis [Nsz; MKsz 1896. 354–5].

félvilágában félfényében, félig világolva; in clar-obscuro; halbbleuchend/scheinend. 1773: Mint-hogy etzaka vólt, fel világában tsillámpozott Mindazonáltal a Hóldvilág [Búrjánosóbuda*; KLev. *Később Bodonkút K].

félvilágosít 1. a lāmuri; aufklären. 1841 bōvebben fel akarom a' lelmem anyámat világosítani arról, hogy lebeszéléssem nem rosz szándékból erred [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.]. 1862: a' Távir-dai drotokon és portzellán csengetyűkön, a' tudatlanok és rosz akaratu népek által sok károsítások tétetvén fel szollittatnak a' T. Papok, hogy intsék a népet, s világosítsák fel hogy hasonló kár eseteiktől ovakodjanak [Gyalu K; RAK 73].

2. megvilágít; a lumina; beleuchten. 1835: hogy hogy keljen ennek meg az udvarhoz menni ezt nem láthatom, ha tsak az actákbl fel nem világosulhatok benne, az árvák részére valo procatorral világosittana fel előtte az egész dolog állást [Kv; Pf. Körmöti János lev.].

félvilágosítás lāmurire; Aufklärung. 1740: a' szemem előtt tartott fővebb elveket nézve felvilágosításomat meg téve, a' több és adjustálando nyilak adjustálásában, és a' meg maradtott rész Joszágok leendő meg osztásában az idő és joszágok helyheztesítéshez alkalmaztatott intézetemet ... e' következendőkbe tézsem [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 18]. 1854: ha kebel 's elvbarátaim lapozni

fogják egykori igénytelen lapjait szerény emlékemnek némi felvilágosításokat is találhatnak benne [ÚjF 5].

Ha. 1851 fölvilágosításokat [Bányabükk TA; MkG].

felvilágosítottat megvilágítottat; a dispune să fie lămurit; klarlegen lassen. 1844 a tilalom szegőknek mi modonni meg pereltethetése már többször fel világosítatva lévén tartsa magát a Nemes Szék az e tárgy iránt kiadott rendelkezésekhez [UszLt XI. 85/1. 41].

felvilágosodás megvilágítás; lămurire; Beleuchtung, Klarstellung. 1846 míg ezen fel adott panasza mind két részről bővebb fel világosodás által eligazítódik a vádlott legény mint bizonytalan szállásoló nehogy odébb álhasson, további rendelkezésig a város fog házába detensealtassék [Kv; AsztCLEv. Kül. Perc. 51].

felvilágosulhat hiv felvilágosítást nyerhet; a putea obține lămuriri, sich Aufklärung verschaffen können. 1835 hogy hogy keljen ennek meg az udvarhoz menni ezt nem láthatom, ha csak az actákból fel nem világosulhatok benne [Kv; Pf. Kör-möczi János lev. — A teljesebb szöveg. *felvilágosít* 2. al.].

felvirrad 1. ~ vmire ébred valmire; a se trezi; erwachen. 1737 E szinte be állandó innepekétis .. kívánom hogy lélekbeli tökéletes örömmel és vigassággal virradja(nak) fel Ngod Uri személyére, sőt az 1738 Esztendőis Mennyei kegyelemnek bővebb bővebb harmatawal harmatozzon Ngodra, csüggedező Isten Anyaszentegyházának elősegítésére [EMLt Onadi B. József lev.]. 1764 In nomine Domini virradánk fel a mai napra, úgymint 1764 Januarius első napjára [RettE 159]. 1767: ez jelenvaló 1767-dik esztendőre Isten kegyelmességéből felvirradánk [i.h. 206]. 1865: Bogártelke Községnek lakói f. ho 9re szomorú reggelre viradtak fel. Gonosz ember által támasztott tűz 30 házat mellék épületeivel hamvasztott el [Gyalu K; Rk].

2. kijózanodik, magához tér; a se dezmetici; nüchtern werden. 1834: oda jött hozzám ... úgyi el ázva hogy a' lábán állani már nem tudott — ott motskolni 's háza rontásával kezdett vádolni — én a' ki meg a dologról almot sem láttam, monddék: e mind jó szonak, ha az vr fel virad, ezt bizonyítatni kívánom [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

felvirraszt (fel)ébreszt; a trezi; aufwecken. 1784: Kívánom hogy az Vr Isten e szintén bé álló Husvéti Innepekre viraszsa fel Nsgtokat s a Nsgtok Mlgs Házát örömmel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1818: Cicero így irt hajdon egy Leveleiben: Sera Gratulatio reprehendi non solet; én is így irok a' Siberiai csendes magánosságban: Hogy az Ur Isten ... virossza fel Szent Márton Pátronussa napjára [Vályebrád H; Ks 103. 67 Gercsi Alojsius krájinik Boznyák Gergely perceptorhoz].

félviselés. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: ~eben való félig viselt, viseltes; cam purtat; halb abgetragen. 1677: Három szél kender vászon lepedő fél viseléséb(en) való v(a)l(e)t f — // 50. Mas egy ollya(n) három szél fél viseléséb(en) való kender vászon lepedő-v(a)l(e)t f. //50 Egy Veres Angliai fél viseléséb(en) való szoknya, az allyá(n) öt rend zöld bársony prém, azon egy zöld bársony prémes váll ezüst kapczok raita in summa val(e)nt f. 33/00 [Kv; RDL I. 155b].

félviselt 1. viseltes; purtat, uzat; halb/ein wenig abgetragen. 1655 Egy fel viselt ueres aba kepeőnegh [Told. 26]. 1659: egy szeősz fel viselt lepedő er f. / 50 [Kv; RDL I. 143].

2. kb. rongáltas; deteriorat; ein wenig beschädigt. 1772: ezen Épület tisztességes munkával vagy építve, fél viselt [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1792: Vagyon még egy* kő rakásra építve, Nyoltz sertésre való, fenyő boronából, hozzá való válluval fél viseltek [Apahida K; RLt. — *Ti. sertésöl].

Szk: ~eben levő. 1772: Ezen Udvarház előtt .. Öt rakott kő oszlopokon fél viseltében lévő Polyaso vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

félviseltes 1. félig (el)viselt; cam purtat; halb/ein wenig abgetragen. 1682/1687: Attam Egi fel viseltes Tegla szín kamoka szokniat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1765 Egy Zöld dolmány hányotos, selyem öv fél viseltes [Torda; Pk 2]. 1765: Citrom Szinű zöld világos Lájbi 1 Fél viseltes Lájbi 1 Ujj szőr Lájbi 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23 XXIIb]. 1775 a paar fel viseltes magos Sarku Csizma Rf 1 [Déva; Ks 76. IX. 18/4]. 1818 Egy fel viseltes Betyár Bunda [Dés; DLT 96]. 1851 Egy Zeke fél viseltes [Dés; DLT].

2. félig használt, használtas; cam uzat; ein wenig gebraucht. 1690 Egy test szín dufla fel viseltes Szönyegh [Wass. Inv. St. Miko de Bodok kezével]. 1735: Vagyon egj fél viseltes Gyalom, mellyis Szaz Nyolczvan ölös, hozzá való kotelekkel együtt [Tóhát TA; JHb XI/9. 28—9]. 1797 Ordinér félviseltes abrasz [Náznánfva MT; Berz. 4. 22 N. 22]. 1816 Egy 30 vedres pálinka főző réz üst 3 Csőjü sisakjával edgyütt, fél viseltes lévén [Friss BN; Bál. 66]. 1848: Szekér Echo fél viseltes egy 5 rft [Görgényszimre MT; Born. G. XXIVd]. — L. még HSzj *abroncs* és *garat* al.

3. kopottas; puțin tocit/ros; ziemlich abgetragen. 1807 A haz padimentomozassa fél viseltes [Dés; Bet. 6 GyűjFálvi Nagy Ferenc kezével].

4. korhadta; puțin putrezit; ein wenig morsch/moderig. 1825: Az Udvarház ... emlékezet előtt épült régi fenyő Vastag Boronakból való félviseltesnél régiebb zendelly fedelű [SzentkZs Conscri. 151] | egj joallapotbann lévő Borona Csűr félviseltes Szalma fedéllel meg fedve [Moha NK; SzentkZs].

félviseltesen kb. kopottasan; sáracácios; ein wenig schäbig. 1797 : A mostani állapothoz képest ezen Csűres Kert magára az épületre nézt félviseltesen néz ki, a fedele pedig újat árul el [Szent-gothárd SzD; Wass. Conscr. 347].

félvisz 1. a duce sus; hinaufbringen. 1570 : ez Azzon vyth volt egy kezkenochket kerdy kinek chinaltatya azt Mongya hogi az Trombitásnak, es Megh ma fely vizem neky az Thoromba [Kv; TjK III/2. 32]. 1592 : Konkoli Janos . vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat . . Mikor az teorueni fahoz fel uiűek, akkoris vgian ki omolt az orszaián az veres veritek, hogi az Apia* keozel ment hozza [Kv; TjK V/1. 214. — *A fiával kegyetlenkedő apa]. 1604 : Megh jűth az louakkal zekerrel Borbelj Peter s úgy vizi fel [UstT 20/266 Caspar Borbelj de Vduarhely vall.]. 1631 : az buzat az Uarba(n) felis uiűeők de hogi az sakokat ala hozzok az hazomhoz, egik sakot nem talalok [Mv; MvLt 290. 254a]. 1633 : ketszeris vim fell az szano(n) az kodory hazahoz az Szanto Marton eggjetmasatt [Mv; i.h. 112a]. 1679 : egy szeonyezet vin fel [Kv; TjK 10]. 1690 : az említett keresdesben forgho negj szalfatis lattam az hol hordoztak az említet erdőből . . az to farkanal felvittek s a pusztaszőlön által vittek [Aranyosrákos TA; Borb. I Kozma István ns vall.]. 1774 : mi tevő legyen fel vigyeje vagj ne [Sáros KK; SLt XL Körmöztzi József Suki Jánoshoz]. 1776 : én az Malom házba bé zárkoztam . . ottan meg fogtanak . . Az után engemet a Quartelyházhoz fel vittének ottan deténáltonak [Kiskáján SzD; BK. Molnár István molnár vall.]. — L. még ETA I, 62.

2. dél(ebb)ről észak(abb)ra visz; a duce din sud spre nord; vom Süden nach Norden führen/befördern/bringen. 1598 : Mikor az harcz megh león Molduába, en az Lengelek kezebe estem uala, fel vynek Lengél orzagba [UstT 13/37 Martinus Sillo de Cichio pp vall.]. 1762 : mikor az Neh(al) ur vonaglot . . azt monda hogi Málnásra fel kell vinni [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109].

3. felhord; a cära sus; hinauftragen. 1621 : Estue nagy Zel indulua(n) az Torony oldalan az Manust be dwyteotte uolt mind tablastol Melinek ramaiat vyolog kellett Czinalnunk . . Acz Görgynek, hogi az Tabla helien valo fakat meg faragta felis uitte, az orsnakis segitet . . attu(n)k neki ket napra d 65 [Kv; Szám. 15b/IV. 16].

4. felszállít; a transporta sus; hinaufbefördern. 1594 : 2. palasz szalat sert vit fel Gyaluban Wrunk ő fgenek kostonli valot, melylyket szeretne ő fsege; Paxj Lúakcz I loual d 12 1/2 [Kv; i.h. 6/III. 12]. 1604 : az eo zamara fel rakodank zekerre, wyn fel buzat het keoblet, az vtan uizont ala Jeowe es vyn fel tizen egy keobel buzat, es masfel keobel liztet, egy keouer artant, . . egy hizlalt swldeotis . . igj ezeket el uiűe fel, az uta(n) . . az my keues disznaim megh marattak uala azokat fel uiűeok [UstT 18/43]. 1772 : aranyat a bányákból minden esztendőben in cruda materia visznek fel Bécsbe hét mázsát [RettE 276].

5. kb. fellelept; a așeza sus; hinauftragen/bringen. 1741 : Ditrói Mezei György több eszténás Társával edgyütt a Toplicai Kásze Albe nevű havasra minden Czédula nélkül vitték volt fel, az eszténájokat a melly mián is barmokban az Plajasoktól károkat vallottanak [Ditró Cs; KS 69. 50. 44].

6. ~ (magával) magával visz; a aduce cu sine; mit sich nehmen. 1583 Jloná, Zamoskeozy Peter leania vallia, Engemet ez Gergel kowachne erre kenzergetet . . , No vgimond the leany Jloná fel vizlek Monostorra vald az Birak eleőt megh es en theged el Iktatlak [Kv; TjK IV/1. 147]. 1748 beszéltette nékem hogi ötet az maga ház hijára felvitte [Torda; Borb.]. 1758 : Viski Péter bátyám azt írja, hogi vegyen reá engem és vigyen fel magával, mert már ideadják a Jusztinát [RettE 74]. 1849 : valahányszor Kelemen Béni Sibon volt . . este mind annyiszor felvitt Szállására [Kv; Végr. Vall. 21]. — L. még RettE 216, 375.

7 (ellenségre) visz; a conduce/duce (impotriva dușmanului); (gegen den Feind) führen. 1673 : futva vinnek fel őkök az Franczuz ellen [KJ]. 1762 : Tizenötezer land-milicia állíttatik most fel, melyben 12 ezer gyalog, 3 ezer huszár és dragonyos lesz székely s százsz én vgy vélekedem, hogi midőn kiállanak, őkeméket felviszik a prussuzra [RettE 142–3].

Szk : ármáddára ~ kb. hadba visz/vonultat. 1779 : A minapiban a hátralévő székelyeket is kiindították volt, hogi az ármáddára felvigyék [i.h. 395].

8. felvezet; a duce/conduce sus; hinaufführen. 1846 : A Lisztelő Malom . . Az also részéről a felsőre vagyis kő padra fel viszen . . egy grádics [Bács K; KmULev. 2].

9. felhúzó/épít; a ridica/construi; aufziehen, bauen. 1641 : Ebben az esztendőben úgy proficiáltam az építésben* hogi 87 öl falt a bástyával együtt jól felvittem [ETA I, 148 NSz. — *Mint a görgényi fej-i jószág ub-ja]. 1766 : a karók fell verése után fögtünk az kerteléshez, fel vívén az kert fónást valami ővigni magosságulag [Berz. 17 Fasc. XII]. 1779 : az egész épületnek falait minél tisztességesebben lehet, s egy Contignatios házhoz kévantato elégséges Magosságára fel viszi az helyhez képest [Déva; Ks 78. 20/11].

10. genealógiát ~ nemzetségi leszármazást felvezet, visszavezet/visz; a urmări spre origini descendența familială, a urmări genealogia familiei; gentile Abstammung zurückführen. 1772 : A szegény Butyka Péter is megholt. Ki is az elmúlt héten a vármegye tábláján productora járt és . . maga familiáját vagyis genealogiáját igen fel, id est egy néhány saeculumra igyekezett felvinni [RettE 267].

11. (időpontot) fennebb visz, visszavisz; a duce îndărăt (o dată); (Zeitpunkt) zurückversetzen. 1770 : A Királyi Tábla megszűnt volt a porductiótól . . az 1588 esztendőt tették fel pro epocha . . hogi inkább megfosztathassék jószágától a szegény, fiscalitásban bíró nemes ember. Felvitték 1588-ra, hogi annál nehezebben producálhasson* [i.h. 238.

– "Ti. hogy milyen címen birtokol fiskusi (kincstári) jószágot].

12. felemel/rugtat; a urca; erhöhen. 1716 k.: felnevelék azt a Rabutin discretioját huszonötezer forintig ... én mondtam az uraknak hogy azt vgy commissionnak adni nem jó, ... s osztán nem küldék ... megis osztán azt hazudták ..., hogy én akartam fel vinni [BethÖn. II, 34–5]. 1788: a bor árrát jól emlékezhettek Nsgod hogy fel vittem a Husvétkor, a Török buza még eddig látom nem igen hág fellyebb 14 garasnál itt nállunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1795: a' Kovácsok és Segítettök ... a' leg aláb valóis ajándék nélkül szolgálni nem akar, ennek számát p(ed)i g annyira fel vitték már, hogy egy Kovács(na)k Esztendei ajándéka .. ha nem többre, leg alább Negyven Rhenens forintra fel mégyn [Torockó; TLev. 9/29].

13. kb. (ételt) felszolgál (asztalra tesz); a servi (mínarea); auftragen, bedienen. 1759: Asztalok nem volt cifra az uraknak is csak az én értemre is, hanem szelítiben felvitték a káposztát, répát, murkost, kaszáslevet s több efféle régi magyaros jó étkeket. De most soha sem tudja az ember az uraknál mit eszik, mert egytál étkekben húszfélet is egybebar s úgy főzi [RettE 90].

felvitel (szint)emelés; ridicare (a nivelului); (Niveau) Erhöhung. 1772: A' Kertelt Gát és a viznek fel vitele Hfl 8 [Kisfenes és O.léta (TA) határán; JHbK II. 117].

felvitel 1. a dispunc să fie dus (sus); hinauf-tragen/bringen lassen. 1711 a más Tehenet fel hajták a Lázár Ferencz ur(am) udvarába Szárhegjen ..., a megholt Tehennek is a bört fel vitették [Gyszm; WLt Stephanus Csiki (52) ns vall.]. 1779: öfelsége mind az anyját, mind az gyermekeket Vácról felvitette s Grécben tartaná őket, az a híre [RettE 407].

2. fejedelmi/nemesi udvarba vitet; a dispunc să fie dus în curtea domnului/donmilorului sau a unui nobil; in den Fürstenhof oder den Hof eines Adligen hinaufbringen lassen. 1596 Aszszonyunk ö fge Sz. Mark Euangelista Innepet tartani akarúan, vitetek Deakokat fel ex Collegio, vitte Gyaluig Brassai Peter 4 loal d 50 [Kv; Szám. 6/XXI. 20]. 1736 Kivált az Székelységen, mikor valamely urfi vagy nemes ifju legény vígan volt s táncolni akart, leküldött az faluban, az falusi leányokat esszegyűjtette, az házához felvitette, virradtig is tisztelesen eltánczoltanak [MetTr 419–20].

3. 1756: vgy hallottam bizonyosan, hogy Molduán Vonya parazna ember volna, és hogy gyakor alkalmatossággal Aszszony embereket vite-tett fel az Udvarban, hogy gonosságát vélek exercéálja [Galac BN; WLt Nagy Sigmund (54) jb vall.].

4. odavitet; a dispunc să fie adus; hinbringen lassen. 1598: En hoszam ieott nolt Simo Janos mikor ki zabadúlt volt Molduából, fel vitetę lou(n) Gegeó Balintne Assonio(m) mert ige(n) megh teortéodet (l) volt ... nem mehe-te fel kylemben

[UszT 13/38 „Tomas Lazar de Taplocza” pp vall.]. 1653: a koronát Kassára felvitette a fejedelem [ETA I. 139 NSz]. 1742: felvitette az több sajtókat ... és egy Berbence Ordát [LLt Fasc. 93].

5. kb. citáltat/idéztet; a dispunc să fie chemat/citat; vorladen lassen. 1584: Catalin Keotelweroo peterne vallia hogy Az Aniamtol hallottam hogy holtiglan rea valla ez vargane Anniara, kerte Azon-nis Apamat hogy vitesse fel a' tanach eleybe, hogy mondhasa megh dolgat [Kv; TJk IV/1. 257].

felvitetik 1. el/felszállíttatik; a fi transportat (sus); wegbefördert werden. 1761: 21-ma mensis Junii temmetetett méltóságos br. Bánfi Farkas úr önagyága. Bonchidán* ment végbe a temetési pompa, de felvitetett Bánffihunyadra [RettE 120. – *K].

2. (vminek az ára) felemeltetik/rugtattatik; a fi urcat (prețul unui lucru); (der Preis) erhöht werden. 1810: már annyira fel vitetett az Szénnek az árra, ugy a vas könekis, és az Széncsinálok fizetése, ugy az Bányászokéis, és az Szolgáké ... hogy ... az Szegényebb Sorsnak az Szokott mesterségből végképpen ki kell fáradniok [Torockó; TLev. 9/44].

felvivés a (nemzetségi) leszármazás felvitele/vizszavezetése; urmărirea spre origine a descendenței (familiale)/ a genealogiei; Zurückführung der Abstammung. 1816: ezen lehozás vagyis felvivés Szerént Ketskés András ö kegyelmének ... Balog Márton Ö kegyelme, az Édes Anyja Ketskés Borbára után szintén vér ötse [Szentimre MT; Bal-Lev.].

felvizsgál megvizsgál; a examina; untersuchen. 1770: Végezetre prospiciállyanak arrolis az Tisztek, és az szegénység között felvizsgállyák az 7tem-beri vagy 8beri és Márshussokb(an) (l) lévő erogati-okatt [Nsz; KvLt I/198 gub.]. 1726: sellerek házait, udvát, kértit, gyümölsős kértit, szőlőt, tllal-más Erdőt mind külön külön, fel, járván fel vizsgálván, még becsülven ... lé irtuk [Esztény SzD; Told. 29]. 1753: Mentünk az említett venikés ne-vű Széna füre, melyet egészen fel vizsgálván és édj egész Táblának kihatórozván, ki mindenütt a Bértzig [Marosbogát TA; EHA].

felvon 1. felhúz; a trage sus; emporziehen. 1573 Beke gergel ... azt vallia hogi Baly Gergy kochia ... Be deol az Thoba felesége ger-meky Rayta voltak ... az vyz fenekeröl vonta fely egi leankayat [Kv; TJk III/3. 270]. 1581 11 Marty ket olachnak hogy fywrez dezakakat fel won-tanak az haz heara fyzetünk [Kv; Szám. 3/IV. 11]. 1591: Az Hid Kapura valo Keolchiegh Az Achok ... Az hidat ala s fel vontak az keotellel ... fizettem nekik f 1 d 25 [Kv; i.h. 5/X. 81]. 1625: volt ez napis 4: nap szamos kik Itt alat meszet, keuertek, es az chiga(n) cheberben fel vontak az meszet [Kv; Szám. XXX. 18].

2. behúz; a ridica/trage înăuntru; her/hineinzie-hen. 1633: az Hadniagis fel futa, s hat jmmar az em-

ber fel but az hiuba, megh az Hadniagis latta az labat mikor fel uonta az padlason [Mv; MvLt 290. 121a].

3. felvontat; a tiri in sus; hinaufschleppen/tragen. 1586 az Korczioliasnak attam) hogy le wonta es Jsmet fel wonta az 8 hordo saletromot f. — d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVII. 13b]. 1595 Korcziolias Istüannak, hogy fel vontta az szekerekre korczioljakon, keuant 21 hordotol, hogy fel wonta 1 p(er) d 7 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 69 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1699 Az mikor penig az fákatt fel vonszák, Circiter vagy hat embereket, vagy nap szamosokatt, adasso(n) Beldj Ur(am), segitenj az fákatt fel vonnj [Kv; BLt 7].

4. kb. felrácigál; a ridica/trage sus cu greu; hinaufzerren. 1572 : otth talalanak Zeoch Gergh Es Krompina Mate onnat fely vonanak Megis akaranak foztany de Meg sem Mywelek az Jamborok, hanem ky wzenek onnath [Kv; TjK III/3. 7–8]. 1603: Farkas Jstuan Etedi Zabab Zekel ezt wallia . . hogy kokas zokor ment wolt borert tot mihalnj fel kel Tot mihalj hogi ki menien az hazbol wgi esett hogi alig wonta fel az feleség wgi döyött-<w>k fel az feleségewel ketten az agjba Tot mihalt [UszT 17/22–3]. 1629 : ugi talalok megh hogi le fekiut vala hasra az lesza alatt, es ugi vona fel az Erszinies Andras szolgálja [Mv; MvLt 290. 155b]. 1644 Nagi Janos feöbe uté szima Giörgiöt hogi mindgiart le esek . . hanem Szima Giorgjne fel vona az Urat az földreöl [Mv; MvLt 291. 410b]. 1680 : aszt látam hogy az foldon úte Imreh Andras Killjeni Mihalyt, az feolröllis ugya(n) en vonám fel Killjeni Mihalyt [Kilyén Hsz; BLt Nagy István (30) col. vall.]. — L. még HSzj *falu-örző* al.

5. 1552 : Paulus Veres . . fassus est Az Azontol Mas Nap hallottam, hog az zayatis be dugtak volt hog Ne kialthasson megh zolitam az eori-zeeket, hog my dolog vraym, Azt mondanak hog, Am eg legent vonank fel rolla [Kv; TjK IV/1. 5]. 1589 : Janos Kowacz ew maga az Gergel kowacz hazanal az felesége melleol wonta fel Matyas deakot [Dés; DLt 226].

6. kb. felszed/váj; a ridica (de jos); aufheben. XVI. sz. v. : nyreo peternek panasza az felesége ellen hogi azt mondotta az Vranak hog kellj fell Dwhws kurua fya neme tudode az all feledet fel uo(n)nj [Kv; TanJk I/1. 547].

7. felhurcol/vonszol; a tiri sus; hinaufschleppen 1641 : Ezt is hallám az Sahin szolgálójátul, az kisebbiktül, hogy láttá, hogy felvonták az asszonyembert, azt az szoknyást az liuban [Mv; MvLt 291. 288a átirásban!].

8. felállít; a ridica, a ajeza in picioare; aufstellen. 1588 : Hyducza Kapúnál hogy fel wontakaz Capu Baluant 7Ember volt az Korcholiassal fizettem f. — d. 22 Az darabantokis Segitettek fel wony az Capu Baluant attam) f. — d. 10 Monosotor vczay három Caput hogy felwontak az Capu Boluayokat (!) 7 embereknél d. 28 [Kv; Szám. 4/III. 20–1].

9. (sátort) felver; a întinde (cortul); (Zelt) aufschlagen. 1637/1639 1. sator feluonnj valo vas kepü f — d. 25 [Kv; RDL I. 111]. 1655: már az

urunk sátorát is felvonták volt [ETA I, 159 NSz átirásban!].

10. felszerel/tesz; a pune/aseza/monta; anlegen/bringen. 1590 : Ezeknek az malom keőűeknek egiket, Meraba chináltak fel az Malomba, az harma ith uagion, de megh az egiket fel nem uo(n)tak [Kv; Szám. 4/XIX. 13–4]. 1609 : Achy ferenchnek, Balintnak Georgnek hogy chiatornat vontanak fel az Scholabany es hiasztanak Az kamerak feliben Attu(n)k f. 2. [Kv; i.h. 126/IV. 120]. 1620 a külső kereketi* megh czinaltatta de fel nem uonatta megh [Récse F; Szád. Stroya Morar (35) fej-i jb vall. — *Ti. a malomnak]. 1781 az egyik kerékre egy Ráfot fel-vontam xr. 36 [Szászváros; BK].

11. ~ ja a kaput a felvonóhíddal elzárja a kaput; a închide poarta cu podul ridicător; mit der Zug/Fallbrücke das Tor versperren. 1584 : Coloswary Ianos vallia hogy az kaput mikor fel vonak hallek chattanast [Kv; TjK IV/1. 349]. 1614 : (A kastélyvár) fundálására az sok kőborló ellenség miatt nappal csak hozza sem férhettünk, hanem egy éjjel szép holdvilágon elfundáluk, és úgy építünk, hogy Szent Mihály-napjára az kapuját is felvonuk és belérekesszük [BTN 50]. 1653 : Bécs körül is valának, de Bécs kapuját fel se vonták előtte [ETA I, 123–4 NSz]. 1676/1681 : (A castellanusnak) erre légye(n) egi atallyab(an) elsőb gondgya, hogi az alatta valok mind reggel s mind este elsőben is az I(ste)nt áldgiák; hála adással és könyörgessel nyissak megh a vár kapuját; hasonló kepen(n) vonnyak fel-is [Vh; VhU 664].

12. felölt/vesz; a îmbrăca; anziehen, sich bekleiden. 1623 k. : Turzo László az gíolcz gatiatit vonnia vala fel, de volte vetkek egymással neme azt ne(m) tudom [Mv; MvLt 290. 29a].

13. felhúz/vesz; a încălta; anziehen. 1631 : mondek bator had uonnjam felj az csismamot [Dés; DLt 367].

14. vkinek ~ ja a saruját vkinek felhúzza a lábbelijét; a încălta/trage încălțăminte cuiva; die Schuhe js anziehen. 1558 : Pether Bernald . . . Azt valla lattha Reggel hogy, Anna Az Annos ewchye wontha wolth fel az darabanth sarwyath [Kv; TjK tör.].

15. felhajt/túr; a ridica/sufleca; aufschlagen. 1588 : az Jngemet az nyakam fele fel vontak vgy hordoztak az vczan meztelen [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1716 : fel voná az ingét az karjáról [Nagyida K; Told. 22].

16. ~ a puska acélját kb. felhúzza a kakast/sárkányt; a ridica cocosul armei; den Hahn aufziehen/spannen. 1746: Pakurár Togyer . . . fel vontae puskájának acélyat, s le terdepletté hogy hozzá löjjen; és el Csappantotta é a puskát? [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. vk].

17. ~ az íjat felajz; a întinde; (auf)spannen. 1570 Ilona Varga Bernaltne hyty zerent vallya, hogy hallotha varga gergelne zayabol . . . vgy Theccyk hogy cly feleytene mostan az haro(m) forintot zeoch gergelne, chyak Beket hadnek neky, De Enis fely vontam az en Jemeth (!)*, Byzon hozza leowek ha Theorwen aggya^b [Kv, TjK III/2.

158. — *Szokatlan alak a mélyhangú Jamath (olv.: fjamat) h. — ^bA fog. ilyen homályos-zavaros].

felvonás 1. felhúzás; tragere in sus; Aufziehen/zug. 1582 : 14 Oct(obris) Az zel hogy el hanta volt az Trombitas házat chynaltattam megh Vonattam egy gerendat az felseő padlasban chynalasatol es fel vonasatol attam Ach Matthyasnak d. 40. [Kv; Szám. 3/V. 24–5 Lederer Mihály sp kezével]. 1694 : a külső Var Kapuja előtt va(gyo)n egy Kő-sziklából vagot hitv(an) Aarok, az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadot hid, ... az Kapu felet az Kőfalban egy Vas Csiga, mellyen az Lancz jár fel s, le vonaskor [Kővár; JHb Inv.].

2. felvontatás; ridicare/tragere in sus; Aufzug. 1582 Az korchiolysnak attam kett Bor fel vonasatull f — d. 12 [Kv; Szám. 3/VIII. 15]. 1595 Korczollyas Istúannak hogy egytől egyik meg erősítete az hordokat és fel vontta az szekerekre korczolyakon, keuant az 21 hordotol, hogy fel vonta 1 p(er) d 7 ... Attam az fel vonaskort penig 1. Eytel borra d 6. [Kv; i.h. 6/XVIIa 69 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. vontatás; remorcare; Schleppen. 1795 Minémű akadályok származtanak légyen a' Sós Hajók(na)k szabados fel Vonásokra nézve a' Déva és a' Maros Sollymos közt le folyó Maros Vize Arkában . meg látni nem terheltettnék [Déva; Ks 43. 74. VII. 108].

4. kb. feltevés/szerelés; punere, așezare, montare; Aufzun/bringen/setzen. 1582 Achy Gergelynek fizettem az chyatornaknak fel wonasatol f. 2/60 [Kv; Szám. 3/V. 29 Lederer Mihály sp kezével]. 1670 : Két csiatornákat vonatván fel az házra, azok(na)k felvonásakor fizettünk f 1. d 12 [Kv; SzCLev.].

felvonat 1. felvontattat; a dispune să fie trase (in sus); aufgezogen werden lassen. 1596 : fizetem az korcholiasnak hagi az karika borokat fel vonatta az zekerekre f — d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 70 Bachi Tamás sp kezével].

Szk : ~ja a kaput. 1676/1681 Az Kaput ideje(n) vonassa fel^a, es későn ereszsék le; az mikor penig derekas szükség, es zekereknek ki s be való jarasa nem kívánnja, olyankor csak a huszar vár kis Ajtajat tarcsák nyitva [Vh; VhU 665. — *Ti. a porkoláb]. 1687 Az múlt őszel Hadnagy Ur(am) hír jüvén, az kaput fel vonatta, az Urunk eő Nga borai előtt, es azt mondották hogy eő Nga borai előtt vonatta fel [Szilágycseli; KS GramTr VIII Varga Gáspár (50) Bethlen László tt-jának vall.].

2. feltétet/szereltet; a dispune să fie pus/așezat/montat; aufzun lassen. 1587 Malom Keowet vonattam fel attam Molnar Palnak erte f. 1 [Kv; Szám. 3/I]. 1585 vettem egi bokor malom köwett p(ro) f. 7 d. 20 Wggian akkor hogy az keowett fel wonatham wettem 3 fwrez dezkat p(ro) d. 21 [Kv; i.h. 3/XX. 4]. 1590 30 Octobris vonatta(m) egi Bokor keowet fel, attam(m) az kik segíttek nekik d 32 [Kv; i.h. 4/XIII. 9 malomreg.]. 1670 Két csiatornákat vonatván fel az házra ... fizettünk f 1. d 12 [Kv; SzCLev.].

3. (sátort) felveret; a pune să fie întins cortul; (Zelt) aufschlagen lassen. 1625 közben egy nagy cserge sátort vonata fel az vezér [ETA I, 237 ToldE].

felvonathat feltétetthet/szereltetthet; a putea dispune așezare/punerea/montarea; aufzun/bringen lassen können. 1625 Egy Bokor malom követ megh fel nem vonatthatta(m), mert megh az edgyiknek az lyukasztása heya vagyon [Kv; Szám. 16/XXXIII. 10].

felvonattat 1. felhúztattat; a pune să fie tras sus; aufziehen lassen. 1589 : Az aytonak felseő keowet chyan vonattatuk fel, attunk Ach Mathiasnak f. — d. 28 [Kv; Szám. 4/IX. 12].

2. feltétetthet/szereltetthet; a pune să fie așezat/pus/montat; aufzun/bringen lassen. 1598 az Czynteremben az nagy templúm erez keozybe vonatattunk egi kis chatornat fel [Kv; .h.7/XVI. 40].

felvonattatás felvontattatás; tragerea in sus; Hinaufbeförderung. 1590 : 15 Júly fizettem Az korchioliasnak 3 hordo Bornak fel vonatassáert fellekre vittek f. 1 [Kv; Szám. 4/XXI. 32 Kis István sp kezével].

felvonattatik felvonóhíddal bezárattatik; a fi închis cu un pod ridicător; mit Zugbrücke versperrt werden. 1605 : Az regy rendtartas ellen nem tétzet hogy Delbe(n) fel vonatassek az kapú; hanem nytwa legyen de erre zorgalmatos gonduselese legyen biro vramnak [Kv; TanJk I/1. 495].

felvoneol húzva-vonva felemel; a ridica trăgind-tîrînd; ziehend-tragend hochheben. XVIII. sz. eleje valami Léányok fel vonczolván a földről bévivék [Kv; EMLt Némethi lev.].

felvonhat 1. ? felemelhet; a putea ridica; hochheben können. 1584 Clara Herczegh Caspar vram felesége vallia . Ekgor ezen Sós Janosue kepeben ream Ieowe a' haíamat megh foga Keonyeorgeotte(m) az Jstennek es semmikeppen Nem arthata, Jollehet hogy a hayamat meg Niomta vala soha Ne(m) vonhatom vala fel a feyemet [Kv; Tjk IV/1. 243].

2. felhúzhat/vehet; a putea îmbrăca; anziehen können. 1653 : Én is midőn puskaropogást es Jézus-kiáltást hallottam volna felverekedvén, felugram, de a nadrágomat nem vonhatám fel hanem a dolmánt és a mentémet felvőm s futék a házba fegyverért [ETA I, 69–70 NSz]. 1724 : Laczika . a lépé fájdalma miatt az nadragat fel nem vonhatta [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

3. (sátort) felverhet; a putea întinde (cortul); (Zelt) aufschlagen können. 1653 : monda Toldalagi : Csauz uram! ... menj a vezér tihájához s adjon az éjjelre egy sátort, akár csak hogy napvilágnál vonhassuk fel [ETA I, 130 NSz].

felvonó mn 1. felhúzható; care se poate trage in sus; aufziehbar. **Szk :** ~ ablak. 1679 Fillegoria ... Fel vono, vas horgos, vas karikás deszka Táb-

lás ablaka nro 7 [Uzdizspéter U; TL. Bajomi János inv. 107–8] * ~ *ajtócska*. 1681/1754: ezen Tornáczra fel menő grádits felső végén valo fel vono ajtócskájával [KvAKt Mss hung. 6] * ~ *deszkaajtócska*. 1754: egy kised felvonó deszka ajtócska [Uzdizspéter U; CU] * ~ *gyertya-tartó*. 1736: volt egy kis bolt de az olyan sötét vala... hogy félben, ha csak négy gyertya nem égett felvonó gyertyatartókban az boltnak majd közepin felfüggesztve sem az mester könyvből tanítani, sem az gyermekek tanolni nem láttanak [MetTr 230–1].

2. ~ *hid* pod ridicátor; Zugbrücke. 1585: Az Kezép kúpúy (l) fel wono hidat foldosza megh Achy Mathias fizette(m) Neki f. — d. 45 [Kv; Szám. 3/XVIII. 20b Gellien Imre sp kezével]. 1590: Jstuan Kowachy Chinalt ket karykat, es az fel vonno hydnak ket Chyapiat Kozep Capüba fiztettem nekye f. — d. 50 [Kv; i.h. 4/XX. 20b Hooz Lőrinc sp kezével]. 1621 Az Hid kapubeli fel vono hidnak keotele el szakadua(n), Az keotel-ueréok vyollagh eoze fonua(n), es meghis sino-rozua(n), fiztettem d 26 [Kv; i.h. 15b/XI. 288]. 1681: Vajda Hunyad vára... Vár hidgya... Az hidnak also véghe felöl valo része (: az réghi fel vono hid oszlopatal fogva:) mind végigh, mint hagi mind gerendastol padlás fástol ighen megh avultak romladoztak, ujjonna(n) kellene csinaltatni [Vh; VhU 502, 507]. 1684: mü... tudunk egy Szallast mely vagyon a Varos fundusan Hid kapui fel vono hid felet az garadicson felyül [Kv; AsztCJk 51b]. * ~ *hidacska* podet ridicátor; Zugbrücklein. 1681: Ezen házból nylo Ajto... két keő fal között à Nebojsza bastya fel vono hidacszkaja felé mehetni [Vh; VhU 547]. 1694 Belső vár, és annak kapuja. Azon kapunak közepe iránt egy keskeny Pallo formara fel uono Hidacszkaja is van, Vastag Tölgyfa deszkabol csinaltatot [Kővár; JHb Inv.].

3. ~ *kapu* felvonóhidkapu; poartă de pod ridicátor; Zugbrückentor. 1681: Vajda Hunyad vára... Fel vono kapu deszkajához valo temerdek foglalo rud vas Nro 4 [Vh; VhU 502, 513]. 1694 Arx Kővár. Az leg also és külső kapuja eleiben menven ki az Varnak Ezen belől mindgyart va(gyo)n, egy köböl rakot Arkocska, mely Arkon va(gy)n egy Vastag Tölgy fa Deszkabol csinaltatot Fel — s le vono Kapu [Kővár; JHb Inv.]. 1699: Ezen középső Udvarrol mennek bé az Kastélyba ket erős cserefákra külböb külböb fele fábul csinalt fel vono kapun ezen a kapun Vagyon két négy négy öles Lánca, a kapu alatt gödör [Szentdemeter U; LLt Inv. 8] * ~ *kapucska* felvonóhid-kapucska; portită de pod ridicátor; Zugbrückentorlein. 1694 Az Garadicson fellyül az leg felsőb varnak fel vono Kapucsakján kívül va(gyo)n egy boltozatos Szugolyat (l), ebben az szugolyaban... parkanyozott Hambar volt [Kővár; JHb Inv.]. 1726: Vétettem két kötelet az palon valo fel vonó kapuskához d: 16 1/2 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1745: A' kö folyosóról mennek bé a' Palotakra egy retesz, retesz fős vas kaptos fel vonó kaputskán melly(ne)k két mellyékin

vannak vas kaptos Táblák [Marossztkirály AF; Told. 18].

4. felhúzó; pentru/de tras în sus, cu care se trage; Aufzug. 1585: vöttem Kotelwero Ambrüstol ket Erögh (l) fel wonö (l) kotelet az Monostor kapúhoz f. — d. 76 [Kv; Szám. 3/XVIII. 20b Gellien Imre sp kezével]. 1609: Attam Keoteluero Jakabnak hagi az Hiducza kapuhoz ket fel uono keotelet czinalt f 3 [Kv; i.h. 126/IV. 169]. 1681 Nebojsza Bástyá... Külső ajtaja... felszer Ezenbelől le eresztő keskenj kapuja, fel vono vas csigas Lánccal [Vh; VhU 557].

5. ~ *tengely* kerekcsküttengely; fus/sul al finitii cu roată; Achse des Ziehbrunnens. 1690: Vagyon Egy jo böv Vizü Kutt, melyen be asva, köböl fel rakva, kereken fel vono Tengelyestol vider rajta nro 1 [BK Kentelki inv. 6. — "SzD].

6. ~ *asztal* felhajtható asztal; masă rabatabilă; Anklapptisch. 1651 czinaltam magam fayabol harsfabol egy fel vono aztalt [Kv; AsztCJk 57b].

Kevesebb valószínűséggel a 'kihúzó asztal' jel-sel is számolhatni.

II. *fn* felvonóhid; pod ridicátor; Zugbrücke. 1694: A külső Var Kapuja előtt va(gyo)n egy Kősziklából vagot hitva(n) Aarok az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadot hid, az hidon egy ahoz hasonlo vastag Deszkabol csinalt emelcsős Pallo, az ket vegi vassal meg va(gyo)n hevederezve, az fel vono végén vagjon egy erős vas karika, abban egy Lánca es az Kapu felet az Kőfalban egy Vas Csiga, mellyen az Lánca jár fel s, le vonasokor [Kővár; JHb Inv.].

felvonogat felhúzogát; a trage pe rînd sus; nach und nach hoch/aufziehen. 1653: végre azon kérenek bennünket hogy kötélén vonogassuk őket a falon fel, mert ott lepi őket az ellenség [ETA I, 77 NSz].

felvonsz felhúz/von; a trage sus; aufziehen. 1583: Ersebet Veres Pal zolgálo leania vallia, halottam Az Ilona leany zayabol hog azt Monta, ha az Chigara fel vonzanakis egiebet Nem mondok hane(m) hogy en teollem Izente Kendj Ianos Balas Kovachnenak [Kv; TJk IV/1. 159]. 1592: vettem Esmeg Az hűdt kapúbely hűdthoz (l) 2 Erog Kettelett kyűel Az hydott fel vonzak Kettel werő Jakabtol p(ro) f 1 d 75 [Kv; i.h. 5/XIV. 267 Eppel Péter sp kezével]. 1699: Dési Gjörgy, Haydu Miklos, Huszár András, és Bihari Ferencz Fa Acz Uraymék Az mikor penig az fákkatt fel vonszák, Circiter vagy hat embereket, vagy nap szamosokatt adasso(n) Beldj Ur(am), segitenj az fákat fel vonnj [Kv; BLt 7].

felvont 1. felemelt; ridicat; empor/hochgehoben. 1761: ő is az házból ki ment mikor is láttya már Hudre Gligort az földén véresen heverni, Lázár Juont pediglen felvont bottal mellette állani [Torda; TJk V. 50].

2. felvert (sátor); (cort) întins; aufgeschlagen (Zelt). 1653: Elmene a csanz a vezér tihájához, és

azt izené: hogy késő azt* a tevéken való terek közül kikeresni, hanem a maga felvont sátorában szállást ad örömet [ETA I, 130 NSz. *Ti. a sátrat.].

3. felhúzott; ridicat; aufgespannt/gezogen. 1739: flintáját fel vont sárkánnyal hozzá fogván szédta, gazlá [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Fr. Kis (18) j b vall.]. | a pistályát a' mélyemben fel vont sárkánnyal tartván, szintén kétségben estem [uo.; i.h. Margaretha Rádully nobilis Andreas Mészáros de K. Sz. Lélek Consors (50) vall.].

4. fel/ráfeszített; intins; aufgespannt. 1768: Kolosvári Két Viz közti Major-béli két házakban tsinált két kementzék és két kiűrtök tsinálásáért, es Ablakjaira fel vont Lantornákért fizettem Hf 5 Dr 96 [Kv; DobLev. II/390. 21b].

felvontat 1. felhúzat; a trage; hin/auftragen/befördern lassen. 1585: Galfi vramnak hozanak egy Bör Zekeret kerek B. vramat hogy 6 Lowo(n) felelik* fel vontatna de zinten Tordaig vzték Zegeny Embereket [Kv; Szám. 3/XVIII. 7b Gellien Imre sp kezével. — *A Kv-tól délre fekvő Felek településig].

2. feltétet/szereltet; a pune/aseza/monta; auf-tun/bringen lassen. 1573: Kereztesy Ianos azt vallia hogy ... Fgykort hogy egy chatornat Akar volt fel vontatny ... hozatot valahonnan egyet ..., hanem hogy fely vontatta volna egy Zamot vetettek volna eo Rea harom forint haylot Benne [Kv; TjK III/3. 239]. 1595: Zöcz Mihály Wram-tol vöttem 2. Czatornat az Tanaczhoz feliben, kit felis vontattam p(er) f 5 [Kv; i.h. 6/XVIIa 253 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. elvontat; a tiri/trage; weg/fortschleppen lassen. 1724: mikor már a' Térdemni vastagsagu három szál fát le vágunk (!) volna 's fel akarnok vontatni tsak ki jöve hirtelen két ember az erdőből, edyk magass, de mint hogy estve volt annak artulattyát ne(m) describalhatom [Réten NK; JHb].

felvontatás 1. felrakás; incárcare; Aufladen. 1790 vont az korchiolas 6 Altalag bort egyik zekereol Az nasykra fizettem nekye f. — d. 18 vittének Varadra ket Lada penzt Leuonatasert, es fel vontatasaert att(am) f. — d. 48 [Kv; Szám 4/XXI. 32 Kis István sp kezével].

2. vontatás; remorcare; (in sus); Aufschleppen. 1740: Puska poros Hajok fel vontattása* menyit nem importála [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev. — *A Maroson való hajóvontatásra von.].

felvonul felhalad/húzódik; a se întinde; sich nach oben erstrecken/hinaufziehen. 1851: a' Kakuk pusztájánál egy 172 folyóól hosszúságu átvágás, mely a' nevezett utból föl vonul a' mikesi határ szélekig [Bányabükk TA; EHA].

felzagyválódik ? megzavarosodik; a deveni turbure; trüb werden. 1776: az mely bor Kapuson volt ... senki sem issza mint hogy nem sok volt

benne fel zagyvalodát (!) [Szőkefva KK; Ks 96 Biró Márta lev.].

Kételyesen a 'felvizeződik (vízrel megsaporítódik)' jel-se is számolhatni. — Vo. *zagyva* 'túlsgosan megvizezett, hitvány zavaros bor' [MTsz].

felzajdul 1. zajongani kezd; a începe să facă zgomot; zu lärmnen beginnen. 1572 Bannfy Pal Jobagya Bartha Antal És Zabo Anthal .. Ezt wallyak Az keossegh Az Monostorhoz* tarthozok feol zaydulanak Es felenk Jewen, My El futamank, haggaltanakys wttanunk [Bh; KP. — *M.gyerőmonostorhoz (K)].

2. felzúdul; a se aprinde de minie; aufbrausen. 1573 Homlar Ianos azt vallia hogi latta azt Nagi peter egy fillerara Bort Teoltetet es azt egi aztal Nepe keozybe Eontette az Mertekbeol Azon fel zaydultak es meg zittak egi mast, Azomba az Mes-tereketis keozikbe haitotta peter, Azon fely vgtottak az Aztalnal Menyen voltak rea Rohantak peterre es az aytonak zorítottak feyzet zekercet huztak volt fely hozza [Kv; TjK III/3. 203].

felzaklat felriaszt/ver; a trezi (din somn); aufscheuchen. 1752: egy Közep Ajtai Vajda Mihályly nevű Jobbagya kardoson eczakának idein egy Marton István nevű Közep Ajtai Szabad emberre ra megyen aszt aluvo agyabol fel zaklattya [Nagyajta Hsz; Ap. Donáth György Apor Péterhez]. 1779: Biró Anna ... öltözik a szegény batyja ... igen szép, meghányt, testszín köntösébe ... Egyszer kijő mint egy kavalér s elsőben megyen Rákosihoz, azt felzaklatja katona képiiben [RettE 404–5]. 1810 h.: azon Sertéseket Magok önként a' kutyák Zaklatták fel, üztek és marczangoltak [Dés; DLt 82]. 1817: a' Vajda osztán minket keze alatt való Embereket fel Zaklattott s ki mentünk a' Tűznek meg oltására [Cold K; JHb 5. 313 Lung Nyikuláj (60) és Czunye Vrsz (50) col. vall.].

felzaklathat felverhet/ébreszthet; a putea trezi (din somn); aufscheuchen können. 1819: az Aszszony az első szobába hált, az ember pedig a hátulsoba minthogy jó gazda volt a' Cselédek(ne)k kedvéért hogy jokor fel zaklathassa cselekedte [Kv; Pk 2].

felzárkózik bezárkózik; a se încuia; sich einsperren. 1656: Tundo(m) hogy egy haznal lakva(n) Szaiai Peterneuel, engem el kwledeot az Aszszony harmincz ket penzes borert, es fel zarkoztak az felső hazba(n) kette(n), es egy hazba(n) haltak [Kv; CartTr II. 1017 Margitai Janos quondam Peter Pal rel. vidua (50) vall.].

felzavar zavarossá tesz; a turbura, a face să fie turbure; trüb machen. 1698/1699: en ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyüt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis en ream haragszik hogy fel zavarvan tiszta vizet ne(m) ihatik [Cege SzD; Wass. Vas György lev.].

Sz. 1674: ugy lato(m) Kls Ur(am) it telik be az Farkas szavarja fel az vizet s az baranj az tettes [KJ].

felzendül felzajdul/zúdul; a se rázvräti; aufbrausen. 1752 Immar az varos nepe fel zendöltt vala [Dés; DLt 182]. 1688 midőn ele Gifültünk volna az magyarok templomához ot az Birak elő adak hagi Szamosujvarbol az komandans azt parancsolta az szekereket jo kiszülettél külkiek el azon az falu fel zendulenek (!) [M.köblös SzD; RLt 1 Hossu Gabor (38) jb vall.]. 1697: az tűz el harapozván ... azon tűz miatt való kár következeset (így!) az Faluis fel Zendülven úgy küldötté Biráját elejikke segetsek meg oltani az tűzőket [K; Ks 90 vk]. 1744: Tiszt Vraimék eleget erőlteték a Falukot hogy állyanak elő a Connumerationa, de hogy az egész Kösség fel Zendült volt, nem állottak elő [Bölon Hsz; INyR 34 Mikó András (40) vall.]. 1770 k. Koronkai János nevezetű Atyankfia illégális cselekedetin* a Verős-Kovátság meg botránközván nagy Zugassal fel Zendüle [Torockó; TLev. 9/14. — *Ti. a bányaváros konstitúciója-ellenes vasfújtatáson]. — L. még ETA I, 65–6.

felzendülés rázvrätire; Aufruhr. 1605: az Comunitasnak erteni kell mit akarnak neki imponalni, es keősseőnes Consensusatt es Assensusatt kell venni, hagi valami Tümült(us) es vizzauonas vagy felzendülés ne essek keőztelek [Kv; TanJk I/1. 513 a kv-i követek egy-i ut.]. 1744: mikor kezdődött a Faluk és Kösség között ez a fel Zendülés, s ki kezdette? [Hsz; INyR 3 vk].

felzendült keletkezett, támadt; iscat, izbucnit; entstanden. 1675: az mint hallatik, az fel zendült zür zavarb(an) az én Vr(am) ez Originalt ne(m) merte kezemb(e) adni, hogy vagy Tolvaio, vagy más által utamb(an) tölle(m) el vetetett volna [Kv; TJk VIII/12. 109].

felzördül felzúdul; a se rázvräti; aufbrausen. 1819 midőn a' Cancellisták közzül az edgyik ... a' királyi Adomány levelet fell olvasta, 's oláh nyelven meg magyarázta, a' Nemesség égszerre fell zördült 's a' nemesség képében azon Statutionak ellene mondottak [Remete Szt; Ks 67. 47. 28].

felzörget felzavar; a trezi; aufstören. 1764 a' Réten lévén az Uraság lovai azokat fel zörgették [Héderfája KK; BFR Reg. VI. 125/18 Kantor János senior (60) jb vall.].

felzúdul 1. felzajdul; a se rázvräti; aufbrausen. 1744: a Köpeczi Biro Balás András kezdé beszélteni s mondani a Kösségnek hogy mi azon edgyeztünk volt meg, hogy a Connumerationa bé ne menyünk és úgy Zudula fel az egész kösség [Bölon Hsz; INyR. Nagy Márton (66) ns vall.]. 1745 Az veszekedésnek kezdetit nem tudom miből eredet ... egyik intette az töbit egy kevéssé meg tsendésettek, annak utánna ismét hamar fel zúdulának [Csehtelke K; Ks 5. X. 6 Darabont András (45) jb vall.]. 1780 az Etediek fel zudulának [Tarcsafva U; Pf]. 1819: hogy hallotta a' nemesség ennek foglalatyt azonnal 'sibongani kezdett

és nagyon fel zudult kezdettek protestálni, s' contradicálni, melyre osztán mindnyájan kiáltozni kezdették, hogy azt meg nem engedik hogy a' Teleki Familia el foglalya . régibb törőköss nemesek, mintsem a Groff a vidékben [Berkeszpataka Szt; Ks 67. 47. 28]. — L. még RettE 389. 2. zúgolódni kezd; a incepe sá murmure; beginnen zu murren. 1754 ez előtt 16. Esztendőkel az Obursia Rosi nevezetű helyb(en) a Falu közsőneseges helyét gyeptől felrontván mi közsőnesegen, nemelly emberek fel zudultanak volt hogy némellyek igen sokat bírnak [Tóhát AF; JHb Szimjuon Mondok (50) zs vall.].

felzúdulás zúgolódás; miriál; Murren. 1796 mivelhogy azért ezen elé számlált tselekedeteknek büntetése, nem azokhoz a közsőneseges praevariatiokhoz tartozo a mellyekről a Mts Torotzkai Familia Praessesetől előnkbe Norma adattatott, a Communitasunk nagyobb része ellenünk lett fel zudulása köze imponaltván előnkbe az, hogy ezen Praevariationak tovább valo folyása meg akadályoztatása végett minden utak modok el követesevel Nagyságotat praevie meg keressük az ebben meg kívántato asistentia meg nyérése végett [Torockó; TLev. 10/6].

felzsákmányol kb. kifoszt; a jefui; ausplündern. 1673: némely boerokot, kiket házoknál találtak a székelyekben, megfogták, felsákmányoltak, erővel vizsik az vajdához [A.venice F; Veress, Doc XI, 149 Máté deák a fejhez].

felzsákmányolt zsákmányként összeszedett; luat ca pradă; erbeutet. 1812: a Groffné ... edj egészsz éjjeli itt pakolás után az Aranyos Hintoba bé fogatott 's, a' jobb és drágább portékákat arra fel rakatta ... a fel 'sákmányolt vagyonokkal úgy elment, hogy osztán vizsszá sem jött [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Erzsébet (44) grófi mosóné vall.].

felzsákol ? felpakol; a-și face bagajele; aufpacken | ? zsebre vág; a băga/viri în buzunar; einstecken. 1818: az Unokám Tegnap az Ajtokat rám kötözte, Mint hegyi Tolvaj, noha tsak most Csütörtökön 36. forintot sákol fel ujjonon iszonyu káromoltatásom, lövéssel valo fenyegettesem között erőszakoson pénz adásra szorongatott [Mrégen MT; TLt Praes. ir. 32 Palatkai Anna fiához].

felzsindelyeztetik a zsindely felveretik; a se pune sîndrila; beschindelt werden. 1725 A ket kő kémény körül, le rontva(n) a fa kémént Sındelyeztetett fel nro 3000* [Kv; Szám. 54. IV. 28. — *Ti. zsindely].

felzsugorodás ? izomsorvadás; atrophia muscularum; atrofie musculară; Muskelschwund. 1842 Kováts Andrásnak és Balás Ersébetnek Megholt Fiók István 19 Eszt, lába fel sugorodásb(an) [Vista K; RAK 171].